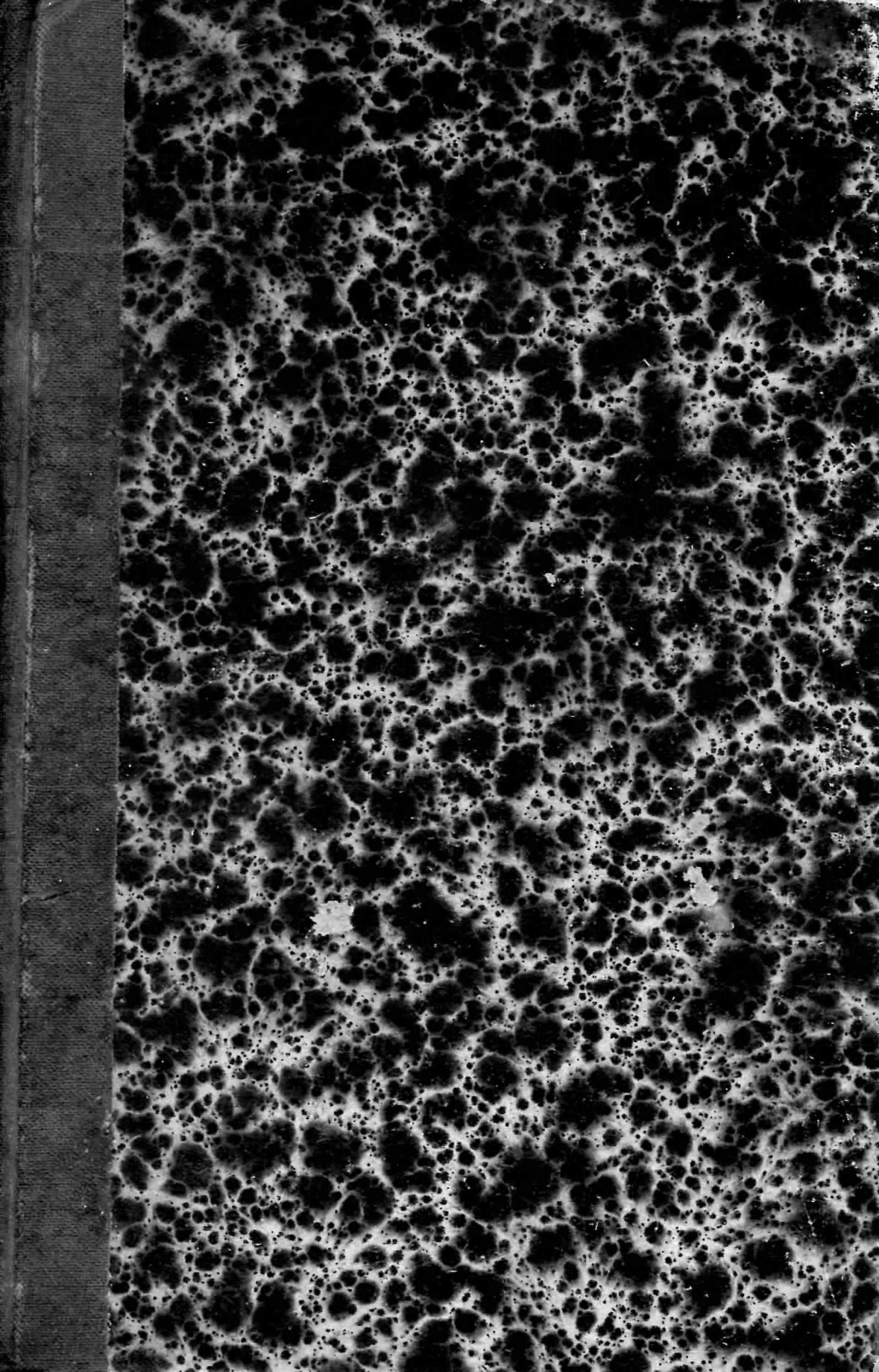

20300

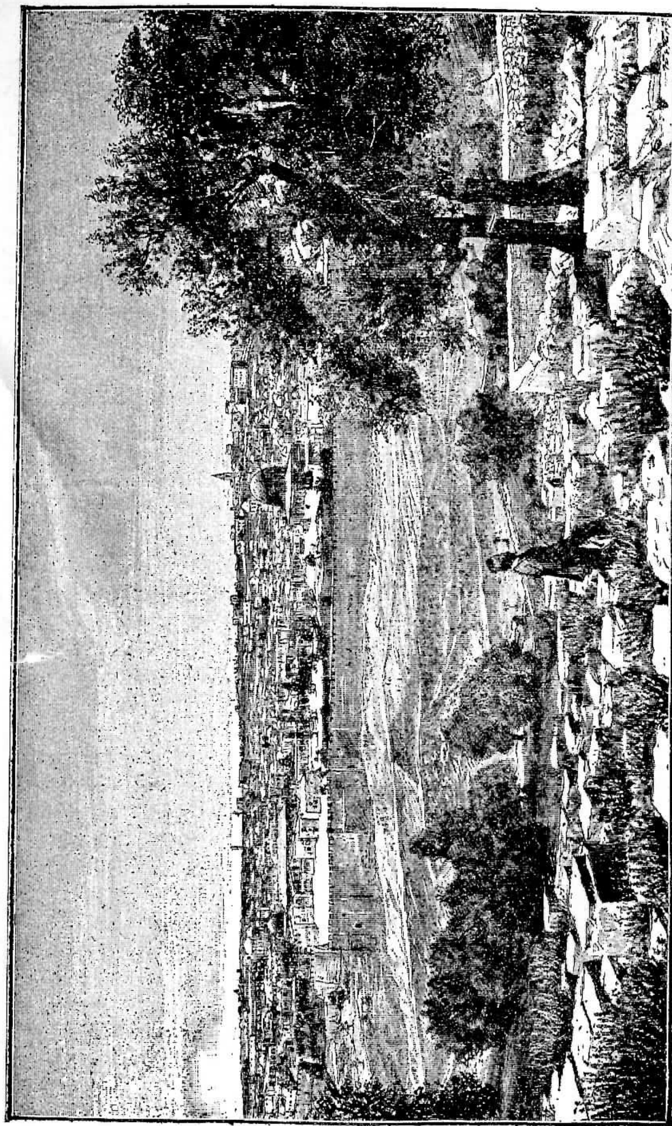
Donum ~~F. J.~~ Meit
fratri Rufino
Klanjec die 11/12 892.

Josephi Jamaršić
docentis

~~82~~ 33

165

Rufin

Pogled na Jeruzalem z Oljske gore.

Jeruzalemski romar.

Opisovanje

svete dežele in svetih krajev.

Po svojem opazovanju in zanesljivih virih

napisal

dr. Frančišek Lampe.

Izdala in založila

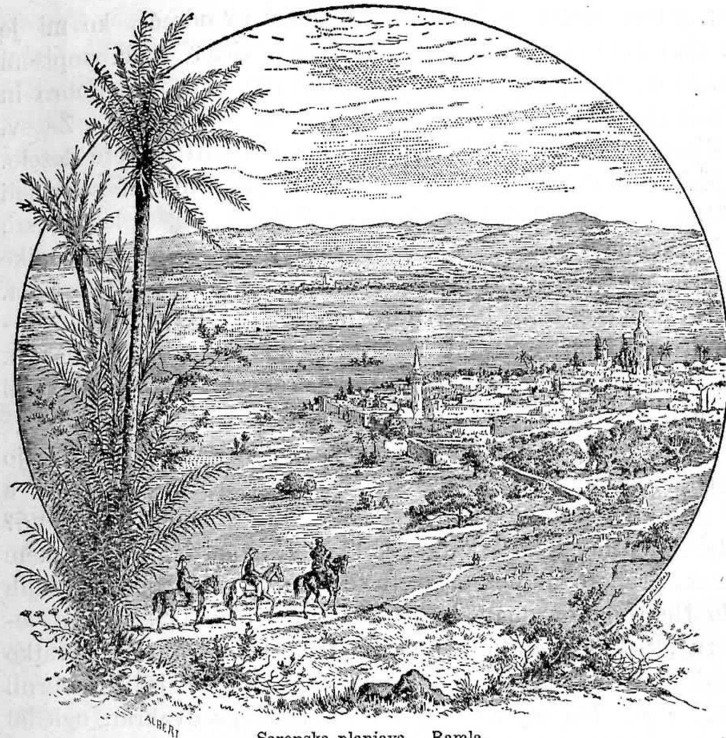
Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1892.

Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva.

Saronska planjava. Ramla.

Predgovor.

Ne pišem rad predgovora, še manj pišem rad o sebi; pa treba je čitatelju vedeti, kako je nastala ta knjiga, in v kateri namen sem jo spisal.

Ko sem bil semeniščnik in marsikaj slišal ter čital o sveti deželi, navdajala me je čimdalje bolj želja, da bi potoval kdaj v jutrove kraje. Mislim pač, da se ta želja ni takrat še le vzbudila, ampak samo poživila, pozneje pa še utrdila. Zlasti očitna se mi je zdela volja božja, naj grem v svete kraje, ko me je naprosil odbor družbe svetega Mohorja za preimenitno delo „Zgodbe sv. pisma“. Zgodbe

sv. pisma pisati — kako bi bil mogel to odreči, ko mi je v dnu srca tlela ta misel, kakor živa iskrica? A da popišem svete zgodbe prav in mikavno, zato je vsaj jako dobro in prekoristno, da vidim sveto deželo in svete kraje. Že sv. Hijeronim omenja, kako koristno je, ogledati si sveto deželo. „Kakor umevajo zgodovino Grkov bolje oni, ki so videli Atene . . ., tako bode tudi sveto pismo jasnejše gledal tisti, ki je Judejo videl z očmi, spoznal poročila in spomenike starih mest, imena krajev, bodisi ista, bodisi premenjena. Zato sem se tudi jaz trudil, da sem to težavno delo dovršil z najbolj učenimi Hebrejci: da sem obhodil deželo, katero imenujejo vse Kristusove cerkve.“ *) Kako vesel sem bil, videč, da se mi kmalu izpolni srčna želja!

In odpotoval sem, ne sicer lahko, pa s tem večjo vnemo. Domače skrbi so me iz prva nekoliko motile, a kmalu sem pozabil vse, in kdo je bil srečnejši od mene? Ogledal sem si kos Egipta, kolikor sem ga mogel v kratkem času, prepotoval potem sveto deželo po znamenitih krajih do Hebrona na jugu in do Tel-Huma (ob Tiberijskem jezeru), Sefurije, Kajfe na severu; potem sem jo še kratko mahnil v Damask in tako pogledal, kje se je izpreobrnil sv. Pavel. Po nekaterih potih sem hodil po dvakrat, ogledal si zlasti natančno Judejo in Galilejo, pa tudi po Samariji sem jezdaril na desno in levo. Občeval sem z domačini, kolikor sem mogel; mnogo zanimivega sem zvedel in videl pri misijonarjih, katerih enega sem obiskal v Judeji, dva v Samariji, dva v Galileji. Ti so mi poročali o ljudstvu, s katerim so v najožji dotiki. Pri oo. frančiškanih sem videl in izkusil veliko dobrega in vspodbudnega: z besedo in knjigami so mi šli na roko. Kar sem videl, slišal in čital, zapisaval sem si sproti dan na dan. Tako sem si nabral precèj gradiva, a to še dopolnjujem z raznimi knjigami, katere imam tukaj pri rokah. Omenjam izmed teh knjig te-le: 1.) Quaresmius: Historica, theologica et moralis Terrae Sanctae elucidatio (1881, 2 fol. zv.); 2.) Fr. Liévin de

*) Ad Domnionem et Rogatianum.

Hamme: Das heilige Land und seine Heiligthümer (1887); 3.) G. Ebers u. Hermann Guthe: Palaestina in Wort und Bild (1883, 2 fol. zv.); 4.) Dr. Sepp: Jerusalem und das heilige Land (1863, v 2 zv., zanimiva, učena, dasi tu pa tam nekoliko čudna knjiga); 5.) Dr. L. Gratz: Schauplatz der heil. Schrift oder das alte und neue Morgenland (1858); 6.) Mislin: Die heiligen Stätten (1852, 2 dela, — jako zanimiva knjiga, dasi sedaj malo zastarela); 7.) Geramb: Pilgerreise nach Jerusalem und auf den Berg Sinai (1847); 8.) J. Schiferle: Reise in das heilige Land (1852, 2 zv.); 9.) Chateaubriand: Tagebuch einer Reise von Paris nach Jerusalem (1827, 2 zv.); 10.) Himmel: Eine Orientreise (1889); 11.) J. Fahrngruber: Wanderungen durch Palästina (1883); isti: Nach Jerusalem (1890, 2 zv.); 12.) A. Stolz: Besuch bei Sem, Cham und Japhet (1876); 13.) Dr. Messmer: Das heilige Land (1860); 14.) Camus: Notre voyage aux pays bibliques (1890, 3 zv.); 15.) Verne in 16.) Jeran: Potovanje v sveto deželo (1859 in 1872); Dr. Jagatić: Putne crtice iz svete zemlje (1891). Poleg teh so mi bile pri roki manjše knjige v več jezikih, časopis „Das heilige Land“, izhajajoč v Kolinu (mnogo letnikov), poročila, zvana: „Missionsnotizen aus dem heiligen Lande“ in dr. Odbor je pa želel, naj bi bila moja knjiga srednje velikosti, zato sem mogel porabiti le majhen del nabrane tvarine in povzeti le to, kar se mi je zdelo najvažnejše.

Odbor družbe sv. Mohorja je določil knjigi ta namen, da bi bila neka priprava za „Zgodbe sv. pisma“; zato pa nisem smel samo popisovati, kako se mi je godilo na poti, če tudi bi to bilo zame in za čitatelje prijetno, ampak popisati je bilo treba najprej sveto deželo. Zato sem večkrat čisto prezrl, kako se mi je godilo, opisoval sem rajši kratko in pregledno znamenitosti svetih krajev.

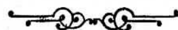
Odbor je želel, da bi knjiga sicer ne bila preobširna, da bi pa vendar mogla biti nekak vodnik slovenskim romarjem, ko bi se morebiti v obilnejšem številu odpravili na pot v sveto deželo. Zato sem se oziral vseskozi na ta

namen in vpletal mnogo nasvetov in namigljejev za potnike. Kakor sem užil sam mnogo veselja in obilno tolažbe, potujoč po svetih krajih, tako bi želel, naj bi mnogi izmed dragih rojakov Slovencev bili deležni enake sreče. Iz mojega popisovanja bodo razvideli, da je potovanje sicer nekoliko težavno in nevarno, vendar zmore težave lahko vsak mož, ki ima le srednjo mero poguma. Saj tudi mnogo žensk potuje: videl sem prav slabotne, katere se pač ne morejo meriti z našimi srčnimi Slovenkami. In kadar bodo napravili še železnico iz Jafe v Jeruzalem, potem bode potovanje posebno lahko in po ceni. Vsaj o sebi moram reči, da mi je sveta dežela ostala v tako blagem, tako milem, tako živem spominu, da bi hotel zopet tje potovati, ko bi le mogel. Bog daj, da bi mogel!

Ker pa vsaj večina čitateljev te knjige ne bode potovala v sveto deželo, zato je glavni namen „Jeruzalemskega romarja“ ta, da bi Slovenci v duhu potovali na svete kraje, zlasti h grobu Gospodovemu. Taka pot ni draga, ne težavna, rodi pa obilno sadú. Zato me spremljaj, blagovoljni čitatelj, v duhu na tem potovanju! Tako bodeš tudi ti sam „Jeruzalemski romar“.

Ker je bila moja naloga, da popišem samo svete kraje ali sveto deželo, zato sem o Egiptu in drugih krajih, o katerih navadno pišejo potovalci moje vrste, pisal le malo; ob drugi priliki pride še drugo na vrsto, če ne v knjigah družbe sv. Mohorja, pa v mojem listu „Dom in Svet-u“. (Izhaja v Ljubljani na 3 velikih polah vsak mesec in stane 3 gld. na leto.) Sploh dostavljam, da bode ta list objavil marsikaj, česar nisem porabil tukaj; posebno pa tudi večje in zanimive slike, katere nimajo prostora v tej mali knjigi.

Želim le, da bi bila ta knjižica družabnikom našim prav tako v vspodbudo, v vnemo in veselje, kakor je bilo pisatelju potovanje v dušni in telesni prid. Pisanje pa mu je bilo prijetno spominjanje. Da se vidimo vsaj v nebeškem Jeruzalemu!

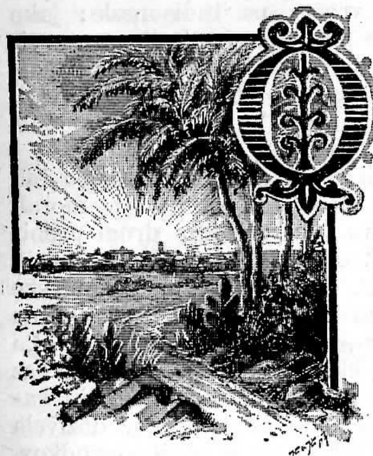

Jafa s severne strani. (Po fotografiji.)

I. del.

Romanje v sveto deželo.

1. Pomen svete dežele za celo krščanstvo.

O blažena dežela tam daleč na jutru, kamor se ozirajo oči s celega sveta, kamor vleče hrepenenje vsakega kristijana! O srečna dežela, katero je Bog Oče sam izvolil za domovino svojemu Sinu, katero je Zveličar sveta obhodil, katera je bila priča njegovih dobrot in njegovih čudežev! O sveta dežela, katero je on poškropil s svojo rešilno krvjo, v kateri je počivalo njegovo truplo, iz katere je poveličan zopet vstal, od katere se je ločil, vzdigajoč se v nebesa! Nesrečna dežela, ki je pripravila svojemu kralju in Odrešeniku križ! Zavržena dežela, v kateri je kristijan zaničevan in skoro preganjan, a pohlepni Turek in neverni mohamedan v njej gospodari in se šopiri. Uboga dežela, ki kažeš svetu toliko siromaštva, ki tako silno nadleguješ tujce, tako slabo obdeluješ svoje njive, tako beraško zidaš svoje hiše, s tako umazanim oblačilom pokrivaš svoje otroke!

Zares, čudna dežela je ta — sveta dežela. Čudna zato, ker nahajamo v njej toliko nenavadnih, celó nasprotnih stvarij, a sveta je zaradi tega, ker je po njej hodil najsvetejši sin človeški, naš Zveličar, ter v njej umrl. Nekdaj se je imenovala posebej še obljubljena dežela, kakor jo tudi še dandanes včasih imenujemo, zato, ker jo je Bog obljubil očakom in njih sinovom. To deželo je Bog dal Izraelcem v last, nad to deželo je on čul in varoval jo je, kakor varuje človek punčico svojega očesa, a pripustil je tudi, da je prišla v roke sovražnikom, celó nevernikom. In še dandanes je v rokah nevernikov. Pa tudi po prirodi je ta dežela čudovita. Dasi je toplota v njej dokaj močna, vendar ni tolika, da bi ne mogla rasti trta, marveč trta prav bujno raste in obilno rodi. Tudi hladni dnevi pridejo za gorkimi, in za toplim poletjem pride deževna zima, ki napaja zemljo z vlago in rodovitnostjo. In koliko razlik je tu na malem prostoru! Palestina — tako se tudi imenuje ta dežela — ni veliko večja kakor Štajersko, vendar ima vsakovrstne kraje: silno vroče, pa tudi mrzle; jako rodovitne, pa tudi puste; lepe planjave, pa tudi gorate višine poleg prijetnih hribov in dolin. Kakor pravijo o naši kranjski deželi, da je v njej lepota goratih, pa tudi ravnih dežel, kakor so v njej zelene livade, a tudi puste in gole skaline, prav tako je tudi v sveti deželi.

Čudna je ta dežela zaradi prebivalcev. Nekdaj so bili Judje tukaj gospodarji; a ko so zavrgli Zveličarja, morali so se razkropiti po celem svetu. In prišli so drugi prebivalci v deželo, in za temi zopet drugi, tako, kakor na morju drvi val za valom. Dasi je ta dežela domovina judovske vere in še bolj domovina naše krščanske vere, vendar ne vlada tam niti prva, niti druga, marveč mohamedanska vera gospoduje, polmesec se blišči z mnogih stolpov, raz turške molitvenice kličejo mohamedanski duhovniki in vabijo nevernike k molitvi. In kakšno zgodovino je doživela sveta dežela! Koliko vojskâ, koliko nenavadnih dogodkov, koliko prememb nam pripoveduje zgodovina! Lahko rečem, da ima vsak kraj tam svojo zgodovino, in ko bi imele mrtve stvari dar jezika, koliko bi mogel pripovedovati marsikak kamen! Povedal bi brez števila zgodb iz prejšnjih časov, pripovedovalo bi zlasti jeruzalemsko zidovje o sreči in nesreči tega najslavnejšega mesta.

Na celem svetu je ni dežele, ki bi se dala primerjati s sveto deželo. „Možje najrazličnejših ver in nazorov pri-

znavajo, da se niso mogli ustavljati čudoviti sili, ki je poprijela njih dušo na svetih mestih“, piše protestantovski zemljepisec Daniel.*) Prepričal sem se sam, da je to resnično. Tudi maloverni potovalci kažejo s svojim vedenjem spoštovanje do svetih krajev in priznavajo, da jih je vlekla sem nenavadna moč. Celó Turki cenijo te kraje in zato nečejo marsikaterega svetega mesta dati iz svojih rôk; mesto Jeruzalem imenujejo „El-Kuds“, t. j. svetišče, sveto mesto.

Da je sveta dežela za kristijane preimenitna, ni treba še le dokazovati s posebnimi dokazi. Saj vé vsak kristijan, da se je Bog v starem zakonu največkrat v tej deželi razodel, da je bilo v tej deželi svetišče njegovo, namreč sveti šotor, potem pa tempelj; saj je bila ta dežela izbrana in dana izvoljenemu ljudstvu, in kar je največ, v tej deželi se je rodil, je živel, učil, trpel in umrl Kristus, ki je ustanovil krščansko vero in sveto cerkev vsem ljudem v zveličanje. Iz te dežele torej izhaja naša sveta vera, izvira naše zveličanje; iz te dežele je privrel na dan studenec žive vode za celo človeštvo; iz te dežele je izrastlo drevo, katerega veje se razprostirajo nad vsemi deli sveta. Otroka uči mati Jezusov nauk ter mu živo pripoveduje o božjem detetu, malem Jezušku. Pravi mu pa tudi o prijaznem mestu Betlehemu, kjer prebivajo dobri pastirci, pravi mu o lepem Nazaretu, kajpada o Jeruzalemu tudi govori dobra mati, in otrok posluša ter ponavlja besede s svetim strahom. Ni si še ogledal domačih hribov, ni še prekoračil cele domače doline, že je slišal o Oljski gori in zapomnil si imena nekaterih svetih krajev. Tako postane res kristijanu, ko je v veri dobro poučen, sveta dežela tako draga, tako domača, tako mila, kakor njegova prava domovina, in morebiti še bolj. Živahna domišljija se je vzbudila, in otrok si stavi vse one kraje pred duševne oči. Poleg tega pa se mu zdé vsi ti kraji v neki žarni, nadzemeljski svetlobi; po njih se mu zdi razlita prijetna milina in najslajše vonjave prevevajo mične doline. „Kako srečni so oni ljudje, ki bivajo tam!“ pravi otrok v preprosti pameti. „Kako ljubi so ti kraji Bogu samemu! Zares, Bog sam mora biti blizu takih krajev,“ tako misli otrok, in zato se mu neizbrisno vtisne v um in v srce, kar je slišal o sveti deželi, o svetih krajih. In prav je tako. Ako je Bog Oče sam izvolil to deželo za domovino svojemu Sinu, ako jo je sam tako blagoslovil,

*) Ill. kl. Handbuch der Geographie, 1882. I. str. 154.

zakaj bi je kristijani ne spoštovali? Sveta dežela je dobremu kristijanu bolj draga, kakor njegova domovina. Res, dežela sama na sebi nima nikake posebne veljave ali moči, toda Bog ji je dal višji pomen, Bog jo je povzdignil, in zaradi Boga cenimo tudi sveto deželo.

Sveto deželo cenimo v krščanskem duhu. Kdor ne veruje v Jezusa Kristusa, tisti ne ceni svete dežele. Le tisti, ki spoznava Jezusa za pravega Boga, tisti čisla tudi njegovo domovino kot najsvetejšo deželo. Spoštovanje do svete dežele izhaja iz naše vere, zaradi tega je v tem spoštovanju pravi verski duh. Spoštuje svete kraje tudi nevernik, vendar ne tako, kakor kristijan. Tistemu, ki ne veruje, zdé se morebiti imenitni ali sloveči ti kraji, druge veljave nimajo zanj; kristijan pa jih ljubi in časti, kakor se jih tudi veseli zaradi božje milosti, ki se je razlivala na-nje.

Sveti kraji so posebno imenitni za tistega, ki hoče dobro poznati svete zgodbe. Vse drugače lahko umeva ter razlaga svete zgodbe tisti, ki je bil sam na svetih krajih, kakor oni, ki je o njih samo slišal. Pa tudi vsakomu, ki hoče prav in živo premišljevati to, kar je v svetem pismu, koristi neizrekljivo, da je videl te kraje, in ako jih ni videl, da je o njih vsaj čital in mislil.

Jako mnogo so že pisali o sveti deželi.*) Že v 4. stoletju po Kr. je neki Antonin popisal svoje potovanje (Itinerarium), potem neznan potnik iz mesta Bordeaux-a (Burdigalum) in pa gramatik Hijeroklej. V naslednjih stoletjih je izšlo toliko opisov potovanja v sveto deželo in svete dežele same, da moremo od stoletja do stoletja določiti, kakšna je bila pobližno takrat ta dežela. Ti opisi izvirajo od raznih pisateljev, pa imajo tudi različno vrednost. Večkrat se sklicujejo na popis Arkulfov (Arculphus), ki je bil škof na Francoskem in je potoval okoli l. 670. v Jeruzalem; on popisuje takratna svetišča v opisu Adamannovem „O legi svetih krajev.“ Mnogokrat se imenuje tudi neki pisatelj in opat (igumen) Danijel, ki je jako natančno opazoval, pa tudi lepo popisal svete kraje.**) Neka knjiga

*) Bibliographia geographica Palaestinae. Zunächst kritische Übersicht gedruckter und ungedruckter Beschreibungen der Reise ins heilige Land von Titus Tobler. Leipzig, 1867. — Tu navaja in ocenjuje vse potopise od l. 333. po Kr. do l. 1865.

**) On je bil v Jeruzalemu l. 1114. Bil je vrstnik najstarejšega ruskega zgodovinopisca (kronista) Nestorja.

iz l. 1609. navaja 21 potopisov o sveti deželi, katerih prvi je iz l. 1095., poslednji iz l. 1586. — Iz novega veka je izmed drugih pisateljev posebno znamenit Frančišek Quaresmius, ki je bil varih svete dežele in je po svetih krajih mnogo potoval; ta je spisal delo: „Historica, theologica et moralis Terrae Sanctae elucidatio“ v dveh velikih zvezkih (1616—1629); to delo je še dandanes bogat zaklad za one, ki se poučujejo in ki pišejo o Palestini.*) V preteklem (18.) stoletju ni izšlo mnogo potopisov in popisov svete dežele, a toliko več jih je izšlo in jih še vedno izhaja v sedanjem stoletju, ker je potovanje čim dalje ložje in varneje, in zato tudi več potnikov srečno pride v svete kraje. Zaradi tega pač ne morem niti površno naštevati teh potopisov, le najimenitnejše imenujem zato, ker so še dandanes znani.

Sloveči Chateaubriand, katoliški francoski pisatelj, je potoval po sveti deželi l. 1806. in izdal l. 1811. v dveh zvezkih: „Itinéraire de Paris à Jérusalem“. Enako sloveč je tudi potopis Geramb-ov: „Pélerinage à Jérusalem et au Mt. Sinai“ izdan l. 1836. v treh zv. Mnogo slave si je pridobil tudi opat Jak. Mislin, ki je po svojem potovanju v sveto deželo spisal delo: „Les Saints-Lieux“ (sveti kraji) v treh zv. l. 1851. Pa tudi popisovali so mnogi pisatelji sveto deželo prav natančno, v nekdanjem kakor v sedanjem času, na pr. V. Guerin: „Description de la Judée, de la Galilée, de la Samarie“ (l. 1868. in pozneje), ali pa Nemec dr. Sepp: „Jerusalem und das heilige Land“ (leta 1863.). Dandanes pišejo o sveti deželi tudi redno izhajajoči časopisi skoro v vsakem razširjenem jeziku.

Tudi Slovenci imamo že opise potovanja v sv. deželo. Prvi popis je priobčil bivši tržaški prošt M. Verne l. 1858. v „Novicah“: „Potovanje po izhodnih ali po jutrovih deželah v letu 1857.,“ potem pa tudi v posebni knjigi: „Potovanje v sveto deželo“, ki je izšla l. 1859. Ta popis se sme imenovati prav dober. Verne piše lično, zanimivo, z nekakega višjega stališča. Drugi popis pa je izdal obče znani g. Luka Jeran, in sicer najprej v listu „Zgodnji Danici“, potem (l. 1872.) v posebni knjigi: „Potovanje v sveto deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, Carigrad in druge kraje.“

*) Izšlo je l. 1881 v Benetkah v 2. izdaji in sicer v 4 delih v veliki (folio) obliki. Ta knjiga je jako dobra; največ pisateljev za njim se je oziralo in opiralo nanjo. Tudi pisatelju te knjižice je Quaresmius pri rokah, toda ne more ga dosti rabiti za ta kratek popis svete dežele.

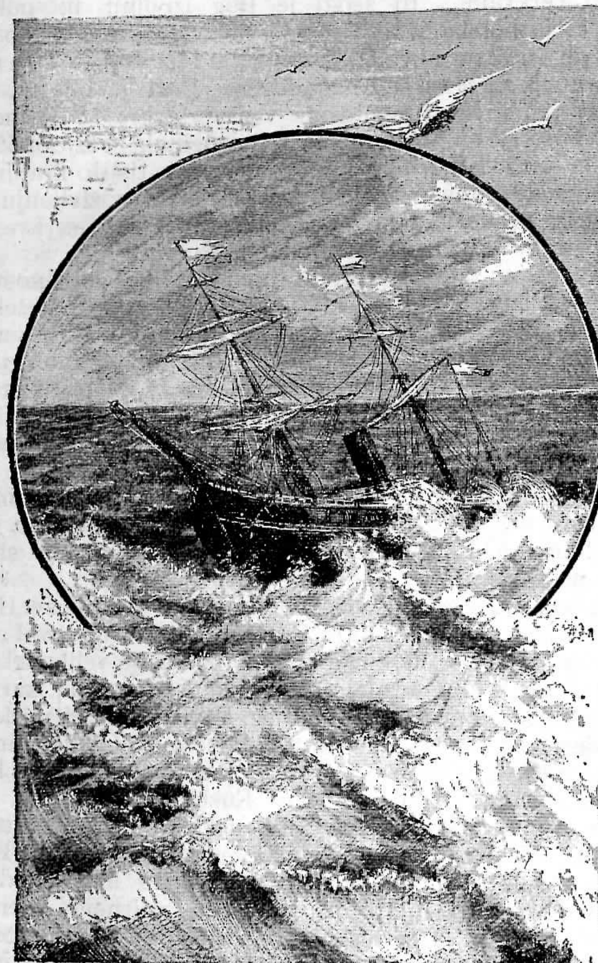
Ta potopis je zanimiv zato, ker je g. Jeran več videl in več krajev obiskal, kakor Verne. Tudi zna ta pisatelj arabski jezik in je mogel naravnost občevati z domačini, zaradi česar ima njegov opis posebno vrednost. A kot celotno delo ima to nedostatnost, da se ozira mnogokrat in z rezkimi izrazi na evropske domače razmere; tako se čitatelju vedno zdi, da čita časnik. Reči se pa mora, da je ta popis res natančen in resničen; vidi se pisatelju, da je vse dobro ogledal, pa tudi takoj si zapisal. — Tudi v drugih slovanskih jezikih se dobé popisi svete dežele, ki pa niso tako obče znani.

Taki in toliki opisi pričajo dovolj, da je sveta dežela imenitna za ves krščanski svet. Tem potrebneje torej je, da jo tudi mi spoznamo.

2. Zgodovina romanja v sveto deželo.

Najbolje razvidimo, kako je krščanstvo cenilo sveto deželo, ako se ozremo na romanje pobožnih kristijanov, ki so prihajali v vseh časih v svete kraje. Ne moremo sicer podati cele zgodovine tega romanja, tudi bi tako popisovanje ne zanimalo čitateljev, a iz nekaterih slik iz te zgodovine bodo lahko sklepali, kakšno je bilo romanje v nekdanjih časih.

a) Romanje v prvih časih svete cerkve. Že Judje v starem zakonu so prihajali iz raznih krajev, po katerih so bili raztreseni, v svojo sveto deželo, posebno ob velikonočnem času. Kakor je bila Judom obljubljena dežela sveta in draga, tako in še bolj tudi kristijanom. Le ta razloček je bil, da so Judje ljubili sveto deželo bolj iz posvetnih namenov, kristijani pa bolj po duhovno, kot domovino božjega Zveličarja. Zato so kristijani res romali, ali kakor tudi pravimo: na božjo pot hodili. Tako je šel okoli l. 250. po Gospodovem rojstvu škof Aleksander iz Kapadocije v Jeruzalem, da bi tukaj molil; obiskal je potem še druge svete kraje. Enako so drugi kristijani takrat potovali v svete kraje, in cerkveni zgodovinar Evzebij pripoveduje, da so v začetku 4. stoletja prihajali kristijani iz vseh delov sveta v Jeruzalem, da bi tam počastili grob Zveličarjev. In takrat še ni bilo lahko potovati, ker so vladali poganski cesarji, ki so bili kristijanom sovražni. A to se je premenilo, ko je dal cesar Konštantin kristijanom potrebne pravice in je kazal posebno spoštovanje do svetih krajev. On

Vihar na Sredozemskem morju.

(Narisano po črtici pisateljevi.)

je ukazal tedanjemu jeruzalemskemu škofu Makariju, naj sezida v Jeruzalemu prelepo cerkev, ki bode nad vsemi drugimi cerkvami. In sedaj je Bog izpolnil in poklical osebo, ki je hotela in tudi mogla za svete kraje veliko storiti in jih tudi poveličati: ta oseba je bila sveta cesarica Helena, mati cesarja Konštantina. Dasi je bila že jako priletna, vendar je prepotovala vse svete kraje. Kamor je prišla, delila je dobrote in tako posnemala božjega Zveličarja, ki je hodil, „deleč dobrote“. Na tistih krajih pa, kjer so se dogodile posebno imenitne stvari v življenju Gospodovem, sezidala je prelepe, velike in bogate cerkve, kakor na pr. v Jeruzalemu, Betlehemu, Nazaretu.

Hitro je zacvetla zaradi njene velike gorečnosti in njenega prelepega vzgleda krščanska vera v sveti deželi, in prelepe cerkve so vzbudile v kristijanih najdražje spomine na Gospoda. Zato ni čuda, da se je tedaj pomnožilo število jeruzalemskih božjepotnikov. Oni, ki so prišli srečno domov, vnemali so še druge za tako pobožno pot. Ker je bilo takrat potovanje jako težavno in tudi nevarno, bodisi po suhem, bodisi po morju, zato so začeli tedaj na primerne načine skrbeti za romarje. In cerkev jih je imela, rekel bi, v posebnem varstvu. Sploh je bilo šteto za imenitno dobro delo, ako je kdo sprejel romarja pod streho in mu postregel.

Iz tedanjega časa je zlasti zanimivo potovanje sv. Hijeronima in pa svete Pavle. Sv. Hijeronim ni potoval samo kot romar po sveti deželi, ampak prebival je velik del svojega življenja stalno v njej in sicer v Betlehemu, kar bodemo popisali še posebej. Tudi sv. Pavla je bivala poslednji čas svojega življenja samotno v Betlehemu. O njenem potovanju po sveti deželi pa govori prav natančno sv. Hijeronim v pismu do njene hčere Eustochium, zaradi tega podamo tu za vzgled čitateljem nekoliko iz omenjenega pisma*). „Želela je (Pavla) videti Jeruzalem in svete kraje. Počasi so gonili ladijo vetrovi; med Scilo in Karibdo je prišla v Jadransko morje in kakor po mirnem jezeru je prišla v Metono. Tukaj je pokrepčala (Pavla) svoje telo s kruhom in soljo, odpočila onemogle ude na bregu in se vozila dalje do Maleje, do Citere, šla mimo Cikladov, ki so raztreseni po morju, in mimo šumečih zalivov; na to je prišla na Rod, v Licijo in naposled je videla Ciper, kjer

*) Epist. s. Hieronymi ad Eustochium virginem, epitaphium Paulae matris.

se je sklonila k nogam svetega in častitega Epifanija. Ta jo je pridržal deset dnij, pa ne, da bi se okrepčala, kakor je on mislil, ampak da je zvršila božje delo, kakor se je pozneje pokazalo. Obiskala je namreč vse samostane tega kraja in v vseh je zapustila nekoliko pomoč za stroške onim bratom, katere je z vsega sveta tje privedla vkupe ljubezen do takega moža (Epifanija). Od todi se je prepeljala s kratko vožnjo v Selevcijo, od koder se je napotila kvišku proti Antijohiji, kjer se je pomudila pri svetem spoznavalcu Pavlinu, sredi mrzle zime, a v vroči veri. Žena plemenita, ki se je poprej dala nositi od tolpe strežajev, jezdarila je sedaj na osliču. Ne bodem opisoval poti po Celesiriji (Votli Siriji) in po Feniciji, zakaj nimam namena, da bi popisoval vso njeno pot, marveč imenoval bodem samo one kraje, o katerih govori sveto pismo. Zapustila je Berit (sedaj Bejrut), rimsko naselbino, in staro mesto Sidon, vstopila je na obrežju Sarepte v stolp preroka Elije. Tu je molila Gospoda Zveličarja, in po peščenih krajih ob mestu Tiru, kjer je klečal tudi sv. Pavel, prišla je v Akko, ki se sedaj imenuje Ptolemais; preko polja magedskega (Mageddo), na katerem je bil pobit Jozija, stopila je na zemljo Filistejcev. Tu je občudovala razvaline mesta Dora, ki je bilo nekdaj jako mogočno, kakor tudi Stratonov stolp, katerega je Herod, judovski kralj, v čast cesarju Avgustu imenoval Cezarejo; tu je videla nekdanjo hišo Kornelijevo kot Gospodovo cerkev, kakor tudi hišico Filipovo in bivališče čveterih devic prerokinj. Dalje je potovala v Antipatrido, na pol podrto mestece, katero je imenoval Herod po imenu ‚pater‘ (oče), v Lido, ki je premenjena sedaj v Diospolis in je zanimiva zaradi vstajenja Tabite in Eneja. Ne daleč od tam je Arimateja, mala vas Jožefova, ki je pokopal Gospoda.“

Kako zanimivo je bilo potovanje svete Pavle! A ne smemo tukaj navesti celega pisma, ker bi vsega ne umeli čitatelji. Povemo naj na pr. le, da je prišla tudi v Jeruzalem in obiskala posamezna svetišča s toliko gorečnostjo, da bi se ne bila dala odtrgati od nobenega, ako bi ji ne bilo treba hiteti k drugim. „Padla je na kolena pred križ in molila, kakor bi videla visečega Gospoda. Stopila je v Božji grob in poljubljevala kamen vstajenja, ki ga je bil odvalil angelj od grobnih vrat. Na ono mesto pa, kjer je bilo ležalo truplo samo, pritiskala je svoji zvesti ustnici, kakor sreba žejni jelen zaželeno vodo. Koliko se je tam solzila, koliko je vzdihovala, koliko plakala, tega je priča ves Jeru-

zalem, priča je Gospod sam, katerega je prosila." Ko je tukaj razdelila mnogo denarja med ubožce in med služabnike, šla je v Betlehem z veseljem in vendar s solzami, ogledat si kraj Gospodovega rojstva. Obiskala je razne kraje v Judeji: Gazo, Hebron, pogledala kraje nekdanjih mest: Sodome, Gomore, Adame in Seboim, šla skozi Betanijo in Betfago, bila na Oljski gori, kjer je Gospod šel v nebo, potem se je napotila proti Jerihi, kjer je Cahej sprejel Gospoda, prišla v Galgalo, šla ob hudi vročini do Jordana, kjer je obstala zatopljena v spomine. Ogledala si je razna znamenita mesta ob Jordanu, šla v Samarijo, da je videla Silo in Sihem, ki se je takrat imenoval Neapolis (t. j. novo mesto, sedaj Naplus), in vstopila v cerkev, ki je bila sezidana na strani gore Garicim ob vodnjaku Jakopovem; videla je Sebasto ali Samarijo (glavno mesto samarijanske pokrajine); tu ležé preroki Elizej, Abdija in največji — Janez Krstnik. Tu je videla znamenite stvari, zlasti razne obsedence: nekateri so od bolečin grozno vpili, drugi so pred grobovi svetnikov tulili kakor volkovi, nekateri so lajali kakor psi, nekateri so rjoveli kakor levi, drugi sikali kakor kače, zopet drugi mukali kakor goveda. Nekateri so se tako zvijali, da so vznak z glavo zadevali ob tla; ženskam, z nogo obešenim, ni obleka zdrsnila na obraz. Pavla je jokala od usmiljenja, ko je videla te žalostne prizore, in je molila za nesrečneže. Urno je prehodila tudi druge svete kraje: Nazaret, kjer je bil Gospod vzrejen, Kano in Kafarnaum, priči njegovih čudežev, jezero Tiberijsko, puščavo, kjer je Gospod nasitil več tisoč ljudij; šla je na goro Tabor, od koder je gledala galilejske gore in planjave, potok Kišon in pa mesto Naim. „Pred bi potekel dan, kakor bi jaz vse naštel, kar je častitljiva Pavla z močno vero prehodila".

Tako piše sv. Hijeronim o tej božji poti, o tem težavnem in daljnem romanju pobožne in pogumne Rimljanke. Dalje popisuje še njeno potovanje po Egiptu, kar pa nas tukaj ne zanima. Povrnila se je v Betlehem in tam ostala; tukaj je preživela konec svojega življenja. Mnogo dobrih naprav je ustanovila, zlasti za romarje; za tri leta je pa umrla kot svetnica.

Tak vzgled je bil mnogim v vspodbudo, da so se napravili na sveto pot. Celó imovite žene se niso ustrašile težav dolgega potovanja. Prišla je v svete kraje tudi mlajša Melanija, jako plemenita gospa, in cesarica Evdoksija. Izmed môž, katere je privedla živa vera v sv. deželo, ime-

nujemo poleg sv. Hijeronima tudi sv. Evzebija Kremonskega, ki je bil na svetih krajih in dolgo časa prebival v Betlehemu, kjer je tudi umrl. Za njima je potoval Postumijan iz Galije; sv. Pavlin Nolanski bi bil tudi rad potoval, zato mu je pisal sv. Hijeronim: „S celega sveta prihajajo ljudje sem. Mesto je polno vsakovrstnih ljudij, in tolika je gneča zaradi ljudij obojega spola, da bi moral tukaj prenašati to, česar si se ogibal drugodi. Sicer pa", — tako dostavlja — „je prav tako iz Jeruzalema, kakor iz Britanije odprta pot v nebesa."

Sedaj smo spoznali, kakšno je bilo romanje v onih časih. Ljudje torej niso začeli romati v sveto deželo, ker niso imeli doma nič drugega opraviti, ampak, ker jih je gonil duh svete vere, ljubezen do Zveličarja. Na svetih krajih so bili vsi enaki, ker je vse družil večinoma en namen in en nagib. Seveda tudi takrat ni bilo drugače kakor dandanes, da se je dobrim romarjem pridružil včasih tudi kak malopridnež.

b) Romanje v sveto deželo do konca križarskih vojsk. V poznejših stoletjih ni pojenjala gorečnost za potovanje v sveto deželo, ampak je še rastla. Kakor se je dalje in dalje razširjala sveta vera, tako so tudi potniki prihajali v obilnejšem številu. V 6. in 7. stoletju so verniki romali jako pogostoma; pobožni bogatini in knezi so pa skrbeli za potrebne pripomočke. Splošna navada je bila, da so romarja povsodi sprejeli gostoljubno, v zapuščenih krajih so napravljali gostišča; samostani so imeli dolžnost sprejemati romarje in zanje skrbeti, kolikor je bilo treba. Kako je tudi cerkvena oblast sama romanje pospeševala, kaže nam vzgled sv. Gregorija papeža, ki je poslal opata Proba z obilnim denarjem v Jeruzalem, kjer je sezidal veliko gostišče. Bogatini so pa zapuščali samostanom in gostiščem bogate darove, za katere so potem sprejemali ubožnejše romarje. Tako je Zveličar z zvezdo sv. vere še vedno klical modre vernike iz raznih dežel, da so ga hodili molit in mu prinašali darila.

Pa bilo je potovanje v sveto deželo tudi sploh v veliki časti pri vernikih; srečnega so šteli onega, ki se je s potovanja povrnil v domovino. Kakor dandanes, želeli so si tudi takrat spominkov s potovanja, in romarji so prinašali domov, kar so mogli dobiti, zlasti so želeli dobiti košček pravega Gospodovega križa.

Božji sklepi so pa drugačni, kakor želje človeške. Gospod je hodil po sveti deželi, pa ta pot mu ni bila gladka in prijetna, ampak trnjeva, naposled celó križeva. Res, da so morali romarji tudi doslej marsikaj pretrpeti na božji poti, vendar je bilo to potovanje prijetno in ljubo, ker verni romarji so prihajali med verne prebivalce. Tu pa je Bog vzbudil strašno šibo za jutrove dežele, posebej za kristijane-romarje, Mohameda, preroka nove lažnive vere, velikega sovražnika Gospodovega križa. Znal je ljudi pridobiti in jih vneti za krvavi boj na desno in levo. Pridobiti je več dežel, in drugi njegov naslednik, Omar vojskoval si je več dežel, in drugi njegov naslednik, Omar po imenu, je prihrumel l. 637. pred Jeruzalem, vzel mesto, in s tem je prišel najsvetejši krščanski kraj nevernikom v last. Grozno žalosten je ta dogodek, zakaj skoro ves čas odtlej je bil Jeruzalem in je še sedaj v lasti nevernikov. Omar je določil, da bode Jeruzalem za mohamedance svet kraj, „sveta hiša“ ali „svetišče“, kakor ga še dandanes imenujejo; zato je kristijanom odtegnil skoro vse pravice, vzel jim posebni prostor nekdanjega judovskega tempeljna in dal tam sezidati veliko mošejo ali islamsko *) molitvenico. Kristijani so se morali pred tako silo nekako poskriti, niso smeli zvoniti, niso smeli križev staviti nad cerkvami. Poleg tega so počenjali mohamedanci razne krutosti s kristijani, ki niso imeli nikogar, ki bi jih branil. Slabotni grški cesarji so se ukvarjali z nepotrebnimi rečmi, tudi stiskali doma sveto cerkev: torej umevamo lahko, da se niso brigali za sv. kraje.

To žalostno stanje se je nekoliko zboljšalo, ko se je potegnil mogočni cesar Karol Véliki (po l. 800.) za kristijane v sveti deželi. Takrat je vladal na jutrovem modri Harun Arrašid, in on je dovolil kristijanom več prostosti; poslal je cesarju Karolu v Ahen ključ Božjega Groba ter olajšal tudi romanje. Z darovi iz zapadnih krajev so zidali v Jeruzalemu več gostišč, katerim so priskrbeli tudi lepe dohodke. Tako na pr. so bili v dolini Jozafat lepi vrtovi in vinogradi „gostišča latinskih romarjev“, ki je imelo v Jeruzalemu 12 hiš in celó bogato knjižnico. Zaradi teh ugodnih razmer se je poživilo romanje, škofje so prihajali z mnogimi spremljevalci, duhovni in neduhovni so vzbujali svojo vero in gorečo ljubezen na svetih mestih.

A te ugodne razmere niso trpele dolgo. Okoli l. 1000. je prišla na krmilo nova vlada Fatimidov, in ta je stiskala

*) Mohamedanska vera se imenuje s kratka „islam“.

kristijane. Romarji so morali plačevati razne davke, ako so hoteli priti do svojega namena. Še več: Kalif Hakem je l. 1010. strašno divjal proti kristijanom, češ, da so vrgli v islamsko mošejo mrtvega psa v zasramovanje. Pokončal bi bil morda vse kristijane, ako bi se ne bil neki mladenič daroval za druge in sprejel vso krivdo nase.

Dasi so bile te razmere neugodne, vendar ni ponehalo romanje v sveto deželo, ampak je celó rastlo. Razni so bili vzroki, pa tudi različne so bile okoliščine, zaradi katerih so se verniki, posebno še mogočnejši, odločili za romanje in sicer v obilnem številu, na tisoče h krati. Nekateri knezi, kakor na pr. vojvoda Robert Normandijski, imeli so toliko spremstva, kakor bi šli na vojsko. Leta 1065. je šlo več nemških škofov v sveto deželo, kakor na pr. Siegfried, nadškof mogunški, Günther bamberški in drugi. Imeli so seboj 7000 môž in jo udarili skozi ogrsko deželo, ki se je bila malo poprej pokristijanila. Zanimivo je bilo to romanje. Imeli so vseh rečij seboj za potrebo in še več, na pr. zlate in srebrne posode in mnogo orožja. Bila je to mala vojska. Zlasti se je odlikoval bamberški škof, ki je bil tako lep, da so ljudje kar vreli skupaj gledat ga in niso prej mirovali, dokler se jim ni pokazal. Seveda niso roparji zamudili te prilike, ampak so kradli in grabili, kar so le mogli. Blizu Ramle v Palestini jih je napadla velika roparska četa: tri dni so se branili v neki razpadli trdnjavi; naposled so se hoteli pogoditi z roparji, ker žeja in lakota sta grozno pritiskali kristijane. A ker je zahteval roparski poglavar, naj se kar udajo brez milosti, in je celó žugal, da bode bamberškega škofa obesil in pil njegovo lepo kri, in ko je tudi pokazal, kako bode to storil, tedaj se razvname romarjem srd in poslednja moč se jim užge: udarijo na sovražnika, potolčejo ga popolnoma, dobivši kmalu potem nekoliko pomoči, in pridejo srečno v Jeruzalem.

Povrnivši se domov so pripovedovali romarji o takih dogodkih in s tem vspodbodli druge, da so želeli enako videti tuje kraje in bojevati se z neverniki. Zakaj zapadne (evropske) národe, zlasti germanske, je prešinjala takrat splošna neukrotljiva bojaželjnost. Zato ni bilo treba drugega, kakor le male iskrice, da so udarile velike vojske na jutrovo. Tak povod je kmalu prišel, in križarske vojske so se začele.

* * *

Čeprav bi svojim bralcem lahko mnogo pojasnili iz križarskih vojsk, vendar ne smemo govoriti o njih, ker je družba sv. Mohorja že v „Občni

zgodovini“ dokaj povedala o teh zanimivih vojskah. Kratko rečemo, da
so vzroki za te vojske bili isti, kakor za romanje v sveto deželo. Na-
števajo sedem križarskih vojsk. Sicer je šlo ob onem času od l. 1096.
do 1291. veliko čet v sveto deželo, a le večje čete, ki so imele svoje
poveljnike, štejemo za vojske.

Za sveto deželo so bili takrat jako važni časi. Že v 1. križarski
vojski se je ustanovilo krščansko kraljestvo jeruzalemsko (l. 1099.),
ki se je dokaj razširilo proti severu in vzhodu in obsegalo vse sv. kraje.
Kajpada je tudi krščanska vera lepo zacvetla, cerkve so vstale iz prejšnjih
razvalin v bogatem lišpu, gostišča so se pomnožila, in romarji so priha-
jali v obilnejšem številu. Žal, da niso ti veseli časi dolgo trpeli. Leta
1244. je prišel Jeruzalem zopet v roke nevernikom, in od tedaj ga kri-
stijani niso več imeli v svoji lasti. Brez uspeha se je boril pobožni in
junaški francoski kralj Ludovik IX., da bi priboril kristijanom sv. kraje,
nič ni pomagala njegova umnost in neizmerna požrtvovalnost: zdelo se
je, da Bog sam ne pospešuje njegovih namenov, zakaj grozna kuga je
donesla smrt njemu in večini njegove vojske na bregovih afričanskih
(l. 1270.). Dobrih dvajset let pozneje pa so prišli poslednji ostanki kr-
ščanskih posestev v roke nevernih mohamedancev in, kakor bi bili iz-
brisani, tako so izginili sledovi križarjev iz svete dežele. Dandanes ti
kažejo podrtine krščanskih cerkev in trdnjav; v spominu pa se ti budé
tu pa tam še slavni dogodki in slavni junaki, ki so kazali todi svoje
junaštvo v čast Zveličarjevo.

c) Romanje od križarskih vojsk do današnjega dné.

Vnovič se je začelo po križarskih vojskah trpljenje romar-
jev, ni pa ponehala njih gorečnost. Poleg prejšnjih težav
so se pokazale po križarskih vojskah še druge. Častiželjni
carigrajski patrijarh Mihael Cerularij se je bil l. 1054. po-
polnoma odločil od katoliške cerkve in tako napravil po-
polni razkol med vzhodom in zapadom. Dokler je bilo na
vzhodu jeruzalemsko kraljestvo, imela je seveda naša latinska
ali rimska cerkev vse pravice do svetih krajev. Ali, kakor
so izgubivali križarji mesto za mestom, tako so neverniki
odrivali katoličane tudi od svetih krajev. In ne samo ne-
verniki, ampak tudi razkolniki, katerim po navadi pravimo
Grki, ker je večina Grkov zabredla v razkol. Tako se je
začel in potem tudi ohranil nekak boj na svetih mestih —
o čemer bodemo še mnogo slišali — med katoličani in raz-
kolniki. In še nekaj drugega, za katoliško cerkev važnega,
ustanovilo se je ob koncu križarskih vojsk v svetih krajih.
Takrat so namreč nastali razni redovi, t. j. družbe takih oseb,
ki se zavežejo z obljubami za popolno življenje, potrjene od
cerkve. Nekaj takih redov je bilo ustanovljenih posebno
za to, da so varovali svete kraje, kakor red „templjarjev“
in „nemški red“; drug red je skrbel za popotnike in se
je imenoval „red johanitov“ ali „hospitalitov“. A ustano-
vila sta se na zapadu dva ubožna reda s tem namenom,

da bodeta poživila krščansko vero in živela ubožno, natančno po evangeljskih svetih. Bila sta redova sv. Frančiška in sv. Dominika. Kdo ni še slišal ali bral o sv. Frančišku? Kdo ne pozna njegovih sinov: očetov in bratov frančiškanov? Dasi je sv. Frančišek živel in deloval največ na srednjem Laškem, vendar je neizmerno pomenljiv in znamenit tudi za sveto deželo. On je namreč romal v sveto deželo (l. 1219.), da bi videl svete kraje, posebno pa tudi, da bi oznanjeval nevernikom sv. evangelij. Pustil je v mestu Akko ali Ptolemaidi deset svojih učencev, da bi bili katoličanom v podporo, sam pa se je peljal v Egipet, kjer je pred sultanom Menelikom pogumno oznanjeval Kristusa. V Egiptu pa ni dosegel sv. Frančišek nobenega uspeha. Ko se je vračal domov, obiskal je svete kraje v Palestini, pridigal v Ptolemaidi, v Antijohiji in drugih enakih mestih. Proti zimi istega leta se je odpeljal v Evropo, kamor so ga klicali važni opravki.

To potovanje sv. Frančiška je bilo za katoličanstvo v sveti deželi prevažno. Neki pisatelj pravi: „Sv. Frančišek je v resnici ustanovil stanovitnejše kraljestvo, kakor Bogomir Buljonski.“ *) V Ptolemaidi je bila prva hiša ali ustanova frančiškanov; pa še ob času, ko je sv. Frančišek živel, l. 1226., ustanovili so njegovi sinovi drugo hišo, neko gostišče v Jeruzalemu, v središču Palestine. Prvo to gostišče frančiškansko je bilo skoro gotovo ob tako imenovanem „križevem potu“ (via dolorosa) blizu Pilatove hiše, torej blizu sedanjega samostana „Ecce homo“, ali ob poti, kjer je sedaj avstrijsko gostišče. L. 1230. so se frančiškani po dovoljenju papeževem že stalno naseljevali, in l. 1238. so imeli že samostane; pismo Aleksandra IV. iz l. 1257. govori o pravi provinciji frančiškanski v Palestini in Siriji. Inocencij IV. je dal frančiškanom po misijonih, torej tudi po teh krajih, razne pravice. Polagoma so pa dobili še svetišča v oskrbovanje in varstvo, posebno Božji Grob, in s tem so zadobili velik pomen, ker so namreč varovali svete kraje, branili jih in tako tudi ohranili katoliški cerkvi. Morali so jih pa braniti prav tako proti nevernikom, kakor proti silnim Grkom. Torej 660 let že čuvajo in varujejo frančiškani svete kraje, oskrbujejo božjo službo, skrbé za romarje. Zares, kdor dela toliko časa, ta ima zasluge, zato moramo najprej reči, da imajo frančiškani nevenljive zasluge za

*) Cherancé: Franciscus von Assisi, 1885, p. 175.

svete kraje. Kajpada tudi pravice imajo, saj so jih pošteno, rekel bi, krvavo pridobili.

Ko je l. 1291. padla Ptolemaida — poslednje krščansko mesto —, izgnali so frančiškane, a kmalu (l. 1299.) so se povrnili, in l. 1333. jih vidimo že zopet stalno v Jeruzalemu. To je jako važno. Neverniki so bili namreč svetišča skoro popolnoma podrli in razdejali, frančiškani so delali takoj iz nova, zlasti še na Sijonski gori, zakaj tukaj so pridobili hišo, v kateri je Zveličar postavil sv. Rešnje Telo. Tu so napravili sloveče svetišče, imeli so pa tudi svoj samostan z razgledom na Mrtvo morje, kakor pravi neki tedanji pisatelj. Koliko pa so pretrpeli frančiškani v sveti deželi! Ko so pridrli l. 1244. Kovarezmi v Jeruzalem, pomorili so vse frančiškane — čuvaje Božjega groba. L. 1261. je umrl frančiškan Feliks v Askalonu kot mučenik, ker je oznanjeval sveto vero; l. 1288. sta umrla mučenika Frančišek Spoletski in Filip Puyski; l. 1328. Frančišek Ankonski; l. 1364. so razžagali Viljema Kastelamarskega na dvoje, potem sežgali. Prav na Sijonski gori jih je mnogo prestalo mučeništvo, in hiša zadnje večerje je v pravem pomenu napojena z mučeniško krvjo. L. 1368. so napadli frančiškane v samostanu in vseh 12 pomorili. Morili so jih takrat tudi drugodi. V Damasku so jih vrgli 16 v ječo, potem pa deli ob glavo. Leto potem so mučili brata Antona de Rosato in Antona de Christo, proti koncu l. 1370. Janeza de Eteko, potem brata Gondisalva, dijakona Janeza Neapoljskega, leta 1371. Nikola de Tanquis, l. 1391. Nikola de Taulicis iz Šebenika, Donata Roussillonskega, Petra Narbonskega in Štefana Turelskega; v 15. stoletju so pomorili v Abu-Goš-u v neki noči vse frančiškane; tedaj je bil umorjen Janez iz Kalabrije. — Iz tega kratkega pregleda se vsaj nekoliko vidi, kaj so pretrpeli frančiškani za sveto deželo, in pozneje bodemo tu pa tam slišali še o drugih mukah.

Frančiškani so vedno in požrtvovalno skrbeli za romarje; odkar so v Palestini, združena je njih zgodovina z zgodovino katoliških romarjev prav tesno. Ne moremo popisovati vseh posameznih rečij, ki bi se dale pripovedovati iz poprejšnjih časov brez konca; povemo naj le, da je tudi sv. Ignacija tako vleklo v sveto deželo, kakor nekdaj svetega Frančiška. L. 1523. je bridko jokal na Božjem Grobu in se skoro ni mogel ločiti od svetih mest. Drugih romarjev je bilo vedno mnogo. Ker so Turki, ki so se polastili Palestine l. 1517., imeli od potnikov lep dobiček, niso jim ravnost branili, pač pa jim prizadeli marsikaj hudega, ako se jim je zljubilo. Nekateri potniki so v onih časih prav mično popisali svoje potovanje.

V novejšem času je potovanje v obče lažje in cenejše, kakor je bilo nekdaj; tudi se trudijo razne družbe, da olajšujejo romarjem stroške in težave. Zato pa raste v sedanjem času število romarjev. Zlasti jih z Ruskega in s Francoskega prihaja mnogo, na stotine in stotine skupaj. Pa o tem se pomenimo bolje na drugem mestu.

3. Kako se odpravlja jeruzalemski romar na pot.

Ako veš, da te eden dan ne bode domov, pripraviš se skrbno za pot; še bolj, ako hočeš potovati dalje. Ako pa hočeš potovati kaka dva meseca, kakor se potuje v sveto deželo, treba se je pač tudi dobro pripraviti, in sicer na več stranij.

Najprej si preskrbi d o v o l j č a s a, to se pravi: prostosti si pridôbi toliko, da te ne bode nujno in neprenehoma vleklo domov! Ako greš na tako dolgo pot, želiš si, da bi si kaj ogledal, kajpada natančno, zložno. Ako bi moral od kraja do kraja, od cerkve do cerkve, od svetišča do svetišča samo letati in si ne bi dal nikakega odloga ali mirú za molitev in premišljevanje, tedaj je bolje, da bi ostal doma. Tudi je škoda toliko denarja potrositi za samo vožnjo in ne imeti od pravega romanja skoro nič dobička.

Druga neobhodno potrebna stvar za potovanje v sveto deželo je d e n a r. Res je ubožno življenje popolnejše, kakor pa bogastvo, toda v sveto deželo ne prideš s praznimi rokami. Vožnjo je treba plačati, za jed na ladiji ne dobiš ničesar brez plačila, in kadar prideš med mohamedance in sploh jutrovce, ti te še le potipljejo za denarnico, da bi jo oželi do poslednjega beliča. Na potovanju se mnogo potrosi. Ni treba, da bi bil kdo bahač in rožljal z rmenimi cekini: tudi če se denar po malem in modro rabi, poteče mu le prehitro. Zato, kdor nima beca, doma naj ostane in naj se tolaži s tem, da je Kristus k n j e m u poslal svoje oznanjevalce, ker on sam ne more do svete dežele. Kdor pa namerava iti, tisti naj pridno hrani, da se polagoma kaj nabere v potni torbi, ako mu ni sreča drugače mila. Sicer pa — tako velike sile tudi ni, da bi mogli le sami bogataši hoditi v Jeruzalem. Pozneje bodem naredil čita-

teljem mal proračun, in videli bodo, da ni tako grozna stvar — potovanje v svete kraje.

Pa ne samo v denarnici je treba imeti kaj okroglega, ampak tudi v glavi in v srcu kaj pravega. V glavi treba imeti nekoliko znanja. Ako hočeš imeti kaj dobička od potovanja, moraš že poprej natančno pomisliti o poti, po kateri bodeš hodil, znati moraš torej nekoliko zemljepisja sploh, posebej pa še o svetih krajih. V ta namen je treba že dolgo poprej pazno čitati dobre popise svete dežele ali kakega popotovanja, in sicer vedno z zemljevidom v roki. Nam Slovencem služi Jeranovo in Vernetovo opisovanje prav dobro, upam, da se bode odslej tudi to-le moje popisovanje dalo rabiti. In treba si je zapomniti, kar čitaš, treba tudi zapisati vsaj ob kratkem v zapisnik, da potem lahko pogledaš, ali je res tako ali ne. Prav iz takega popisovanja razvidiš, kam je treba iti, kaj je treba obiskati. Giblješ se na potovanju bolj slobodno in varno, ako veš, kje si in kam greš, kakor če hodiš v temni nevednosti. Moral bi sicer za vsako malenkost popraševati in s tem sitnost delati drugim, ali pa neveden iti mimo. Te stvari ne morem dovolj priporočati potnikom.

Tudi zastran jezika je treba nekoliko pomisliti. Dobé se pač Slovenci v Aleksandriji, v Kájiri, v Port-Sajid-u, v Jeruzalemu, vsaj sedaj, ko to pišem, je tudi eden v Nazaretu: a kdo bi ga mogel najti, kadar prideš v tisti kraj! Najbolje bi bilo, da bi znal arabsko, potem bi res krasno potoval; ker pa to ni lahka stvar, potrudi se, da se naučiš vsaj malo laščine: ta ti bode mnogo pomagala, skoro več kakor francoščina in angleščina. Z nemščino pa ne bodeš čudežev delal po svetih krajih, zato si jo lahko spregledaš. Ako znaš nekoliko rusko, ne bode škodilo, da malo pokramljaš s kakim ruskim ‚batjuško‘ (očkom) ali kakšno zgovorno ‚matuško‘, katerih je v onih krajih večkrat prav obilo.

Treba je pa tudi še drugih rečij, ako hočeš prav romati v Jeruzalem, in sicer treba jih imeti v srcu. Te so: pobožnost, srčnost, potrpežljivost. Kraji, v katere nameravaš iti, so sveti kraji; zaradi tega ne hodi tje samo za zabavo, ampak da si utrdiš vero in pokrepčaš pobožnost! Pa moraš pobožnost tudi sabo vzeti na pot, ako želiš, da bode tvoja pot prava romarska pot in zaslužna za večno življenje. — Enako pa je potrebna tudi srčnost. Skoro nikdar ni taka pot brez nevarnosti. Nevarnost pa premagaš tem lože in bolje, čim srčnejši si. Kdor se boji vsake reči,

ta naj ostane doma. Z bojazljivci imajo drugi potniki največje križe, ker malosrčneži si ne upajo nikdar iti, kamor je treba; tudi plašijo druge, jemljejo in kratijo veselje tovarišem.

In vzemi naposled sabo veliko mero potrpežljivosti in zatajevanja. Dasi potovanje v svete kraje dandanes ni tako težavno, kakor je bilo nekdaj, brez težav nikakor ni. Posebno, ako nisi bogatin, da bi lahko ustregel vsaki svoji želji, — kar je pa v onih krajih draga stvar — moraš znati potrpeti. Bodisi žeja, lakot, vročina, mraz, utrujenost, malo spanja, slaba postelj, pikanje živalij, sitnost ljudij — vse to in še marsikaj drugega je treba pretrpeti in torej res potrpeti. Kdor tega ne zna, tisti muči samega sebe in še druge, pomaga pa si kar nič ne s sitnostjo.

In kaj bi še rekel o največjem in najboljšem blagu, ki si ga želimo sicer vselej in povsodi, a je moramo imeti tudi na potovanju? Kdo ne ugane, da mislim — zdravje! Bolehen človek ni za na pot, najmanj za v jutrove dežele, kjer je potovanje vse drugačno, kakor po Evropi. Kako lahko se ga poloti nevarna bolezen, zlasti mrzlica in pa griža (dysenteria), ki ga utegne spraviti v grob! Zato pa služi potniku jako dobro nekoliko utrjenosti. Mehkužni človek ima vedno polno potreb in nadlog, ako je tudi zdrav. Utrjeni je vajen težav in potrpljenja, ne škodi mu vsaka nevarnost, potovanje se mu zdi še prijetno, ker ima priliko porabljati svoje dušne in telesne zmožnosti. Vendar, ako me kdo vpraša, kaj je potrebnejše, ali prav trdno zdravje, ali potrpežljivost, pravim, da potrpežljivost. Mnogi si svoje zdravje utrdijo na potovanju, kakor sem si je utrdil na pr. jaz sam, ki sem bil ves čas med potovanjem — razven kake malenkosti — zdrav, in povrnivši se domov sem čutil, kako se mi je okrepčalo zdravje. Treba je le izbrati si pravi čas. Najugodnejši čas pa je pomladi, in sicer je dobro nastopiti potovanje konec februvarja ali začetkom marca; konec aprila pa, ko raste naglo gorkota v jutrovih krajih, povrneš se domov. Mnogi razlogi so za ta čas, katere bode čitatelj sam povzel polagoma iz te knjige. Tudi jeseni se dá potovati in celó po zimi potujejo, česar bi pa nikomur ne svetoval, ako le more dobiti kak drug čas.

Mnogi svetujejo, naj vzame potnik razna zdravila seboj, da si hitro pomaga, ako je sila. No, škoduje nikakor ne taka previdnost: dobro je, ako ti zapiše zdravnik kako stvar zoper mrzlico, ali zoper grižo. Drugega pa ni treba. Se-

veda, ako moreš zoper vedno nadležno bolezen, kateri se pravi lakota, vzeti kaj zdravila seboj, ne bode odveč, a sitno je take stvari nositi sabo. Pa o tem kmalu nekaj več.

4. Jeruzalemski romar odhaja.

Dasi ima potovanje za potnika marsikako prijetnost, nima je pa odpotovanje ali odhajanje. To je najsitnejše. Tudi odhajanje na jeruzalemsko božjo pot ni prijetno, vendar pa jako važno za celo potovanje.

Najprej se vprašaš: Kodi pojdem v Jeruzalem? Kdor se ne mara mnogo voziti po morju, ima pa denarja dovolj, pelje se lahko z železnico do Carigrada in od Carigrada z ladijo do Jafe v sveti deželi. V devetih dneh, morebiti celó preje — ako pride pripravna ladija — prideš z Dunaja v sveto deželo. Ob tej priliki vidiš lahko Carigrad, Smirno, Ciper in mesto Bejrut. Vendar ima ta pot tudi težave in ena je ta, da je dosti draga, zakaj vožnja po železnici od Dunaja do Carigrada velja kakih 108 gld.

Nam Slovencem najbolje kaže iti po morju iz Trsta ali pa iz Reke in sicer najprej do Aleksandrije in od todi v Jafo, ali pa naravnost v Carigrad in na tej poti tudi v Atene na Grškem. Ker se bodo vršile morebiti v bližnji bodočnosti nekatere premembe v vožnjem redu one družbe, ki se imenuje „Avstrijski Lloyd“ (pred kratkim se je imenovala „Avstrijsko-ogrski Lloyd“), zaradi tega ne bodem razkladal, kdaj in kako je treba priti do ladije. Kdor hoče potovati, tisti se bode pač potrudil, da pozvé vse natančno. Najbolje stori, da si kupi za nekaj krajcarjev iz Trsta pregled celega vožnjega reda Lloydovih parnikov, po tem si sestavi lahko svojo pot. Najceneje bodeš potoval, ako greš iz Trsta v Aleksandrijo in od todi v Jafo.*)

*) Da čitatelj vsaj nekoliko preračuni stroške za potovanje, povejmo nekoliko, kakšne so cene za vožnjo. Od Trsta do Aleksandrije plačaš v I. razredu okrog 140 gld., v II. razredu pa okrog 100 gld. Od Aleksandrije do Jafe v I. razredu okrog 40 gld., v II. razr. okrog 30 gld. — Čez Carigrad je pot mnogo daljša in dražja. Kakšni stroški da bodo v sveti deželi, to se ne dá povedati. Nekateri potrosijo manj, ker dobé ugodno priliko in družbo, drugi potrosijo več. Iz Jafe do Jeruzalema se pripelješ morebiti za 5 frankov (2 in pol gld.), morebiti pa bode treba plačati tudi 6 gld. Ako greš v večji družbi iz Jeruzalema v Nazaret in potuješ tri dni na konju, stane te v ugodnem slučaju 75—80 frankov ali 30—40 gld.; morebiti tudi manj, jako rado pa več. Iz Nazareta do Kajfe nazaj prideš — ako je sila — tudi peš in tukaj sedeš na ladijo, ki te za kakih 195 gld. v I. in za kakih 140 gld. v II. razredu pripelje nazaj

Kajpada bi bila pot iz Trsta naravnost v Jafo najkrajša pot v sveto deželo. Pa tako ne vozijo parniki, ker glavni njih namen je, da prevažajo blago med velikimi pomorskimi mesti, in zato se ustavljajo skoro vse ladije v Aleksandriji, in potem tudi v Port-Sajidu. Tudi Nemci hodijo najrajši skozi Trst v sveto deželo. Zato mislim, da si Slovenci ne moremo izbrati kaj boljega, zlasti, ker vozijo naše avstrijske Lloydove ladije po tej poti, in je vsekako najprijetneje in najbolje, da se vozimo na domači ladiji.

Pa kar tako ne moreš na ladijo, ampak treba ti je vzeti seboj nekatere stvari še poleg denarja. Taka potrebna reč je najprej gorka obleka. Kaj? Gorka obleka za gorke dežele? — Da, prijatelj, ko bi v gorkem vzhodu vedno grelo gorko solnce, potem bi se napravil prav lahko. A v sveti deželi in v Siriji sploh so noči jako mrzle, še spomladi se vreme rado premeni in potegne mraz. Hitro, hitro se prehladiš, — česar te obvaruje gorka (ne pa težka in nerodna) obleka. Obleka bodi tudi trdna. V kakšno zadrego prideš, ako se ti kaj raztrga po poti! Zlasti se preskrbi z dobrimi, ne težkimi čevlji, zakaj tam treba mnogo hoditi, ako nečeš jahati. Obleka bodi bolj svetla, ker je taka pripravnejša, kakor črna. Duhovniki morajo imeti seboj talar (suknjo do petâ), ki naj bode lahek, pa tudi trden. Gledé na to duhovsko obleko opomnim, da se v njej še najlože potuje med mohamedanci. Dolgo obleko cenijo mnogo bolj, nego kratko, in celó do duhovnika ali redovnika imajo spoštovanje, ako pride med nje v dolgi, duhovski obleki. Le redko kje se mu bode primerila kaka sitnost, gotovo pa mnogo manj, kakor če bi hodil v kratki obleki. Zato le talar in pa širok klobuk poleg trdnih čevljev, to je prava

v Trst. Kajpada nisem v tem računu povzel stroškov za bivanje v raznih mestih. V obče se ravnajo stroški po mnogih okoliščinah. Cele družbe ali karavane potujejo jako ceno. — Bukvar Leo Wörl je prirejal do predlanskega leta karavane, pri katerih se je plačevalo za 45 dnij potovanja v I. razredu 635 gld., v II. 545 gld. Sedanji generalni komisar mi je rekel, da bode odslej še ceneje. Wörl je imel neki v karavani tudi III. razred in zanj ceno 275 gld. brez jedi in postelje na ladiji (za kar pa lahko utrjen in spreten človek sam skrbi). Potemtakem bi ne bilo nemogoče s 300 gld. ogledati si svete kraje — vsaj poglavitne —, ako bi se združilo kakih 10 potnikov in bi imeli izkušenega vodnika. Vsaj jaz bi si upal za tako ceno preskrbeti potrpežljive in dobre ljudi, ako bi jih ne bilo manj nego 10, in ako bi hoteli potovati v 3. razredu na ladiji, kar bi se od marca do oktobra lahko priredilo. — Vsaj to so izprevideli čitatelji, da ni tako posebno huda ali skoro nemogoča stvar, priti v sveto deželo.

in jako pripravna obleka za duhovnika! Jahati je sicer nekoliko nerodno v talarju, zlasti ti je težko dvigniti se na konja in sesti v sedlo, a polagoma se človek privadi tudi tega. Za vse pa ni nobena reč prav. Frančiškani jahajo izvrstno po sveti deželi, in zaradi težke dolge obleke se ne pritožuje nikdo drugače, kakor če mora bresti vodo ali hoditi po globokem blatu. Jako dobro je imeti tudi lahko vrhnjo suknjo, bodisi proti hladu, bodisi proti drugim nezgodam. Preveč obleke ali perila, kakor tudi vsakovrstne ropotije naj romar nikdar ne jemlje sabo, ker težka prtljaga jako zadržuje, pa tudi podražuje potovanje. Perilo se dá lahko med potom prat, in za male potrebščine je povsodi po gostilnah kakor tudi gostiščih preskrbljeno. Čim manj prtljage, tem bolje za prosto gibanje! Med potovanjem sem naletel na par Dunajčanov, ki so imeli seboj ne vem koliko navlake; taki ljudje mislijo, da je na turških tleh tako, kakor v dunajskem Praterju, in da mora potnik biti v vseh rečeh opravljen po najnovejšem kroju. A kar imaš seboj, to imej dobro spravljeno, v dobrem, trdnem kovčegu. Med potovanjem namreč prideš v roke raznim ljudem; ti pa največkrat obdelujejo in premetavajo tvojo prtljago tako, da ne more ostati kos pri kosu, ako ni vse trdno in močno.

Za potovanje na Turško moraš imeti potni list od politične oblasti. Nikar ne misli, morebiti, da se bojé nedolžni Turki nevarnih tujcev in da zaradi tega zahtevajo potne liste, marveč potni listi so jim le ugodna prilika, da izvlečejo iz potnika nekoliko denarja. Ko dojdeš v Trst, moraš iti h turškemu konzulu, in najboljše je, da ti naredi on nov turški potni list (téškere), katerega dobro shrani. Prvi ali drugi ti gotovo pomore iz vsake zadrege. A nikar ga ne puščaj v rokah uradnikov, ker ga ni vselej lahko nazaj dobiti. Ako ti pa turški konzul v Trstu tvoj domači list (seveda za dobro plačilo) samo podpiše, tudi velja, in ne daj se prevariti od nobenega uradnika, ki ti poreče, da ne velja. Ako si pa romar duhovnik, imej seboj tudi list od škofijstva — dovoljenje za maševanje. Celó dva lista bi ne škodovala, ker taka stvar rada kje zaostane ali se izgubi, in to pripravi duhovnika-romarja ob največje veselje, da ne more namreč darovati presvete daritve na svetih mestih. Ako imaš sicer še kako priporočilo, ne bode škodilo na potovanju.

Nikar tudi ne pozabi zamenjati papirnega denarja za zlato in sicer najbolje za francoske napoleondore (cele ali polovične ali tudi četrtne), ker ta denar sprejemajo povsodi radi v jutrovih deželah. Tudi angleški denar se oddá lahko; naš srebrni ali papirnati denar bi pa zmenjal na jutrovem nekoliko težko in le s precejšno izgubo.

Ne pozabi pa naposled svoje vesti spraviti v red, zakaj posebno na potovanju je resnično, da pride smrt kakor tat. Mnogi zvršijo potovanje brez večje nesreče, a brez nevarnosti menim da nihče. Seveda moramo že sploh biti vedno pripravljeni na smrt. Pa tukaj sem opomnil to, ker je jako prijetno in lahko pri srcu potniku, ki ima lahko vest. Tudi v nevarnostih je pogumen, dobro vedoč, da se mu ni v istini ničesar bati. Nekdaj so šli romarji na pot z veliko slovesnostjo. Opravili so doma posebno pobožnost, prejeli svete zakramente, bili pri sveti maši, in potem so jih še domači daleč spremili, priporočujoč se njih molitvi.

V Trstu na ladijo.

Dosedaj sva se s potrpežljivim čitateljem tako menila, kakor bi se on sam pripravljal na pot. Naj povem kar naravnost, da tako nekako sem se tudi sam pripravljal in le iz svoje izkušnje sem govoril. Koliko časa sem si želel potovati v svete kraje, kolikrat sem delal načrte, kolikrat sem premišljeval, kako bi dobil namestnika za svoje delo! Pa vse je Bog dal: dovoljenje prednikov, vrle namestnike, zdravje za potrebo in tudi ljubo tovaršijo — dva frančiškana, izmed katerih je bil eden mašnik, drugi brat. Šlo je sicer marsikaj nekoliko trdo, a ne smemo se ustrašiti nikdar nobenih težav, saj ž njimi poskuša Bog našo stanovitnost.

Pa kako težko se je bilo ločiti od doma in navadnega dela! Koliko rečij je bilo treba urediti, pripraviti, izročiti, pojasniti! Kaj bode, če bode tako težko ločiti se od sveta za vselej! In poslednjo noč pred odhodom je bilo treba žrtvovati delu. Ni prišel spanec na moje oči; mislil sem si, na ladiji bode časa za spanje, saj ne odhajam vsako noč v sveto deželo. Opravila sva z gospodom tovarišem v domači kapeli sv. mašo, proseč božjega blagoslova in varstva, potem pa — kmalu odpiska hlapon slovó beli in dragi Ljubljani dné 19. februvarja l. l. (1891.) Bilo je mrzlo jutro, zato mi je dobro dela gorkota v železniškem vozu, hotelo

se mi je zadremati. A srce je bilo prepolno, da bi se dalo tako umiriti. Zlasti, ko se je svitalo tam od Postojine naprej, zrl sem v domači svet, kakor bi si ga hotel posebno vtisniti v spomin. Tam proti Trstu pa se vzradujem kopne zemlje, češ, ubežal sem domači hudi zimi. Prav to leto namreč je bila nenavadno ostra in mrzla zima. In vendar zmaga me natora, naslonim glavo in zadremljem. Jutranji svit me je obseval skoz okno. Ko se kmalu vzbudim, pravi mi tovariš: „Še dve sveči bi vam bili potrebni.“ — „Čemu neki?“ vprašam, „saj je dan.“ — „Kakor mrlič ste se mi zdeli,“ pravi, „ko ste mirno sloneli: tako ste bledi in slabi“. — „Ni čuda, ker nisem nocoj nič spal in poslednji čas sem se tudi dosti pehal z delom.“ Bilo je malo smeha in malo resnobe v tem pogovoru. Zares, kadar spimo, podobni smo mrliču, in vsak spanec nas opominja poslednjega, smrtnega spanja.

„Pozdravljeno morje! O kako vabljivo se leskečeš v jutranjih žarkih, kako mogočno se vspenjaš tje do konca obzora, kakor bi bilo živo, tako se zibljeŝ in pljuskaš v neprestanem šumenju ob breg! Kmalu skleneva za nekaj dnij tovaršijo.“ Tako mi je govorilo srce, ko sem proti Trstu gredoč gledal modro-zeleno morje. Čudno pač, da ima pogled na morje toliko moči na naše srce! Ne pravijo pesniki brez vzroka, da je morje podoba našega srca, saj je, kakor bi le srce s temnim čustvom svojim moglo ustvariti si nekak izraz tega, kar je v morju. Le misli, človek, kaj je morje, le misli: pa povej in razloži mi potem, kaj si mislil! — Zelene oljke so nam kimale pozdrav, prijazni ljudje so se ozirali na drdrajoči vlak. Zdi se, da hočejo ti preprosti ljudje, tržaški okoličani, z obleko posnemati barvo morsko in svetlo-zeleno obrežje, zakaj možje imajo večinoma zelene hlače. Dasi niso morebiti narejene v dragih mestnih krojačnicah, vendar te zanima prav ta preprosta posebnost, in rečeš si: „To izbira ljudstvo, tako se nosi tukajšnji narod.“

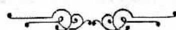
Ker je ustvaril Bog mnogo ljudij — vsaj na kolodvorih te jih mnogo obsuje — ni ti treba skrbeti za prtljago. Te težave te rešijo v sladkih nadah postrežljivi nosači, ki bi najrajši oprtali tudi tebe. Mnogi se jezijo nad usiljivostjo teh ljudij; a vprašam, kako bi delal ti, ko bi bil nosač? Ali bodeš stal od daleč in gledal, da te prehité drugi? Vsi moramo živeti, zakaj bi še nosačem ne privoščili koščka kruha! Nekoč, ko sem potoval po Laškem, in se je bila cela gruča nosačev zagnala na neko drugo stran, zagledam tam ob zidu

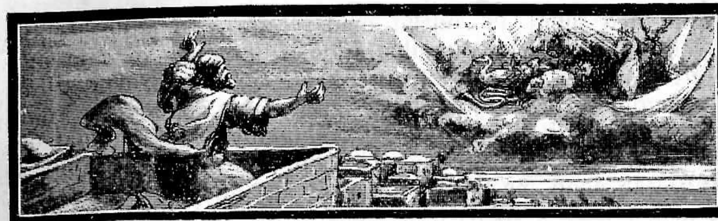
slonečega še mladega moža. Nič se ni rinil, pa videlo se mu je, kako rad bi tudi kaj zaslužil on s postrežbo. In vse, kar sem zapazil na njem, obraz in kretanje, kazalo je, da ni vajen in vzgojen za nosača. In tužno-milo je zrlo njegovo lepo oko. Kdo ve, kako zanimiva, žalostna zgodovina se je zarisala v življenje tega nosača in ga privedla do tega posla? A vendar, ali ni bil plemenit zanj ta posel, ali ni bil junaško delo, morebiti edina rešitev? Ko so mu izpodletele druge nade, pritrdil je nit svojega življenja na ta posel.

Najprej treba urediti glavne pogoje za pot. Spremlja nas vrl slovenski tržaški profesor in znanec, ki je s težavo prišel sem z gimnazije pozdravit romarja. Žal, da se je moral kmalu posloviti! Kmalu smo pri Lloydovi palači in od neprijaznih uradnikov si kupimo vožnje listke za prihodnji dan. In sedaj hajdi k Turku, da ti podpiše potni list! Slišal sem, da ta ljubi turški konzul prenaša svojo pisarno, kakor mačka mlade. Res, bilo je treba dobro in skrbno popraševati, da jo najdemo. Ko bi bil dober risar, narisal bi prizor pri pisarju konzulovem, tako zanimiv je bil; tu sem dobil pravi pojem o turških uradih. Neki človek pa, ki je hotel tudi dobiti potni list, bil je v zanimivosti res še posebnež. Ne vem, ali je bil Francoz, ali Lah, ali Grk: to pa vem, da je bil sicer pameten, a se ni vêdel, kakor drugi ljudje. Kako različni so človeški značaji! Zares, to je najzanimivejše v božjem stvarstvu, da je toliko enakostij in vendar toliko razlik. Obraz je enak obrazu, in — kolika razlika največkrat med dvema obrazoma!

Ali naj popisujem, kako me je še zeblo po tržaških ulicah, ker je brila ostra burja; kako sem šel odpravit lakot in žejo in kako sem popoldne korakal proti Barkovljam obiskat drugega znanca? Prehitro sem se veselil tržaške gorkote, zakaj celó v sobi vrlega gospoda mi je prešinjal mraz kosti in kratil tako zaželeno spanje. Vendar odpočil sem se dobro, z lahko glavo opravil drugi dan sv. mašo in potem se z omnibusom prepeljal v Trst. Taka vožnja z različnimi ljudmi, ki pridno kramljajo, je prav prijetna. Kako živahno je gibanje med Barkovljami in Trstom! V kratkih presledkih vozi omnibus, vendar ima ljudij vedno dosti. Kako so pridne, kako pogumne Barkovljanke! Kdo pozna tisoč opravil, katera imajo v Trstu? Zato se pa opaža pri vseh nekaka imovitost; rekel bi, da ne skrbé za to, kaj bode jutri.

V Trstu je bilo treba še nekatere stvari pripraviti, denar zmenjati in dobro shraniti, domov poslati še malo poročilo s poslednjim pozdravom — in enajsta dopoldanska ura je došla. Na ladijo! Opoldne (v petek) je odhod. Treba začeti s točnostjo. Zopet ima nosač nekaj dela in pa potrpežljivi tovariš — brat, ki prime z močno roko za prtljago in jo tira dalje. Da, ta le je: prav nas je čakala lepa ladija ‚Thalia', kateri hočemo izročiti svoje življenje za nekaj dnij. Pa sedaj ni časa za premišljevanje. Skoro padel sem na stopnicah z brega na ladijo, ker sem gledal preveč naprej, a premalo pod noge. Kmalu smo na svojem mestu, postrežnik nam odkaže postelje, prtljago stlačimo na posebni kraj, da ni nikomur na poti, niti poštenim, niti nepoštenim ljudem. Jako točna in pripravna je ‚Thalia'. Celó drugi razred, za katerega sem imel listek, bil je lepo odločen od obednice in imel nekake oddelke za postelje. To torej ni bilo napačno. Tudi krov, dasi ne prostoren, bil je jako prijazen, dosti visok in dobro urejen. Pravo življenje in gibanje potnikov v lepem vremenu je na krovu. Tudi jaz sem hitro porabil priliko in se udomačil na njem. Kako živahno življenje opazuješ na ladiji pred odhodom! Tu donašajo nosači in postrežniki prtljago potnikov, tam stopa ponosno bogatin, kakor bi bila ladija njegova, tam se mota plaho dekle skozi razne gruče in nese — sama pač najbolj vé, kaj — v desni in levi, drugodi sta si nekako navskriž postrežnik in gospod: prvi viška denarčke, kakor bi se igral, ter hoče reči, da je to jako malo za tako visokega gospoda, za tako težko delo in ob tako važnem trenotku. Tam se prijatelja poslavljata, tam se gorko objemata prijateljici. Mati si briše solze, ker odhaja njen otrok v daljno Aleksandrijo iskat si dvomljive sreče. Čuj! — pok se razlega od mesta sem, za ladijo je prišel čas odhoda. Stroji vlečejo težkega mačka z dna, vrvi se natezajo, ladija se suče, sedaj se začne vrteti tudi vijak spodaj ob zadnjem delu ladije — v tiru smo, odhajamo. Klobuki mahajo, robci plapolajo, sliši se: Z Bogom, z Bogom! in ločitev je dovršena. Kdaj pride za ločitvijo vrnitev? Bog daj, da kmalu in srečno! Pa tam-le drči proti ladiji čoln. Kaj hoče? Nekdo se je zapoznil in mora poskušati na ta način, da ujame še ladijo. Šlo je; že hiti po malih stopnicah na ladijo. „Hvala Bogu", misli si menda, „da sem le tukaj! Saj mi koža ni ostala doma!"

Sveti Peter vidi prikazen v Jopi (Jafi).

II. del.

Od Trsta do Jeruzalema.

1. Vožnja po Jadranskem morju.

Lepo je rezala naša ladija morsko gladko površino in zapuščala bele in penaste, šumeče brazde za seboj. Molčali smo in upirali svoje oči na Trst, ki se je tako divno lepo prostiral ob bregu pod zelenim hribovjem. Vzel sem iz prtljage svojo fotografično pripravo in jo nastavil na Trst. Kmalu lopne zapora, slika — nevidna sicer — je shranjena na stekleni plošči. Lepa je naša domovina, lepa je bujna Adrija, krasna je z morske strani skalnata in vmes zelena Istra z mesti, cerkvami in srednje-visokim gorovjem. Kako smo jo pozdravljali, kako opazovali in si razlagali vse, kar smo videli! A kmalu je izginila Istra, v daljavi se je začela potezati in zopet izgubljati ‚kršna' Dalmacija, izgubljali smo pa tudi mi zanimanje za suho zemljo in iskali družbe. Na ladiji so vsi potniki nekaka družba. Kmalu se spoznajo — vsaj

moški med seboj, in ženske med seboj — in poprijateljijo, povod za razgovor se kmalu najde. Duhovnika gledajo morebiti nekoliko časa po strani, kakor bi bil nevarno bitje; a polagoma izprevidijo, da ni prenesel v žepu viharja, in tudi on se čuti hitro domačega, ako mu je kaj na tem, da s kom občuje. Rečem pa, da tako občevanje na ladiji je kaj kratkočasno, pa tudi poučno. Zakaj ljudje z vseh stranij, od vseh vetrov se zberó na malem prostoru; nikjer ni boljše prilike za spoznavanje ljudij, kakor na ladiji. Tukaj vlada nekaka mednárodna in medverska sloboda. Vsi so enaki, vsi samostojni in nedotakljivi, dokler ne naredé kake nerodnosti. Zato pa govoré ljudje na ladiji res iz srca. Pomorščaki so v obče jako vljudni ljudje, zlasti poveljništvo, častniki. Duhovnikom, kolikor sem se mogel prepričati, skazujejo vso čast; to je treba v hvalo priznati našemu avstrijskemu Lloydu.

Kmalu sem tudi jaz poleg svojih obeh domačih prijateljev našel druščino in sicer nekega laškega mladeniča tam od Verone, ki se je vêdel jako vljudno in se prav prisrčno z menoj pogovarjal. Govorila sva tudi o laški vladi, in on je kazal željo, da bi se pomirila vlada s papežem. Bil je videti pogumen, dobrega in vernega srca. Prebredel je že pol sveta, zlasti po Ameriki je hodil in govoril dobro špansko. Bila sva si ves čas prijatelja; le da ga je drugi dan prijela huda morska bolezen, kateri se je sicer nekoliko časa krepko upiral, a naposled je omagal in do Aleksandrije ostal v postelji.

Točno ob peti uri je zvonilo k obedu. Od jeruzalemskega romarja pač ne pričakuje nihče, tudi ne kaka bralkakuharica, da bodem razkladal jedilne liste, obede in zadovoljnost želodčevo na ladiji. Le toliko rečem, da ni treba nobenemu rednemu želodcu trpeti lakote ali žeje; vsega je dovolj. Za petek ne pripravljajo postne jedi. Kdor pa hoče vsaj deloma petkovo jesti, postreže si lahko z ribami in kako prikuho, ako neče postrežniku delati sitnostij. Za denar se tudi na ladiji vse dobi. Povem naj nadalje, da je ob osmi uri zvečer čaj s kruhom ali suhorjem za prigrizek, zjutraj po sedmi uri zajutrek in ob deseti uri dopoldne kosilo. Ta uravnava je vsaj za ladije prav primerna in pripravna. O petih je glavni obed, kateremu lahko rečeš tudi južina, ako se ti zdi za večerjo čas prezgoden.

Najprijazneje na ladiji je proti večeru. Potniki se sprehajajo po krovu, pušijo, pojejo, pogovarjajo se, nebo pa

razgrinja milo svojo lepoto po vsem obzorju. Nikjer se ti ne zdi nebo tako prijazno in hkrati veličastno, kakor na morju. Ako pa pogledaš v morje samo, šumi in giblje se tako skrivnostno, da se ti takoj vzbudi domišljija in kaže čudne predmete v tej globini. Posebno zanimivo je gledati v morje na zadnjem delu ladije, kjer se suče vijak. Kako se leskečejo valovi v svetlobi spodnjih svetilnic, kako lahko drči ladija naprej, da le malo čutiš njeno gibanje! Kadar vrhu tega še luna sveti, tedaj je res neizrekljivo mično na krovu. Težko se odločiš, da greš v svojo kabino (izbico) ali v kajuto (sobo pod površjem) spat. In treba je iti vendarle. Saj potrebuješ počitka, če tudi ničesar ne delaš, in nespodobno bi bilo, kolovratiti dolgo časa okrog in motiti še sopotnike. Žal, da so vedno taki nerodneži med drugimi. Imeli smo tudi mi v svojem oddelku nekaj mladih Švicarjev-Nemcev, ki so bili neizmerno slobodni. A drugim je bilo njih slobodno, rečem pa rajši, nerodno in neolikano ravnanje v izpodtiko in nadlogo. Naj pravi kdo, kar hoče: kjer koli sem hodil, povsodi sem našel pri Nemcih neko oholost, poleg tega tudi večkrat neolikanost v vedenju. Tudi Francoz je večkrat ošaben, a on je vljuden in obziren do vsakoga. Le Anglež je še brezobzirnejši od Nemca. Tam, kjer je Anglež, nima nihče nikake pravice razven njega. Ako se kje vstopi, on tam stoji, ako tudi vé, da bi ti tam rad hodil, in da ti je na poti. Pa pustimo jim značaje, saj ni nikdo brez slabostij in brez prednostij. Nespametno je, kar cel narod obsoditi in zopet cel narod hvaliti. Vsak po svoje!

Kdo bi mislil, da se tako dobro spi na ladiji! Malo tesno je sicer, a prav sladko se ti zadremlje in prav mirno počiva. Ker stroj nekoliko — a prav malo — potresuje ladijo, zdi se ti, kakor bi te zazibal v spanje.

A — že si mislim, da povprašujejo čitatelji, kaj je z morsko boleznijo. Naj tudi o tem kaj povem, ker spada med zanimive dogodke jeruzalemskega romarja. Prvi dan — kolikor vem — ni imel noben potnik te bolezni. Pač pa so se menili o njej; nekateri so se je bali, drugi so se norčevali, tretji so se hvalili z zdravili zoper to nadlogo. Po noči pa za tem dnevom se je oglasila in polastila svojih žrtev. Nekateri, ki so se najbolj hvalili, dobili so jo najprej in najhuje. Začelo se je kašljanje in vzdihovanje in kričanje na vseh straneh, da je bilo joj. Nekateri so hiteli na krov in tam prav dirjali sem in tje, češ, da tako pre-

ženó bolezen; drugi pa so se stiskali v postelje, misleč, da so tukaj najvarnejši. A kakšen junak sèm bil sam? vprašate. No, kdor je bolan, njemu se zaradi tega ni treba sramovati; kdor ni bolan, ni se mu treba hvaliti. Ko stopim v jutro precèj zgodaj s postelje, takoj se mi je zdelo gibanje ladije neprijetno in bilo mi je, kakor bi se mi nekoliko v glavi vrtelo. To mi ni nič kaj ugajalo in hotel sem na krov, da bi dobil boljšega zraka. Pa tudi to ni dosti pomagalo; zibanje ladije naprej in nazaj je bilo jako nadležno. Postrežnik pokliče k zajutrku: nekoliko črne kave je bilo dovolj, upirala se mi je. „Hoj!" — mislim si, „sedaj jo pa že imam! Naj si bode — v božjem imenu!" Grem zopet na krov, hodim sem in tje, sedem in strmim v valove, zavit v svojo suknjo. Bilo mi je tudi nekoliko slabo, in vse moči so nekako omagale. Tako sem bil dolgo na krovu, in se malo zmenil za zvonec ob 10. uri, ki je klical k obedu. A polagoma je bilo tudi te slabosti konec, lakota se je oglasila, in ko je zvonilo za južino ter smo posedli krog mize, dišalo mi je, kakor še malokdaj. Mislil sem si: „Ako hujše ni, to se pač dá prenesti." — Kaj je neki ta bolezen? Ta bolezen je gotovo najprej v živcih in v možganih, ker težko prenašamo gibanje tâl pod seboj. Iz živcev se preseli na drobovje in tako sili človeka na bljuvanje. A bljuvanje ni tako, kakor sicer ob drugih prilikah, marveč le zaradi nekega stiskanja v želodcu mečejo bolniki iz sebe več ali manj neke tekoče čudne snovi. Bolniki pravijo, da ni toliko zaradi bljuvanja hudo, ampak to, ker človeka poprej hudo vije. Iz tega se vidi, da je morska bolezen živčna bolezen. Dasi je neprijetna, vendar mislim, da v obče ni take sile, kakor nekateri pravijo. Najbolji pomoček je, da potnik ne premišljuje svojih težav in si ne dela tako bolezni še hujše. Zanimiva igra, mislim, bi dobro pomagala, ako bi le bolnik hotel igrati. Mnogi si pomagajo s tem, da so v postelji. Videl sem, da so mnogi lože prenašali težave, ko so bili v postelji. No, kar se mene tiče, rajši sem malo bolan, da se le morem prosto gibati, kakor da bi se po dnevu valjal po postelji. Nekateri pa imajo menda posebno nagnjenje za to bolezen, zakaj videl sem jih v res žalostnem stanju. Rekli so, da bi najrajši umrli. Sicer pa, ako ne trpi dolgo, nima nič hudih nasledkov, ampak narobe: nekako očisti želodec in drobovje, da potem izvrstno opravljata svojo službo. Zato naj se le nihče ne boji te bolezni; ako nima drugih pomislekov, sme iti brez skrbi na romarsko pot.

A na morju pridejo druge težave — ne vselej —, ki poprimejo človeka bolj globoko, kakor morska bolezen. Prvi in drugi dan smo imeli še jako ugodno vožnjo. Ladija se je le nekoliko zibala, vreme je bilo jako prijazno. Z veseljem smo pozdravili drugi dan zvečer mesto Brindisi, kjer smo nameravali ostati tisto noč, da počakamo menda novih potnikov. S tovarišema smo šli tudi na suho, da bi zvedeli, ali bi se dalo drugo jutro prav zgodaj maševati, ker je bila nedelja. A, ko povem, da bi maševal rad ob štirih zjutraj, zavzeli so se ljudje, kakor da bi zahteval kaj takega, kar je čisto nemogoče. Ne samo, da smo izgubili upanje za sv. mašo, še sitnosti smo imeli s potnim listom, zakaj stopivši z ladije smo se morali izpričati na uradu, in potem zopet, ko smo se vrnili. „No, videl sem vsaj nekoliko Brindisi in pokazal dobro voljo za božjo službo," rečem sam pri sebi, ko sem tudi še čolnarja za par korakov vožnje od brega do ladije plačal prav pošteno. Pa to le mimogredé. Prave težave so še le prišle. Tretji dan svoje vožnje smo imeli jasno nebo in smo zato z veseljem in zanimanjem ogledovali grške otoke, mimo katerih smo se vozili: Krf, Kefalonijo, Zant in nekatere manjše. Nekateri smo risali, in jaz sem tudi fotografoval daljno obrežje. Vendar nas je motil dokaj mrzel veter s severovzhoda. Nihče pa ni pričakoval kaj hudega. Četrti dan pa je takoj zjutraj bril močan veter, in ni bilo lahko ostati na krovu. Vozili smo se mimo zloglasnega nosa Matapanskega, in že mi je na misel prihajalo, da ne bode nič dobrega. Dopoldne je veter čim dalje bolj naraščal, brila je burja, in mislili smo: nekoliko je mora že tako ali tako biti v teh krajih, bodimo le zadovoljni, da ni huje! A bilo je huje.

2. Vihar na morju in prihod v Aleksandrijo.

Viharje na morju popisujejo navadno z živimi barvami, da je že bralca lahko groza. Pisatelj misli, da je tem bolje, čim grozneje piše. Tudi pomorščaki ali potniki radi pretiravajo morske težave in strahote. Zdi se mi, da ni potnik nič bolj slaven zato, ker je prebil morski vihar. Zastran nevarnosti pa se lahko reče, da nihče ne vé, kdaj je res nevarnost, in kdaj je ni. Večkrat se potopi ladija, ko ni nihče slutil nevarnosti, a največkrat se ne potopi, če tudi je vse v smrtnem strahu. — Le zato povem nekoliko še o burji ali o viharju, da se naš slovenski romar ne bode preveč bal, kadar pride on v enako težavo.

Okoli poldneva je razsajala burja, kakor bi ji bili vsi izhodi in viri odprti. Vendar pravo silo je imel veter še le ob 3. in 4. uri popoldne. Kot prava burja se veter ni zaganjal v presledkih ali sunkih na ladijo, ampak je neprestano, skoro vedno enako pihal. Zares, ako hočeš videti silo prirode, iti moraš na morje. Ker nisem mogel biti niti na krovu, niti na kakem drugem prostem kraju, stisnil sem se v neki vhod do spodnjih prostorov, ki je bil od vétrove strani dobro zavarovan, vendar pa mi dopuščal, da sem videl vse po ladiji in po morju. Hotel sem videti to divjanje, naj velja, kar hoče. Čudno se mi je zdelo najprej, da more veter pihati tako vstrajno in dosti enakomerno. A kmalu sem imel priliko, čuditi se še drugim rečem. Navadno sem videl, da je padala mokrota od zgoraj; a tu se je veter zaril v valove, in vršalo, šumelo in brizgalo je vodo kvišku, da je bila ladija zavita v nekako meglo. In kako je neslo vodo! Kakor dvigne po naših cestah veter prah in ga raznaša na vse strani, tako je raznašala burja morsko vodo in vihrala ž njo v groznih vrtincih, da je deževalo res od spodaj navzgor. In pri tem — neprestano bučanje, šumenje in piskanje, da se težko slišijo glasovi ljudij, ki vpijejo in si kličejo povelja. Le glas zvona, s katerim si dajejo znamenja, da po vrsti stražijo in pazijo, sliši se zamolklo, vendar še čvrsto med to divjo glasbo. Ker piha veter ladiji v stran, ne ziblje se samo po dolžini, kakor se n. pr. otroci viškajo na deski, ampak tudi počez od desne na levo. To ti je bilo zibanje! Sedaj smo se nagnili nazaj, da bi bil skoro pal vznak, potem pa je pahnilo ladijo na drugo stran, da je prišel rob ladije blizu morske površine. Držal sem se prav krepko z obema rokama, da nisem kam udaril z glavo, naprej ali nazaj. To zibanje ni nič kaj prijetno. Če tudi ni nevarnosti, da bi se dobra ladija na prostem morju zvrnila, vendar je težko gledati, kako divja morje prav ob robu ladije. Imeli smo na ladiji na zgornjem delu nekaj sodov in zabojev. Jako so hiteli mornarji povezovat vse te stvari, zakaj prav sodi, ki niso dobro pritrjeni, spravijo ladijo v največjo nevarnost. Kako so bili premočeni ubogi mornarji! Tekali so večinoma bosi — da se jim ni tako drsélo po mokrih tleh — sem ter tje. Ko je ladija nekoliko mirneje obstala, šinil je ta in oni, kamor je bilo treba iti delat. A nekateremu se je spolznilo, padel je in se udaril na roko; hudo krvaveč je moral delati. Drugega je izpodnesel veter, da je telebnil in treščil z glavo

ob neki les. Pobil se je dovolj; mornarji ga morajo odnesti in poklicati zdravnika. Le še malo, in prebil bi si bil črepinjo. A vendar so vedno veseli in pogumni ti vrli ljudje. Nekdo se je tam blizu mene držal strašljivo in kislo, a pomorščak mu je takoj zaklical, naj bode pogumen, češ, to ni še najhuje, kar pride na morju nad ladijo.

Valovi še niso bili veliki v začetku viharja. A polagoma so se ojačevali, tako da sem proti večeru že mogel gledati doline in hribce, ki so se gibali in zibali sem in tje, hiteli dalje in prepuščali prostor drugim. Dasi skoro ni veličastnejšega prizora, kakor tako valovanje morja, vendar spreletava človeka nekoliko groza, ko vidi, na kako nestalnih tleh je njegovo življenje. In kaj še le, kadar se drvi velik val proti ladiji! Čuden je ta prizor. Ladija, ki je bila morebiti nekaj trenutkov dosti v miru, zaziblje se in se udira vedno niže in niže: prišla je v dolino válovo, ki gre vedno pred njega višino. Že se bliža pravi, visoki val. Čital in slišal sem, da v istini val ni nikdar kot nekaka gora. Zato ni treba verjeti groznim popisom, ki pravijo, da so valovi kakor gore. A resnica je vendar-le, da so precej visoki in se zdé še višji, nego so v istini. Saj vemo, kaj nareja strah. Sedaj se dvigne ladija in zanese jo kvišku, da je veselje, ako je sploh kaj veselja v takem velikanskem zibanju in plesu. Val drvi naprej in ladija se zopet spusti v nižino, zibajoč se na desno in levo, naprej in nazaj. Navadno niso nevarni taki valovi, ki se podé pravilno drug za drugim, če so tudi veliki. Ladija kaj čvrsto plava po njih hrbtu dalje, kakor da bi bilo vse mirno. A nevarno in sitno je razburkano valovje, kadar se na kak način med seboj križa, in potem kar hitro pride višina za globino ali nižino. Tak val trešči na ladijo in jo lahko občutljivo poškoduje. Hvala Bogu, da nismo imeli takih valov! Le nekaterikrat se je zapodil kateri na ladijo, da je krepko póčilo in zašumelo. V oddelku I. razreda je bilo ono noč nametalo toliko vode, da je bilo vse premočeno in popotniki še počivati niso mogli.

Zanimivo, če tudi ne prijetno, je jesti na ladiji med močnim gibanjem. Klopi in mize so že itak trdno pribite; na mizo se priveže z jermeni nekak okvir s predali, v katerih imajo potniki svoje steklenice in krožnike. Trde ali ne preveč mehke jedi se še lahko jedó, a z juho je križ: treba je krožnik držati v roki in z drugo se mora previdno jesti. A mnogokrat ti gre vsa polivka za rokav ali po te-

lovniku namesto v grlo. No, že mora tako biti; pritoževali se nismo, pač pa smejali, če je kdo naposled po dolgem trudu že nevoljen brez jedi del krožnik predse. Kadar je prav hudo, ne kuhajo nič, tedaj si je treba pomagati s kruhom in ribami. Ne vem že, kaj so nam dali enkrat ali dvakrat namesto kuhanih jedij.

Po noči je bilo nekoliko časa bolje, ko smo se vozili mimo Kandije. Veter se je ustavljal ob otoku in ni imel več tolike moči, tudi morje je bilo pokojnejše. Nekateri sopotniki so brili burke, in bilo je tega nemira mnogo še po noči. Zaspal sem naposled prav sladko in tako tudi spal; torej me ni vihar vrgel s postelje. A drugo jutro ni bilo morje dosti bolje, nego prejšnji dan, še le popoldne se je polagoma mirilo. Vendar je bilo težko biti na krovu. Prihajali smo nekateri na površje in se menili o jutrajšnjem razhodu, zakaj šesti dan (sredo) zjutraj smo imeli dospeti v Aleksandrijo. In tu naj omenjam, predno se ločim od ladije in stopim s čitateljem na suho zemljo, še dva znanca, ki sta se mi globoko vtisnila v spomin. Prvi je bil mož v najboljših letih, rdečega obraza in plemenitega, vendar prijaznega vedenja. Bil je grof H. s Saskega. Spoznal sem iz pogovorov, da je ne samo omikan, ampak tudi veren, pobožen. Ko smo se vozili že po srednjem morju, opomnil je, da se je todi vozil največji mož iz zgodovine, sv. apostol Pavel. Ko ga jaz na to nekoliko čudno pogledam, ne da bi kaj rekel, opomni: „Vsaj to je čisto gotovo, da se je todi vozil sv. Pavel. Latinci pravijo, da se je vozil tudi sv. Peter todi; pa ni še natančno dokazano, da bi bil res sv. Peter v Rimu.“ Grof je protestant, in mnogoteri protestantje ne pripoznavajo, da je bil sv. Peter v Rimu. A bil je miroljuben in dober protestant, ker ni tajil naše resnice, ampak le mislil, da ni dobro dokazana. Ogrelo se mi je srce, ko je začel grof tako govoriti, in že sem imel pripravljen odgovor in dokaz za našo resnico. Kako rad bi mu bil razložil vse v pogovoru! A neka živahna gospodična se je obrnila do njega in ga takoj spravila v drug pogovor. Obžaloval sem, da nisem mogel pozneje, zlasti zaradi viharja, dobiti ga za prijazen in zaupen pogovor. Srce mi je reklo, da bi mož, ki je bil tako vljudnega vedenja proti katoliškemu duhovnu, gotovo ne bil nasproten katoliški resnici, ako bi mu jo kdo le razložil jasno.

Še bolj me je pa zanimalo, kar mi je njegov služabnik pripovedoval o njem. Povedal mi je njegovo ime in kraj

njegovega velikega posestva, razložil njegove družinske razmere in namen njegovega popotovanja. Grof nima otrôk. On in njegova soproga potujeta sedaj v svete kraje res iz pobožnosti. (Tudi soprogo sem videl; bila je res veličastna žena brez ničemernosti.) Doma storita mnogo dobrega, zlasti za cerkev (seveda protestantovsko) in za reveže. V vseh dobrih ustanovah in družbah svojega okraja je grof predsednik. — Pravil mi je služabnik še mnogo drugega, kar pa ni za čitatelja zanimivo. A dobri sluga je še rajši pravil marsikaj o sebi, in čudil sem se, kako je tega človeka nekak notranji nagon vabil, da je drugoverskemu duhovnu tako rad pravil svoje srčne stvari. Poleg raznih rečij o svoji skrbni ženi in dobrih otrokih, o lovu grofovem in o mastnih jerebicah, ki so njegov delež na jesenskem lovu, pravil mi je tudi o svojem nagnjenju do katoliške cerkve. „Vidim“, je rekel, „da katoličani veliko bolj izpolnjujejo nauke in zapovedi sv. evangelija, kakor mi protestanti. Zato jaz posebno spoštujem to vero.“ In govoril sem mu prijazno o katoliški veri, o njeni trdnosti in nepremenljivosti. Poslušal je, a naposled ni več odgovoril; videl sem, da mu je legla neka teža na srce z opominom: „Moral bi biti katoličan“, — ta misel pa ga je ostrašila in obrnil je pogovor na druge reči. Prepričal sem se, da ta dva moža oba vleče milost božja v katoliško cerkev. V ugodnih okoliščinah, ko bi hotel in mogel grof prodreti globlje v katoliško resnico, izpreobrnil bi se brez dvoma. Zato pošiljam proti nebu goreče prošnje, da bi dal Bog še obilnejšo milost temu blagosrčnemu protestantu. Pozneje smo se mimogredé še nekaterikrat videli, a nismo imeli dosti prilike, da bi bili govoril o tej reči.

Dasi bi mogel o življenju na ladiji in o sopotnikih povedati še marsikaj, treba nam je vendar hiteti, da pridemo kmalu z ladije na suho. Peti dan zvečer smo govorili že vsi o Aleksandriji, do katere smo se imeli pripeljati šesti dan (sredo) zjutraj. Skrbelo nas je le to, bodemo-li mogli v pristanišče ali ne; zakaj morje ni bilo še mirno, in v to pristanišče se ne pride ob hudem vremenu. Na pol v strahu, na pol v veselju sem legel spat, pozdravljajoč v svoji bujni domišljiji tužno Afriko.

Drugo jutro sem bil sicer zgodaj na nogah, a tudi zgodaj nevoljen. Ne vem, kaj nam je bilo naneslo v stanico mokrote, da sem težko kam stopil; pa tudi prtljaga je bila dobro zmočena in umazana. Podvizal sem se na krov in tukaj se za nekoliko časa potolažil, zagledavši v daljavi proti

jugovzhodu dolgo progo — obrežje afričansko in nekak stolp, katerega sem takoj spoznal za svetilnik aleksandrijski, znani „Pharus“. Tako sem torej prav tukaj ob bregu egiptovskem, kjer so se vršili tako znameniti dogodki od davnih časov do današnjega dné! Kako sem želel, da bi prišel kdaj tu sem, od koder je prišlo v našo Evropo znanstvo! Kako dober si Bog, da nam izpolniš srčne naše želje! Da, želeti sem smel, a upati skoro nisem smel, da pridem sem.

Proga se je čim dalje bolj širila, pa tudi vzdigala, videli smo mesto, ločili že posamezne dele, n. pr. tako imenovani grad (citadelle) nad mestom, pristanišče in njega razne naprave, proti vzhodu dolgo vrsto hiš med zelenjem — Ramlo (Ramleh). Bližali smo se pristanišču sicer počasi, a ker sem moral še nekoliko v red spraviti svojo prtljago, potekel mi je hitro čas, in skoro še predno sem želel, obstala je ladija.

Izmed vsega, kar sem bral v potopisih iz tistih krajev, ni mi ostala nobena stvar tako živo v spominu, kakor nadležnost domačih ljudij, Arabcev. Ker pač človek sam težko iznosi iz ladije vse, kar ima s seboj, in še teže prenaša sem ter tje po carinskem uradu, zato se pridejo ponujat nosači in čolnarji. Da so torej ti ljudje nekoliko nadležni in se usiljujejo, to pač vsakdo umeva. A da umeš to nadležnost popolnoma, misliti si moraš še jutrovcev vročo kri in naglost. Zato res ni po naših šegah in navadah, kar počenjajo ti ljudje, a da bi bili tako strašno silni, kakor sem bral v knjigah, tega nisem jaz videl. Urno so šli po ladiji in vse preiskali, kje bi ujeli kakega potnika, tudi ob mene so se zadevali, grčali vame, kazali mi svoje bele zobe in prijemali za kovčeg. A jaz sem stal nepremakljiv, ne zmeneč se za to, in pustili so me. Tu pa se prikaže majhen, star možic s turbanom (turškim pokrivalom) na glavi, pogleda mene in oba tovariša natančneje, potem pa vpraša laško, ali ne nameravamo iti k očetom frančiškanom. Ko rečemo, da, pravi on, da je frančiškanski postrežnik in da nas bode on peljal tje. Jaz sem sicer pričakoval, da nam pride kdo pomagat v mesto, a temu možicu vendar nisem mogel takoj zaupati. Tu pokaže on na neko podolgasto, povprečno deščico na prsih, na kateri so bile nekako všite črke: „S. Caterina“. Po kratkem pogovoru se prepričam, da je vendar le pravi mož za nas, gremo za njim in gremo dobro. Mustafa — tako se je imenoval — opravil nam je vse prav dobro, pa tudi cenó, nismo imeli sitnostij na carinskem

uradu in ne s potnim listom, in ko naposled še migne tam nekje dobro izbranemu prevoščku (fijakarju) in nas umno spravi na voz, jel sem res spoštovati vrlega Mustafo.

A nikar ne mislite, da sem se preveč zagledal v našega kažipota in da nisem gledal nič drugega. Zavedal sem se, da sem v Aleksandriji, in tu je že vredno, da človek nekoliko širše odpre svoje oči. Ljudje, živali, hiše, ulice — vse je vleklo nase moje radovedno oko, in le obžaloval sem, da smo tako hitro dospeli do svojega namena, do cerkve sv. Katarine in frančiškanskega samostana.

Jeruzalemski romar je sedaj v zadregi, kaj naj popisuje dalje. Mudil se je v Aleksandriji in napravil po Egiptu precejšno pot. A njegov namen ni, da bi popisal že tukaj vse stvari, katere je videl po Egiptu, marveč on hoče biti **jeruzalemski** romar in je tudi dolžan čim najhitreje more, pripeljati svojega tovariša, čitatelja, v Jeruzalem. Če tudi mu je torej jako težko, ne povedati onih lepih rečij, katere je videl in o katerih je slišal v čudovitem Egiptu, vendar mora se udati in si samo pridržuje pravico, da bode o Egiptu kaj povedal ob drugi priliki. Sedaj bodem torej popisal le ob kratkem, kateri so **egiptovski sveti kraji**, in kaj naj stori romar v Aleksandriji. Potem bodem tudi povedal, kako sem jaz iz Egipta odpotoval proti obljubljeni deželi.

3. Jeruzalemski romar v Egiptu.

Kakor sedaj parniki vozijo, prisiljen je romar ostati nekaj dnij v Egiptu, vsaj v Aleksandriji. Pa tudi ni nobene škode pri tem, zakaj Egipet je deloma tudi posvečena dežela, ker se je v nji dolgo mudilo izraelsko ljudstvo in Zveličar sam je v njej preživel nekaj časa. Tudi sam na sebi je Egipet prezanimiva dežela, bodisi zaradi svoje stare zgodovine, zaradi svojih starih spomenikov, bodisi zaradi reke Nila, ki poplavlja Egipet leto za letom.

Takih svetih mest ali krajev ni v Egiptu, kakor so v Palestini ali sveti deželi. Težko bi bilo izpričati, kje ravno je bila sveta družina, kje je deloval egiptovski Jožef, kje je umrl očak Jakob itd. V Egipet so namreč mnogokrat pridrli sovražniki, prebivalstvo se je menjavalo, poslopja so razdirali, spomini o nekdanjosti so se izgubivali. Vendar se je ohranilo poročilo 1. o kraju, kjer sta bivala Marija in Jožef z detetom v Egiptu, 2. o drevesu, pod katerim je Marija z detetom počivala. Oba kraja obišče lahko romar, ako obišče veliko egiptovsko mesto Kájiro.

Aleksandrija je sicer veliko in dandanes tudi lepo mesto. Šteje namreč — kolikor se dá soditi — nad 220.000 prebivalcev. Vendar nima za romarja, ki se hoče muditi le na svetih krajih, posebnih zanimivostij. Najbolj se ravna po tem, ali mu dopušča čas ostati dalje, ali pa manj časa. Ako prideš s parnikom sredo zjutraj in bi rad prav naglo videl Kájiro, odpelješ se četrtek zjutraj iz Aleksandrije v Kájiro, tam se z vozom pelješ po mestu, greš v petek (tudi z vozom) k piramidam in v muzej v Gizeh, nazaj prišedši jahaš v staro Kájiro k Marijinemu bivališču, soboto dopoldne pogledaš par mošej, popoldne pa se odpelješ po železnici v Izmajlijo in od todi drugo jutro z malim parnikom

kanalske družbe v Port-Sajid. Tu pa greš ob 4. uri na avstrijski parobrod in ob 5. uri se odpeljeta proti Jafi — sveti deželi. Tako se dá kratki čas porabiti prav dobro. Kdor ga ima več, porabi ga z večjo natančnostjo. Najpotrebneje pa je, da pozveš, kako vozijo parniki in železnice. Brez tega natančnega znanja bi bilo potovanje mnogokrat jako neprijetno, ako ne celó nesrečno. Ako pa potnik neče iti v Kájiro, potem naj si uredi bivanje v Aleksandriji, kakor si more. Odpotoval bode z avstrijskim parnikom še le soboto ob treh popoldne. Zato naj dobi kako primerno bivališče, katerih je dovolj, kajpada največ dragih. Ob sedanjem času priporočájo najbolj hotel ‚Abbat‘, ti pa storiš

najbolje, da se pelješ k očetom frančiškanom, in tam ti povedó, kaj ti je najprimernejše. Dasi sedaj še ni pri očetih frančiškanih nobenèga Slovenca, upamo vendar, da pride tje tudi kak frančiškan iz slovenskih dežel; jako radi bi ga imeli. V Aleksandriji je nad 2000 Slovencev in Slovenk (teh je največ, namreč žensk z Goriškega, ki tukaj služijo). Kako lepo in bogato polje za slovenskega duhovnega pastirja, katerega se bodo slovenske ovčice željno poprijele! Tudi slovenskim romarjem bi bil tak mašnik-redovnik angelj varih, ki bi jih sprejel in pozdravil na egiptovski zemlji. Pri oo. frančiškanih pozvé romar lahko tudi po kakšnem svètnem Slovencu, ki bode za rojaka rad žrtvoval ali nekaj ur, ali celó dan, da mu razkaže znamenitosti.

Vredne so najprej katoliške naprave, da si jih romar ogleda. Cerkev oo. frančiškanov, posvečena sv. Katarini mučenici († 307 v Aleksandriji), je lepa in tudi velika. Tudi samostan frančiškanski je veličasten, prostoren. Romar dobi o teh redovnikih jako dobro in ugodno misel, ko pride prvič ž njimi v dotiko. Oni imajo tudi dušno pastirstvo katoličanov, katerih utegne biti kakih 30.000; žal, da se mnogi odtegujejo cerkvi popolnoma, drugi pa so zopet dobri in vneti, kakor je povsodi. Blizu samostana je sedež nadškofovski; duhovniki, ki se hočejo tu dalje muditi, naj nesó podpisat svoje dovoljenje, da smejo maševati. Druge katoliške naprave so: Cerkev Lazaristov (Francozov); ta je za Slovence, ki ne znajo francoski, le malo prilična; enako tudi samostan usmiljenih sester, šolskih bratov, jezuitov, kateri imajo krasno šolo (rezidencijo); bolj pripročen je zavod Boromejk, ki so Nemke in imajo skoro gotovo tudi kako slovensko dekle v šoli, blizu oo. frančiškanov. Vse večje narodnosti imajo tukaj svoje šole, in največ jih oskrbujejo redovne osebe; laška ljudska šola — zdi se mi — je osnovana na brezverski podlagi; sicer pa imajo tudi oo. frančiščani svojo ljudsko šolo (laško) za dečke in posebej za deklice. — Kdor pride v Aleksandrijo, gre pogledat ‚Pompejev steber‘, ki stoji popolnoma prosto na nekoliki višini. Steber je visok blizu 32 metrov in je jako veličasten. Postavil ga je neki mestni prefekt Pompej za cesarja Dioklecijana. Ako imaš čas, pelji se proti krščanskim pokopališčem, blizu katerih najdeš velike priprave za aleksandrijski vodovod. — Aleksandrija ima — ali je vsaj imela — tudi svoje obširne katakombe. Pojdi ob morskem bregu proti zapadu, in videl bodeš vsekano grobovje, kakor daleč te

bode mikalo iti. Nedavno se je še marsikaj starinskega videlo, kakor mi je neki Evropejec pravil, tudi še kapela s slikarijo. Jaz sem našel samo jame in votline, deloma v taki obliki, kakor so pri Rimu. — Nekoliko nerodna pot je k mrtvim, a tem prijetnejša je pot na nasprotno stran mesta k živim, bogatim ljudem v Ramlo. Tje se pelješ jako po ceni z vlakom, skoro kadar hočeš. Tu je cerkvica frančiškanska, zavod šolskih bratov in sijonskih hčerâ. Ta kraj je tako lep, da je vredno iti ga pogledat.

Umeva se samo ob sebi, da pogleda potnik po mestu lepe ulice, trge in da gre tudi na citadelo, od koder je lep razgled po mestu.

Dalje se ne moremo muditi v Aleksandriji. Zato sedimo zjutraj pred osmo uro ali pa po deveti uri na vlak (prvi je počasnejši in cenejši, drugi jako nagel, pa dražji) in hajdimo proti Kájiri! Ob pol dveh smo že v Kájiri. Tu pa jako toplo priporočam potniku, naj se ne dá v roko onim ljudem, ki bodo grozno silili vanj. Vsakdo ga hoče imeti za svojo gostilno. Ako je tudi težko odkrižati se sitneža, le pogumno treba ga zavrniti. Reči moram, da na vsem svojem potovanju nisem naletel na takó silne ljudi, kakor tukaj. In res sem se dal v roke takemu človeku. No, odrl me ni, a siten je bil, da me še sedaj zazebe, ako se ga spomnim. Bil mi je nekaj časa, dokler me ni dober znanec rešil, kakor klešč za vratom. Ako ne veš, kam bi šel, pelji se naravnost v kak katoliški zavod, in tam lahko zveš, kam je najbolje iti. Pa nikar se ne ustanovi takoj, marveč poskušaj in pozvedi, kje bi bilo bolje. V Kájiri živeti ni šala. 12—15 frankov na dan ni mnogo; vendar, ako bi bil zadovoljen, da živiš preprosteje in bolj ‚po domače'. utegnil bi tudi za 7—8 frankov kaj dobiti. Opozarjam, da se dobi po stanovanjih kaj lahko sitnega mrčesa obilo. Torej treba potniku samemu paziti, kakšne so postelje in sobe sploh. In prav zato naj nikar ne gleda na par frankov, ako je le stanovanje zares čedno. V Kájiri je namreč prav toliko gorko, da je za mrčes posebno ugodno. Tudi naj pazi potnik, da bode imela postelja od vseh stranij popoln, tenak zastor, ki brani, da ne pikajo po noči spečega človeka komarji. O, to so vam huda nadloga po noči ti komarji! Kolikokrat sem se vzbudil zaradi njih, kolikokrat bil nevoljen, kolikokrat sem jih lovil! Kako sem se zagrinjal, a vse ni nič pomagalo! Ti južni komarji so po svoji naravi popolnoma podobni našim. A naši so pohlevni, krotki, in le s strahom se drznejo sesti na roko ali na vrat, če jih poprej ne zapodiš. A jutrovec ti je drugačen krvoločnež! Kar naravnost ti pribrenči, ako je tudi vse zastrto in čisto temno, ter najde urno golo kožo. In kako se napije krvi! Ako pogledaš drugo jutro ob dnevnem svitu okrog postelje, zapaziš ga kmalu, ker je debel in napolnjen kakor sod in lenari na tvoje stroške. Ako hočeš torej mirno spati, le dobro si oglej posteljo! Ni skoro treba praviti, da se moraš z ljudmi natančno dogovoriti za plačilo, ker sicer te bodo skubili, da bodeš pomnil.

Ko je potnik poskrbel za te reči, mora napraviti natančen načrt, ako hoče čas porabiti koristno. Tukaj se brigamo samo za dvojno pot romarjevo, in sicer k omenjenima krajema. Naj povem, kako sem jaz sam potoval na ta dva sveta kraja. Neko lepo popoldne se napotiva jaz in laški duhovnik, ki biva v Kájiri, da greva v Staro Kájiro, kjer je cerkev Matere Božje. Pravijo, da je ta cerkev na istem kraju, kjer je bivala nekdaj sveta družina. Dobiva hitro dva osliča — po Kájiri namreč vse jaha na oslih, zato ni tako potovanje prav nič sramotno ali nedostojno — in najina dolgouha jo režeta po mestnih ulicah. A moj belec ni bil nič junaka, marveč star in slab, in dasi nisem izmed debelih ljudij, hvala Bogu, vendar mu je bilo moje breme težko. Nekoliko časa se je opletal, poganjač ga je suval, ne meneč se za mojo brambo, a kar mahoma pade na prednje noge, jaz mu zdrsnem čez vrat na tla, pa se hitro poberem, oprasnivši si nekoliko kožo na roki. Ubogega osliča pustim sedaj poganjaču in dobim kmalu drugega, mladega, na katerem sem poleg svojega spremljevalca kmalu dospel v Staro Kájiro.

Kako so leteli otroci skupaj in kričali „bakšiš"! Dospevša v krščanski (koptovski) oddelek, zavijeva v neko ulico in srečava ljudi prijaznejšega lica, kakor so sicer tamošnji ljudje. Jaz sem si mislil takoj, da so tukaj kristijani. Prideva do nekega večjega poslopja, poskočiva z oslov in ju oddava čakajočim dečkom. Kakšen ravs in kavs, kdo da bode varoval osla! Treba je bilo z vso resnobo in odločnostjo določiti, komu zaupamo oslovsko žival — najin poganjač namreč je nama zaupal in bil obstal tam ob cesti nekje — potem še le je bil mir.

Vstopiva skozi borna vrata v jako preprosto in dokaj revno grško cerkev. Star koptovski duhovnik je tam v klopi slonel in naju sprejel. V cerkvi nisva videla ničesar, kar bi bilo

znamenito. Oltar je napravljen po grškem načinu, t. j. ima spredej pregrajo z raznimi podobami, zadej navadno oltarno mizo. Cerkev ni velika, in sploh bi nihče ne mogel soditi po zunanje, da je tu bilo nekdaj kaj posebnega. In vendar, recimo, da je bila tukaj sveta družina, ni ta kraj manj imeniten, kakor so drugi sveti kraji. Pač, še nekaj ima ta cerkev, česar ne smemo prezreti. Ob levi strani namreč, nekako sredi cerkve je vhod v podzemsko cerkev ali kripto. Tudi ta je po zunanje ubožna, da si ne moreš ubožnejše misliti. Ima pa nekako tri dele. Glavni del ima po sredi podporne ali stebre, in sicer v dveh vrstah, da ima torej ta del tri ladije. Ob koncu tam, kjer bi mi po svoji navadi stavili oltar, je nekako okno ali odprtina — jama v pravilni štirivoglati obliki. Tam — tako je pripovedoval stari duhoven — je bil prostor, kjer je spala Mati Božja. Na obeh straneh glavnega dela sta postranska dela, dosti manjša od prvega. Kaj je v levem bilo, tega nisem zvedel, ali si vsaj nisem zapomnil, a v desnem je bilo menda stanovanje Jožefovo in Jezusovo. Ti podzemski prostori niso visoki in tudi ne široki, a za stanovanje male družine bi bili prav dovolj veliki. Torej bi prostor sam ne pričal, niti da ni bila tukaj sveta družina, niti da je bila. Da je prostor sedaj pod zemljo, razlagal bi s tem, da se je morebiti cerkev nekaterikrat podrla, ali da je bila zrušena, in da so sploh egiptovska tla vedno višja zaradi Nilovega blata. Če tudi ni mogoče povedati popolnoma zanesljivih in trdnih dokazov, vendar bi bilo napačno popolnoma tajiti to, kar pravijo Kopti. Nekje je pač morala biti sv. družina, zakaj bi ne bila ravno tukaj? Tudi je znano, da se pri jutrovcih sporočila ohranjajo jako zvesto in natančno. Da pa nima ta cerkev nikake posebne zunanjosti, ni težko umevati. Kopti so ubogi in tudi jih je malo. Kako naj bi imeli krasno cerkev? Zatorej bi jim jaz ne odrekal tega svetišča, kajpada, dokazovati bi se tudi ne upal, da je v resnici bivala tukaj sv. družina.

Ko sva odhajala, podala sva duhovnu malenkost za njegovo postrežljivost. Nekoliko se je branil in še rekel: „Jaz sem duhoven“, a vendar je vzel. Kajpada, težko je vzeti dar, dasi ga damo tudi z dobrim srcem. Zaradi tega pa naj se potrudijo darovalci vselej, da dadó po besedah sv. pisma ne iz žalosti, ampak z veseljem, da ne potró potrtega srca reveževega.

Kraj, kjer je ta cerkev Matere Božje (Sitti Mariam), imenuje se Sv. Jurij, tudi El Fostat; vendar nisem mogel dognati, kakšna razmera in zveza je med temi imeni.

Druga znamenitost za kristijana v Egiptu je tako imenovano Marijino drevo. Tje pa ne moreš priti tako hitro, kakor do Marijinega bivališča.

Bilo je zopet nekega popoldne, a vreme je bilo slabo in mrzli veter je vlekel. S francoskim duhovnikom — misijonarjem za srednjo Afriko — greva na kolodvor na severozapadni strani kajirskega mesta in vzameva vožnje listke do Matarijeh. Vlak jo je hitro brisal z nami po lepi planjavi, ki se je pa dotikala tu in tam še rjave pustinje. Zanimivo je bilo opazovati živahne Arabce, kako so se razgovarjali ali si na razne načine delali kratek čas. Ko sva se vozila kake pol ure, izstopiva in jo mahneva najprej proti slovečemu obelisku heliopolskemu. Ako namreč greš od postaje matarijske po vozni cesti proti zapadu mimo dokaj čednih evropskih hiš, zagledaš proti severu na obdelanem polju in blizu dreves (menda divjih smokev) visok obelisk ali štiriogelni steber, ki se zožuje proti vrhu. Greš po polju, mimo par slabih stanovanj, zaviješ na levo in kmalu stojiš pred obeliskom. Ne zdi se ti tako visok, da bi moral zaradi velikosti strmeti nad tem spomenikom. Nekdaj je bil mnogo višji, zakaj zemlja se je okrog zvišala in velik kos je torej v zemlji. Vendar je zanimiv zaradi napisov, ki jih ima na vseh straneh. Sicer se je nabralo na ploskvah mnogo nesnage, mrčes si je napravil tudi gnezda, a na severni strani se čita še dokaj lahko. Pa sedaj se ne bodemo mudili pri obelisku. Dovolj je, da sem nastavil svoj fotografični aparat in tako napravil sliko. Sedaj proti Marijinemu drevesu! Greva čez lepo polje, pomenkujoč se, da je nekdaj todi stalo veliko mesto Heliopolis, ki se imenuje z imenom On tudi v svetem pismu. Iz tega mesta je imel egiptovski Jožef svojo ženo, ki je bila hči Putifarjeva, višjega egiptovskega duhovna. Tukaj je imel solnčni bog svoj veliki tempelj. Sedaj ni o vsem niti sledú.

Do Marijinega drevesa se gre dobro četrt ure proti jugozapadu od obeliska. Prideva v nekak log, in pokaže se nama ograja. Spremljevalec gre na vrt in mi pokaže Marijino drevo. Sporočilo, ne samo krščansko, ampak tudi mohamedansko, pravi, da je tu sem prišla potujoč sveta družina. Marijo je mučila huda vročina in žeja, zato zaprosi Boga pomoči. Res ji pride tudi čudovita pomoč.

Drevo nad njo požene bujno listje, in ne daleč od tam privre na dan bister studenec. Drevo — pravijo — še dandanes stoji, in studenec ima še vedno vodo, dasi ni blizu ne daleč tam nikakega studenca.

Marijino drevo. — Obelisk.

Ne bodem pravil, kaj menijo drugi potovalci. Da se za take trditve ne morejo navesti krepki dokazi, to razvidi vsakdo. Kdo mi more pričati, da je prav pod tem drevesom Marija počivala, ako ni tam blizu kakega spomenika z napisom? Zato tudi ni moj namen bralcu priporočati, naj veruje, da je vse res, kar pripovedujejo, ampak samo opozoriti, da je ostalo vsaj nekoliko spomina na Mater Božjo ali na sveto družino v Egiptu. Kajpada, ni lahko verjeti, da bi ono drevo bilo staro 19 stoletij, dasi ni mlado. To drevo je neko divje figovo drevo, ne visoko, a široko razraslo. Videl sem na drevesu le malo listja, in ena veja je bila podprta; skoro se bode posušila in odpadla. Slike, katere sem videl, vjemajo

se le nekoliko z resnico. Drevo ni nikakor tako krepko in košato, kakor se vidi na slikah. Ogledovala sva drevo, in naju so ogledovali otroci in brezposelni ljudje, kakoršnih je po Egiptu povsodi preveč. Napravil sem sliko s svojim orodjem, toda po poti se mi je spridila. Hotel sem potem fotografovati tudi kopico otrôk. Toda ti niso imeli veselja za to in so kar bežali. Arabci imajo namreč prazno vero, da je fotografovanje neka čarovnija in da človeku škodi.

Ker nisem opazil pri drevesu nič nenavadnega, šel sem zopet proti izhodu vrta in tukaj prišel do poprej imenovanega studenca. No, studenec ne žubori prijazno s svojo vodico po ljubki trati, ampak njegova voda je le v živem vodnjaku. Sedel sem ob ta vodnjak, misleč na poročilo, da je Jezus sam kot dete tukaj počival in pil hladno vodo. Dečko, ki je bil blizu tam, spustil je posodo v globino in potegnil na dan vode. Ponudil jo je meni, jaz sem je nekoliko pil, a ni mi ugajala, in skoro bi bil dejal, da ni prava studenčnica. Vendar ni bilo časa, niti veselja, da bi preiskoval, od kod prihaja voda in kaj ima v sebi.

Ko sva se dovolj nagledala drevesa in počila pri Marijinem studencu, obrnila sva se proti kolodvoru in prišla na jako lepo letovišče kajirskih oo. jezuitov. Okusno urejen vrt je dobro preskrbljen z vodo, in na strani vrta je majhen, umetalen griček, ki ima na vrhu kapelico. Pa tudi spodaj v votlini gríčka je oltar s prelepo podobo lurške Matere Božje. Jako mi je ugajalo tukaj. Kako ljubeznivo zna katoliški duh povsodi staviti svetišča in spomenike svoje nebeške vere, pa kako lepo se vjema lepa priroda z lepimi deli katoliške umetalnosti! Vrtnar, jako zgovoren Francoz, je znal mnogo povedati o vrtu in o svojem gospodarstvu; poslušala sva ga tako dolgo, da je prišel čas za železnico. Domov gredé sem naletel na nekega Nemca, ki je kmalu postal znanec; na kajirskem kolodvoru sva se pa ločila in z gospodom spremljevalcem sva hitela v večernem hladu proti domu.

Kajpada sem v Egiptu še mnogo drugega pogledal, pa o tem ne bodem govoril tukaj. Romarju se mudi v sveto deželo, v Jeruzalem. Tudi meni se je naposled mudilo. Gorkota je zadnje dneve prav krepko pritiskala. Ko sem bil pa prišel v Kájiro, zeblo me je še in dež me je močil. Sedem neko jutro v drugem tednu meseca marca na železnico, zavijem jo proti Zagazigu, potem proti Izmajliji, kamor sem došel okoli prve ure popoldne. Izmajlija je prav

sredi sueškega prekopa, pa tudi sredi puščave. Kar je tam zelenega ali mokrega, vse je naredila umetalnost. Iz daljnega Nila je dal umni Lesseps, francoski zemljemerec, ki je napravil veliki sueški kanal, napeljati vodo v puščavo, dobro vedoč, da brez sladke vode ne morejo delavci delati. Hotel sem v Izmajliji takoj sesti na mali egiptovski parobrod, ki vozi med Izmajlijo in Port-Sajidom, toda bil je že zaseden, in nobena prijazna prošnja ni mogla omečiti „effendija", ki je prodajal vožnje listke. Pa tudi nikoli še nisem videl tolike živahnosti v jezi in tolike razburjenosti, kakor pri dveh Grkih, ki sta imela tukaj opraviti. Ko bi se bila ta dva človeka pogledala v ogledalu! Sicer mi ni kar nič ugajalo, da bi ostajal v tem kraju cel dan, toda, če ne moreš naprej, moraš počakati, in tako je bilo tudi z menoj. Sreča mi je bila mila, da sem dobil v frančiškanskem gostišču še nekoliko prostora, in to mi je ne samo olajšalo čakanje, ampak tudi skrajšalo, ker drugo jutro ob 8. uri sem se že odpeljal po sueškem prekopu ali kanalu proti sredozemskemu morju. Bilo je na sredpostno nedeljo in opravil sem še v Izmajliji sv. mašo. Kar me je pri tem opravilu jako veselilo, bil je oltar sv. Frančiška Saleškega, na katerem sem maševal. Dasi ta svetnik ni moj patron, vendar ga ljubim, menim, da bolj, nego mnogo drugih, zato sem se mu jako vneto priporočal za nadaljno pot, kakor tudi prosil Boga, naj bi Egiptu kmalu prisijala luč naše vere.

Naj še povém, da imajo oo. frančiškani v Izmajliji res milega in prijaznega duha sv. Frančiška Saleškega. Vodil me je eden po vseh znamenitih napravah, drugi me je doma vodil na nadstrešje, od koder je krasen razgled po puščavi, tretji mi je preskrbel spalnico — sploh vsi so bili postrežljivi. Prepuščam vse znamenitosti tega kraja drugi priliki in prosim čitatelja, naj gre kar urno za menoj po prekopu in naj se čudi velikanskemu človeškemu delu, ki se tukaj kaže tako krasno. Zares, ta dolgi prekop je izmed največjih dosedanjih človeških del. Tisočine delavcev so poskušale tukaj svojo moč, deset let se je vršilo to delo. Pa tudi še dandanes ima na stotine ljudij tukaj neprestano dela in dobrega zaslužka, saj pa tudi morajo večje ladije, ki vozijo polagoma skozi kanal, plačati — kakor sem slišal — do 40.000 frankov odškodnine oni družbi, ki ga vzdržuje. Neznanski stroji spravljajo pesek iz globine in tako očiščujejo prekop; zakaj z bregov se neprenehoma usiplje pesek na dno in tako zasiplje globočino. Vendar je povsodi tako

globok, da lahko vozijo tudi največje ladije. Ni se čuditi, da je voznina na ladijah tako draga, ker imajo tolike stroške, zlasti še za dragi premog, ki ga nakladajo konec kanala v Port-Sajidu. Naša mala francoska ladija je vozila po kanalu jako hitro, vendar smo se vozili 5 ur in pol. V daljavi so se zasvetili jambori, zastave so zavihrale, kmalu je zapiskal naš stroj, in izstopili smo v Port-Sajidu. Samo trideset let je staro to mesto; tako se srečujeta v Egiptu starost in mladost.

Prva skrb nam mora biti, da dobimo ladijo. Previden potnik že vé, katere ladije so v pristanišču, zakaj vsak teden se objavlja vožnji red za bodoči teden. Tudi jaz sem vedel, da čaka francoska ladija, ki odjadra na večer proti Jafi, in da se lahko ž njo odpeljem. Zato sem hitel kupit vožnji listek. Da bi sam hodil? Kaj še! Čemu bi neki bilo arabskih dečkov in fantov in potepinov toliko na bregu, da se skoro ganiti ne moreš. Vsakdo je hotel kaj opraviti. In ako tudi sem sam kar naravnost korakal na agencijo (urad za upravo) francosko, vendar so si nekateri mislili: „Ne pustimo ga iz rôk", in me hoteli voditi. A uspeha niso imeli, zakaj nisem se brigal za nje. Kupim listek in potem malo pošetam ob bregu sem ter tje, dokler ne pride čolnar, kateremu sem bil izročil prtljago. Prepeljem se na ladijo „Gironde" — tako se je imenovala — in se po nekolikem pregledovanju ustanovim v kabini, veliki kakor mala sobica.

Pa je tudi res velika ta ladija, kakoršna ni bila naša avstrijska, zakaj Francozi — veliki narod (la grande nation) — hočejo biti veliki v vseh rečeh. Ladija je last francoske družbe „Les Messageries maritimes", ki vozi dandanes po vsem sredozemskem morju in ima svoj sedež v Marseillu. Njene ladije so velike, prostorne, močne, in potniki so ž njimi jako zadovoljni. Treba je pač zato tudi nekoliko več plačati. Kolikor sem izkusil jaz, nimam povoda zabavljati nad našim Lloydom in hvaliti tuje blago. Na Lloydovih ladijah se mi je zdelo prijetneje, in postrežba je bila boljša, kakor na francoski ladiji. Mislim torej, da ni treba hoditi v Marseille, ako se hočeš voziti po morju. Seveda, vsakdo hvali svoje: Francozi so hvalili svoje ladije, Nemci so tako neizmerno hvalili nemške ladije, kakor bi bila na njih sama nebesa in bi se vrhu tega vsakdo lahko vozil brezplačno, a Anglež je bil tako zaljubljen v svoje ladije, da zaradi razžaljenja še besede ni hotel reči v pohvalo svojih parobrodov.

Imeli smo oditi ob 6.—7. uri zvečer, a blaga je bilo jako mnogo za razkladanje in nakladanje, zato smo morali čakati do 11. po noči. Zvečer sem se sprehajal po velikanskem krovu, opazoval razno gibanje, govorjenje na ladiji in na bregu, blizu katerega smo bili, in imel tako kratkočasja dovolj. Bili so Francozi, Arabci, Lahi, Nemci, Angleži in tudi Rusi. Zlasti drugo jutro so me zanimali Rusi, ki so se pripravljali za izkrcanje. Bili so vseskozi lepega, mirnega vedenja. Na nižjem krovu je bilo nekaj moških in žensk, oblečenih prav po zimsko v kožuhe ali kožuhom podobne suknje. Na glavi so imeli moški kučme, ženske pa temne rute. Njih govorica je jako lepa in blagoglasna. A neki arabski dečko jih je hotel dražiti. Dajal jim je razne priimke, in ko je Rus vedno le odgovarjal mirno, da so Rusi dobri ljudje, oni pa je bil že izpraznil svojo zalogo zabavljic, zadere se naposled ne vem ali po arabsko, ali francosko: „Rus je hudič“. Na to pa jo je potegnil, in drugi so se smejali njegovi neumnosti. Videl sem pa že tedaj, da imajo ljudje v jutrovih deželah ruskega strijca — kakor pravimo — malo za norca.

Stroji, ki so blago vzdigovali in izlagali, ropotali so, da je bobnelo po ladiji in ni bilo upanja, da bodem mogel spati. Vendar sem naposled legel, ker sem se bil naveličal že vsega, kar počenja človek ob taki priliki. Za pravo premišljevanje sem bil prerazmišljen, za čitanje pretruden. Kmalu pride vendar sladki spanec, in le v sanjah so mi še ropotali stroji, bučalo je morje in mi ni pustilo, da stopim na suho. Polagoma minejo še sanje, ladija pa odpluje po mirnem morju proti sveti deželi.

4. V Jafo.

Jeruzalemski romar se bliža svojemu namenu. Komu bi ne utripalo srce, ako se mu hočejo izpolniti davne in goreče želje! Ako si si domišljeval leta in leta, kako utegne pač biti v sveti deželi, težko, težko pričakuješ, da bi že skoro stopil vanjo! Zato sem se tudi jaz vzbudil jako zgodaj zjutraj, ker so nam zvečer obetali, da dojdemo hitro, že ob 8. uri, v Jafo. Napravim se urno in hitim na krov. Tam-le mora biti Palestina. Kje je? Kakšna je? — Napnem vse moči svojega pogleda, da bi jo zazrl, a ni je še bilo. Vzamem brevir, molim, opravim vse in še druge molitve zraven, češ, da tako z molitvijo pozdravim svete kraje, a še vedno

ni bilo Palestine. Sklenem, da ostanem čisto tešč in da opravim tako v Jafi presveto daritev.

Naj mi ne zameri čitatelj, da popisujem obširno, kako se mi je godilo v duši; saj smo sedaj že na gladkem tiru svoje prave romarske poti, in tu že smem biti natančen. Res malokdaj mi je bilo v srcu tako, kakor tedaj. Kako željno sem je pričakoval — dežele od Boga posebej izvoljene in oblagodarjene! Kako sem se tedaj veselil, da sem tako blizu svojega namena! Koliko težav je bilo treba premagati, da sem vendar-le prišel na pot! Ta pot pa je bila blagoslovljena od Boga, ker me vodi tako naravnost k domovini Sinú Božjega. Pa glej, tam v daljavi, na vzhodu se odpira in odkriva dolga proga. Da, to je obljubljena dežela, to so njene gore: nanje se je oziral tudi naš Gospod, te je opeval David in marsikateri prerok. In odslej skoro nisem odmaknil očesa od one proge, marveč zrl in zrl, da bi si vtisnil trdno v spomin te gore, to deželo. Ni bilo mogoče imeti ni ene trdne misli, sem in tje mi je stopala pred oči zgodovina izvoljenega ljudstva, a nad vsem je plavala slika Sinú človekovega. Kolikokrat sem prihajal iz daljave domov in bilo mi je neizrekljivo milo pri srcu! A tako, kakor tukaj, še nikdar ne. Da, tu je tudi moja domovina, kjer je domovina Jezusova. In ko bi tukaj-le umrl, kaj hudega bi mi bilo? Pokopali bi me že kam, in počival bi tam, koder so stopale Jezusove noge, kjer se je slišal njegov glas. Če ga tudi sedaj ni, a z nebes doli zre njegova človeška natora in biva še tukaj. Pod njegovimi krili pa — kdo ne bi počival! Ali se mi more kdo posmehovati, da so mi solze zalile oči, da mi je srce močno bílo v prsih in da sem se stiskal k robu ladije, da bi me nihče ne videl, nihče ne motil? Žal, da je čas tako hitel, dasi je šla ladija — tako se mi je zdelo — jako počasno. Vendar polagoma so rastle gore in bile vedno višje, in zdelo se je, kakor da vidim še nekoliko planjave, in naposled zablišči še mestno zidovje, kot nekakò belo gnezdo — in na ladiji gre med romarji od ust do ust: „Jafa!“ Da, to je Jafa, kakor sem jo videl na slikah, skoro taka je. Sedaj pa je šlo hitreje, bližali smo se — kajpada navidezno — urneje bregu, vedno bolje sem spoznaval posamezne gore, razločeval bolj mesta in videl tudi že v Galilejo s pesniškim Karmelom. Malo tako lepih prizorov se vidi, kakor z ladije, kadar se bliža bregu. Tudi Jafa se vidi nenavadno lepo z ladije. Dviga se tako mično na kvišku ob bregu, da zreš nepremično vanjo

in se je ne nagledaš. Zlasti odkar stoji ponosni zvonik nove katoliške cerkve in nekako vlada nad celim mestom — ker se vidi kot najvišja stavba — ima Jafa zares krasno lice.*)

Romar ne more drugače: pozablja na to, kar je blizu njega, in gleda le to, kar ga čaka. Treba se je sedaj odpraviti za odhod z ladije in hiteti, da pridemo čim najprej mogoče na suho. Pa saj mora biti že vse pripravljeno; le še nekoliko uredimo, pa je dobro. Zdi se, da smo že dokaj blizu brega. Tam pred Jafo se peni valovje ob klečetih ali skalah, ki štrlé iz morja. Ha, to so tisti nevarni kraji, o katerih sem čital že toliko groznega! No, danes menda ne bode nič hudega, saj je morje precej mirno. Ladija se ustavlja, sedaj obstoji. Ne gre namreč do brega, ampak ostane kilometer daleč na morju. Jafa nima nikakega pristanišča, prav narobe: morje pred mestom je jako nevarno ladijam zaradi skal, ob katere bi ladija lahko zadela in se zdrobila. Da to pojasnim, naj popišem hudo nesrečo, ki se je bila dogodila nekoliko pred mojim dohodom.

Bilo je dné 19. februvarja, prav tisti dan, ko sem se odpeljal iz doma. Ker je bila burja, bilo je morje jako nemirno. Po noči se je vozila proti Jafi velika ruska poštna ladija; brezmerno blaga je bilo na njej. Poveljnik je bil šel spat, ker je potreboval počitka, in namestoval ga je podpoveljnik ali drugi kapitan. Bilo je okoli druge ure na jutro. Podpoveljnik se ga je bil napil mnogo čez mero; vso noč je prebil in prepil v družbi slabih žensk, ki so se vozile iz Egipta v Carigrad. Pač grozna lahkomišljenost — na tako važnem mestu. Tam v daljavi se je posvetila nekaterikrat luč in zopet izginila, kakor se je ladija dvigala in zopet padala v valovih. Tu opomnita dva sirska pomorščaka, ki sta šla v Jafo, da je videti svetilnik in da mora biti Jafa prav blizu.

„Kaj vaju briga? Molčita! To je moja reč,“ zadere se kapitan, ki je bil ne samo malopriden, ampak tudi ošaben. A ni še dobro izgovoril, kar se ladija strahovito potrese, zahrešči in obstane. A kmalu se pogrezne zadnji del globlje v vodo, sprednji pa pomoli kvišku iz vode.

Kaj se je zgodilo? Ladija je zadela ob skalo, stene so razbite, voda dere v vse prostore.

Nepopisen strah poprime potnike in pomorščake. Vse leti na krov, večina jih je bila le na pol oblečenih; na pol zaspani niso skoro vedeli, kaj se godi.

*) Na naši mali sliki na str. 9. se vidi Jafa s severne strani.

Oni malovredni človek-kapitan pa se je takoj streznil, a še slabše si pomagal. Ko je videl, da je ladija izgubljena, zagnal se je z ladije v divje valove.

Mislimo si krik in stok nesrečnih ljudij v nočni temi, med ljutimi valovi, ki se zaganjajo divje čez ladijo.

A v tej strašni nesreči je bila sreča ta, da ni ostala ladija daleč od brega. Čuvaji so zapazili, kaj se je zgodilo; takoj jih je bilo mnogo na nogah, da rešijo nesrečneže. Arabec je nagel in pogumen, in tu je bila naglica potrebna. Nagloma so odrinile ladjice po besnečih valovih, in kmalu jih je kar mrgolelo okrog potapljajočega se ruskega orjaka. Frančiškanska ladjica je bila med prvimi, ki je hitela na pomoč. Ljudi so spuščali po vrveh v čolne, kar jih je padlo v morje, potegnili so jih iz valov. Kakšni so pač bili ti ljudje! Iz postelj preplašeni, v vodi premočeni, v hudem strahu — taki so dospeli na breg v mrzli noči. A tudi tukaj jih je čakala pomoč. Katoliški redovniki in redovnice so prihitele s krščansko srčnostjo in ljubeznijo, da pokrepčajo in oblečejo prezeble rešence. Postregli so jim z vinom, rumom in obleko. Očetje frančiškani so takoj sprejeli toliko ponesrečencev, kolikor jih je šlo v samostan in v gostišče. Dali so jim svojo obleko (kute) in svoje stanovanje. Bil je ravno takrat v Jafi o. kustos (varih) svete dežele. Z največjo skrbjo jim je sam stregel in ukazal tudi svojim sobratom, naj strežejo. Tu bi bil videl čudne prizore. Ker so bili potniki večinoma Rusi in Judje, zavijali so se kaj zadovoljno eni kakor drugi v frančiškanske kute, tudi popje se jih niso branili. Neki pop, ki je imel hvaležno srce, pade oblečen v frančiškansko haljo pred frančiškani na kolena, poljublja jim roke, joka, dela križe in se tako zahvaljuje za veliko dobroto. — Tu prinesó Rusa, vsega premočenega in prezeblega, in ga hočejo spraviti v posteljo. A on se brani in se neče ganiti: mož je od strahú izgubil pamet. Tam so privedli rusko gospo, zavito v turški vojaški plašč, brez zavesti.

Tudi turški poveljnik mesta (kajmakam) se je obnašal dostojno in hvalevredno. Dal se je prepeljati do neke skale, in s te je dajal povelja. Z vojaki je priganjal čolnarje, da so šli reševat potopljence.

A le oni so se vêdli slabo in brez ljubezni do nesrečnežev, kateri bi morali najprej skrbeti zanje: Rusi in Grki, stanujoči v Jafi, ker so ti iste vere. V Jafi je tudi grško gostišče in grški samostan, ki sem ga videl sam. Videl sem

pozneje, ko sem se vračal domov, ob neki slovesni in veseli priliki, da je kar mrgolelo grških menihov in drugih grških prebivalcev. In sedaj? Nekoliko revežev je v mrazu pribežalo do grškega gostišča; a tu so jih sprejeli z nevoljo, da silijo v hišo po noči, in spraviti so jih hoteli na streho, pod milo nebo v mrazu — prezebajoče potopljence! Jesti jim tudi niso dali. Zato so pa čim najprej odšli zopet iz hiše in pritekli k frančiškanom ter vse to pripovedovali. Tako so bili ti ljudje veseli frančiškanov, da tudi pozneje, ko so se vračali iz Jeruzalema, niso marali iti drugam kakor k dobrim katoliškim menihom.

Vse to sem slišal iz ust frančiškanov v Jafi in v Jeruzalemu in pozneje tudi čital enako poročilo.*) Isto poročilo pravi, da so takoj drugi dan našli že nad 20 mrličev, dasi so meni nekateri pravili, da so bili vsi rešeni; kajpada, take nesreče se tajé kolikor mogoče, da potnikov odveč ne strašijo. Vendar še oni nesrečni kapitan menda ni utonil, ampak so ga rešili. Kako usmiljen je Bog!

Ko sem bil v Jafi, videl sem na onem mestu štrleti kvišku še dimnik parnikov in zraven kos jamborov — natanko nisem mogel ločiti —; blaga je bilo pa toliko, da so ga potem še dolgo spravljali iz morja. Velikanski zavoji pavole so bili nakopičeni na skladišču, dalje na okrog so bili kosci lesa in pa druge reči, zlasti razvlečena pavola. Še jaz sem pobral koščék lesa in ga vtaknil v žep v spomin na grozno nesrečo ruske ladije.

Čitatelj mi pač ne zameri tega, kar sem tukaj povedal, saj pojasnjuje marsikaj, kar je vredno, da povė jeruzalemski romar. Mnogo drugih slučajev bi se dalo navesti, ki pričajo, kakšna nevarnost žuga nekaterikrat romarjem prav pred vrati sv. dežele. Vendar naj to nikogar ne straši. Največ nevarnostij prihaja iz nepreviđnosti.

Še predno je obstala naša ladija, odplul je čoln proti bregu; kmalu na to se je vrnil in ž njim brez števila drugih čolnov, izmed katerih so nekateri kar drseli po gladini morski. Šli so po nas. Kadar dojde velika ladija pred morsko mesto, tedaj se začne najživahnejše gibanje na bregu in ob bregu. Tudi tukaj sem se hotel držati sklepa, da rajši počakam, kakor da bi šel v veliki gneči z ladije. Toda sili se je težko ustavljati; kjer se vse vrti, zavrti se v glavi tudi tebi. Občudovati mora človek te krepke veslarje, ki

*) „Die Posaune des hl. Kreuzes“, I. str. 186.

gonijo čoln kot igračo. Tam-le hoče eden prekositi vse druge. Zares, kmalu so drugi za njim — in še malo — pa že lezejo nosači po stopnicah, vprašujejo, prijemajo potnike, grabijo njih prtljago, kričijo, kregajo se, tako menda, kakor v babilonski zmešnjavi. Ko pridejo še z drugih čolnov, ko silijo po ozkem mostiču kvišku, oni pa s prtljago doli in potniki za njimi, ko se začno porivati in pehati, da se mostič trese in omahuje sem ter tje, zares, čudno mora biti pri srcu kakemu strašljivcu. In tam-le doli konec stopnic se dva skoro bijeta, rujeta, drugi silijo naprej, čolni se dvigajo v višavo in zopet padajo v nižino z valovi, ki so ob ladiji vedno precej močni. Kako nerodno in sitno je stopiti v čoln! Skočiš, spustiš se, a pri tem se prekucneš čez prtljago, čez poprečne deske, da se lahko pobiješ. In kako vse hiti, nihče neče počakati, slabotne ženske hočejo biti prve! Kaj čuda, da je tudi mene prijelo, zlasti ker smo hoteli nekateri priti skupaj na eden čoln, da bi si potem tudi skupaj v Jafi pomagali! In šlo je, prav izvrstno je šlo. Zdi se mi, ko bi bil telebnil prav v morje, še tedaj bi se ne bil bal. Saj je bilo po dnevu, in iz svinca tudi nisem, da bi kar na dno morja smuknil. Moško sem sedel na čoln, češ, skoro smo doma. A žal, da ni šlo tako hitro. Arabci so marljivi, a samo za dober dobiček. Zato želi vsak čolnar nad mero potnikov natlačiti v svoj čoln, in med potoma poskušajo mnogokrat, kako bi ujeli bakšiš, ali vsaj obljubo, da ga dobé na bregu. Tako sem tudi jaz moral čakati dolgo, dokler niso „nametali“ (v pravem pomenu besede) toliko potnikov, kolikor so jih mogli nabrati. Vendar ne smem biti krivičen: prevelike sile ni bilo, sedeli smo še dovolj zložno. Da je bila prtljaga dobro potlačena, to je najmanjša stvar ob taki priliki. Bili smo večinoma potniki, ki smo se seznanili na ladiji, nekaj moških in nekaj žensk. Čolnarji se upró ob vesla in čoln zdrči po valovih, giblje se, dviga in pada, da je bilo veselje. Nevarnosti ni bilo. Splošno naj omenim tukaj, da je nevarnost tem manjša, čim manj se potnik boji. Če se boji in trese, lahko napačno skoči ali stopi in se poškoduje.

Kmalu dospemo do ožine blizu brega med dvema skalama. Tu je ono usodno mesto, na katerem se lahko razbije čoln, ako so valovi močni. Ako ga namreč zanesejo malo v stran, mora udariti ob nizko pečino in se razrušiti. Sicer je še druga, nekoliko daljša pot, po kateri pridejo čolni varneje do brega, a Arabci se ne bojé nevarnosti in

izbirajo rajši krajšo pot. Veselo je gledati krepke veslarje, kako pritiskajo enakomerno z vesli, pri tem pa še pojó nekako dolgočasno, a navduševalno pesem. Ko pridemo do one ožine, odložé veslarji vesla in le krmar uravna čoln, da pohiti ravno po sredi; nekaj trenotkov potem smo pri bregu. En skok iz čolna in stojim na suhem.

Torej — v sveti deželi! Hvala Bogu! Sedaj sem tu, da, tudi zame ima prostora sveta dežela. Pobožni romarji so imeli nekdaj navado poljubiti tla, ko so stopili prvič v sveto deželo. Tudi jaz bi jih bil skoro poljubil neradovoljno, ker bi bil skoro padel na polzkih stopnicah, a drugače ne vem, da bi jih bil ali mogel ali hotel poljubiti kateri izmed nas potnikov, zakaj bila je velika gneča in porivanje od vseh stranij. Treba je bilo gledati na desno in levo, naprej in nazaj, bodisi na svoje žepe, na prtljago, na nosače in ne vem še kaj. In bakšiš za čolnarja in za celo vrsto drugih ljudij, ki se ti usiljujejo! S težavo pridemo do nekake velike lope, kjer je carinski urad. Hladnokrvno ti veli Turek, da ôdpri svoj kovčeg. Treba slušati. In potem se začne brskanje, da ti vse razmeče. Bil sem skoro nevoljen, ne vedoč, zakaj je tako velika njegova ostrost. A moj nosač je poznal namene Turkove, zato mi reče: „Bakšiš!“ Nemudoma sežem po zdravilo v žep, in Turek me pusti v miru. Kolikrat sem na poznejšem potovanju izkusil ravno isto! A še potni list, da se pred poštenovičem Turkom izkažeš kot poštenega človeka! Tu sem se moral celó nekoliko potegniti za zadostnost svojega potnega lista, zakaj turški uradnik je imel — iz imenovanega vzroka — hude izkušnjave za dvom. A ko vidi, da imam trdo glavo, udá se, hoče pa obdržati list. Tirjal sem ga sicer nazaj, pa brez uspeha. Drugi so me rinili strani, in Turku sem moral prepustiti potni list. Tako smo se polagoma izmotali iz gneče in prišli na ulico, ki vodi na levo, do frančiškanskega samostana.

Nekaj korakov — in stojimo pred visokim poslopjem z velikimi vrati, pri katerih je pa treba prestopiti spodnji del s krepkim korakom. Nabralo se nas je bilo precej potnikov, ki smo stopali po mnogih stopnicah, dokler ne pridemo do dvorišča in do gostišča za tujce. Nekateri frančiškanski samostani v sveti deželi imajo dolžnost, sprejemati romarje in jim postreči tudi brezplačno. Tako n. pr. sme vsak romar ostati v Jafi tri dni, v Jeruzalemu pa mnogo dalje. Po tri dni se ostane lahko tudi v Betlehemu, pri sv. Janezu v puščavi, v Nazaretu. Manjše frančiškanske po-

staje sprejemajo potnike težje, kakor n. pr. na gori Tabor, v Kani Galilejski, v Tiberijadi; — vendar ga nikjer ne odpravijo brez postrežbe. Kajpada se nikomur ne prepoveduje, da se izkaže hvaležnega za prejete dobrote. — Meni je bilo ta dan največ na tem, da bi mogel še opraviti sv. daritev. Zato sem hitel, da bi dobil kakega frančiškana, katerega bi mogel prositi dovoljenja. Res naletim kmalu na nekega fratra — bil je oskrbnik gostišča — ter ga zaprosim, naj mi pomore do tega. Toda mož je bil tako stanoviten v svojem odbijanju, češ, da je ura že 11 — res je bilo tako — da ni zakristana itd., da sem se naposled udal, misleč: „Ni božja volja, pa naj bode! Moja volja je bila dobra.“ Zato sem jel premišjevati druge reči, molil svoj brevir in čakal z nekoliko žalostjo kosila. Prav zaradi sv. maše sem se še nekoliko bolj branil raznih stvarij, ki bi me bile sicer zanimale, a sedaj je vse to zastonj. No, bodi! Fratru frančiškanu še odpuščam, a patru ne bi lahko.

Pol dvanajstih ali nekoliko pozneje nas povabi isti frater, naj sedemo, in res se nismo obotavljali, ampak radi sedli, kakor tudi radi jedli. Okoli mene so bili večinoma Francozi, ali vsaj francoski so govorili. Zlasti nekaj môž se mi je zdelo nekako čudnih: bili so resnobni kot duhovni, vendar posvetno oblečeni. Pozneje so mi pravili, da so duhovni iz Kanade v Ameriki. — Kdo bi si bil mislil, da znajo v Palestini tako postreči! Naposled smo dobili pomaranče, kakoršnih še nisem videl dotlej, in pa črno kavo. Tobak in črna kava sta jutrovcu to, kar sta Slovanu kruh in sol.

Pokrepčavši se sem se podvizal, da si ogledam mesto, njega znamenitosti, življenje in gibanje.

5. Jafa in njena okolica.

Za največ potnikov je Jafa prvo mesto, prva postaja na potovanju po sveti deželi. Ako namreč le more, ustavi se ladija pred Jafo. Ako je pa morje viharno, ne ustavi se ladija pred Jafo, ampak vozi naprej do Kajfe, kjer je morje manj nevarno; tam gredó potniki na suho blizu gore karmelske in od todi dalje proti Nazaretu.

Jafa se kmalu prikupi potniku. Ne samo, da ima lepo zunanje lice, ako jo ogleduješ z morja, ampak tudi mesto samo je dosti mično in prijazno, zlasti zaradi lepega raz-

gleda, ki se ti ponuja na mnogih krajih. Ako greš na streho*) frančiškanskega samostana in se ozreš na morsko stran, ostrmiš nad lepoto, ki se razgrinja pred tabo. Ako je dan jasen in se pomika zlato solnce proti poldnevu, kako se leskeče morje in kako mično obroblja s svojim srebrnopenastim pasom peščeni breg! Pod teboj, kjer prihajajo potniki in kamor se dovaža blago, mrgoli vse polno ljudij, ki delajo in se pehajo brez prestanka. Tam v daljavi pa stojé ladije in čolni veslajo sem ter tje. In vse to v tej žarni svetlobi! Zares lepa je Jafa, in nima brez vzroka tega imena; v hebrejščini namreč pomeni Jafo — tako se je Jafa imenovala nekdaj — lepoto. Kako ti še le dobro dé prijazna, hladeča sapica, ki ti piše v obraz, ki jo dihaš vase! Pogledaš proti jugu, zdi se ti, kakor da se tam začenja puščava, proti severu pa se vidi obrežje daleč, daleč — tje do karmelskega gorovja. Misli si, čitatelj, na srednjevisokem hribu hiše, drugo nad drugo, vse nad skalovitim bregom, pa imaš podobo Jafe!

Jafa je staro mesto. Zidali so jo Feničani, ako ne Filistejci, in ji tuđi dali ime Joppe. Izraelci so to ime samo sprejeli in po svoje umevali; rabili so tudi ime „Jafo". Pravili so, da jo je zidal Noetov sin Jafet, in da je tukaj Noe sam delal svojo ladijo. Tudi pogani so imeli Jafo za jako staro in so govorili v basnih o njej. Pa ozirajmo se samo na resnično zgodovino! Gotovo in znano je, da je bila Jafa ob času Salomonovem pristanišče, kamor so delavci kralja Hirama vozili les za jeruzalemski tempelj. Enako so vozili sem še pozneje les za drugi tempelj, ki so ga zidali po babilonski sužnosti. Najbolj znano je pa mesto Joppe iz zgodovine preroka Jona. Bog mu je ukazal, naj gre pridigat pokoro v mesto Ninive. Prerok se je pa branil in hotel ubežati na nasprotno stran. Šel je v Joppe in stopil na ladijo, ki je odjadrala proti Tarsisu. A Jonu se ni posrečil namen, ampak vrgli so ga v morje, požrla ga je riba in tretji dan vrgla na suho. Kdo bi se ne spomnil tega preroka, ako gleda z mesta na morje! Bilo je torej to mesto sloveče že v davnih časih. Ob času Makabejcev je imelo kaj malo sreče; ker so bili prebivalci raznih narodnostij,

*) Že tukaj treba opomniti, da so po jutrovem strehe drugačne, kakor pri nas. Tam so večinoma ravne, le malo vzbočene, da se voda odteka, in zidane, kakor ozidje. Ob straneh imajo zidano ograjo, da nihče ne pade s strehe. Na strehi so jutrovci prav radi, posebno kadar ne peče solnce; na strehi tudi večkrat spé, molijo in se sprehajajo.

vlekli so na razne strani. Rimljani so zaradi upora pobili enkrat 8000 Judov, pozneje pa je Vespazijan mesto skoro razdejal.

Jako znano je mesto Jafa tudi iz zgodb sv. Petra. Ob tistem času, ko se je izpreobrnil sv. Pavel, obiskoval je sv. Peter vernike po Galileji in Samariji, ker je imela takrat sv. cerkev mir; po tej poti pride tudi v Lido. Od todi pa ga pokličejo v Jafo, ker je tam bila ravno umrla dobra kristijana Tabita, jako dobrodelna žena. Apostol pride nemudoma v mesto in vzbudi Tabito v življenje. To se je razvedelo hitro po celem mestu in veliko jih je sprejelo zaradi tega sv. vero. Sv. Peter je ostal tam veliko dnij in je stanoval v hiši nekega strojarja, ki se je imenoval Simon.

Ne samo, da je mesto tako posvečeno po sv. Petru, ampak Bog sam je dodelil temu apostolu tukaj posebno milost. Nekega dné je namreč šel na streho, da bi molil, bilo je okoli poldne. Bil je lačen in je želel jesti. In glej! Mahoma se zamakne, vidi nebo odprto in nekak velik prt, ki je proti njemu prihajal, kakor bi ga spuščali na štirih koncih proti zemlji. Bilo je v njem mnogo živalij: čveteronogih, lazečih in tudi ptičev. Tu mu veli glas: „Vstani, Peter, zakolji in jej!“ Peter pa odgovori: „Nikoli še nisem jedel nič gnusnega in nečistega.“ Glas pa mu reče drugič: „Kar je Bog očistil, ne imenuj gnusnega.“ — To se je zgodilo trikrat; potem pa se je posoda dvignila v nebo.*) S tem je Bog pokazal Petru, da so tudi pogani poklicani v sveto cerkev, in zares je Peter hitro sprejel v cerkev poganskega stotnika Kornelija.

Tako smo videli, da je v Jafi zgodaj zacvetla krščanska vera. Zato je bil tukaj tudi škofovski sedež. Ko so vladali v tej deželi še Rimci, ostajale so ladije pred Cezarejo, in tam je bilo tudi rimsko vojaštvo. Toda ker je iz Jafe najbližja pot v Jeruzalem, zato so jele ladije ostajati tudi tukaj, zlasti potem, ko je Cezareja popolnoma propadla. V križarskih vojskah je doživela Jafa mnogo žalostnega in veselega, mnogokrat je tekla kri v mestu in okrog mesta. Bila je tedaj utrjena z močnimi zidovi. Tu se je naselil red johanitov, zgodaj tudi red frančiškanski, ki je dobil od kralja Ludovika IX. krasno cerkev z devetimi oltarji. Po križarskih vojskah je Jafa propadla in še le v novejšem času se je nekoliko povzdignila. Napoleon I. je vzel z na-

*) Djanje apost. 10, 9—16.

skokom mesto, ki je bilo v turških rokah, kar mu pa ni nič koristilo. Dandanes se razvija čim dalje bolj. V ta namen pa nič ne stori Turek, ki je gospodar, ampak le narodi, ki prihajajo sem po kupčiji in po božji poti, delajo vedno krepkeje na to, da se mesto povzdiguje.

Meni je bilo mesto všeč, zdelo se mi je lepo in prijazno. Težko je določiti, koliko prebivalcev je v njem; a če jih nastavimo blizu 15—16 tisoč, mislim, da se ne motimo. Izmed teh je po veri največ mohamedancev in sicer 10.000, Judov skoro 3000, Grkov (razkolnikov) 800, čez 500 katoličanov, in kakih 300 protestantov in drugovercev. Iz tega se vidi, da so najmočnejši mohamedanci, kakor je skoro povsodi po sveti deželi. Judje se pečajo s kupčijo, kolikor morejo; stanujejo raztreseni po mestu in pa zunaj mesta proti severu, kjer je tudi veliko protestantov-Nemcev. Dandanes prihaja sem prav veliko Judov, ker jih izganjajo Rusi iz svojih dežel. Večinoma gredó naprej proti Jeruzalemu, vendar poskušajo svojo srečo tudi pri Jafi, ki je za kupčijo posebno ugodna. Za katoličane skrbé največ oo. frančiškani; posebej za popotne Francoze je ustanovljen: „Hôpital saint Louis“, ki ga je ustanovil v sedanjem času Francoz Guinet iz Liona.

Romarja žene nepremagljiva želja proti Jeruzalemu, in zato ga ne zanima posebno Jafa. Vendar oglejmo si jo vsaj površno! Jeruzalem nam itak ne uide. O frančiškanskem samostanu in gostišču, ki se dviga ob hribu jako visoko in skoro strmo, govoril sem že. Jako prijazna in dosti lepa je ta stavba. Kadar vihra nad njo še zastava, tedaj pozdravlja z nekakim ponosom prihajajoče ladije. Nad velikimi vrati je napis „Hospitium latinum“, t. j. gostišče latinsko (katoliško), in pa znamenje svete dežele, namreč petero križev: jeden — večji — v sredi, četvero manjših je med dvema in dvema črtama križa. Kakor sem se sam čudil postrežljivosti frančiškanov in njih lepim prostorom, odmerjenim za potnike, tako jih hvalijo v obče vsi romarji. Naj jih pride še toliko, vsakega pokrepčajo in mu priskrbé potrebnega počivališča po sitni vožnji. Zlasti lep je „divan“, to je skupna sobana za potnike, kjer se lahko zabavajo, beró in med dnevom prebivajo. Pred to sobano pa je krasen razgled čez morje. Le cerkev je bila do najnovejšega časa nekoliko slaba in majhna; ta je tikoma ob samostanu. Vendar me je navdajala sveta radost, ko sem opravil ob drugi priliki tukaj daritev sv. maše, spominjajoč se sv. Petra in

njegove tako čudovite in pomenljive prikazni. Prav zaradi tega imenitnega dogodka je ta cerkev svetišče prve vrste, to je: kraj svetega spomina, in romar zadobi tukaj popolni odpustek, ako pobožno moli vsaj en očenaš in češčenamarijo. Za potnike je pa ta cerkev jako priročna. Na štirih oltarjih se sicer duhovni, ako jih pride s karavano veliko, vrsté nekoliko težko, tudi je cerkev za vernike premajhna, toda odslej je za to potrebo dobro poskrbljeno v novi katoliški cerkvi, ki je bila lansko leto, kmalu po mojem odhodu iz svete dežele, dné 24. maja, slovesno blagoslovljena. Ta cerkev je v čast katoličanom v sveti deželi, posebej v Jafi, pa tudi sploh vsem, ki darujejo kaj za misijone svete dežele. Ne samo, da stoji na ugodnem prostoru in se dviga s stolpom nad celim mestom, tudi oblika cerkve same je krasna in bi nobenemu katoliškemu mestu nikjer ne delala sramote. Velikosti je srednje, vendar tolika, kakor največje župnijske cerkve; ima tri ladije ter je zidana tako, kakor šenklavška cerkev v Ljubljani, t. j. v zlogu novejše renesanse; oltarjev ima devet; nad velikim oltarjem, ki je z drugimi vred iz marmorja kararskega, je velika slika sv. Petra, patrona te cerkve. Kar sem videl, vse se mi je zdelo okusno, lično in veličastno. Vendar ni primeroma mnogo stala. P. kustos nam je pravil v Jeruzalemu, da ne bode stala nad 300.000 frankov (143.000 gld.), kar ni veliko. Zidal je cerkev neki frančiškanski brat, fr. Serafin. — Veliko je bilo veselje katoličanov, ko je p. kustos blagoslovil to novo katoliško cerkev; na razne načine, z godbo, razsvetljavo in igrami so kazali to veselje — kajpada so mohamedanci kleli katoličane in sultana, ker jim je dovolil to ‚brezbožnost'.

Tudi Grki imajo svoj samostan in lepo cerkev sv. Jurija. A — pri tej se pač ne bodemo mudili; hitimo rajši na znamenitejši kraj, v hišo Simona strojarja, v kateri je bival sv. Peter in imel znano prikazen. Ta hiša je blizu svetilnika in nima v vnanjščini nič posebnega. Stopivši skozi vrata prideš v nekako štirivoglato obokano sobano, ki ima proti vzhodu okroglo dolbino. To je znamenje, da je tukaj turška molitvenica. Mohamedanci trdé, da je tukaj bival sv. Peter. Iz tega prostora, ki je kakih šest metrov dolg, greš zopet na dvorišče in od todi na levo po strmih stopnicah na streho. Tu je videl — pravijo — sv. Peter prikazen. To nadstrešje je čisto navadno in nima nobene reči, ki bi spominjala potnike imenitnega dogodka. Oziral sem se na desno in levo, pa nisem zapazil nobenega znamenja. Le proti jugozahodu je takoj zraven mala turška molitvenica z minaretom ali stolpom. Iz nekega bližnjega okna me je mohamedanka prav radovedno gledala; ne vem, ali je bila huda, ali kali. Tudi s te strehe je krasen razgled po mestu in po morju. — Ali je res bival tukaj sv. Peter? Jaz ne trdim, pa tudi ne tajim, ker ne vem. Čital sem, da frančiškani pridevajo svojemu samostanu in svoji cerkvici to čast. Pa to ni res: govoril sem z mnogimi, a nihče ni tega trdil. Mohamedansko sporočilo je morebiti resnično, ker so je sprejeli od prejšnjih kristijanov, a čisto zanesljivo ni. Vsekako je pa zanimivo, da cenijo mohamedanci naše svete kraje. Morebiti pa samo zaradi bakšiša? Kdo ve!

Sv. Ludovik, francoski kralj, je bil tudi v Jafi, in njemu v čast ima ime francoska bolnišnica ali hospital. Jako lepa stavba je. Šel sem čez prostorno dvorišče in vstopil v preprosto, a lepo kapelo. Dasi Francozi ne zadenejo vselej pravega, priznati se jim mora, da vedó, kaj je lepo; to se kaže v vseh njih delih.

Našlo bi se še kaj katoliškega v Jafi, toda vsakega kotiča ne moremo stakniti. Zato idi z menoj, čitatelj, od frančiškanske bolnišnice skozi „bazar"! To besedo si sicer že slišal, vendar morebiti ne veš, kaj pomeni. Na jutrovem pomeni „bazar" trg ali tržišče, kjer se prodaja in kupuje. Največkrat pa pomeni ulico, kjer so kupci na desni in levi s svojim blagom. Vsako mestece na jutrovem ima tak bazar, kajpada tudi Jafa. Dovolj zanimiv je, dasi se ne more meriti z velikimi mesti. Tu dobiš, česar si le moreš želeti po arabskih pojmih, bodisi za oblačilo, ali za jed. Ako hočeš juda najti, v bazarju ga dobiš; veliko jih je; ali jih je pa več kakor mohamedanov, ne vem. Kar ti na trgih v Jafi posebno ugaja, to je obilno sadje, ki se prodaja na raznih krajih. Ako prideš iz Jeruzalema v Jafo, vidiš vse polno košar s pomarančami in limonami, pa tudi ob morskem bregu in v bazarju je prodajalcev veliko. In kakšno sadje! Kako debele pomaranče in limone! In prav nič niso drage. Ob ugodnem času dobiš, ako te prodajalec neče oslepariti, po tri pomaranče ali limone za toliko turškega denarja, kolikor sta vredna dva naša krajcarja.

Ako hočeš izkusiti nekoliko nedolžnega jutrovskega življenja, ponuja ti Jafa takoj razne prijetnosti. Ako si žejen, dobiš blizu bazarja limonado, mrzlo ko sneg ali led; ta se dobiva namreč z Libanona in se deva v pijačo. Ako že

dolgo hodiš in si truden, ako nimaš nikogar, ki bi ti postregel, stopiš zunaj mesta v kavarno, ki seveda ni taka, kakoršne so naše, in izpiješ čašico črne kave za turški pijaster, po naše 9 kr. Če se ti pa prilega pušenje, izposodiš si tako imenovani „nargilê“, v katerem gre dim skozi vodo in potem še le po dolgi cevi v usta; tudi cigarete, male smodke, s papirjem ovite, so jako priljubljene. Povsodi jih vidimo, in zdi se, da so pravi vsakdanji kruh jutrovcu.

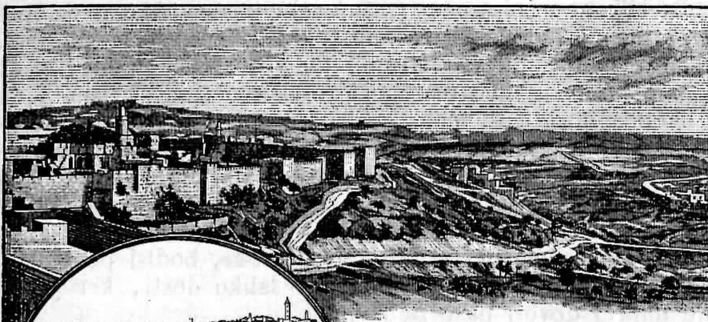
Pravi kras Jafi je pa njena okolica. Romar naj nikar ne zamudi, da bi si je ne ogledal. Ne vem, kje bi se nahajalo kaj enakega. Na vse strani, proti jugu, vzhodu in severovzhodu se raztezajo lepi vrtovi, polni najboljšega sadja. Ako greš že proti nemški naselbini na severovzhodno stran nekoliko iz mesta, vidiš lepo temnozeleno drevje z gostim listjem, na njem pa se ti žaré zlatormene pomaranče in bolj blede limone ali citrone. Neizrekljivo lepo je drevje, in čudoviti so ti obilni zasadi. Večji del zemlje okoli Jafe pokrivajo namreč vrtovi. Vsega površja utegne biti do 400 hektarov, in 400 vrtov bi tudi utegnili našteti. Prav dobro vidiš vrtove in jih vsaj nekoliko spoznaš, ako se pelješ proti Jeruzalemu. Dolgo časa se vije cesta med samimi vrtovi. Prav zato, ker je mnogo gospodarjev, obdelani so vrtovi dobro. Če se greš zjutraj sprehajat po imenovani cesti, ali če jo zaviješ kam drugam in moreš stopiti na kako višjo stvar, vidiš, kako se žari v solnčnih žarkih sadje, listje pa dela senco, tako skrivnostno prijazno in vabljivo, da bi rad legel v senco in mirno občudoval prirodno lepoto. In kako prijazen duh dije iz teh vrtov! Ako le nekoliko zapihlja sapica, objame te nepopisna vonjava, vzbuja ti glavo, pa hladi in meči prsi. Tako krepka je včasih ta vonjava, da jo ob vzhodnem vetru začutijo pomladi mornarji daleč na morju. Kajpada vrtove je treba pridno obdelovati, pridno namakati z vodo. Vsak vrt ima svoj vodnjak; kakor naši vodnjaki, tako nabirajo in hranijo tudi ti vodo za namakanje. A na dan spravljajo vodo drugače kakor pri nas. Kdaj bi namočili vrt, ako bi bilo treba vleči vsak vrč posebej iz vodnjaka! Zato imajo prav umne priprave, s katerimi spravljajo vodo iz vodnjakov v korita, na trato in v gredice lahko in hitro. Najlože jih primerjam z velikimi mlinskimi kolesi, ki imajo na okrog obešene posode ali kôrce: spodaj v vodnjaku zajmejo kôrci vode, zgoraj pa jo izlijejo. Kolo pa goni navadno kaka žival, kakor pri nas stroj za mlatvo. Enako ravnajo tudi po Egiptu. —

Dobi se tukaj več vrst pomaranč: prave pomaranče, oranže (bordukân, portugalli), in jerihunske oranže; citrone so te-le: sladke citrone in bizamove (pižmove) citrone. Ako se ozremo še na razne smokve, ki rastejo tukaj, plemenito vinsko trto, ki se razpenja na vse strani, na veličastne palme, ki se dvigajo ponosno med drugimi drevesi, moramo priznati, da je okolica bogata in lepa. Hitro se sprijazni romar s krajem, ko vidi njegovo lepoto. Vsaj nekoliko sluti, kako resnično govori sveto pismo, ko hvali obljubljeno deželo, v kateri se cedi med in mleko. Da, tudi medú in mleka se dobi, ali bi se vsaj lahko dobilo tu na preostajanje. Med, ki ga beró čebele okrog Jafe, je izvrsten, bodisi po okusu, bodisi po duhu; in tudi mleka je lahko dosti, ker je od Jafe naprej dovolj paše za živino.

Hiše so zidane v Jafi nekoliko po evropsko, nekoliko po jutrovsko. Čisto evropske hiše najdeš na severno-vzhodni strani mesta, v nemški naselbini. Tu te prijazno pozdravljajo bele hiše s kritimi strehami med zelenjem, pod vitkimi palmami. Izprva so se naselili tukaj Američani, sedaj pa so Nemci iz Würtemberga, ki imajo posebno vero, o kateri bodemo pozneje govorili. Ako hočeš iti še po isti poti, prideš v eni uri v Sarono, kjer je tudi nemška naselbina.

Ako se hoče potnik nekoliko potruditi, ogleda si lahko v enem dnevu Jafo, da jo pozna za potrebo, potem pa mora misliti na odhod in si tudi priskrbeti, česar treba za precej dolgo potovanje. Od Jafe do Jeruzalema je blizu 60 kilometrov ali kakih 20 ur hoda za pešce, torej je poti za dva dni. Pri oo. frančiškanih pozvé se najlože, kako bi najbolje potoval. Zlasti naj se potrudi, da dobi dobro družbo, v kateri je prijetneje, pa tudi ceneje potovati, kakor če samotari. Nekdaj, ko je bila pot do Jeruzalema slaba, trebalo je jahati; tudi dandanes se lahko jaha, kajpada treba gledati na stroške in pa na svoje denarske in telesne zmožnosti. Najcenejše potovanje, pa tudi najhitrejše in najpripravnejše je na vozu, najzanimivejše pa na konju, s katerega lahko vidiš na vse strani. Kdor hoče jahati, naj dobro pazi na konja in na sedlo. Jaz sam sem se vozil, in več popotnikov se vozi, ker je vozov vedno dosti. Potniku treba biti previdnemu, ne sme se prenagliti. Naj dobro izpraša takega človeka, ki pozna in ve, kaj je najbolje. Tako se potuje varno.

6. Od Jafe do Jeruzalema.

Pogled na Jeruzalem na jugo-zapadu.

Pogled na mošejo el-Akso in Oljsko goro.

Vsak romar želi, da bi videl čim najprej mogoče Jeruzalem. Zato stopi na suho pri Jafi, ker odtodi je najbližja pot do Jeruzalema; zato hiti proti svetemu mestu in se ne ustavlja rad med potom, dasi je tu pa tam kaj znamenitega; zato se ne briga dosti za svet, ki je na desni in levi, in rado mu odide marsikaj, zaradi česar mu je žal pozneje.

Kdor hoče sveto deželo pregledati temeljito, prehoditi jo mora od kraja do kraja, od zapada do vzhoda, od juga do severa. Kdor ima dovolj časa in denarja, uredi si tako potovanje po svoji volji. Navadno pa mora potnik izbrati najkrajše poti po sveti deželi.

Ker smo izstopili v Jafi, moramo sicer tudi mi hoditi po navadni poti v Jeruzalem. To pa nam nikakor ne brani, da ne bi se ozrli tudi širše na okrog, da bolje vemo, kje smo in kam gremo. Ako greš vrh Jafe na kako streho ali zunaj Jafe na malo višino, vidiš proti severu veliko planjavo, ki se razteza precej daleč tudi proti vzhodu. Za planjavo pa se dviga gorovje, in tvoje oči gredó lahko ob tem gorovju proti severu do tje, kjer se gorovje znižuje do morskega brega — kot Karmel. Proti jugu se tudi odpira planjava; tam v neprozorni daljavi je gorovje, ki se dviguje

proti vzhodu. Ko si potnik ogleduje imenovane strani, vidi že lep kos obljubljene dežele, in nekoliko more razumeti njene poglavitne lastnosti.

Sveta dežela ima že po prirodi ali natori precej določene meje, pa tudi določene dele. Na severu so visoke gore, Libanon imenovane, močna meja in bramba proti sosednjima deželama: Feniciji in Siriji, ali kratko — Siriji, zakaj Fenicije ne moremo lahko šteti med sedanje dežele. Tudi na jugu so meja dokaj visoke gore s puščavo vred. Na zahodu je morje, na vzhodu pa reka Jordan ter ne daleč za njim puščava in gorovje. Zaradi teh mej se kaže sveta dežela kot celota, kot ena dežela; zaradi tega je bila že dežela sama trdna vez med prebivalci, in tako umevamo, zakaj jo je Bog dal izvoljenemu ljudstvu. Dasi je pa tako ločena od drugih deželâ, vendar je v nekakem središču med drugimi deželami in narodi. Sveta dežela je na sredi med drugimi azijskimi deželami in med Evropo, sredi velikih azijskih kraljestev in med Afriko, posebej Egiptom. To je bilo zanjo jako imenitno nekdaj, pa tudi še dandanes je važno. — Kdor prehodi sveto deželo od severa do juga le enkrat, vidi, da je po prirodi ločena v tri dele. Začnimo od severa. Tu se nahaja sicer marsikako gorovje, vendar je več planjav in nižin. Od mogočnega Libanona naprej niso gore več visoke; ponajveč so tudi ločene druga od druge. Planjave pa so nekatere jako velike, kakor tudi posebno lepe. Največja med njimi je ezdrelonska planjava med karmelskim, nazareškim, gelbojskim in samarijskim gorovjem; velika je tudi planjava akkonska ob morju, manjša je seforiška, magedska i dr. Te planjave so rodovitne; tudi drevje se nahaja po nekaterih mestih. V obče je ves ta svet v nižavi; imenoval se je nekdaj — kakor med tujci še dandanes — Galileja, to je okraj, dežela.*)

Čisto drugačna pa je Samarija, srednji del. Tudi ta nima visokih gorâ, vendar se more imenovati gorata, ker se hribje nepretrgano raztezajo po celi pokrajini. Med hribi so pa lepe doline in ravnine; ves svet je bolj v višini, zato se vidi iz daljave kot gorovje. Jako rado raste tukaj tudi drevje, največ oljka.

Južni del se imenuje Judeja. Popotnik ne vidi sicer prave razločne meje med Judejo in Samarijo, vendar se

*) Omenjam mimogredé, da pravijo pri nas, ki smo sosedje vipavski dolini, celi ti dolini kratko: dežela.

opaža nekoliko drugačen značaj sveta. Samarija je nekako valovita, v Judeji pa se raztezajo gore v daljavo; svet je visok, skalovit, gol; drevja vidiš jako malo, kaka oljka ali grmovje je skoro vse. Na zapadu se pa Judeja in Samarija znižujeta v planjavo — nekdanjo tako rodovitno in jako gosto naseljeno deželo Filistejcev.

Potnik, ki gre iz Jafe proti Jeruzalemu, prehodi najprej to planjavo, potem pa se dviga polagoma vedno više na judovske višine, na katerih kraljuje Jeruzalem. Tako spozna lep kos Judeje. Jako dobro je torej, da potuje po dnevu, in sicer, ako se vozi, da pride prvi dan do Ramle, drugi dan pa se pripelje zlagoma v Jeruzalem. Dobé se sicer v Jafi tudi dobri in lepi vozovi, toda večina jih je narejenih prav po turško. Kolesa so visoka, les je okorno zbit, prostor za potnike je podolgast, vse štrli nekam na kvišku, ker je koliba narejena nad obema osema in se ne spušča med kolesi k tlem, kakor pri naših kočijah. Zaradi tega se pa taka turška kočija močno giblje ali guglje, in dokler se je potnik ne privadi, boji se vedno, da se bode zvrnila. Vendar, tako neumno pa tudi ni narejena, kakor sem mislil na prvi pogled. Ni lepa, to je res, a močna je dovolj, da se vanjo natlači šestorica potnikov. In kako urno vozijo! Ko sem se hotel odpeljati, moral sem čakati več kakor uro čez določeni obrok. A ko smo sédli in se zmotali iz mesta, potem je udrihal voznik po konjih, da je drčala kočija z grozno hitrostjo po gladki cesti.

Ni je skoro prijaznejše poti, kakor je pot med krasnimi vrtovi jafskimi. Prijetna vonjava te drami, oko se pase na temno-zelenih drevesih z rmenim sadjem, srce pa ti sili nemirno dalje, da bi skoro že bilo v Zveličarjevem mestu. Cesta se polagoma dviga, potem pa se znižuje ter se vije po širni planjavi — s a r o n s k i. Čutiš se — dejal bi — prostega, ko ti izginejo izpred očij zidovi in se razgubi drevje; tiha planjava, ki je dandanes največ za pašo, zdi se ti slovesna priča in ostalina nekdanjih časov. Nekdaj so todi gospodarili Filistejci, od katerih ima Palestina še dandanes svoje ime.

Skoro bi bili prezrli poleg ceste neko stavbo, ki je hkrati grobni spomenik in vodnjak in se zato tudi imenuje po svojem ustanovniku „ʿAjn Abu Nabut“ — studenec ali vodnjak Abu-Nabutov. Ta je bil poglavar v Jafi in si hotel s to lepo napravo ohraniti spomin pri potomcih. Lepa je misel, da človek lahko koristi svojemu bližnjemu še po smrti,

le častiželjnosti ne sme biti v takih namenih. Tri kupole in več malih stolpičev se vidi prav čedno; osli, kamele in poganjači oživljajo prostor pred tem spomenikom.

Stopili smo na slavno saronsko planjavo. Tako se je zvala nekdaj in v knjigah se v obče tudi dandanes tako imenuje; Arabci ji pravijo „Merdj ibn Omer“. Dolga, dolga se vidi proti severu, a razteza se tudi proti jugu. Nekdaj je bila jako rodovitna, polna lepega žita, katero je Samson nekoč požgal Filistejcem. Privezal je namreč po dvema in dvema lisicama goreče baklje na repove in jih izpustil, da so dirjale po njivah. Prerok Izajija jako hvali lepo planjavo*), bila je polna prirodne krasote. Še dandanes vidiš todi bujne cvetice: sirski kokorik (cyclamen), pa večji nego je pri nas, kukovico, lepe tulipane, in — ne smemo je pozabiti — evangeljsko lilijo, katero je sam Sin Božji imenoval krasno in jo stavil nad lepoto Salomonovega oblačila. Žal, da je ta lep kos božje zemlje dandanes tako zanemarjen! Kakor drugodi, tako obdelujejo tudi tukaj zemljo samo „površno“ (v pravem pomenu); preprosti in slabi plug zareže jako malo v tla. Kaj pa more tudi opraviti eden konjič pred plugom ali par osličev, četudi so močnejši kot naši, ali celó suha kravica? Felah**) gre zraven in se neznansko dere nad živino. Tako obdelovanje bi se zdelo našemu kmetu le igrača. — Videl sem proti Ramli jako veliko živalij: kamel, ki so dolgočasno stopale z debelim stopalom, glavo pa nizko molile proti tlem; mala goveda, rekel bi buše; velike čede ovâc z debelimi repovi, kozâ vse polno: tak pogled spominja potnika na stare očake, ki so imeli v tej deželi mnogoštevilne čede.

Vozeč se proti Jeruzalemu opaziš tu pa tam ob cesti nekake hiše ali nizke stolpe. Morebiti vidiš še kakega turškega orožnika (bašibozuka) spredaj. To so turške cestne stražnice, katere je dal napraviti leta 1860. Suraja, paša jeruzalemski. Roparstvo je bilo potnikom v veliko nadlogo, te stražnice pa naj bi odvračevale nevarnost. V vsaki stražnici bi imela biti po dva čuvaja. Ali sta res, ne vem. Z enim teh „stražnikov je bil naš voznik tako prijatelj, da je ustavil voz, skočil k njemu, objemal ga in poljuboval, prijel ga čez pas in vzdignil od tal, nas pa pustil, da smo čakali. Ne vem, ali so bile norčije, ali kaj: vsaj jaz sem se moral smejati tej turški prijaznosti.

---

*) Iz. 35, 10; 65, 10. — **) Tamošnji kmet ali poljedelec.

Nekdaj je imela rodovitna saronška raván mnogo mest in mestec, dandanes je pa precèj drugače: viharji vojskâ so potlačili nekdanje veličastvo. Ne daleč (tri ure) od Jafe se je ohranilo nekdaj slavno mesto **Lida.** Kako se pride tje, povedó ti v Jafi in tudi vidiš na vsaki zemljepisni karti obljubljene dežele. Od daleč zagledaš visoke stolpe, vidiš lepe, visoke palme in nekoliko drugega drevja in grmovja. Bliže prišedšemu se ti razvije pred očmi malo mesto z ozkimi ulicami in bornimi nizkimi poslopji. Prebivalcev ima mesto kakih 6000, med njimi skoro 2000 nezedinjenih Grkov, ki imajo tudi svojo lepo cerkev. Le malo je katoličanov; vsi drugi so mohamedanci.

Lida je staro mesto in se je imenovalo pred Kristusom Lod, Grki so je premenili v Lyddo. Bivali so v njem potomci Benjaminovega rodú. Doživelo je razno usodo, srečno in nesrečno. Mnogokrat so prišli sovražniki, posebno Rimljani, ki so mesto razdejali in ljudi pomorili ali v sužnost odpeljali. V Lidi se je mudil nekaj časa sv. Peter in je tam ozdravil nekega moža, z imenom Eneja, ki je bil osem let mrtvouden. „Peter mu reče: Eneja! Ozdravi te Gospod Jezus Kristus; vstani in si postêlji! In je zdajci vstal. In so ga videli vsi, kateri so prebivali v Lidi in Saroni, in se izpreobrnili h Gospodu.“ *) Bili so torej v Lidi zgodaj kristijani. Imeli so škofe, ki se v zgodovini večkrat imenujejo in so bili tudi jako veljavni. V tretjem stoletju so začeli mesto imenovati Diospolis, a pozneje se je pozabilo to ime, in prejšnje je prišlo v navado, zlasti ker so se Arabci poprijeli domačega imena, in tako nazivljejo mesto Ludd. Lido je poslavil posebno sv. Jurij, ki je bil tukajšnji domačin in je umrl kot mučenec v Nikomediji l. 304. Zato so sezidali njemu v čast lepo cerkev, ki je bila pozneje podrta, pa zopet sezidana. V novejšem času (l. 1876.) so jo na razvalinah prejšnje cerkve (a ne tako veliko kot prej) zopet postavili Grki, ker jako čislajo sv. Jurija. Tudi mohamedanci čislajo krščanskega svetnika, pogumnega vojščaka, in imajo na zapadni strani starih razvalin (torej blizu grške cerkve) svojo mošejo.

Ko se je povzdignila v 8. stoletju Ramla, propadala je Lida. Karavane med Egiptom in Damaskom niso ostajale več tukaj, in dandanes je še slabše za Lido, ker gre velika cesta v Jeruzalem skozi Ramlo in ne skozi Lido.

*) Dj. apost. 9, 32—35.

V Lidi obišče potnik še kraj (na neki njivi), kjer je ozdravil sv. Peter Eneja, potem pa se podviza v Ramlo.*) Mimo nekaterih palm, oljk in figovih dreves pridemo v pol uri v Ramlo.

Ramla (Ramleh). Truden si že in želiš si malo počiti ter se okrepčati. Prišedši na glavno cesto dobiš na desni ulico, na koncu katere je dobro obzidani in utrjeni samostan z gostiščem oo. frančiškanov. Odpró se ti vrata in prijazni brat ali kak svètni strežnik te pelje v obednico. Proti meni je bil jako postrežljiv in prijazen krepak zamorec, ki se je vrhu tega vêdel jako vljudno in prav spretno govoril italijanščino. Kmalu pride prijazni samostanski prednik, pride na mizo tudi zdravo pokrepčalo, da te ne razveseli manj ljuba prijaznost gostoljubnih redovnikov, kakor primerna postrežba. V pogovoru zveš marsikaj o Ramli, morebiti gre celó s teboj redovnik, da ti pokaže, kar je znamenitega. Ako pa želiš prenočiti, odkaže se ti sobica s čedno posteljo.

Žal, da je težko, prav trdno povedati, kako je nastalo to mesto in kako se je imenovalo v starem zakonu. Vendar je popolnoma verjetno, da je Ramla tisto mesto, katero se v starem zakonu imenuje „Ramatha“ ali „Ramathaim“ (to je vzvišen, vzdignjen kraj). Ako pa sedaj spomnim čitatelja na Jožefa Arimatejskega, ki je našega Gospoda pokopal, takoj se mu pojasni, zakaj je Ramatha = Ramla za nas zanimiva. Sv. Hijeronim poroča, da je bila Arimateja blizu Lide in ob cesti iz Jafe v Jeruzalem; to se prav lepo vjema s sedanjo Ramlo. V srednjem veku se je imenovala tudi Ramula in Ramel; bila je jako velika, da, največje palestinsko mesto. Arabci pa so si prenaredili to ime po svoje in so imenovali mesto Ramleh, to je peščeno, ker je v istini na peščenem, nekoliko vzvišenem prostoru. Pred križarskimi vojskami je bilo tu že veliko kristijanov; križarji so ustanovili v Ramli celó škofijo, povzdignili so kupčijo in skrbeli za mesto, toda kmalu so je morali prepustiti nevernikom. Vendar je ostalo mesto znamenito, ker je ob poti v Jeruzalem in gredó zato vedno romarji mimo njega. Veliko pa ni ostalo: dandanes šteje pač nad 5000 duš; vendar natančno ne morem povedati, koliko jih je.

*) Slika na str. 5. ti kaže pobližno pogled na Ramlo in jezdece, ki se ji bližajo po saronski planjavi.

Sedanji frančiškanski samostan, ki je zavarovan s krepkim zidom, ustanovljen je leta 1395. in sicer po sporočilu na onem mestu, kjer sta bili hiši Jožefova in Nikodemova. Zato je mala cerkev posvečena tema svetnikoma; sv. Nikodemu posebej je posvečen tudi oltar v bližnji ka-

Avstrijsko gostišče (hospic) v Jeruzalemu.

peli. Kar se mene tiče, verjamem trdno, da je bil Jožef Arimatejec tukaj doma, le za Nikodema je nekoliko teže spričati to z dokazi. A ne preiskujmo tega, rajši pobožno pomolimo obema svetnikoma v čast in se spomnimo, da sta bila sicer skrivna, vendar zvesta učenca Kristusova!

In če tako molimo v frančiškanski cerkvi v namen svetega očeta, zadobimo popolni odpustek.

Ako smo prenočili v prijaznem gostišču in bili v mali sobici in na dobri postelji, kakor bi bili doma, vstanemo zgodaj, da smo pri božji službi in imamo potem toliko več časa za ogledovanje mesta in okolice.

Posebnostij ne najdemo v Ramli. Glavna ulica ali cesta, vodeča v Jeruzalem, je še precej čedna. Tu vidiš evropski hôtel, vidiš arabski „khan“ (gostilnico arabsko ali turško), vidiš stolpe mošej, veseliš se nekaterih lepih palm, ki se dvigajo z vrtov, tudi smokve zapaziš. Hiše se ne razlikujejo od arabskih hiš v drugih krajih, saj itak pravih, lepih hiš arabskih nikjer ne najdeš v Palestini. Ako imaš čas, ogledaš si tako zvano „veliko mošejo“, o kateri trdi mohamedanec, da je mohamedansko delo, a vse kaže, da je bila nekdaj krščanska cerkev in da je premenjena v islamsko molitvenico. Bila je, kakor trdé kristijani, cerkev sv. Janeza Krstnika. To poslopje je ohranjeno še jako dobro. Njegova zidava je popolnoma taka, kakor pri drugih sedaj podrtih cerkvah v Palestini iz križarskih časov, kar se lahko vidi na ohranjenih podstavih in nekaterih zidovih. Poslopje ima tri ladije, izmed katerih je srednja višja od stranskih in je od njiju ločena s stebri. Na stebrih sloni sedmero veličastnih lokov, nad katerimi so mala gotska okna. S kratka, vse kaže, da je bila tu lepa cerkev. Bog daj, da bi se mogla ta molitvenica kmalu posvetiti v čast trojedinemu Bogu!

Najbolj pa zanima v Ramli potnika „stolp štiridesetero mučencev“. Bolje bi pa rekli: „pri Ramli“, zakaj imenovana stavba je zunaj mesta proti zapadu, in ko se voziš iz Jafe, zagledaš ta stolp že od daleč. Potrudiva se tudi tje! Dospevša bliže vidiva pred seboj velik, prosto stoječ stolp, pred njim par dreves, na desni so podrtine obširnega poslopja, na levi pa kosi zidú ali kupi kamenja. Vse to ti kaže, da je morala tukaj biti nekdaj večja in skupna zgradba. Naju ne zanima podrtina na desni, ki je bila skoro gotovo nekak ‚khan‘, to je prenočišče in gostišče za karavane, marveč le stolp. Vhod ali portal je vgloblјen, kakor pri cerkvah, nad njim ločiš štiri nadstropja, katerih obe zgornji sta jako okusno predeljeni in razrejeni. Bilo je še peto nadstropje, pa se je podrlo, kakor se bode polagoma tudi četrto. Zgradba ugaja očem, ker je veličastna (vsaka stran meri 9 metrov) in lepa hkrati. A notri ti ne ugaja tako,

treba je paziti po stopnicah, da ne padeš v globočino. Ko si pa dospel na vrh, poplačan je ves trud, zakaj nepopisno lep razgled se ti ponuja s te višave na vse strani. Na vzhodu se ti dvigajo pred očmi judovske gore, raztezajoče se proti severu in jugu, krasna saronska planjava je razgrnjena kakor pregrinjalo pred teboj, na njej se ti pomudi oko tu pa tam na malih in redkih selih, na zapadu pa se blišči morje, in na robu njegovem lepa Jafa. Pa naj govorim z besedami drugega pisatelja: „Jako različen je pogled na saronsko raván pomladi in jeseni. Raván kaže prav jasno veliko razliko med obema letnima časoma, ki sta kakor življenje in smrt v prirodi te dežele. Ko se odtečejo vode po deževnem času, vzklijejo bujne cvetke iz tal, ptice pevke zapojó svoje pesmi, in oglasi se prijazna grlica. Figovo drevo pripenja na svoje veje zelene vrečice bogatih sadov, in trte, ozaljšane z rastočimi, cvetočimi grozdki, razširjajo sladko vonjavo. Vzduh je napolnjen z dišavami pomarančnih sadov; na tvoja ušesa pa prihaja iz daljave mukanje goved in bleketanje ovâc, katere gonijo v njih stan; zdi se ti vse tako ljubko, kakor bi bil doma. Tla so še vlažna od zimskega dežja, suhi vzhodnik ni mogel izbrisati zadnjih njegovih sledov: v zaostalih mlakah se lesketa zahajajoče solnce. Obilno in sveže zelenje pokriva rodovitna tla, tu žito, tam trava in osat. Kadar potegne sapa čez širno polje, zablišči povsodi svetla rdečina: to so milijoni veternic — saronskih rož, katere so bile zakrite med visokimi stebli. Skoro cela krasna planjava je pred nami: na vzhodu obrobljena od strme gorske stene, na zapadu od višnjevega morja; vsa planjava je oblečena v sveže, čisto pisano oblačilo. Kako lepa je bila nekdaj, v davnih časih, ko je bila še pogosto naseljena, ko je bila vsaka ped zemlje obdelana!

A kmalu bode pripihal žgoči dih poletnih vetrov, posušil bode tla in premenil planjavo v puščavo. Oljčni gaji so tedaj na debelo zaprašeni, brez barve, brez leska; listje mehkih murv je izginilo — pojedle so je ovce; izsušena tla pokajo, brazde in razpoke režé vate, zelenja ni nikjer. Celó strnišče na poljih se je sesedlo in polomilo, veter je je odnesel: nič ni ostalo, kakor bronasto-zarjavela in trda zemeljska skorja. Drevesa in hiše se ti zdé, kakor bi se tresle v razvnetem zraku; kamele se ti vidijo iz daljave, kakor bi jim bile noge odtrgane; varajoče slike zelenic v skalnati pustinji, vodne površine in zeleni, senčnati logi se prikazujejo na mestih, kjer je samo suha, pusta zemlja. Rdeča ali rjava — kakor so okoli njih tla ali skale — dvigajo se nizka sela iz dolgočasne planjave, gola in brez življenja.“ *)

Že zaradi tega razgleda je vredno, da se potrudi potnik na ta stolp. Imenuje se „stolp štirideseterih mučencev“ in sicer zato, ker je bila neki poleg njega nekdaj cerkev, posvečena 40 mučencem iz časa cesarja Licinija. Še sedaj se vidi na južni strani velik podzemski prostor, ki ima podobo podzemske cerkve ali kripte. Toda preiskovalci (tudi frančiškan Liévin) trdé, da je stolp le minaret mohamedanski, ki je bil hkrati za stražnico, s katere so videli v daljavo sovražnika.

Prišedši s stolpa si ogledamo še enkrat orjaka, ogledamo razdrte zidine blizu njega, potem pa stopamo zopet proti mestu, da se poslovimo od prijaznih frančiškanov, da zasedemo voz in nadaljujemo svojo pot proti Jeruzalemu.

Kadar sem odhajal od kakega svetega kraja, vselej mi je bilo težko v srcu. Prijazne osebe, ki z nami občujejo, omilijo se nam, kmalu smo si prijatelji; svetišče nam priraste — rekel bi — na srce; kraj se nam zdi domač; ko pa odhajaš, rečeš si: „Nikdar več ne pridem sem. Z Bogom, sveti kraj! O, da ne morem še dalje tukaj ostati!“ A treba je iti, saj smo romarji.

Ko drdrá voz urno dalje, odgrnemo stransko zagrinjalo in pogledamo še enkrat nazaj na domači kraj sv. Jožefa Arimatejca in sv. Nikodema, potem pa upremo pazljivo oči na gorovje, kateremu se bližamo. Judejske gore so, in na njih tam-le — na višavi — mora biti Jeruzalem. O, da bi imel peroti, zleteti bi hotel brzo pred počasnim vozom! Pa morebiti vidimo še kaj znamenitega ob cesti.

Tri ure hoda od Ramle vidi potnik dva znamenita kraja: prvi je Latrûn, ki je ob cesti, drugi je Amvâs, nekoliko od ceste proti severu.

V **Latrûn**-u postajajo vozovi. Nekateri so mislili, da je bil tukaj rojstveni kraj desnega razbojnika. Po laško se namreč pravi razbojniku: latrone. A taka razlaga ne velja dosti, ako tudi je možno, da je bil razbojnik tukaj doma. Vsekako je gotovo, da je bil tukaj nekdaj večji kraj, morebiti sta bila Amvâs in Latrûn eno samo mesto Nikopolis.

*) Ebers & Guthe, Palästina, II. str. 166.

Sedaj je Latrûn skoro popolnoma razdrt, ker je bil še nedavno zavetišče roparjem, res v pravem pomenu roparsko selo.

O **Amvâs**-u bi se dalo mnogo pisati. Ime spominja čitatelja na stari kraj Emavs, kamor je šel Zveličar z dvema učencema. Toda o tem ne govorimo tukaj, je-li res Amvâs tisto, kar nekdanji evangeljski Emavs. Le to povemo, da je bil tu res v starem zakonu neki Emavs, a imeniten je zaradi zmage Juda Makabejca nad Gorgijem. Rimljani so mesto podrli, pozneje pa (l. 70. po Kr.) zopet sezidali in imenovali Nikopolis. To ime se večkrat čuje v zgodovini. Dandanes je ta kraj neznaten, nekaj felahov stanuje v raztresenih kočah; vidijo se razvaline nekdanje cerkve, ki je bila škofijska cerkev in posvečena sedmerim makabejskim bratom, in novejši čas se trudijo tukaj francoski trapisti, da bi povzdignili iz razvalin slavo nekdanjega Emavsa.

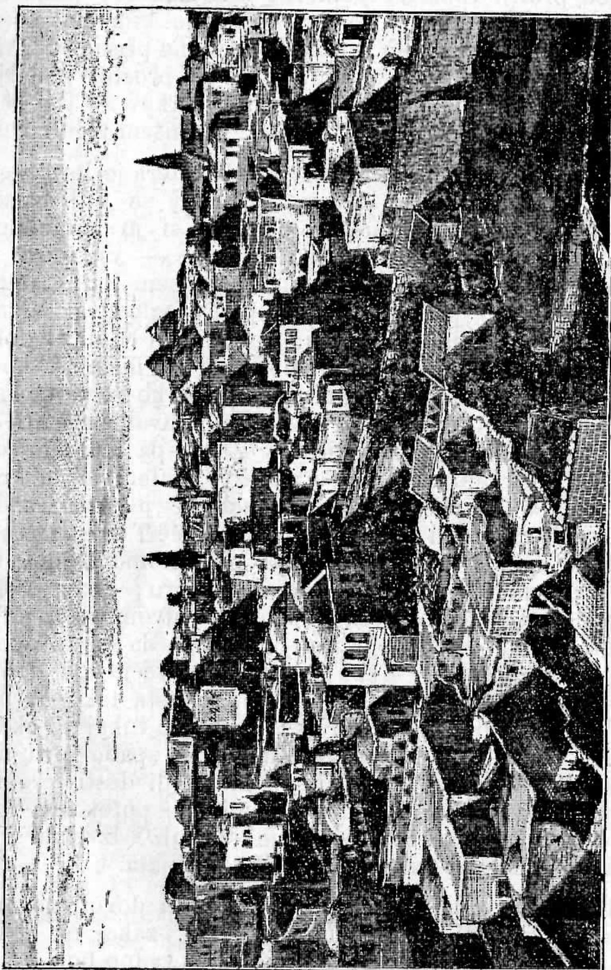
Od todi se vije cesta v višavo, ni pa odveč strma. Došli smo v judejsko gorovje. Potnik ne vidi nič mičnega, pa tudi posebno pust ni svet. Hrib, čez katerega vodi cesta, je precej nizek; kmalu se nagne navzdol in urno dirjamo proti dnu doline Wadi-Ali. Konec doline vidiš oljke in ne daleč, na južno-vzhodnem bregu griča, selo Sâris, ki je menda na mestu starega Soresa. Todi je zanimiv svet; zgodovinar lahko preiskuje marsikaj iz preteklosti, a nam se mudi naprej. Le v malem kraju, ki je blizu Sârisa ob desni strani ceste in se imenuje Kariet-el-'Enâb ali **Abu-Goš,** postanimo nekoliko. Zanesljivo sporočilo namreč trdi, da je tukaj bilo nekdanje mestece Karjatiarim (Kirjatjearim, to je mesto gozdov), ki nam je dobro znano iz sv. pisma. Filistejci so bili Izraelcem vzeli skrinjo zaveze. A Bog je te nevernike tepel z raznimi kaznimi, da so jo naposled radi poslali Izraelcem nazaj. In prišla je v Karjatiarim, kjer so jo deli v hišo Abinadabovo v Gabái. Tam je ostala tako dolgo (80 let), da jo je dal David prenesti v Jeruzalem. Mesto se je ohranilo tudi po babilonski sužnosti. Kraj je jako primeren za selišče človeško, na bregu hriba, kakor je v Palestini navada. Ime Abu-Goš je od nekega roparja ali poglavarja tega kraja, ki je jemal potnikom denar ali pa zahteval od njih odkupnino. Proti l. 1830. ga je ujel Ibrahim Paša in ga zaprl v Ptolemaidi. A pozneje so ga oprostili in po zvijači zopet ujeli. Mehemet, poglavar jeruzalemski, pokliče ga k sebi, češ, da ima ž njim neki posel. Abu-Goš pride, a Mehemet ga dá

zapreti in pošlje v Evropo. — V tem kraju najdeš ostanke nekdanje cerkve in nekdanjega samostana. Cerkev je bila last oo. frančiškanov, ki so imeli tukaj tudi samostan. A l. 1489. so pridrli roparji, pomorili vse menihe, samostan oropali in zažgali. Podrtine cerkve, ki je bila posvečena preroku Jeremiju in imela tri ladije in stene presno slikane, bile so potem za hlev; l. 1873. je pa bil prostor podarjen Francozom, ki bodo neki zopet sezidali cerkev. Čital sem, da so prebivalci tega kraja gostoljubni; jaz nisem tega izkusil.

Predno dospè potnik na višavo, na kateri je Jeruzalem, pride še v prav prijazno dolino, v kateri se tudi vozovi ustavljajo, in tako ima priliko ogledati si jo natančneje. Lepa rast na njivah, dokaj velika drevesa — vse kaže, da je dolina rodovitna. Hodil sem ob cesti sem in tje, ogledoval bližnje gore proti severu in jugu, ogledoval mršave Arabce, ki so pohajali mimo, in se zamislil v staro dobo, ko se je izvoljeno ljudstvo todi bojevalo s Filistejci, ko je David hodil na čelu izraelskih bojevnikov, ko se je ta kralj oziral proti mestu na višavi in je nameraval narediti Jeruzalem za stolno, kraljevo mesto. Zlasti pa mora en dogodek priti v spomin potniku, ako zve, kateri je ta kraj: boj Davidov z Golijatom. Tam-le namreč je zidan most, ki vodi čez Terebintski potok — potok sloveče Terebintske doline. Kajpada je težko določiti popolnoma trdno, kaj je bilo prav na tem, kaj na onem prostoru; tako je tudi tukaj gledé na Terebintsko dolino mnogo dvomov, a mi se lahko oklenemo jako verjetnega mnenja, da je ta dolina nekdanja Terebintska. Ako hočeš videti večji kos doline, moraš biti na višavi, kamor se popenja cesta takoj za mostom. Vidi se tudi z raznih krajev, kateri so tukaj na okrog. Dandanes se imenuje **Wadi-Hanina** in spada med najlepše palestinske doline. Nekdaj je bilo todi dosti terebint, dandanes je pa mnogo hrastov. Terebintski potok ima vodo samo po zimi ob deževju, sicer je pa suh. Iz tega si je vzel David kamen, s katerim je zadel Golijata.

Močno navzgor se sedaj vije cesta, in dovolj nevarno bi se utegnilo zdeti strašljivemu potniku, zakaj na levi je močna strmina doli do ozke doline, ki se vedno bolj zožuje, pa tudi vzdiguje. Ko pride voz v precejšno višavo, pregledaš obližje, pa tudi v daljavo sežeš z očmi. Posebno te zanima malo selo pod teboj, ki čepi na bregu; ako vprašaš po njem, povedó ti, da je Lifta (Lifteh), poslednja vas pred

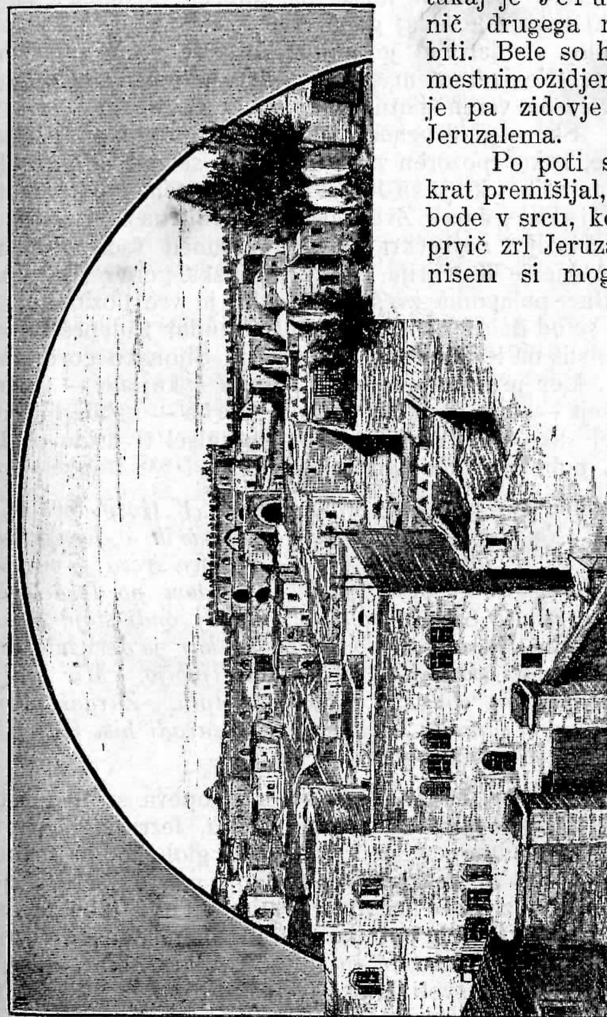
Jeruzalemom od zapadne strani. Njena pisana oblika, belordeča, ti jako ugaja sredi sivih skal in zelenih trat. Voz se pomika počasno naprej, konji so že do skrajnosti upehani,

Pogled na zapadni Jeruzalem z avstrijskega gostišča.
(Po fotografiji pisateljevi narisano.)

in le še trdi bič voznikov jih priganja, da stopajo hitreje. A hvala Bogu! sedaj smo na ravnem; dolina, ki je bila na naši levici, polagoma izgine, oko vidi širje okrog sebe na

vse strani. Dospeli smo na višavo — in tam v daljavi se že nekaj blišči — belo zidovje, in zadaj temno ozidje. Da, tukaj je J e r u z a l e m, nič drugega ne more biti. Bele so hiše pred mestnim ozidjem, temno je pa zidovje starega Jeruzalema.

Pogled na severozapadni Jeruzalem z avstrijskega gostišča.
(Po fotografiji pisateljevi narisano.)

Po poti sem večkrat premišljal, kako mi bode v srcu, ko bodem prvič zrl Jeruzalem. In nisem si mogel prav reči, ali bodem jokal, ali pel, ali pa molčal. No, povem, kar se mi je dogodilo: jokal sem. Zakril sem svoj obraz v žepni robec, stisnil glavo v plašč in nisem zakrival solz.

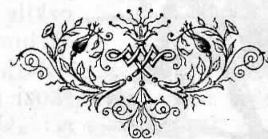
Ne vem, ali je privabilo solze moje veselje, ali nepopisljivo čustvo, da se mi je po tako dolgem pričakovanju izpolnila srčna želja, ali misel na ljubega Gospoda, ki je bil nekdaj tukaj, a sedaj ga ni več. Mislim, da se je vse to strinjalo, vendar me je najbolj v solze silila misel na Zveličarja. Ne sramujem se teh solz, marveč mislim, da jih potoči vsak veren potnik. ki misli na to, kam gre in kaj vidi. Skoro ni drugače, kakor da je potnik bolj zamišljen vase, kakor pozoren na razgled, ki se mu odpira. Pa vsaj onega hriba, ki je za Jeruzalemom, ne smemo prezreti: to je Oljska gora, Zveličarju priljubljena gora, ki se poleg Kalvarije največkrat imenuje izmed vseh gorâ na svetu. A kje je Kalvarija, kje je Sijonska gora? No, potrpi, duša: polagoma zveš vse: sedaj je vse pozidano, in ne ločijo se od daleč posamezni deli. Vendar zadeneš pravo, ako si misliš na levi Kalvarijo, na desni Sijonsko goro, tam zadaj pa, kjer je ona velikanska stavba s kupolo — Omarjeva mošeja —, tam je nekdanja gora Morija — nekdanji tempelj. (Glej sliko na strani 72.) In na misel ti pride psalm Davidov, pobožni romar ga tudi zmoli:

Veselim se tega, kar mi pravijo: „V Gospodovo hišo pojdemo". Naše noge stojé v tvojih preddvorih, o Jeruzalem! Jeruzalem, ki je zidan kakor mesto; njegova zveza je v njem. Tje namreč hodijo rodovi, rodovi Gospodovi po Izraelovem pričevanju hvalit Gospodovo ime. Zakaj ondi stojé stoli v sodbi, stoli čez Davidovo hišo. Prosite, kar je Jeruzalemu v mir; in obilnost bodi njim, kateri tebe ljubijo. Mir bodi v tvoji trdnjavi, in obilnost v tvojih stolpih. Zaradi svojih bratov in svojih bližnjih ti voščim mir; zaradi hiše Gospoda, našega Boga, ti voščim dobro.

Ta slavospev Davidov, s katerim opeva sveto mesto, podaje se kaj lepo prav za to priliko. Da, Jezruzalem, Jeruzalem! Tako odmeva v srcu krepko in globoko, in še oni, ki je bil tukaj že večkrat, pozdravlja mesto vselej z novim veseljem, z novo navdušenostjo. Tudi mohamedan umeva, kaj je v srcu potnikovem; mohamedanski voznik se obrne v vozu proti tebi in ti reče: „Jarušalim", ali pa: „El-Kuds", to je: sveti kraj, svetišče; tudi vozi počasno, da lahko gledaš in se nagledaš tega prizora, kateremu ni enakega, ali pa celó postoji s konji, da lahko stopiš z voza in poklekneš, ako ti je drago. in tako počastiš iz daljave najsvetejše mesto na zemlji. A jaz, ko bi bil skupaj z drugimi Slovenci, zapel bi bil katero lepo slovensko, da bi bilo daleč odmevalo. A med Arabci, katerih nisem poznal, bil sem tih in sem zakrival, kar mi je bilo v srcu. Rusi in Poljaki zapojó krepko, kadar jih pride več skupaj na božjo pot.

Ko prihajaš v Jeruzalem, zdi se ti drugače, kakor si si mislil poprej. Predno prideš namreč do mestnega ozidja, vidiš dolgo vrsto hiš na desni in na levi. Hiše so na pol jutrovske, na pol evropske in nove. To je novi Jeruzalem, kakor bi rekli, ali zapadno predmestje, ki se jako hitro razširja zaradi naseljevanja Judov. Pa pustimo za sedaj ta del, ogledamo si ga lahko še pozneje; sedaj hitimo rajši kar naravnost v mesto in pustimo vse na stran, bodi si še tako zanimivo. A že zopet potni list! Da bi jih vendar, te turške uradnike! Res, tam iz utice je prišel stražnik, in moj vodnik mi pové, da naj mu dam potni list. Moral sem; a kmalu pozneje sem zvedel. da je zahteval po krivici. Torej „bakšiš", mislim si. No, popoldne istega dne grem k onemu človeku in zahtevam potni list nazaj. Tudi ga oštejem, zakaj ga je zjutraj zahteval, dasi ni imel pravice. A on se izgovorí, da ni bil on, ampak njegov tovariš. A jaz mu nisem verjel in mu še sedaj ne verjamem. Vendar se je tako ljubeznivo smehljal. da je res dobil bakšiš.

Vozovi ne smejo v mesto, zaradi tega sem izstopil, dobil nosača za prtljago in jo mahnil skozi Jafska vrata v tako srčno zaželeno mesto Jeruzalem.

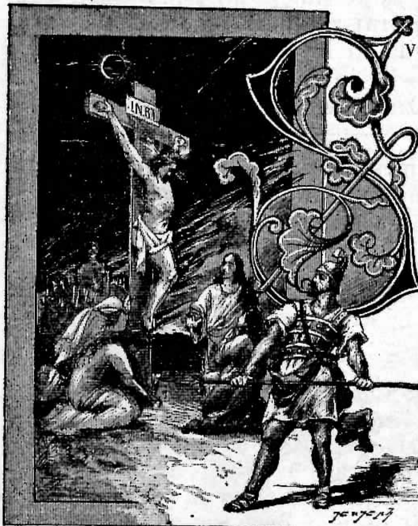

Zadnja večerja.

III. del.

Jeruzalem.

1. Avstrijsko gostišče.

Sveto mesto, Jeruzalem! Čitatelj pač pričakuje, da bodem z velikim navdušenjem opisaval, kako sem šel v mesto, kako sem se mu čudil, kako sem pozdravljal sv. kraje. Žal, da prav tedaj nisem mogel skoro nič misliti na to. Moj spremljevalec in trmasti nosač je jako hitro ubiral pot po ozkih ulicah, jaz pa sem skrbno pazil, da sem ga dohajal, prerivajoč se skozi gnečo. Mislil sem si: „Ogledoval si bodem mesto pozneje, sedaj-le treba priti do bivališča.“ Tudi sem hotel še opraviti daritev sv. maše, ker sem bil tešč, in je bilo še dovolj zgodaj dopoldne. „Hvala Bogu! tukaj smo sedaj kakor doma“, zakličem, zagledavši prijetno lice avstrijskega gostišča, ki mi je bilo znano iz slik

in iz popisov. Lepa zgradba, zares! Zunanjost tega poslopja dela vsekako čast Avstriji, zato stopi Avstrijanec lahko z veseljem v te prostore. Na pragu mi pride nasproti kavas, to je nekak uradni hišni sluga, v pisani, s trakovi prepreženi noši, blizu tako, kakor so Ogri napravljeni v veliki ‚paradi‘. Kavas je vselej domačin in večinoma mohamedanec, da se tem lože giblje, kamor ga pošljejo. Naš kavas me pozdravi v nekoliko trdi in okorni nemščini, na to pa me pelje više čez predhišje v pravo zgornjo vežo. Tu zagledam kmalu hišnega vodjo ali rektorja, kateremu se hitro predstavim, in takoj sva bila znana, ker sem se mu bil že poprej pismeno oglasil. Svetujem vsakemu romarju, ki želi ostati v tem gostišču, da se oglasi v pismu že poprej; tako poskrbi zase in ustreže hišnemu vodji. Vodja, pater Frančišek Jožef Costa-Major, je jako priljuden mož, pa tudi postrežljiv. Dasi je bil precej bolehen, in je njegovo upadlo in začrnelo lice pričalo, da ima mrzlico, vendar mi je hitro priskrbel sobo, kjer sem se lahko pošteno umil, preoblekel in pripravil za sv. mašo.

O hvala Bogu, da je moje prvo opravilo v svetem mestu daritev sv. maše! Služabnik me popelje v prostorno zakristijo; tu se oblečem in potem stopim v jako lepo kapelo. Ali sem mogel in smel misliti na kaj drugega, kakor na Zveličarja, ki je hodil todi? Saj je v Jeruzalemu Zveličar sam opravil prvo sv. mašo pri zadnji večerji. Saj je tukaj opravil večno in krvavo daritev na križu za odrešenje celega sveta. Saj so tukaj apostoli najprej darovali presveto nekrvavo daritev, pri kateri je bila pričujoča sama Mati Božja: kako bi torej mašnikovo srce ne poskakovalo od radosti, ko more v Jeruzalemu sprejeti z oltarja živega Jezusa! Kako prijazno, prijetno-tiho je bilo v kapeli! Da, iz dna srca sem govoril Bogu svojo zahvalo, saj je bila pač neprecenljiva milost božja, da sem srečen in zdrav došel semkaj.

Potem še le, ko je bila opravljena sv. maša, ozrl sem se natančneje okrog sebe, okrepčal se za silo, poprašal o najpotrebnejših rečeh in si napravil načrt, po katerem bi najbolje porabil čas svojega tukajšnjega bivanja.

Avstrijsko gostišče (glej sliko na strani 78.) nikakor ni (gledé na imenitnost) niti prvo niti drugo poslopje v Jeruzalemu. Toda kaj hočete! Človek je sam sebi najbližji in njegova hiša mu je prva med vsemi, ko bi bila tudi raztrgana koča. Zato naj tudi meni nihče ne zameri,

da popišem ob kratkem to, avstrijskim romarjem namenjeno hišo, predno govorim sploh o Jeruzalemu in njegovih posebnostih.

Kakor imajo druge države za svoje romarje posebne hiše, v katere jih sprejemajo, tako je v l. 1857.—1863. tudi Avstrija z darovi cesarske hiše in drugih dobrotnikov, posebno po prizadevanju dunajskega nadškofa in kardinala Rauscherja, napravila tak zavod v Jeruzalemu. Kupili so na res primernem in lepem prostoru dovolj svetá za obširno zgradbo. Ta prostor je ob pravem „križevem potu", po katerem je šel s križem Zveličar, in sicer tam, kjer je prvič padel pod križem. Ob enem je gostišče ob živahni ulici, ob tisti namreč, ki vodi od severnih ali „Damaških" vrat v mesto. Torej se križata pred hišo dve živahni in imenitni ulici: „Križev pot" na jugu in Damaška cesta ob zahodu. Prav to je posebno ugodno za romarja, da ima blizu skoro na vse strani, kamor hoče iti.

Zgradba je na precej visoki podlagi ali ‚terasi', le vratarjeva in kavasova sobica je prav tik ulice pri tleh. Prekorakati moraš srednje visoke stopnice, da prideš na predhišje, na teraso. Ta ima obliko vrta, na katerem je zasajenih tudi nekoliko cvetic in koristnih rastlin, vendar ne najdeš nikake vrtnarske umetalnosti. Vrt se razteza skoro okrog vse hiše, ni pa širok, da bi rekel, ampak le toliko, da stoji zgradba čisto na samem, lepo ločena od drugih hiš. Le proti severo-zapadu je nekoliko obširnejši kos vrta. Na južni strani ima vodnjak na korec in vreteno, kakoršen je navaden v suhih vzhodnih krajih. Korec je obešen na vrv ali verigo, veriga se pa ovija okrog vretena s kolesom. S tem lahko spustiš korec v vodo; ko je pa napolnjen, potegneš ga ven. — Na severni strani vrta je še mala, pa jako prijazna hišica, dovolj velika za enega romarja.

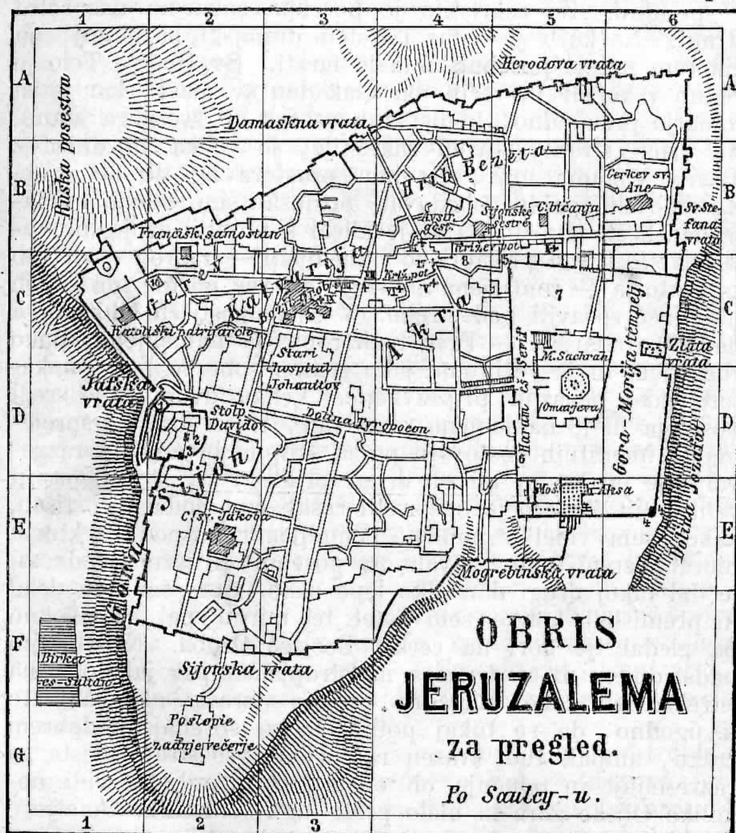
Hiša sama je zidana sicer samo v eno nadstropje, a ima vendar jako veliko prostorov. Ker je namreč predhišje jako visoko nad ulicami, zato je tudi pod pritličjem prirejenega obilo prostora za shrambe, kuhinjo in služabnike, za silo tudi za romarje. Prostori **pri tleh** so jako obširni. Tu omenjam najpoprej veliko in lepo kapelo. Prav visoka je in se tako lahno dviga v višavo, da te nič ne moti strop, kakor pri nizkih kapelah. Precèj veliki kor sloni na vitkih stebrih iz temnega kamena, menda granita. Zdi se ti vse domače, zakaj kora za pevce nimajo v jutrovih

deželah navadno, kakor pri nas, zadaj, ampak spredaj blizu oltarja. Vendar je nekaj cerkvâ narejenih prav tako, kakor v naših krajih. Jako lep je oltar te kapele; izdelan je iz marmorja. Podoba v oltarju ti kaže sveto družino in je posebno lepo delo nekega dunajskega slikarja. Sploh mi je bila ta kapela jako všeč in še sedaj mi je posebno živo v spominu. Za zakristijo je posebna soba na nasprotni strani. Na koru je sedaj izvrsten dunajski harmonij, na katerem me je posebno mikalo igrati. Sv. Rešnje Telo je vedno v kapeli in večinoma vsak dan sv. maša, kar je za romarje preugodno, bodisi duhovskega ali svetnega stanú. Na drugi strani, zraven zakristije, je velika obednica z dvema vrstama miz. Tu ima prostora 50 do 60 oseb. Ko smo šli opoldne obedovat, poslušali smo včasih mohamedanskega muecina,*) ki je klical k molitvi svoje ‚pravovernike'. Drugi prostori so namenjeni — razven dveh sob za rektorja — romarjem in imajo po več postelj, da se jih more več spraviti pod streho. V celem gostišču lahko biva nad 60 romarjev. — Prvo nadstropje je namenjeno enako romarjem in je večinoma jako čedno, sobe so lične, nekatere jako prijazno pripravljene. Velika dvorana je sredi poslopja in je namenjena za ‚divan', to je služi za sprejemanje imenitnih gostov in pa za skupno bivanje in razgovarjanje po kosilu ali ob drugi priliki. Tu stoji lepa in velika ura, katero je naš svetli cesar sam podaril gostišču, kakor sem videl v napisu. Vljudnemu gospodu rektorju moram izreči toplo zahvalo za posebno prijaznost, da mi je dal takoj drugi dan jako lepo sobo, kjer sem sam delal in premišljal, kolikor sem hotel, ter mirno spal, skozi okno pa gledal tje gori na cerkev Božjega Groba. Nad prvim nadstropjem ni še drugega nadstropja, ampak jako obširna ‚streha', ali kakor navadno pravijo ‚terasa'. Ne samo to je ugodno, da se tukaj potnik lahko sprehaja v dobrem zraku, ampak tudi krasen razgled na vse strani mesta ga razveseljuje in poučuje ob enem. Proti vzhodu vidi nekoliko Oljske gore in malo proti jugu velikansko Omarjevo mošejo; proti zapadu pa zre naravnost proti cerkvi Božjega Groba; vidi tudi deloma (na levo) na Sijon in proti severu se mu kažejo Damaška vrata.**) Goro Kalvarijo, kakor tudi

*) Muecin ali mueddin se imenuje islamski pevec pri božji službi, ki tudi naznanja s stolpov čas molitve.

**) Risar je narisal po fotografiji obe sliki, kateri ima čitatelj na 84. in 85. strani. Oni dve visoki kupoli v ozadju prve slike sta nad

del mesta proti Damaškim vratom sem nekega jutra prav dobro fotografoval. Najbolj me je pa mikalo moliti tukaj gori brevir. Ne vem, kako je to, da na visokih in odprtih prostorih tako rad in tako lahko molim. Kako dobro mi je delo v srcu, kadar sem mogel za ranega jutra gledati solnčni žar, ki se je usipal na sveto mesto, na stara po-

slopja, zlasti na cerkve in mošeje. Od jutra je prišel Kristus na cvetno nedeljo, kakor solnce, in je prinesel ter po-

cerkvijo Božjega Groba. Tukaj vidi čitatelj tudi, kakšne so navadne jeruzalemske hiše. V drugi sliki vidi čitatelj zadaj mestno zidovje in v sredi — Damaška vrata, od koder gre namreč pot v mesto Damask. Kupola, katera se vidi na levi od vrat, spada k ruski cerkvi, ki je zunaj mestnega zidovja.

nudil Jeruzalemčanom zveličanje. A oni so svojega Gospoda zavrgli in ga odpeljali v smrt na zapadno stran. O ta streha! Ure in ure bi tu prebil zatopljen v misli, gledajoč po svetem mestu, pa ne bi se kar nič dolgočasil. Prav tu doli ob vznožju hiše se je nekdaj valila divja druhal in gonila seboj težko obloženega Odrešenika. In prav tu doli je prvič padel pod veliko težo kri继evo. Blaženi, srečni spomini! Tega prostora ne pozabim nikdar.

Hiša se vzdržuje deloma iz darov, kateri dohajajo iz Avstrije za sveto deželo, deloma iz povračil imovitejših romarjev. Kdor pride iz Avstrije kot romar v Jeruzalem in se skaže s pismom svojega škofijstva (kar je najbolje), ali tudi svojega župnika, kdo je in kaj namerava, tega sprejme vodja za dobrih 14 dnij brezplačno. Ako pa ima kdo pripomočke, da kolikor toliko povrne hiši stroške, ki so v Jeruzalemu veliki, tistega veže hvaležnost, da stori kaj za hišo.

Hiša ima vodjo, ki je gospodar hiše in je odgovoren najprej dunajskemu komisarju za sveto deželo. Imenuje ga dunajski nadškof. Prve čase je bila navada, da sta se po dva in dva ravnatelja menjala vsako drugo leto, ako ne še pogosteje. Tudi so pošiljali tje take može, ki so se želeli v sveti deželi učiti stvarij, potrebnih za znanje sv. pisma; a pri tem je trpelo gospodarstvo. Gospodje se niso brigali dovolj za modro oskrbovanje hiše, nekateri posli so delali, kar so hoteli, marsikaj se je zanemarilo, stroški pa so bili veliki. Zato so nastavljali pozneje vodje za dalje časa, in sedanji gospod oskrbuje hišo prav umno že nad deset let. Med vodji je bil tudi nekdanji Šentjakobski (ljubljanski) župnik Hrovat, o katerem mi je sedanji vodja izrekel posebno hvalo in priznanje. Povedal je, da so njegovi računi natančno in lepo sestavljeni ter pričajo o njegovi posebni skrbi za gostišče. Bil je Hrovat v Jeruzalemu tri leta, in sicer v letih 1868.—1870. Ker ga je nadlegovala očesna bolezen, reče mu zdravnik, da zanj ni ta kraj in da se mora vrniti v domovino, ako hoče ohraniti zdravje. Hrovat se je spominjal z največjim veseljem Jeruzalema in svete dežele. Jako ga je zanimalo vse, kar je zvedel iz onih krajev. Z navdušenostjo mi je pravil, kako je bilo tam, kako je maševal na svojem oltarju — imel je prenesljiv oltar — in kako srečen je bil takrat. Zato je bila pač tudi lepa in srečna njegova smrt l. 1887. Jako potrpežljiv je bil v bolezni, svoje malo imetje, knjige, orodje in opravo je zapustil večinoma Marijanišču, kjer živi v blagem spominu.

Treba je le pomisliti, kako dobro dene človeku, ki je v tujem kraju in daleč od domovine, pa je pod varno in prijazno streho domačinskega gostišča. Blizu 14 dnij sem preživel v avstrijskem hospicu, v „hospicu Nemcev (namsa)“, kakor pravi Arabec, a ti mi ostanejo vedno v najprijetnejšem spominu. Brez dvoma bode mogel tudi vsak romar za menoj reči isto, kakor so rekli drugi pred menoj.

Sedaj pa, ko se je tudi dragi čitatelj udomačil z menoj v gostišču, sedaj greva na pot, da opazujeva, vidiva in do dobra spoznava to najznamenitejše mesto. Najprej si ogledava mesto po vrhu, po glavnih delih, po legi in po zunanji podobi. Na to se ozreva kratko v zgodovino, in naposled si ogledava natančneje svetišča jeruzalemska.

2. Jeruzalem po legi in zunanji podobi; njega zgodovina in sedanje stanje.

Malokdo si misli Jeruzalem tak, kakoršen je v resnici, ako ga ni videl ali ni bral o njem popolnoma določnih popisov. Evropejci si mislimo mesto najrajši na lepi planjavi, ob prijazni reki, k večjemu ob vznožju hriba. A mesta na višavi si ne mislimo lahko. In vendar je Jeruzalem na višavi. Od vseh stranij, razven od juga, moraš iti navkreber, da prideš na ono višino, na oni visoki vrh, na katerem je zidan Jeruzalem. In ta svet ni nikakor planota; ravnega ali planega sveta ne dobiš poleg Jeruzalema, razven nekolike planote proti jugo-zapadu. Kratko rečemo, da počiva Jeruzalem na judejskem gorovju, ki se razteza od severa proti jugu, od samarijskega hribovja tje doli proti Hebronu in še naprej. Proti severni strani se svet valovito znižuje in zvišuje, skoro enako tudi proti jugu. Na vzhodno in zapadno stran se pa gre navzdol.

Ako pregledamo natančno današnje lice mesta samega, zapazimo takoj, da so njegova tla prav malo ravna; kakor hitro stopiš skozi Jafska vrata v Jeruzalem, začneš iti navzdol, na drugem kraju greš pa navzgor. Sezidan je namreč na štirih hribih, ki se lahko ločijo. Začnimo od Jafskih vrat, ki so na zapadni strani nekako v sredi. Na desno se takoj svet nekoliko znižuje, a potem se dviga hrib, slavnoznana gora Sijon, ki se razteza proti jugu. Proti vzhodu pa pada polagoma svet, dokler se ob robu dveh dolin na jugovzhodu in na vzhodu ne zviša v precej prostorno planjavo. Tu je hrib Morija, na katerem je nekdaj stal tempelj. Proti severu greš s tega hriba najprej polagoma (pa jako malo) v višino, tje do že imenovanega križevega pota, potem pa zopet v višino: tukaj je hrib Bezeta. Od tod se obrnemo proti zapadu ter gremo do cerkve Božjega Groba: tu je gora Kalvarija, ki ni sicer jako visoka, vendar pa se pozna popolnoma kot posebna višava. Ko bi hoteli ločiti vse posamnosti, rekli bi, da je tudi sredi mesta hrib Akra; enako bi morali posebej imenovati tudi ono višino, ki je na severo-zapadni strani prav na oglu. Z vsake strehe se vidi, kako so hiše z ozidjem vred vzvišene; imenuje se hrib Gareb. Potemtakem razpada Jeruzalem že po zunanji obliki na štiri dele. In zares ga ločita dve dolini (kakor bi smeli reči), ki se križata, v štiri dele: ena dolina gre od severa proti jugu in je prav očitna, ker je cesta ali ulica po njej od Damaških do Sijonskih vrat. A tudi počez gre druga dolina, nekdaj „Tyropoeon“ (sirarska) imenovana, od jafskih vrat do hriba Morije. Hodeč sem ter tje po mestu greš večinoma nekoliko navkreber ali malo navzdol. Zapadna polovica mesta je višja od vzhodne. Ker je Oljska gora višja od jeruzalemskih hribov, zato je ž nje prav krasen razgled na mesto, in kdor hoče dobiti pregled mesta, naj gre iz mesta na to goro.*) Pa tudi ako gre na streho avstrijskega gostišča, ali pa na streho samostana ‚sijonskih hčerâ‘, vidi mesto skoro celotno.

Okrog Jeruzalema se raztezajo doline. Prva se začenja na severo-zahodni strani ter gre prav ob zidu; druga je pa na vzhodu in ima ime po potoku Cedronu, ki se je nekdaj potekal po njej; sedaj je suha, razven ob hudih nalivih. Imenuje se tudi „dolina Jozafat“; ker je imenitna, govorili bodemo o njej še posebej. Pa tudi ob južni strani je dolina, nekdaj imenovana Ge-Hinnom, dolina Hinnomovih sinov; vije se okrog Sijonske gore in se naslanja ob drugi strani na goro „hudobnega svèta“. Celó na jugo-zapadu je ob mestu nizek svet, tam, kjer gre cesta proti Betlehemu. Tako je bil ta kraj res pripraven za trdnjavo, za obrambo proti sovražnikom, in prav zato so postavili v tem kraju mesto. Niti prirodna lepota, niti obilnost vode, niti prijazno podnebje ni moglo vabiti prvih stanovalcev, da so napravili tukaj mesto, zakaj takih ugodnostij ne nahajamo tukaj v obilni meri.

---

*) Naša slika na strani 72. kaže bralcem razgled z Oljske gore.

Sedaj razumevamo, zakaj so dali temu mestu ime Jeruzalem. To ime pomenja po naše „bivališče mirú“, ker so bili prebivalci dobro utrjeni in zavarovani pred sovražniki. Izprva pa se je mesto imenovalo Šalem, to je mir. Sv. pismo nam pravi, da je bil tisti Melkizedek, ki je blagoslovil Abrahama, kralj šalemski. To mesto je stalo neki na onem prostoru, kjer je bila pozneje Akra, ali med Morijo in Golgoto. A kmalu je prišlo mesto v oblast Jebusejcev, ki so se tu utrdili in sezidali močno trdnjavo na Sijonski gori. Mesto pa so imenovali Jebus, ali kakor tudi mislijo: Jebusalem, katero ime je iz obeh prejšnjih skrčeno, in iz katerega je pozneje nastalo ime Jerusalem. Dolgo časa (500 let) so gospodarili v mestu Jebusejci, dokler niso prišli Izraelci v obljubljeno deželo. Ti so premagali mesto in pa kralja Adonizedeka, a gradú in hriba Sijonskega niso mogli premagati: Jebusejci so ostali tukaj, in še le kralj David jih je pregnal. Ta kralj se je ustanovil na Sijonu; tukaj je imel svoj grad, in zato se tu pa tam imenuje Sijon kar ves Jeruzalem. David je mesto tudi olepšal, skrinjo zaveze je dal prenesti na Sijonsko goro.

A še bolj je olepšal Davidov sin kralj Salomon mesto Jeruzalem. Sezidal je Bogu prekrasen tempelj, kateremu ni bilo na svetu enakega. Tudi z drugimi stavbami je olepšal mesto in pitno vodo preskrbel po vodotoku s hribov onkraj Betlehema.

Ta slava je trpela malo časà. Salomonovo kraljestvo je razpadlo, izraelsko ljudstvo se je razcepilo v dva dela. Prvo je bilo le majhno, zato se ni moglo braniti sovražnikov, zlasti ker kralji niso vselej zaupali v božjo pomoč. Jeruzalemsko mesto je trpelo veliko, in poslednjič je je premagal in razdejal babilonski kralj Nabuhodonozor, razdejal pa tudi tempelj l. 588. pr. Kr. Judje so morali iti v babilonsko sužnost. Takrat je pel prerok Jeremija žalostne pesmi nad razvalinami nekdaj tako lepega mesta, ki je bilo tedaj vsakomu strah in groza in v pregovor. Težko je bilo mesto zopet pozidati Judom, ko so se vrnili iz sužnosti po 70 letih. Vendar so l. 454. pr. Kr. mesto tudi utrdili in se branili v bojih. Aleksander Veliki je dobil mesto, a ni ga razdejal. Imelo je potem dalj časa mir, dokler ni kralj Antijoh Epifanes (vladal je 176—163 pr. Kr.) z raznimi grozovitostmi mučil mesto in skrunil tempelj. Toda hrabri Makabejci so mesto oprostili, tempelj očedili in posvetili. L. 64. pr. Kristusom pa je prišlo mesto v roke Rimljanom — v tujo oblast. Kralj Herod, katerega poznamo iz sv. evangelja, lepšal je sicer mesto in posebno tempelj krasno obnovil, a Judje se niso mogli veseliti njegove krute vlade. Tedaj je bil rojen Zveličar, katerega so Judje križali zunaj tedanjega mesta na gori Golgota; pa še ne 40 let potem je prišla nad mesto strašna kazen: rimski vojskovodja Tit je l. 70. zmagal uporne Jude, vzel mesto, požgal in pokončal vse, še tempelj je pogorel popolnoma in se razrušil proti volji Titovi, ki je želel ohraniti prelepo in drago stavbo. Nekdanji Jeruzalem — kraljevo mesto Davidovo — je bil grozna groblja, vihar je tulil z zverinami po štrlečih osmojenih kosih zidov, in potnik se je zjokal, ako je pogledal z Oljske gore na to strašno znamenje božje pravice.

Zlata vrata v Jeruzalemu.
Po fotografiji pisateljevi narisal J. G.

Šestdeset let pozneje je na istem kraju zopet vstalo mesto, pa ne Jeruzalem, ampak „Élija Kapitolina“ (Aelia Capitolina); bilo je to pogansko delo cesarja Hadrijana. Še dolgo potem, ko se je mesto pokristijanilo, imenovalo se je Élija, dokler ni pozneje ime Jeruzalem zopet prišlo v rabo in veljavo. Cesar Konštantin je dal kristijanom slobodo, njegova mati Helena pa je prišla v Jeruzalem l. 326., zidala cerkev Božjega Groba in druge cerkve. Jeruzalem je bilo krščansko mesto, radost vsemu krščanskemu svetu, dokler niso

prihrumeli divji Arabci l. 636. pred mesto. A o tem smo že pripovedovali.

Žal, — od tedaj ni bila sreča Jeruzalemu in krščanskim prebivalcem mila, in še dandanes vzdihuje mesto pod oblastjo nevernikov.

Kar smo povedali o mestu doslej, ni bilo težavno. Če bi pa hoteli sedaj določiti, kakšno podobo je imel nekdanji Davidov Jeruzalem, ali pa ob času Kristusovem, ne bilo bi nam lahko, ker ni môči najti pravih sledov. Kolikokrat je bilo mesto razrušeno! Doline so se povišale, hribje so se morebiti znižali; kar je nekdaj stalo, to je razpadlo, in na tistem mestu so zidali drugo poslopje. In zdi se mi, da za naš namen tudi ni potrebno preiskovati natančno, kje je stalo to in ono; le nekatere stvari bodemo omenili.

Prvi zid je napravil kralj David in ž njim zavaroval goro Sijon, zlasti svoj grad. Salomon pa je napravil še daljši zid okrog sijonskega mesta, ki je bilo sklenjeno tudi z Morijo. Pozneje so zidali še drugo in potem tretje obzidje. Salomonovo obzidje se ni vjemalo z današnjim, ampak je bilo — kakor celo tedanje mesto — mnogo bolj proti jugu, nego je dandanes;*) rekel bi primeroma, da je tedanje mesto pokrivalo le nekako polovico sedanjega mestnega prostora. Seveda se je pozneje razširjalo tudi proti severu, zlasti kralj Agripa je sezidal 10 let po Kristusovi smrti obširen zid okrog severnega novega mesta in tako utrdil mesto na severni strani, kjer je sovražniku najlože priti do njega. To je gotovo, da gora Kalvarija ob Gospodovi smrti še ni bila v mestnem obzidju, in Zveličar je trpel zunaj mesta ali mestnih vrat.**) Pozneje pa je tudi Zveličarjev grob z drugimi grobovi kakor tudi vrtovi prišel v novo mestno obzidje — v novo mesto Bezeto.

Tudi dandanes je okrog mesta precej močno zidovje. Najlepše se vidi z vzhodne strani, z Oljske gore, ker tukaj je skoro popolnoma ravno in se ponosno dviga nad dolino. Celo mesto z zidom vred je podoba nepravilnega, podolgastega čveterokota. Zid je visok počez 11 do 12 metrov, debel pa nekaj nad dva metra. Vseskozi je na vrhu zobčast in ima 34 stolpov. Najmočnejši trije so pri Jafskih vratih. Ako potnika veseli, lahko obhodi mestno zidovje v petih četrtinkah ure.

*) Sijon je bil nekdaj ves pokrit s poslopji. Zato se je lahko smelo reči „Sijon“ namestu: „Jeruzalem“. Ona hiša, v kateri je postavil Gospod pri zadnji večerji sv. Rešnje Telo, bila je tedaj v mestu, dandanes pa ni v mestnem obzidju, ampak na južni strani obzidja, kakor kaže naš obris na strani 92. Tu naj opomnimo, da so v imenih nekatere male pomote risarjeve, katere čitatelj lahko popravi. — **) Hebr. 13, 12.

Kdor hoče v mesto, mora iti skozi vrata. Teh je sedmero. Ako pride romar v mesto od Jafe sem, gre skozi ‚Jafska vrata‘, pri katerih je najživahnejše gibanje. Ako pride od severa, gre skozi lepa ‚Damaška vrata‘; z Oljske gore in iz doline Jozafat se gre skozi ‚vrata sv. Štefana‘ (po arabsko: Bab Sitti Mariam = vrata Gospe Marije, t. j. Matere Božje); od juga prideš v mesto skozi ‚Gnojna vrata‘ ali vrata Mavrov (Bab el-magharibe), in pa ‚Sijonska vrata‘ ali vrata preroka Davida (Bab en-nebi Daûd), skozi katera greš najbliže na goro Sijon. Druga niso tako imenitna. Pač so še neka vrata sredi vzhodnega zidovja, ki so neki na onem mestu, kjer so bila ob Gospodovem času ‚Lepa vrata‘, a dandanes so zazidana; kristijani jih imenujejo ‚Zlata vrata‘, mohamedanci pa ‚vrata pokore‘ (Bab el-taubi). Zunanje lice teh vrat je jako lepo. Čitatelj jih vidi na naši sliki na strani 97. Nekdaj so bila ta vrata hkrati vrata v krasni tempelj in so bila zaradi tega najlepša med vsemi. Sedanje zidovje je napravil turški sultan Soliman (l. 1536—1539). Kdo vé, koliko časa se bode ohranilo: ali bode razpadlo samo, ali je bode razdrl sovražnik.

Tu bi mogli govoriti tudi o vodovodih, katerih je imelo več staro mesto. Sedaj je vse posušeno. Na nekaterih krajih so zadeli še na kose starih vodovodov. Dandanes pijejo Jeruzalemčani vodo iz vodnjakov. Prav dobra ni ta voda: a kdo naj priskrbi boljše, ker vlada za ta namen ne stori ničesar!

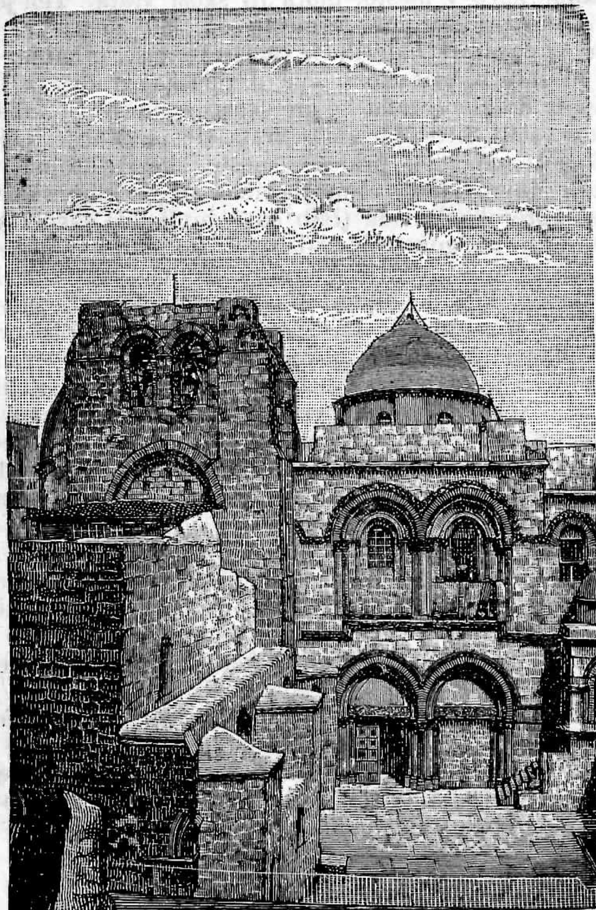
Ker ima mesto še trdno zidovje, zato se v njem ne more povečati. Toliko bolj pa se širi v novejšem času mesto proti zapadu ob cesti proti Jafi in pa proti severu. Oba kraja sta ugodna za zidanje. Večinoma zidajo todi Judje, ki dohajajo dan na dan obilno v Jeruzalem.

3. Cerkev Božjega Groba.

Kakor obišče potnik v Rimu najprej cerkev sv. Petra, tako tudi jeruzalemski romar najprej cerkev Božjega Groba. Pa koliko imenitnejša je poslednja od prve! Zato moramo začeti tudi mi s tem svetiščem.

Saj je bila tudi v resnici moja prva pot iz avstrijskega gostišča v cerkev Božjega Groba. Ta pot ni dolga. Ko mi-

slim sedaj na njo, zdi se mi, da mi je v spominu vsaka stopinja. Najprej jo udarim po glavni ulici na levo, dokler ne pridem do manjše ulice, ki vodi na desni strani naprej

Cerkev Božjega Groba.

na goro Kalvarijo. Na ‚križevem potu' smo, po katerem je hodil Zveličar s križem, in sicer blizu onega mesta, kjer je Simon Cirenejec vzel križ na svoje rame in ga pomagal nesti Gospodu. Tu jo zavijemo navzgor in gremo na goro

Kalvarijo. Pot ni sicer strma, vendar se gre neprestano vedno više in više po slabem tlaku mimo srednje visokih hiš. Na vrhu je ulica celó pokrita s poslopjem in se gre skozi obokan prehod. Odpre se takoj večja ulica, bazarska; po tej mahnemo na levo, dokler ne pridemo do druge ulice na desni. Zopet zavijemo navzgor, bolje naravnost na desno, ker klanca ni več. Poleg nekaj večjih in deloma starodavnih poslopij na desni in levi pridemo do nekoliko nižjega štirivoglatega prostora — in tu zadaj je cerkev Božjega Groba. Pozna se pač od zunaj, da je cerkev, vendar ne more človeka posebno zanimati to, kar vidi na prvi pogled. Vse je zazidano, nikjer ne stoji sama cerkev prosto in ločena od drugih poslopij. A takoj spoznaš vrata v cerkev, saj si jih morebiti že večkrat videl na sliki, kakor ti jih kaže tudi naša slika. Nekako čudna, starodavna je ta zunanja podoba cerkve. Ako človek pri tem pomisli, kaj se je godilo tukaj z Zveličarjem, pretrese ga seveda sveti strah. Pa naj pripovedujem, kako se je meni godilo, ko sem takoj prvo dopoldne hitel v cerkev Božjega Groba.

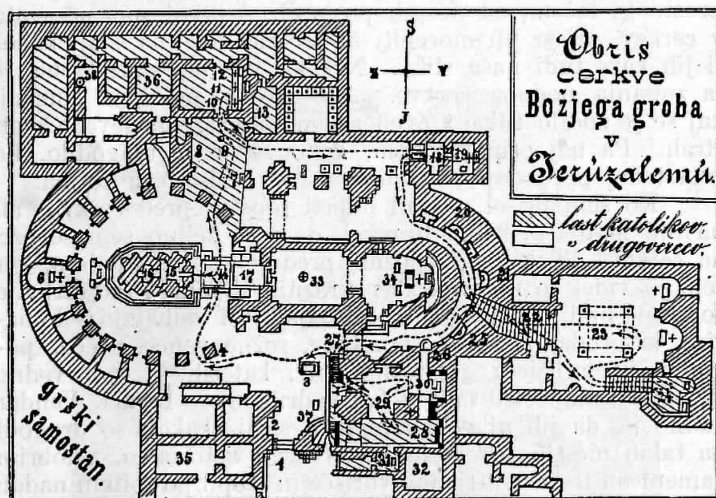
Ko sem prišel na oni odprti prostor pred cerkvijo ali na oni mali trg, kakor bi rekel, o, kako željno sem se ozrl na cerkev! Takoj sem spoznal prednjo stran z vhodom, ker sem jo videl že mnogokrat na raznih slikah. Pred cerkvijo so razni ljudje: romarji, ki prihajajo in odhajajo; domačini, ki prodajajo razne spominke, rožne vence, sveče, podobice in knjižice; grški duhovni, katerih je todi vedno mnogo, in naposled tudi — kakor drugodi — berači. Vendar čudno je, da jih ni veliko in niso sitni, kakor so drugodi na takih mestih. Prekoračil sem urno tisto malo, z dobrim kamenitim tlakom utrjeno dvorišče in stopil po tolikih nadah in željah v ta, za kristijana najsvetejši kraj na zemlji.

Težko je natančno in umevno popisati cerkev Božjega Groba. Zakaj ta cerkev ni taka, kakoršne so naše, ampak tu se druži več cerkvâ in kapél v eno celoto. Vendar moram vsaj ob kratkem nekoliko povedati o njej, ker je prav ta cerkev namen in glavno svetišče za jeruzalemskega romarja. Ker se čitatelj lahko ozira na naš obris na str. 102., zato bode umevneje, kar bodemo povedali z besedami.

Stopimo skozi vrata (1).*) Samo leva so odprta, desna so zazidana. Romar zadržuje sapo in napenja oči, da bi videl vse natančno. A prvi pogled ga žali: tam na levi

*) Te številke se ozirajo na iste številke in mesta, zaznamovana v našem „obrisu".

strani (2), na nekoliko vzvišenem prostoru, slonita ali ležita dva malomarna turška vojaka. Po tleh je razgrnjena slamnata preproga, pred njima je priprava, iz katere kadita tobak; tudi kavo si skuhata, ako je želita. Čemu sta ta dva tukaj, ali včasih menda celó trije? To je straža Božjega Groba, to je turška oblast, ki sega na najsvetejši krščanski kraj. Res je to žalostno za kristijane, res jih to ponižuje, toda kaže se v tem neka previdnost božja, kakor bode čitatelj izprevidel pozneje. — Na desni strani pa vidi romar stopnice (37), ki vodijo navzgor; a ne brigamo se zanje že sedaj, ampak gremo naravnost ne daleč naprej do prvega svetega mesta (3). Na tleh zagledamo vdelan, nekoliko —

1. Vhod v cerkev. — 2. Turška straža. — 3. Kamen, kjer so mazilili Gospoda. — 4. Steber, kakoršnih je pod kupolo 16. — 5. Koptovska kapela. — 6. Sirska kapela. — 7. Oltar sv. Magdalene, ali kraj, kjer se je prikazal Jezus Magdaleni kot vrtnar. — 8. Orglje frančiškanske. — 9. Kraj, kjer se je mudila sv. Magdalena. — 10. Oltar s stebrom, ob katerem je bil Jezus bičan. — 11. Oltar sv. Rešnjega Telesa. — 12. Oltar svetih ostankov. — 13. Frančiškanska (katoliška) zakristija. — 14. Vhod v kapelo Božjega Groba. — 15. Angeljska kapela. — 16. Kapela Gospodovega groba. — 17. Kor katoličanov. — 18. Grški oltar. — 19. Ječa Gospodova. — 20. Kapela Longinova. — 21. Kapela, kjer so razdelili Gospodova oblačila. — 22. Stopnice, po katerih se gre v cerkev sv. Helene. — 23. Cerkev (kapela) sv. Helene. — 24. Kraj, kjer so našli sv. križ. — 25. Kapela, kjer so Gospoda zasramovali. — 26. Stare stopnice na Kalvarijo. — 27. Grške stopnice na Kalvarijo. — 28. Kraj, kjer so Gospoda pribili na križ. — 29. Oltar žalostne Matere Božje. — 30. Kraj, kjer je stal Gospodov križ, in grški oltar. — 31. Kraj, kjer sta stala Marija in sv. Janez med križanjem. — 32. Kapela sv. Mihaela. — 33. „Središče zemlje". — 34. Grški oltar. — 35. Kapela 40 mučencev. — 36. Frančiškanska obednica z drugimi prostori. — 37. Katoliške stopnice na Kalvarijo.

za dobro ped — vzvišen rdečkast kamen, skoro tri metre dolg in na pol širok. Okrog kamena so na vsaki strani

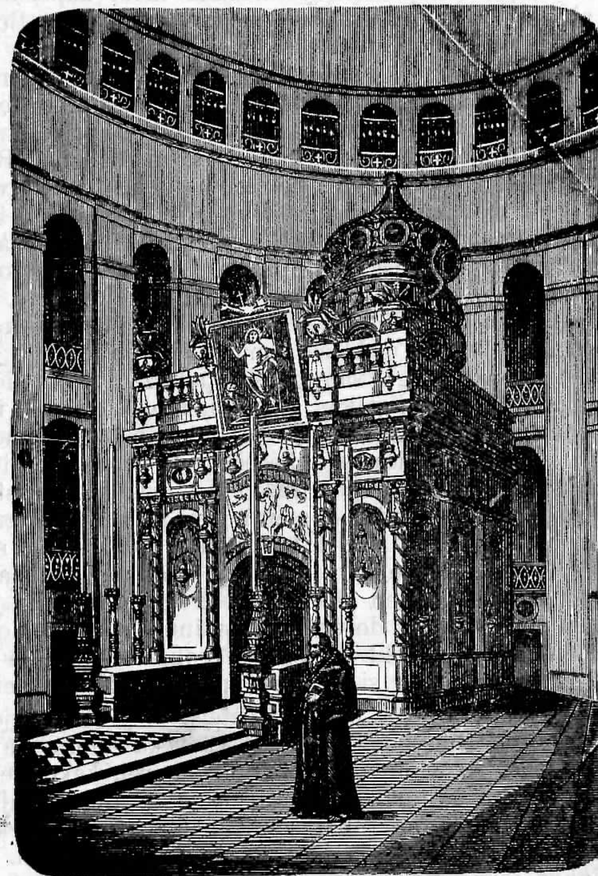
trije veliki svečniki, nad njimi pa visi vsaj deset svetilnic, ki goré neprenehoma. Romarji, ki so bili bolj zvedeni kakor jaz, pokleknili so tu pred kamenom in ga poljubovali, a jaz sem hotel poprej še le pozvedeti, kaj je neki tukaj, ali je res tukaj tudi za katoličane sveto mesto. Da, tudi zanje: tu je k a m e n, na katerem so m a z i l i l i sveto Gospodovo t e l o. Kar vidi potnik, to pač ni oni pravi kamen. Našla ga je sicer sveta Helena in ga pustila takega, kakoršen je bil. Toda pozneje so ga prevlekli z lepim kamenjem, da ni prišel nihče do njega in ga ni poškodoval. Imeli so ga nekoliko časa v posebni kapeli zunaj cerkve, potem ga deli zopet nazaj; oo. frančiškani so ga morali za veliko ceno odkupiti od Turkov. Frančiškani so deli nad pravi kamen lepo črno ploščo, a prilastili so si tukaj oblast tudi Grki in dosegli, da se je odpravil črni kamen in namestil s sedanjim rdečim leta 1808. To mesto je torej res sveto, in tudi katoličan naj poklekne, zakaj to je tudi katoliško svetišče, kakor je grško, armensko in koptovsko. Tukaj je počivalo Jezusovo truplo, ko se je zlivala nanj dišava; morebiti se je prav na ta kamen opirala Božja Mati, ko je imela v naročju svojega sina.

Ko smo opravili tukaj prvo pobožnost, obrnemo se na levo, zakaj tje nas vodi odprti prostor. Gremo nekaj korakov, prostor se razširja, da, sedaj smo prav v cerkvi. Mimo močnega stebra (4) stopimo pod mogočno kupolo, izpod katere prihaja svetloba; sredi cerkve, ravno pod kupolo, vidimo ‚Božji Grob'. Tu nekoliko postojmo! Ko smo si ogledali nad seboj mogočno kupolo, ki je podobna kupolam v drugih cerkvah, na primer v ljubljanski šenklavški cerkvi, ozremo se na okrog in vidimo, da se vrsté močni štirivoglati stebri, prislonjeni na drugo zidovje, okrog in okrog. Ti podpirajo veliko kupolo. Brez potrebe je napravil na njih nekdo velike številke; vseh je 16. Vendar, dasi niso številke lepe, potniku nekoliko pomagajo, da si lože zapomni razne prostore, zakaj v cerkvi se zdi, da je prava zmešnjava pri ljudeh in prostorih; nikjer ni onega jasnega reda, kakor v drugih cerkvah. Ko tako stojiva, kjer sva se vstopila, hodijo ljudje vse vprek, midva se pa zanje ne zmeniva, ampak le ogledujeva. Na Božji Grob sva uprla oči, kakor sem jih takoj uprl tudi jaz, gledal in gledal, da se skoro nisem mogel nagledati. Zdi se pa Božji Grob kot neka kapela sredi cerkve. Kdor je bil v Marijinem Celju ali pa v Loretu, ta si lahko misli tudi Božji Grob. Tukaj

na tem mestu ga vidiva od strani ter sodiva, da je precèj visok, pa srednje dolg; barve je sivkaste, ker je narejen iz sivkastega kamena. — In sedaj idiva naprej! Ako greva v cêrkvi na okoli na desno roko, prideva hitro do vhoda v Božji Grob. A idiva rajša na levo, kakor doslej, da si ogledava najprej druge stvari, Božji Grob pa pozneje. Ob stebrih korakava do onega mesta, kamor kaže jeden konec podolgastega Božjega Groba. Tu vidiva prav na koncu groba samega nerodno prizidano majhno kapelo: to je koptovska kapela (5); prav majhna in malo globoka je, tudi nikakor ne zaljša cerkve; pa kaj hočemo, — odpraviti je ne moremo! Prav nasproti tej kapeli je med dvema stebroma vhod v ‚sirsko kapelo' (6). Videl sem tu vedno par grških duhovnikov, pa le malo ljudij, ki bi šli noter. Naprej ob stebrih! Gledava med stebre tje v temna vrata, kaj bi neki bilo. Tu so sama grška stanovanja. Ko sva ravno nasproti onemu mestu, kjer sva prišla v cerkev, prišla sva do vhoda k skupnemu vodnjaku; potem greva še mimo enega stebra, in sedaj sva na domačih, katoliških tleh, ki pripadajo ‚varihom Božjega Groba' — oo. frančiškanom. Dva stebra stojita ondi; mimo njih gre katoliški duhoven v zakristijo, tukaj hodijo katoličani v tista svetišča, ki so prav njih in nikogar drugega. Prav, le idiva kar naravnost! Precèj temen je ta prostor za obema stebroma, ker pride od kupole luč tu sem le pošev. Vendar vidiva nad seboj na levici nekak kor po naših mislih, na katerem so močne frančiškanske orglje (8). Ker jih nimajo drugoverci, zato se ž njimi lahko ponašajo frančiškani; pa tudi prav z orgljami pripomorejo mnogo, da je katoliška božja služba tako veličastna in hkrati prijazna. Blizu se slišijo jako močno, skoro preveč; toda, ker so le v kotu, poizgubi se glas po celi cerkvi prav lahko. — Na nasprotni strani je katoliški oltar na tistem mestu (7), kjer se je prikazal Zveličar sv. Magdaleni (9) kot vrtnar. — Stopiva po nekaterih stopnicah, pa sva v imenitni kapeli, tam, kjer se je po sporočilu Zveličar prikazal svoji materi po vstajenju. Ta kapela je prav lepa in precèj prostorna. Oo. frančiškani opravljajo tukaj skupne duhovne molitve, ali imajo ‚kor'. Na desni strani tik vrat (10) je oni steber, pri katerem je bil Jezus bičan. Ta kapela je tudi Grkom sveta, zato hodijo sem celó s kadilom, kadar opravljajo božjo službo. Iz te kapele se pride skozi leva vrata lahko v frančiškansko zakristijo (13) in v druge manjše prostore frančiškanov,

na pr. v obednico, v njih stanovanja v drugem nadstropju itd.

Ogledavša si katoliške prostore greva naprej, in sicer spodaj pod kupolo mimo stebrov. Nekaj korakov — in

Kapela Gospodovega Groba.

ozreva se lahko na vhod v Božji Grob (14). Sedaj je prilika, da si ogledava to prvo krščansko svetišče natančneje. Stopiva na nekoliko višji prostor pred svetiščem, greva mimo male stranske ograje, pa sva prav pred vhodom. Zunanjo

prednjo stran pač bolje kaže slika, kakor bi jo mogel popisati. Vhod ni visok, vendar vstopiva še lahko noter, in sicer v prvi oddelek Božjega Groba, ki se imenuje „angeljska kapela“. Tukaj sta oznanila angelja ženam, da je Gospod vstal. Ta prostor je nekaka mala kapela sama zase, ali pa — kakor bi rekli — veža pravega Božjega Groba. Velika ni: tri metre in pol meri na širjavo in skoro tri metre od vhoda do izhoda. Stene so iz marmornatih plošč; okrog in okrog je dvanajst slopov in toliko stebrov. Tu gorí neprestano 15 lučic (lampic), ki so privezane na stropu. Oskrbujejo jih frančiškani, Grki in Armenci. Ravno v sredi stoji po koncu lep, bel kamen, kakor štirivoglat steber, visok človeku do pasa. Imenuje se Angeljski kamen. Ta kamen je kos onega kamena, ki so ga zavalili pred grob, da bi Zveličarja ne ukradli učenci. Ta kamen so kristijani posebno častili, pa razpočil se je v dva kosa, in enega so imeli za oltar na gori Kalvariji. Ta kos je prav lepo zadelan. Tu klečé romarji in poljubljajo sveti kamen, ne zaradi njega samega, ampak zaradi Zveličarja, ki ga je posvetil, in angeljev, ki sta stala ali sedela na njem. O blaženi spomini! Hudobneži so hoteli s tem kamenom na laž postaviti Zveličarjeve besede, da bode tretji dan vstal. Zato so ga celó zapečatili in postavili predenj stražo. A Zveličar je vendar vstal, kamen mu ni zaprl poti iz groba; angelj z nebes pa je prišel ter kamen odvalil na stran. Prišle so pobožne žene tu sem, da bi molile Gospoda, pa videle so prav ta kamen odvaljen. In že poprej jim je bil ta kamen v mislih in dobro v spominu, zakaj rekle so: „Kdo nam bode odvalil kamen od groba?“ *) Bil je torej jako velik in težak, da si ga niso upale odvaliti tri ženske.

In sedaj stopiva v oni najsvetejši kraj (16), kjer je počivalo truplo našega Gospoda. Človeka mora navdati sveti strah, da se ne upa prav stopiti naprej, kakor se tudi sv. Peter nekdaj ni upal, a hkrati ga nekaj vleče, naj počije z dušo in telesom tukaj, kjer si lahko želi — rekel bi — umreti s Kristusom, da bi tudi vstal s Kristusom.

Kakor se pa na svetu večkrat primeri, da je poleg najsvetejših in vzvišenih rečij kaj navadnega ali celó smešnega, tako je tudi tukaj. Vhod v ta (drugi) del Božjega Groba je jako nizek, nekaj nad en meter. To nas spominja pravih judovskih grobov, ki so bili v votlinah z majhnimi

*) Mark. 16, 3. 4.

vhodi. Zato se je treba dobro prikloniti, ako hočeš vstopiti v kapelico. Posebno za mašnika je nekako nerodno, ako hoče tukaj maševati. — Kaj vidiva torej v pravem ‚Božjem Grobu‘? Dva metra dolga in nekoliko manj široka kapela je vsa ozaljšana z lepim marmorjem. Takoj se ozre tvoje oko na nekaj, kar se ti zdi oltar; ta je prislonjen na steno ob tvoji desnici, ako stojiš pri vhodu. Tu je Gospodov grob, tukaj je počivalo njegovo truplo. One skale, v katere je bil vsekan Gospodov grob, stojé še dandanes tukaj, samo da so obložene z marmorjem, kakor sem že povedal. Pravo mesto, kjer je ležalo Gospodovo truplo, je pod sedanjim oltarjem in je pokrito z marmorjem; razteza se pa od vzhoda do zahoda, tako da je naš Zveličar pač tako ležal v grobu, kakor v obče pravijo. Noge so bile proti vzhodu, a glava proti zapadu. Potemtakem je nekako gledal proti jutranjemu solncu, in tako še vedno radi pokopavajo katoličane. Nekoliko nad grobom je napravljen v ozadju in na straneh mali zidec, na katerega devajo katoličani prenesljivi oltar, kadar tukaj mašujejo. Ozadje samo ali stena nad oltarjem je razdeljena v tri kose; vsak ima vzbočeno sliko (reliev) Gospodovega vstajenja. Na levi strani je katoliška podoba, ki je posebno lepa.

Dasi ne prihaja tu sem svetloba od zunaj, vendar je prostor svetel, ker ga razsvetljuje po navadi 43 svetilnic, katere oskrbujejo duhovniki katoliške, grške, armenske in koptovske vere. Skoro neprestano goré na grobu tudi sveče, katere prinašajo romarji, da jih tukaj zažgó. Menda je tukaj vedno nekdo v grški duhovski suknji, da sprejema take svečke, prižiga jih in popravlja, da lepo goré. Grki zlasti mnogo cenijo take svečke, in zdi se jim posebno pobožno delo, zažigati jih Bogu v čast. Videl sem, kako so jih žgali tudi na ‚Angeljskem kamenu‘, na gori Kalvariji in na drugih oltarjih. Zato jih pa tudi prodaja mnogo domačinov. Zdelo se mi je, da ima oni menih, ki je pazil na sveče, nekako pravico, da je vedno notri, vendar sem videl veliki teden nekaterekrati notri neko nuno ali kâli, ki je tudi očiščevala sveče. Dasi so pobožne žene imele veliko skrb za Gospodov pokop in so hitele k njegovemu grobu na vse zgodaj, vendar bi bil videl pri takem opravilu rajši moškega kakor žensko, zlasti zato, ker ima pri jutrovcih ženska še manj veljave, nego pri nas.

Kateri mašnik bi si ne želel, da bi mogel maševati na Gospodovem grobu! Kdor pride v Jeruzalem, tudi skrbi,

da mašuje tukaj. Katoličani imajo pravico, da darujejo v tej kapeli (vendar le zgodaj) dve tihi maši in eno slovesno, Grki in Armenci pa smejo opraviti samo po eno. Katoličani smejo maševati samo po latinskem ali zahodnem obredu. Zato pa ne morejo tukaj maševati zedinjeni Grki ali Armenci. Niti armenskemu katoliškemu škofu niso pustili maševati na Božjem Grobu, ko sem bil tam, in tudi mene — če se ne motim — so vprašali, bodem li maševal latinsko, čemur sem jaz seveda s popolnoma mirno vestjo pritrdil; saj po grško bi še ne znal.

Pač vem, da me povprašuje čitatelj, ali sem molil kaj goreče na tem tako svetem kraju. Kaj naj mu odgovorim? Rekel bi skoro, da je kraj preznamenit, da bi mogel prav živo moliti. Zatopil sem se v neke misli, pogovarjal se z Zveličarjem, sam ne vem kaj, in pri tem mi je čas uhajal, da nisem vedel, kako. Jaz si mislim, da bode tako tudi v nebesih: prijetno bode in z Bogom se bodemo pogovarjali, pa ne bodemo več mislili na čas. Tako bode celo večnost, in nikdar se nam ne bode zdelo dolg čas. Vem, da v duhu poklekuje tudi čitatelj z menoj tu ob Božjem Grobu in časti ljubega Jezusa. Da, bodi češčeno nad vse stvarstvo najsvetejše božje Jezusovo truplo, počivajoče v grobu! Lahko zatrjujem, da pobožni romar — dejal bi — svoje srce tukaj pusti na tem mestu in da se spominja prav tega mesta največkrat celo življenje.

Ko sem bil duhovnik prvo leto, hodil sem nekaterikrat maševat k ‚Božjemu Grobu' v Štepanji vasi pri Ljubljani. Ta kapela se mi je zdela takrat jako majhna, da, premajhna, zlasti se mi je zdel neroden nizki vhod v drugi oddelek kapele. Sedaj pa vem, da je narejena ta kapelica po pravem Božjem Grobu v Jeruzalemu. Kdor je torej blizu Ljubljane in hoče videti in vedeti, kakšen je pravi Božji Grob, naj si gre ogledat to njegovo podobo ali posnetek.

Sedaj pa povem odkritosrčno, da mi je res težko voditi potnika na nadaljni poti, zakaj skoro nemogoče je dopovedati, kam se treba obrniti sedaj, kam potem. Zato imej, dragi čitatelj, z menoj potrpljenje; nekoliko se bodeva že sporazumela.

Zraven Božjega Groba je najsvetejši kraj na tem prostoru gora K a l v a r i j a ali G o l g o t a. Vsak čitatelj si pač misli, da je bila Kalvarija višja od Božjega Groba. Res je tako. Ako hočeva priti na Kalvarijo, greva kar precej pri vratih na desno stran po stopnicah, ki so nekoliko strme,

in prideva do takega prostora, kakor je na naših korih. Seveda je tukaj vse lepo: tlak, oltarji, svečniki, pa saj je tudi spodobno za tako sveto mesto, kakoršno je Kalvarija. Kakšna je torej Kalvarija? Najlože si misliš tak pevski kor, ki bi imel ob zadnji steni tri oltarje. Prostor je kakih 15 metrov dolg in 13 metrov širok. Tam, kjer se odpira ta prostor proti cerkvi, zagrajen je z lepo marmorno ograjo. Razdeljen je pa v dve kapeli: leva je grška, desna katoliška. V prvi je oltar prav na tistem mestu, kamor so zasadili Gospodov križ, kjer je torej umrl; v drugi je oltar na tistem mestu, kjer so Gospoda pribili na križ. Sredi med obema oltarjema je oltar žalostne Matere Božje, kjer je vzela v naročje svojega mrtvega sina.

Kdo bi ne postal tukaj, kdo bi ne pokleknil na tla, pomislivši, da je tukaj izdihnil Zveličar svojo dušo! Oltarji so sicer znameniti sami po sebi, vendar pa najprej zaradi teh posebnih spominov. Pred desnim oltarjem je kraj (28), kamor so položili križ na tla, da so na njem raztegnili Zveličarja in ga nanj pribili. Tu doli, malo niže pod sedanjim tlakom so bila ona tla, na katera je tekla Gospodova kri iz prebodenih rôk in nôg. Nad oltarjem je zaradi tega lepa slika, ki predočuje ta dogodek. Blizu tega mesta, nekoliko proti ograji, kažejo tla, kjer so Jezusu slekli oblačilo in mu dali piti žolča.

Od tega oltarja, katerega se zato še bolj veselimo, ker je katoliška last, greva h grškemu oltarju, ki je na levem koncu tega prostora (30), in pod katerim je mala votlina, jamica za Gospodov križ. Oltar je jako čeden, okusno narejen, sloneč na štirih stebričih. Pa romar se malo meni za oltar, na katerem ne more darovati katoliški mašnik sv. daritve, ampak zanima ga bolj j a m i c a s v. k r i ž a. Ta je pod oltarjem, in sicer je pokrita s srebrno ploščo. Le v sredi je ta plošča odprta, da lahko vanjo vtakneš svojo roko. O, kako z veseljem to storiš! Kako gorečega srca se skloniš k tlem in poljubiš to tako sveto mesto! Na slikah vidimo večkrat narejeno Marijo Magdaleno, ki objema sv. križ. Kako želi tudi romar tukaj objeti sv. križ in pokazati ljubezen Zveličarju! In če bi bilo treba tudi umreti tukaj — nič bi mu ne bilo težko, saj bi ne mogel umreti tukaj brez močne, žive ljubezni; taka ljubezen pa premaga in omeči — rekel bi — celo ostro božjo pravičnost. Komu tudi ne pride na misel oni vitez iz srednjega veka, ki je od velike ljubezni in želje do Zveličarja prevzet umrl na tem

mestu! O kraj najhujšega trpljenja za ljubega Jezusa, o kraj, o podslomba, o podlaga našega mirú, naše sreče, našega rešenja!

Tukaj kažejo tudi dve mesti, kjer sta bila v zemljo zasajena križa obeh hudodelcev. Dve črni okrogli plošči se poznata prav lahko. Dva križa sta bila tukaj! Kako podobna je bila smrt teh hudodelcev smrti Gospodovi! In vendar je bil samo enemu ta križ Gospodov — križ rešenja, drugemu je bil v izpodtiko, v zasmeh.

Sv. evangelij pripoveduje, da so pokale skale ob smrti Gospodovi. Potemtakem so nastale v skalah take razpoke, kakor n. pr. ob močnem potresu. In res, takoj poleg onega mesta, kjer je stal sveti križ, vidi se še dandanes v skali taka razpoka. Ako se namreč skloniš na epistelski strani tega oltarja in pogledaš na tla, vidiš podolgasto belo ploščo; lahko jo privzdigneš in vidiš razpoklino. Ogledoval sem si jo skrbno, toda premalo svetlobe je bilo, da bi bil mogel videti vse natančno, in še sedaj mi je žal, da nisem imel seboj luči. Opazovalci pričajo, da je tukaj res prava in globoka razpoklina v kamenu, ki se je naredila sama ob potresu. V dolgost meri razpoka 1 meter in 60 centimetrov, široka pa je za 15 centimetrov. Ker je spodaj (pod skalo) kapela, vidi se lahko tudi tukaj, da je to res prava razpoka. Tudi se vidi, da se vjemata obe strani: kjer je na tej strani griček, tam je na nasprotni dolinica. Po tem takem lahko verujemo poročilu, ki pravi, da se je ta razpoka naredila ob smrti Kristusovi.

O oltarju žalostne Matere Božje ni treba veliko pripovedovati. Tukaj smejo maševati katoličani, ker je oltar frančiškanski, in maševal sem tudi sam, spominjajoč se prebridke žalosti Matere Božje.

Ako se ozreš na desno stran, v desni zid Kalvarije, zapaziš okno, in ako pogledaš skozi, vidiš v srednje veliko kapelo (31): imenuje se „kapela Matere Božje sedem žalostij in sv. Janeza Evanglista“. Ta kapela, v katero se pride iz spodnjega dvorišča, nima nikakih znamenitostij, razven enega oltarja. Znamenit je le spomin, da je tukaj stala Mati Božja s sv. Janezom, ko so na križ pribijali njenega ljubega sina. Bilo je to prav naravno, da je stala nekoliko na strani, prav tam, kjer pravi sporočilo.

Ker govorimo o Kalvariji, bilo bi prav po redu, da bi popisoval kapele, ki so pod Kalvarijo. A to popisovanje bi bilo le preobširno in nezanimivo; čitatelj bi si ne mogel

misliti natančno in živo, kaj je tukaj in kakšno je. Onemu pa, ki pride sam na sveta mesta, treba le vprašati, kje so pokopani latinski jeruzalemski kralji, kje je Adamova kapela, kje je grob Melkizedekov, kje je bila lobanja Adamova — in vse mu bodo razkazali postrežljivi očetje frančiškani. Umevno je, da so porabili pobožni kristijani vse prostore pri Kalvariji in tudi razvotlili zemljo. Tako je tu spodaj neka temna, obokana votlina, kjer je bila neki pokopana lobanja prvega človeka. Kajpada je to samo legenda ali pobožna pravljica. Verjetneje bi bilo, da je tukaj pokopan Melkizedek, ki je bil kralj jeruzalemski ob Abrahamovem času. Judje pravijo, da ni bil Melkizedek nihče drugi kakor Sem, najstarejši Noetov sin. Pa nam ni treba tega preiskovati.

Še nekatere prostore v cerkvi Božjega Groba si moramo ogledati. V ta namen idimo zopet v tisto kapelo (10—12), kjer se je Gospod prikazal svoji materi, in kjer je tudi shranjeno v srednjem oltarju sv. Rešnje Telo. Ako si hočemo tukaj ogledati vse natančno, ozremo se na levi oltar, ki se imenuje oltar sv. ostankov (12); tukaj so hranili kos sv. križa, kolikor ga je bilo še ostalo celega, zakaj mnogo koščkov so poslali ob raznih prilikah na razne kraje, kakor v Rim in Carigrad. Ta kos križa je bil katoličanom dolgo časa v veliko tolažbo, vojske so bile navdušene, kadar so jim prinesli presveti ostanek. L. 1537. pa je ta kos izginil iz oltarja; vzeli so ga menda Armenci ob onem času, ko so bili frančiškani silovito pahnjeni v ječo.

Jako znamenit je v tej kapeli tudi steber, ob katerem je bil privezan Zveličar med bičanjem. Nahaja se na desni strani oltarja (10), takoj zraven vhoda v kapelo. Razkrijejo in izpostavijo ga ljudem samo enkrat na leto in sicer na veliko sredo. Na ta dan sem ga tudi jaz ogledoval prav pazljivo. Visok je malo več kakor pol metra in tako debel — dejal bi — kakor človeška glava. Barve je zelenkaste, narejen je namreč iz porfirja. Kristijani prihajajo na oni dan v obilnem številu h kamenu, molijo, polagajo ob njem razne stvari, pritiskajo nanj rožne vence in ga poljubljajo. Lahko si misliš, čitatelj, da sem bil tudi jaz vesel te nenavadne prilike in z radostjo opravil primerno pobožnost. — A kaj je to? Ko sem bil v Rimu, imel sem tudi priliko počastiti „steber Zveličarjevega bičanja“ in sicer v cerkvi sv. Praksede, v kapeli, ki se imenuje „cappella di s. Zeno“, ali „cappella della colonna“. Rimski steber je blizu tako

visok, kakor jeruzalemski, a prvi je iz jaspisa. Dasi ga imajo mnogi za pravi steber bičanja, vendar to ni verjetno: take svetinje pač niso dali iz Jeruzalema. Zato je rimska svetinja skoro gotovo kak drug steber, ob katerem je bil za nekoliko časa Zveličar privezan, morebiti v hiši Kajfovi, med tem, ko so ga sodili. Sicer je pa tudi pravi steber dandanes manjši, kakor je bil ob Kristusovem bičanju. Mohamedanci so ga l. 1551. deloma razbili, vendar so dobili frančiškani kose in manjše dele poslali papežu in nekaterim kraljem, večji del je pa ostal v cerkvi Božjega Groba. — Kapela Gospodovega prikazanja je res ljubezniv prostor in jako vabljiv za molitev.

Ni pa manj vabljiv oni bližnji prostor med to kapelo in med kupolo, kjer je oltar sv. Marije Magdalene (7), v spomin, da se ji je tukaj prikazal Zveličar po vstajenju. Oltar je sicer preprost, pa lep, iz marmorja je narejen in — če se prav spominjam — ima tudi jako lepe svečnike. Ta oltar se mi je zdel posebno ljub in drag; opravil sem na njem sv. daritev na veliko nedeljo, torej na obletnico onega dneva, ko se je Gospod prikazal tej veliki spokornici. Kako lepo poroča sv. evangelij o tej prikazni! Marija Magdalena je prišla zgodaj h grobu, da bi mazilila Gospodovo truplo. Našla je pa kamen že odvaljen, zato je tekla, da bi to naznanila Petru in Janezu. Pride zopet nazaj h grobu in tu stoji zatopljena v žalost in joka, ker ni več Gospoda tukaj. Ko joka, nagne se proti grobu in pogleda vanj. Vidi dva angelja v belih oblačilih, enega pri glavi, enega pri nogah, kamor je bilo položeno Jezusovo telo. Angelja ji rečeta: Žena! kaj jokaš? Ona pa odgovori: Ker so vzeli mojega Gospoda, in ne vem, kam so ga položili. Ko je to izgovorila, obrnila se je nazaj in videla Jezusa, ki je stal, pa ni vedela, da je Jezus. Jezus ji reče: Žena! kaj jokaš? Koga iščeš? Ona pa je mislila, da je vrtnar, zato mu je rekla: Gospod, ako si ga ti odnesel, povej mi, kam si ga položil, in jaz ga bodem vzela. Jezus ji na to reče: Marija! (Pokliče jo s takim glasom, kakor jo je klical poprej v življenju.) Ona se ozre, pogleda ga natančno in spozna, da je res Gospod, zato mu pravi: Moj učenik! — kakor ga je nekdaj klicala — in pade na kolena pred njegove noge. — Neizrekljivo mi ugaja to pripovedovanje sv. Janeza, ki tako resnično izraža ljubezen in hvaležnost Marije do nebeškega Odrešenika, pa tudi dobrotljivost Gospodovo. O, ko slišiš tak dogodek, ganjeno ti je srce, ako nisi uklenjen

v trdovratnost. Kako lahko premišljuje romar na tem mestu ta dogodek in se veseli s sv. Magdaleno!

Doslej smo hodili večinoma blizu glavnega prostora v cerkvi Božjega Groba; sedaj treba iti tudi nekoliko v stranske prostore. Ako se obrnemo od oltarja sv. Magdalene na levo mimo starih stebrov, pridemo v dva temačna prostora (18, 19): poslednji se imenuje „ječa Kristusova“. Že ob času križarskih vojsk so poznali to sporočilo o Gospodovi ječi. Težko je umeti, kako bi bilo nastalo. Pod oltarjem kažejo kamen z dvema luknjama, kjer je bil Zveličar privezan z nogama. Dasi ni zapisano v sv. pismu, vendar ni prepovedano misliti, da so res za nekoliko časa tu sem posadili zvezanega Zveličarja; ko so pa potem cerkev zidali in naredili tukaj temno kapelo, imenovali so jo „ječo Kristusovo“.

Iz tega prostora idimo naprej na okrog proti isti strani, kakor smo začeli. Kmalu pridemo do grškega oltarja sv. Longina (20), to je tistega vojaka, ki je s sulico prebodel Gospodovo stran, ko so dvema razbojnikoma zdrobili kosti. V sv. pismu ni zapisano, kako se je imenoval ta vojak. Sporočilo pravi, da je bil Sirec po rodu in bolan na očeh. Ko je potegnil sulico iz strani, bila je krvava, in kaplje mu kanejo tudi na roko. Nevedoma si hoče obrisati oko, a prav s tem zadene kaplja krvi njegovo oko. Hipoma je bil ozdravljen na očeh, pa tudi na duši, da je spoznal resnico. — Pri tem oltarju so hranili nekdaj sveto sulico, s katero je bil preboden Gospod, in pa gobo, katero so ponudili Gospodu. Po raznih nezgodah je prišla sulica v Rim v cerkev sv. Petra, gobo pa in nadpis na križu kažejo v rimski cerkvi sv. Križa. — Kapela je sedaj popravljena.

Nekoliko naprej od te kapelice najdemo v istem redu enako kapelo (armensko) na tistem prostoru (21), kjer so slekli Zveličarju oblačila. Evangelij pripoveduje, da so vojaki razdelili oblačila Gospodova v štiri dele, suknje pa niso razdelili, ker je bila iz cela, ampak so zanjo vadljali.*)

Ni treba iti daleč, da pridemo do stopnic, ki vodijo v nižino. Gremo niže in niže (22) in pridemo v kapelo ali (nekdaj) baziliko sv. Helene (23). Čudno bi bilo, ko bi ne imela ta svetnica svojega svetišča in tako tudi vednega

*) Zanesljivo sporočilo pravi, da je ta suknja v nemškem mestu Treviru, kamor jo je poslala cesarica Helena. V poletnem času l. 1891. so jo očitno izpostavili v cerkvi, kamor je veliko ljudij prihajalo častit ta sveti ostanek.

zemskega spomina, ona, ki je toliko storila za Božji Grob. Vendar ta prostor ni katoliški, ampak imajo ga v oblasti Armenci. Nad svetiščem je kupola, sloneča na štirih stebrih. A katoliško je drugo svetišče tukaj blizu (24), namreč kraj, kjer so našli Gospodov križ. Gre se namreč z desne strani še niže po stopnicah in pride v temen prostor, nekako jamo, v kateri stoji preprost oltar. Tukaj je bil nekdaj oni vodnjak, iz katerega so potegnili tri križe in med njimi tudi Jezusovega. Čudovita je zgodba tega križa, in zato je treba tukaj vsaj nekoliko povedati. Judom se je zdel proklet tisti les, na katerem je visel križani človek. Zato so ga po Gospodovi smrti skrili ali zakopali, kakor hitro so mogli. Pahnili so ga v bližnji, skoro gotovo prazni in nerabni vodnjak. Tako je pomagal hudobni duh — kakor pravi sveti Ambrož — skriti tisti meč, ki je bil njega prebodel. Kako lahko razumemo, da je sv. Helena prav skrbno iskala sveti križ! Mnogi pisatelji iz 4. in 5. stoletja pričajo kot popolnoma pravo resnico, da se je našel za cesarja Konštantina pravi Gospodov križ. Tako na primer piše sv. Ciril Jeruzalemski naravnost o tem, in on je bil v Jeruzalemu škof od l. 348. Potemtakem so našli sv. križ le kakih 20 let poprej, predno je bil on škof.*) Kdo ne vé, da praznuje sv. cerkev tudi praznik najdenja sv. križa: kako bi mogla obhajati ta spomin, ako bi se ne bil našel križ v resnici? Potegnili so pa tri zakopane križe na dan, in posebej še deščico, ki je bila pritrjena na Gospodov križ. Ker niso vedeli, kateri je pravi Gospodov križ, ukazal je Makarij, tedanji škof jeruzalemski, naj se dotaknejo ž njimi neke bolne žene. Prva dva križa nista nič pomagala. Ko se pa dotaknejo s tretjim križem, ozdravela je žena pri tej priči, če tudi je bila poprej hudo bolna. Tako so spoznali, kateri križ je pravi. Sv. Helena je dala na tistem kraju zidati prekrasno in veličastno cerkev, v kateri je zapustila kos križa, shranjen v srebrno shrambo, drugi kos pa je prinesla sinu Konštantinu, in ta je bil shranjen v cerkvi sv. Križa v Rimu. — Katoličani praznujejo tu doli v tej kapeli posebno slovesno spomin najdenja sv. križa dné 3. maja. Lepi oltar v tej kapeli je za nas Avstrijce znamenit zato, ker ga je dal narediti nadvojvoda Maksimilijan leta 1857., tisti, ki je bil pozneje cesar mehikanski. Za plačilo je smel vzeti

*) Messmer, str. 103; Sepp, I., str. 215. Liévin de Hamme, I., str. 187.

seboj prte, svečnike in druge reči z oltarja; te je imel potem za svojo kapelo v Miramaru.

Sedaj gremo po stopnicah — vseh skupaj je 41 — nazaj in nadaljujemo pot na levo roko.*) Kmalu zadenemo še ob eno znamenito kapelo (25), ker se v njej hrani „steber zasramovanja". Sporočilo pravi, da je sedel na tem stebru Zveličar, ko so ga pri Pilatu zasmehovali in mu deli škrlatno oblačilo na telo, na glavo pa trnjevo krono.

Ko gremo od te kapele še nekoliko naprej, pridemo do starih stopnic na Kalvarijo (26), in nato še naprej mimo zidovja ob levi, pa smo prišli do izhoda iz cerkve in tako obšli vso cerkev.

Preostaja nam, da se ozremo še na jako lep del notranjega prostora: ta je grški kor (33, 34), ki je bil nekdaj, ob času križarjev, kor ali molitvenica za kanonike ali korarje. Ta kor je ravno nasproti Božjemu Grobu in ima posebno streho, tako da je posebna cerkev v cerkvi. Vse je krasno v tej cerkvi: oltar, podobe, svečniki in drugo. Sredi prvega dela je nekako kamenito stojalo in se imenuje „središče zemlje". Ozira se ta misel o „središču zemlje" na besede psalmove (73, 12): „Vendar je Bog naš kralj od nekdaj, pomoč skazuje v sredi dežele (zemlje)."

Predno stopi romar v cerkev, vidi visoko zidovje z okni in z vhodom; tukaj je nekaj grških kapél (35), za katere se pa manj zanima katoliški romar.

Tako smo si ogledali površno najimenitnejše prostore v cerkvi Božjega Groba. Težko je popisati vse natančno, upam vendar, da je čitatelj glavne stvari razumel in sedaj vé, kakšna je in kaj ima sloveča cerkev Božjega Groba.

4. Znamenita opravila v cerkvi Božjega Groba.

Skoro mi ni treba posebej praviti, da imam v mislih katoliška duhovna opravila. Pa tudi izmed teh bodem omenjal le najvažnejše stvari, da se bode čitatelj vsaj nekoliko udeležil v duhu romarske pobožnosti.

Vsak dan se obhaja po cerkvi in glavnih njenih mestih **procesija.****) Vodijo jo oo. frančiškani, in udeležujejo se je katoličani precej pridno. Kmalu potem, ko je ura štiri,

*) Ogledovalec našega obrisa gre z očmi vedno na desno roko, gl. str. 102.

**) Pot, po kateri hodi procesija, zaznamovana je na našem obrisu prav natančno. Tam jo čitatelj lahko ogleduje in se udeleži v duhu te lepe pobožnosti.

zberejo se očetje v zakristiji, in tje pridejo tudi mnogi izmed tistih, ki se hočejo udeležiti. Tukaj dobé lahko (sevéda na pósodo) latinsko knjižico, po kateri pojejo in molijo, pa tudi malo svečko dobé zastonj, da gredó ž njo po cerkvi. Videl sem, da so imeli vsi svečke, ki so šli za procesijo. Sevéda to ni posebno slovesna procesija, ampak redovniki gredó v navadnih oblačilih: nekateri pojó, eden pa opravlja molitev pri vsaki postaji.

Začne se procesija v kapeli Matere Božje pri katoliški zakristiji, in sicer počasté obhodniki najprej presveto Rešnje Telo. Potem pa gredó pred steber Gospodovega bičanja, ki je shranjen v isti kapeli. Medpotoma se poje lepa pesem o tem stebru. Ta pesem, kakor vse druge, ki se pojó med procesijo, ima res pesniško vrednost. Čudil sem se, ko sem jih čul prvič, kako je znal pesnik tako krepke misli spraviti v tako lahko preprosto obliko. Res je pa tudi, da le tam, na kraju trpljenja samega, človeku seže pesem čudovito globoko v srce, posebno, ker so napevi tem pesmam čudovito ganljivi.

Zastavo zmage križevo
Opevaj jezik, duša tu;
Srcé pa hôdi z žalostjo
Po poti Božjega Sinú!

Tako se vnema vsa truma, da ide po poti najimenitnejših spominov. V pesmi se spominja, kako je Jezus trpel, ko je bil privezan k stebru, kako ga je prešinjalo zunanje in notranje trpljenje. Toda s tem je on potolažil srd nebeškega Očeta nad človeškim rodom. — Med petjem pride procesija do svetega mesta, in vsi pokleknejo na tla ter pojó dalje do konca. Potem se zapoje predpevek (antifona) po cerkveni navadi, kakor na pr. pri litanijah, na to zapoje še eden vrstico, drugi mu odgovoré; tisti pa, ki vodi procesijo, opravi molitev. Naposled zmolijo vsi očenaš in češčenamarijo, poljubijo sveta tla in gredo naprej. Glavni pevec zapoje prvo vrstico pesmi, drugi pojó za njim in sicer se vrsté, da poje eden del procesije eno, drugi pa drugo vrsto pesmi. Tako se godi vseskozi po vseh postajah.

Druga postaja je Gospodova ječa, in pesem se spominja, da je šel Jezus v predpekel, da bi rešil pravične iz starega zakona, pa dal se je tudi pahniti v ječo, da bi nas rešil. Molitev, ki se moli pred oltarjem, želi, da bi nas Kristus rešil iz verig naših grehov in nam dal gledati nebeško svetlobo.

Tretja postaja je v kapeli, kjer so razdelili Zveličarjeva oblačila. Pesem se spominja najprej egiptovskega

‚Križev pot': cerkev Ecce homo in razgled na cerkev sv. Odrešenika.
(Po fotografiji Al. Beer-a.)

Jožefa, ki je bil potegnjen iz vodnjaka: enako je bil Jezus izročen poganom, ki so ga oropali oblačil. Saj je bil ta

rešitelj opasan z ljubeznijo, da bi nas oblekel in opasal z zveličanjem. Tako je bil Jakob oblečen s kozličevo kožo, da je ugrabil z zvijačo blagoslov, ki ga je brat zapravil po svoji krivdi. Jezus pa je najsvetejše jagnje, obljubljeno očakom, ki je prišlo, da je kot daritev obleklo našega človeka. Zato se je Jezus-jagnje oropal svojih oblačil, da bi odvzel nagoto prvega človeka in mu dal darila večnega življenja. O kako krivičen in pregrešen je rod, ki je Jezusa slekel! Saj je podoben Kamu, ki je zasmehoval nagega očeta. Ko je šel Jezus na oslici v Jeruzalem, takrat so mu obleko pokladali na pot, sedaj pa trgajo njegovo lastno. Na gori Tabor so bila ta oblačila bela, kakor sneg, sedaj pa so rdeča od Jezusove krvi. Naj nas obleke oropani Jezus obleče z oblačilom čednostij! — Enako prosi tudi molitev pri tej postaji, da bi prišli pred sodni stol božji v beli obleki nedolžnosti.

Od todi gre procesija proti peti postaji, ki je v oni podzemski kapeli, kjer so našli sveti križ. Poje se z malo premembo lepa cerkvena pesem: „Crux fidelis“, katero pojó mašniki od tihe nedelje naprej pri hvalnicah (Lustra sex itd.), molitev je pa ista, kakor se moli pri sv. maši na dan najdenja sv. križa.

Šesta postaja je takoj zraven — v cerkvi sv. Helene, katero lepo opeva pesem z istimi besedami, s katerimi opevamo v brevirju svete žene, ki niso device; molitev pa se spominja Helenine gorečnosti.

Ko pride procesija iz nizke cerkve po stopnicah, gre do kapele, kjer je steber Gospodovega zasramovanja. Kako lepo pomiluje pesem to Gospodovo sramotenje in opominja, naj se ozremo v njegov raztolčeni in zapljuvani obraz z usmiljenjem! Pač mora duša, spominjajoč se tolikega zaničevanja, prositi globoke ponižnosti.

Gredoč naprej dospe procesija kmalu do stopnic, ki vodijo na Kalvarijo. Ako so morebiti poprej frančiškani posamne pesmi samo na glas izgovarjali, zapojó pa sedaj presunljivo ono znano pesem „Vexilla regis prodeunt“ (kraljevo znam'nje se blišči) in gredó proti osmi postaji, ki je pred oltarjem, desnim, katoliškim, tam, kjer so Gospoda na križ pribili. Ko pridejo tje, zapoje eden izmed mašnikov (antif.) „Prijeli so pa Jezusa in ga peljali ven. Noseč križ, šel je na ta kraj, ki se mu pravi Kalvarija, po hebrejsko pa Golgota, kjer so ga križali. ℣. Prebodli so tukaj roke moje in moje

noge. ℟. In razšteli so vse moje kosti.“ V molitvi se spominja romar, da je Zveličar ob 6. uri za rešenje sveta stopil tukaj na les sv. križa in prelil za nas svojo kri, in ga prosi, da bi po smrti mogel z veseljem stopiti skozi rajska vrata.

Od todi se pomakne procesija nekaj korakov na levo, pred grški oltar Gospodovega križanja. Tukaj poje nekoliko premenjene tri kitice pesmi ‚Lustra sex‘ in moli prav isto molitev, katero molimo v dnevnicah tri dni velikega tedna: „Ozri se, prosimo, o Gospod, na to svojo družino, za katero se naš Gospod Jezus Kristus ni pomišljal izročiti se rokam sovražnikov in dati se tukaj muki križa.“

Kakor obnavlja procesija z žalostjo spomin Zveličarjeve smrti, tako poveličuje z velikim veseljem njegovo vstajenje; s Kalvarije gre namreč proti ‚kamenu maziljenja‘ in poje med potom slavospev zmagovalne smrti v veličastnem himnu: ‚Pange lingua‘. O kako z veseljem, kako prešinjen s svetim upanjem stopa romar proti mestu, kjer so mazilili za pokop Gospodovo truplo, in potem naprej k mestu, na katerem je vstal iz groba! Ti dve sta poslednji postaji; molitvi se vjemata s spominom, ki se tam obhaja.

Pri Božjem Grobu je procesija prav za prav končana, vendar se skaže čast še kraju, na katerem se je Zveličar prikazal Magdaleni in potem tistemu, kjer se je prikazal svoji materi. Čudovito lepi sta obe pesmi, ki se pojeta tukaj, pa tudi napeva segata v srce. Še sedaj mi srce — rekel bi — trepeče, ko se spominjam teh pesmij, in lahko rečem, da človek le redkokdaj v življenju sliši kaj enakega. Naj vsaj poslednjo prevedem po besedi, ker je kratka in lahka: „Jezusa Kristusa, zaradi hudobij in pregreh križanega: tega si videla, tega si objokovala, o veličastna Gospa! Premagal je smrt in razdrobil je pekel, on, blišč očetovega veličastva; veseli se, živ pride (k tebi) v blišču, oživljenega gledaš, iznebivši se žalosti. Zato pa vriskajo v hvalnicah morje, zvezde, svet. Zato naj vsakdo popeva brez konca pesmi presveti Trojici, ki naj nas pelje in pripelje k ženitbi jagnjeta božjega. Amen.“ Za sklep celi pobožnosti se pojó litanije Matere Božje res lepo, ganljivo, in še kratka pesem v njeno čast.

Dasi bi se človek tudi te pobožnosti privadil in morebiti naveličal, ko bi jo mogel opraviti vsak dan, vendar

sedaj se mi zdi v spominu neizrekljivo lepa in častitljiva. Kaj more biti pač milejše krščanskemu srcu, kakor hoditi po tako svetih mestih, stopati po pravih stopinjah Gospodovih! In to petje, te preproste, a častitljive postave menihov — sinov sv. Frančiška, sveče v rokah, vse to povzdiguje duha. Zdi se romarju, kakor bi gledal Zveličarja sedaj v najhujšem trpljenju, sedaj kot tolažečega prijatelja in ljubeznivega poveličanega sina. Zato pa rečemo lahko, da je za romarja blag spomin, da hodi v duhu zopet po tistih mestih, po katerih je hodil nekdaj v resnici.

Veliki teden. Kdaj neki morejo biti sv. opravila pri Božjem Grobu lepša, kakor v velikem tednu! Saj se prav ta teden sv. cerkev najživeje spominja dogodkov, ki so se godili na tem kraju.

Četudi imajo velikotedenska opravila v cerkvi Božjega Groba nekatere posebnosti, vendar se po večini in po bistvu vjemajo s katoliškimi — recimo latinskimi — opravili sploh, ker se frančiškani ravnajo po rimskem obredu. Zato lahko rečemo: Bistvo je kakor drugodi, le nekateri obredi so tukaj še posebni, ker se ozirajo prav na sveti kraj.

Kajpada niso obredi dandanes več taki, kakoršni so bili nekdaj. V prejšnjih časih ni bilo katoliškega patrijarha v Jeruzalemu, ampak vsa posebna opravila je imel prednik frančiškanski. Tako na pr. je nekdaj prednik frančiškanski, ki se imenuje varih svete dežele, na cvetno nedeljo jezdil po tisti poti v Jeruzalem, kakor Zveličar; dandanes ni več te navade; vrši se v cerkvi Božjega Groba samo blagoslovljenje oljk, ali bolje palmovih vej, katere razdeli patrijarh ali njegov namestnik pričujočim vernikom. Ti jih imajo za posebno dragocen spomin. Pri nas gre procesija okrog cerkve, tam pa po cerkvi, in naposled pride pred kapelo Božjega Groba sredi cerkve. Tam udari patrijarh trikrat s križem ob mala vratca, ki se odpró. To je znamenje, da pridemo s križem Gospodovim do vstajenja.

Odkar je v Jeruzalemu katoliški patrijarh, ima po navadi on vsa večja opravila. Ako je zadržan, ima jih pa pater ‚kustos‘, ki sme nositi škofovsko mitro in palico. A malo poprej, predno sem prišel jaz v Jeruzalem, posvetili so patrijarhovega namestnika v škofa, ki je torej njegov pomočnik. Največ svetih opravil je imel ravno ta pomočni škof, le enkrat ali dvakrat je imel opravilo patrijarh sam. Dasi je posvečeni škof jako lepo opravljal božjo službo, vendar bi bil videl mnogo rajši patrijarha samega. Prav

zato mi je pa tudi popisovanje nekoliko sitno, in ne morem si pomagati drugače, kakor da imenujem glavnega opravljalca božje službe — škofa; pri tej besedi si misli bralec lahko tudi patrijarha.

Glavno opravilo velikega tedna se začne veliko sredo popoldne, ko se pojó jutranjice. Cela velika sreda je posvečena s tem, da se izpostavi steber Gospodovega bičanja, katerega časté verniki z veseljem in gorečnostjo. Jutranjice se pojó v latinskem jeziku popolnoma po rimskem načinu, in vse drugo se tako opravlja, kakor pri nas, le da je vse bolj slovesno, zato pa tudi bolj počasno. Iznenadilo me je ob tej priliki posebno lepo petje, ki je res mojstersko, in za katero si očetje frančiškani prizadevajo z veliko skrbjo; pa je tudi res nekateri pevec tako spreten, tako lepega glasú, da bi ga lahko in radi poslušali tudi najnatančnejši glasbeniki. Kako milo, hkrati pa pretresljivo so donele žalostne pesmi preroka Jeremija! Kdor ume vse, zakaj jih je prerok pel, kako se je vse izpolnilo na svetem mestu in se še izpolnjuje, kar je popeval, ne more se ubraniti solzam. Zlasti, če se spomni Zveličarja in njegove ljubezni do jeruzalemskega mesta, ki mu je za povračilo napravilo križ in ga nanj pribilo prav tukaj-le, občudovati mora božje usmiljenje, pa tudi trdovratnost in krutost človeško. Kaj primerno prepeva sv. cerkev v vseh molitvenih urah Davidov psalm ‚Usmili se me‘ (Miserere), oni psalm, ki ga je iz globočine svojega skesanega srca tožno in hkrati zaupno peval na Sijonski gori kralj David. Tukaj ga peva rad vsak romar, tukaj blizu Gospodovega morišča in groba, saj pride večina romarjev na to mesto iz spokornosti.

Radoveden sem bil zlasti, da bi videl obrede velikega četrtka. Okoli sedme ure zjutraj je bilo zbranih že mnogo duhovnikov v zakristiji in v kapeli, kjer smo se napravili v mašno obleko, kakor je ta dan navada. Ne vem prav kdaj — nisem gledal na uro — šli smo naproti škofu, ki je prišel skozi velika vrata. Oltar za sv. mašo je bil jako lepo napravljen pred vhodom v kapelico Božjega Groba. Pričela se je sv. maša s prelepimi obredi in izvrstnim petjem, in med mašo je bilo blagoslovljenje svetega olja in svete krizme. Zdelo se mi je vse lepo, le prepočasno se je vršilo. No, naj nihče ne misli, da zagovarjam veliko hitrost pri cerkvenih opravilih, nikakor, a počasnosti nisem prijatelj. Ta počasnost pri opravilih pa ne izvira iz okornosti duhovnov, ampak na jutrovem je čudna navada, da

ljudje sem in tje hodijo, govoré, mahajo in se celó prepirajo, predno storé kakšen sklep ali ga zvršé. Ni čuda, da se tudi v cerkev vtihotapi nekoliko te jutrovske šege. Dasi se zdi tujcu tako dolgo opravljanje obredov malo čudno, vendar je popolnoma po naravi jutrovcev, ki se nad tem ne izpodtikajo prav nič.

Med sveto mašo je splošno sv. obhajilo. Sicer je za vsakega katoliškega romarja neizrekljivo tolažljivo, da je tukaj pri sv. obhajilu, vendar bi bilo še ganljivejše, ko bi se mogla opravljati sv. daritev na ta dan na Sijonski gori, na kateri je postavil Zveličar zakrament sv. Rešnjega Telesa. A božja previdnost ne dopušča tega. — Za duhovščino je prišlo k sv. obhajilu mnogo posvetnih ljudij, med njimi najprej francoski konzul, potem drugi dostojanstveniki. Mnogi so se pač le bolj skazovali, kakor pa imeli resnično pobožnost, vendar je bilo tudi nekaj ganljivih prizorov. Koliko potnikom pridejo solze v oči!

V drugih katoliških cerkvah se napravlja na razne načine ‚božji grob', tukaj ga ni treba, ker je pravi grob Gospodov sredi cerkve. Kakor je pri nas navada, da hodijo molit pred sv. Rešnje Telo, tako hodijo verniki tudi tam častit Gospodov grob. Kolikorkrat sem bil v tej kapeli — in ni bilo malokrat — našel sem vedno precej pobožnih molilcev. Sicer je pa še neka druga stvar, na katero mora paziti romar. Da se drugoverci in pa nepoklicani ljudje ne vtepejo v cerkev, zato je zaprta ves čas, ko trpi katoliška božja služba, veliki četrtek, petek in saboto dopoldne. Turški stražniki imajo od cerkve ključe in jo odpró zjutraj, potem po končani božji službi dopoldne, ob začetku jutranjic popoldne in zopet nekoliko proti večeru, da morejo ljudje iti iz cerkve. Dasi je to nekoliko sitno in mora romar paziti na pravi čas, vendar je prav primerna, pametna in celo potrebna ta uredba za božjo službo, in le veseli smemo biti katoličani, da imamo še toliko pravice na tem svetem kraju.

Četrtek popoldne so jutranjice tako, kakor prejšnji dan. V petek se začne božja služba okoli 6. ure. Ako je že drugodi ta dan posebno resnoben, gotovo je tukaj še posebno pomenljiv, prav tukaj na Kalvariji, kjer je viselo rešenje sveta.

Prava posebnost velikega petka v Jeruzalemu je večerna procesija. Na večer namreč se zbere v cerkvi Božjega Groba velika množica ljudstva, ne samo katoličanov, ampak

tudi drugovercev — turški vojaki so za stražo — in seveda tudi duhovščine, kolikor je je v Jeruzalemu. Kar nas je bilo v avstrijskem gostišču, šli smo skupaj; mogočno je stopal pred nami hišni spremljevalec — kavas. Ko je došel pater ‚kustos', začela se je iz katoliške zakristije procesija

‚Križev pot': Med VI. in VII. postajo.

okrog po cerkvi. Dva dijakona sta nosila posodi z oljem za maziljenje, eden pa je nesel križ, na katerem je bilo gibljivo telo Gospodovo narejeno. Zdelo se mi je, da je ta podoba dolga kakih 70—80 cm. Ta slovesen obhod velja torej Gospodovi smrti in njegovemu pokopu in oznanja,

da je Zveličar umrl za vse ljudi. Procesija obstane najprej blizu oltarja sv. Marije Magdalene, kjer je prva pridiga v italijanskem jeziku. Druga pridiga je pred oltarjem, kjer so razdelili obleko, v novogrščini, tretja pred stebrom zasramovanja v poljščini, četrta v nemščini in peta v francoščini sta na Kalvariji, šesta je v arabščini pred kamenom maziljenja, sedma španska je pred Božjim Grobom samim. Sedem pridig na en večer — to je že nekaj! Prav lepo nam kaže ta navada vesoljni (mednárodni) značaj katoliške cerkve. Ona je za vse narode in hoče oznanjevati vsakemu besedo božjo v njegovem jeziku. Ganljiv prizor se razvije na Kalvariji. Na onem mestu namreč, kjer je bil Gospod snet s križa, snamejo tudi pri procesiji ono gibljivo podobo s križa: žeblje potegnejo iz lesa, in podoba se lepo spusti s povzdignjenega križa. Nato pa jo prav nežno zavijejo v prtove. Nekdaj je bilo to opravilo še živahnejše. V nekem popisu iz l. 1855. beremo, da je bil ta dan na Golgoti napravljen velik križ. Pri procesiji zvečer je šel eden izmed mašnikov frančiškanov po lestvici na križ, snel najprej spoštljivo z Jezusove glave trnjevo krono, poljubil in podal jo bližnjemu dijakonu, da jo je poljubil in jo še drugim dal poljubiti. Potem je potegnil s kleščami in kladivom žeblje iz rok in nog križanega, med tem so pa drugi lepo prijeli v prte Gospodovo telo, ki se je umetno spustilo raz križ, z nagnjeno glavo, kakor bi bilo pravo truplo. V prte zavito podobo so nesli v procesiji h kamenu maziljenja, leviti so imeli v rokah velike posode z dišečim mazilom in drugimi dišavami, krono in žeblje pa na srebrnem krožniku. Ko so prišli do kamena, tedaj je patrijarh v škofovski opravi mazilil podobo, in slovesno so jo naposled položili v grob.

Kolikor sem mogel videti v gneči, ni bilo sedaj več tako slovesno; mislim pač zato, ker so oponašali katoličanom (menda največ maloverni protestantje), da je tu preveč zunanjih in praznih opravil, nekaka igra brez pomena. No, če bi bil jaz v tej reči odločilen, nikakor bi se ne udal protestantom; saj vsakdo vé, da je to samo podoba, ki nas samo spominja Gospodovega trpljenja, in nič drugega. Kako gane človeka to, ako vidi z očmi, če tudi je samo podoba in ne resnica! V gledališčih se predstavljajo ne samo navadne reči iz življenja, ampak mnogokrat celó pohujšljive, vendar se slaboverci nič ne izpodtikajo. Ako se pa v tej cerkvi najimenitnejši dogodki na preprost način predočujejo, takoj je odveč prepametnim posvetnjakom. Potniki

morajo pomisliti, da niso doma na hladnem severu, ampak na jutrovem, kjer je domišljija živa in se le z živim razkazovanjem gane volja. — A nekaj drugega mi ni bilo po volji ta večer: da je bilo opravilo tako dolgo. Jaz se čudim jutrovcem, da so tako stanovitni. Naši Slovenci bi bežali iz cerkve ali pa godrnjali, ko bi trpelo v cerkvi opravilo tako dolgo, kakor trpi tam. In pozno na večer biti pri sedmih pridigah, ki niso posebno kratke — zlasti arabski pridigar je govoril dolgo — to ni malenkost! Veselilo me je pa jako, da je bila ena pridiga tudi slovanska — poljska. Sploh ima poljski jezik častno mesto v Jeruzalemu.

Kdo izmed čitateljev se ni že iz srca veselil na veliko saboto? Bodi si, da je v cerkvi poslušal s trepetajočim srcem veselo „alelujo“, bodisi, da je pozdravljal orglje, ki so zopet zadonele, in zvonove, ki so zopet zapeli, bodisi, da je šel zvečer s slovesno procesijo, povsodi je srečal kaj prijetnega in milega. Tudi v Jeruzalemu si romar lahko ogleda, kako blagoslové ogenj, pri slovesni sveti maši se raduje lepega petja, na Božjem Grobu se spominja Gospodovega vstajenja, vendar nekaj pogreša: ono prijetno, domače občno veselje, ki se ta dan pri nas razodeva povsodi. Saj je Jeruzalem v deželi nevernikov, in romar zapira veselje v svoje srce. Tako nisem šel tudi jaz na ta dan z nikako procesijo, ker v Jeruzalemu je ni.

Enako je bilo tudi na veliko nedeljo. Verniki pač hodijo pridno v cerkev, sv. maše se darujejo zaporedoma na katoliških oltarjih, orglje doné in zvonovi zvoné v znamenje: „Tukaj je vstal Zveličar“, vendar godilo se mi je blizu tako, kakor veliko saboto. Opravil sem prav zgodaj in z nepopisnim veseljem sveto daritev na oltarju sv. Magdalene, potem pa sem šel še nekoliko po drugih imenitnih mestih.

Tako ali blizu enako preživi romar veliki teden v Jeruzalemu. Cerkvenih opravil je vedno dovolj; kdor hoče biti pri vseh, ta ima malo časa za kaj drugega. Dobro pa je, da si naredi romar natančen načrt za vsa opravila in za vse poti, sicer mu čas poteče, ne da bi bil kaj videl, ne da bi bil kaj storil. Sreča je pa gotovo velika, da more biti romar v Jeruzalemu prav ob veliki noči. Zato se ob tem času največ popotnikov nabere, posebno, ako je grška velika noč blizu katoliške. Treba si je dobro poskrbeti že naprej za stanovanje, da se ne pride v velike zadrege.

5. Katoličani z drugoverci v cerkvi Božjega Groba.

Jezusova cerkev je ena sama, ker je samo ena resnica. Sv. očetje primerjajo cerkev Zveličarjevi suknji, katere niso razdelili vojaki, ampak so zanjo le srečkali. Nerazdeljiva je prava cerkev. A žal, da so jo nepokorni krivoverci razdejali, razkosali, in odtrgali otroke od lastne matere, vernike od prave cerkve. Mislim, da se to ne razodeva nikjer žalostneje, kakor v cerkvi Božjega Groba.

Dobri katoliški romar, ki ni bral poprej o tej cerkvi, pričakuje z velikim hrepenenjem, da bode tukaj pobožno, mirno in lahko molil. A kako se zmoti, ko pride prvič sem! Pred cerkvijo vidi tolpo grških duhovnikov, ki sem ter tje pohajajo brez opravka; takoj pri vratih vidi turško stražo, v cerkvi pa najde na najimenitnejših mestih zopet grške služabnike, drugoverska znamenja. In kako gre vse križem! Tu hodijo ljudje s pokrivalom na glavi, tam se smejejo, govoré, zijajo itd.: vse je tako čudno, neumevno. Odkod prihaja to? Odtod, ker imajo cerkev Božjega Groba v posesti tudi Grki, Armenci, Sirci in Kopti, in sicer imajo razkolniki več prostora v lasti, kakor katoličani. Žalostno je to, žalostno, ker nekdaj je bilo čisto vse katoliško; toda romar se polagoma privadi tudi tega, ne zmeni se za nemir in nespodobnost, ki se godi na svetem kraju, in moli, kakor bi nikogar ne bilo. Tako se je tudi meni godilo. Žalostne razmere mi niso prav nič oslabile sv. vere, narobe, še potrdile so jo prav močno. Rekel sem si: „Za slabo reč se nihče ne puli. Ako bi torej ne bil res tukaj kraj Gospodove smrti in njegovega pokopa, ne bi bili trgali drugoverci nam katoličanom kos za kosom te cerkve.“ Bog že vé, zakaj je to pripustil.

Nikakor ne mislim natančno popisovati, kaj in kako delajo drugoverci pri Božjem Grobu, ampak le nekoliko označiti hočem tamošnje razmere, da bodo čitatelji prav sodili.

Večji del cerkve Božjega Groba imajo v lasti razkolniki, ali Grki — kakor jim pravimo po navadi. Odcepili so se od katoliške cerkve v 11. stoletju in pozneje se niso hoteli več združiti ž njo stanovitno. Ako pomisliš, čitatelj, da so jutrovci v velikem številu prišli v razkol, da so zlasti Rusi razkolniki, da so se mnogokrat katoliške države malo brigale za katoliške pravice v sveti deželi, grške pa jako, in ako naposled pomisliš, da pri Turkih velja pravica toliko,

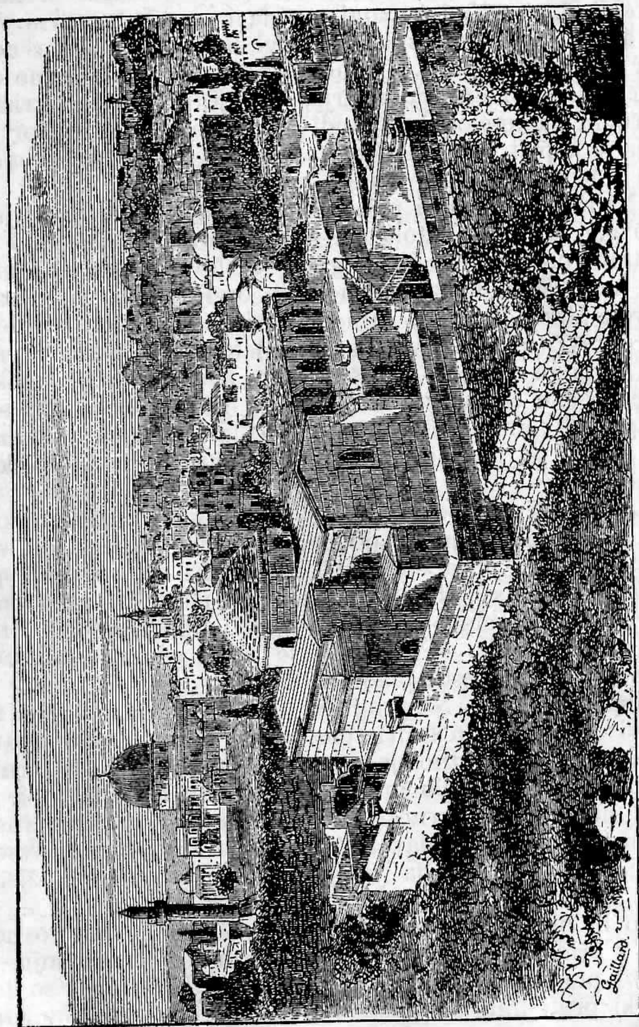
kolikor jo plačaš, tedaj se ne moreš čuditi, da so nam Grki odtrgali veliko svetih mest. Grki imajo okrog cerkve velike samostanske prostore za svoje duhovne. V dolgih oblekah, z okroglimi, visokimi kapami na glavi, pod katerimi se vsipajo ali so tudi v kito spleteni dolgi lasje, hodijo po cerkvi, kakor pravi gospodarji. Do nekaterih mest imajo samo oni pravico, kakor na pr. do oltarja, kjer je bil Gospod križan, do drugih pa imajo hkrati tudi katoličani, kakor na pr. do oltarja v kapeli Božjega Groba. A določeno je, kdaj imajo božjo službo prvi, kdaj drugi.

Najbolj nenavadni prizori se razvijejo, kadar opravljajo drugoverci hkrati s katoličani svoja opravila. Tu pojó na eni strani oo. frančiškani ali gredó v slovesni procesij, morebiti se glasé tudi kaj močno njih orglje, tam pa pevajo po svoje Grki; pa tudi Armenci pridejo na dan v rmenkasti opravi (tako sem jih jaz videl) in gredó okrog v procesiji, pojó in molijo. Zmešnjava je že sedaj dovolj velika, kaj še le, ako se oglasé tudi Sirci in Kopti! Pa tudi tega se naposled romar privadi in pač le to želi ter v ta namen moli, da bi se povrnili razkolniki v naročje prave cerkve katoliške.

Ako tudi nimajo katoličani največ lasti v cerkvi Božjega Groba, vendar pa imajo največ nravne in resnične veljave, rekel bi: po dostojnosti in lepoti božje službe, po svojem vedenju se odlikujejo katoličani pred Grki jako lepo. Govorim, kakor sem opazoval, in ne iz kakega nasprotovanja ali iz mržnje. Pri Grkih je neka čudna ošabnost; tako pohajajo po cesti, tako se obnašajo v cerkvi, kakor bi bil njihov ves svet. Nasproti pa so frančiškani pohlevni in marljivi: urno tekajo fratri sem in tje in se morajo prikupiti vsakemu s prijaznostjo. Grki hočejo biti v dolgih črnih oblačilih, z visoko kapo in velikimi lasmi častitljivi, pa je zraven mnogo ničemernosti. Frančiškani so pa preprosti in ubožni od nog do glave. Zato smejo katoličani le veseli in tudi ponosni biti, da imajo tako vrle varihe Božjega Groba.

Ko bi bilo dovolj prostora, posnel bi marsikatero poročilo o bridkih časih za katoliške varihe, o preganjanju, o bojih za pravice v cerkvi Božjega Groba. Kolikokrat so delali Grki proti njim z zvijačo in s silo, ali s podkupovanjem, in polagoma so jim res izvili prostor za prostorom, pravico za pravico! Čudne misli imajo res ti ljudje o božji službi, ker hočejo s krivico in zvijačo služiti Bogu.

Kakor je graje vredno ravnanje grške duhovščine, prav tako je treba pohvaliti gorečnost grških romarjev, to se

Cerkev sv. Ane, pogled na Morijo in Sijon.

pravi, romarjev, ki so razkolniki ali grške vere, ki so v zmoti, ne da bi vedeli; teh je največ Rusov.

Frančiškani imajo nekaj prostorov za stanovanje na severni strani. Njih celice so majhne, hodniki so ozki, zidovje pa je močno, starodavno in častitljivo. Odkar je bil naš svetli cesar v Jeruzalemu (l. 1869.), imajo očetje tudi prostor na strehi za svojo porabo, da se naužijejo tam vsaj čistega zraka. Naš cesar namreč ga je dobil od Turkov v dar in ga potem podaril menihom. To so res pravi menihi, ločeni od vsega sveta in delajoči edino le za Boga, za nebesa.

Grki imajo svoje obširno stanovanje na vzhodu, Armenci na jugu, in Kopti imajo par sob na zapadu za stanovanje. Vsi ti se štejejo za varihe Božjega Groba.

Najlože bode umel čitatelj nekatere razmere, ako popišem, kako sem prenočil enkrat pri varihih Božjega Groba. Dobil sem dovoljenje, da bi maševal na Božjem Grobu. V ta namen je bilo treba, da sem prišel v cerkev že pred 6. uro zvečer, ker tedaj so zaprli velika vrata. Ker smejo katoliški duhovni maševati le prav zgodaj, zato morajo prejšnjo noč prenočiti v samostanu. Pridem in se izkažem, kdo sem, in takoj so mi hoteli priskrbeti še nekoliko večerje; a jaz sem se ubranil, češ, da sem že večerjal. Kolikor vem, je hrana teh menihov jako skromna in borna, za zatajevanje imajo prav veliko prilike, zlasti v postnem času. Toda v vseh rečeh so natančni. Tukaj sem spoznal častitljivega starega patra z Bavarskega, ki je bil ravno prebolel in prestal hudo, nevarno bolezen na nogi: vendar se je starček neki ves čas natančno ravnal po vseh pravilih zastran jedil, kakor drugi. Ker ni bilo še pozno, ogledal sem si najprej malo po cerkvi in po prostorih frančiškanskih, potem pa me je spremil frater do bivališča patrov. Tukaj so svetile slabo brleče svetilnice, zato nisem lahko ogledal vsega natančno. Patri imajo majhno, podolgasto sobo za prenočevanje tujcev. Tukaj sem prenočil tudi jaz. Bile so v sobi kake štiri postelje, lepo pripravljene, vse je bilo snažno, dasi ubožno: nekaj stolov, klečalnikov, par mizic — to je bila oprava v sobi z enim oknom. Zdelo se mi je tako, kakor v trdnjavi ali v starem gradu. Postrežljivi frater mi je hotel s tem postreči, da me je peljal k poprej imenovanemu bavarskemu patru; potrka — a mož je bil šel že počivat, ker je bil star in ker vstajajo frančiškani o polnoči k molitvi. Kdo drug bi bil morebiti preslišal trkanje ali pa se hudoval nad nemirneži, naš pater pa je hitro vstal, prijazno me pozdravil in me spremil v

skupno sobo — divan, kjer sva dolgo sedela in se menila o raznih rečeh. Pater mi je tako ljubeznivo pripovedoval to in ono, tako prijazno mi razkazoval nekatere stvari, in se tako vljudno ponudil, da mi hoče še drugi dan po cerkvi vse razkazati, da sem se čudil. To je pač ona ljubezniva požrtvovalnost, ki izvira iz močne ljubezni do Boga in do bližnjega, in katera priča o popolni kreposti.

Ker molijo patri o polnoči jutranjice, želel sem biti tudi jaz med njimi. Šel sem v sobico, kjer sem bil sam. Nič me ni mikalo, da bi šel spat. O kako so mi prihajale razne misli v glavo, in nisem si mogel kaj, da bi ne sedel in ne pisal po svoji navadi v svoj zapisnik. Kako je bilo vse tiho okrog mene! Čuj, iz daljave prihaja nekako petje! Odprem majhno okno in skozi ozko odprtino zazrem v višavi zvezdice, ljubo blesteče, iz cerkve pa slišim natančneje ponočno petje. A petje ni bilo lepo. Pozneje sem šel iz sobe, še bliže do cerkve, blizu nekega kora. V čudnih in nikakor ne prijetnih načinih so pevali menda Armenci svoje nočne molitve. Sploh sem opazil v grškem pevanju čudno zavijanje brez melodije, ki je bilo mojim, pa tudi drugim ušesom prav neprijetno. Vrh tega se poje pri Grkih vse z nekim zoprnim glasom, ki ne prihaja čisto iz grla, iz prsij, kakor pojemo mi, ampak z vrha goltanca, tako nekako, kakor bi kričale vrane. In zdelo se mi je, da poganjajo glasove še skozi nos. Za tako petje se ne more nihče navdušiti. A vse drugače je, kadar zapojó po noči ruski ali poljski romarji v cerkvi. Žal, da sem mogel le malo tega petja slišati. Pravili so mi pa drugi, da pojó čudovito lepo, ubrano, doneče. „Kakor orglje zveni njih petje," rekel mi je Lah, ki ni mogel prehvaliti petja, glasov in pobožnosti ruskih romarjev.

Bilo je le treba iti spat; seveda sem samo nekoliko dremal, dokler me ni poklical frater k molitvi. O polnoči iti k molitvi, to je sicer precèj težavno, vsaj izprva, a v tem je hkrati vzvišena služba božja, s katero se tudi noč Bogu posvečuje. Kako počasi, kako natančno, kako lepo molijo ti menihi jutranjice! Med našimi molitvami so prišli v kapelo parkrat armenski dijakoni in kadili s kadilnicami na vse strani. Bilo mi je to všeč: če tudi so razcepljeni od prave Kristusove cerkve, vendar spoznavajo njena sporočila, njena svetišča. O kako krasno bi bilo, ko bi ponehalo razkolništvo, ponehalo nasprotovanje proti katoliški cerkvi, in bi vse edinila vez ljubezni! Petje razkolnikov je trpelo še

vedno in še po sklepu jutranjic se je glasilo. Grška služba božja trpi jako dolgo; ali so res Grki tako pobožni, ne vem, to pa vem, da nekoliko tudi zaradi Grkov trpé nekatera katoliška opravila dalje, kakor pri nas na zapadu.

Po jutranjicah sem opravil pobožnost, primerno temu dnevu, potem pa šel še nekoliko počivat. Razne sanje so me motile, a ne dolgo, zakaj ob $^1/_2$4. uri sem bil že na nogah in se pripravil za sv. mašo. Pred menoj je maševal že nekdo drug v kapelici Božjega Groba, za mojo sv. mašo pa je bila peta maša, med katero so prav krepko donele orglje. Bilo je dosti prilike za molitev; ni môči povedati, kako me je ganilo to opravilo. Kako vspodbudno je za mašnika, da vrli fratri tako pobožno strežejo pri sv. maši! Vsak mašnik vé, da pobožen in skrben strežnik pri sv. maši mnogo pripomore mašniku za zbranost in pobožnost. Zato naj bi si prizadevali duhovni pastirji za dobre in pametne strežnike. Kolikokrat me je kak malopriden strežnik skoro zmešal in vznemiril!

Pozneje so me povabili celó k malemu zajutrku ter mi postregli s črno kavo. Saj drugačne nimajo, najmanj pa v postu. Prijaznost teh vrlih mož, ki so hkrati, kadar je treba, tudi odločni in ostri, ostala mi bode vedno v spominu, zlasti pa oni blagi sin sv. Frančiška, ki mi je bil tako mil v besedi in dejanju. Mnogokrat se bodem v duhu mudil tam na svetih krajih in se spominjal tudi tebe; upam pa, da tudi ti ne bodeš pozabil daljnega romarja niti tedaj, ko bodeš užival plačilo svojega truda, svoje potrpežljivosti.

Proti 6. uri so bila vrata že odprta, katoliška božja služba je bila končana. Tedaj imajo Grki in Armenci pravico, da opravijo po eno sveto mašo. Romarji prihajajo in odhajajo, molijo, pa nekateri tudi samo zijajo; grški romarji poklekujejo in se neprenehoma priklanjajo, vmes pa delajo križe. Dokler se nisem privadil, zdela se mi je ta navada čudna.

Med dnevom se vrši sedaj kaka procesija, sedaj petje, sedaj se zažiga kadilo, neprestano se pa žgó po oltarjih sveče. Grki imajo to navado, da kupujejo sveče in jih darujejo na oltarjih. Nekaterikrat se oglasi zvonjenje; katoličani imajo še precej lepo zvonjenje, grški zvonovi pa niso lepoglasni. Nekaterikrat pa začnó tolči na neke plošče ali brenklje, ki zvené jako ostro in močno po cerkvi. Iz početka tolčejo počasno, potem vedno hitreje, da mi je napo-

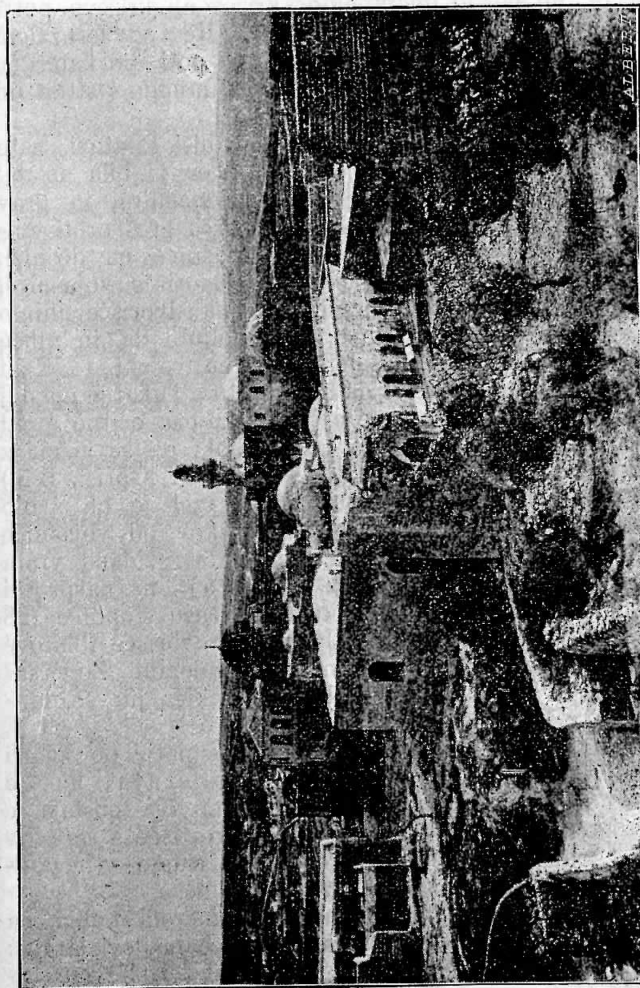
sled gomazelo po kostéh. Ta navada mi ni bila všeč, ker sem nekaj enakega našel pri mohamedancih.

Tako preideta tu noč in dan v cerkvi Božjega Groba. Mnogokrat se prigodé na tem mestu nevesele in neljube reči. Slišal sem mnogo, pa ne morem vsega pripovedovati. Spoznal sem, da Grki niso na dobrem glasu niti pri katoličanih, niti pri mohamedancih. Vrhunec vseh grških nerodnostij pa je na njih veliko saboto, kadar jim — kakor mislijo — pride sveti ogenj z neba. Kakor je znano, blagoslavlja katoliška cerkev na veliko saboto zjutraj ogenj, in ta ogenj čislajo tudi katoličani. Tako je na pr. v mojem rojstvenem kraju navada, da nese neki mož po soseski blagoslovljeni ogenj, to je gorečo gobo, katero je tam prižgal ob blagoslovljenem ognju. Gospodinje zanetijo ž njo ogenj ali pa prižgó luč, nosilcu pa dadó pogačo. Grki v Jeruzalemu pa menijo, da pride na njih veliko saboto ogenj z neba v kapelico Božjega Groba, kjer moli njih patrijarh. Ko izprosi ogenj z neba, tedaj pomolí gorečo svečo skozi neko luknjo, in tu čaka vse na ta ogenj, staro in mlado. Nagnete se pa takrat v cerkev vse polno ljudstva, da se kar tere. Pri tem nekateri letajo sem in tje, porivajo se in vêdejo, kakor bi bili iz uma. Takega obdivjanega človeka prime kak drug mlad človek, oba se začneta ruvati, da je joj, dokler ne pridejo turški stražniki, ki udrihajo po teh razgrajalcih z vso silo. Večkrat morajo take divjake ven nesti ali iztirati. Koliko se jih v gneči ponesreči ali pohabi! Zlasti pa je nečloveško, pravo peklensko divjanje, ako patrijarh dolgo časa odlaša z ognjem. Naposled pa ga vendar porine skozi luknjo, in tedaj je grozno vpitje. Vsakdo ga hoče dobiti prvi. In pri tem se pačijo, zvijajo, vžigajo s svečami po udih, da je tako počenjanje res neumevno, ko bi se ne spominjali živega značaja jutrovcev. Turki sami rekó, da so Grki tedaj, kakor peklenščki. In kdo prinese takrat ognja? Nihče drugi, kakor grški patrijarh. Pripovedovali so mi, da sta se nekoč ob tej priliki sprla grški in armenski patrijarh, ne samo v besedah, ampak še nekoliko več, in da je zaradi tega eden prišel potem na dan z osmojeno brado. To pač ni moč nebeškega ognja. Tu velja: „Oče, odpusti jim, saj ne vedó, kaj delajo!“

6. Križev pot.

„Križev pot“ je videl že vsak bralec v cerkvi. Tak križev pot s 14 postajami je spomin pravega križevega pota,

po katerem je hodil naš Zveličar od Pilata pa do Kalvarije. Če verniki tako časté že spomin „križevega pota“, kaj še le pravi križev pot! Zares je ona pot v Jeruzalemu, po ka-

Sijonska gora s hišo zadnje večerje.
(Po fotografiji Al. Beer-a.)

teri je nosil Jezus sveti križ, jako spoštovana; vsak teden gre v petek ob treh procesija po tej poti, in opravlja se pobožnost tako, kakor pri nas. Zaradi tega je spodobno, da

govorimo o tej poti takoj, ko smo povedali glavne stvari o cerkvi Božjega Groba.

Lahi in Latinci pravijo tej poti „Via dolorosa“, to je pot bolečin, mi pa jo imenujemo „križev ali križevo pot“, ker je po njej nosil naš Zveličar križ. Ker so Jeruzalem večkrat podrli, zato ni več prave in iste poti, po kateri je hodil Zveličar, vendar pa ni sedanja pot mnogo v stran od nekdanje, kar se dá spričati z več dokazi.

Ker je bil Jezus k smrti obsojen v hiši Pilatovi, zato je na tistem mestu prva postaja. Kjer je bila nekdaj hiša Pilatova, tam je dandanes turška vojašnica, in prav lahko jo je najti. Od avstrijskega gostišča greš proti vratom sv. Štefana in najdeš omenjeno vojašnico na desnici. Nekdaj niso smeli stopiti romarji na dvorišče vojašnice, dandanes pa smejo. Vsa procesija gre na dvorišče mimo turških vojakov, tukaj poklekne, moli, poljubi tla, in nihče ji ne stori nič žalega, niti smejejo se ne vojaki. — Kaki spomini se vzbujajo človeku na tem mestu! Tukaj je nekdaj sodil cesarjev namestnik samega Sinú Božjega očitno pred Judi. Zares je še dandanes ta prostor tak, da se vjema z mislijo o nekdanjem prostoru. (Glej stran 97: ‚Obris‘, B 5.)

Ko je bil Jezus obsojen na smrt, vzel je na svojo ramo sv. križ. Ta kraj je kakih 80 korakov od vojašnice naprej proti jutru, kjer so na desnici neka zazidana vrata in na levi strani ulice nadpis: „II. postaja na nasprotni strani“. Tukaj so bile ob Gospodovem času stopnice (28 po številu), po katerih je šel Jezus na dvorišče Pilatove hiše. Pravih svetih stopnic pa ni v Jeruzalemu. Že cesarica Helena jih je dala prepeljati v Rim, kjer jih še dandanes časté v lateranski cerkvi.

Nasproti avstrijskemu gostišču, konec poti, po kateri smo hodili sedaj, na levi — je tretja postaja, kjer je po sporočilu Jezus prvič padel pod križem. Ta postaja je sedaj na katoliških tleh, zakaj tukaj je gostišče s cerkvijo katoliških Armencev. Cerkev prav sedaj zidajo vrh podzemske prejšnje cerkve. (Glej ‚Obris‘, B 4.)

Odtodi se obrne procesija na levo po veliki ulici, pa gre samo 37 metrov do prve stranske ulice na levi strani: tukaj je četrta postaja, kjer je srečal Jezus svojo žalostno mater.

Ko gre procesija po tej ulici malo naprej, pride do stranske ulice na desnici; zavije v to ulico in obstane takoj ob prvi levi hiši, kjer pravi nadpis, da je tukaj peta postaja, ali mesto, kjer je vzel Simon Cirenejec Jezusov križ na rame.

Od te postaje vodi pot navkreber na pravo goro Kalvarijo. Ni težko najti šeste postaje, kjer je bila hiša sv. Veronike, in kjer je podala Zveličarju potni prt. Procesija gre pod nekim obokom in takoj potem obstane. Hiša je dandanes katoliška. (Glej ‚Obris‘, C 4.)

Procesija pride po isti poti pod drugi obok. Na koncu oboka je sedma postaja, kjer je padel Jezus drugič pod križem. (Glej podobo na 123. strani.)

Tu pridemo na živahno veliko ulico, ki se križa prav z dosedanjo ulico. Procesija gre nekoliko korakov po veliki ulici, potem pa se obrne v prvo desno ulico navkreber in pride do grškega samostana, kjer je osma postaja.

Do devete postaje ni daleč, toda naravnost ni mogoče iti, ker so poslopja na poti. Zato je treba iti nazaj; gre se nekako proti cerkvi Božjega Groba, pa se poprej zavije na desno in pride do stanovanja koptovskega škofa, kjer je padel Jezus tretjič pod križem.

Poslednje petere postaje so v cerkvi Božjega Groba, in sicer deseta, enajsta, dvanajsta in trinajsta na Kalvariji, štirinajsta pa v kapeli Božjega Groba.

Ni skoro mogoče vse do pičice dopovedati, kako je pri tej, kako pri oni postaji; pa tudi ni treba. Kdor pride v Jeruzalem, tisti gre v procesiji z drugimi vred, kdor pa ne bode šel v Jeruzalem, tistemu ne morem dopovedati dovolj in jasno.

V obče vodi križev pot od vzhoda proti zapadu. Zato je pametno, da se tudi v cerkvah tako uravnajo postaje, ako je namreč cerkev obrnjena proti jugu. Obiskovalec naj gre torej od jutra proti večeru, in ne narobe.

Kdor ima časa dovolj, tisti naj pač ne zamudi v Jeruzalemu moliti vsaj parkrat križev pot, da si ga dobro vtisne v spomin. Zadobé se obilni odpustki, in pri tem je treba samo premišljevati pri vsaki postaji Gospodovo trpljenje. Zapovedana ni nobena posebna molitev, pač pa bode vsakdo pobožno odmolil svoj očenaš, češčenamarijo in čast Bogu.

Prav tukaj imamo tudi priliko govoriti o treh svetih krajih ali svetiščih, ki so tesno sklenjena s križevim potom. Prvo je cerkev Gospodovega bičanja, drugo cerkev „Ecce Homo“, tretje pa cerkev Marijinih težav.

Cerkev bičanja je od turške vojašnice nekoliko naprej proti jutru, prav blizu druge postaje. Tu vidiš mala vrata na levi strani, kjer je ob zidu latinski nadpis, da je bil tukaj Zveličar bičan. Skozi vrata pridemo na dvorišče in potem v malo, lično, posebno prijazno cerkev. Cerkev je priljubljena jeruzalemskim katoličanom, našel sem notri vedno precèj ljudij. Tudi meni se je zdelo ljubeznivo, bodisi kadar sem maševal sam, ali pa bil pri drugi maši. V nedeljo sem slišal lepo petje spremljano z orglami.

Ta cerkev je v takem stanju od l. 1838. Zdi se mi, da je bila v novejšem času nekoliko popravljena in olepšana. Imeli so sicer frančiškani od nekdaj tukaj svetišče, pa Turki so jim je vzeli, sin jeruzalemskega poglavarja je imel v njem svoje najboljše konje. Neki večer je dal zopet pripeljati tukaj sem najlepše konje, toda drugo jutro je našel vse mrtve. Mohamedanski pismouki so mu razložili, da je to kazen zaradi svetega kraja, ker na tem mestu je bil bičan prerok Isa (Jezus). (Glej ‚Obris‘, B 5.)

Druga cerkev, v kateri se romar posebno živo spominja Gospodovega trpljenja, je cerkev Sijonskih sester: **„Ecce homo“**, ne daleč od avstrijskega gostišča. Že od zunaj se ji vidi prijaznost in ličnost; s samostanom skupaj je precèj veliko poslopje. Nad cesto se dviga med tem poslopjem in sosednjim močen obok ali lok, ki se imenuje „Ecce homo“, imenuje se pa zato, ker je neki tukaj Pilat pokazal Zveličarja Judom in rekel: „Glej, človek.“ V tem oboku se vidita dva vzidana kamena, ki sta tudi imenitna. Pravijo namreč, da je Kristus pri sodbi stal na enem kamenu in Pilat na drugem. Ako potnik nekoliko pazi, lahko ja zagleda. (Glej podobo na strani 117.)

Kakor je od zunaj cerkev lična, tako je tudi znotraj častitljiva. Obrnjena je proti jutru in ima po dolgem dve vrsti stebrov. Na moški strani vidiš v zidu še star steber; sploh se vidi tukaj mnogo starinskega, ker so pustili neizpremenjeno, kar so našli starega. Lepi veliki oltar stoji prosto; za njim je zakristija ali prostor, kjer se mašnik napravlja.

Jako prijazno in milo se mi je zdelo v tej cerkvi. Ne samo da je pripravno, nekoliko resnobno zidana, tudi se vidi povsodi velika snažnost in ličnost. Cerkev ni posebno svetla, in to je kakor za nalašč, da lahko premišljuješ.

Kakor je imenitna cerkev zaradi Gospodovega trpljenja, tako imenitna je pa tudi zaradi onega moža, ki jo

je sezidal. Ta je p. Marija Alfonz Ratisbonne, ki je bil rojen Jud in bil dolgo nasproten katoliški cerkvi. Pa v Rimu se je čudovito izpreobrnil 20. januvarja l. 1842. in od tedaj je vedno delal v prid katoliške vere. Z mnogimi težavami je zidal v Jeruzalemu to cerkev od leta 1859. do 1863., pa vendar jo je srečno dokončal, srečno — pravimo — zlasti zato, ker stoji na svetem kraju, dasi tega izprva še vedeli niso. Tukaj namreč je skoro gotovo oni kraj, ki se je ob Gospodovem času imenoval „Lithostrotos“ ali „Gabbatha“. Sveti evangelij pripoveduje, da se je Pilat dolgo trudil, da bi Gospoda na kakšen način rešil iz rok Judov, pa tako, da bi se jim nič ne zameril. To so Judje dobro vedeli, zato so naposled kričali: Ako izpustiš tega človeka, nisi prijatelj cesarjev, ker vsak, ki se dela kralja, cesarju nasprotuje. Ko je Pilat slišal to govorjenje, pripeljal je Jezusa ven (iz sodne hiše) in je sedel na sodni stol, na mestu, katero se imenuje Lithostrotos, po hebrejsko Gabbatha.*) Prva tuja beseda pomeni tla, kjer so vloženi kamenčki z mnogimi barvami, druga pa pomeni vzvišen prostor, obočen kraj, kakoršen je v resnici bil sodni kraj. Mnogo bi se dalo preiskovati in pisati o starih spomenikih te cerkve, zakaj tudi drugi pisatelji so veliko o tem govorili, a tukaj nimamo za to prostora.

Zraven cerkve je samostan „Sijonskih sester“: tako se imenuje ženski red, katerega je ustanovil Alfonz Ratisbonne najbolj v ta namen, da bi molile za trdovratne Jude. Tam, kjer so nekdaj kričali ljudje: „Križaj ga, križaj ga“, in pa: „Proč ž njim, proč ž njim!“, tam molijo vsak dan po povzdigovanju sestre: „Oče, odpusti jim, saj ne vedó, kaj delajo!“ Blagi ustanovnik pa že počiva v Gospodu: umrl je dne 6. maja l. 1884. in je pokopan pri „sv. Janezu v puščavi“. Gledal sem njegovo sliko v Jeruzalemu in vprašal, zakaj neki ni hotel biti pokopan v Jeruzalemu ali blizu Jeruzalema. Odgovorili so po njegovih besedah, da se ni imel vrednega te časti. V lepih in velikih samostanskih prostorih imajo sestre šole in pa sirotišče za deklice. Sestre so skoro vse Francozinje, le ena je govorila z menoj nemško. Rade prodadó razne reči, katere izdelujejo otroci: rožne vence, listke s posušenimi rožami in druge enake stvari, katere si romarji kupijo za spomin. Romar naj ne zamudi iti tudi na streho ali teraso samostansko, ki je

*) Jan. 19, 12. 13.

jako visoka in s katere je krasen razgled po Jeruzalemu in okolici. Prav pa je, da gre več romarjev skupaj in si natančno vse ogleda, potem pa dá tudi kak dar za sirote, ker je zavod dobrodelen, pa tudi ubožen.

Tretje katoliško svetišče, ki spominja romarja na Gospodovo križevo pot, nahajamo blizu četrte postaje: kripto ali podzemsko **cerkev Marijinih težav,** katere je občutila, zagledavša svojega sina s križem. S ceste blizu avstrijskega gostišča stopiš skozi vrata na neko dvorišče, in tukaj ti odpró ubožno podzemsko cerkev; ta je last katoliških Armencev. Tukaj kažejo v tleh, izdelanih iz malih kamenčkov, podobo dveh stopinj in pravijo, da je tukaj Mati Božja, ko je zagledala Jezusa. Popolnoma verjetno je, da sta se Jezus in Marija tukaj srečala, zakaj tukaj se križajo poti dandanes, kakor so se križale nekdaj.

Majhno svetišče so napravili v novejšem času frančiškani tam, kjer so bila nekdaj „sodna vrata“ (porta judiciaria), in kjer je dandanes sedma postaja. Do tu-le je segalo ob času Gospodovem mesto, tu je bil mestni zid, skozi ta vrata so gonili obsojence za smrt na Kalvarijo, na tem mestu so razglasili še enkrat smrtno obsodbo. Zato je zunaj kapele tudi nadpis, ki to pripoveduje. (Glej ‚Obris‘, B 4.)

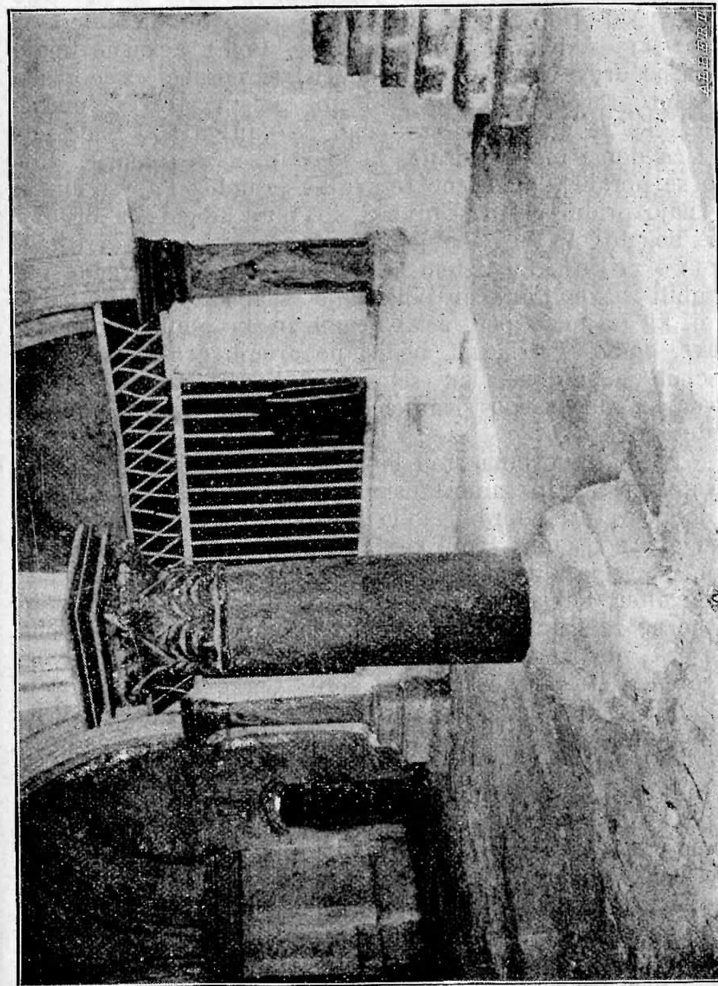
Če omenimo še kapelo v avstrijskem gostišču, ki je blizu tretje postaje, omenili smo vsa sveta mesta, ki nas spominjajo Gospodovega križevega pota.

7. Druga znamenita mesta v Jeruzalemu.

Znamenitostij je v Jeruzalemu toliko, da jih mora romar pazno in marljivo obiskovati, ako neče zgrešiti nobene. Natančno naj preračuni, kako bode porabil čas, kaj storil in kam šel posamezne dneve, da bode obhodil in videl vse.

Mislim, da se mi ni treba opravičevati, zakaj imenujem najprej **cerkev in samostan sv. Odrešenika** (St. Salvator), kjer je pravo bivališče jeruzalemskih frančiškanov. (‚Obris‘, B 2.) Pri Božjem Grobu jih je samo nekoliko, in tudi so tam le za določen čas: pri sv. Odrešeniku pa je središče vseh frančiškanov svete dežele, tukaj je katoliška župnija, tajništvo svete dežele, kamor se je treba obrniti za razne liste, ako hočeš kam iti ali dobiti kako dovoljenje. Samostan je velik in obširen, prostora ima za več ko 50 menihov; slišal sem, da jih je vseh okoli 100 — seveda, ker jih je nekoliko tudi v posameznih zavodih. Zidanje pa je táko,

da nisem mogel dobiti pregleda in nisem našel pravega reda, dasi tudi sem bil večkrat v njem. V samostanu me je zanimala lepa knjižnica, kjer sem si ogledal razne knjige o

Dvorana zadnje večerje. (Po fotografiji Al. Beer-a.)

sveti deželi. Še bolj pa me je zanimala velika naprava za razna dela, katera se vršé pri tleh okrog dvorišča v mnogih dvoranah. Tu je najprej velikanska dvorana za tiskarno,

v kateri se tiskajo latinske, laške, francoske in arabske knjige. Hkrati se bukve tukaj vežejo in prodajajo. Strmel sem, ko sem gledal to veliko napravo, s katero podpirajo frančiškani katoličanstvo na jutrovem pa tudi sploh širijo omiko. Naj pride tje gledat, kdor govori vedno, da je cerkev, da so samostani nasprotni omiki! — Poleg tiskarne imajo še razne druge naprave in rokodelstva; posebej za domačo potrebo. Kakšna pekarija za kruh, potem stroj za makarone! Tu se pripravlja kruh dan na dan za 600 ljudij počez: za domačine, za sirote, za vbogaime, za romarje. Koliko se porabi! S kakšno težavo se pridobi! Pa vse umejo in znajo pridni frančiškani, ki so sami ubogi, a drugim delé bogato. In to imenujejo dandanes cerkveni sovražniki mrtvo roko! Pa o tem še pozneje. In kako znajo vse porabiti za zboljšanje in polajšanje dela, kaže močni parni stroj, ki ga imajo pod delavnicami in ki goni razne priprave, bodisi v tiskarni, bodisi po drugih prostorih. Jako všeč mi je bilo vse, kar sem videl tukaj: zakaj delo me navdaja vedno s spoštovanjem, tu pa sem opazil povsodi pridne roke.

Sredi samostana stoji lepa in velika cerkev Odrešenikova, ki je hkrati samostanska in župna cerkev. L. 1885. so jo posvetili; poprej je bila tukajšnja cerkev manjša in jako okorna, a naš svetli cesar je pripomogel z velikim darom, da se je krasno prezidala. Sedaj je v njej vse lepo: veliki oltar, tlak, okna, velike orgle, — vse je spodobno in primerno za katoliško jeruzalemsko cerkev. Romarja treba opozoriti, da lahko zadobi tukaj popolne odpustke, ker so jih prenesli tu sem s Sijonske gore. Cerkev ima 9 oltarjev, tri ladije in visok zvonik, da ga lahko vsakdo vidi od daleč; tudi na naši sliki na strani 84. se dobro vidi, in sicer proti desni, na levi v ozadju pa je cerkev Božjega Groba, katera se tudi vidi. Isti zvonik se vidi tudi na strani 117.

Očetje frančiškani imajo precèj veliko deško sirotišnico s šolo vred pri samostanu. Jako zanimalo me je vse, kar sem videl: lep red, umno poučevanje, veseli obrazi otrôk. Vse to priča, kako skrbé za katoliško mladino, koliko jim je na tem, da se učé, pa tudi, da ostanejo dobri katoličani.

Ne daleč od samostana imajo očetje frančiškani posebno hišo za romarje in jo imenujejo novo hišo (casa nuova). Ta hiša je prostorna in uravnana za kakih 80 ali še več romarjev. Sicer je tukaj vse bolj tesno, kakor v avstrijskem gostišču, vendar dosti ugodno in prijazno. Videl

sem lepe sobice, čedne postelje; — le hišnik ali domači služabnik-vratar se mi je zdel tako pust, da ga imam še sedaj v spominu. Imel je pač mrzlico. Tem veselejši in ugodnejši pa je pater predstojnik. Tukaj sprejemajo romarje vsake krščanske vere brez razločka, ako nimajo iti kam drugam. Gotovo bi se tudi trume slovenskih romarjev nikakor ne branili. (Na ‚obrisu‘ glej štev. 10.)

Obrnimo se sedaj h **katoliškemu patrijarhatu.** Nekdanji jeruzalemski patrijarhi so bili imenitni. Ko je pa Jeruzalem prišel v roke nevernikov, niso več imenovali patrijarhov jeruzalemskih. Rajni sv. oče Pij IX. je zopet ustanovil sedež patrijarhov v Jeruzalemu l. 1847., in prvi patrijarh je bil Jožef Valerga. Posebno cerkev pa so za patrijarha dozidali l. 1872. ter jo postavili pod varstvo imena Jezusovega. Tudi ta cerkev je lepa, prostorna, kolikor mogoče dostojna za svoj namen. Posebno krasen je veliki oltar, ki ga je cerkvi podaril naš svetli cesar; ličen je tlak, celó klopi so v cerkvi, česar ni v drugih jeruzalemskih cerkvah. Bil sem v njej na cvetno nedeljo, ko je imel namestni škof sv. mašo. Bilo je vse v lučicah, služba božja se je vršila prav veličastno. Romar se veseli po pravici te cerkve, ker mu je priča katoliške vere in veljave v svetem mestu. Razne spomenike vidi v njej: grobna spomenika patrijarhov Valerga in pa Vincenca Braco-ta, velik bronast kip sv. Petra, lepo sliko Matere Božje, katero je podaril Napoleon III., in druge predmete.

Okrog cerkve je obširno poslopje za patrijarha, za kanonike, profesorje, misijonarje, semeniščnike, za knjižnico in zbirke. Res ni semeniščnikov posebno veliko, v naših škofijah bi bilo tako število jako ubožno, a za tamošnje razmere je tukaj res semenišče katoliške vere v onih deželah. Iz tega izhajajo mašniki, ki so potem misijonarji po posamnih krajih. — Sedanji patrijarh se imenuje Ljudevit Piavi, ki je iz frančiškanskega reda, prijazen, pohleven in v Jeruzalemu priljubljen.

Katoliškega patrijarhata ni težko dobiti. Ako ne zna romar drugače, naj gre proti Jafskim vratom in naj tam zavije na desno, zakaj patrijarhat je na severni strani Jafskih vrat. (‚Obris‘, C 1.) Ako ima časa, naj gre še naprej, dokler ne pride do najvišjega kraja v Jeruzalemu. Tukaj je bil v starem času stolp Psephina, sedaj so tam šolski bratje, ki imajo velik zavod z mnogimi gojenci in učenci. Posebno lep razgled je s strehe, od koder se jasno vidi na

vse strani, celó do Mrtvega morja. V zavodu je velika domača kapela.

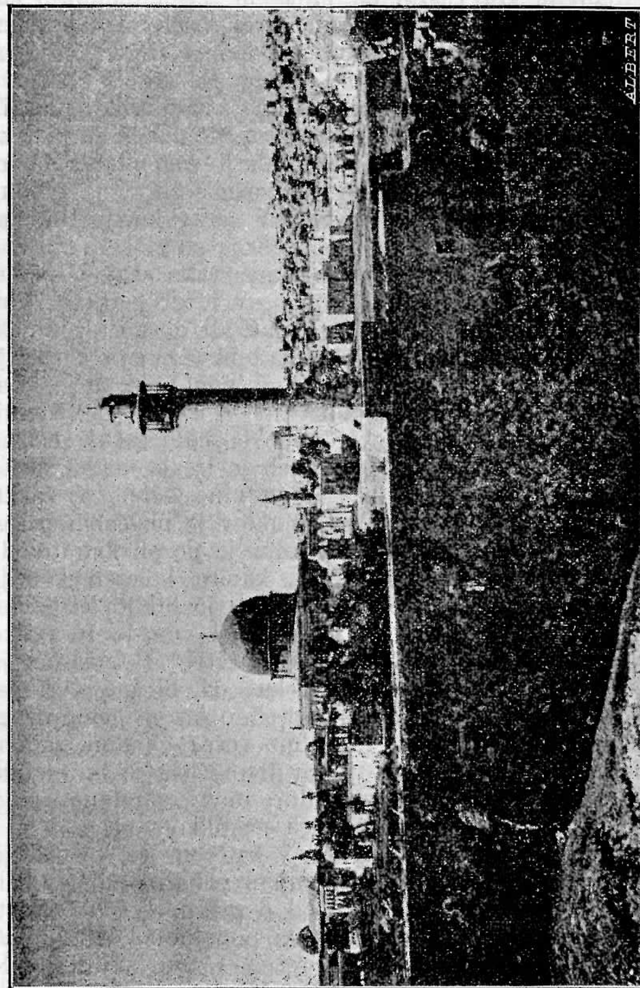
Še eno večjo katoliško napravo moram popisati in razkazati čitatelju sloveče katoliško svetišče, in to je **cerkev sv. Ane.** Ta je sicer v popolnoma nasprotnem kraju mesta, blizu vrat sv. Štefana, vendar jo omenjam tukaj, kjer govorim o katoliških napravah in cerkvah. (‚Obris‘ B 6.)

Ako greš iz avstrijskega gostišča proti Oljski gori, stopi nekoliko pred omenjenimi vrati v lepo poslopje, na čedno dvorišče, in pred seboj zagledaš lepo cerkev. Okrog po dvorišču stoji nekaj stebrov in starin. Cerkev se imenuje po sv. Ani zato, ker je bivala tukaj sv. Ana in imela menda svòjo hišo. Tukaj je bila neki rojena in vzrejena sveta Devica Marija, in zato je vernikom ta kraj jako častitljiv. Že zgodaj je bila tukaj kapela, in sv. Helena je sezidala lepo cerkev. To so Perzijani razdrli, a križarji so sezidali večjo. Bil je tukaj tudi nunski samostan. Mohamedanci so imeli tukaj nekako šolo. Cerkev se je ohranila do današnjega dné, dasi je trpela mnogo škode. L. 1856. so izročili Turki cerkev in prostor, ki je okrog nje, Francozom. Ti so jo popravili in izročili l. 1878. tako imenovanim ‚belim očetom‘, to je francoskim, belo oblečenim misijonarjem, ki so namenjeni za Afriko. Poleg cerkve imajo lep zavod ali semenišče za zedinjene Grke, to je za take mladeniče, ki bodo duhovniki pri katoliških Grkih. Videl sem jih lepo število in bili so mi jako všeč. Dokler mi ni tega razložil misijonski duhovnik, zdelo se mi je čudno, zakaj se je vršilo v cerkvi opravilo po grškem obredu.

Cerkev ni posebno velika, pa je zaradi starosti častitljiva in resnobna. Že sprednja stran ustavi ogledovalca, da jo opazuje natančno; znotraj pa je posebnost ta, da je narejeno zidovje in stebrovje iz sekanega kamena. Cerkev ima tri ladije, srednja je večja od obeh stranskih. Ko se bliža romar oltarju, vidi na desni vhod v globino po lepih stopnicah, z lično kamenito ograjo ob strani. Te stopnice vodijo v kripto ali podzemsko c e r k v i c o r o j s t v a b l a ž e n e D e v i c e M a r i j e.

Ni treba iti prav globoko, in pride se v nekoliko ozke prostore. Tu najdeš oltar na levici, in še naprej drug oltar, ki je neki na pravem mestu rojstva Device Marije. Izprva še prihaja nekoliko luči od zgoraj, a tem temnejše je, čim dalje greš v globini. Dobro obokana je in ima obliko prostorne kleti. — Obiskal sem parkrat to cerkev in jo pazno

ogledaval, tudi sem na oltarju rojstva blažene Device maševal. A velika težava je tu za pisatelja, ker se ne dá natančno dognati, k j e j e b i l a r o j e n a s v. D e v i c a. Za-

Pogled na Morijo z Omarjevo mošejo.
(Po fotografiji Al. Beer-a.)

kaj drugo sporočilo pravi, da je bila Marija rojena v Sefori blizu Nazareta, ali pa v Nazaretu samem. Premišljeval sem, kaj bi bilo resnično, in zdelo se mi je najverjetneje,

da je bila rojena Marija v Galileji, v Nazaretu ali blizu Nazareta. Na mestu pa, kjer je dandanes cerkev sv. Ane, bivala je lahko začasno sv. Ana s svojo hčerjo, in zaradi tega so kristijani ta kraj častili ter na njem sezidali najprej kapelo, potem cerkev. Prav lahko torej kristijan tukaj pobožno moli in se posebno v podzemskem svetišču živo spominja Matere Božje. Saj so sedanja tla po Jeruzalemu večinoma višja, kakor so bila nekdaj, zakaj veliko podrtin se je bilo nakopičilo, s tistimi so se zasule nižine in tako se zvišala tla. Ko sem opravil tudi jaz sv. daritev na oltarju Matere Božje, ni me prav nič motilo v pobožnosti to, da nimam tega kraja za kraj njenega rojstva. V cerkvi me je tudi zanimala, nekoliko celó motila služba božja po grškem obredu.

Kakor sem bil vesel cerkve same, tako sem bil vesel drugega znamenitega mesta, ki je prav blizu cerkve. Vidi se namreč blizu nekak posušen ribnjak ali obširen vodnjak, deloma podrt in zasut. Tukaj je bila ona „Ovčja kopel“, o kateri govori sv. evangelij (Janez, 5. pogl.), ki se je imenovala po hebrejsko **Bethesda** in v kateri je ozdravil Gospod 38 let bolnega človeka. Bilo je tedaj tukaj obširno kopališče, ki je imelo pet lop. V teh je ležala velika množica bolnih, slepih, kruljevih, suhoudnih, kateri so čakali plivkanja vode. Zakaj angelj Gospodov je ob časih prišel v kopel, in voda je plivkala. In kdor je po plivkanju vode prvi stopil v kopel, ta je ozdravel, katero bolezen koli je imel. Bil je pa neki človek tam, kateri je bil 38 let bolan. Ko je Jezus tega videl ležati, in je vedel, da je že veliko časa tak, reče mu: „Hočeš ozdravljen biti?“ Bolnik mu je odgovoril: „Gospod! nimam človeka, da bi me v kopel dejal, kadar se voda skali; zakaj predno jaz pridem, drugi pred menoj vanjo stopi.“ Jezus mu reče: „Vstani, zadeni svojo posteljo in hodi!“ — Še v novejšem času je bil menda tam studenec, ki je imel zdravilno moč; dandanes se v spodnjih prostorih še vedno nabira nekoliko vode.

Lep in prostoren je zavod, v katerem se vzgojujejo mladeniči za duhovski stan. Omenjeni prijazni pater v beli redovni obleki mi je pripovedoval o raznih rečeh. Zlasti to me je zanimalo, da so redovniki popolnoma kot bi bili na francoskih tleh; v duhovskih rečeh so odvisni edino le od svojega nadškofa Lavigerie-a. Mladeniči so se igrali veselo in živahno na dvorišču in, kakor pri nas, zdeli so se mi čvrsti in veseli, kakoršna je povsod mladina v rokah katoliških vzgojevalcev.

S tem popisom sklenímo popisovanje katoliških svetišč v Jeruzalemu in obrnímo se tudi do nekatoliških, kajpada le nekaterih!

Romar naj ne zamudi ogledati si krasne in bogate **cerkve sv. Jakopa** starejšega, ki je last nezedinjenih Armencev. Od cerkve Božjega Groba se mora iti proti jugu ali proti Sijonskim vratom in se pride do velikega armenskega samostana, kjer je tudi armenska šola in gostišče. Brez vodnika si pač ne bode ogledoval potnik tega svetišča in drugih, katera bodemo omenili. Zato ni treba praviti, kako se pride v cerkev, kje je to in ono; povem samo, da je cerkev sezidana na tistem mestu, kjer je dejal kralj Herod Agripa ob glavo sv. Jakopa, brata sv. Janeza Evangelista. Mislijo, da so Španci sezidali to cerkev, ker jako časté sv. Jakopa, kateri je pri njih oznanjeval sv. evangelij. To cerkev so dobili v oblast Armenci, ki so se pozneje odcepili od katoliške cerkve. Dandanašnja lepota in bogatija v cerkvi priča, da so Armenci bogati ali da vsaj dadó veliko za cerkev. V severni strani vidi romar kapelo; tukaj je bil obglavljen sv. Jakop, ker se je hotel hudobni Herod prikupiti Judom s tem, da je preganjal kristijane. Njegovo telo pa so prenesli na Špansko, kjer počiva in se časti v Komposteli. (Glej ‚Obris‘, E 2.)

Ne daleč od armenskega samostana proti jugu, prav blizu Sijonskih vrat, vidi romar cerkev, ki ga spominja Gospodovega trpljenja: ono armensko cerkev, kjer je bila **hiša velikega duhovna Ana.** Cerkev pripada armenskim usmiljenim sestram, ako jo sploh moremo imenovati eno cerkev, zakaj dva prostora sta le malo med seboj združena, in v prvem je tudi majhen vodnjak. Druga bi bila prava cerkev, kjer so izpraševali našega Gospoda. Natanko kažejo tudi mesto, kjer je stal Zveličar. — Ako stopimo ven na dvorišče, vidimo — ne vem prav, koliko slabih oljk. Tu — pravijo — je bil Gospod na neko drevo privezan, ko so ga sodili.

Kadar je romar v tej armenski cerkvi, naj ga pelje vodnik na bližnji kraj zunaj obzidja, kjer je stala **hiša Kajfova.** Tam je sedaj armenska cerkev Zveličarjeva. Romar se spominja Zveličarja, ki je bil pred Kajfom, spominja se tudi sv. Petra, ki je zatajil Gospoda. Kakor so ti spomini bridki, tako je katoličanu bridko pri srcu, da nimamo v tej cerkvi nobene pravice več, dasi je v nekdanjih časih bila cerkev katoliška. Tukaj se vidi tudi **ječa Zveličar-**

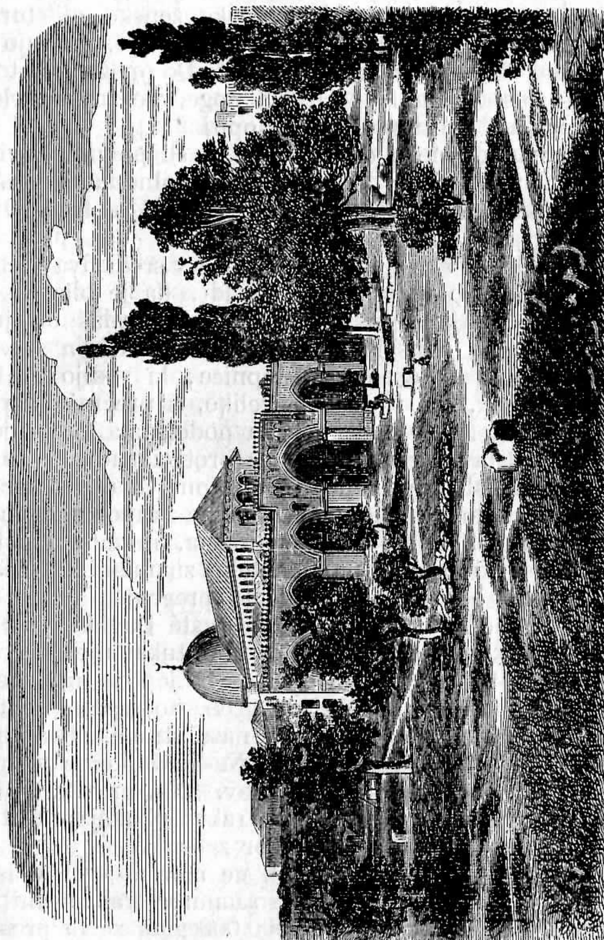
jeva, kjer je bil naš Gospod zaprt po noči pred trpljenjem. Velika ni, za silo sta dva človeka lahko v njej. — V tej cerkvi je tudi del onega kamena, s katerim je bil zaprt grob Zveličarjev, in katerega je odvalil angelj od groba. (Glej ‚Obris' F 2.)

Ker niso ta svetišča katoliška, ogleda si jih katoličan nekoliko teže. Vsaj meni se je zdelo, da mi nekaj teži srcé, in hitel sem od kraja do kraja.

Ko smo prišli skozi Sijonska vrata iz mestnega ozidja, gremo proti južni strani; zapustivši Kajfovo hišo, vidimo ob levici večje in čednejše poslopje. Vodnik nam pravi, da je tukaj mohamedansko svetišče „p r e r o k a D a v i d a", kristijanom pa je tukaj **dvorana zadnje večerje.** Zares svet kraj je tukaj. Za cerkvijo Božjega Groba je to najsvetejše mesto v Jeruzalemu, ker je postavil Gospod tukaj zakrament svetega Rešnjega Telesa. Tem večja žalost obide romarja, da ni ta kraj v katoliških, ampak v turških rokah.

Ali je pa tukaj res pravi kraj, kjer je Gospod postavil skrivnost svoje ljubezni? Res, zakaj prav tukaj se je ohranilo tako živo in tako stanovitno sporočilo, da ni treba o resničnosti nič dvomiti. Ker je bilo v Jeruzalemu vedno nekaj kristijanov, sedaj več, sedaj manj, kako bi bili pozabili ta kraj? Saj je bila ob Gospodovem času ta hiša ne samo obče znana, ampak tudi velika in imenitna. Imel jo je skoro gotovo kak prijatelj Gospodov; sporočilo pravi, da je bila Jožefa Arimatejskega. Gotovo so imeli prvi kristijani do tega prostora posebne pravice, kakor so imeli posebno spoštovanje. Tukaj so se zbirali apostoli po Gospodovi smrti, tukaj se jim je Zveličar nekaterikrat prikazal, tukaj je postavil zakrament svete pokore, tukaj je ž njimi govoril o kraljestvu božjem. Po Gospodovem vnebohodu pa so bili tam učenci z Devico Marijo zaprti iz strahú pred Judi in so pričakovali sv. Duha. Prejeli so ga binkoštno nedeljo in potem pogumno stopili pred ljudstvo. Gotovo so se apostoli pozneje še večkrat tukaj zbrali, bodisi k božji službi, ali pa za važna posvetovanja. Tako je bila v tej dvorani prva krščanska cerkev. Zato se je tudi ohranila v raznih viharjih. Sv. Helena je sezidala na tistem mestu cerkev z nadstropjem v spomin, da je imela nadstropje tudi nekdanja hiša. Ko so prišli križarji v Jeruzalem, našli so to cerkev podrto in so jo sezidali iz nova. Po raznih dogodkih so dobili oo. frančiškani to mesto v last, sezidali zopet cerkev, ker je bila križarska podrta, dobili zraven cerkve nekoliko

sveta, ki ga jim je kupila neka Florenčanka, neapoljski kralj Robert pa je kupil frančiškanom l. 1333. za 17 milijonov cekinov od egiptovskega sultana vse svete kraje, da bi

Mošeja El-Aksa.

imeli do njih večno pravico. Tako radodarni so bili tedaj kralji, in tako lačen denarja je bil sultan. Na kupljenem svetu so sezidali očetje poleg samostana tudi bolnišnico in gostišče in tako imeli na Sijonski gori glavni sedež. Zato

se je prednik frančiškanov imenoval „varih gore Sijonske in svete dežele“. Pa kaj se menijo Turki za pravico, za pogodbe! L. 1551. so pregnali odtodi frančiškane, naredili iz enega dela cerkve turško mošejo, v spodnjih prostorih napravili stanovanje za mohamedanske ženske ali turške žene, in kristijani, ki hodijo gledat to poslopje, morajo trpeti to vedno skrunjenje svetega kraja. Do onega prostora, kjer je naš Gospod umil apostolom noge, ne smejo kristijani, le v zgornji prostor smejo vstopiti.

Prišli smo na neko dvorišče in tu šli po precèj visokih stopnicah v dvorano, katero nam popolnoma natančno kaže naša slika na strani 139. Dolga je 14 metrov, 9 pa široka. Zidava je gotična. Po dolgem, od juga proti severu, je razdeljena v dva dela, ker stojita v sredi dva stebra, kakor v cerkvi. Po vsem se lahko vidi, da je bila tu krščanska cerkev. Ako se vstopiš tako, da gledaš od juga proti severu, tedaj vidiš isto, kar ti kaže slika. Na severovzhodu (v podobi na desni) so stopnice, ki vodijo k „Davidovemu grobu“, na severu je veliko, s pregrajo zaprto okno, skozi katero se vidi nekaka podolgasta pregrnjena omara, ki predstavlja grob Davidov; proti zapadu je še en steber, ki se na sliki ne vidi. Za hrbtom ima gledalec tri okna, med katerimi je tudi mala dolbina za mohamedansko molitev. Dvorana je popolnoma prazna, in zato tem bolj presune žalost kristijana na tem tako znamenitem mestu.

Skozi ono odprtino sem gledal pregrnjeni ‚grob Davidov‘. Mohamedanci namreč jako časté Davida, ker ga imajo za velikega preroka. Pravijo, da je tukaj njegov grob; kar se zdi nekaka pregrnjena omara, to je v resnici pregrnjen, po mohamedanski šegi zidan grob, podolgast, pa tudi precèj visok, zgoraj narejen kakor naša streha. Pregrnjen je s slabimi, rjavimi preprogami. Na prvi pogled se prepriča vsakdo, da to ni grob Davidov. No, pravi grob Davidov je neki ravno spodaj pod to rakvo. Zakaj prav tako so razdeljeni spodnji prostori, kakor zgornji.

Ker nisem nič drugega videl, ne morem več popisati. Povem pa še, kar sem slišal, da so namreč frančiškani obljubili en milijon frankov, torej 500.000 gld., za ta prostor, a mohamedanci ga niso hoteli prodati. Prvo pač ni resnično. Milijona frankov niso mogli obljubiti frančiškani, ker ga nimajo. Pač pa je res, da so mohamedanci trdovratni in nečejo prodati za pametno ceno. A upati smemo, da pride kmalu naposled vendar-le v krščanske roke.

Omarjeva mošeja (nekdanji tempelj). Preostaja nam, da si ogledamo še jako znamenito, res sveto mesto, ki je pa že iz davna v turških rokah, mesto, kjer je stal nekdaj veličastni t e m p e l j. Tam je sedaj tudi mohamedancem sveto mesto, katero imenujejo „h a r a m e š - š e r i f“, to je veličastno svetišče. Dve mošeji stojita na tistem mestu, prva se imenuje „mošeja skale“ (kubbet es - S a k h r a), druga pa je nekdanja Marijina cerkev, dandanes mošeja „e l - A k s a“ (to je skrajna), katero vidi čitatelj na strani 147. O tem svetem kraju samem bi se dala napisati tako velika knjiga, kakor je tá-le; toda za romarja ni tako imenitna, kakor so katoliška svetišča, dokler se bode svetil polmesec nad goro Morijo.

Ako hočeš obiskati omenjeni mošeji, dobiti moraš dovoljenje od turške oblasti. Vodja avstrijskega gostišča ti je tudi lahko poskrbi. Dobro je, da jih gre več skupaj in da vzamejo seboj kavasa.

Pot vodi romarja skozi palačo jeruzalemskega paše, kjer se pridruži turški vojak za stražo. Kako strmi ogledovalec, ko se mu razgrinja obširni prostor, kolikor bolj se bliža od večerne strani višini, na kateri sta mošeji! Tu spozna, da je bil tempelj res na hribu, če tudi ne visokem. Nikakor si nisem mislil tega prostora tako velikega, tako pripravnega za krasna poslopja, kakor je v resnici. Sedaj mi je vse jasno, kar sem čital in kar sem se učil o nekdanjem judovskem svetišču. Proti severo-vzhodu stoji neka manjša mošeja, enako tudi proti zapadu, z visokim minaretom, tako da se že na zunaj kaže, kako imeniten je mohamedancem ta kraj. Tam naravnost proti vzhodu pa se dviga mogočna mošeja Es-Sakhra ali O m a r j e v a z veličastno kupolo, na kateri se blišči polmesec. Gnalo me je, da bi hitro videl to tolikrat imenovano in opisano svetišče, zato pospešim korake. Mošeja je velikanska stavba, zidana — rekel bi — okroglo, natančneje pa treba reči: na osem vogalov. Pred mošejo na vzhodni strani je nekaka lopa na deset vogalov, katera se imenuje „s o d i š č e D a v i d o v o“. V dveh vrstah na okrog nosijo streho lepi stebri, tla pa so pokrita z marmornimi ploščami. Tukaj je bil pač v starem času veliki žgavni oltar.

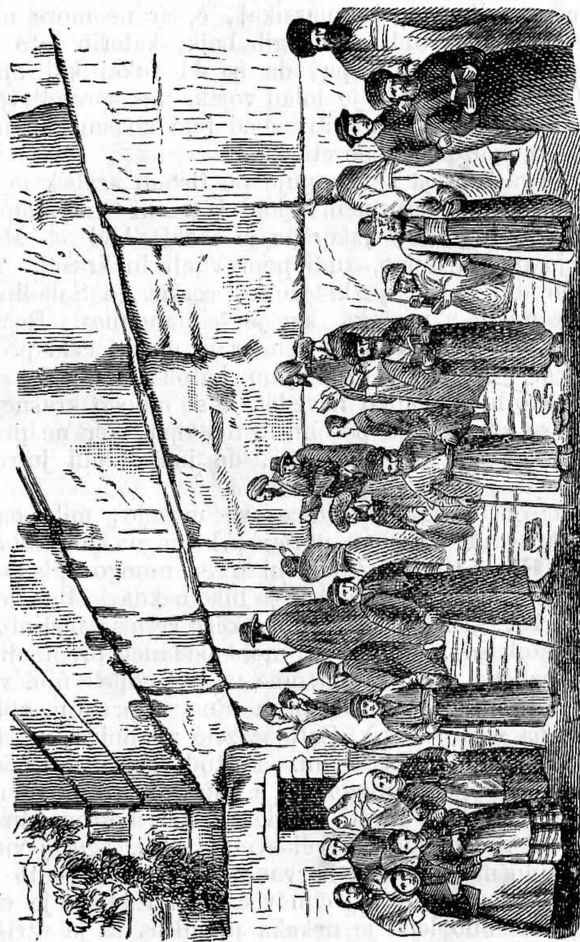
V pravo mošejo stopimo, gredoč čez dober kamenit tlak, na vzhodni strani. Tu je treba deti na noge nekake copate, in sicer kar čez svoje čevlje. Mohamedanci si sezujejo čevlje, predno stopijo v svojo mošejo, nam pa do-

volijo, da gremo v njih obuvalu. Deloma je treba pokazati tako spoštovanje do njih svetišča, deloma pa se tako obvaruje lepi tlak, da ga kakšen evropejski podkovani čevelj ne poškoduje. Rečem naravnost, da sem se začudil, zagledavši lepoto te mošeje. Ne samo, da je narejena iz gladkega, svetlega marmorja, da je mnogo delov pozlačenih, tudi lahka je vsa zidava. Prav gibčno se dviga kvišku kupola, in na okrog visé mnogi lestenci ali lustri za razsvetljavo. A kakor se začudi potnik lepoti zidovja, tlaka in kupole, tako se začudi nad tem, kar vidi sredi mošeje. To je velika, čisto navadna ali prirodna skala, kakoršno vidiš na pr. ob velikih rekah ali na gorah. Dolga je pa skala 17 in pol metra, 13 in pol široka, pa dva metra visoka. Pa ni gladka, ampak le proti severu in večeru je bolj ravna, na druge strani pa je več ali manj poševna. Okrog skale je narejena lepa ograja, da nihče ne stopi do nje. Ta skala je mohamedancem jako sveta. Pravijo namreč, da je na tej skali stal prerok Mohamed, predno se je dvignil v nebo. Ko je šel proti nebu, hotela je tudi skala za njim. A tu je poslal Bog angelja Gabrijela, da jo je še pridržal na zemlji. Zato pa plava po veri mohamedancev ta skala še vedno čisto prosto v zraku in se nikjer ne naslanja na tla. Kajpada se vidi jasno s telesnimi očmi, da to ni resnično.

Čudna se zdi ta skala sredi druge krasote. Zato se poprašujejo opazovalci, kaj je bila ta skala nekdaj v Salomonovem templju. Nekateri so mislili, da je bila ta skala žgavni oltar, kjer so nekdaj darovali žgavne daritve. Drugi pa trdé in sicer bolj po pravici, da je bil na tem mestu nekdaj najsvetejši del templja, in da je na skali stala skrinja zaveze. To je prav verjetno; tempelj je bil zidan nekoliko nad tlemi, da se je šlo vanj po stopnicah. Tako je bila skala zakrita; ko so pa pozneje vse podrli, pa tudi v stran spravili zidovje, ostal je kamen, na katerem je menda očak Abraham daroval sina Izaka. Okrog je polno dragocenostij, okna so v višjem delu sten in iz barvanih, umno zloženih kosov stekla.

Ko se je romar nagledal lepe zidave, pelje ga mohamedanski čuvaj mošeje pod zemljo in sicer naravnost pod ono veliko skalo. Tukaj spodaj je precejšen prostor; njegov strop je tista skala, katero smo videli zgoraj. Res je skala na spodnji strani prosta, kakor bi bila premalo podprta. Tako je pač nastala ona pravljica mohamedancev.

Toda ob strani se drži prav trdno drugih skalnatih tal. Razne reči pripoveduje moslim tu spodaj: kaže ti kraj, kjer vidiš, kako velik je bil Mohamed, ker je segel namreč tam

Judje jokajo pod tempeljskim zidovjem.

prav do stropa; kaže del kamena, ki se imenuje jezik, ker je z Mohamedom skala celó govorila. Pa tudi kalifu ali prerokovemu nasledniku Omarju je skala odgovorila na njegov pozdrav: „Mir s teboj“ takó-le: „Tudi nad teboj bodi mir!“

Premišljali so nekateri, čemu je bil nekdaj v templju ta prostor, pa niso dobili pravega pojasnila. Rekli so, da je tu doli odtekala kri, katero so polivali okrog žgavnega oltarja, a to ni verjetno. Bolje je reči, da ne vemo. Mohamedanci pravijo seveda marsikaj, česar ne more nihče drugi verjeti, kakor tudi ne drugih bajk, katerih zato tudi ne pripovedujem. Res je pa, da se dá tukaj kaj mirno moliti. Ganilo me je, da je mlad vojak, naš spremljevalec, začel v nekem kotu kar moliti, med tem ko smo si drugi ogledovali to podzemsko posebnost.

Omarjeva mošeja se imenuje po tistem arabskem kalifu, ki je premagal Jeruzalem; zidal je pa ni Omar, ampak začel jo je zidati (tako, kakoršna je sedaj) Abd-el-Melik. Zidali so jo potem dolgo, tudi popravljali in krasili. Križarji so naredili iz mošeje krščansko cerkev, a Saladin jo je zopet premenil v mošejo, kar je še dandanes. Reči se mora, da je mošeja res lepa; vendar jo mnogi celó preveč povzdigujejo. Če sedaj primerjam katoliške cerkve s to mošejo, koliko bi jih lahko navedel, ki so mnogo krasnejše! A potniku se zdi mošeja posebno zato lepa, ker ne pričakuje nič posebnega in ne pomisli, da imajo tudi jutrovci um in pamet.

Romar občuduje lepo Omarjevo mošejo, milo pa se mu stori, ko pride v drugo mošejo, ki je na gori Morija, imenovano **El-Aksa.** Zakaj ni treba mnogo ogledovati in premišljati, da se spozna, kaj je bila nekdaj. Bila je to Marijina cerkev, sezidana od krščanskega cesarja Justinijana (v šestem stoletju), katero so mohamedanci premenili v mošejo. Različne druge premembe so se godile ž njo, vendar se je ohranila do današnjega dne v prvotni obliki. (Glej sliko na strani 147.) Zato je zeló zanimiva, in silno škoda je, da je nimajo kristijani. Pa tudi lepa in veličastna je. Že prednja lopa je mogočna, a notranja ali prava mošeja je lepa in velika hkrati. Dolga je 90 metrov, široka pa 60 in ima sedem ladij. Beli svetli stebri, zgoraj vidno podstrešje, močna kupola z barvanimi okni — vse to poprime ogledovalca tem bolj, čim več enakih stavb je videl v Evropi. Posebno lepa je nekaka prižnica, to je vzvišeni prostor za onega, ki moli pred drugimi. Proti vzhodu vidiš konec mošeje neki neznaten prostor, v katerem je molil Omar, drugi kalif ali naslednik za Mohamedom.

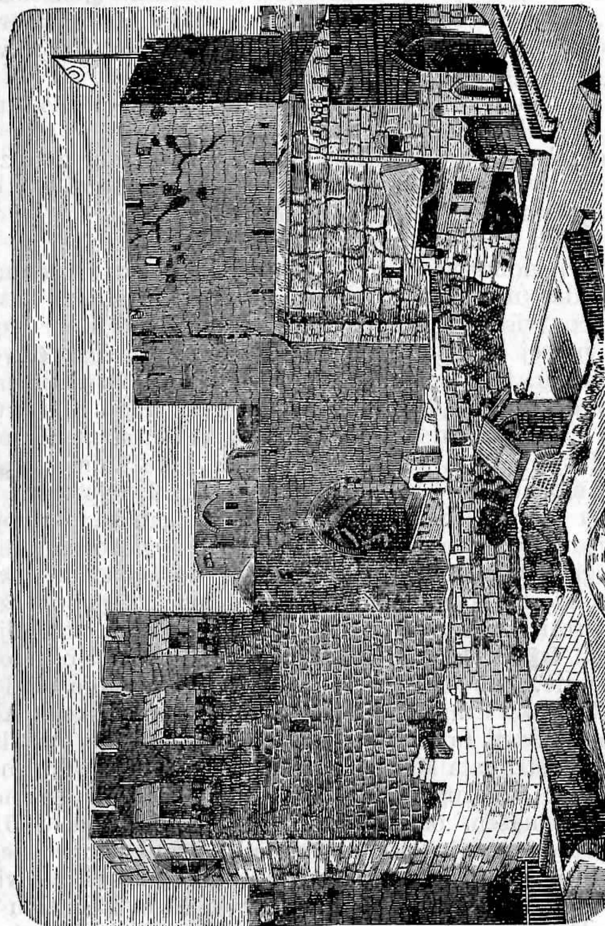
Na zahodno stran pa se odpre na koncu mošeje obiskovalcu dolg prostor, podprt z visokimi stebri; sam ne vé,

čemu je ta dolgi prostor, ki ni posebno lep. Morebiti so ga imeli nekdaj ‚tempeljski vitezi‘ ali ‚templjarji‘, ki so bivali tukaj. Urno sem šel po tem čudnem, nekoliko temnem prostoru in se oziral, čudeč se, okrog sebe, a še bolj sem se čudil, ko smo prišli naposled v velikanske podzemske prostore, v katerih je nepregledno mnogo močnih stebrov (neki mohamedanski spremljevalec je trdil, da jih je več tisoč, a že to je veliko, da jih je nekaj stotin). Tudi tu sem tekal semtertje, da bi več videl, a nisem našel nič posebnega. Glavni namen te velikanske zidave je bil, da so zgornja tla zvišali, hkrati pa je bil tukaj prostor za razne potrebščine. Voditelj je pravil, da so bili tu hlevi Salomonovi; enako trdé, da so imeli tukaj templjarji svoje konje. Bodisi karkoli, gotovo je ta zidava jako stara, in vsaj nekaj podobnega je bilo tukaj že ob času Salomonovem. Čitatelj naj si misli ogromno dolg in širok, kakih 5—6 metrov visok prostor vseskozi prepřežen s stebri, pa si misli precèj resnično ‚hleve Salomonove‘. Ako človek stopi k ozidju, k malim okencem ali linicam, ako gleda potem od zgoraj s tistega mesta, na katerem je bil Kristus izkušan, ako vidi to debelo, visoko zidovje, strmeti mora nad nekdanjimi časi, ki so napravljali take zidine; spominja se mogočnega Salomona, ki je zvišal in razširil ta hrib in ga tako priredil za tempelj in postranska poslopja.

Ogledovali smo notranjo stran zidovja, ogledovali „zlata vrata“, ogledovali stranske priprave in poslopja, poslušali muecina, ki je vabil k molitvi, potem pa šli globoko zamišljeni proti domu. O čudna usoda judovskega templja!

Zid, kjer Judje jokajo. Ker govorim o judovskem templju, naj popišem kar tukaj, kako hodijo Judje ob petkih jokat in molit pod zidovje tempeljsko. Ako hoče romar videti ta prizor, gre petek popoldne na tisti kraj, kjer se strinjata Morija in pa Sijonska gora. Tu bode že videl Jude in druge ljudi, ki gredó vsi proti nekemu mestu. (Na našem obrisu stran 97. se vidi v delu 5 D, tam, kjer je štev. 6 in sicer na zunanji strani tempeljskega zidú.) Močno staro zidovje se dviga ponosno kvišku, vidi se mu, da se je ohranilo iz starodavnih časov; ob zidu je nekaka ulica, kakih 30 metrov dolga in kakih 5 metrov široka. Tu vidi vse polno ljudij, kaže se mu zanimiv prizor. Ob zidu stojé večinoma stari Judje, z dolgimi suknjami in običajnimi kapami, nekateri se naslanjajo na zid. V rokah imajo kako knjigo ali pa tudi nič; obrnjeni so proti

zidu in glasno molijo, vzdihujejo, jokajo, priklanjajo in gibajo se s svojimi životi, da jih mora človek res pozorno gledati. Opazoval sem bistro, kako se vêdejo, in spoznal, da opravljajo nekateri to navadno žalovanje čisto hladno,

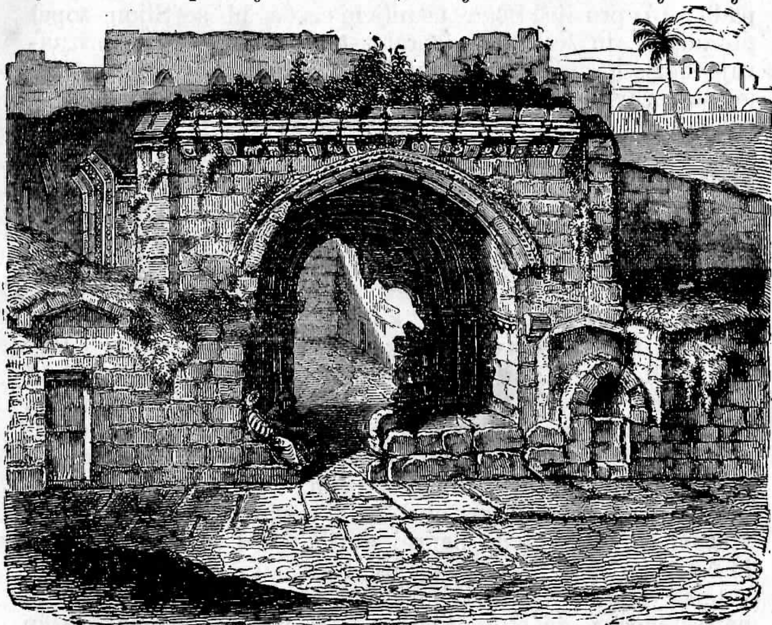
Davidovo bivališče. Davidov stolp. Stolp ‚Hippicus'.
(Primerjaj sliko na strani 78.)

a drugim se vidi v istini, kako tožijo, kako jim kapljajo solze po bledem licu. In prav to gane vsaj nekoliko ogledovalca, zlasti če se živo spominja nekdanje in sedanje usode Judov. Zavrgli so Kristusa, zato so bili razkropljeni

po svetu, razdejano je ostalo njih svetišče. In tempelj je bil Judom ponos, čast, vse. Zato so hodili že v prvih časih jokat na razvaline tempeljske, dasi so morali za to pravico plačevati davek in prenašati zaničevanje rimskih vojakov. Ko so prišli mohamedanci v Jeruzalem in sezidali na tempeljskem prostoru mošejo, niso puščali več Judov le-sem; odslej so hodili jokat spodaj ob zidovju. Tu torej še vedno jokajo zaradi razdejanega templja, zaradi podrtih zidov, zaradi slavnih môž, ki so poginili, zaradi duhovnov, ki so padli; tu prosijo Boga usmiljenja, da bi se Sijon zopet povzdignil, in Jeruzalem zbral svoje otroke. Tako priznavajo božjo pravično jezo, ki jih je zadela, tako se ponižujejo, akoravno so zaradi bogastva nekateri Judje tako mogočni v Evropi. Priznam rad, da se mi je milo storilo zlasti zaradi nekega starca, ki je na vse pretege molil, jokal in tarnal, zopet in zopet povzdignil svoj glas, kakor človek, ki dolgo joka in se ne dá potolažiti. — Kakor je bilo tukaj precèj Judov, tako je bilo tudi mnogo gledalcev, in marsikateri Jud — ne bodi len! — je prosil ob tej ugodni priliki miloščine.

Naposled si oglejmo, ko se mudimo v Jeruzalemu, imenitni **stolp Davidov**, katerega se spominjamo v lavretanskih litanijah. Ko pride romar od Jafe sem skozi vrata v mesto, vidi takoj mogočni „Davidov stolp“ na desni; vsaj pokažejo mu ga, ako vpraša zanj. A tu moram priznati svojo zadrego, da niti sam natančno ne vem, kateri je pravi Davidov stolp. Ob Jafskih vratih je namreč trdnjava ali citadela, ki pa ima š t i r i stolpe: prvi je nasproti vratom, drugi je malo naprej proti mestu ali vzhodu, tretji in četrti pa sta proti jugu (3, 4.). Razlagalci pa se ne vjemajo v tem, kateri je pravi Davidov stolp. Vendar se mi zdi najresničneje, da stoji vzhodni (na naši podobi levi) stolp na mestu in na podstavi nekdanjega Davidovega stolpa; a desni, ki je bližji vratom, imenoval se je nekdaj „Hippicus“ in je precèj večji od levega; vendar pa navadno tega imenujejo Davidovega. No, ni se nam treba prepirati za imena. Četudi so sedanji stolpi zidani hkrati z drugim zidovjem, vendar je podlaga prav stara in se je ohranila od najstarejših časov. Turek se malo briga za popravljanje, zato razpada dandanes zidava, in znotraj je vse v neredu. Ako hočeš videti ta stolp znotraj, obrniti se moraš do avstrijskega konzula, plačati nekaj frankov, a ne najdeš nič posebnega. (Na našem načrtu str. 97. je stolp Davidov določno zazna-

movan, 1 pomeni stolp Hippicus, 2 in 3 pa stolpa Phasael in Mariamne.) Zlasti mogočno je bil Herod utrdil te stolpe in tukaj tudi stanoval. Tukaj je sprejel tri modre iz jutrove dežele. Rimljani, ki so razdrli Jeruzalem, pustili so te stolpe, češ, naj pričajo, kako mogočnega sovražnika smo premagali. Tukaj je bival nekdaj tudi kralj David, tukaj je bil njegov ljubljeni „Sijon". Mohamedanci pripovedujejo ali hranijo poročilo, da je bival David v levem stolpu, tam kjer se vidi spredaj eno okno, ko je videl Betzabejo in je

Vhod v nekdanji hospital johanitov.

potem grešil. Dandanes je tam skladišče — magacin, nekdaj pa so mohamedanci na onem mestu molili.

Ogledavši si ta imenitni stolp zapustimo Jeruzalem in njega obzidje. Mnogo zanimivega bi sicer še dobili, na pr. blizu cerkve Božjega Groba veliki nekdanji ‚hospital' johanitov, ki je pa dandanes skoro podrt, a naj zadostuje čitatelju samo slika. Hiteti moramo: marsikaj zanimivega je še zunaj mestnega zidovja, kar si bodemo sedaj ob kratkem ogledali.

8. Dolina Jozafat in Oljska gora.

Jeruzalem in Oljska gora sta tako tesno združena med seboj, kakor brat in sestra. Jeruzalem namreč stoji na višini; na jutrovi strani mesta je hrib, ki je nekoliko višji od Jeruzalema, in ta se imenuje Oljska gora. Tako se je imenovala nekdaj in tako se imenuje dandanes. Med obema je srednje-globoka, pa ozka dolina, katero imenujemo navadno dolino Jozafat. Ta znana dolina se razteza precèj naravnost na jutrovi strani mesta in mu je torej bližja soseda. O njej bodemo govorili najprej, potem pa o Oljski gori.

Potniku je treba stopiti samo skozi vrata sv. Štefana, pa ima pred seboj Oljsko goro, in ako gre nekoliko korakov od vrat naprej, vidi celo dolino Jozafat. O, kolikokrat sem prišel le-sem, celó po dvakrat na dan! Oljske gore in znamenite doline se nisem mogel nagledati. In za spomin sem si naredil tudi fotografično sliko gore in pa doline; čitatelj vidi obe prerisani na teh-le listih: stran 162. in 164.

V davnih, davnih časih si je dolino Jozafat izkopala voda, ki je todi potekala in odtekala. V evangeliju se imenuje potok Cedron (Kidron, to je črni), ki je tekel ob Gospodovem času po tej dolini. Sedaj je tukaj potok samo med zimskim deževanjem, sicer je pa struga prav tako suha, kakor pri naših hudournikih. Dandanes sta čez potok dva mosta: zgornji, ki je lepši, je blizu vrat sv. Štefana, spodnji je pod južno-vzhodnim voglom mestnega zidovja. Na severni strani je dolina nekoliko širša, proti jugu je pa čimdalje ožja, kakor je tudi nižja. V sredi, prav pod ‚zlatimi vrati', je v dolini lepa zelena ravnica, kjer rastó oljke. Ta kraj nam kaže prav po resnici slika na strani 162. Od onega spomenika naprej, ki se jasno vidi v sliki, je dolina nekaj korakov ozka, polagoma pa se razširja, in celó druga dolina se cepi od te doline na desno ali proti zahodu, to je „dolina Hinnom". Dolina Jozafat pa je dalje proti jugu dobro obdelana, in na bregu ob Oljski gori je prislonjena prav mična, mala mohamedanska vas S i l o e. — Taka je dolina Jozafat. Ne smeš si torej misliti te doline jako velike. Ako greš v Ljubljani za grad in se ozreš tje na Golovec, tedaj imaš pred očmi nekoliko večjo širjavo in globočino, kakor je v dolini Jozafat.

Nad dolino je na jutrovi strani Oljska gora. Imenuje se tako zaradi mnogih oljk, ki so nekdaj tukaj rastle in rastó še dandanes. Visoka ni tako, kakor si navadno

mislimo goro; ampak je le podolgast hrib, ki se razteza od severa proti jugu. Na njegovi višini je malo mohamedansko selo Kefr-et-Tur; od te višine se znižuje na vse strani, a bolj proti zapadu nego vzhodu, bolj proti jugu nego severu. Na severu in na jugu vodi čez hrib pot v Betanijo, ki je oddaljena od Jeruzalema pičle četrt ure.*)

Oljska gora je ena izmed onih višin. katerih ima Judeja tako obilo. Tako je tudi dolina Jozafat podobna mnogim dolinam, ki segajo precèj globoko v visoki judejski svet. Ta dolina se drži druge, in tako bi pač šli lahko po dolinah od Jeruzalema do Mrtvega morja.

Koliko bi se dalo povedati o **dolini Jozafat!** Bralec si gotovo že slišal, da bode v dolini Jozafat vesoljna sodba. To sklepajo iz teh-le besedij preroka Joela:**) „Izbral bodem ondi vse narode in jih popeljem v dolino Jozafat, in pravdal se bodem ondi ž njimi zaradi svojega ljudstva in zaradi svoje dedščine, zaradi Izraelcev, katere so razkropili med narode in mojo deželo razdelili.“ Seveda ni določena verska resnica, da bode Bog sodil prav tukaj, pa tudi nič ni proti tej resnici. Saj je Bog tukaj že sodil narode: kdo vé, koliko tisoč in tisoč ljudij je padlo v tej dolini, koliko trupel je tu pokopanih! Tukaj imajo zgoraj ob zidu jeruzalemskega mesta svoje grobišče mohamedanci, na drugi strani pa ob Oljski gori, tje proti jugu, je brez števila judovskih grobov, kamen je pri kamenu, da se skoro težko gre med grobovi. Judje pravijo: „Kdor je pokopan v dolini Jozafat, ta bode imel večno življenje“. Zato pa gredó zlasti stari Judje radi v Jeruzalem, da bi tam umrli in bili pokopani v dolini Jozafat.

Ozrimo se sedaj na znamenitosti in na spomenike, ki so v dolini in pa na Oljski gori. Da začnemo od spodaj in gremo navzgor, pojdimo najprej po dolini do onega spomenika, ki ga kaže naša podoba na strani 162. Nad potjo stoji še precèj dobro ohranjena stara zidina, nekako takšna, kakoršne so naše kapele ob potih, pa veliko večja. Zidana je v ‚dorskem‘ zlogu in je res zanimiva mala stavba. Posebno zanimiva se mi je zdela streha v podobi ostrega stolpa. Tu je grobni spomenik Absalomov. Tako mu pravijo sploh vsi. Kakor je znano, obvisel je Absalom, ki se je bojeval zoper očeta Davida, za lase na nekem drevesu v efrajmskem gozdu, mula mu je pa zdirjala

*) Glej zemljevid sedanje Palestine in posebej Jeruzalem z okolico na strani 64. — **) Joel 3, 2.

naprej. Tukaj ga je prebodel Davidov poveljnik Joab, potem so ga vrgli v neko jamo ter nanj nametali veliko kamenja. Potemtakem ni bil pokopan tukaj, ako ni morebiti David pozneje dal tu sem prenesti njegovih kostij. Absalom ga je dal sezidati zase, češ, da bode počival po smrti v njem. Znamenito je tudi to, da je ves spomenik, razven strehe, napravljen iz enega samega kamena. Ako gre todi mimo kak Jud, vrže proti spomeniku kamen, da tako izrazi svoj stud nad nehvaležnim in surovim sinom.

Prav blizu tega spomenika je grob kralja Jozafata. Posebnega ni nič v njem, kakor par votlin, katerih prva je še precèj skrbno izdelana. V zapadni steni je nekolika dolbina za grob.

Znamenitejša sta dva druga grobna spomenika, ki sta na bregu Oljske gore kakih sto korakov proti jugu: grob sv. Jakopa mlajšega in grob Caharijev. Velikih stavb ne sme pričakovati romar, zakaj samo dve votlini se nahajata tukaj. Gôri v skalah nad potjo je dvojen vhod v prvo votlino; težko je priti vanjo; od spodaj se vidi lepša, kakor od blizu. Težko je tudi dobiti pravo primero, da razložim, kakšen je ta grob sv. Jakopa. Pravijo, da je bil tu notri pokopan sv. apostol Jakop mlajši.

Lepšo obliko ima drugi spomenik, ki je v skalo vdelan in ima tudi pravilno izdelano sprednjo stran, kakor kapela. Ves spomenik je iz enega kamena ter gleda otožno v dolino, kot osamela priča davne preteklosti. Ne vé se, kateri Caharija je tukaj pokopan, ker jih je več tega imena. Da sta oba spomenika res stara in zato častitljiva, to se lahko vidi. Stala bodeta še dolgo, in potniki ja bodo ogledovali: saj nista tu gôri nikomur na poti.

Pod tema spomenikoma je struga potoka Cedrona prav globoko izkopana, polna kamenja in neprijazna; ob hudi vročini mora biti med temi skalami neznosno. Slab most vodi na ono stran, kamor se gre proti Sijonu ob južni strani mestnega zida. Todi je pač šel tudi naš Zveličar od zadnje večerje na Oljsko goro, in prav todi so ga biriči nazaj tirali zvezanega pred višjega duhovna. Sporočilo pravi, da je bil Zveličar tukaj pahnjen navzdol in da se je udaril ob skalo. Prav zato nam je ta kraj častitljiv in svet, in ko gremo mimo, spominjamo se Gospodovega trpljenja.

Dolina Jozafat se vije naprej proti jugu. Tudi mi gremo še naprej in zagledamo na levi jako zanimivo vas Siloa ali Silvân, ki je zidana kakor tičje gnezdo na str-

mem bregu Oljske gore. Svet je ves skalovit, zato je marsikako stanovanje izsekano v skalovju. Tudi nekdanje grobove so porabili ljudje, da so v njih priredili bivališča. Pod vasjo se razprostira ljubka dolinica. Ko bi bilo tukaj vedno dovolj vode in nekoliko drevja, bilo bi prav rajsko. Pomladi je jako prijetno. Lepo zelena trata se mi je smejala v pozdrav, ljudje so delali pod milim gorkim nebom, in zgoraj je kazala skalovita vas svoje resnobno in trdo lice. Pod potjo pa na levi je nekaka zidina, par korit za vodo in pripraven prostor za mohamedance, da molijo; to kaže, da je tukaj studenec, zakaj ljudje prihajajo s posodami in odhajajo z vodo; tukaj se umivajo in perejo. Videl sem moške in ženske, tudi otroke: bilo je prav živo, kakor je navadno pri studencih. Potnik mora iti pod zunanjim obokom po 32 stopnicah globoko pod zemljo, da pride do studenca samega, ki pa tudi tukaj ne izvira, ampak — kakor trdé — pod goro Morijo. Voda ni prijetna, nekoliko kisla je. Judje se tukaj ne samo radi umivajo, ampak tudi kopljejo. Zato ne mika tujca, da bi se vode napil. Ta studenec se imenuje **Marijin studenec** ('Ajn sitti Marjam), ali pa „studenec stopnic“. Sporočilo namreč pravi, da je tu sem hodila tudi Mati Božja po vodo, ko je prebivala pri starem Simeonu. Čisto lahko pritrdimo temu: ker je studenec dandanes priljubljen, gotovo so tudi nekdaj hodili semkaj po vodo.

Kako so nekdaj skrbeli za vodo in jo skrbno varovali, kaže dolg kanal, ki je narejen od tega studenca naprej proti jugozahodu, do tako imenovane **kopeli Siloe.** Ta kopel ali ribnjak je na desni strani poti, in sicer nasproti južnemu koncu vasi. Nahajata se pa tukaj v istini dve lokvi: spodnja in zgornja. Spodnja je blizu poti, ob deževnem času se nabira v njej voda. Smrdela mi je pa tako, da skoro nisem mogel blizu. Prav ta kopel Siloe, katera je tako sloveča in se imenuje v sv. pismu, je zgoraj nad prvo lokvijo proti severo-zapadu. Tudi ta je sicer precej razdrta in zanemarjena, toda pozna se še nekdanja zidava: na okrog je zid, in razdejani stebri so ob obeh podolgastih straneh. Dolgo je to kopališče kakih 15 metrov in široko štiri metre. Na severni strani je mal obok in spodaj votlina, v katero priteka voda iz poprej omenjenega kanala.

Ta kraj je svet kraj. Sveti evangelij nam pripoveduje,*) da je videl Jezus človeka, ki je bil od rojstva slep.

*) Jan. 9. pogl.

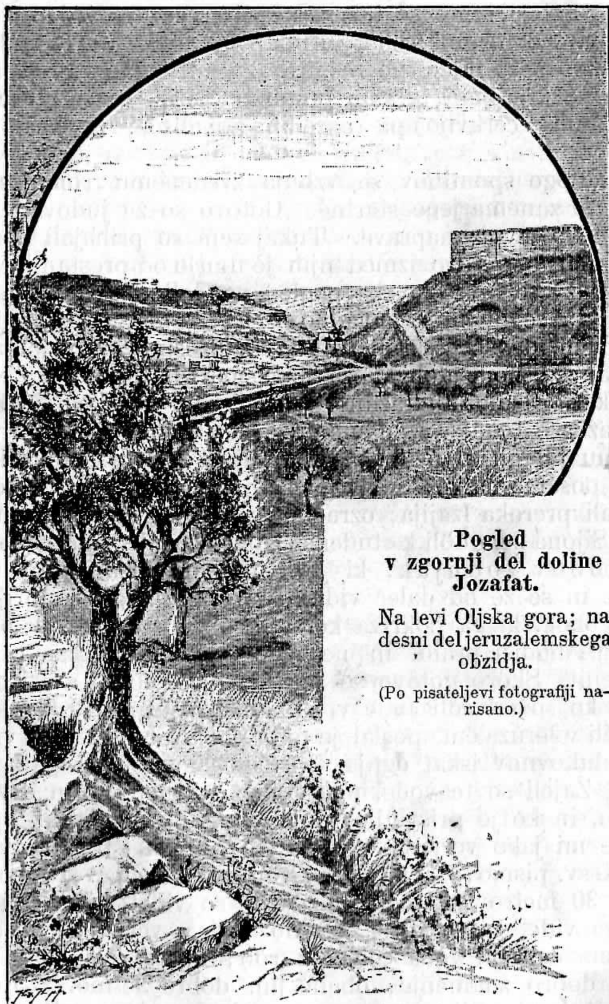
Hotel ga je pa ozdraviti, da bi poveličal Boga. Pljunil je na tla, naredil blato iz pljunka in je pomazal s tem njegove oči. Ukazal mu je pa, naj se gre umit v kopališče Siloe. Šel je, umil se in zdrav prišel nazaj. To pa je napravilo med farizeji veliko hrupa, in Jezus jim je ob tej priliki povedal imenitne resnice. Zaradi tega posebnega dogodka so kristijani ta kraj posebno častili, tukaj cerkev sezidali, pod cerkvijo pa naredili kopališče, za vsak spol posebej.

Mnogo spominov se vzbuja zvedenemu romarju, ko gre v te zanemarjene starine. Gotovo so že judovski kralji imeli tukaj svoje naprave. Tukaj sem so prihajali romarji gasit žejo, a mnogo izmed njih je umrlo od prestanih težav.

Razveseli pa človeka pogled na dolino pod tema lokvama: ta se imenuje navadno *kraljevski vrt*. Kaj rad verjamem, da so si kralji izbrali ta prostor za svoje razveseljevanje. Vode dobiva iz Siloe, po zimi pa ga Cedron namaka, včasih tudi razdira. Potnik naj prosi vodnika, da mu razkaže tukaj vse znamenitosti; sam ne more najti vseh, ako mu jih nikdo ne pokaže; tudi iz knjige se določijo le težko posamezna mesta. Ogleda naj si tukaj kraj, kjer so sežagali preroka Izajija; ozre naj se na mesta, koder so hodili s Sijona sem dôli k studencu; ogleda naj si tudi še precej lepi *Jobov vodnjak*, ki je naprej na južni strani sredi doline in se že od daleč vidi. Nad vodnjakom je prijazno zidan obok, ki ga pokriva kot streha ter ga varuje bodisi vročine, bodisi prahú in nesnage. Jobov vodnjak je jako znamenit. Skoro gotovo so skrili vanj duhovni sveti ogenj tedaj, ko so odvedli Jude v babilonsko sužnost. Ko so se ti vrnili v Jeruzalem, poslal je njih poglavar Nehemija vnuke onih duhovnov iskat ognja. Niso našli ognja, ampak gosto vodo. Zajeli so te vode, pokropili ž njo darove in drva na oltarju, in ko je prisvetilo solnce, užgal se je velik ogenj. Zdi se mi jako verjetno, da je ta vodnjak isti, o katerem govori sv. pismo, zakaj popisovanje se vjema. Globok je skoro 30 metrov; kameni na okrog so videti jako stari. Ko sem ga videl jaz, imel je obilno vode; včasih priteče ob močnem deževju voda celó čez rob, in to je ljudem posebno dobro znamenje, obeta jim dobro letino. Zato se veselé tega dogodka in ga praznujejo menda z radovanjem.

Dolina Jozafat nas mika, da bi šli še naprej, toda posebnosti ne bi našli nobene. Zato se vrnimo iz doline na prejšnjo pot! Ob vznožju srednjega griča se nam ponudi

žalosten prizor. Dva, trije gobavi sedé in prosijo miloščine. Morebiti niso ti ubogi ljudje tako razjedeni, kakor ti jih na-

Pogled v zgornji del doline Jozafat.

Na levi Oljska gora; na desni del jeruzalemskega obzidja.

(Po pisateljevi fotografiji narisano.)

vadno opisujejo, vendar te preleti čuden strah po vsem životu, in misliš si: „Kaj, ko bi zadelo tebe kaj takega!“ Nisem pa našel nič strašnega na nesrečnežih; na pol zakriti

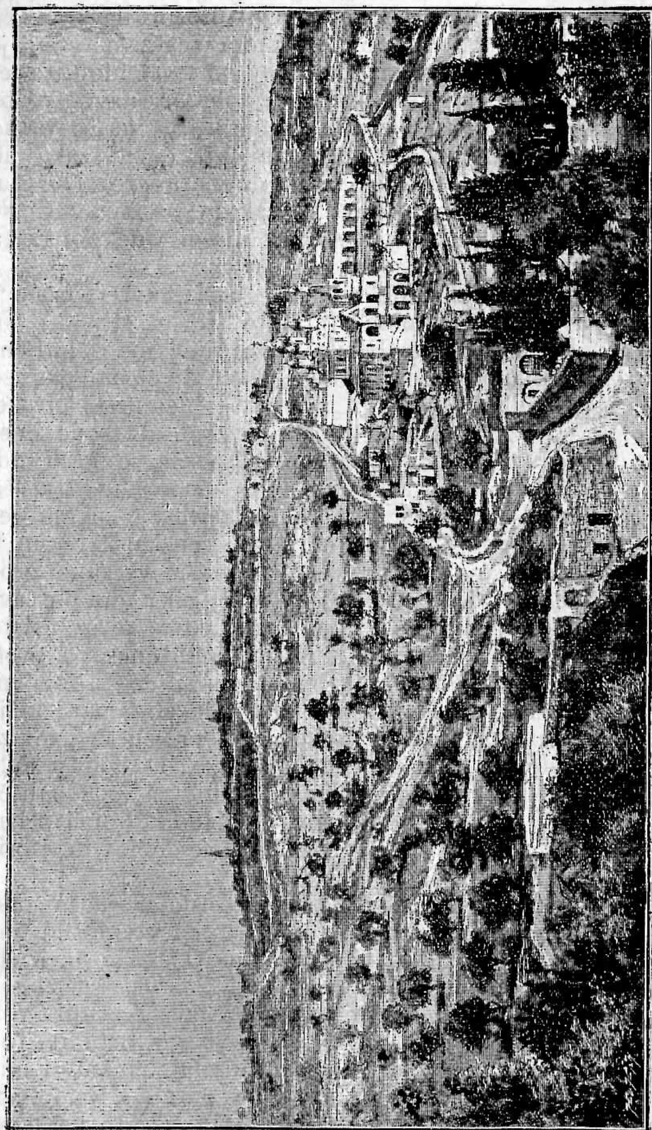
obrazi teh môž niso kazali nič posebnega. Molili so mi vsak svojo skledico iz ploščevine in prosili darú. Kdo bi ga ne dal rad pomilovanja vrednim revežem! Saj je prav gobava bolezen kristijanom tako živo v spominu iz svetega pisma, da ga prav taki berači v duhu prestavijo v Gospodovo dobo. Gobava bolezen je na jutrovem še vedno precej pogostna, in takih bolnikov ni težko najti, ako jih želiš videti. Kadar je bolezen že do dobra prevzela človeka, tedaj je neki res grozno pogledati takega nesrečneža. Ne vem, ali je bila sreča ali nesreča, da nisem videl nobenega človeka s hudimi gobami.

Od tukaj se vije proti zapadu „dolina Hinnom“, prav za prav dolina Hinnomovih sinov. (Prim. str. 95.) Ta dolina je jako znamenita. Ločila je rod Judov od rodú Benjaminovega. Bila je pa na slabem glasu od tedaj, ko so tukaj častili malika Moloha in mu celó v dar žgali otroke. Zato je Bog grozil Judom in jim napovedal, da bode imenovana ta dolina — dolina moritve. Le-sem so nosili tudi razno nesnago in jo sežigali, zato so imenovali naposled pekel z imenom „gehenna“, in Kristus govori o „ognju gehenne“,*) kateremu pravimo navadno „peklenski ogenj“. Dandanes je v tej dolini prav veliko v skalo vsekanih grobov, ki se lahko vidijo. Nekdaj so prebivali v njih puščavniki, in še dandanes se vseli vanje kak domač revež. Zato so ti grobovi od dima očrneli. V tej dolini nekako proti sredi je ona glasovita njiva, katero so kupili višji duhovni za Judeževe denarje, in ki se imenuje „Hakel-dama“, to je njiva krvi. Tu se ne vidi nič posebnega, razven razpadlega poslopja, v katerem je bilo nekdaj grobišče. Od todi je dala sv. Helena veliko prsti prepeljati v Rim za pokopališče (Campo Santo) pri sv. Petru; enako so tudi Pizanci z Laškega prepeljali veliko prsti iz svete dežele domov in si pripravili v njej svoje grobove.

Tako bi lahko korak za korakom postajali in premišljevali o znamenitih mestih. Pa čas je, da gremo do one poti, ki vodi iz Jeruzalema naravnost na Oljsko goro, in da si ogledamo tudi njene svete kraje.

Ko pride romar iz Jeruzalema sem čez zgornji most, ima dve poti pred seboj: desna cesta vodi v Betanijo (od nje se prav kmalu odcepi pot v dolino Jozafat, po kateri smo hodili), leva pot pa vodi na **Oljsko goro.** Na to pot stopimo sedaj! Ne gremo več nego kakih 10—15 korakov,

*) Mat. 5, 22.

Oljska gora. (Po fotografiji pisateljevi.)

pa se ozremo radovedni na desno in levo, kam bi preje šli: pot gre sicer naravnost naprej, toda na levo roko se vidi vhod v nekako cerkev, ki nas mika. Da, to je cerkev, in sicer cerkev Matere Božje, v nebesa vzete. Znamenita je ta cerkev, zato bodemo kar tukaj krenili vanjo, če tudi ni dandanes več katoliška. Pa bila je katoliška nekdaj, in kakor druga svetišča, tako so tudi to vzeli katoličanom. Kar s silo so pregnali v 17. stoletju razkolniki frančiškane iz te cerkve. Pozneje so jo dobili ti zopet nazaj, a Grki niso mirovali, dokler niso ugrabili cerkve katoličanom. Več kakor sto let jo imajo razkolniki v lasti, katoličani v nji še maševati ne morejo. Pa kakšna je **cerkev Marijinega vnebovzetja?**

Kakor se vidi na naši podobi (str. 169), ima cerkev jako nizko pročelje ali zunanjo stran. Cerkev je namreč pod zemljo, in vanjo vodi veliko stopnic. Vidi se ji, da je stara. Res — pravijo splošno — da je še dandanes taka, kakoršno je zidala tukaj sv. Helena. Imeli so jo kristijani jako v časti, in celó mohamedanski kalif (cesar) Omar je v njej dvakrat molil. Križarji so napravili tukaj tudi samostan. A v poznejših časih je bilo oboje razdejano, samostan in zgorenja cerkev, le cerkev v tleh je ostala, ker spoštujejo tudi mohamedanci Devico Marijo.

Kateremu spominu je posvečena ta cerkev? Mater Božjo so položili takoj v grob, ko je umrla na Sijonski gori; apostoli so jo pokopali z veliko slovesnostjo. Toda njeno truplo ni ostalo v grobu, ampak bilo je v nebesa vzeto. Truplo ni vstalo iz groba po svoji moči, kakor je Zveličar vstal, ampak Bog ni pripustil, da bi trohnelo tisto telo, ki je rodilo samega Sinú Božjega. Kakor so pa častili kristijani grob Zveličarjev, tako tudi niso pozabili g r o b a M a t e r e B o ž j e.

Milo se stori katoličanu, ko vidi, da je tujec na svojem kraju; toda romar se mora premagati: naj ne gleda mnogoštevilnih grških duhovnov, ki hodijo sem ter tje, ampak spominja naj se le preljube nebeške Matere. Če tudi katoliški duhovni ne smejo tukaj maševati, katoličani (tudi frančiškani) vendar-le hodijo sem molit, in tako idiva tudi midva kar naprej!

Široke stopnice — 48 jih je — se spuščajo v nižavo do Marijinega groba. Sredi teh stopnic je na desni in levi po ena majhna kapela: desna je k a p e l a s v. A n e, ker po sporočilu je tukaj pokopana s sv. Joahimom. V levi kapeli pa je g r o b s v. J o ž e f a. Ti kapeli nimata nikake poseb-

nosti, v vsaki je en oltar. Romar ponižno poklekne pred oltarjema, spominja se svetih oseb in gre niže po stopnicah, kjer je čim dalje temneje. Svetloba prihaja samo skozi velika vrata v cerkev, zato je spodaj, konec stopnic, jako temno. Tukaj je prava cerkev in se razteza povprek od zapada proti vzhodu. Ne brigamo se dosti za druge stvari, le kapelo Matere Božje si oglejmo in počastimo! Veliko lučic sveti okrog oltarja, ki je na desni strani prišleca ali na vzhodu. Treba je dobro gledati, ako hočemo kaj spoznati, ker je temno in se v svetlobi svetilnic stvari le na pol razločijo. Kapela je štirivoglata. Spredaj je oltar, za njim pa je v skali grob Marijin. Za oltarjem in pred grobom je le malo prostora; vse polno svetilnic visi od stropa in gorí, da je zrak jako težak. Grob je blizu tak, kakoršen je Gospodov; le spredaj ga prosto vidimo in lahko pridemo do njega. Sporočilo, da je prav tukaj Marijin grob, ohranilo se je od prvih do sedanjih časov, zato nam ni treba dvomiti. Torej pomolímo prav goreče v čast Matere Božje, prosimo Boga tudi za zedinjenje razkolnikov, potem pa idimo kar naprej po svojih potih, zakaj prav zadovoljno in mirno le ni mogoče tukaj moliti. Večkrat sem bil tukaj v cerkvi, pa nikdar ne dolgo časa.

Zapustivši cerkev gremo na prejšnjo pot. Stopimo nekaj korakov, kar se nam odpre med dvema vrtnima zidoma ozka pot do neznatnih vrat. (Gl. sliko na str. 169., 1.) Človek bi mislil, da je tu notri kaka klet, zakaj prav na ta način so pri nas narejene večje kleti. Toda v resnici je tukaj imenitno svetišče, in kar je za katoličana jako veselo: to svetišče je čisto katoliško, in samó katoličani imajo pravico do njega. To je **svetišče krvavega potú** Zveličarjevega. Tu notri je ona votlina, kamor je šel Gospod od svojih treh ljubljenih apostolov še naprej za en lučaj, da je tam molil, trpel grozne srčne bridkosti, pa bil tudi pokrepčan od angelja. Ali smem govoriti resnico? Naj me nihče ne sodi krivo: ta votlina se mi je izmed vseh svetišč, kar sem jih videl v sveti deželi, skoro najbolj prikupila, najbolj mi je prirastla na srce, zato, ker je vse prirodno, ker je vse tako ostalo, kakor je bilo ob času Gospodovem. Skozi ozka vrata se gre po nekoliko stopnicah v votlino, ki je prava in gola prirodna votlina, le s stebri podprta. Zakaj je dandanes treba iti v nižavo po stopnicah, umevamo lahko. Todi je bilo mnogo pozidanega, pa zopet podrtega gradiva in to se je nakopičilo, da je svet zunaj dosti višji, kakor je bil nekdaj.

— Votlina je podolgasta, nad 10 metrov dolga in 7 široka. Zgoraj je luknja, skozi katero prihaja dovolj svetlobe. Sicer pa gorí pri treh oltarjih, zlasti pri glavnem oltarju spredaj, vedno nekaj svetilnic. Sprednji oltar je na tistem mestu, kjer je Zveličar krvavi pot potil; to je tudi pod oltarjem zapisano, in verniki tukaj goreče molijo in poljubljajo sveto mesto.

Na vsaki strani je še po eden manjši oltar. Zadaj, nasproti velikemu oltarju, napravljajo se mašniki. Vsak dan se daruje tukaj sv. maša, posebno slovesno pa na veliko sredo. Na ta dan se zberó romarji in drugi verniki v velikem številu v tej votlini, poje se velika maša in darujejo se tudi tihe: vse je nekako veselo. Katoličanu dene tukaj neizrekljivo dobro, ker je med svojci — na domačih tleh, ker kleči prav tam, kjer je nekdaj klečal Sin Božji. Romarji ne zamudé ta dan, da ne bi šli tudi v bližnji vrt **Getzemani.** *) Ta vrt je res le za lučaj od votline proti jugu in je ves ograjen. Treba je iti med dvema zidovoma, da se pride do malih vratec na desni roki. Ako so tudi nekoliko priprta, kar odpremo jih in stopimo na tako znameniti vrt, kamor je rad hodil molit naš Zveličar. Na naši sliki (str. 164) se vidi prav razločno in natančno ta vrt in sicer spodaj na desnici, kjer so ona visoka drevesa. Jako ličen, posebno prijazen je ta vrt. Posamezni kosi so skrbno obdelani, cvetlice rastó obilno, med drugimi drevesi pa stojé — rekel bi — od starosti sklonjene, vendar jako častitljive oljke, katerih je osem po številu. O teh drevesih pravijo, da so ravno ista, pod katerimi je molil in čul naš Gospod. Ako tudi niso prav ista, vendar so lahko izrastla iz onih, zakaj stara oljka sicer zamrè, a iz njenih korenin poženó druge, mlade oljke. Taka oljka v resnici ne pogine, ako je kdo čisto ne iztrebi ali izruje. Drevesa so stara, pa debela in še vedno rodé sad. Okrog in okrog je prijazna, s peskom posuta pot, ob zidu pa so lepe postaje križevega pota. Kako ljubko je tukaj moliti križev pot! Na naši sliki se vidijo ob zidu nekatere postaje. Tudi je narejena mala kapelica, v kateri je podoba Zveličarjeva, ki moli. Pa kaj, da je tako prijazno v tem vrtu, in da katoličan kar meni nič tebi nič stopi noter, če so tudi priprta vratca? Zato, ker je ta vrt katoliška last; obdelujejo ga frančiškani in ne branijo poštenim romarjem stopiti vanj ter si ga ogledati.

*) Ta beseda pomeni stiskalnico olja, ker je bila nekdaj tukaj taka stiskalnica.

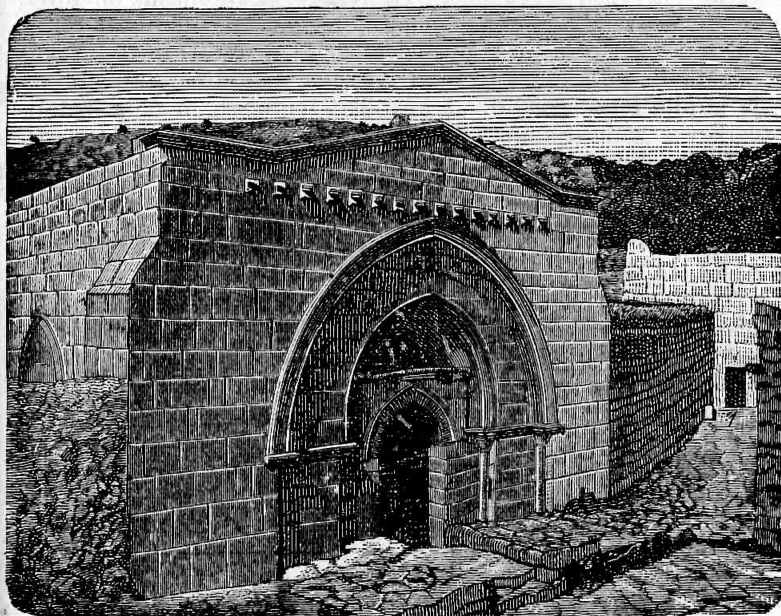
Kajpada, ko bi hotel romar trgati cvetlice ali kar pol oljke potlačiti v žep, uprl bi se ti pridni frater, ki tako marljivo čisti, poliva in zasaja ta vrt. A, če ga prijazno prosiš kakega spominka, tedaj ga tudi dobiš, frater ti ga smehljajoč podá, seveda zate, pa še kaj navrh za domače. O koliko spominkov se odnese s tega vrta in gre po celem svetu! Zares, frater obdeluje vrt skoro največ za romarje. Tudi če pride kak ruski očka s kučmo na glavi, ali pa mamica s kožuhom, frater vedno rad daje. Pa, da povem resnico: nekdo mi je fratra vrtnarja jako grajal, češ, kako je skop, da neče nič dati! A, mora tudi biti previden, da na vrtu še kaj ostane. Bodisi kakorkoli, to je gotovo, da na omenjeni dan je vse skoposti konec. Ne samo, da se dobi šopek iz vrta za spomin, v mali vrtni hišici se danes kuha in toči tudi kava, in vsak je dobi, kdor pride noter, ne samo mašniki, ki so maševali, ampak tudi drugi romarji.

Skoro ni potrebno pripovedovati vsega, kar pride romarju na misel na tem kraju. Kako lahko si stavi pred oči Zveličarja, ki je večkrat sem hodil! Posebno pa mu stopi živo pred oči njegova zadnja pot na Oljsko goro. Tu sem je prišel z apostoli, tri je vzel seboj — kažejo še skalo, kjer so počivali — ter jim naročil, naj čujejo in molijo. Sam pa je šel še naprej, šel je v ono pripravno in mirno votlino, v kateri smo se poprej mudili. In tu-le-sem je prišel izdajalec; zunaj vrta, na desni strani vrat, kažejo mesto, kjer ga je poljubil in tako izročil sovražnikom.

Pa moramo se ločiti tudi od tega ljubega kraja, dasi bi jeruzalemski romar še rad ostal tukaj in pripovedoval še marsikaj. Saj je bil sam tako rad in pogostoma tukaj. Posebno na veliki četrtek zvečer se ni mogel ustaviti želji, da ne bi šel zopet tje v poznem času, da bi si tem živeje stavil vse dogodke Zveličarjeve pred oči. Ni mogel sicer ne na vrt, ne v votlino, ker je bilo oboje zaprto, a zunaj je stal, premišljeval, pa tudi hodil sem in tje. V torbici pa je imel ne vem koliko spominkov, da jih je doma razdelil svojim dragim. Onega večera pa romar nikdar ne pozabi.

Zapustivši vrt gremo nazaj na glavno pot, potem pa jo mahnemo navzgor. Tri poti so nam na izbiro: desna vodi proti jugovzhodu, srednja mimo ruske cerkve, leva pa, ki je najložja, vodi do onega kraja, kateremu pravijo „Možje Galilejci". Morebiti bi koga mikalo ogledati si ono cerkev, ki se tako razločno vidi na sliki in ki ima šest stolpov. Žal, ni katoliška, ampak razkolniška, zidana v čast sv. Ma-

riji Magdaleni, kar kaže tudi lepa slika spredaj. Rusi so jo sezidali nedavno kot svojo getzemansko cerkev — z mnogimi stroški. Nam se ta zidava ne zdi lepa; ne zavidamo pa nikakor Rusom njih cerkve. Idimo kar mimo po precèj strmi poti, dokler ne pridemo do nekega starega poslopja na levi strani pota. Tu je bila nekdaj cerkev v spomin, da je tukaj **Gospod jokal** nad Jeruzalemom. Tako nam pripoveduje sv. evangelij *): „Ko se je približal (Jeruzalemu) in je mesto

Cerkev Marijinega groba ali Marijinega vnebovzetja.

ugledal, zjokal se je nad njim, rekoč: Da bi bilo spoznalo tudi ti, in zlasti ta svoj dan, kar je v tvoj mir! Sedaj pa je skrito pred tvojimi očmi. Ker prišli bodo dnevi nad te, in tvoji sovražniki te bodo obdali z zasipom in te bodo oblegli in stiskali od vseh stranij, in bodo v tla pomandrali tebe in tvoje otroke v tebi, in ne bodo pustili v tebi kamena na kamenu, zato, ker nisi spoznalo časa svojega ob-

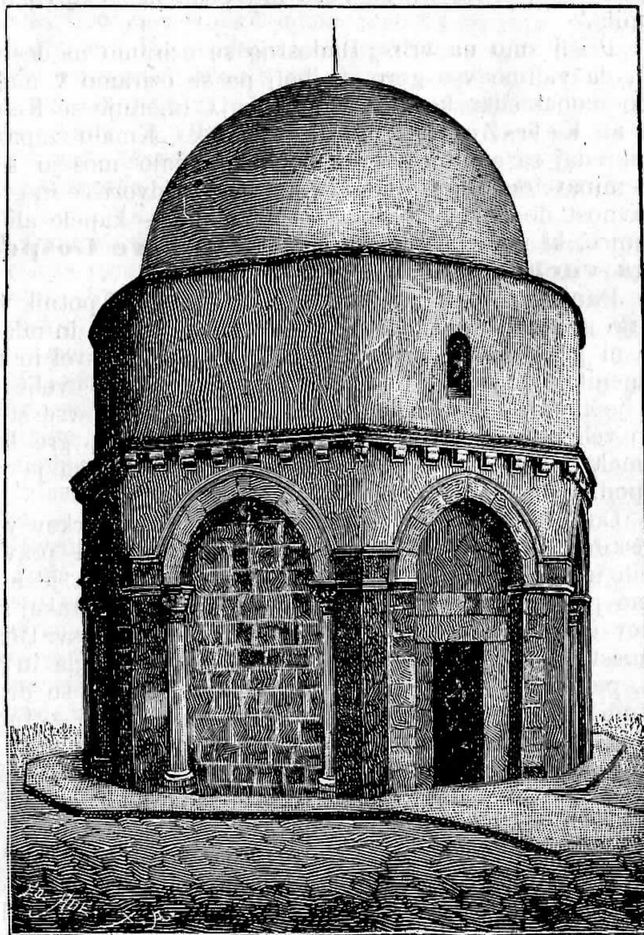
*) Luk. 19, 41—44.

iskanja.“ Zares se s tega kraja jako lepo vidi mesto Jeruzalem, blizu tako, kakor kaže čitatelju mesto naša podoba na prvem listu. Posebno tempelj se je lepo videl s tega mesta. Zveličar je jokal, gledajoč vso to lepoto in spominjajoč se nevere in nezvestobe Judov. Tudi romar jeruzalemski postoji tukaj in se spomni, kako natančno so se izpolnile Gospodove besede.

Ko gremo više, vidimo pred seboj visok stolp, veliko cerkev in obširno obzidje. Ta cerkev je katoliška, imenuje se **cerkev Očenaša;** poleg je samostan in nekaj zemljišča: vse to je last karmelčank, francoskih nun. Neka bogata in pobožna kneginja, Avrelija Latour d' Auvergne, je kupila leta 1868. tukaj nekoliko zemljišča in dala zidati cerkev s samostanom. Živela je potem sama tam do smrti l. 1889. Sporočilo pravi, da je na tem mestu Gospod učil svoje učence moliti „očenaš“. Sicer pripoveduje sv. pismo,*) da je učil Gospod očenaš v Galileji, toda prav verjetno je, da ga je učil dvakrat, in da pripoveduje sv. Luka (11, 1 nasl.), to, kar se je zgodilo na tem mestu, na Oljski gori. „Zgodilo se je, da je na nekem kraju molil, in ko je jenjal, rekel mu je eden njegovih učencev: Gospod, uči nas moliti, kakor je tudi Janez svoje učence učil. In jim je rekel: Kadar molite, recite: Oče! posvečeno bodi tvoje ime; pridi tvoje kraljestvo. Daj nam danes naš vsakdanji kruh. In odpusti nam naše grehe, ker tudi mi odpustimo vsakemu, kateri nam je dolžan. In ne vpelji nas v izkušnjavo.“ — Pred cerkvijo je precejšno dvorišče, okrog katerega so na vseh štirih straneh lepi stebri in pa lope ali hodišča. Na stenah teh lop so vzidane plošče, na katerih je vdolben očenaš, in sicer na vsaki plošči v drugem jeziku. Vseh plošč je menda 32, ki torej zastopajo dvaintrideset jezikov. B o d e - l i k d a j t u d i s l o v e n s k a p l o š č a v z i d a n a ? K a d a r b o d e š l a v e l i k a s l o v e n s k a k a r a v a n a v s v e t o d e ž e l o , t e d a j n a j p r e s k r b i t u d i t a k o p l o š č o n a o n e m h o d i š č u . — Cerkev, ki je za tem dvoriščem, zdi se nekoliko temna, ima namreč nenavadna barvana okna. Dovolj velika je, snažna in ima štiri slike, katere je slikala ustanovnica sama. Prav prijazno je tukaj in lahko se moli. Katoličani smemo biti veseli, da je na tem znamenitem kraju, kjer je bilo že nekdaj svetišče, hiša božja tudi dandanes, in da tukaj opravljajo pobožne nune neprenehoma molitve po nauku božjega Zveličarja. — Spre-

*) Mat. 6, 9. nasl.

daj, ob zapadnem robu tega zemljišča, je neka podzemska kapela. Pravijo, da so tukaj zložili apostoli tako imenovano

Svetišče Gospodovega vnebohoda.

a p o s t o l s k o v e r o, predno so se razkropili na vse dele sveta. Posebnega se tukaj nič ne vidi.

Natančen potovalec in ogledovalec, ki neče zamuditi nobenega znamenitega mesta, naj si dá od vodnika razka-

zati vse posameznosti, naj si dobro ogleda svet, po katerem hodi, pa ozre naj se tudi nazaj v dolino Jozafat, na Jeruzalem. Ta pot na Oljsko goro mu bode neizrekljivo draga in mila.

Prišli smo na vrh. Radostno se oziramo na desno in levo, da vidimo vso goro, najbolj pa se oziramo v malo in slabo mohamedansko vas, ki je tukaj. Imenuje se Kefr-et-Tur ali Kefr-Zeitûn, to je vas oljk. Kmalu zapazimo od spredaj za srednje-visokim ozidjem malo mošejo s slabim minaretom ali stolpom. Vstopimo na dvorišče in gremo naravnost do nekake okrogle — rekel bi — kapele ali molitvenice, ki stoji na mestu nekdanje **cerkve Gospodovega vnebohoda.**

Dandanes je ta prostor obzidan; ko stopi potnik vanj, obsuje ga zadostno število mohamedancev, starih in mladih: zato ni priložno, da bi tukaj premišljeval, kako svet in kako znamenit je ta kraj. Če pa hoče videti, kako veličasten svet je tukaj, kako krasno se odpira razgled na vse strani, kako veličasten je bil torej vnebohod Gospodov, gre lahko na malo mošejo spredaj in ima razgled, kakor ga je videl Gospod, odhajajoč v nebesa.

Čudno bi bilo, ko bi tukaj ne bila stala cerkev v krščanskih časih. Saj stavimo na pr. mi Slovenci prav na hribih in gorah radi svoje cerkve, Oljska gora pa je nenavadno pripravna za cerkev. Zato je pa v istini tukaj stala cerkev in sicer krasna cerkev, katero je zidala sv. Helena na mestu Gospodovega vnebohoda. Bila je okrogla in jako lepa, pa kmalu so jo razdejali Perzijani. Sezidali so drugo, pa tudi ta je bila razdejana, in dandanes je tukaj — turška mošeja. Njeno zunanje lice vidijo ogledovalci na naši podobi na str. 171. Poslopje je majhno in zidano na osem voglov. Mohamedanski čuvaj ti odpre (seveda za plačilo) neznatna vrata, da vstopiš. Gole pa zamazane stene, v katerih so štiri okna, prašna tla, majhna kupola nad ozidjem — to je vse, kar se kaže romarju na prvi pogled. Stopiš kakih 10 korakov, pa si premeril širino tega prostora. Taki so sedaj ostanki tako znamenite cerkve. A bolj, kakor za zidovje in njegovo obliko, brigajo se romarji za nekaj drugega na tem prostoru. Tudi mene je mikalo prav malo vse drugo, le nekaj sem si hotel ogledati prav skrbno, in to je stopinja, katero je vtisnil Gospod v skalo, ko je odhajal v nebesa. Stvar je taka: Blizu vrat, nekoliko proti zapadu, je kos tal, ki je oklenjen s štirivoglatim marmornatim okvirom; v tem okviru je za kakih pet prstov globoka jama, v kateri se vidi živa skala. Skala je sivkasta, kakor navadni apnenec, in gladka; v njej se vidi res tako, kakor bi bilo za nekoliko udrto človeško stopalo. Sporočilo pravi, da je tukaj vtisnjena Gospodova noga. Samo ena noga je vtisnjena: kje je pa druga stopinja? O tem ne vemo nič zanesljivega. Mohamedanci pravijo, da je kos te skale, v kateri je vtisnjena druga noga, v Omarjevi mošeji. Pa kdo vé? Morebiti so skalo razbili, morebiti se je ena jamica izdrgnila in izbrisala. Ni potrebno, da bi to preiskovali.

Toda ali je pa res tukaj vtisnjena Gospodova noga? No, verska resnica to ni. Če tudi kdo ne veruje tega, zveliča se lahko. Toda sporočilo znamenitih môž pripoveduje o teh vtiskih, sv. Hijeronim ja je sam videl, torej je vsekako na tem nekaj resnice. Tudi mohamedanci pravijo, da je šel tukaj prerok Isa v nebo. Vtisek ni dolg; ako po njem sodimo, smemo reči, da je imel Gospod majhno nogo. Posebno sem želel dognati, katera noga je vtisnjena, pa ne dá se popolnoma trdno reči. Navadno pravijo, da se vidi tukaj vtisek leve noge, vtisek desne noge pa se je izgubil. Ako je to res, potem je Zveličar gledal proti Jeruzalemu in proti Evropi, ko je blagoslavljal učence in šel v nebo.

Dasi je ta prostor v lasti mohamedancev in imajo oni po svoji navadi v tej kapeli tudi votlino za svoje molitve, vendar smejo po stari pravici tudi katoličani opravljati božjo službo na praznik vnebohoda. Pred tem praznikom zakrijejo vse stene s preprogami, postavijo dva oltarja in opravljajo tudi daritev sv. maše prav slovesno. Tako časté očetje frančiškani ta prostor, kolikor pač morejo. Ne dvomim, da bi tudi sicer ob drugem času dovolili mohamedanci maševati kakemu romarju, da jim le dá dovolj bakšiša. Bog daj, da bi prišel ta prostor kmalu v katoliške roke, in da bi se sezidala lepa hiša božja. Da bi le denarja bilo, pa bi se kupilo!

Ker so mohamedanci tukaj vajeni tujcev, niso divji, ampak prijazni, in romar si lahko vse ogleda brez strahú. Tudi jaz sem prehodil sem in tje in si ogledal vse sam, pregledal vas, ki je jako revna, potem pa jo mahnil proti znamenitemu **ruskemu stolpu,** ki se vidi tudi na naši podobi. Na vzhodni strani Oljske gore namreč imajo Rusi lepo novo cerkev (ne vem več, kateri veliki knez jo je dal zidati) in blizu cerkve velikanski stolp za zvonove in za raz-

gled. Cerkev je bogata in lepa, sezidana je na mestu neke prejšnje cerkve, zakaj polno starin se dobi v tleh, in videl sem še dobro ohranjene slike, sestavljene iz kamenčkov (mozaik). A bolj se zanima romar za stolp, ker ž njega se res krasno vidi daleč okrog na vse strani. Stolp stoji na samem; 212 železnih stopnic vodi kvišku v vedno ožjih kolobarih (kakor polževa lupina) prav do vrha. Samega zidú je 45 metrov, na vrhu zida je pa železni nastav s križem vred, visok 18 metrov. Vsa višina je torej 63 metrov. Ako pomislimo, da je stolp vrh hriba, umevamo, da je res mogočen in se vidi daleč na okrog. Dasi je vse zidano prav varno in jako močno, vendar prime slabotnega človeka lahko omotica. Razgled je nad vse lep: vidi se po vsi Judeji skoro tje do Srednjega morja, daleč na jug in na sever, posebno lepo pa proti Jordanu in Mrtvemu morju. Tu se razteza kos lepe doline, naprej proti jugu pa se leskeče globoko v nižini imenovano morje. Kako imeniten kos sveta ima pred seboj ogledovalec! Le veter vleče tako močno v stolpu, da mu žvižga okoli ušes. Ta prizor, ki sem ga ogledoval s stolpa, ne izgine mi nikdar iz spomina. Čuvaj stolpa in cerkve je Arabec, zna pa tudi za silo ruski, in zato se Slovenec lahko ž njim kaj pomeni, kakor je tudi meni pravil o starinah, pa o ruskem velikem knezu, ki je napravil tako mogočno stavbo.

Treba se je vrniti proti domu. Saj Oljske gore ne obišče romar samo enkrat, ampak večkrat pride sem gledat posamezna mesta in napajat oči z razgledom, da se mu vtisne v spomin za vselej.

Vračamo se po severni poti. Tu pridemo do onega mesta, ki se imenuje **Možje Galilejci** (Viri Galilaei), in kjer sta stala dva angelja pred apostoli po Zveličarjevem vnebohodu. „Kadar je bil to izgovoril, vzdignil se je vpričo njih, in oblak ga je vzel izpred njih očij. In ko so ga gledali v nebo iti, glej, dva moža sta stala pri njih v belih oblačilih in sta rekla: Možje Galilejci! kaj stojite in gledate v nebo? Ta Jezus, kateri je bil vzet od vas v nebo, bo tako prišel, kakor ste ga videli iti v nebo. Tedaj so se vrnili v Jeruzalem z gôre, ki se oljska imenuje, katera je blizu Jeruzalema.“ *) Ta prostor je dandanes zazidan, Grki so ga pred tremi leti obkrožili z zidom, menda ne iz strahú, da bi jim ušel, ampak, da bi katoličane odvračevali in po-

*) Dej. apost. 1, 9—12.

kazali, da je ta prostor njihova last. Nekdaj je bil tukaj sirski samostan, pred samostanom pa je bila menda trdnjava. Tako se preminja vse na svetu.

Gredoč s hriba navzdol, pridemo do mesta, kjer nam povė vodnik, da je tam-le oznanil nadangelj Gabrijel Mariji njeno smrt, nekoliko niže pa nam povė, da je tukaj spustila preblažena Devica Marija, ko je šla v nebo, na tla svoj pas; pobral ga je sv. Tomaž, ki jo je videl gredočo proti nebu.

Kmalu smo zopet tam, kjer se ločijo poti, gremo mimo vrta Getzemani, potem proti vratom sv. Štefana. Ko hočemo iti čez most, pozdravi nas cela vrsta beračev, moških in ženskih, starih in mladih. Zdi se, da so se tukaj naselili najsilnejši, zakaj njih stanovitnost je nepremagljiva. Ko te zagledajo, kličejo ti že: „Havádža, havádža“, to je: „gospod“, in sicer s tako prosečim glasom, kakor bi jih stiskala grozna bolečina. Najbolj znajo prositi ženske: kakor bi jokale in vzdihovale, kličejo „havádža“, da se ti morajo smiliti. Ako greš mimo, kakor bi se ne menil zanje, tedaj gredó k tebi in za teboj s posodico v roki. Zlasti utegnejo mladi dečki iti več streljajev za teboj, tako dolgo, dokler se jih ne odkrižaš z darom. A tudi, če prosečim kaj daš, zamotaš se v pravo mrežo: tedaj namreč gredó z velikim pogumom in trdnim upanjem nate drugi, ki niso nič dobili, in ni mirú, dokler niso vsi prejeli darú. A če dobė premalo, morebiti samo kako „paro“ — para imenujejo najmanjši turški denar — seveda niso zadovoljni, in „havádža“ naj bi še dal iz žepa.

Od mosta gremo kakih 90 korakov naravnost proti mestu. Potem se zavije pot na desno — severno stran, na levi pa zapazimo belo skalo z dvema brazdama. Tu kažejo kraj, kjer je bil kamenjan sv. Štefan, prvi mučenec. Ker je bil sv. Štefan poln sv. Duha in moči božje, sovražili so ga nekateri Judje in zatožili, da govori zoper Mojzesovo postavo. V zboru sodnikov je govoril sv. Štefan tako neustrašeno in povedal Judom tako ostre resnice, da so se togotili nad njim. Ko se je pa ozrl v nebo in rekel, da vidi nebesa odprta in Sinú človekovega stati na desnici božji, tedaj so kar nanj planili, „pahnili ga iz mesta in s kamenjem pobijali, in priče so položile svoja oblačila k nogam mladeniča, kateremu je bilo ime Savel. In so kamenjali Štefana, kateri je klical, rekoč: Gospod Jezus, sprejmi mojo dušo! In je pokleknil in z velikim glasom

vpil, rekoč: Gospod, ne prištevaj jim tega greha! In ko je to izrekel, zaspal je v Gospodu."*) Iz tega svetopisemskega poročila se dá povzeti, da Judje niso sv. Štefana tirali daleč iz mesta, ampak so ga kamenjali na najbližjem pripravnem prostoru. In tak pripraven prostor je res tukaj. Toda čudno je, zakaj ni bilo in ni nobene cerkve ali kapele na tako znamenitem kraju. Zaradi tega se zdi verjetneje, da sv. Štefan ni bil kamenjan tukaj, ampak na severni strani mesta, ne daleč od Damaških vrat. Tam je bila že v starih časih cerkev sv. Štefana, okoli leta 450. jo je sezidala cesarica Evdoksija. Pred 10 leti so odkrili tla te stare cerkve, in dandanes imajo tam francoski dominikanci samostan in kapelo.

Ko pridemo na grič nad dolino Jozafat, obrnemo se nazaj in si ogledamo zopet Oljsko goro. Tako je stal tudi „jeruzalemski romar", ko je gledal na goro in v dolino in si naredil omenjeni sliki Oljske gore in doline Jozafat. Še lepšo sliko pa si je napravil v srcu, in ta ga razveseli vselej, kadar se je spomni.

Oljska gora in mesto Jeruzalem — to je najtesneje združeno, bodisi po zgodovini, bodisi po zemljepisnih razmerah. Zato smo oboje opisovali v istem oddelku. A sedaj — se obrnimo na drugo stran in k drugim krajem svete dežele, da si jih ogledamo in jih počastimo!

*) Dejanje apostolov 7, 57—59.

Jezus krščen ob Jordanu.

IV. del.

Od Betlehema do Nazareta.

1. V Betlehem.

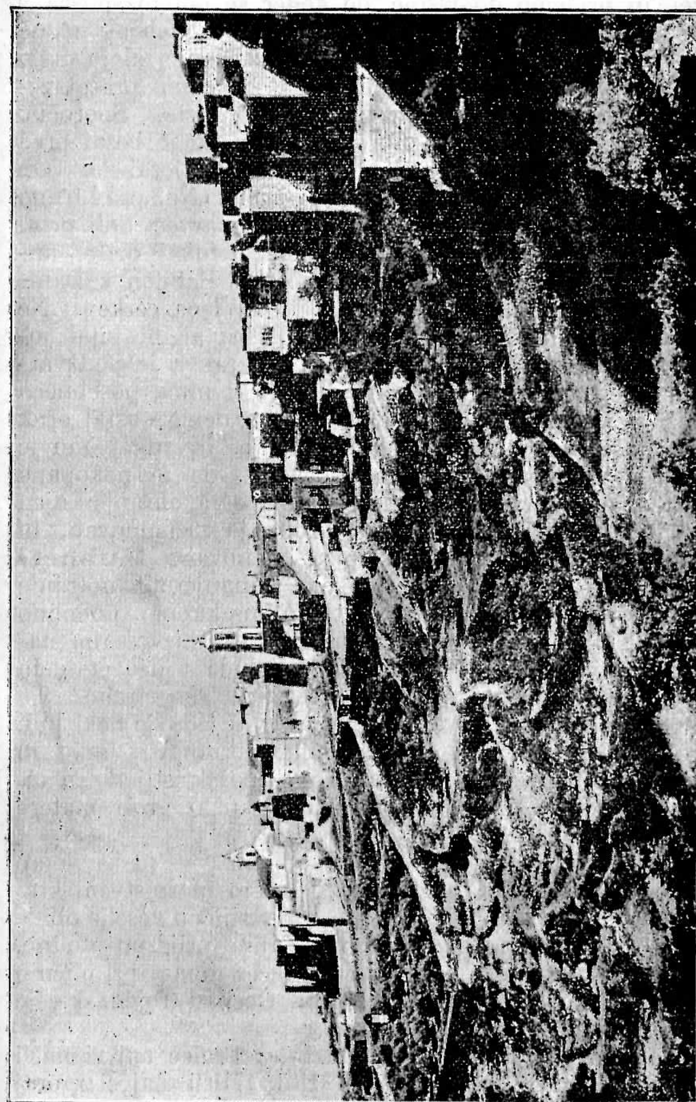
Ko si je ogledal romar Jeruzalem, vleče ga najbolj proti Betlehemu. Saj ni daleč do mesta Davidovega, in posebno dandanes je lahko priti v rojstveno mesto Gospodovo, ker vodi tje dobra cesta, in vozijo pogostokrat, celó vsak dan stalno vozovi. Voznina je jako nizka, še franka ne plačaš tje ali nazaj, 75 centimov (nekaj čez 30 kr.) sprejme voznik in je zadovoljen.

Ako hoče romar v Betlehem, gre k Jafskim vratom, kjer je najživahneje gibanje in vse polno vozov. Po mestu se namreč zaradi ozkih ulic ne sme nihče voziti, zato ostajajo vozovi zunaj. Vodnik romarjev ali pa kak dober frančiškanski frater že preskrbi najbolje vse, kar je treba, obrniti se je le na samostan v vsaki potrebi in zadregi. Zlasti je pa treba prositi v kanceliji kustosovega tajnika (v samostanu sv. Odrešenika),

da dobi dovoljenje za sprejem v gostišču betlehemskem, ali pri sv. Janezu v puščavi, ali v Emavsu. Naj noben romar tega ne pozabi, da ne bode imel sitnostij.

Sicer pa ni treba posebno skrbeti za voz. Tudi peš se hodi prav lahko in prav prijetno. Ako jih gre več skupaj, lahko molijo, pojó, ogledujejo si znamenitosti, premišljujejo, kodi sta hodila Marija in Jožef, in tako se prehodi ta pot jako hitro. Skoro da ne vem prijetnejše poti zunaj Jeruzalema, kakor je pot proti ljubemu Betlehemu. Izprva gremo navzdol ob zidu, potem zavijemo na desno, kjer je narejen nasip ali most čez dolino, potem pa gremo mimo judovskih bivališč vedno više in više, a le polagoma. Betlehem je še nekoliko višji ko Jeruzalem, cesta je tu pa tam napeta, nekaterikrat se pa tudi nekoliko nagne v nižino. Ko smo se vozili kakih 10 minut, pridemo na vzvišen kraj, kjer vidimo daleč okrog sebe: vidimo lepó Jeruzalem, vidimo judejske gore na desno in levo, vidimo nekatera poslopja, proti zapadu posebej precèj veliko grško selišče. Svet ni niti neprijazen, niti vabljiv. Kamenje, večje skale, nekoliko obrasene zelene tratice, drevesa skoro nobenega — tak se ti kaže ta svet. Na Oljski gori smo videli nekaj lepih oljk, naprej proti jugu pa je, kakor bi drevje izmiralo. Drevja najbolj pogreša Evropec v Judeji. Kako lep svet bi bil tukaj, kako bogat, ko bi bilo še drevje! Tla so jako rodovitna, tako pravijo domačini in tujci, toda poletu ni vlage, ni sence. In ni je zato, ker ni drevja. Pogovarjal sem se z umnimi možmi, ki poznajo sv. pismo, kakor tudi sveto deželo, in vprašal: Ali je bilo morebiti v starih časih drevje po teh krajih? Rekli so mi, da ne, zakaj tla niso za drevje. Le po nekaterih krajih, kakor v Hebronu, je bilo drevje, v obče pa je bila Judeja od nekdaj gola. No, govorili bodemo o tem morebiti drugodi, sedaj idimo le naprej proti Betlehemu!

Mnogo ljudij srečavamo, domačinov in tujcev. Tu nese ženska razne reči na glavi, tam gre mogočno moški, ogrnjen z dolgim plaščem; cela vrsta počasnih kamel nosi težke tovore. Kmalu potem srečamo pohlevnega osliča hudo obloženega, in zopet nas razveseli urni jezdec na brzem konjiču. Zato je ta pot res kratkočasna. Ob poti si utrgamo kako cvetlico, zlasti onih rdečih velikonočnic — če jih smem tako imenovati, ali kar naravnost ‚rdečice‘, zaradi močno-rdeče barve njih cvetú — nahajamo brez števila okrog Jeruzalema, torej si lahko postrežemo ž njimi.

Pogled na južno-vzhodno stran Betlehema.
(Po fotografiji A. Beer-a.)

Ko smo hodili dobro uro, vzdiguje se svet še bolj nego poprej, in pridemo do višine, od koder se potem spušča v nižino. Tu se nam odpre lep razgled na Betlehem in na gore: na levi roki vidimo blizu temno poslopje, ki je grški samostan **Mar Eliâs**, na desni pa zapazimo precèj veliko kamenito ploščo, ki se razteza blizu ceste. Sporočilo pravi, da je počival tukaj prerok Elija, ko je bežal pred kraljem Ahabom in njegovo hudobno ženo Jezabelo. Ob tej priliki je vtisnil tudi svoj život v skalo. No, prav trdno ni, ali je res tukaj počival, ali ni bil marveč bolj proti jugu. Enako pravi sporočilo, da je blizu tukaj prišel angelj k preroku Habakuku in ga odnesel v Babilon k Danijelu v levnjak. Bila je pa nekdaj tukaj lepa cerkev. Ne daleč naprej je na nekem hribu bolnišnica ali hospital johanitov, ki se imenuje **Tantûr.** Ta naprava je pod varstvom našega presvetlega cesarja, pa neki nima posebnega uspeha. Znamenito pa je, da je tukaj nekje obstal očak Jakob, ko se je povrnil iz Mezopotamije, in tukaj mu je umrla žena Rahela. Sv. pismo spričuje, da je pokopana Rahela ob poti pri Efrati. In še dandanes je ohranjen njen grob, to se pravi, kraj njenega groba je zaznamovan, in nad njim se dviga malo poslopje, imenovano **Kubbet-Rahîl.** Ta spomenik nima nikake zunanje ali notranje posebnosti; poslopje je štirivoglato in ima kupolo, podobno je torej drugim večjim judovskim ali mohamedanskim nagrobnim spomenikom. Pravi grob je menda v drugem delu poslopja; tu je precèj visoka rakev z nekako streho. To poslopje ni staro; l. 1841. je dal napraviti zidovje neki Jud, poprej je bila tukaj samo kamenita piramida. Judje in mohamedani jako spoštujejo ta grob, tudi kristijani ga čislajo. Vendar pa ni trdno, ali je res tukaj grob matere egiptovskega Jožefa.

Še nekoliko naprej od tega spomenika — pa zavijemo na levo: **Betlehem** — Davidovo mesto in rojstveni kraj Zveličarjev je pred nami.*) Mirno, pa resnično veselje obide potnika, ko vidi lepo mesto in pod njim prijazno dolino. Tako mu je v srcu, kakor na sveti večer doma, pri mičnih jaslicah. Hitro želi vedeti, kje je bil Gospod rojen, kje je svetišče, kaj je ta hiša in kaj ona.

Betlehem popišem najlože tako-le: Bralec naj si misli navadno vevnico, s katero vejejo žito. Misli naj si zgoraj ob robu, kjer ima vevnica podobo podkve, posajeno mesto.

*) Glej podobo na prejšnji strani.

Ako držiš ročaj od sebe proč, proti sebi pa usta vevnice, tedaj si misli, da je mesto razstavljeno bolj na levo tvojo roko. Betlehem je namreč zidan na zgornjem robu lepe doline. Dolina, ki se začenja od mesta, razprostira se od zahoda proti vzhodu in se na jutrovi strani steka v precèj veliko ravan, ki se imenuje navadno „pastirsko polje“. Svetišče ali jama Gospodovega rojstva je na jugovzhodu.

Tudi pot, po kateri gre romar v mesto, vije se mimo preprostih hiš na okrog. Tu greš najprej mimo velike deške sirotišnice kanonika Belloni-ja, ali bolje škofijske sirotišnice, mimo samostana karmelčank in raznih drugih naprav, potem greš nekoliko navkreber, skozi nekake predore pod hišami, zavijaš vedno bolj na levo, dokler ne prideš na prostorni betlehemski trg, konec katerega stoji velika Marijina cerkev, frančiškanski samostan in grški del svetišča. Naši dve podobi ti kažeta Betlehem z dveh nasprotnih stranij. Prva (na str. 179) ti kaže južni del Betlehema, kakor se vidi od severne strani, s severnega roba; druga podoba pa (na str. 185) kaže Betlehem, kakor se vidi od južne strani proti zapadu. Pisatelj tega popisa je stal pod cerkvijo, ko je napravil, obrnjen proti zapadu, drugo sliko. Vozna cesta gre na okrog, kakor kaže ta slika, od desne na levo.

Mislim, da mi bode marsikdo hvaležen za ta natančni popis, zakaj navadno ne kažejo čisto natančnih in resničnih podob. Sploh se mora reči, da leži Betlehem jako lepo in prijazno, kakor le malo krajev, proti jutranjemu solncu. Zjutraj prisije solnce tam izza skalovitih gorâ ob Mrtvem morju in zasije naravnost na mesto. Kako lepo tedaj rdé hiše, in po tleh se polegajo dolge sence od nekaterih, pa precèj redkih dreves. Tla so narejena z doline proti mestu, rekel bi, kakor stopnice, vedno više in više. Vidi se, da je svet še dokaj dobro obdelan, pa tudi rodoviten. V starem času se je imenoval svet todi na okrog „Efrata“, to je rodovitna (zemlja), in „Betlehem“ pomeni po naše „hišo kruha“, kar tudi zaznamuje rodovitnost. ‚Jeruzalemski romar‘ rad pripoznava, da mu je bil ta kraj posebno všeč, in si ga je zato rad ogledoval, pa težko se od njega ločil, akoravno je bil dvakrat tukaj.

Betlehem seveda nima tako slavne **zgodovine**, kakor Jeruzalem, nima one velikosti, pač pa ima ono slavo, o kateri je pisal že prerok Miheja*): „In ti Betlehem Efrata, majhen si med tisoči v Judu, iz tebe mi pride Gospodo-

*) Mih. 5, 2.

valec v Izraelu, in njegov izhod je od začetka, od večnih dnij.“ Pomen teh besedij je ta, da takrat Betlehem še tisoč meščanov ni imel, vendar bode po imenitnosti presegal vsa druga mesta, ker bode iz njega izšel Gospod — obljubljeni Mesija. Betlehem je bil že takrat, ko je hodil očak Jakob po obljubljeni deželi, torej več nego 1700 let pred Gospodovim rojstvom. Iz Betlehema je bilo več znanih zgodovinskih oseb, zlasti pa kralj David, zaradi česar se je imenovalo tudi Davidovo mesto. Davidov praded Booz je imel pri Betlehemu polje, na katerem je pobirala klasje neka tujka, Ruta po imenu, vdova po judovskem možu. Booz jo je vzel za ženo in imel sina Obeda, ta pa Jeseta, ki je bil oče Davidov. V Betlehem je prišel Samuel, da je mazilil malega pastirja Davida za kralja. Od Davidovih časov je Betlehem še bolj slovel. Roboam, sin Salomonov, ga je povečal in utrdil. Iz babilonske sužnosti se je vrnilo v Betlehem samo 123 prebivalcev, in tako je bil neznaten in pozabljen, dokler ga ni povzdignil do najvišje slave sam Sin Božji, ki je bil tukaj rojen.

V krščanskih časih je imel Betlehem vedno med svetimi kraji ono čast, ki se mu spodobi. Tu sem so neprenehoma prihajali romarji že v prvi dobi, da je bilo odveč celó rimskemu cesarju Hadrijanu, ki je dal tukaj napraviti svetišče nečisti boginji Veneri, njenemu drugu Adonisu pa sveti log. Tako je hotel z gnusobo odganjati kristijane od tega kraja. Toda prešle so take žalostne poskušnje, in Betlehem je bil kmalu potem središče res svetega življenja. Menihi in puščavniki so se tukaj naselili iz vseh krajev in iz najviših stanov. Cesar Justinijan je leta 530. cerkev Gospodovega rojstva popravil in menda mesto utrdil. Čudna sreča je obvarovala Betlehem, da ga niso razdejali Perzijanci in Arabci. Oni Omar, ki je premagal mesto Jeruzalem, molil je v votlini Jezusovega rojstva, in neki poveljnik Abdalah je poslal leta 642. iz Egipta olja za luč pred Jezusovimi jaslicami. Vendar so se kristijani bali, da bi jim Arabci česa ne vzeli in odnesli, zlasti jaslic Jezusovih; zato so jih poslali istega leta v Rim.

Najlepša doba je napočila Betlehemu takrat, ko je prišla prva križarska vojska v sveto deželo. Poveljnik Tankred je hitel, še predno je bil premagan Jeruzalem, v Betlehem s 100 vojščaki in rešil kristijane drznih in silovitih Arabcev. V veliki Marijini cerkvi je bil kronan na božični dan leta 1101. Balduin I. za jeruzalemskega kralja. Tedaj

je bil Betlehem tudi sedež škofovski. Ko je pa prišla sveta dežela zopet v roke nevernikom, začeli so se za Betlehem slabi časi, ki trpé zaradi sovraštva Grkov do katoličanov še dandanes.

V Betlehemu je kakih 7000 ljudij; največ je katoličanov, namreč čez 3500, grških razkolnikov je 1700, Armencev 700, kakih 100 mohamedancev in 60 protestantov, kateri bi bili jako radi še številnejši. Veselo je torej, da je malo mohamedancev v njem, in da je skoro čisto krščansko mesto, kar se še o Nazaretu reči ne more. Zato so pa ljudje že po zunanje dokaj drugačni kakor drugodi. Tukaj ni tiste nadležnosti, pred katero nima romar drugodi mirú, dasitudi prosijo vbogaime in ponujajo prodajalci svoje blago. Ob velikem trgu namreč je cela vrsta prodajalnic, v katerih se prodajajo razni spominki: rožni venci, križci, pisala, škatljice itd. O koliko je tega blaga tukaj! Posebno rožnih vencev je brez števila, cenih in dragih. In vse to izdelujejo večinoma sami domačini v Betlehemu in se tako preživijo pošteno, romarjem pa priskrbljujejo lepe spominke. Splošno ni posebno drago to blago. Treba je pa previdno ravnati in nekoliko poprašati, kakšna je prava cena tej, kakšna oni reči; zakaj kupec je kupec, bodisi tudi v Betlehemu.

Betlehemčani, posebno katoličani, znajo se vêsti prav spodobno. Mnogo jih je, ki so bili daleč po svetu in znajo po tri ali štiri jezike. Sploh so tudi čednega lica in lepe postave, moški in ženske.

Marsikaj zanimivega se nahaja v mestu, pa vsega ne moremo pregledati. Glavna skrb naša je, da si priskrbimo bivališče in si ogledamo svetišče Gospodovega rojstva.

2. Cerkev Jezusovega rojstva.

S trga betlehemskega se vidi sprednja stran mogočne in lepe cerkve, cerkve Jezusovega rojstva, zraven na levi frančiškanski samostan, ali bolje stanovanje za tujce — romarje, na desni pa grški samostan. Ljubeznivo nas sprejmó frančiškani, spravijo v shrambo naše stvari, pokažejo nam sobo, kjer bodemo prenočili; potem pa hitimo, kar le moremo, v svetišče, da čim najpreje počastimo Gospodovo rojstvo.

Da gremo po nekem redu, idimo skozi velika vrata od trga sem. Prehodivši neko vežo, stopimo v veličastno pa tudi veliko Marijino cerkev, tako imenovano **baziliko**, ker je zidanje táko, kakor so stare bazilike, z mogočnimi stebri in golim stropom. Na vsaki strani sta dve vrsti stebrov, in

zgoraj je tramovje vse odprto in vidno. Vse se jako lepo vidi, ker se lahko pregleda ob enem vseh pet ladij, zlasti stebri so lepi in veličastni.*)

A kakor zveseli romarja prvi pogled, tako ga kmalu obide bridka žalost, ko si ogleda vse to natančneje. Najprej je spredaj, kjer bi se morala začenjati poprečna ladija ali pa prostor za oltar (prezbiterij), goli zid. Tako se vidi, da je cerkev spredaj naravnost zazidana. Za Boga, porekó čitatelji, ali so ljudje brez uma, da zazidavajo cerkev? Niso brez uma, ampak brezbožni so. Grki namreč so napravili spredaj ta zid l. 1842. in tako ogrdili jedno izmed najlepših, najčastitljivejših in najstarejših cerkev na svetu. Vidi se potem, da je cerkev jako zanemarjena, ker se za snažnost nihče ne briga. Zgoraj ob stropu letajo tiči sem ter tje, spodaj pa se ljudje vêdejo tako, kakor bi se ne smeli v cerkvi. Sploh ne velja dandanes ta del več za cerkev, ampak menda samo za shajališče. Kako se je to zgodilo, slišali bodemo kmalu.

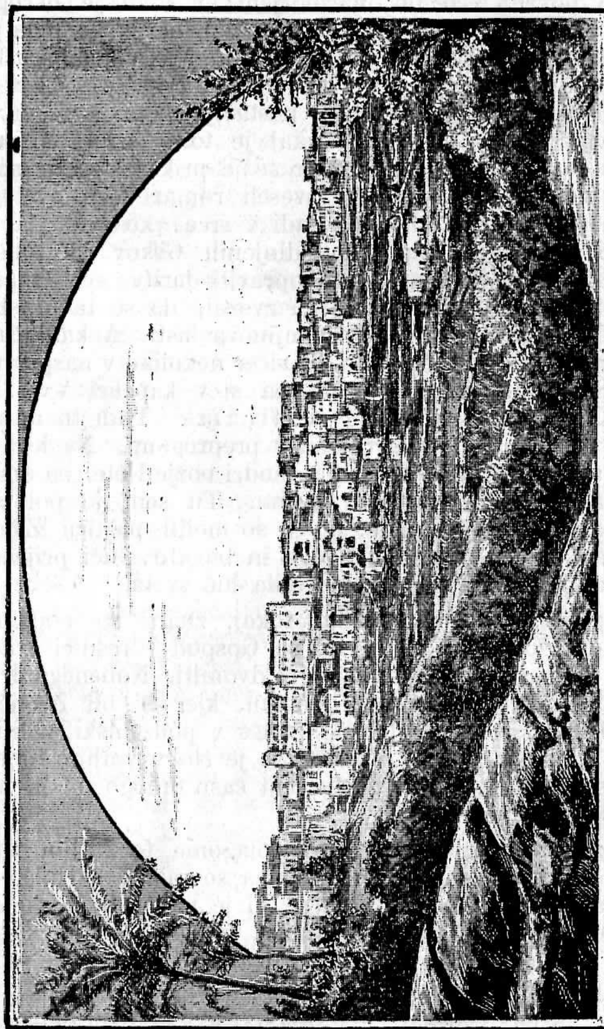
Idimo skozi ozki prehod in stopimo v prečno ladijo. To imajo razkolniki sami zase, tukaj opravljajo božjo službo. Bil sem slučajno in mimogredé nekoč tukaj, ko so opravljali Grki svojo božjo službo. Ne vem, ali sem jaz preveč oster, ali so Grki preveč malomarni: vedenje Grkov pri svetem opravilu mi ni bilo všeč. Hitro sem jo pobral in šel naprej. — Ta del je zidan nad ono jamo, kjer je bil rojen Zveličar, zato razumemo, zakaj so se ga polastili. Na dveh straneh se gre s tega prostora v podzemsko jamo. Ta del je moral biti nekdaj jako lep. Kako lepa bi bila celotna cerkev, zidana v podobi križa!

Na levi strani te poprečne ladije, ali proti severu, imajo očetje frančiškani svojo **cerkev**, posvečeno **sv. Katarini**. Cerkev ni posebno velika, zidana je po novejšem načinu, ima na obeh stranéh stebre, sploh pa je jako dostojna, snažna in vabljiva. Prav zadaj se odpirajo desna vrata na ono stran, kamor prideš po preprogi do katoliškega vhoda v jamo, na nasprotni strani je grški vhod. Predno stopiš v podzemski prostor, vidiš turškega vojaka, stražnika, ki varuje ta prostor ter pazi, da se ohrani mir.

Ne zmenimo se za to sramoto krščanskega imena, idimo naravnost k vhodu, stopimo po 16 stopnicah v **votlino** — in tu stojimo na kraju **Gospodovega rojstva.** To mesto je v pravem pomenu votlina, ki nima pravilne

*) Glej podobo na str. 189.

oblike, da bi bila na pr. voglata, ampak je taka, kakor so tu pa tam tudi pri nas nižje votline. Vse stene pa so pre-

Pogled na zapadno stran Betlehema in dolino pod njim.
(Narisano po fotografiji pisateljevi.)

grnjene z lepimi preprogami, in veliko lučic gori ob dveh oltarjih. Takoj spodaj pri stopnicah se zaobrneš na levo in vidiš — rekel bi — duplino, za seženj široko, bogato okra-

šeno. Ob vsaki strani je steber, in tla so vzdignjena za eno stopnico, na katero poklekajo pobožni verniki. Tla dupline same so pokrita z belim marmorjem; v sredi je okrogla votlina, v kateri je neki temnejši kamen, okrog kamena pa se raztezajo žarki srebrne zvezde. Na njej je v kolobaru latinski napis: „Tukaj je bil rojen od Device Marije Jezus Kristus.“ Razkolniki postavljajo tu sem mizo, da opravljajo svojo daritev. Tukaj je torej **kraj Jezusovega rojstva,** oni kraj, kjer se je prikazal svetu sam Bog kot človek. Srčno se razveseli romar tega svetega mesta, a žalost se katoličanu vsadi v srce, ko zve, da to mesto ni katoliško, ampak nezedinjenih Grkov. Katoliški duhoven ne sme na tem mestu opraviti daritve svete maše. In vendar priča latinski napis na zvezdi, da so ta prostor pripravili katoličani, da je torej njihova last. A katoličani imajo drug oltar v sveti jami in sicer nekoliko v nasprotno stran. Stopiš tri stopnice niže, pa si v kapelici svetih Treh Kraljev ali pa pred jaslicami. Tudi to mesto je mala duplina, lepo pregrnjena s preprogami. Na levi je oltar in sicer tam, kjer so molili modri božje Dete, na desni pa je mala globina, podobna jaslim. Tu sem je položila Božja Mati novorojeno dete, in tu so molili pastirji Zveličarja sveta. Vse je narejeno lepo in bogato; luči prijazno razsvetljujejo mesto, kjer je zasvetila luč sveta.

Dogodki, ki so se godili tukaj, znani so vsakemu krščanskemu otroku. Da je bil pa Gospod v resnici rojen tukaj, o tem ni treba niti najmanj dvomiti. Nobenega drugega prostora ne kažejo v Betlehemu, kjer bi bil Zveličar rojen. Da pa je ta prostor dandanes v podzemski votlini, temu se ni treba čuditi. Nekdaj se je šlo v votlino morebiti od strani, a ker so v poznejšem času mnogo zidali, napravili so vhod od zgoraj.

Enako umevamo, zakaj so polagoma to votlino tudi razširili. Votlina Gospodovega rojstva se razteza podolgasto precej daleč v zemljo; na koncu, ki je nasproti najsvetejšemu mestu, nahaja se mala jamica, iz katere je bil, kakor pravijo, studenec privrel za sveto družino. Tu se gre skozi majhen prehod, zavije se na desno in se pride po ozkem prerovu v drugo malo, štirivoglato, podolgasto kapelico. Tukaj je oltar sv. Jožefa. Sporočilo namreč pravi, da je dobil tukaj povelje, naj beži v Egipet; zato kaže podoba v oltarju beg sv. družine v Egipet.

Iz te kapele se gre po nekoliko stopnicah naprej v kapelo nedolžnih otročičev. Pravijo namreč, da se je hotelo nekaj betlehemskih mater le-sem rešiti pred Herodovimi morilci, a ti so jih našli in jim pomorili otročiče. Podoba v oltarju predočuje betlehemsko moritev, grob otročičev pa je menda pod oltarjem, v obokani votlini.

Kdor si ogleda ti dve zadnji kapeli, vidi, da sta izsekani iz skale. Prav zato bi utegnil kdo dvomiti, ali sta bili obe votlini že ob Gospodovem času. Ko bi tudi ne bili še takrat, vendar je prav verjetno, da so vsaj le-sem prenesli svete ostanke nedolžnih otročičev in jih pokopali blizu Gospodovih jaslic.

Pa še nismo videli vseh podzemskih kapél. Ako se obrnemo od oltarja na nasprotno stran, vidimo vhod v podzemski hodnik. Stopimo vanj in pridemo kmalu do male kapelice ali bolje, do oltarja na desni strani. To je oltar sv. Evzebija Kremonskega, ki je bil učenec sv. Hijeronima in je tukaj umrl.*) Gremo še nekoliko naprej, pa smo zopet v prostorni kapeli. Tukaj sta dva oltarja: précej ob vhodu na levi je oltar sv. Pavle in njene hčere Eustochium, na nasprotni strani pa je oltar sv. Hijeronima. Na tem mestu je bil pokopan ta veliki cerkveni učenik. Vendar ni tukaj njegovih kostij, ampak prenesli so jih v Rim v cerkev sv. Marije Vélike. Obrnimo se sedaj še na desno, idimo skozi mala vrata, in došli smo v zadnjo kapelo, ki je molitvenica ali bivališče sv. Hijeronima. Tukaj je svetnik bival, pisal in molil.

Večkrat smo imenovali ime sv. Hijeronima, in čitatelj ne bi razumel tega razkladanja, ko bi ne povedali nekoliko iz njegovega življenja. Rodil se je v naših krajih, skoro gotovo v Medjimurju l. 331. in šel učit se v Rim. Po lahkomišljeni mladosti se je izpreobrnil, dal leta 363. krstiti in bil odslej vnet kristijan. Prepotoval je več dežel in bil na cesarskem dvoru v Trevirih. Šel je tudi na jutrovo, učil se sv. pisma, postal mašnik in sklenil ostati v sveti deželi. Izbral si je za bivališče ljubeznivi Betlehem. Tukaj je sezidal samostan iz svojega imetja, pa hitro so se mu pridružili učenci, da je bilo treba razširiti samostan. Med učenci je bil tudi sv. Evzebij Kremonski, ki je dal vse imetje za zidanje samostana. Ker je bil sv. Hijeronim visokega stanú, vlekel je njegov vzgled celó žene iz imenitnih stanov, da so zapustile svet in šle v samoto. Kdor je hotel živeti v samoti, šel je

*) Glej str. 19.

najrajši v sveto deželo: nekateri so živeli popolnoma osamljeni kot puščavniki, drugi pa skupaj v samostanih. Takrat so nastajali mnogoštevilni samostani, v samotah pa so živeli spokorniki. Povsodi, v puščavah, posebno še na svetih krajih, kakor zlasti na Oljski gori je bilo veliko samotarjev, pa tudi veliko svetišč. Med ženami, katere so zapustile bliščobo sveta in hitele na svete kraje, bili sta tudi plemeniti Rimljanki Pavla in njena hči Eustochium. O potovanju sv. Pavle smo že govorili. Svoje veliko imetje je porabila za reveže in za ženski samostan, ki ga je ustanovila. Umrla je l. 404. Njena hči je bila za njo prednica v samostanu; umrla je 15 let po materi in bila pri njej pokopana. Sveti Hijeronim, ki je bil natančen in oster učenik v duhovnem življenju, vodil je obe po stezi popolnega življenja, kakor tudi še mnoge druge bogoljubne osebe, bodisi ustno, bodisi z nauki v pismih. Njegova pisma, ki jih je pisal na vse strani, beremo še dandanes z največjim pridom. Med tem se je on neprenehoma učil, pa prelagal tudi sveto pismo na latinski jezik. Umrl je kot velik spokornik, cerkveni učenik, kot največji razlagalec sv. pisma in kot umen duhovni vodnik 30. septembra l. 420. Njegov spomin pa živi v Betlehemu, in vsak romar skaže čast poleg Gospodovih jaslic tudi temu velikemu svetniku.

Kakor ni ostankov sv. Hijeronima več v Betlehemu, tako tudi ne pravih Gospodovih jaslic. Prenesli so jih — kakor smo omenili — v Rim in še dandanes jih časté pobožno v cerkvi Matere Božje „pri jaslicah“.

Tako smo ob kratkem popisali tudi že lep del **zgodovine betlehemskega svetišča.** Kako vesela in hkrati žalostna je ta zgodovina! Précej prvi kristijani so sezidali na kraju Gospodovega rojstva malo cerkvico, katero je pa rimski cesar Hadrijan podrl l. 135. in postavil na tistem mestu tempelj dvema nespodobnima malikoma. Sveta cesarica Helena je potrebila gnusobo in začela zidati veliko in lepo cerkev, katera je bila po njeni smrti dokončana leta 333. Ta cerkev je večinoma taka ostala, kakoršna je bila takrat, seveda je izgubila vso krasoto in lepoto, s katero so napolnjevali v vseh časih ta sveti prostor pobožni kralji in cesarji. Pogumno so branili Betlehemčani cerkev ob raznih nevarnostih, tudi Bog jo je varoval čudovito, da je niso pokončali mohamedanci. V 12. stoletju je bila tudi škofijska cerkev. Celó neki arabski pisatelj, ki jo je obiskal l. 1154., hvali njeno lepoto in velikost.

Kadar je bilo treba kaj popravljati, dali so radi verniki blaga in denarja za to svetišče. Tako na pr. je poslal Filip Dobri v 15. veku jelovega lesa iz Burgunda v Benetke, kjer so ga izdelali, od todi pa na ladijah odpeljali v Jafo in s kamelami prenesli v Betlehem. Kralj angleški Eduvard IV. je poslal toliko svinca v sveto deželo, da so pokrili ž njim streho. A Turek si je mislil: Svinec je dober za streljanje —, in vse je pobral ter streho razkril.

Bazilika Gospodovega rojstva v Betlehemu.

Očetje frančiškani, varihi svetih krajev, imeli so to cerkev v svoji oskrbi, odkar so bili v sveti deželi. Skrbeli so tudi vedno, da je bila cerkev lepa in trdna. Toda proti njim so začeli Grki-razkolniki l. 1564. boj, recimo rajši ropanje, ki je tako grdo in ostudno, da nahajamo malo enakega v zgodovini krščanstva. Grki, ki so se od cerkve odcepili, niso imeli seveda nobene pravice do katoliškega svetišča. A oni so hoteli in hočejo imeti svetišče, in zato so rabili silo in zvijačo proti frančiškanom, denar pa za podkupljenje turških oblastij na tak način, da moramo to le

silno obžalovati. Preobširno bi bilo, ko bi natančno popisoval to rovanje Grkov. Le ob kratkem omenjam, da so se prizadevali v Betlehemu s silo, posebno kadar je bilo tam veliko romarjev, v Carigradu pri sultanu pa z denarjem in lažmi, da bi odrinili frančiškane in sebi prisvojili oltar za oltarjem, rekel bi, ped zemlje za pedjo. Leta 1630. so hoteli sultana prevariti z napačnimi pismi, kmalu potem so ga podkupovali, a francoski poslanec je pridobil leta 1719. stare pravice katoličanom nazaj. Toda katoliške države so se brigale za svete kraje čim dalje manj, in tako so Grki (menda l. 1758.) udrli v cerkev — bilo je takrat 1000 razkolnih romarjev v Betlehemu —, oropali jo vseh dragocenostij, izgnali katoličane, od Turka pa dobili za veliko plačilo pismo ali ferman, ki jim je dal pravico do cerkve. Katoličani so dobili sicer potem tudi turško pismo, da imajo edino oni pravico do cerkve, pa kaj je tako turško pismo! Od tedaj imajo razkolniki večji in boljši del te cerkve v rokah. Da jim pa ni treba cele cerkve popravljati in snažiti, naredili so oni zid, o katerem smo prej govorili, in tako je prednji del cerkve sam sebi prepuščen, izročen dežu in vetrovom v milostno varstvo. Katoličani ne smejo in ne morejo popravljati, razkolniki pa nečejo. Mohamedancem je to čisto prav: prignali so že v cerkev svoje črede, in zato je skoro tudi sedaj tukaj hlev, kakor je bil ob Gospodovem času. Katoličani niso mogli nič drugega storiti, kakor da so si sezidali svojo cerkev, za katero je naš presvetli cesar poklonil lepo darilo. — To je ob kratkem zgodovina te cerkve. Da bi se pač katoliške države spomnile sramote, katera se godi katoličanom na tem mestu! Da bi pač ponehale stoletne krivice! Pa zdi se, da ne bodo kmalu; saj so se godile krivice zopet pred nedavnim časom.

Vsak dan, razven nedelje in četrtka, obhajajo očetje frančiškani **procesijo** ob 4. uri popoldne po svetih mestih, kakor v Jeruzalemu. Začnó pred sv. Rešnjim Telesom v svoji cerkvi in gredó od todi v votlino Gospodovega rojstva, ter počasté najprej rojstvo Zveličarjevo. Tu pojejo pevci po vzgledu sv. Hijeronima: „Betlehem, glej, v tej mali zemski votlini je bil rojen stvarnik nebes; tukaj je bil zavit v plenice, tukaj položen v jasli, tukaj so ga videli pastirji, tukaj ga je pokazala zvezda, tukaj so ga molili modri, tukaj so ga opevali angelji, rekoč: Slava Bogu na višavah!“ Nato se obrnejo k jaslim in potem k oltarju sv. Treh Kraljev. Na vseh teh mestih so popolni odpustki. Od todi gredó k oltarju sv. Jožefa, dalje h grobu nedolžnih otročičev, v molitvenico sv. Hijeronima, k njegovemu grobu, h grobu sv. Pavle in njene hčere, h grobu sv. Evzebija in potem nazaj v cerkev sv. Katarine, kjer se molijo litanije Matere Božje in se sklene procesija z molitvami za krščanske kneze, sveto deželo, za romarje in vse krščanstvo.

Tukaj nimajo očetje frančiškani posebne hiše za romarje, vendar postrežejo prav prijazno in dobro. Imajo tudi šolo in storé Betlehemčanom mnogo dobrega. Bog daj, da bi se jim zboljšale žalostne razmere!

Skoro ni treba omenjati, da je „jeruzalemski romar“ imel veliko srečo, da je opravil daritev sv. maše v votlini Gospodovega rojstva, na oltarju sv. Treh Kraljev. Živa vera nam pomaga, da se stavimo v duhu za 19 stoletij nazaj v vrsto ponižnih pastircev in treh modrih z daljnega jutra; živa vera nam bode pomagala, da bodemo v njih poveličani družbi na vekomaj molili Sinú Božjega.

O kolika sreča za kristijana, zlasti katoliškega duhovnika, ki je dospel le-sem! Saj je tudi njegovo srce nekaka votlina Gospodovega rojstva, kamor pride Sin Božji, kakor je nekdaj stopil na svet v pravi betlehemski votlini. Kako bi mogel romar pozabiti, da je bil na onem mestu, kjer se je prvič razodela sveta večna Beseda!

3. Od Betlehema do Hebrona.

Ozrimo se najprej na znamenita mesta v Betlehemu samem in zunaj Betlehema, potem pa jo udarimo prav hitro na jug proti Hebronu!

Betlehem je Davidovo mesto. Ne vé se za trdno, kje je stala hiša Jeseja, njegovega očeta. Vendar kažejo zunaj Betlehema, četrt ure proti severozapadu, vodnjak, zraven katerega je bilo neki bivališče Davidovega očeta. Pravijo, da si je David želel piti vode iz tega vodnjaka, ko je rekel nekoč, hudo žejen: „O, ko bi mi kdo dal vode iz betlehemskega vodnjaka, ki je pri vratih!“ *)

Bolj znamenit je pa neki drug prostor prav na nasprotni, južni strani; ta je votlina, ki se imenuje **Mlečna jama.** Zunaj se vidi kakor kapela. A vsa je izdolbena v mehak kamen, apnenec (prirodna kreda), in nima nikake pravilne oblike. Strop se opira na nekaj stebrov; sredi votline je navaden oltar. Ko sem si ogledoval kapelo, po-

*) I. Kron. 11, 17.

nujali so mi vsi vprek, otroci in ženske, koščke belega kamena z nekako vtisnjeno ali izrezano podobo. Za nekaj drobiža bi si bil lahko natlačil žepe. Kaj pa je to? Ljudsko poročilo pripoveduje to-le: Ko sta hotela Jožef in Marija v naglici bežati v Egipet, mudila se je Mati Božja nekoliko v tej votlini, da bi nadojila svoje dete. Tu je padlo nekaj kapljic materinega mleka na tla, in od teh kapljic ima ta kamen čudovito moč, da pomaga materam in jim daje več moči. Ne samo katoličanke, sploh vse ženske iz Betlehema in okolice, tudi mohamedanke imajo močno zaupanje do te kapele in njenega kamena, ali bolje, do Matere Božje. Ta kapela je stara; Quaresmius pravi, da je zidala sv. Pavla tukaj cerkev in zraven samostan, v katerem je bivala s hčerjo. Katoličan, ki je poučen v veri, vé, od kodi mu prihaja pomoč. On ne stavi zaupanja v kamen, ampak v Boga in v priprošnjo svetnikov. Ker vzbuja ta jama živahen spomin Matere Božje, ki je šla gotovo todi mimo v Egipet, zato je znamenita, zato jo tudi Betlehemčani spoštujejo in skrbno varujejo. Edino o tem bi dvomil, ali je res oni kamen, kar ga razdajajo potnikom, ves od te jame. Ako kdo izmed bralcev teh vrstic pride v to votlino, lahko se natančneje prepriča.

Ako se vstopiš na spodnji strani samostana katoliškega in se ozreš proti jutru, vidiš lepo planjavo z rodovitnim poljem in obdelanimi njivami. Romar naj ne zamudi, da bi si ne ogledal onega kraja, kjer se je prikazal angelj pastirjem in kjer je dandanes **votlina pastirjev.** Gre se pičle pol ure proti vzhodu, treba pa je imeti s sabo vodnika. Ta pokaže lahko med potom mesto, kjer je bila neki hiša sv. Jožefa (morebiti je tukaj sveta družina nekaj časa prebivala), pokaže mično selo Betsahur, ki se imenuje navadno Pastirska vas (romar naj pogleda malo katoliško cerkev, župnišče zraven in šolo in tako imenovani studenec Matere Božje, kjer je pila sv. Devica), pokaže Boozovo polje, kjer je blaga Ruta pobirala klasje, in pripelje na polje pastirjev. Lep je ta kraj. Sočna in zelena trava pregrinja ravan med njivami, drevesa se dvigajo tu pa tam, tudi kak zagrajen prostor opaziš, kakor so pač že ob Gospodovem času imeli pastirji tak „stan“. Kako prijazno je tukaj, kadar je žito zrelo! Ko sem bil jaz tam, šlo je žito v bilje, mehko zelenje je hitelo iz močne in tolste prsti: povsodi je bilo videti, da so tla dobra in rodovitna.

Tu sredi polja zagledamo nekaj razvalin; grški župnik, katerega je treba s sabo vzeti, odpre slaba vrata, in zopet

gremo v zemsko votlino po 20 stopnicah. Tudi tukaj je podzemska cerkev in sicer grška, pa prav zadosti zanemarjena. Ogledujoč to svetišče sem rekel sam pri sebi: „Ako tako ostane, kmalu se mora podreti.“ Videti je tukaj slab grški oltar, nekaj ostankov iz prejšnjih časov, med obrednimi knjigami sem opazil s cirilico pisane evangelije — sploh pa nobene znamenitosti. Žal, da imajo to svetišče v rokah Grki — zato, da je zanemarjajo in grdé. Nekdaj je stala tukaj cerkev, ki je imela kripto ali podzemski del. Od te cerkve so torej tukaj samo malovredni ostanki.

Ker je dandanes lepa cesta od Betlehema še naprej proti jugu, in ker se tudi varno ali jaha, ali vozi, ali hodi: zaradi tega je pametno ogledati si „Zapečateni studenec“, „Salomonove vodnjake“, „Zaprti vrt“ in naposled tudi mesto Hebron.

Na južni strani Betlehema se svet nekoliko znižuje, pa kmalu se zopet vzdiguje, in tako je vedno naprej proti jugu. Na obeh straneh ceste so pusta tla, skaloviti griči, peščene ravnice, na katerih le malo raste. Tu pa tam se pasó velike črede ovâc in kozâ, ki pobirajo redko travico ob teh neprijaznih višinah. Visokih gorâ pa ni; tako je, kakor po našem Krasu. Vse je nekam posušeno in požgano. Kdo vé, ali bi se ne dal obdelati ta svet! Po poti zopet srečavaš dolge vrste kamel, dobro obloženih, zakaj Hebron ima precèj živahno obrtnost in kupčijo. Skoro nikjer pa ne vidiš po poti kakega sela ali kake hiše. Zares, zapuščeno je to judejsko gorovje.

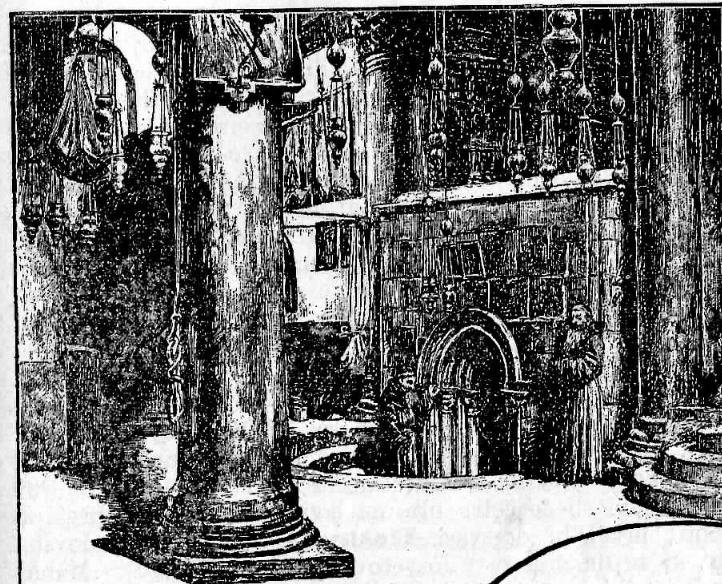
Dobro uro od Betlehema se romarju odpre na levo prijazna dolina, in v nižini se zabliščí površina nekega velikega obzidanega ribnjaka ali kala. Zraven je tudi veliko poslopje, prav nenavadno za one kraje, nekaka vojašnica. Takoj jo zavijemo v stran, da si vse to ogledamo. Najprej zlezemo s precejšno težavo v podzemski prostor, v tako imenovani **zapečateni studenec,** kakor se imenuje v „Visoki pesmi“ (4, 12; — vsaj navadno mislijo, da je ta studenec isti, o katerem govori Salomon). Spodaj v globini poteka studenčnica dokaj obilno. Brez dvoma ga je poznal in iz njega pil kralj Salomon. On primerja kot ženin nevesto svojo temu studencu in naznanja s tem njeno čistost, njene kreposti. Studenec je bil zaprt in še zapečaten, da ga ni nihče kalil ali celó pokončal. V posebnem pomenu je podoben ta studenec Mariji, ki je najčistejša devica, pa nam je rodila sinú Božjega, ki je studenec življenja in vir resnice. — Blizu studenca je oni vodnjak ali kal,

podoben našim ribnjakom, in je jako velik. Ako gremo na levo okrog griča v dolino, pridemo do drugega in tretjega vodnjaka, v katerih je obilo vode. Ko vidimo prvič te naprave v tako suhem in golem kraju, zdi se nam čudno: vsaj Turek bi kaj takega gotovo ne zidal. Če jih ni zidal Turek, zidal jih je Salomon, in zares pravi splošno poročilo, da so tukaj oni vodnjaki, o katerih govori sam v bukvah „Pridigarju“ (2, 6). Dal jih je pa napraviti zato, da se je voda v njih nabirala in po vodovodu potekala proti Betlehemu v njegove lepe vrtove.

Dasi je nekoliko težko iti po dolini navzdol, kadar je zelo mokro (kakor je bilo meni), vendar je vredno ogledati si nekdanje **zaprte vrtove Salomonove**, po katerih se je sprehajal nekdaj mogočni kralj in katere tudi omenja v Visoki pesmi (4, 12): „Zaprt vrt si, sestra, moja nevesta, zaprt vrt“. Tako poveličuje lepoto svoje neveste, pa tudi njeno stanovitnost, ker je bila njena čednost zavarovana, kakor je z zidom zavarovan lep vrt. Sveti Duh, ki je govoril v modrem Salomonu, opominja s tem tudi nas, naj bodo naše duše neveste nebeškega ženina, naj bodo čiste, kakor bister studenec, lepe, trdne in stanovitne, kakor obzidan vrt. — Kajpada dandanes ni več tukaj naprav Salomonovih, ni njegove palače, vendar je kraj še vedno lep in silno rodoviten. Pravijo, da se na pr. tukaj krompir na eni njivi pridela petkrat v enem letu. Pri nas smo zadovoljni, če ga srečno spravimo pod streho le enkrat. Ni pa kraj posebno obširen, ker je dolina T a w a h î n, v kateri so bili vrtovi takoj ob vznožju, ozka pa globoka. — Mimogredé si na tej poti lahko ogledamo malo selo E r t â s, kjer si Nemci prav dobro pomagajo. Sploh je za tistega, ki ima veselje do prirode, tukaj marsikaj zanimivega, a mi se ne moremo todi dolgo muditi.

Pot proti Hebronu se nam zdi morebiti dolgočasna, ker se jako vleče. Hrib za hribom, dolino za dolino prehodimo ali prevozimo, pa le ni konca. Kake štiri ure od Betlehema pridemo do nekega studenca, čegar voda se zbira v koritu. Malo proti jutrovi strani na gričku je ostanek nekdanjega poslopja. Tu je bila nekdaj cerkev. Mnogi mislijo, da je tukaj krstil dijakon Filip dvornika etijopske kraljice, kakor pripoveduje „Dejanje apostolov“ (8, 26—40): „Angelj Gospodov je govoril Filipu, rekoč: Vstani in pojdi proti jugu na cesto, ki drži iz Jeruzalema v Gazo; ta je razdejana. In je vstal in šel. In glej! mož iz Etijopije,

dvornik, mogočen služabnik Kandace, etijopske kraljice, kateri je bil čez vse njene zaklade, prišel je bil molit v Je-

Votlina Gospodovega rojstva.

(Deloma po fotografiji narisal Jos. Germ.)

Zgoraj je vhod po katoliških stopnicah do votline. Spodaj je pa votlina sama, in sicer vidiš kraj Jezusovega rojstva na levi, kapelico sv. Treh Kraljev pa na desni strani. Stopnice v sredi so last razkolnikov; katoliške stopnice niso narisane na sliki.

ruzalem. Nazaj gredoč je sedé na svojem vozu bral Izaija preroka. Duh je pa rekel Filipu: Pristopi in pridruži se temu vozu! Pritekel je pa Filip in ga je slišal brati Izaija

preroka, in je rekel: Meniš-li, da razumeš, kar bereš? In je odgovoril: Kako bi mogel, ako me kdo ne pouči? In je prosil Filipa, da naj gôri stopi in k njemu sede. Vrsta pisma pa, katero je bral, bila je ta: Kakor ovco so ga v klanje vêdli, in kakor jagnje brez glasú pred njim, ki ga striže, tako tudi on ni odprl svojih ust. V ponižanje je bila njegova sodba preklicana, (njegov rod kdo bode razložil?) ker bode vzeto od zemlje njegovo življenje. Odgovoril je pa dvornik in rekel Filipu: Prosim te, o kom govori prerok to, o sebi, ali o kom drugem? Filip je pa odprl usta in je začel od tistega pisma in mu je oznanjeval Jezusa. In ko gresta po potu, prideta k neki vodi, in dvornik reče: Glej vodo, kaj brani, da bi me ne krstil? Filip pa reče: Ako veruješ iz vsega srca, sme se zgoditi. In odgovori in reče: Verujem, da je Jezus Kristus Sin Božji. In je ukazal voz ustaviti, in sta stopila oba v vodo, Filip in dvornik, in ga je krstil. Ko sta pa stopila iz vode, vzel je Duh Gospodov Filipa, in dvornik ga ni več videl. Šel je pa vesel svojo pot.“ Ta studenec se imenuje **Ajn Dirvê.** Kako vse drugače, koliko prijazneje je bilo nekdaj v tem kraju, ko je bila tu celó krščanska cerkev!

Ko bi šli še četrt ure na levi strani ceste naprej po hribu, prišli bi do vasi **Halhul.** To je starojudovska vas, ki se omenja že v Jozvetovih bukvah (15, 58). Mohamedanci, ki bivajo tukaj, mislijo, da je v njih džamiji pokopan prerok Jona. Na desni strani pa so razvaline drugega prav starega mesta, ki se s Halhulom vred imenuje v Jozvetovih bukvah; to je: B e s s u r ali **Betsur.** To mesto je v judovski zgodovini imenitno, bitve so se bíle tukaj-le; a dandanes je treba sledú za vsem tem še le iskati. Tako vse mine.

Razne zanimivosti sreča potnik še nadalje. Uro hodá po tem studencu zapazi na levi strani poti mogočno zidovje, katero imenujejo **Harâm Râmet el Khalîl** (visoko svetišče prijatelja t. j. božjega), in pravijo, da je tukaj dolina M a m b r e, kjer so se prikazali Abrahamu trije angelji. Sveto pismo namreč pripoveduje (I. Mojz. 18, 1 in dr.): „Gospod se mu je prikazal v dolini Mambre, ko je sedel pri vratih svojega šotora ob dnevni vročini. In ko je svoje oči vzdignil, prikazali so se mu trije možje in so stali blizu njega; ko jih je ugledal, tekel jim je izpred vrat svojega šotora naproti in se do tal priklonil. In je dejal: Gospod, ako sem milost zadobil v tvojih očeh, ne hodi mimo svojega hlapca; prinesem pa nekoliko vode, da si noge umijete ter počijete pod drevesom.“ Dalje pripoveduje sveto pismo, kako jim je postregel, a eden izmed môž — bil je to Gospod sam — obljubil je njemu in Sari sina. Toda ni gotovo, da bi se bilo to prav tukaj dogodilo. — Od todi gremo nekoliko navkreber, pot se še precèj vije sem in tje, dokler se naposled ne zniža in nas ne privêde v prelepo **dolino Hebronsko.** Kakor očarani gledamo ob poti lepe vrtove, obilno trtje, tla zelena in dobro namočena, krepka drevesa: ne pravijo zastonj, da je ta dolina izmed najlepših v Palestini. Zares: poleg Tiberijskega jezera nisem videl nič lepšega v Palestini. Zato pa si izberó tukaj mnogi bivališče poletu. Ljudje so tukaj skoro samó mohamedanske vere (razven nekaj Judov) in so menda jako sovražni kristijanom. Prebivalcev je nad 9000. Za potnike je na desni strani ceste gostilnica ali novodobni hôtel, precèj daleč od mesta proti zapadu pa je rusko gostišče. (Ako bi kdo želel tukaj prenočiti, moral bi imeti dovoljenje od ruskega arhimandrita jeruzalemskega.) No, družba, s katero sem hodil jaz, ostala je kar zunaj mesta na prijaznem griču v senci košatih dreves. Ne vem, ali sem že kdaj tako pesniško obedoval, kakor takrat. Potniki so bili sami Američani. Prav pred seboj na nasprotnem griču smo gledali Hebron. Lično mesto, z lepo lego! Dolina hebronska namreč je nekaka zareza v judejskih hribih in tako visoko nad morjem, kakor Betlehem. Toda jako dobro je zavarovana od vseh stranij, bodisi proti vročemu, bodisi proti mrzlemu vetru. Dolina se razteza od jugovzhoda proti severo-zapadu, in vanjo se spušča nekaj manjših dolin. Hebron, ki se imenuje po domače „El Khalîl“, naslanja se na severno brežino na vzhodni strani doline.

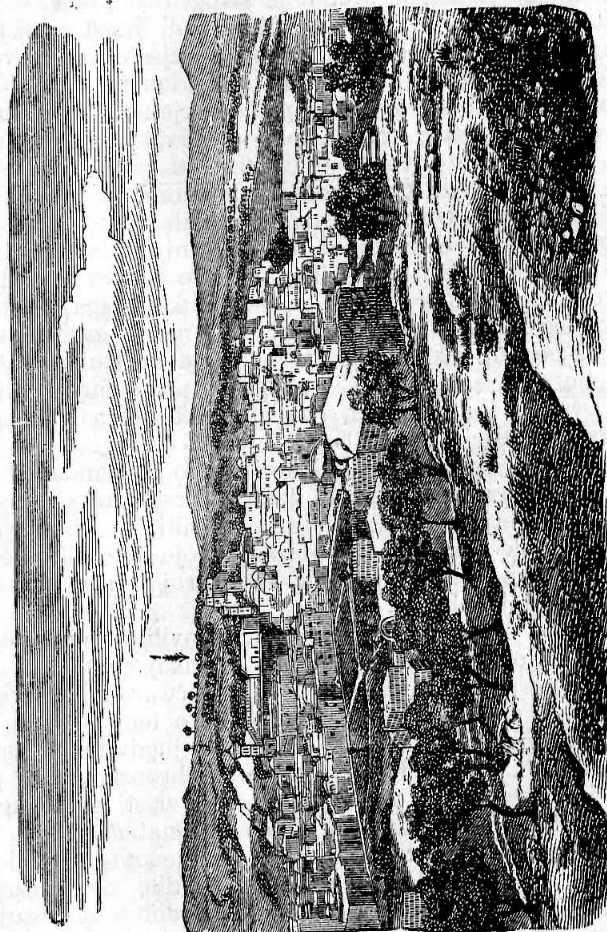
Hebron spada med najstarejša mesta svetá. Zidan je sedem let poprej, nego egiptovsko staro mesto Tanis. Nekdaj se je imenovalo mesto K a r i a t - A r b e. Tukaj sem je prišel, tukaj je stanoval, tukaj je pokopan očak Abraham. Todi je bila skoro gotovo dolina Mambre, kjer se mu je prikazal Bog, kjer mu je bil obljubljen sin Izak in kjer je umrla njegova žena Sara; v Arbe-i (Hebronu) je kupil Abraham njivo, kjer je pokopal ženo. Tukaj je bil pokopan on sam in Izak z ženo Rebeko. Tudi Jakopove kosti so prenesli iz Egipta in jih pokopali v Hebronu pri očetih. Ko so šli Izraelci skozi puščavo, poslal je Mojzes oglednike v obljubljeno deželo. Ti so prišli tudi v Hebron, v katerem so bivali takrat orjaki. Todi nekje so si urezali tudi trtno mladiko z grozdom, ki sta ga nesla na drogu dva moža. Pozneje si je pridobilo

mesto več imenitnosti, ker je kralj David tukaj vladal, predno je prišel v Jeruzalem. — Razne nezgode so sicer prišle nad Hebron, toda vselej se je mesto polagoma zopet povzdignilo, kar je prav umevno. Rodovitna in lepa tla vabijo prebivalce le-sem; tudi za kupčijo je kraj ugoden.

Ker častijo tudi Arabci ali mohamedanci Abrahama za svojega očaka, zato jim je ta kraj jako imeniten. Hebron jim je — rekel bi — božja pot, kamor hodijo na grob Abrahamov. In kje je ta grob Abrahamov? Ta grob je — tako verujejo mohamedanci, opirajoč se na krščansko sporočilo — v njih veliki Abrahamovi džamiji, kateri pravijo „Haram el Khalîl". To je mogočno svetišče bolj na zapadni strani mesta, v katero pa ne sme noben kristijan, ako neče izgubiti življenja. Le redkokrat je dovolil sam turški sultan nekaterim osebam s posebnim pismom ali fermanom, da smejo vstopiti. Pa še tedaj neki ni bilo popolnoma varno. Zakaj turški ferman daje pravico, da sme tisti kristijan iti noter, ne pa tudi ven, — tako si mislijo mohamedanci. Sicer je pa taka radovednost nespametna. Kaj neki hočejo imeti mohamedanci v tej džamiji? Ostankov Abrahamovih gotovo ni, torej lahko kažejo kako jamo ali kak zidan grob. Kaj si na boljšem, ako si to videl? Zato me tudi ni čisto nič mikalo videti to skrivnost, ko smo šli okrog molitvenice. No, v veliko luknjo v zidu sem vtaknil roko, kakor so jo vtaknili drugi, češ, da je vsaj nekaj.

Mesto smemo imenovati čedno. Hiše so dokaj velike in lične, ulice tu pa tam prostorne. Posebno všeč mi je bil „bazar", kjer se vidi raznovrstno blago v veliki množini. Zares, Hebron je kupčijsko mesto. Tudi nam so ponujali to in ono, toda ne vem, je-li kdo kaj kupil, ali ne. Jaz sem hotel porabiti priliko, da bi napravil sliko hebronskega bazara; naredil sem nekaj, a domov tega nisem prinesel. — Naš vodnik je bil vzel stražo za ta čas, ko smo hodili po mestu. Zdi se mi, da je bil za stražo neki starejši človek, katerega bi se niti naši otroci ne bali. Tudi je bil nam zapovedal, da moramo po mestu hoditi skupaj, kakor vojaki, če hodijo po sovražnikovi deželi. Domačini so sicer nekoliko režali na nas, v obče pa ni bilo sile. Jutrovec sodi vse le po zunanjem videzu. Strah ima pred orožjem, če je tudi slabo. Zdelo se mi je včasih, da bi se takega stražnika ali kakega Beduvinca bolj bal, ko bi ne imel ničesar pri sebi, kakor ko je imel dolgo, zarjavelo in prazno puško. — Iz radovednosti je hodila cela kopa Hebroncev za nami;

nekoliko več nego radovednost so pa razodevali oni, ki so nas oblegali med našo južino. Njih misli ni bilo težko uganiti. Toda naš dragoman nas ni vnemal, da bi bili delili svoj grižljej med sebe in ogledovalce.

Pogled na Hebron (z južne strani).

Ker ni moj namen, da bi natančno opisoval mesto, omenjam le še, da smo šli gledat tudi „**hrast Abrahamov**". Gre se precej daleč proti severozapadu, menda več ko pol ure poleg struge nekega izsušenega potoka. Tu

je dolina Sibta. Vidi se lepo polje; zares tu bi bil pravi raj, ko bi bila tla pridno in umno obdelana. Naposled pridemo do ograjenega ali zazidanega zemljišča, vstopimo in kmalu stojimo pod Abrahamovim hrastom. Mnogo se je pisalo o njem. Sedaj je svet todi okrog ruski, ker so ga nakupili Rusi, in oni so zavarovali tudi hrast z nizkim ozidjem. Hrast je res star, ima malo listja in slabe veje. Nekoliko je že podprt. Opazovalec lahko kmalu sodi, da to drevo ni videlo Abrahama. Pač pa je verjetno, da je Abraham bival tukaj, zakaj svet je tako vabljiv, za drevje tako ugoden, da je brez dvoma tudi staremu očaku bil všeč. Tudi se vjema s tem prostorom, kar beremo v sv. pismu o dolini Mambre. Otroci so nam ponujali želodov, češ, da so s tega drevesa, a meni se tudi to ni zdelo verjetno. Vendar sem jih vtaknil par v žep, češ, če niso s tega drevesa, morajo pa biti s kakega drugega tukajšnjega. Naredil sem sliko tega drevesa, kakor poprej sliki mesta in mestnega gibanja; a po teh slikah ni sedaj ne duha ne sluha. Slišali bodemo pozneje, zakaj ne. Čitateljem pa podajemo nekoliko starejšo, vendar natančno in resnično sliko tega znamenitega drevesa.' (Glej stran 205.)

Nekdaj so imeli — in nekateri imajo še dandanes — Hebron za rojstveno mesto sv. Janeza Krstnika. A to je popolnoma neverjetno. Ne morem si misliti, da bi bila šla Marija tako daleč, ko je šla obiskat svojo teto Elizabeto. Zato tudi mi ne bodemo kar nič iskali rojstvenega mesta Janezovega v tej dolini.

Naposled še omenjam, kar so mi pravili o rodovitnosti tega kraja. Dobé se neki še dandanes tukaj grozdi, ki so težki pet kilogramov. Dasi to ni nemogoče, vendar nisem jaz videl nobenega in torej ne morem o tem pričati. — Lep razgled ima popotnik, ako gre na jugovzhodni hrib „Ras ibn Islim“. Tu vidi lepo dolino hebronsko, vidi pa tudi, da je pokrajina na okrog jako pusta, zlasti proti jugu, in da je Hebron le nekak otok v tem skalnatem morju.

Da spoznajo čitatelji, kako je z vremenom na judejskih gorah, omenjam, kako se nam je godilo med vožnjo sem in tje. Ker je cesta v Hebron precej dobra za vožnjo, zato je bil naš dragoman dobil nekaj vozov. Bili so taki, da se jim je moja tovarišija iz Amerike smejala na glas. Na pot sem vzel svojo sivo potno suknjo, češ, čemu jo pa imam, in v njej sem izkusil dovolj gorkote poldanskega solnca. A domov se vozeč sem hvalil zavit v suknjo svojo previdnost. Proti večeru namreč, ko smo bili na vrhu hudega klanca, pripodi se nagloma gosta megla in mrzel veter nas opiha do živega. Plohe sicer ni bilo, a ta vlažni mraz je bil jako neprijeten. Nikoli še nisem doživel tako nagle izpremembe v vremenu, takega prehoda od vročine do hudega mraza, kakor takrat.

Ko bi šli ob ugodnejši priliki nazaj proti Betlehemu, mahnili bi jo lahko na desno proti razvalinam nekdanjega mesta Tekua, ogledali si lahko votlino, imenovano „Kharetûn“, šli tudi na goro ali hrib, imenovan „Djebel Ferdáus“ ali „Fureidîs“ t. j. Gora Paradiž; vidijo se znamenite starine, pa navadnega romarja ne zanimajo, zato jih tudi mi tukaj ne bodemo opisovali.

4. K sv. Janezu v puščavo.

Noben romar ne zamudi lepe prilike, da bi ne šel pogledat, kje je bil rojen sv. Janez Krstnik, in kam je šla obiskat Marija svojo teto Elizabeto. Dandanes trdé v obče vsi enako, kar so varihi svetih krajev trdili od nekdaj, da je rojstveni kraj sv. Janeza v današnjem selu Ajn Kârim.

To selo je dobri dve uri od Jeruzalema proti zapadu, nekoliko v stran od ceste proti Jafi. Hodijo pa romarji tje ali naravnost iz Jeruzalema, ali pa gredó iz Betlehema čez gore. Prva pot je prav lahka in pripravna. Lahko se je tudi voziti; kdor ne mara jahati, naj gre peš. Mašniki naj gredó zgodaj iz Jeruzalema ali pa zvečer, da morejo maševati v kapeli rojstva sv. Janeza. Da bi imeli domačega vodnika, ni neobhodno potrebno, vendar je pa dobro v onih krajih, da se ne izgubi preveč časa z iskanjem ceste ali pa posameznih znamenitih mest. Če pa gredó romarji naravnost iz Betlehema, morajo imeti vodnika in biti nekoliko trdni v nogah.

Gredoč iz Betlehema proti sv. Janezu obišče romar lahko tudi malo mesto **Bet-Djalo.** Prebivalcev ima kakih 3000 in sicer kristijanov; med njimi je nad 600 katoličanov. Tukaj ima katoliški patrijarh jeruzalemski svoje poletno bivališče, lepo in veliko cerkev in pa še duhovsko semenišče. Ustanovil je to napravo patrijarh Valerga l. 1857.; počez ima do 30 gojencev. Tudi Grki imajo lepo novo cerkev; silno so se upirali, ko so tukaj zidali katoličani, pa niso mogli ustaviti dela. Okolica je lepa, že od daleč se vidi tje prav prijazno; ni pa tukaj nobenih spominov na stare zgodbe.

Enako bi morebiti zanimalo romarja, da si ogleda tako imenovani studenec sv. Filipa, ki se danes imenuje Ajn el Hanîje. Ni treba iti daleč na stran od najbližje poti; tukaj tudi lahko počije, ker je prav prijazno. Mnogi mislijo, da je dijakon Filip tukaj krstil dvornika etijopskega, in ne pri Ajn Dirvê; a ni lahko izpričati, da bi res tako bilo; verjetnejše je pač, kar smo že poprej pripovedovali.

Vzraduje se romar, ko dospe na vrh hribovja, ki obkrožuje prijazno dolino — domovino sv. Janeza — od vseh stranij. Kakšen je ta svet, kjer je preživel največji izmed prerokov svojo mladost? Precèj globoka dolina ali zareza med judejskim gorovjem, nekake nèške — to je Ajn Kârim. Od Jeruzalema sem prideš tako, da jo vidiš po dolgem. Ni kaj dolga, a je prav prijazna. Ko se oziraš na okrog, zagledaš še na levo roko nekako kotlino ali brežino. Ajn Kârim obstoji iz dveh sel: jedno je na severnem, drugo na južnem bregu doline. Vmes je ozka ravnica z dovolj močnim studencem, ki se po Materi Božji imenuje Marijin studenec. Frančiškanski samostan, cerkev rojstva sv. Janeza in hiša za romarje so na severni strani doline, torej pač romar najprej tje zavije. Gredoč nekoliko v hrib, pride kmalu pred lepo cerkev, pred imenitno **svetišče sv. Janeza Krstnika.** Žal, da ne stoji na samem, kjer bi se videla lepše. Cerkev je dokaj velika, trdno zidana, srednje visoka. Na obeh stranéh so močni štirivoglati stebri, in tako ima cerkev tri ladije. Kakor največ drugih cerkev v sveti deželi, tako ima tudi ta v sredi kupolo z okni, da prihaja vanjo dovolj svetlobe. Lepa so tla, ker je tlak iz marmorja; tudi stene so obložene s svetlimi ploščami. Veliki oltar je nov, iz lepega marmorja in z umetnimi kipi; spredaj pred obhajilno mizo sta tudi dva velika kipa: sv. Frančišek in sv. Klara. Romar pa se ne ozira toliko na druge dele v cerkvi, kolikor na nizko kapelo na evangeljski strani cerkve, kjer je rojstveni kraj sv. Janeza. Gre se po nekaterih stopnicah in se pride pred oltar, razsvetljen od zgoraj in spodaj s svetilnicami. Pod oltarjevo mizo je na kamenitih tleh napis: „Tukaj je bil rojen predhodnik Gospodov". Oltar je posebno lep, bogato ozaljšan z lepimi podobami (relievi).

Tukaj je bil torej rojen sv. Janez, ki je s tako močjo oznanjeval pokoro in Zveličarja samega krstil v Jordanu! Kako čudovito je bilo rojstvo Janezovo! Kako so voščili srečo očetu in materi! In ko so hoteli dati ime detetu, ko

je oče zapisal: „Janez je njegovo ime", in ko je potem izpregovoril — koliko veselje je bilo tu na tem kraju in po vsej okolici!

Tako živo stopijo romarju pred oči vsi ti dogodki in tako lepo se vjemajo s tem krajem, da se mora vsakemu priljubiti ta dolina. Cerkev je tako dostojna, da je izmed najlepših, kar jih je v sveti deželi. Veliko so storili Španci za to svetišče.

Na drugi strani doline so slabe mohamedanske koče, nad njimi pa se dviga nova ruska cerkev s samostanom. Nikakor bi ne bili Rusi tukaj zidali cerkve, ako bi ne bili trdno prepričani, da je v tej dolini rojstveni kraj sv. Janeza. Romarja pa ne mika ta razkolniška cerkev, ampak katoliška **cerkev Marijinega obiskanja**, ki je na istem griču, pa malo bolj proti večeru. Gre se mimo Marijinega studenca, potem pa po poti v grič navkreber, in kmalu stopimo skozi ograjo pred malo cerkev. Iz dobrega vodnjaka pred cerkvijo dobimo lahko vode, da si žejo pogasimo. Cerkev je preprosta, ima dva oltarja: jeden je posvečen Marijinemu obiskanju, drugi pa obrezovanju svetega Janeza. Ali je res bil tukaj obrezan, ali ne, to — mislim — bi se ne dalo določiti. Tudi v cerkvi je odprtina do dobrega studenca. Samostanski brat je tukaj za čuvaja in potniku pové marsikako zanimivost.

Mikalo me je, da bi šel tudi v tako imenovano **puščavo**, kjer je sv. Janez bival v svoji mladosti in se krepčal za poznejšo službo. Sv. pismo*) pravi, da je bil v puščavi do tistega dné, ko se je prikazal Izraelu. Ker ni tam nobene prave puščave, zato si moramo misliti samoto, v kateri je bival Gospodov prerok. Tisti samotni in vendar prijazni kraj kažejo uro daleč od Ajn-Kârima proti zapadu, nad cesto v Jafo. Močno je peklo solnce — bilo je še le 18. dné meseca sušca — ko sem jahal po težavnih in samotnih potih za domačim vodnikom v to „puščavo". Kraj je na precèj visečem bregu. Tu je majhna votlina, kjer se darujejo dné 23. junija svete maše; nekaj niže je zidan tolmun za vodo, više zgoraj pa so ostanki starih, slabih kočic, v katerih so bivali puščavniki. Pozná se še, kje so imeli prostor, da so kurili itd. Še više gôri kažejo grob sv. Elizabete. Prav lep razgled je tukaj na zapad in na sever. Svet je osojen; tu pa tam raste kako drevo. Romar

*) Luk. 1, 80.

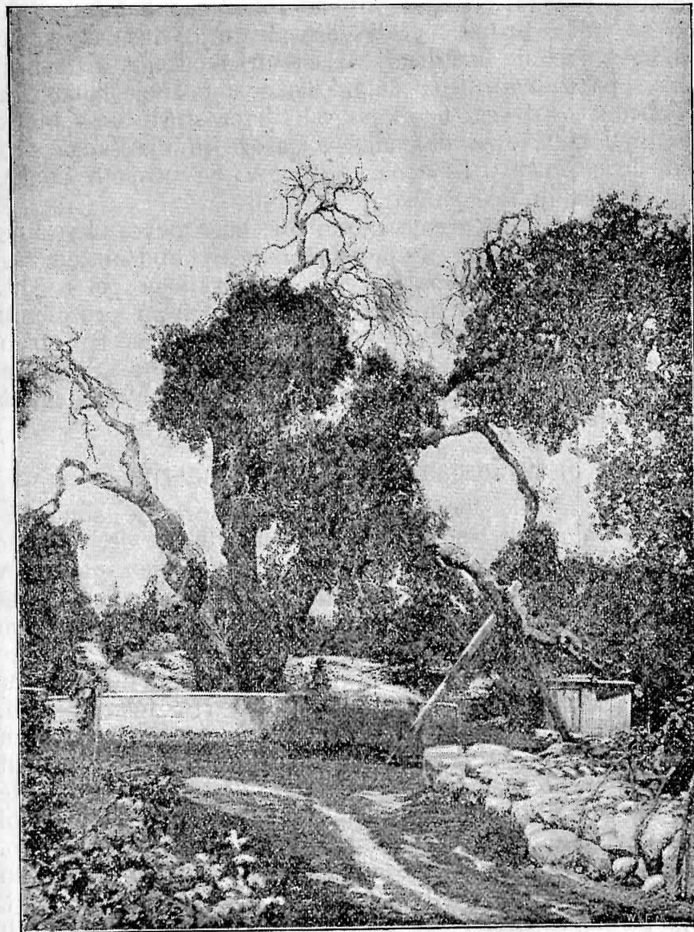
naj ne pozabi iz samostana vzeti s seboj ključa do one votline, da stopi v zaklenjeno bivališče sv. Janeza. Iz ogledovanja se lahko preveri, da je bil tukaj kraj kakor nalašč za preroka, ki se je pripravljal za svojo veliko nalogo.

Tudi meni se je zdelo tukaj jako vabljivo, ne vem, ali zaradi lepih spominov na sv. Janeza, ali zaradi lepega kraja. Ko bi ne bilo treba za življenje nič drugega, kakor zraka, lahko bi tukaj ostal in živel kot puščavnik. A drugo vprašanje je, ali bi me domačini pustili pri miru. Meni in mojim sopotnikom — bila sta slučajno tudi dva Hrvata, dve Hrvatici in en Španec — se ni zgodilo nič žalega. A moj tovariš, ki je bil tukaj nekoliko dnij poprej, imel je na tem kraju dokaj strahú, kakor mi je pripovedoval pozneje. Da bi dobil nekaj novčičev iz mošnjice, potegne jo iz žepa in vzame, kolikor je potreboval. To pa sta opazila dva domačina, ki sta bila prišla, in takoj sta razodevala z raznimi znamenji skupno željo, da bi se polastila njegove denarnice. Gospod je to spoznal, in jelo mu je biti tesno pri srcu. Vendar ni bilo hujšega: prišel je domov zdrav in tudi denarnico prinesel s sabo, če je ni izgubil.

Ko smo se vrnili v gostišče, idimo še na prijazni hribec ob severozapadu, kjer se blišči pred očmi prav velika naprava; saj ni daleč tje. Od zunaj vidimo mogočno obzidje, okoli in okoli je vse lepo in okusno zasajeno in obdelano. To je samostan in pa sirotišnica S i j o n s k i h s e s t e r iz Jeruzalema. Ta zavod je napravil p. Alfonz Ratisbonne sam; samostan in cerkev sta pa še prav nova. Tukaj počiva na samostanskem pokopališču goreči mož; drevo pohlevne tamariske obsenčuje njegov grob. (Prim. str. 137.)

Ko smo se poslovili pri prijaznih frančiškanih in jim izrekli srčno zahvalo, mahnemo jo proti Jeruzalemu in si še enkrat ogledamo ta kraj. Umevamo, da je tukaj poletu jako vroče, ker je vse tiho in zaprto pred mrzlimi vetrovi. Raste pa tukaj plemenito sadje, dobra trta, in kar sicer kdo položi v rodovitna tla. — Prišedši na višino, ki loči to dolino od planjave jeruzalemske, razveselimo se krasnega razgleda, ki se nam tukaj odpira. Lahko gremo sedaj po gladki cesti naravnost v Jeruzalem, ali jo pa mahnemo na desno ogledat si grški s a m o s t a n s **cerkvijo sv. križa.** Po sporočilu je veliki oltar te cerkve prav tam postavljen, kjer so posekali drevo za Jezusov križ. Že v 5. stoletju je bil neki tukaj zidan samostan. Dandanes je tu mogočen samostan, kakor trdnjava; nad vsem se dviga veličasten stolp. Cerkev

ni posebno skrbno ohranjena; ima pa tri ladije. Tukaj je grško semenišče za grške duhovne.

„Hrast Abrahamov.“
(Po fotografiji.)

Kmalu prehodimo kos poti do Jeruzalema mimo Ratisbonnove deške **sirotišnice,** ki se imenuje **pri svetem**

Petru. Tu se vidi, kaj stori vnetost, združena z ljubeznijo do Boga in bližnjega. Ta sirotišnica za dečke je ne samo lepa, ampak tudi prostorna: velika hodišča ima za senco ob vročini, pa tudi obširne sobane in kapelo. Kako lepo se vidi s hodišča proti Jeruzalemu! Otroci se uče v zavodu potrebnih znanostij, zlasti francoskega in laškega jezika, pa tudi raznega dela. Tako si pozneje lahko služijo kruha. Ko sem hodil po velikih prostorih sem in tje, spominjal sem se — kajpada — našega ljubljanskega sirotišča in si mislil: Krščanska ljubezen je povsodi enaka; drugi ljudje, duh je pa isti.

Od sirotišnice gremo mimo obzidane lokve, ki se imenuje Birket Mamilla, menda po neki pobožni ženi Mamilli, ki je tukaj pokopala veliko krščanskih trupel l. 614., ko je perzijanski kralj Kozroa divjal in moril po Jeruzalemu. Blizu je bila nekdaj cerkev sv. Mamille. Na večerni strani so pokopani nekateri Herodijani t. j. iz družine kralja Heroda Velikega. Od todi gremo le še za nekaj streljajev, pa smo dospeli do jeruzalemskih vrat.

5. K Jordanu in Mrtvemu morju.

Potovanje do Jordana in Mrtvega morja je silno zanimivo. Kdor vidi rad čudne in nenavadne kraje, ta bode skoro najbolj zadovoljen s to potjo izmed vseh drugih v sveti deželi. Toda zdi se, kakor bi bila morda nekoliko nevarna. Saj je že Zveličar povedal v priliki o usmiljenem Samarijanu, da je šel iz Jeruzalema v Jeriho in prišel v roke razbojnikom. Dandanes se ni več bati razbojnikov, kolikor vem, a pritakne se to ali ono in pripravi človeka v strah. Tudi zame je bila ta pot najbolj nevarna, in še sedaj hvalim Boga, da sem se vrnil zdrav in nepoškodovan. Naravnost svetujem vsakemu romarju, naj le gre k Jordanu, ako le more, — ne bode mu žal; toda naj ravná previdno. Dobi naj dobrega in umnega vodnika, dobro družbo in dobro, močno žival za ježo. Peš bi se sicer tudi dalo priti, in Rusi hodijo peš v velikih trumah; a da bi nekateri jahali, drugi pa hodili peš, to se ne vjema. Pot je dolga dobrih šest ur do Rihe, do Jordana je skoro poldrugo uro, in do Mrtvega morja blizu toliko. In treba je pomniti, da je todi vedno precejšna vročina, katero bi težko zmagal navaden človek, če bi moral hoditi hitro.

Žal, da ne morem te poti prav natanko popisati, ker bi potreboval preveč prostora. A glavne stvari bodem

vendar-le povedal. Moja nesreča, ali ka-li, je bila, da sem dobil mladega vodnika, mlado družbo (razven dveh gospodov) in mladega čilega konja. Za kakšnega junaka, ki je od mladih nog na konju, bilo bi pravo veselje, sukati se na čilem in ognjevitem mladem konju: a zame, ki jaham najbolj po knjigah, ni bila to igrača. Domenili smo se bili sedmeri potniki, da odrinemo iz Jeruzalema točno opoldne. Toda v onih krajih mora biti vsaka stvar vsaj za jedno uro pozneje, nego je zmenjeno. Tako tudi tukaj. Zato sem priganjal, da bi urno odpotovali, a več rečij še ni bilo pripravljenih, tudi konja še ni bilo zame. Tu mi ponudi naš vodnik svojega konja. Pogledam ga: lepa žival, mislim si; ta pa, ta! Zajašemo, gremo proti Oljski gori in pridemo na gladko cesto. Ogledoval sem dolino Jozafat, ker je bilo vse tako prijazno in milo, in bil sem jako dobre volje. Kar hipoma pa ubere moj rjavec pot pod kopita in jo udere s tako hitrostjo, da mi je skoro sapa zastajala. V prvem hipu sem mislil, da se je splašil, da ga je kaka reč ostrašila, zato sem mu kar pustil vajeti, in šlo je, da menda pač ne bodem nikdar več tako jahal v svojem življenju. V Egiptu sem videl nekoč jahalca, ki je dirjal, da nisem še nikogar videl v taki hitrosti. Takrat si nisem mislil, da bodem tudi sam delal take neradovoljne poskušnje. Kak spreten jahalec, ki to bere, smeje se mi morebiti in pravi: „Zakaj pa nisi konja udržal? Vidi se ti, da nisi nič znal.“ Jaz pa pravim: „Še sedaj mi ni žal, da sem pustil konju uzdo. Če bi bil splašen, ali bi ne bil nagodil mi katere, uspel se po koncu in me treščil pod cesto?“ Tudi imajo navado taki konji, da z glavo udarjajo nazaj: dobil bi jo bil v prsi. Kakor sem videl pozneje, bil je konj samo muhast in navajen po gladki cesti poskušati se z drugimi; tako je poskušal tudi z mano. Spoznal sem kasneje sam, kakor tudi nekdo drugi, ki ga je zasedel, da se ni dal nikdar vzdržati, kadar je zaslišal hrskanje zraven sebe, ali pa videl druge konje v diru pred seboj. Lahko si misli vsakdo, da prav prijetno mi ni bilo pri srcu; kolikor večja je hitrost, toliko lože se pade in toliko bolj se pobije. No, ni bilo hudega, niti padel, niti pobil se nisem. Bilo je jako lahko sedeti in nič ni bilo treba odskakovati. Hvala Bogu, da ni konj odskočil v stran! Ko bi bil prišel le nekoliko iz ravnovesja, ne vem, kaj bi bilo z menoj. Ko je pridirjal na vrh, kjer se cesta zavije, obstal je konj in jaz ž njim. Počakal sem tovariše, in eden mi je častital, da znam tako jahati.

Zares, v sili se človek uči vsega. Na ta način mi je moj rjavec še večkrat nagodil in se poskusil s tovariši. Zlasti dobre volje je bil na jerihunski planjavi blizu Jordana. To jo je rezal! Pa tukaj ni sicer mene vrgel raz sebe, pač pa mojo pripravo za fotografske slike, ki je bila privezana prav trdno na sedlu. Les je bil razdrt, steklene plošče s slikami razbite. Pometal sem potem kosce v Jordan v spomin svojega potovanja, ostanke lesa pa prinesel domov. Da je pa bil moj rjavec tudi malo hudoben, pokazal mi je drugi dan. Ko sem šel blizu njega, zasukal se je hipoma in me udaril s kopitom ob stegno. Nekoliko me je zabolelo, potem sem ga zajahal in šel proti Mrtvemu morju. Rekel sem pa sam pri sebi, da me je Bog varoval hujše nesreče. Iz tega se potnik uči, naj izbere pametno žival. V naši družbi so bili tudi nekateri spretni jahalci, ki so svoje konje vspodbadali, da so šli v urnem diru. Hočeš nočeš — moram za njimi in pred njimi. — A to le mimogredé, da vidijo čitatelji, kako se godi romarju. Neki sopotnik pa, star in lahek gospod, je imel osla in ni mu bilo nikake sile; če ni hodil hitro, prišel je pa počasi.

A sedaj treba popisati pot od Jeruzalema do Jordana ali Jerihe, ne gledé na to, kako se je godilo meni in drugim. Ta pot je imenitna zato, ker je naš Zveličar večkrat hodil po njej. In reče se lahko, da je dandanes tukaj prav tista pot, po kateri je hodil Zveličar, zakaj na jutrovem se take stvari ne preminjajo. Res je dandanes narejena cesta, a ta se drži stare poti. Žal, da cesto zanemarjajo; ako se je ne bode kdo usmilil, razdrta bode popolnoma. Ni pa treba iti od Jeruzalema do Betanije po cesti, lahko se gre tudi čez Oljsko goro, in todi naj gre z menoj čitatelj, da prideva tudi na mesto nekdanje **Betfage.**

Zveličar je šél od Betanije proti Jeruzalemu. Tu je poslal dva učenca v Betfago, da sta dobila oslico, na katero je sédel in jahal slovesno v Jeruzalem. Ta kraj, od koder je šel Gospod kot kralj mirú v Jeruzalem, slovesno sprejet in pozdravljen od vseh, kažejo na vzhodni strani Oljske gore v neki dolinici. Dandanes je tam mala kapela, zavarovana na okrog z zidom. Tukaj ti kažejo mesto, kjer je Gospod stopil na živinče. Dandanes imajo ta prostor v lasti oo. frančiškani; kupili so ga leta 1880. Pa tudi poprej so imeli navado, da so tukaj obstajali in molili, kadar so šli na pr. s procesijo v Betanijo. Ravnali so se po starem sporočilu, da je tukaj kraj Betfage. Kar najdejo leta 1870. kmetje v tleh zidovje in pridejo tudi do oltarja z latinskimi napisi in slikarijami. Čitale so se tudi besede: „Betfaga — oslica — Jeruzalem“. Še druge reči so našli, in tako je bilo izpričano, da je bila tukaj nekdaj cerkev, kakor tudi vsaj malo selo; dobili so se namreč vodnjaki, stebri in grobovi. Nekdaj je šla od todi na cvetno nedeljo v Jeruzalem slovesna procesija: varih Božjega Groba je jahal na oslici, ljudje pa so ga veselo pozdravljali in mu stlali cvetlice po poti. Dandanes ni več te lepe navade, kakor smo že povedali.

Ne daleč od tukaj, vsega skupaj tri četrt ure od Jeruzalema, je še dandanes vas **Betanija,** kateri pravijo domačini El-ʿAzarije, to je kraj Lazarjev. Pride se tu sem tudi kar naravnost po cesti. Betanija je prav prijazno naslonjena na južno in jutranjo stran hriba, ki je bližnji sosed Oljske gore. Ko bi bil kraj še rodoviten, bilo bi tukaj res ljubeznivo. In tako je pač bilo ob času Gospodovem, ki se je večkrat mudil v tej vasi. Zlasti pa se spominjamo, da je bila tukaj hiša Lazarjeva, ki ga je Zveličar obudil četrti dan po njegovi smrti. Imel je dve sestri, Marto in Marijo, oni dve, o katerih nam tako ganljivo pripoveduje sv. evangelij. Marta je bila tista, ki je Gospodu tako goreče stregla, Marija pa tista, ki si je izvolila najboljši del. Zaradi teh spominov vleče romarja močno le-sem. Žal, dandanes je Betanija precèj revna, njene hišice so ubožne. A tukaj je imenitno svetišče: grob Lazarjev. Nekdaj je bila nad tem grobom prelepa cerkev; opat Danijel je tam videl veliko cerkev s pozlačeno kupolo in mnogimi slikarijami. Bili sta tudi še dve drugi cerkvi tukaj, pa vse so podrli neverniki in grob Lazarjev celó premenili v mohamedansko molitvenico, zakaj oni imajo Lazarja za preroka. Hvala Bogu, da so pridobili frančiškani vsaj grob Lazarjev za katoličane. Romar gre nekoliko navkreber s ceste po slabi poti in pride do malih vrat nekega poslopja z malim stolpičem. Tu je podzemska votlina — v pravem pomenu, v katero se gre precèj globoko po strmih stopnicah. Pride se v mali prostor, v katerem stoji le težko kakih 10—15 ljudij. Od todi vodijo na levo (proti jutru) še tri nizke stopnice, in tu je grob Lazarjev. Dandanes ni tukaj ničesar, kakor dolbina; ta kaže, kje je bil grob. Dasi je res vse silno ubožno in skoro divje, vendar nas živo spominja imenitnega čudeža, ki ga je storil Zveličar nekaj tednov pred svojo smrtjo.

Tu sem gredó oo. frančiškani v petek pred tiho nedeljo s procesijo (tako tudi na praznik sv. Marije Magdalene),

Vhod v votlino Lazarjevega groba. (Po fotografiji.)

ter darujejo v votlini (v obeh oddelkih) sv. mašo. Nikdar ne pozabim, kako sem gazil blato tisto jutro, ko je šla v Betanijo frančiškanska procesija. Ker je bilo še nekoliko

deževno, bila so tla razmočena. Kam bi stopil? Šli smo še v temni noči in si pomagali s svetilnicami. Dobro, da se v votlini ni mogel nihče izpodtikati nad mojo umazano obleko, v kateri sem opravil — ker druge nisem imel — sveto mašo. Še druga nadloga me je zadela v Betaniji. Ker sem bil nekoliko zaostal za procesijo, nisem vedel, kje je Lazarjev grob. Z dvema ženskama sem iskal sem in tje ono votlino v temi, ker je bila sveča v svetilnici ugasnila, psi so lajali in bilo mi je prav neprijetno pri srcu. Skoro sem bil že sklenil, da počakam mirno dné, kar pride človek, ki nam pokaže pot do one hiše in votline. Težko je bilo priti po polzkih stopnicah in med gnečo vanjo. Darovali so že mašniki sv. mašo, in za nekoliko časa sem prišel tudi sam na vrsto. O kako vse drugače prešine človeka, ako stoji prav na tistem mestu, kjer se je dogodil oni veliki čudež, kakor če se bere o njem drugodi!

„Lazar, pridi ven!“ Tako se je glasilo nekdaj v tej votlini, in Lazar je vstal ter prišel iz groba. O da, saj tudi nas kliče Zveličar, naj pridemo iz groba svojih grehov, in poklical nas bode vse Gospodov glas iz grobov, da idemo k sodbi.

Predno so končane v votlini sv. maše, bere se zunaj pred vhodom glasno sv. evangelij o Lazarjevem obujenju v arabskem jeziku.*) Potem pa gre procesija tudi iz vasi ven na malo planjavo proti jutru, kjer je prišla Marta h Gospodu. Ko je bila namreč slišala, da prihaja Gospod, šla mu je naproti. Procesija obstoji tam, kjer je Marta srečala Gospoda in se ž njim pogovarjala. Besede, katere je Jezus govoril Marti o vstajenju, tolažijo in budé še dandanes kristijane. Zato je prav ganljivo, da se na tistem mestu procesija ustavi in posluša besede sv. evangelija.

V Betaniji sami kažejo ne daleč od groba tudi **hišo Lazarjevo** in obeh sester. Kajpada ni tukaj več prave Lazarjeve hiše. Kdo vé, kolikokrat se je hiša na istem mestu že podrla! Marveč le prostor kažejo, kjer je bilo nekdaj bivališče Lazarjevo in obeh njegovih sester. Dandanes stoji tam navadna jutrovska hiša, ki je v lasti frančiškanov. V lep spomin ljube postrežbe Mártine mi je bilo, ko sem dobil po opravljeni sveti daritvi na grobu Lazarjevem — tukaj nekoliko črne kave. Bilo je vse to na tihi petek.

V Betaniji kažejo naposled proti zapadu od groba še hišo Simona gobavca, v kateri je Marija mazilila noge Gospodu.**)

*) Primerjaj bukve: „Življenje našega Gospoda Jezusa Kr.“ str. 131.
**) Prim.: „Življ. n. G. J. K.“ str. 147.

Od Betanije do Jordanove planjave ne najdemo nobenega sela. Svet je ponajveč skalovit, nekako divji, večinoma izsušen; tu pa tam se dvigajo strme čerí, pod njimi se prostirajo puste meline; na nekaterih mestih se je oprijela travica in pogrnila neznatne kose tâl z zelenjem. Ne morem se spomniti, ali sem videl tudi kako drevo ali ne.

Tako je ono pusto judejsko gorovje, ki se prostira od Betanije naprej proti dolnjemu Jordanu in Mrtvemu morju. Ne imenuje se brez vzroka tudi judejska puščava. Med gorami so pa globoke in ostre zareze — doline, po katerih se odtaka v zimskem deževju voda. Po taki zarezi gre tudi pot iz Betanije v Jeriho. Beduvini so tukaj gospodarji, ljudje, ki se pečajo samo z živino, vojskovanjem in ropanjem. Zato mora romarska truma vzeti za spremstvo s seboj kakega Beduvina in mu seveda nekoliko plačati, rekel bi — nekak davek, da jih pusté hoditi v miru. Tak Beduvin gre prav mogočno ali pa jaha in ima na rami jako dolgo puško, češ da je on varih karavane. Med potom srečamo kako čredo in pastirja, ali pa celo trumo Beduvinov na konjih. Dandanes so precèj mirnejši, kakor so bili nekdaj; ne sliši se, da bi napadali romarje, pač pa zgrabijo radi kupčijsko karavano, ako si upajo premagati jo. V takih slučajih nastane res prava bitka, ker se bije tudi čez sto mož za življenje in smrt. Nekoliko poprej, predno sem bil jaz tam, napadli so bili Beduvini pri Jordanu veliko karavano, ki je imela s seboj žito. Vnel se je grozovit boj, skoro vso karavano so napadniki pobili.

Kake pol ure od Betanije pridemo do male hiše ob cesti in blizu nje zapazimo studenec. Ta studenec je edini na tej poti in se imenuje po navadi **studenec apostolov.** Po pravici namreč mislijo, da so se apostoli, gredoč iz Jeruzalema ali pa v Jeruzalem, tukaj mudili in si žejo ugašali. Zato pristopi rad tudi potnik, da pije vodo iz studenca. Varneje pa je, da se voda nekoliko uleže ali pa precedi, predno se pije. Za malo penezov ponujajo pred ono kočo tudi limonado, katera se sme piti brez skrbi in ki zlasti dobro tekne ob vročini in v žeji.

Pot nas vodi čimdalje niže, včasih se zopet dvigne nekoliko v višino. Zdela bi se nam morebiti dolgočasna ta pusta okolica ob desni in levi, ko bi se ne zabavali z raznimi pogovori in malimi dogodki, katerih je na tem potovanju vedno dovolj.

Na sredi poti, na precèj prijazni višini je — kakor bi rekel po naše — gostilna, ali po arabsko khan, in sicer se imenuje **Khan-el-Hadrur,** tudi khan-el-ahmar, to je: rdeča gostilna. Tu je pokrit prostor za ljudi in obzidana ograja za živino. Pač že od nekdaj je bila tukaj gostilna. Morebiti je naš Zveličar mislil prav na to gostilno, ko je pripovedoval priliko o usmiljenem Samarijanu. Zares, prav todi je prišel potnik lahko med razbojnike, pa tudi skoro nikjer ni tako primerno za gostilno, kakor tukaj. V spomin na to, pa tudi zaradi prave potrebe smo popili čašico dobre kave in deli v usta sladko pomarančo.

Čimdalje nižji je svet, zato je pa tudi gorkota vedno bolj občutljiva. Pot je zarisana v globljih zarezah, vedno je še vse mrtvo in grozno. Naposled pridemo do nekega robú na tem gričevju. Pred nami in pod nami je dolina, lepa, ravna in široka. Kako ti prešine dušo tak pogled s pustega skalovja na široko planjavo! Globoko pod teboj ta veličastni svet, ki se vidi tako čudovito s te višine; tam se vije Jordan med drevjem, še naprej ob robu se dvigajo gore. Proti jugu pa se blišči Mrtvo morje, ki leži tako mirno med bregovi in tako resno govori o nekdanjih časih. O pozdravljena Jeriha, pozdravljen Jordan in še ti, morje! O čemer sem sanjal nekdaj, sedaj vidim pred seboj.

Za nami je solnce izginilo, zato smo vspodbodli konje in pohiteli v nižino. To se je dalo iti brzo in z lahkim srcem po gladki ravnini! Šli smo naravnost proti malemu selu, kateremu je ime **Riha** ostalo po nekdanji Jerihi.

Na tej planjavi je bilo nekdaj mnogo znamenitih mest, a pri nekaterih je že nekoliko dvomljivo, kje so bila. Tu je bilo najprej ono sloveče in bogato mesto **Jeriha,** katero je popolnoma razdejal Jozve. Bilo je skoro gotovo blizu Elizejevega studenca, proti severu od sedanjega ruskega gostišča. Bilo je mesto jako bogato, pa tudi razuzdano. Zato je Bog ukazal Izraelcem, naj vse pokončajo.

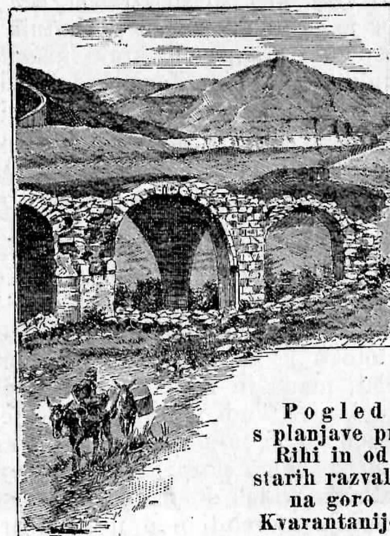
Ob Kristusovem času je bilo todi zopet mesto z imenom Jeriha, ne prav tam, kjer je bilo prejšnje. Zidano je bilo blizu gorovja, kjer pride romar v dolino. Še dandanes se vidijo ostanki starega vodovoda. (Gl. sliko na str. 215.) V Jerihi se je Jezus mudil, kadar je šel v Jeruzalem, tukaj je ozdravil dva slepca, zlasti pa je posvetil ta kraj, ko je stopil v Cahejevo hišo. Sila časa je izbrisala ne samo to mesto z zemske površine, ampak tudi čudovito krasoto in lepoto, katera je tukaj kraljevala v starih časih. Stari

posvetni pisatelji s svetim pismom vred ne morejo prehvaliti tega kraja. Mojzes ga je videl samo z gore Nebo. Tu so rastle vitke in močne palme, gosto kakor v gozdu, ki so donašale najslajšega sadú za tedanje sladkosnedeže; tu je rastlo balzamovo drevo in roža jerihunska je lepšala bogato polje. O tej lepoti dandanes samo pišemo, a ne vidimo je več na teh ravninah. Svet je neobdelan, pekoče solnce ga ožiga, pusta in gola ilnata tla silijo na dan, kopito konjsko udarja nanjo in prah gre za brzim jezdecem. Kjer se je nekdaj radoval mogočni Herod po zimi, tam gospodari sedaj Beduvin, in zdi se, kakor bi hotela todi nastati puščava. In vendar se vidi ob prvem pogledu, da bi bil tukaj še dandanes rajski svet, ko bi bil obdelan. Lega tega kraja je jako lepa in ugodna.

Popotnik lahko ostane ali v ‚hôtelu Jordan', ki je v vasi, ali pa v ruskem gostišču, ki je zunaj vasi. Tukaj ni drago, pa je čedno in snažno. Tudi jaz sem prebíl dve noči tukaj, dobro počival in bil z vsem prav zadovoljen. Z rusko gospodarico se lahko pomeni Slovenec, kar dela romarju na tujih tleh mnogo veselja.

Ogledoval sem prav pazljivo svet okrog gostišča. Vrt je dokaj obdelan in na okrog se vidijo znamenja pridnih rôk. Zato pa vse bujno poganja in cvete. Ne vem, sem li videl kje tako obilno rast, tako sočno zelenje, tako bogato cvetje, kakor tam. Razne cvetlice so me vabile z živimi barvami, in košato drevo mi je ponujalo senco v dnevni vročini. Zvečer je ponehala vročina, mesec je plaval na obzorju, zvezde so se lesketale na svetlem, čistem nebu, naša družba pa se je deloma sprehajala, deloma s pogovori zabavala pred prijazno hišo. Bila sta dva lepa dneva, ki smo ju preživeli tukaj. Sedaj umevam, da je resnično, kar pišejo stari pisatelji o čudoviti lepoti tega kraja.

Pol ure od vasi proti severo-zapadu je sloveči **Elizejev studenec.** Ta je edini tukajšnji studenec in ima dobro, pa tudi obilno vodo. Zato mislijo, da je bilo nekdaj mesto blizu studenca, ki je bil za prebivalce tako važen. Imenuje se pa Elizejev studenec zato, ker ga je prerok Elizej s čudežem zboljšal; poprej je imel namreč jako slabo vodo. Od tega studenca se gre — če tudi ne prav lahko — po nekoliko strmi poti in po stopnicah na goro **Kvarantanijo;** imenujejo pa jo zato s tem imenom, ker se je po sporočilu Gospod tukaj postil 40 dnij; to ime so pač dali nekdaj Lahi tej gori, ker se pravi v njih jeziku 40 = kvaranta. Pravijo tudi, da je bil Gospod tukaj izkušan, da mu je tukaj pokazal hudobni duh lepoto sveta in mu rekel, naj predenj pade in ga moli. Zares, razgled je od tukaj jako lep in veličasten, pa tudi samotno je na tej višavi. Toda lahko je verjeti, da se je res oboje tukaj dogodilo. Ko gleda popotnik s te višave na prelepo jordansko planjavo in daleč tje črez reko in proti severu, tedaj se mu zjasni, zakaj je satan postavil Zveličarja na to goro, kako je videl Odrešenik tudi s telesnimi očmi naravnost pred seboj svetno veličastvo. — Dandanes so tu skalne votline, v katerih prebivajo grški menihi. Ako je le mogoče, naj gre romar tu gori; ne bode mu žal. Seveda treba iti peš in konje pustiti pod goro. Neki Anglež je menda poskušal s konjem iti gôri, pa treščila sta oba v prepad.

Pogled s planjave pri Rihi in od starih razvalin na goro Kvarantanijo.

Najbolj pa žene potnika k **Jordanu.** Treba je iti zjutraj zgodaj, ko ni še preveč vroče. Okrog poldneva se upre solnce v dolino in takrat te greje, kakor bi bil pred pečjo. Že spomladi mi je bilo v pravem pomenu vroče, kakó mora biti še le poletu! Potnik jo lahko mahne v grški s a m o s t a n sv. J a n e z a, ki je 10 minut od Jordana, in od kóder se jako lepo vidi na to reko. Navadno pa gredó katoliški romarji naravnost do onega m e s t a, kjer je bil, kakor veli poročilo, k r š č e n Z v e l i č a r. V obče je nekoliko težko priti do reke, zakaj na bregu raste grmovje in tla so polzka in mehka; prav lahko bi se primerila nesreča, kakor se v resnici večkrat primeri. Do onega kraja pa se pride še dosti lahko, če tudi se konji branijo iti čez globoke luže in čez blato. Ako ne gre drugače, treba se je sezuti ter brêsti vodo in blato.

Kako vesel pozdravi romar sveto reko, katero je Kristus posvetil s svojim krstom! Voda Jordanova ni posebno

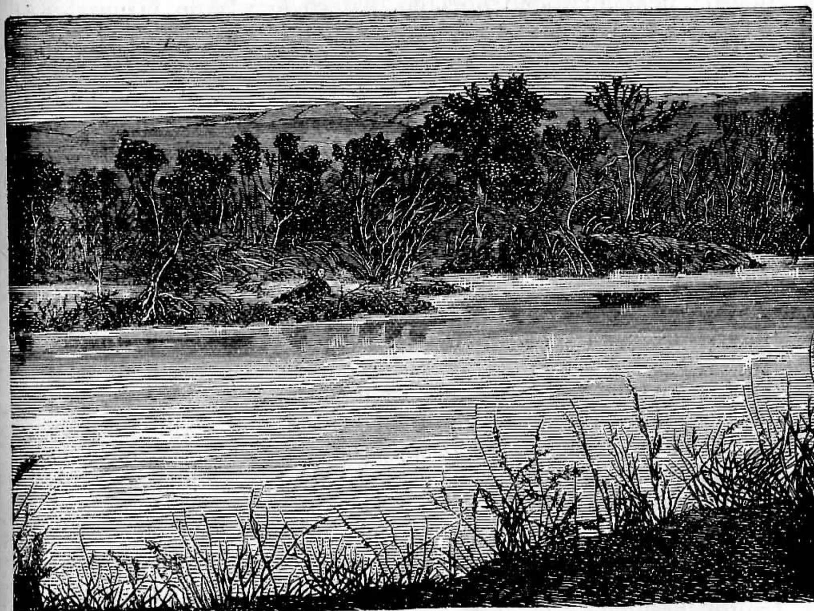
lepa, ampak nekoliko rjavkasta, ker pobira s seboj po dolgi poti mnogo prsti. In vendar se vidi reka nekam ljuba in domača, ne samo zaradi spominov, ampak tudi zaradi košatega drevja ob bregu. Tako je tu pa tam prijeten log, kjer je hladno v senci in ob vodi, a gorko na peščenem produ. Bilo je takrat, ko sem bil tam, toliko vode, da je bila precèj čez navadne bregove, zato nismo mogli do glavne struge, ampak bili smo še za onimi drevesi, ki stojé ob strugi. Kdo bi ne hitel umiti si tukaj obraza in rôk ali tudi nôg! Kopati pa se je nevarno, ker je voda dokaj mrzla.

Dva kraja sta ob Jordanu posebno znamenita: prvi je tisti kraj, kjer so šli Izraelci čez Jordan, in drugi je oni, kjer je pridigal sv. Janez Krstnik pokoro in krstil našega Gospoda. Na prvem kraju nisem bil in tudi mislim, da se dandanes ne dá natančno določiti. Ko so namerjali Izraelci iti iz puščave čez Jordan v obljubljeno deželo, storil je Bog čudež, da se je njegova voda ustavila in je šlo ljudstvo čez suho strugo, kakor nekdaj čez Rdeče morje. Ko so vsi prišli na drugi breg, ustavili so se in utaborili v Galgali. Tukaj je postavil Jozve dvanajst kamenov, katere je dal vzeti iz reke Jordana, da bi bilo to znamenje v večni spomin Gospodovega čudeža. „Ko bodo vaši sinovi jutri (t. j. pozneje) vprašali svoje očete in jim porečejo: kaj pomenijo ti kameni? podučite jih ter jim recite: Po suhem vodotoku je šel Izrael skozi ta Jordan.“ *) Tukaj je nehala padati mana in Izraelci so se živili od pridelkov in sadežev tega kraja. Tudi skrinja zaveze je stala tukaj nekoliko časa, predno so jo prenesli v Silo in zato je bila Galgala imenitna še dolgo pozneje. Onih dvanajst kamenov je videla sv. Pavla, videli so jih nekoliko še v 15. stoletju. Dandanes spominja morebiti ime nekega hribca „Dželdžul“ nekdanje Galgale in kak košček pisanih kamenčkov.

Drugi znameniti kraj ob Jordanu, da, eden izmed najsvetejših krajev v sveti deželi, je ono mesto, kjer je bil krščen naš Zveličar. Ta kraj kažejo določno še dandanes. Gre se do njega lahko skoro po ravnih tleh. Na okrog je vse polno grmovja in dvigajo se tudi mogočna drevesa; zdi se mi, da so bile topoli. Drugodi se vidijo vrbe in akacije. Kadar voda Jordanova upade, tedaj se dá na tem kraju prebresti, ker je dokaj plitva. To se vjema s tem, kar pripoveduje sv. evangelij o Janezu Krstniku.

*) Jozve 4, 21, 22.

Nepopisno je popotniku v srcu na tem kraju. Nobene cerkve, nobene hiše, nobenega stanovališča: priroda sama je tukaj hiša božja, kakor je bila nekdaj ob času Janeza Krstnika. In stopil je le-sem Božji Sin, v znamenje ponižnosti, pokore in pokorščine se je dal krstiti, posvetil je tako vodo, postavil ali vsaj določil zakrament svetega krsta, nebo samo pa se je odprlo nad njim in glas Očetov se je zaslišal. Zares, tukaj je svet kraj. Celó Judje in Arabci

Ob reki Jordanu.

časté to reko, pijó njeno vodo, umivajo se v njej in s tem se nekako posveté.

Nekdaj je bila na tem kraju ob reki cerkev, zidana od sv. Helene, kakor pravi Bonifacij Dubrovniški. Tla so bila pokrita z marmorjem in čez reko so raztezali močno vrv za varnost romarjev, ki so se kopali. Veliko romarjev je prihajalo le-sem, posebno na praznik sv. Treh Kraljev. Romarji so stopali v vodo in s tem kazali vero svojo in pokoro, češ, da se hočejo očistiti v vodi, katero je Kristus posvetil s svojim krstom. Seveda so se zgodile večkrat tudi

nesreče. Zato je bila navada, da je frančiškanski brat vzel s seboj iz Jeruzalema lopato, da so lahko pokopali ponesrečenca. Tudi dandanes še hodijo katoličani iz Jeruzalema oni dan, vendar ne več tako slovesno. Razkolnikov pa pride jako mnogo. Pravijo, da jih priroma k Jordanu na stotine, tudi do tisoči, zlasti Rusov. Njih mašnik opravi sv. mašo na bregu pod šotorom, po maši pa blagoslovi vodo Jordanovo. Množica pa si je med tem slekla navadno obleko in oblekla belo, platneno oblačilo, katero je vsakdo prinesel s seboj. Ko je voda blagoslovljena, tedaj hité vsi v vodo. Tukaj se potapljajo, prekrižujejo, pijejo vodo, napolnjujejo ž njo svoje steklenice, da jo nesó domov. Jako radi dadó krstiti Grki svoje otroke v Jordanovi vodi. Zanimivo je potem gledati, ko razobesijo bela oblačila po vejah in po grmovju, da se posušé. Zdi se, kakor bi bilo snežilo. Romarji potem pobožno spravijo to obleko in jo hranijo do smrti. Mrliča-romarja zavijejo v ta mrtvaški prt, da ga torej nese v grob s sabo.*) — Mora se reči. da je ta navada jako lepa. Ne vem, ali je tako še pri katoličanih ali ne; nekdaj je bilo. Pač pa se potrudijo katoličani radi, da so tukaj pri sv. daritvi, in mašniki opravijo tukaj radi sv. mašo.

Tudi jaz sem imel veliko srečo, da sem tukaj opravil daritev sv. maše in z menoj še trije mašniki iz Amerike; neki posveten romar pa je prejel sv. obhajilo. Tudi ta trenutek mi ne bode izginil iz spomina. Zlasti mi je bil všeč ta romar, Španec po rodu, ki je med mašami pobožno klečal zraven prenesljivega oltarja in si še svoje plešaste glave ni zagrnil, dasi je solnce prav močno grelo.

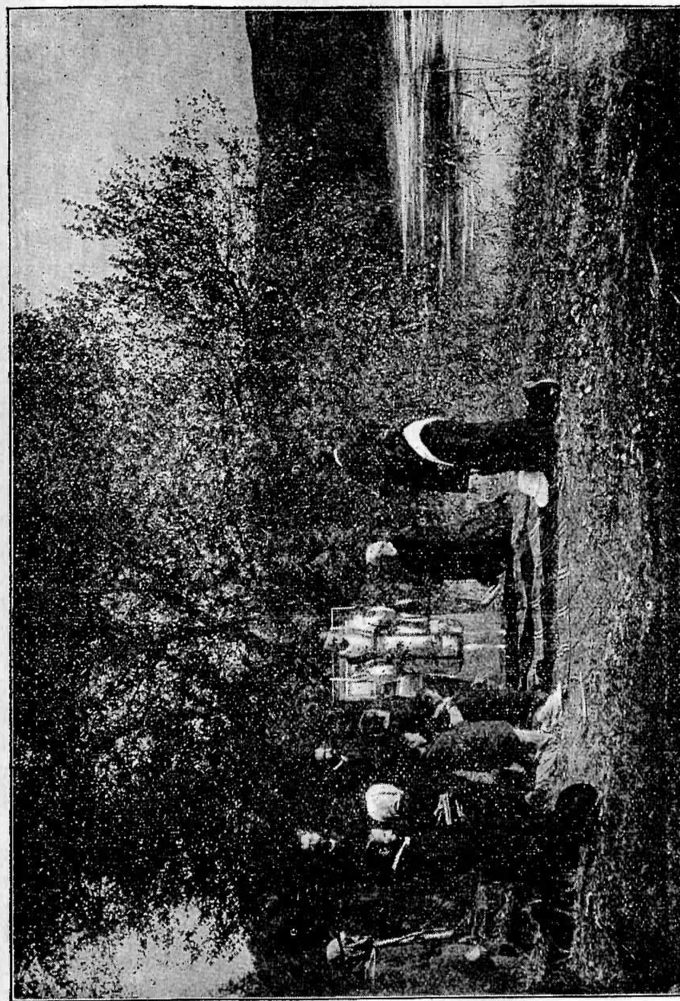
O Jordan, še sedaj mi trepeče srce, ko se spominjam tvojih zelenih logov! O da bi mogel še kdaj poleteti k tvojim bregovom in zreti v tvoje valove, predno umrjem!

* * *

Štiri svete maše so zahtevale precèj časa. Po svetem opravilu je bilo treba urno odriniti, tako je hotel naš vodnik. Proti Mrtvemu morju se gre bolj na desno, kjer je najbližja pot do njegovih severnih bregov. Dobro uro se jaha po suhih, res sežganih tleh; na mnogih mestih pokriva tla tanka solnata skorja, da se vidi prav bela, kakor pri nas slana. Treba je prekoračiti marsikak griček, dokler naposled ne zablišči pred nami lepo zeleno — **Mrtvo morje.**

*) Fahrngruber II, str. 74.

Bilo je v drugi polovici meseca marca, okoli desete ure dopoldne, ko smo prijahali do morja; bilo je vroče, da

Sv. maša ob reki Jordanu. (Po fotografiji.)

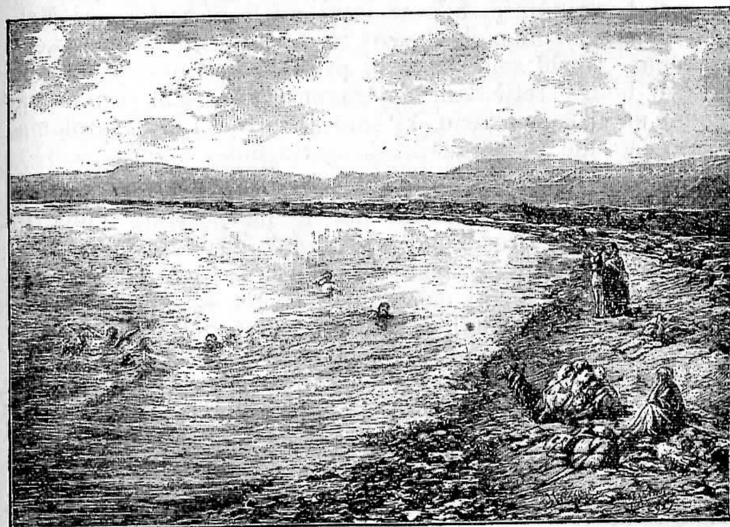
mi je kar lilo s čela. Mušic pa je brenčalo toliko, da jih nisem videl še nikjer toliko. Dejal bi, da je bil zrak napolnjen z malimi mušicami.

Nisem se nadejal, da pridemo do takega brega. Mislil sem, da bode vse razdrto, divje in v groznih pečinah: a prišli smo do jako prijaznega brega, kakor ob kakem mirnem potoku. Toda vse na okrog je bilo golo, peščeno, mrtvo; razven mušic ni bilo najmanjšega sledú življenja. Morje je skoro čisto mirno, le jako majhni valčki se zibljejo na površini. Zdi se, kakor bi bila močna teža v njem, ki mu ne dá gibati se. Morje ni jako široko, vidijo se bregovi na desno in levo; a dolgo je deset milj.

Mnogo se je pisalo o tem morju. Res je tukaj nekaj nenavadnega, to človek vidi in čuti. Že to je izjemno, da je morje 390 metrov pod Sredozemskim morjem, da so torej tukaj najnižja tla na zemlji. Iz tega se lahko umeva huda vročina. Posebno je tudi to, da je morje jako slano in napolnjeno poleg soli še z raznimi drugimi snovmi. Vtaknil sem v vodo prst, da bi jo pokusil; videl sem, da je bolj slana, nego navadna morska voda. Ko sem jo pa zajel v kozarec in hotel malo popiti, zabrusil sem jo iz ust, tako ostudna mi je bila za okus. Tudi prav peče v ustih, in še na koži malo šegeče. Zato umevam, zakaj se zdi mnogim to morje nekako strašno. Zlasti proti jugu je mnogo bolj neprijazno bregovje, na mnogih mestih divje in razdrto, življenje kakor izmrlo. Toda na onem bregu, kjer smo se mudili, zdelo se mi je ljubeznivo in vabljivo, kakor mi je sploh voda pod milim nebom povsod ljuba in mila. Edino to mi je žal, da se nisem mogel kopati, kakor nekateri iz naše družbe. Prišel sem nekoliko prepozno, ker se nisem nadejal, da bode mogoče kopati se; vodnik je pa želel zaradi vročine, naj kmalu odrinemo. A vsaj noge sem si umil, kar mi je prav dobro delo v gorki morski vodi. Plavati je lahko po tem morju, zakaj voda je tako težka, da plavača kar sili na površino. Za slabe plavače torej kakor za nalašč, ker se ni bati, da bi utonili.

Včasih vrže morje na suho kako vejo ali celó deblo; sestavijo jih v neki red, da lahko obesijo nanje oblačilo ali rjuho za senco. Ob strmih bregovih zdrsnejo na drugih stranéh take stvari v morje in veter jih goni proti naši strani. V morju ni nobene ribe. Če pride katera iz Jordana v to morje, hitro pogine in ostane na vrhu. Poskušali so z morskimi ribami in jih deli v to morje: poginile so v nekoliko trenutkih. Zato je ime „Mrtvo“ morje popolnoma opravičeno. Nekaterikrat najdejo na bregovih tudi kose žvepla ali pa asfalta. Dobé se tu pa tam vrelci petroleja, in nahaja se naposled tudi neki črn kamen, ki se dá ožgati in katerega v sveti deželi lahko kupiš za spomin.

Žal, da nisem mogel pregledati več brega ob Mrtvem morju. Le to še omenjam, da so nekateri kraji ob tem morju neizrekljivo lepi in rodovitni in sicer tam, kjer teče sladka voda, kakor v dolini ʻAjn-Djidi, nekdaj Engadi. Ta dolina je bila v starem veku zaradi posebne rodovitnosti jako sloveča. Tukaj je rastla palma, balzamovo drevo in pa izvrstna trta. Tudi sv. pismo se je spominja in hvali njene vinograde.*)

Kopanje ob severnem bregu Mrtvega morja.
(Po fotografiji narisal J. Germ.)

Marsikaj bi še rad povedal, a slišali bodemo o drugi priliki, kako je bilo nekdaj z Mrtvim morjem. Nekdaj je bilo tukaj marsikaj drugače; na južni strani so bila bogata mesteca, a tudi hudim pregreham udana. Zato je Bog poslal nadnja grozno kazen, namreč ogenj in žveplo, ki sta pokončala kraj in prebivalce.

Kako urno mi je potekel čas! Koliko mislij se vriva na takem mestu! A treba je bilo odriniti, vodnik nas je priganjal, da se odpravimo.

*) Visoka pesem 1, 13.

Nismo tukaj kosili, ker je bilo skoro nemogoče ali vsaj jako težko zaradi mušic. Žejni, lačni in trudni smo hiteli proti gostišču. Naš beduvinski spremljevalec je pa na mojem prejšnjem konju (ker me je bil namreč brcnil, zameril se mi je, in zamenjal sem ga zato pri morju) narejal pred nami priljubljeno arabsko dirko, imenovano „fantazijo". Jezdec se namreč suče s konjem, ki je v najhujšem diru, v kolobaru in jo zavija sem in tje, da ga je res lepo gledati. A zato treba i dobrega jezdeca in dobrega konja.

Ko smo oni dan hodili še proti Elizejevemu studencu in gori Kvarantaniji, bile so moje misli še vedno pri Mrtvem morju in mnogokrat sem se ozrl na njegovo leskečo površino. Mislil sem, kako bi prišel še jedenkrat tje, toda časa ni bilo. Tretji dan svojega potovanja sem še maševal zgodaj na našem oltarju, ki smo ga prinesli iz Jeruzalema, potem pa smo se odpravili, da odrinemo.

Mnogi romarji potujejo tako, da gredó iz Betlehema k Jordanu ali pa narobe. Ta pot je pa posebno huda in skoro nevarna. Gredó pa vendar zato, da obiščejo medpotoma znameniti grški samostan **Mar Saba.** Romar naj pomni, da mora imeti dovoljenje od grškega patrijarhata, ako si ga hoče ogledati, in da mora priti dosti zgodaj, t. j. pred solnčnim zahodom. Lahko se pa gre naravnost iz Jeruzalema do tega samostana in potrebuje se za to tri ure in pol. V popolni samoti, res v puščavi, med strmimi pustimi hribi je narejen ta čudni, pa hkrati mogočni samostan. Drzno se dvigajo v višavo stolpi, lepo se vije na okrog zunanji zid, za katerim je cela vrsta raznih zidin, raznih samostanskih delov. Romarji občudujejo te starodavne stavbe in se spominjajo sv. Sabe ali Save, ki je zbral tukaj menihe in tako ustanovil samostan.

Prav za prav je zbral že sv. Evtimij v 5. stoletju v teh samotah nekoliko tovarišev. Prvi učenec njegov pa je bil sv. Saba. Doma je bil iz Kapadocije in vleklo ga je v sveto deželo. Prišel je tudi semkaj in ostal v samoti. Ž njim so se združili še drugi menihi, in tako je bil samostan ustanovljen. V nekaterih časih je bilo v njem — kakor pravijo — nad tisoč menihov. Sv. Saba je umrl l. 532. Samostan je bil kakor trdnjava, ker so ga napadali mnogi sovražniki. Vendar je obstal v vseh hudih viharjih; seveda je bil večkrat poškropljen tudi s krvjo ubitih menihov. Žal, dandanes je ločen od prave cerkve, v rokah je razkolnikov. Upamo pa, da bode sveti Saba, ki je katoliški svetnik, izprosil tem razkolnikom pravo spoznanje.

Ako hoče romar nazaj v Jeruzalem, drži se struge Cedronove in pride polagoma v dolino Jozafat.

6. Iz Jeruzalema v Samarijo.

Morebiti ni bilo romarju vse všeč, kar je videl in doživel v Jeruzalemu. Vendar je težko ločiti se od svetega mesta. Saj prav tukaj velja, da človek ne živi od telesnih prijetnostij, ampak od notranje zadovoljnosti, katero mu vliva v srce duh božji. Naposled je treba ločiti se. Največ romarjev ima le malo časa, zato je treba kmalu iti proti Galileji, saj so v njej tudi mesta, posvečena od našega Zveličarja. Romar ima dve poti na izber. Prva je ta, da gre nazaj v Jafo, tukaj na avstrijsko ladijo in ž njo do Kajfe, od Kajfe z vozom (ako je lepa pot, — po zimi se ni mogoče voziti zaradi vode in blata) v Nazaret. Ta pot je lahka in tudi po ceni. Druga pa je težja, toda mnogo zanimivejša: skozi Samarijo naravnost v Nazaret, kakor vidi bralec na našem zemljevidu. Zaradi tega odločno svetujem pot po suhem, ako je tudi težavnejša in dražja. Posebno težka pa ni. Celó peš se pride v štirih dneh; morebiti bi trdni ljudje, ki so dobri v nogah, prišli celó v treh dneh. Dober jezdec jo opravi z dobrim konjem v dveh dneh: prvi dan jaha do Naplusa in tam prenoči, drugi dan pa do Nazareta. Tako jahanje je malo hudo, toda kmalu se ga privadi zdrav človek. Za precèj dolgo pot od Nazareta do Naplusa sem rabil nekoč osem ur, pri tem pa sem še dve uri počival. Pot je dandanes varna, ni se treba bati razbojnikov. Zatorej obiščimo še naglo Božji Grob, poljubimo to sveto mesto, priporočimo se božjemu varstvu in idimo pogumno skozi Damaška vrata proti severu. Saj nas že vleče tudi ljubeznivi Nazaret. Jeruzalemski romar bi hodil hitro in kar naravnost pred svojimi prijatelji in čitatelji, toda ne more tako, ampak mora vsaj ob kratkem pokazati, kaj se vidi ob poti na desno in levo, blizu in daleč.

Kakor hitro pridemo skozi res mogočna in lepa Damaška vrata (vrhunec teh vrat vidi čitatelj na naši podobi stran 85), pogleda romar na desno stran tako imenovano **Jeremijevo votlino.** Ne daleč vidi v skalni steni vhod, in derviš — turški menih — mu pokaže to ne posebno znamenitost za nekaj bakšiša. Stopivši skozi vhod vidiš veliko

jamo, kjer so nekdaj najbrže lomili kamen. Pravijo, da je prerok Jeremija tukaj zlagal svoje žalostne pesmi in bil naposled vržen v vodnjak pred jamo. Poslednje sporočilo gotovo ni resnično, ker je Jeremija umrl v Egiptu; prvo pa je morebiti deloma resnično, ali pa ne, kdo vé.

Ko gremo nekoliko naprej po cesti, pridemo do tako imenovanih **Kraljévih grobov.** Vredno je, da si jih ogleda vsak romar, zakaj nikjer se ne vidi kaj enakega. Ko se pride z navadnega dvorišča na desni strani ceste po nekaterih širokih stopnicah na štirivoglat prostor, stoji romar sredi mnogih grobnih jam, ki so na njegovi desni in sprednji strani, in vse so vsekane v kamen — v en sam kamen! In vendar je ta votlina široka in dolga več nego po 50 metrov. Iz tega lahko sklepa bralec, kakšno delo podzemsko je tu, kako so znali nekdaj izsèkavati jame v trdo skalo. Iz večjih podzemskih prostorov se pride v manjše in tu so luknje, kakoršne so bile potrebne za trupla. Ni sicer lahko plaziti se skozi nizke vhode, lahko se zmaže obleka, in z lučjo si treba svetiti v tem kraju mirú, v tej mrliški trdnjavi: toda obiskovalec je zadovoljen, da je videl to znamenitost. Natančno pa popisati ne morem tega ogromnega dela, ker bi me bralci ne razumeli.

A če pravim, da so tukaj kraljévi grobi, nikar ne mislite, da so tukaj pokopani judovski kralji. Nobeden izmed kraljev, od Savla pa do Sedecija ni pokopan tukaj. To preznamenito grobišče je dala napraviti neka kraljica iz Adiabene, ki se je imenovala Helena in je bila sprejela judovsko vero. Prišla je v Jeruzalem s sinom Izatom, tukaj umrla in bila pokopana v kraljévih grobovih. Tudi njeni sorodniki so se dali tukaj pokopati. — Pa idimo naprej!

Judje si zidajo hiše ob severni strani Jeruzalema, kjer bode polagoma novo predmestje. Ogledujemo si med potoma ob levi, nekoliko nazaj se ozirajoč, ruske nasade in zidave, potem pa vzpodbodemo konja in gremo urneje — kam? Ne kar naravnost po poti v Samarijo, ampak čez hrib Nebi Samuîl jo mahnemo v selo Kubêbe, to je tisto selo, kamor sta šla oba učenca na dan Gospodovega vstajenja, ki se je imenovalo nekdaj — Emavs.

Kako prijazno se dviga na severu prav pred nami „hrib preroka Samuela“ — **Nebi Samuîl,** kakor pravi mohamedanec! Na hribu je lepa mohamedanska mošeja, ki se vidi daleč na okrog. Pot vodi gôri in dôli, privede do lepe in zelene doline Hanîna, potem pa se dviga vedno

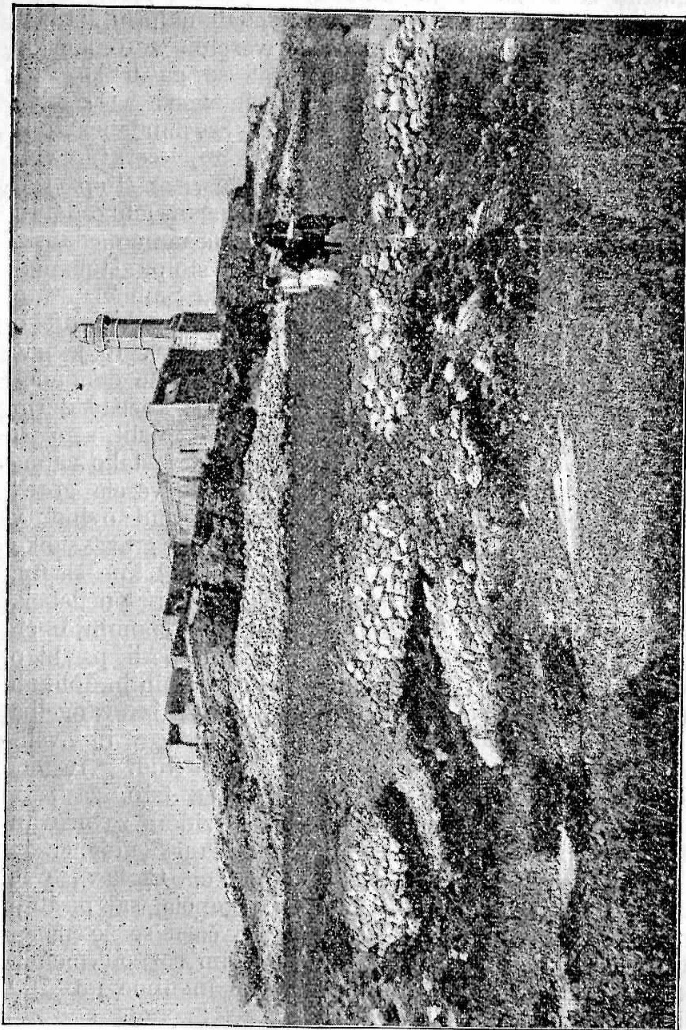
više in više in v pičlih treh urah smo na vrhu hriba. Prelep razgled se odpira tukaj potniku na vse strani, zlasti proti Jeruzalemu se krasno vidi. Nekdaj so hodili potniki v Jeruzalem čez ta hrib in ž njega so zagledali najprej Jeruzalem. Tu so ga pozdravljali in se ga veselili, zato jim je bil ta hrib znan in imeniten; imenovali so ga hrib veselja. Tukaj je bila ob križarskih časih velika cerkev in tudi opatija menihov premonstratencev. Še dandanes se iz mošeje, v katero so premenili kos nekdanje cerkve, vidi prejšnja velikost. Mošeja ima proti vzhodu visok stolp. Kaj vredno je, da se romar potrudi do vrha, ker ni lahko dobiti tako dobrega mesta za razgled. Tudi ti dovoli mohamedanski čuvar prav rad za mal bakšiš, da greš na stolp. Mohamedanci mislijo trdno, da je tukaj grob preroka Samuela, zato je v mošeji na zahodni strani nekaka kapela z zagrnjeno rakvo. No, da bi tukaj bil naš prerok pokopan, to je pač dvomljivo. Poleg mošeje na jutrovi strani so še dandanes podrtine, morebiti od nekdanjega samostana; koče, katerih ni veliko, kažejo veliko revščino. Škoda — mislil sem si na tem hribu — škoda za tako lep kraj, da je tako zapuščen! Kaj bi storila krščanska pridnost iz te vesele gore!

Sedaj namerjam narediti s čitateljem hud ovinek v **Kubêbe — Emavs.** No, tukaj po knjigi greva lahko sem in tje, kakor se nama ljubi, v resnici pa bi ne šla na ta način v Kubêbe, ampak rajša na velikonočni ponedeljek, ko gredó frančiškani s procesijo v Emavs v spomin obeh učencev, s katerima je šel tudi Gospod sam. Ali pa bi o priliki najela osliča in jahala po prijaznih hribih in dolinah v ljubeznivi nekdanji Emavs. Emavs nam že iz evangelija tako ljubo zveni, da se radi spominjamo učencev in Zveličarja v njiju družbi. Rečem pa lahko, da je tudi v resnici ljubezniv kraj. Tu je ugodno za drevje, za trto, za žito. Frančiškanski samostan je precèj velik, z zidom zavarovan in okusno napravljen.*) Tukaj so frančiškanski gojenci, ki so v šolah in se pripravljajo za redovnike. Cerkev je le majhna in se sme skoro bolj imenovati kapela, saj pa tudi ni tukaj veliko katoličanov. V novejšem času se je naselilo todi nekaj Nemcev katoličanov, katerim se godi menda še dosti dobro. Sicer je pa selo majhno in nima niti 200 prebivalcev.

I kaj je neki bilo z nekdanjim Emavsom in zakaj se danes imenuje Kubêbe? Morebiti se niso za noben kraj

*) Glej podobo na str. 231.

tako pravdali, kakor se pravdajo za ta Emavs. Toda v tej pravdi ni nobenega sodnika, ki bi razsodil to stvar in ugnal

Vrh gore, imenovane Nebi Samuîl. (Po fotografiji.)

pravdarje. Stvar pa je ta-le: Nekateri pišejo, da ni bil Emavs tukaj, ampak drugodi, morebiti dalje proti severo-

zapadu, kjer je še dandanes Amuâs, ali pa bolj proti cesti v Jafo.*) Zlasti si Francozi veliko prizadevajo, da bi Kubêbe potlačili in Amuâs povzdignili. No, če tudi ni naravnost v sv. pismu zapisano, da je bil tukaj Emavs, vendar je to jako verjetno, da, verjetneje, kakor vsako drugo mnenje. Posebno znamenito je to, da so na južni strani samostana ostanki velike cerkve (pač iz križarskih časov) s tremi ladijami, in v levi ladiji se vidi na tleh podlaga posebnega, malega, štirivoglatega svetišča. Zato mislijo po pravici, da je bila tukaj nekdanja cerkev s svetiščem ali hišico sv. Kleofa, enega izmed dveh učencev. Vse to se vidi na dobro ohranjenih tleh prav jasno. Istotako se vidijo tudi zidovi nekdanje trdnjave. Videl sem poleg drugih ostankov tudi stiskalnico za vino iz rimskih časov in mnogo zidovja, ki je stareje kakor iz srednjega veka. Čudno bi pač bilo, ko bi bili kristijani čisto pozabili, kje je bil Emavs! In če kristijani v sveti deželi niso pozabili, ampak imeli tam celó lepo cerkev, tedaj so se očetje frančiškani poprijeli starodavnega in nepretrganega poročila, tega so se vedno držali do današnjega dné. Ko bi bil res sedanji kraj Amuâs nekdanji Emavs, vedeli bi bili to pač nekdanji kristijani bolje nego sedanji prevročekrvni Francozi, in frančiškani bi se bili naselili tam, to je v Amuâsu, ne pa v Kubêbi. To se mi zdi popolnoma jasno. Zato smemo brez obotavljanja pritrditi oo. frančiškanom, ki trdé od nekdaj, da je bil tukaj Emavs. To se vjema tudi lepo z vsem, kar pripoveduje sv. evangelij o obeh učencih.**) Tudi o tem svetem kraju moram opomniti, naj ga romar nikar ne izpusti, saj gre lahko tudi peš iz Jeruzalema. Prepričan sem, da bode popolnoma zadovoljen.

Najmanj bode pač zadovoljen s tem, kar mu bode povedal prijazni predstojnik o bojih za to svetišče. Kar čudil sem se, ko mi je pravil, kako hočejo nekateri po vsej sili ljudi prepričati, da tukaj nikakor ni bil Emavs. Dal mi je sam pet knjig na pot, v katerih so te stvari natančno popisane — saj so nekatere tudi debele — in je tudi izpričano, kar pravi nekdanje poročilo. Omenil sem vse to, da pokažem, s kakimi težavami se morajo boriti varihi svetih krajev. Res ni lepo tako ravnanje nasprotnikov. Ti pa, ljubeznivi Kubêbe-Emavs, le cveti in se razvijaj! Če pridem zopet na tvoje lepe ravnice, v tvoj gostoljubni samo-

*) Prim. str. 82.
**) Glej „Življ. n. Gosp. J. Kr.“ str. 205.

stan, tedaj upam, da bodem tudi maševal v novi veliki cerkvi, sezidani na mestu nekdanje velike križarske cerkve. Če pa ne pridem več tje, tedaj me vsaj Ti, moj Zveličar, ne zapusti, ko pride za večerom noč mojega življenja!

In sedaj se prestaviva v duhu, kakor bi imela peroti, na pot proti Samariji, ki vodi čez hrib, imenovan po navadi Skopus, to je: razgled, ker se od todi lepo vidi na okrog, posebno nazaj na Jeruzalem, nato pohitiva naprej proti severu, da prideva v dobrih dveh urah do **Er-Râm-a.** Tu je bila nekdaj ona Rama, o kateri slišimo v evangeliju nedolžnih otročičev: „Glas se je slišal v Rami". Pot gre, kakor drugodi v Judeji, sedaj čez grič, sedaj po dolini; doline so sicer precej skalnate, vendar pa raste po njih trava, grmovje in tu pa tam kako drevo. A tudi lepe ravnine se pokažejo, kakor na pr. pri vaseh Kalandija in ʿAtara, in vidijo se po gričih razvaline.

Tudi tukaj je na vse strani polno še drugih, zgodovinsko znamenitih krajev, na pr. Gabat, domovina Savlova, Masfa, Anatot, Gabaon, Remmon — toda govorili bodemo o njih lože v zgodovini.

Kdor neče prvi dan daleč hoditi in hoče spati v hiši, gre proti **Ramâlli** na levo od navadne poti. Tukaj je katoliški duhovni pastir, ki potnika prenoči, tukaj je tudi katoliška šola. Večina prebivalcev (menda 2000) je pa razkolnikov, ki imajo lepo cerkev; katoličanov je blizu 300. Svet je tukaj precej dobro obdelan. Navadni romarji, ki gredó v večji druščini in imajo sabo šotore, prenočijo radi blizu sela **El-Bire.** Pobožno poročilo pravi, da sta Jožef in Marija prišla prvi dan (hodila sta peš) do tu-le in takoj sta pogrešala 12letnega Jezusa, ki je bil ostal v templju. Zato so imenovali tukajšnji studenec: Studenec sv. Device, in križarji so sezidali tukaj veliko cerkev; še dandanes se vidijo tukaj razvaline in ostanki cerkve v zgornjem delu vasi — žalosten spomin nekdanjih srečnih in veselih krščanskih časov.

Ako smo odrinili ob dveh iz Jeruzalema, dospemo proti 6. uri prav zlahkoma v El-Bire. Ako se tukaj prenoči pod šotori, lahko se nadaljuje drugo jutro pot ob 6. uri. Še eno uro ne hodimo, pa smo dospeli do znamenitega kraja, nekdanjega Betel-a, ki se imenuje dandanes **Betîn.** Betel spada ne samo med najstarejša, ampak tudi najimenitnejša mesta v sveti deželi. Bog sam je posvetil ta kraj v dobi

starih očakov, pomenljiv je v zgodovini Izraelcev, a dandanes je samo majhno selo, ki šteje kakih 300 prebivalcev. (Ko smo dospeli sem, lahko že rečemo, da smo v Samariji, ker Betel je bil nekdaj pod izraelskimi kralji.) Romar se zamisli sedaj v davne čase, ko je Abraham tukaj blizu nekje postavil Gospodu oltar, spominja se očaka Jakopa, ki je videl v sanjah lestvico od zemlje do nebes in angelje božje na njej. Jakop je mazilil kamen, na katerem je spal, in imenoval ta kraj Beth-El, to je hiša božja. V poznejših časih je bila nekaterikrat tukaj skrinja zaveze; tukaj je sodil Samuel. A tudi grozovito malikovalstvo se je godilo tukaj, ker je prvi izraelski kralj (potem ko sta se obe kraljestvi ločili po kralju Roboamu) z imenom Jeroboam postavil tukaj oltar zlatemu teletu. Tudi tukaj so sezidali kristijani zgodaj veliko cerkev, križarji so jo prezidali, — dandanes pa so tudi tukaj samo žalostne razvaline. — Enako se dobé razvaline stare cerkve tudi v vasi **Djifni,** ki je poldrugo uro od tukaj proti severu, nekoliko na levo. A veselo je, da so tukaj kristijani, in med njimi je kakih 120 katoličanov, ki imajo svojega duhovnega pastirja z lepo cerkvijo. Od todi bi se dalo iti h grobu Jozvetovemu, ki je v sedanji dolini **Tibne** (nekdanjem Thamnath Sare, polčetrto uro od tukaj). A navaden potnik ne more hoditi tje; bolj pa ga zanima sedanji **Seilûn,** ki je tam, kjer nekdanji Silo, sloveč kraj zaradi skrinje zaveze.

V Silu je Jozve razdelil deželo med sedem rodov izraelskih, tukaj so postavili sveti šotor in v njem skrinjo zaveze. Tukaj je rastel Samuel, tukaj sta pa bila tudi hudobna Helijeva sinova, od todi so prenesli skrinjo zaveze v boj proti Filistejcem, kateri so jo ujeli. Od tedaj ni prišla več nazaj v Silo, ampak po raznih dogodkih jo je prenesel naposled kralj David v Jeruzalem. Dandanes je tukajšnji kraj zapuščen, a mnogo razvalin je na njem. Skoro gotovo je bila tudi tukaj kaka cerkev, ako ne drugačna velika stavba.

Romarske družbe počivajo pri gostilni (khanu) **El-Lubban-u,** kjer pa ni nič posebnega. Svet je precej zapuščen. Še nekoliko slabe poti je treba prehoditi do neke višine, a tukaj se odpre prelep razgled v dolino **Makhno,** tje naprej do gore Ebal na severu, dalje tje na druge samarijske gore, in v ozadju zablišči sneženi veliki Hermon.

7. Iz Samarije v Nazaret.

Odkar smo stopili na samarijska tla, zdi se, da je svet prijaznejši, a v dolini Makhni začenja Samarija kazati svojo lepoto z griči, lepimi planjavami, bujnimi dolinami. V Judeji je vse hribovje večinoma golo, Samarija kaže več zelenja na poljanah, na gričih pa več drevja, zlasti oljk. Vsakemu romarju se prikupi ta kos svete dežele. Izmed najlepših krajev pa je gotovo omenjena dolina, ki se vleče po dolgem malone tri ure hodá od juga proti severu in se na koncu zavije na levo proti večeru v drugo lepo dolino, kjer je mesto Naplus. Zato se ni treba čuditi, da je očak Abraham tudi tukaj ostal za nekaj časa, ko je prišel v to deželo iz svoje domovine. Tukaj je sezidal oltar Gospodu, ki mu je obljubil to deželo. Očak Jakop se je izprva, ko je prišel od Labana, tudi tukaj naselil in sicer — kakor Abraham — na severni strani ravnine, tam, kjer imenujejo kraj polje Jakopovo. To polje je kupil Jakop od Hemorjevih sinov. Tukaj so pasli Jakopovi sinovi, in Jožef jih je iskal tudi tukaj; tukaj so pokopali Izraelci Jožefove kosti, ki so jih prinesli iz Egipta, tukaj je bil Jakopov vodnjak, in kar je najimenitnejše, tukaj je Zveličar sedel, s Samarijanko govoril in jo pridobil za božje kraljestvo. Zato je ta kraj jako imeniten in res posvečen.

Ko smo prišli skoro do konca te dolge doline, zagledamo na desnici obzidan prostor; čuvaj nam odpre in stopimo po nekaki trati do razkopanih in razdrtih zidin, kakor če je pri nas razdejana kaka klet ali kak vodnjak. Na okrog vidimo kose stebrov in druge razvaline, znamenje, da je bilo nekdaj tukaj veliko poslopje. Tu smo ob **vodnjaku Jakopovem,** kjer je Kristus govoril s Samarijanko.

Da bi se preskrbel z vodo, izkopal je tukaj očak Jakop globok in dober vodnjak, ki je bil v čislih ne samo zaradi zdrave vode, ampak tudi zaradi spomina očakovega. Tudi Samarijani so ga cenili, čeprav niso bili čistega izraelskega rodú. Ko je Jezus nekoč potoval z apostoli skozi Samarijo, prišel je do tega vodnjaka. Ker je bil truden, sede ob vodnjaku. Pride pa tedaj neka žena iz mesta Siharja zajemat vode, in Jezus jo poprosi, naj mu dá piti. Tako se je razpletel med Zveličarjem in ženo zanimiv razgovor, kateri ji je pokazal pot do živega studenca sv. vere in do zveličanja.

V tem razgovoru pravi žena: „Ali si ti večji, kakor naš oče Jakop, kateri nam je dal studenec, in je iz njega pil on in njegovi sinovi in njegova živina?“

Kubêbe, nekdaj Emavs.

Skozi razdrto zgornjo ograjo se spusti romar z nekoliko težavo v spodnji prostor, kjer se vidi skozi srednje široko odprtino ali žrelo pravi vodnjak. Vode nisem pil, gledal pa sem v globočino, da bi spoznal, je li globok. Vlažni zrak pové, da je tukaj voda. Čisto nič ni treba dvo-

miti, da je tukaj res vodnjak Jakopov, da je res tisti posvečeni kraj, kjer je pridobil Zveličar Samarijanko za nebeško kraljestvo in ž njo tudi mnogo Samarijanov. Koga ne bi torej vleklo, da tu spodaj pod podrtinami poklekne in moli! — Ne dá se popisati, kar občuti verno srce v tej votlini. Tisočletja govoré s teboj; delo očaka Jakopa gledaš, Zveličarjeva ljubeznivost in nebeška dobrota te vleče kvišku — do njega — do nebes. Kaj nam pomaga veselje tega svetá, kaj pomaga grešniku njegovo uživanje! Samarijanka je živela razbrzdano; ko je pa spoznala nebeški nauk, zavrgla je grešno veselje in živela pravično. Jezus hodi še vedno okrog in najde marsikakega Samarijana in mnoge Samarijanke. Pa kako malo se jih oklene Zveličarja in se poprime pokore! — Neizrekljivo milo in hkrati grenko mi je bilo na tem mestu. Zdelo se mi je, kakor da slišim tudi jaz Zveličarjev glas: „Kdor pije iz vode, katero mu bom jaz dal, ne bo žejen vekomaj.“ Pokrepčan v veri sem se splazil zopet kvišku in prišel pod milo nebo.

Ako ne bodo vodnjaka popravili, vse se bode podrlo. Kako vse mine! Že sv. Pavla, o kateri smo marsikaj slišali v začetku, videla je tukaj cerkev. Ob križarskih vojskah so postavili tukaj zopet cerkev, kakor drugodi. Dandanes se izgubljajo in prhné tukaj poslednji ostanki nekdanjega svetišča.

Ko bi imel poklic, hodil bi po krščanskih deželah, obračal se zlasti do dobrih ženâ in jih prosil milodarov za novo cerkev na tem kraju. Kako bi se podala tej dolini in temu kraju! Kako bi se oddahnil romar v svetišču, kakor se je nekdaj trudni Zveličar! Bog daj, da bi se ta želja izpolnila!

Ne daleč od vodnjaka, ako prekoračimo majhno selo, pridemo do **Jožefovega groba.** Da je bil Jožef, ki je tako čudovito prišel v Egiptu do tolike časti, tukaj pokopan, to je gotovo. Navaden mohamedanski grobni spomenik iz dveh oddelkov — vêže in grobne celice — se kaže kot egiptovskega očaka grob. Dasi je neki Anglež v novejšem času spomenik popravil, vendar razpada, streha se ruši, in kmalu bode pač samo kup kamenja. Škoda!

Vrli čitatelj, če prideš kdaj v sveto deželo in tudi na ta kraj, o ne pozabi moliti za nedolžnost, kakoršno je ljubil, za kakoršno je junaško trpel egiptovski Jožef! Spomni se domovine in prosi Boga, da bi se odlikovala tudi po tej rajski čednosti! Kaj nam pomaga, ako tudi napredujemo

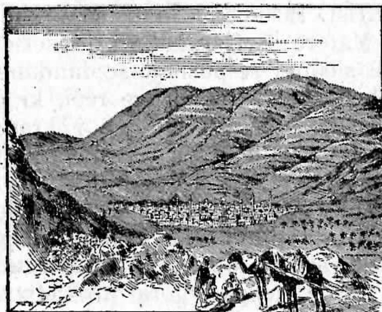
v znanju in umetnosti, a narod se pogreza v pregrehe, mladina izgublja sramežljivost in se kreposti le posmehuje!

Od tega spomenika vidimo že v dolino mesta Naplusa. A predno gremo tje, oglejmo si prav dobro goro, ki je proti jugu nam ravno nasproti. To je gora **Garicim,** kjer so imeli Samarijani svoj posebni tempelj. Samarijani niso bili čistega izraelskega rodú, tudi njih vera je bila neka mešanica. Judje niso marali imeti ž njimi nič opraviti, pa tudi Samarijani so bili bolj zase. Imeli so svoj tempelj tukaj gôri, kamor se pride prav lahko, a nič posebnega se ne vidi. Njih tempelj je stal na vrhu gore, a Makabejec Janez Hirkan ga je l. 129. pred Krist. razdejal. Naposled je stala na vrhu hriba tudi cerkev Matere Božje, katero je sezidal grški cesar Zenon in katere sledovi se poznajo še dandanes. Samarijani razkazujejo na hribu še razne druge reči, ki pa niso verjetne. Ako hoče imeti romar pred seboj krasen razgled, naj gre pa na goro **Ebal,** ki je na severnem kraju te doline. Zares malokje se vidi toliko znamenitega sveta pred seboj, kakor tukaj. Od judejskih gorâ nese pogled do Libanona z beloglavim Hermonom, od sredozemskega morja tje do gorâ galaadskih onkraj Jordana. Dasi nisem namerjal iti na to goro, ki je nekako gora prokletstva, vendar sem se dal zapeljati vodniku. Nekaj časa sem jahal, nekaj časa se kobacal čez trde zemeljske gruče, zlezel v neko podzemsko votlino in naposled ogledoval z vrha to lepo obljubljeno deželo prav z njene srede — ta gora je namreč prav sredi dežele. Tudi ta pogled mi ne izgine nikdar izpred očij. Moj vodnik je bil mohamedanec, mohamedanci pa gredó rajši na goro Ebal h grobu nekega šeha Amâd ed-Dîn-a, kakor na Garicim.

A hitimo v **Naplus!** Kdo bi si mislil, da je sredi Palestine tako lepo in tako veliko mesto! Mesto ima skoro tako lice, kakor nekatera stara laška, n. pr. Videm. Hiše so visoke in čedne, ulice (vsaj dvoje) ravne in snažne, kakoršnih ni niti v Jeruzalemu. Lego ima zares lepo. Dolina, široka in dobro namočena z vodo — s precèj širokim potokom, zavarovana je z gorama Ebal-om in Garicim-om; prvi je na severu, drugi na jugu. Na goro Garicim se deloma naslanja Naplus. Zeleno drevje krasi dolino pod mestom, obdelano polje se smehlja očesu: zares po pravici je imenoval nekdo to mesto mali Damask, in neki krščanski opisovalec — Slovan Bonifacij Dubrovniški — božji raj. Tla so se mi zdela jako rodovitna, sploh kraj res blagoslovljen.

Žal, da niso ljudje rajski ali vsaj priljudni! Prebivalci so namreč zagrizeni in kristijanom sovražni mohamedanci. Katoličanov ni niti sto, Grkov je menda do 600. Vseh prebivalcev je neki čez 20.000, torej je za Jeruzalemom največje mesto v Palestini. Katoličani imajo malo cerkvico, hišo za duhovnika (katera pa že razpada) in katoliško šolo za dečke in deklice.

Potniku se mesto hitro prikupi. Vse mu ugaja in prijetno je na dobro obdelanem in senčnatem vrtu! Kako vabljivo je ob bistrem potoku, ki je prava izjema in res posebnost v tej deželi! Bazar sredi mesta je prav živahen, zlasti veliko se prodaja domačih pridelkov in pa sadja — skoro gotovo od Jafe prinesenega.

Naplus in gora Garicim.

(S severozahoda.)

Sedanje mesto Naplus se je imenovalo nekdaj S i h e m in je torej jako staro. Ne zdi se mi pa gotovo, da bi bil Sihem stal tam, kjer je dandanes mesto. Bodisi kakorkoli, Sihem je bil jako važen v zgodovini izraelskega ljudstva: tukaj je bival 50 let tudi kralj severnega izraelskega kraljestva, dokler ni prestavil svoje prestolnice v mesto Samarijo. Rimljani so imenovali po cesarju Flaviju Vespazijanu to mesto „Flavia Neapolis“, in od imena Neapolis je današnje ime Naplus ali kakor pravijo domačini „Nablus“. V tem mestu je bil rojen sv. mučenik in zagovornik krščanske vere — Justin. V krščanski dobi je imelo mesto svojega škofa. Po križarskih vojskah je bilo v rokah Saracenov, potem Turkov. Prebivalci ne občujejo nič s kristijani in so zato nekam divji, nevljudni.

Križarji so sezidali tukaj veliko cerkev v čast sv. Janezu Krstniku. Mohamedanci so jo izpremenili v molitvenico in dandanes je izmed najlepših in največjih džamij v Palestini; pravijo ji zato „Djami'a el-Kebîr“, to je vélika džamija.

Vidi se pa po vsem, da je bila krščanska cerkev, ki je imela tri ladije, močne stebre in bila zidana v poznoromanskem zlogu.

Kot drugo posebnost kažejo v molitvenici ali s i n a g o g i samarijanskih Judov stare p e r g a m e n t n e l i s t e p e t e r i h M o j z e s o v i h b u k e v s s a m a r i j a n s k i m i č r k a m i. Da bode dragi čitatelj umeval te besede, treba povedati, da je bila vera starih Samarijanov neka zmes judovske in poganske vere. Imeli so Mojzesove svete knjige, svoj tempelj in svojega velikega duhovna. Samarijani so se ohranili do današnjega dné, sedaj jih je neki kakih 200 in imajo še vedno velikega duhovna. Kadar so pri svoji božji službi, poljubljajo one svete liste kot svetinjo. Razkazovalec govori o veliki starosti te knjige; pravi, da jo je pisal neki vnuk Aronov. Dasi ni nikomur zapovedano, da mora to verjeti, vendar nam kaže to spoštovanje do stare knjige, kako je spoštovanja vredno sveto pismo.

Odkar je med Naplusom in Jafo lepa cesta, povzdiguje se naše mesto. Če bodo kdaj napravili železnico todi mimo, prišli bodo sem Evropci, in Naplus bode še slovel.

Od Naplusa se vije dolina proti zapadu. Todi gre sedaj nova cesta do Jafe. Romar se kmalu loči od nje in jo krene proti severo-zapadu. Ta pot je posebno zanimiva in prijetna, ker ponuja potniku mnogo različnih in mičnih stvarij. Tu se vidi pravi značaj Samarije, njena lepota, njeno hribovje, pa tudi planota in doline. Ko se je ločil romar od ceste, gre polagoma više, prehodi griček, potem se spusti v dolinico, lepo obraslo in obdelano, gre mimo nekaterih vasij, tudi krščansko vas sreča (po imenu R a f i d i j e), stopi v ljubeznivo dolino, jaha skozi log samih oljk poleg mirno šumljajočega potoka, in za dve uri ima na levi strani na nizkem griču sredi drugih večjih hribov (zlasti proti jutru je hribovje višje) ubožno vas **Sebastije**, nekdanjo S e b a s t o, ki se je imenovala poprej S a m a r i j a. Lega tega kraja je jako lepa in prijetna. Zato se ne čudimo, da je bilo tukaj v starih časih veliko mesto. Neki izraelski kralj, Amri, je zidal tukaj mesto imenovano Š o m e r o n (od todi je ime Samarija). Tukaj je zidal brezbožni kralj Ahab z ženo Jezabelo tempelj maliku Baalu. Pozneje je bilo mesto razdrto, pa Rimljani so je vnovič pozidali in kralj Herod Veliki je je imenoval S e b a s t o, to je vzvišeno, ter olepšal z mnogimi stavbami, posebno templji. Mesto je bilo tačas veliko,

rimski dosluženi vojaki so bivali v njem. Tukaj je oznanjeval božjo besedo dijakon Filip, in Samarija jo je sprejela, veliko jih je verovalo. Prišla sta zato iz Jeruzalema sveti Peter in Janez, ki sta pokladala roke na kršćence in jim delila sv. birmo. Tako je bila tukaj zgodaj krščanska občina. Tudi vedeževalec Simon je tukaj ljudi zapeljeval. Zgodaj je bila tukaj škofija, tukaj so častili verniki grob sv. Janeza Krstnika, tu sem je prišla sv. Pavla,*) — a polagoma se je mesto poizgubilo, in križarji so sezidali v čast sv. Janezu Krstniku novo cerkev, katero romar precèj podrto še dandanes lahko vidi za nekaj bakšiša. Ni mi treba praviti, da resničnih Janezovih ostankov ni tukaj; zato nam tudi ni treba zavidati mohamedancem za njihov grob. Kaj pa da je škoda take lepe cerkve, kakor je bila ta še v 16. veku! Dandanes se še vidi spredaj široko, lepo pročelje, a polagoma bode tudi to razpadlo. Gre se lahko tudi v spodnjo podzemsko cerkev, kjer kažejo grob sv. Janeza, potem pa tudi preroka Elizeja in Abdija.

Kako močno opominja sedanje selo Sebastije, da je vse minljivo! Nekdaj so se tukaj košatili izraelski kralji, pozneje so se šopirili mogočni Rimljani v krasnih palačah; dandanes se vsuje okrog romarja kopa raztrgancev, malih in velikih, ki zahtevajo bakšiša. Za njih hiše ali bivališča ni treba da bi jim bili nevoščljivi. — Ko gre potnik s hriba v dolino, sreča na neki ravnini pod selom dolgo vrsto samih stebrov; 16 jih je skupaj na čveter, drugi pa stojé v vrsti. Tukaj je pač bil tempelj in zraven tudi kak hodnik med stebri. Čudno je romarju pri srcu, ko hodi po razorani njivi z visokimi stebri. Da, tako mine zemsko veličastvo in ostanki oznanjujejo potomcem, da bodo tudi oni izginili.

Tudi nadaljna pot skozi Samarijo je mična. Nekatere vasi čepé prav lepo na gričih, druge se naslanjajo na brežine; tu raste oljka, tam je nekoliko hrastovja, drugodi zopet log, kmalu na to pa pusta skalnata in malo obrasena tla. Nad selom, ki se mu pravi Burka, vije se steza vedno više in više. Ko pridemo do vrha, pokaže se nepričakovan razgled. Tje čez saronsko planjavo ti splava pogled na bliščečo površino sredozemskega morja. Popoldansko solnce se žari v njem, kakor bi gorelo. Strmeč obstoji tukaj romar in gleda. Zares lepa je ta dežela! Morje tam na večeru je vzbujalo pač v marsikaterem Izra-

*) Glej str. 18.

elcu željo, da bi videl daljne večerne dežele. Rekel bi, da je sam Zveličar tukaj-le kje stal, zrl proti zapadu in mu določil, da sprejme kmalu njegovo vero.

Najznamenitejši kraj na tej poti pa je **Sanûr**, ki je vrh malega, pa precèj strmega hriba. Ta hrib se vzdiguje nad veliko planjavo, ki nima lepega lica, kakor druge planjave, ampak je — rekel bi — zalita z veliko lokvijo, tako blizu, kakor naše Cirkniško jezero. Kadar dežuje, steka se na to planjavo voda in stoji potem dolgo, ne da bi odtekala. Le usuši se polagoma zaradi toplote. Toda — ljudem prinaša hudo mrzlico in druge bolezni, ki jih mnogo podavijo. Kako lepa in rodovitna bi bila ta planjava brez tega jezera! Tako pa jo je treba obhoditi v dolgem ovinku. Mnogi mislijo, da je stala nekdanja Betulija tam, kjer je dandanes Sanûr. Betulijo namreč je oblegal asirski vojskovodja Holofern, toda srčna vdova Judita mu je odsekala glavo s pogumnostjo in božjo pomočjo. Drugi pa učé, da je bila Betulija bolj proti severu, kar se tudi meni zdi verjetno.

Pa hitimo naprej! Udarimo jo lahko naravnost čez griče in doline, po katerih srečamo drevje in grmovje, čede in pastirje, loge in njive in na njih Samarijane in Samarijanke, — gremo pa lahko po ovinkih tudi do večinoma krščanske vasi Zebabde, ki je na posebno ugodnem in prijetnem kraju; blizu tam so vroči studenci. Polagoma se nam odpira Galileja, goré se razmikajo, doline so vedno globlje, in kmalu zabliščì pred nami belo zidano mestece Djenin. Naš pogled pa hiti sedaj v daljavo čez lepo ezdrelonsko planjavo in se raduje Galileje, v katero smo dospeli. Zares nov svet je tukaj. Samarija nas je mikala z goricami in dolinami; rekel bi, taka je, kakor naše Dolenjsko. Galileja pa se nam prikupuje z veliko ravnino, pa tudi z visokimi gorami tam v ozadju. Veliki Hermon nas pozdravlja s svojo belo častitljivo glavo, na desni je srednjevisoko gorovje Gelboe, na levi pa se razteza proti severozapadu karmelsko gorovje. Zares lep razgled, lep kos sveta je tu pred nami. Govorili smo že o tem, kako imenitna je ta planjava v zgodovini. Neizrekljivo vesel je romar, ko razgleduje to prirodno krasoto, in sedaj umeva, da hvalijo Galilejo po pravici. Tam konec planjave se razteza od zahoda proti vzhodu neko gorovje, kakor rob te planjave: tu-le gori čepi v mali dolini blaženi Nazaret. — Od Naplusa do tu-le smo porabili z urnim jahanjem 4—5 ur, peš bi jih potrebovali nekoliko več, do Nazareta pa imamo čez

planjavo ezdrelonsko z dobrim konjem štiri, peš pa šest do sedem ur.

Djenîn je na lepem kraju. Pod samarijskimi goricami se naslanja na brežino in se zato tudi že od daleč vidi; na večerni strani ima precejšen hrastov log, in mogočni kaktusi ga nekako zagrajajo namestu pravega zidú. Na tej strani poteka mimo mesteca tudi potok, ki prihaja iz večerne doline. Hiše so še dokaj lepe, na trgu se opaža živahno gibanje. Prebivalcev je nad 3000, skoro samih mohamedancev. Pravijo, da je bila nekdaj tukaj krščanska cerkev v spomin čudeža, ki ga je Jezus naredil nad deseterimi gobavimi. Deset gobavih revežev je prosilo Zveličarja, naj se jih usmili. Gospod je ozdravil vseh deset. Pa le eden izmed njih je izrekel zahvalo za toliko dobroto in ta je bil iz Samarije.

Kdor hoče priti v Nazaret, mora prehoditi ezdrelonsko planjavo, in sicer ali naravnost, kar je krajše, ali pa gre po ovinku na desno in obišče Zer'ain, kakor tudi Solam in Nain. Po tej poti gremo tudi mi, toda Nain pustimo na strani ter ga obiščemo rajši iz Nazareta. Pot je v suhem vremenu prav prijetna, toda ob deževju je hudo hoditi po namočenih tleh, na katerih se noga rada udira. Tudi teče na dveh mestih čez pot voda in ni lahka stvar prebresti jo. Ko sem hotel čez Kišon (Cison), zagazil je konj globoko v blato in si s tako silo pomagal ven, da bi bil skoro jaz sam padel v blato.

Romarja mika na tej poti najprej na malem griču lepo ležeča vas **Zer'ain.** Mogočni kaktus raste na južni strani, vidi se razdrto zidovje, konji se pasó, na vrhu pa čepi vas, ki je jako borna, — rekel bi, iz blata nanesena. Sredi vasi je na vrhu precejšna luža, kakor so tu pa tam na Notranjskem in po Krasu. Razloček je pa ta, da je tam taka luža ljudem za vse, za pitje, pranje, umivanje in za živino. Ljudje jo zajemajo z vrči. „Oh, ubogi ljudje!“, mislil sem si, ko sem gledal slabo oblečene ženske in na pol nage otroke med onimi krtinami, — res drugače skoro ne morem imenovati tega gnezda. In kaj je bilo tukaj v starih časih? Bilo je mesto Jezrael, ki je bilo tudi kraljevsko mesto takrat, ko je vladal kralj Ahab z ženo Jezabelo. Kraj je jako pripraven za mesto. Po celi ezdrelonski planjavi se vidi s hriba, in mesto se je dalo prav dobro in močno utrditi. Lahko si mislimo, da je bilo nekdaj todi kaj lepo. Ob hribu so se prostirali vinogradi; sam kralj se je rado-

val svojega vinograda, in le to ga je bôdlo, da ni imel v lasti vinograda svojega soseda Nabota. Znano je, da je zato malikovalska in hudobna kraljica hotela dobiti vinograd Nabotov, kateri ga pa ni hotel prodati za nobeno ceno. A ker ni šlo po pošteni poti, pomagala si je z grdo krivico in silo. Dala je poštenega Nabota zatožiti, da je klel Boga in kralja. Zato je bil kamenjan, in vinograda se je polastil kralj. V kazen za to hudodelstvo so lizali psi Ahabovo kri in žrli meso hudobne kraljice. Zares nenavadni spomini!

Od Djenîna do Zer'aina je poltretjo uro, od Zer'aina do Solama pa eno uro. Kdor potuje popoldne po tej ravnini, pripeka mu solnce v hrbet, čim bolj se bliža gori **Gelboe.** Nekako otožno se ozira to gorovje na planjavo; golo je in pusto, pa ne strmo. Zato umevamo, da se je tukaj bojeval kralj Savel s Filistejci, bežal na goro Gelboe, pa padel v boju s svojimi sinovi vred in se naposled nasadil na svoj meč.*) Gora ali gorovje se razprostira od severa proti jugu in je dokaj nizko. Najvišji vrh je mali Hermon, ki se lepo vidi od raznih stranij in je nekak mali tovariš severnemu velikemu Hermonu. Ker ne raste po njem nič drevja, ne mika potnika, da bi se trudil priti na višavo. A pod goro je na večerni strani, kamor gremo, nenavadno lep in mičen kraj, **Solam,** nekdanji Sunam. Tukaj je vzbudil prerok Elizej mrtvega sina neke žene; od tukaj je bila ona Sunamljanka Abisag, katero hvali sveto pismo**) zaradi njene lepote, in pa nevesta v visoki pesmi Salomonovi. Zaradi vode je kraj jako rodoviten; zdelo se mi je tukaj nenavadno ljubeznivo. In vendar kaže tudi tukaj uboštvo svojo goloto. Tu na nekem gnoju ali sredi smetij je kobacal mal brezsrajčnik, ki pač še ni znal govoriti. Pozdravljal me je pa tako, kakor je znal, namreč: „sis, sis!“, to je — bakšiš! Ne vem sicer, ali so dandanes Sunamljanke take, da ne delajo sramote Abisagi, Davidovi lepi postrežnici: zdelo se mi je pa, da so ljudje vitke rasti in čednega lica.

Trudni smo že. Tri dni na konju biti ni prav lahko. Hvala Bogu, da smo blizu svojega namena. Nekoliko časa gremo ob gelbojskem gorovju, potem pa naravnost proti severnemu robu ezdrelonske planjave. Tu se dviga naza-

---

*) III. Kralj. 31.
**) III. Kralj. 1, 4.

reško gorovje pred nami: na nekaterih mestih polagoma, na drugih pa strmo. Že vidimo belo cesto, ki se vije kvišku, nekateri romarji gredó pred nami. Podvizajmo! A — potrpežljivosti treba. Ceste imajo navadno to slabo lastnost, da jih neče nikdar biti konec. Naposled smo prišli vendar na cesto, ki vodi mimo hribov naravnost proti Nazaretu od Kajfe sem. Sedaj pa pustimo konju uzdo, — kmalu se nam odpre z nizke višine precèj široka dolina, zablesti pred nami cerkveni stolp z mnogimi hišami — tu-le je — Nazaret! Odkrijemo se in v pozdrav mahamo s klobukom ali pa zapojemo najlepšo Marijino pesem, ki jo znamo. Neizrekljivo prijazno je prihajati proti Nazaretu. Ne vem, zakaj se nam zdi vse nekako domače. Le tu pa tam razdrta cesta, kostnjak kakšne kamele ali druge živine, ki je obležala, kamor je padla, ali kos smrdeče mrhovine nas opominja, da smo na jutrovem. Sploh je pa prvi pogled na mesto in okolico romarju jako vseč. Naravnost proti cerkvi gremo, saj se tako lepo vidi. A ker ne moremo od spredaj do nje, gremo na levo stran po cesti v breg — in tu nas že ujame prijazni frančiškanski brat. Saj nam bere z obraza, da smo katoliški romarji, in njegovo največje veselje je, da pozdravi došlega romarja. Res nas hitro marsikaj popraša, pa tudi vé, kam nas najbolj vleče srcé — v Marijino cerkev, da tam pozdravimo sveto Devico in prav iz srca goreče zmolimo — Angeljevo češčenje.

Jezus uči na gori.

V. del.

Od Nazareta do Damaska.

1. Nazaret.

Nazaret in Galileja! Nekoliko težko je bilo „jeruzalemskemu romarju" prehoditi toliko daljavo, a ni mu bilo žal niti za trud, niti za stroške, ko je dospel v Nazaret. Res je Jeruzalem središče in pravi namen vsega potovanja, toda naš Zveličar ni preživel posebno mnogo časa v tem mestu. Le smrt mu je zadalo, in on je je poškropil s svojo rešnjo krvjo. Toda v Nazaretu je prebil večji del svojega življenja, po Galileji je največ hodil sem in tje, učil, delil dobrote, telesne in dušne, in delal čudežev brez števila. Galileja je v življenju Gospodovem najimenitnejši del svete dežele, in Nazaret je njegovo domače mesto. Zakaj bi torej ne bil vesel romar, ko si srečen prišel na ta sveti kraj!

Kako pa naj popišem Nazaret, s čim naj ga primerjam? Čitatelj naj si misli hribovje, ki se vleče od zahoda proti vzhodu. Na poldanski strani se znižuje v veliko planjavo — ezdrelonsko. Proti vrhu ali grebenu tega gorovja

je precejšna dolina, dosti široka, ki ima na spodnji strani prav lepo ravnino za podnožje. Konec te ravnine pa je par raztrganih gričev, in zadnji, ki je najbolj proti jugu, pada kar strmo v nižino; tu je oni prepad, kjer so hoteli pahniti Zveličarja v globočino. — Tak je svet okrog Nazareta. Lahko rečemo o Nazaretu, da je na prav lepem kraju. Na severu je zavarovan s hribom, tudi proti zapadu in vzhodu ga varujejo nizki griči, in prav opoldansko solnce ga ogreva z vso močjo. Tukaj je bolj samotno, nekak svet, ki je sam zase, vendar pa hkrati sredi raznih znamenitih krajev. Zveličar je živel samotno v Nazaretu; veselil se je pa lahko lepote njegove in poveličeval v nepretrgani molitvi svojega nebeškega Očeta. Z nazareških hribov je gledal daleč na to lepo obljubljeno deželo: gledal na ezdrelonsko planjavo, ki se vidi tje do Djenina in samarijskih gorâ, gledal na karmelsko gorovje, gledal na morje, proti severu po lepih gornjegalilejskih goricah, na vzhodu pa ga je najbolj mikal Tabor — ta zanimiva gora, na kateri se je tudi izpremenil.

Nazaret ni dandanes malo gnezdo, ampak lepo mestece, ki ima 6000 prebivalcev. A za to je dolžno hvalo le božjemu Zveličarju, ki je tukaj bival in Nazaret posvetil. Pred Kristusom je bil Nazaret neznatno selo: kdo se je neki menil za ta galilejski kraj! Natanael je vprašal kar naravnost: „Ali more priti iz Nazareta kaj dobrega?“ Skoro gotovo so bili nekdanji Nazarejci precèj preprosti in so živeli po starih navadah. Ob Gospodovem času so imeli sinagogo ali shodnico in tukaj poslušali božjo besedo. Nazarejci niso marali verjeti naukom svojega rojaka Jezusa, češ, saj ga od mladosti poznamo, vendar so bili gotovo tukaj zgodaj kristijani in zidali cerkvico. Sv. Hijeronim in sv. Pavla sta našla konec 4. stoletja tukaj že dve cerkvi: eno na mestu Marijinega oznanjenja, drugo tam, »kjer je bil Zveličar vzrejen«. Mestece se je čim dalje bolj povzdigovalo, toda neverniki so Nazaret večkrat razdejali in pokončali njegovo svetišče.

Veseli časi so prišli za Nazaret tedaj, ko so si pridobili križarji sveto deželo. Ustanovili so tukaj celó sedež za nadškofa, zidali dve lepi cerkvi in povzdignili mesto na vse strani. Ko so pa križarji izgubili to deželo, trpel je Nazaret neprenehoma zaradi napadov. Sedaj so prišle sovražne vojske, sedaj so pridrli roparji in pograbili, kar so dobili. Posebno cerkev Marijinega oznanjenja je bila dolgo v podrtinah, še frančiškani niso mogli tukaj bivati. Še le l. 1620.

se je posrečilo tem menihom priti zopet v Nazaret, kjer so ostali in varovali svetišče Marijino do današnjega dné. Dandanes imajo frančiškani v Nazaretu prostoren samostan, lepo cerkev — svetišče, sezidali so prijazno hišo za romarje, pa tudi par kapél imajo v svoji lasti.

Počez cenijo, da je v Nazaretu izmed 6000 prebivalcev nad 1300 katoliške vere, razkolnikov je 2000, mohamedancev 1500, 750 zedinjenih Grkov, 400 Maronitov in stotina protestantov.*) V Nazaretu imajo torej kristijani — rekel bi — prvo besedo; zato se kaže mesto tudi v zunanjem življenju kot krščansko mesto. Med vsemi drugimi se najbolj odlikujejo katoličani — vsaj tako se mi je zdelo. Oo. frančiškani imajo večrazredno šolo, „gospé iz Nazareta“ (tako se imenuje ženski red) skrbé za vzgojo deklic, posebno ubožnih; sestre „sv. Jožefa“ skrbé za bolnike. Sedaj sta blizu Nazareta tudi dva usmiljena brata (kakor v Št. Vidu na Koroškem) in med njimi je bil tedaj, ko sem bil jaz tam, eden Slovenec: tako je za katoliško prebivalstvo in za katoliško življenje prav dobro preskrbljeno. — Mesto je precèj čedno, ima snažne ulice, pa dokaj lične in trdne hiše.

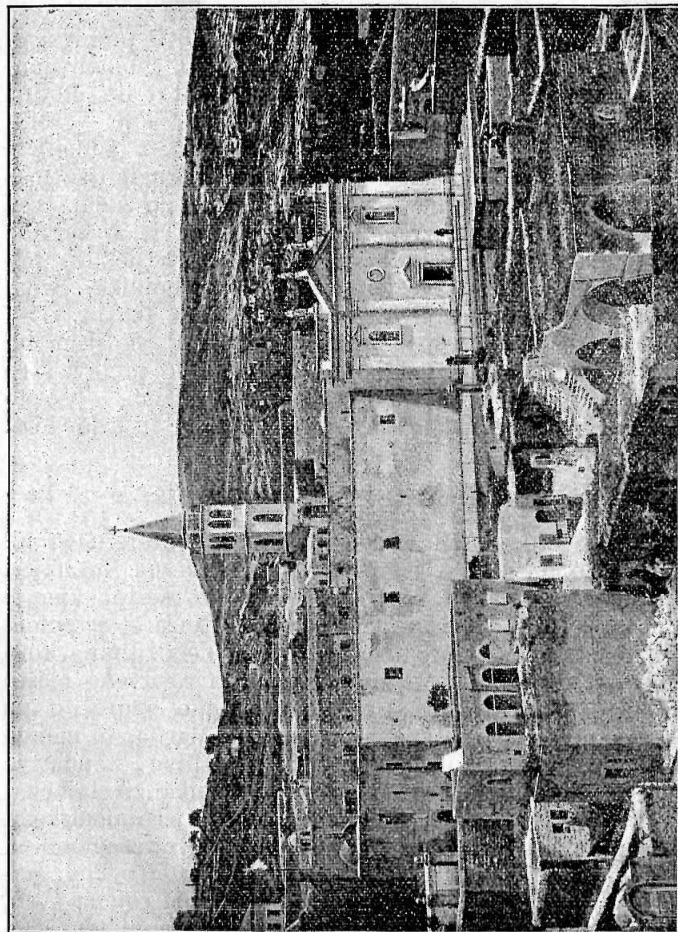
2. Cerkev Marijinega oznanjenja.

V Nazaretu je bil Jezus spočet, v Nazaretu je bil vzrejen; celó na križ je bil pribit napis: „Jezus Nazarejec, kralj Judov.“ Tako je Nazaret ono srečno mesto, kjer je druga božja oseba, Beseda, meso postala. Nazaret je potem domače mesto sv. Jožefa, tukaj je živel in delal, tukaj skoro gotovo umrl. Pa Nazaret imajo mnogi za rojstveno mesto preblažene Device same. Res nam nobeno sporočilo ne pové popolnoma trdno, kje je bila rojena Marija, in menda ne bodemo vedeli nikoli popolnoma zanesljivo, vendar je najverjetneje, da je bila tukaj rojena in je tukaj živela nekaj časa še poprej, predno je bila v templju jeruzalemskem. Če pravimo, da je bila v Nazaretu rojena, razlagamo si prav lahko, da jo je poznal in snubil sv. Jožef. Tudi pokojni papež Pij IX. so izrekli misel, da je bila rojena sveta Devica v Nazaretu, dasi niso oznanili tega za nikako versko resnico.

Ko pride dandanes romar v Nazaret, vidi na prvi pogled dokaj veliko cerkev z visokim zvonikom in belo spred-

*) Fahrngruber, Nach Jerusalem, II. 168.

njo stranjo. Ker je tik ob cerkvi na levo stran tudi samostan frančiškanski, zato se pozna ta cerkev tem bolj od drugih poslopij. Zunanje lice cerkve in samostana je skoro

Pogled na Nazaret in cerkev Marijinega oznanjenja. (Po fotografiji.)

tako, kakor ljubljanske frančiškanske cerkve. Tudi enako lego ima nazarejska cerkev: razteza se od juga proti severu; pročelje gleda proti poldnevnemu solncu, glavni oltar je pa na severni strani.

Ta cerkev je na tistem mestu, kjer se je včlovečila Beseda. Marija je imela v Nazaretu svojo hišico na tistem mestu, kjer je sedaj cerkev. Tukaj je prebivala sv. Devica, Jožef pa je stanoval ne daleč od te hišice in se pečal s tesarstvom. Marijina hišica je bila bolj revna. Bila je prizidana k skalnatemu griču, in nekoliko prostora je bilo v tleh, bodisi za kuhanje ali za spanje. Zidani del pa je bil lepši, bil je namenjen za bivanje čez dan in za tuje ljudi, ki so prihajali v hišo. Tukaj sem je bil poslan angelj Gabrijel, tukaj je pozdravil Marijo, kakor jo mi katoličani pozdravljamo, kadar molimo: „Češčena Marija!“ Pozneje je tudi sv. Jožef tukaj prebival in Jezus je tukaj rastel, spal in se vêdel, kakor otrok proti starišem.

Kako bi se bil pozabil ta kraj! Kateri kristijan bi se bil upal podreti to sveto poslopje? Ohranila se je hišica in ostala hiša božja, saj je bila last Jezusa samega. Cesar Konštantin ali pa sv. Helena je dala sezidati tukaj lepo baziliko, ki je popolnoma zakrivala sveto hišico. Videla jo je sv. Pavla, videl jo je sv. Hijeronim. A kruti perzijski kralj Kozroa je razdejal cerkev v 6. stoletju. In kakor drugim cerkvam, tako se je godilo tudi tej: neverniki so jo razdirali, kristijani so jo zopet zidali. Zlasti lepo so jo sezidali križarji in sicer od zapada proti vzhodu. Skoro gotovo je ostal načrt večinoma tak, kakoršen je bil v prejšnji cerkvi. Križarska cerkev je imela tri ladije in bila podobna drugim cerkvam po sveti deželi. Toda padla je ta cerkev, razdejal jo je sultan Bibars l. 1263.; l. 1291. so izgubili križarji poslednje posestvo — Ako. Sv. hišica sama se je bila dotlej še ohranila, a tudi to bi bili neverniki gotovo razdejali, ko bi ne bil Bog drugače poskrbel. Tistega leta (1291.), ko so bili kristijani popolnoma pregnani iz svete dežele, izginila je mahoma sv. hišica iz Nazareta, a dné 10. maja so jo zagledali naši ljudje na Trsatu. Bila je torej iz onih krajev le-sem blizu Reke in je tukaj prenesena ostala tri leta; potem pa je bila čudovito prenesena v Loreto na Laškem, kjer je še dandanes. Torej Marijine hišice ni več v Nazaretu, ostala so pa tam nekdanja tla, ostalo je bivališče v skali pod zemljo, in zato je kraj v Nazaretu še vedno svet. Vendar je med današnjo cerkvijo in nekdanjo precejšen razloček: današnja je zidana od juga proti severu, nekdanja je bila obrnjena proti vzhodu; današnja je mnogo višja nego nekdanja. Kadar so namreč zidali novo cerkev, ni bilo toliko časa, da bi bili spravili strani

prejšnje kamenje in zidovje, marveč naredili so tlak vrh podrtin, katere so samo pogladili. Tako je dandanes cerkev za 15 stopnic višja kakor nekdanja. Ko so n. pr. zidali l. 1730., bilo jim je dovoljenega za zidovje tako malo časa, da so samó iz svete kapele spravili pesek in razsuto zidovje, drugo so pa pustili, kakor je bilo; visokih podrtin niso mogli spraviti v kraj. L. 1880. so cerkev v Nazaretu zadnjič prenovili in tudi razširili; naš presvetli cesar je pripomogel k zidanju z obilnimi darovi. Sedaj je cerkev kakih 30 *m* dolga, 15 *m* široka in 10 *m* visoka.

Ko smo si ogledali lepo sprednjo zunanjo stran, ki je nekoliko prazna, ko smo pogledali kipe peterih svetnikov, ki so vrh pročelja ali sprednjega zidú (med njimi sv. Frančišek in sv. Anton), stopímo v cerkev samo! Če smo vajeni lepih in velikih cerkvâ, ne zdi se nam ta cerkev nič posebnega; vendar se mora reči, da je lepa in za svoj namen dovolj velika. Tudi ta cerkev ima tri ladije, krajni dve sta le ozki, srednja je višja in širša od obeh drugih. Stebri na obeh straneh so močni, štirivoglati in prav preprosto pobarvani, kakor tudi strop. Na levi strani zagledaš takoj prižnico, v ozadju pa na vzvišenem prostoru bogato okrašeni, a ne visoki véliki oltar.

Rad bi sedaj popisal natančno vse posameznosti, kakor se vidijo. Potrudi se, potrpežljivi čitatelj, da si bodeš mislil vse prav tako, kakor je! Misli si, da si prišel v katero izmed naših cerkvâ do obhajilne mize ali pregraje. Na onem mestu ni v Nazaretu obhajilne mize, ampak trojne stopnice so pred teboj: srednje — 15 jih je — vodijo naravnost naprej v nižji prostor ali „jamo", kjer je stala nekdaj **sveta hišica;** na obeh straneh pa so dvoje ožje stopnice, ki vodijo kvišku proti velikemu oltarju. Idimo kar po srednjih v oni prostor, kjer je spočela Marija od sv. Duha. Brez števila svetilnic sveti nad nami in pred nami, ko gremo po belih marmornatih stopnicah. Ko pridemo na ravna tla, odpreta se nam dve mali kapelici na desno in levo, v vsaki je oltar, in sicer je na desnici oltar sv. Ane in sv. Joahima, na levici pa sv. Gabrijela. Od todi stopimo malo naprej in že stojimo v kapelici z oltarjem Marijinega oznanjenja. Prva kapela se imenuje angeljska kapela, ta pa kapela oznanjenja; ona je zidana, ta je pa iz skale izdelana. Poročilo pravi, da je angelj stal v prvem prostoru ob vratih, in da je Marija bila v drugem: pozdravil jo je skozi vrata, ki so med obema prostoroma.

Dandanes je na tistem mestu presekan steber, tako da je en kos v stropu, od koder visi navzdol, drugi je pa v tleh. Ko stopiš v kapelo oznanjenja, vidiš naravnost pred seboj **oltar oznanjenja** iz belega marmorja; nad oltarjem je naslikano oznanjenje, pod njim pa je z latinskimi črkami napisano: „Tukaj je Beseda meso postala". Kakor pretrese romarja na Kalvariji, na Božjem Grobu in v Betlehemu, enako tukaj. Lahko se skriješ v kotiček kapelice, poklekneš in moliš ali se pa jokaš, da si prav tukaj, kjer je poslušala in sprejela nekdaj Marija angeljeve besede. Slišal sem marsikoga, ki je pripovedoval, kako lahko je molil tukaj, pa tudi vidi se romarjem, da jih gane ta sveti kraj. Jako primerno je, da so tukaj blizu skupaj trije oltarji, ker tako pridejo mašniki lahko na vrsto. Pa tudi na najsvetejšem oltarju samem se lahko mašuje, ker se domači frančiškani ozirajo radi na romarje mašnike in jim postrežejo. — Kje so bili zidovi svete hišice, to se vidi samo nekoliko na dveh znamenjih, a vsak frančiškan razkaže romarjem prav rad vse okoliščine prav natanko.

Iz kapele oznanjenja se gre lahko še naprej, in sicer je précej zraven nje **kapela sv. Jožefa,** ki je samo s steno ločena od prejšnje. Kapela je pa popolnoma temna in zaprta, ima oltar, ki je posvečen sv. Jožefu. Od todi te pelje vodnik po 13 stopnicah kvišku v neki nepravilen, prècej velik prostor, kamor pa prihaja nekoliko svetlobe. Tukaj je bila neki **kuhinja Matere Božje.** Seveda je težko dokazati, da je res tako bilo, dasitudi je sveta Devica gotovo nekje kuhala. Zakaj bi ne bila prav tukaj!

Upam, da bode spremljevalec sam premišljeval neizrekljivo skrivnost božjega včlovečenja, ki se je godilo tukaj. Jaz zase omenjam le to, da sem imel tukaj morebiti najslajše trenutke v vsem svojem življenju.

Idimo zopet pred one stopnice, kjer smo bili poprej. Če gremo navzgor po stopnicah, katere so dali napraviti Neapoljci z Laškega, pridemo do lepega velikega oltarja, ki je prav nad kapelo Marijinega oznanjenja, pred njim pa je lepa ograja. V oltarju je shranjeno sveto Rešnje Telo. Nad oltarjem visi „nebo", zadaj na steni je pa velika slika venčanja Matere Božje v nebesih.

O stranskih ladijah omenjam, da imata lepe oltarje; posebno eden je zanimiv za Avstrijce, to je tisti, ki je na desni strani blizu vrat in je posvečen Materi Božji svetega rožnega venca. Ni velik, pa je narejen posebno lično in

vkusno. Ta oltar je podaril cerkvi naš presvetli cesar, zato bode tudi pričal o njegovi dobrotljivosti in pobožnosti, dokler bode stala ta cerkev.

Cerkev ima gladek tlak iz čveterostranskih temnih in belih plošč; za oltarjem ima obširen prostor za molitev, pa tudi lepe in močne orglje. Na severni strani cerkve se vzdiguje kvišku mogočen zvonik kot vidna priča svetega kraja. Zakristija na listovi strani cerkve je prostorna in pripravna, zdi se v njej duhovnu, kakor bi bil doma. Cerkvene obleke in svetih posod ima svetišče veliko; vse je lično in snažno.

Mnogo posameznih manjših stvarij bi utegnil pripovedovati, na pr. o starem stebru, ki stoji na samostanskem dvorišču, o obrisu stare cerkve, kateri se spozna še dosti razločno zunaj na frančiškanskem vrtu, o nekem starem ostanku v ozidju sedanjega stolpa — —, toda vsega ne morem opisavati, da se preveč ne odebeli knjiga. Omenjam, da se obhaja vsak dan ob 4. uri popoldne procesija po cerkvi in po posameznih mestih ali oltarjih v podzemski kapeli. Vrši se pa procesija čisto na ta način, kakor v Betlehemu. Pa kako ganljivo, kako milo je petje! Kako doni hvala in slava Materi Božji! Da, tukaj velja — rekel bi — vsa slava le njej, kateri je rekel angelj: „Blagoslovljena si med ženami!“

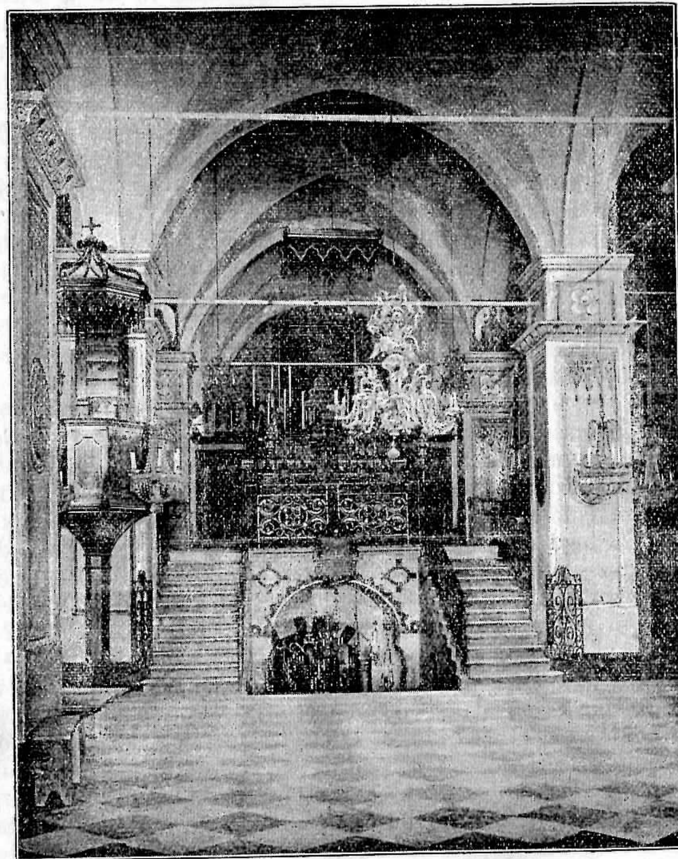
Najveselejše je pa v tem svetišču — in to omenjam naposled —, da imajo edino le katoličani pravico do te cerkve, in prav nič ne razkolniki. Zato ni tukaj nobenega prepira, nobenih sitnostij in težav. Tukaj mirno moliš, in mašnik opravi sveto daritev tako lahko in še lože, kakor pri nas doma. Zares, to je posebna milost Matere Božje do katoliške cerkve.

3. Druga svetišča v Nazaretu.

Čeprav je Nazaret le majhno mesto, vendar ima lepo število jako znamenitih svetišč. Romar bi jih sam ne našel vseh; prav radi pa mu jih pokažejo frančiškani, posebno oni brat, ki skrbi v gostišču ali v novi hiši za romarje.

Idimo najprej na severno in potem na vzhodno stran! Ne daleč proti severu pridemo po ozkih ulicah do **sinagoge,** t. j. judovske shodnice, ne današnje, zakaj dandanes ni v Nazaretu nobenega Juda, ampak nekdanje. Sinagoga je namreč judovska cerkev, kakor bi rekli po domače.

Prostor v tej sinagogi je tako velik, kakor v mali cerkvi, in nima nič posebnega. Narejeno je poslopje od zapada proti vzhodu in je bilo do nedavnega časa cerkev zedinjenih Grkov; sedaj imajo tukaj zraven drugo župno cerkev. Ime-

Notranjščina cerkve Marijinega oznanjenja v Nazaretu.
(Po fotografiji.)

niten pa je ta prostor zaradi posebnih spominov iz življenja Zveličarjevega. Tukaj sem je hodil z drugimi Judi vred ob sabotah poslušat božjo besedo in molit, pa tudi sam je tukaj učil božjo besedo in kmalu v začetku svojega učenja

očitno oznanil, da je on obljubljeni Odrešenik. Ko je hodil po galilejskih mestih, prišel je tudi v Nazaret in šel v saboto po svoji navadi v sinagogo. Tukaj je vstal izmed drugih, da bi jim bral iz svetega pisma in potem razlagal. „In so mu bile dane bukve Izaija preroka. In ko je bukve razgrnil, našel je mesto, kjer je bilo pisano: Duh Gospodov je nad menoj, zato me je on mazilil in me poslal oznanjevat evangelij ubogim, ozdravljat te, kateri so potrtega srca . . . In ko je bukve zganil, dal jih je služabniku in je sédel. In vseh oči v shodnici so bile vanj obrnjene. Začel jim je pa govoriti: Danes je to pismo dopolnjeno v vaših ušesih.“ (Luk. 4, 17—21.) Razložil in dokazal jim je, da je on sam tisti obljubljeni Odrešenik, o katerem je pisal prerok Izaija, očital pa je hkrati Nazarejcem njih trdovratnost in nevernost, tako da so bili vsi v shodnici polni jeze. In vstali so, Jezusa gnali ven iz mesta, peljali na vrh gore, kjer je njih mesto, in so ga hoteli pahniti čez rob v globočino. On pa je sredi njih šel strani. Zares nihče ni prerok v svoji domovini.

Prav lahko si mislimo, da so se prvi kristijani prav dobro spominjali tega imenitnega dogodka. In tako je postala polagoma shodnica — krščanska cerkev. Bridko je potniku v srcu, ko se spominja nekdanjih in sedanjih Judov, ki so zavrgli in ki še vedno zametujejo svojega Odrešenika.

Od tega nekoliko žalostnega kraja gremo proti zapadu in pridemo do **Jožefove delalnice.** Naš vodnik nam odpre vrata, in stopimo na dvorišče, za katerim je vrtiček. Na levo je pa vhod v lično in dosti veliko kapelo. Na evangeljski strani se gre v zakristijo, v kateri se čita ta-le nadpis: „Ta kraj, sedaj jako častitljivo svetišče, bil je nekdaj delalnica sv. Jožefa, ženina presvete Device Marije. — Dné 13. marca 1875.“ Pod oltarjem v cerkvici pa je podpis: „Tukaj jima je bil podložen“.*) Dandanes — od l. 1860. — je tukaj prav prijazna hišica božja; l. 1875. je bila olepšana in prenovljena. Stanovitno sporočilo pravi, da je bila tukaj delalnica, to je tesalnica sv. Jožefa; tukaj je delal sveti očak, morebiti tudi stalno prebival, dokler se ni poročil s sveto Devico in se preselil v njeno hišo. Kristijani so imeli ta kraj v časti, ker je tukaj bival tudi Zveličar sam in sv. Jožefu pomagal pri delu. Zgodaj so tukaj sezidali cerkev in razni popotovalci in pisatelji jo imenujejo v svojih spisih. Quaresmius piše v že imenovanem delu (II. str. 631): „Ako greš od cerkve oznanjenja Marijinega za lučaj proti severu, najdeš kraj, ki se je od nekdaj do današnjega dné imenoval med domačini hiša in delalnica sv. Jožefa, po arabsko ‚dukan‘ ali ‚khania‘, kar se pravi po naše delalnica. Tukaj je sedaj kmečka hiša, kakoršne so druge, kjer je bila nekdaj lepa zidana cerkev, sv. Jožefu posvečena, dolga 120 in široka kakih 50 čevljev; imela je na koncu proti vzhodu tri kapele“ (mi bi rekli: tri apside, torej je imela tri ladije) „in je bila umetno narejena, kakor kažejo sedaj dosti vidne razvaline. Ime je od todi, da prebivalci mislijo, kakor so slišali od prednikov, da je tukaj prebival sv. Jožef skupaj z Materjo Božjo in sinom Jezusom in se pečal s tesarstvom, posebno potem, ko se je vrnil iz Egipta v svoje mesto Nazaret.“ — Okrog svetišča sem videl prijazen vrtič z zelenjavo, proti jutru se poznajo ob robu vrta še nekoliko razvaline v tleh. Toda skoro gotovo so marsikaj že prekopali, ker tâl ali podstava nekdanje cerkve nisem mogel najti, kakor ga je videl Quaresmius v 16. veku.

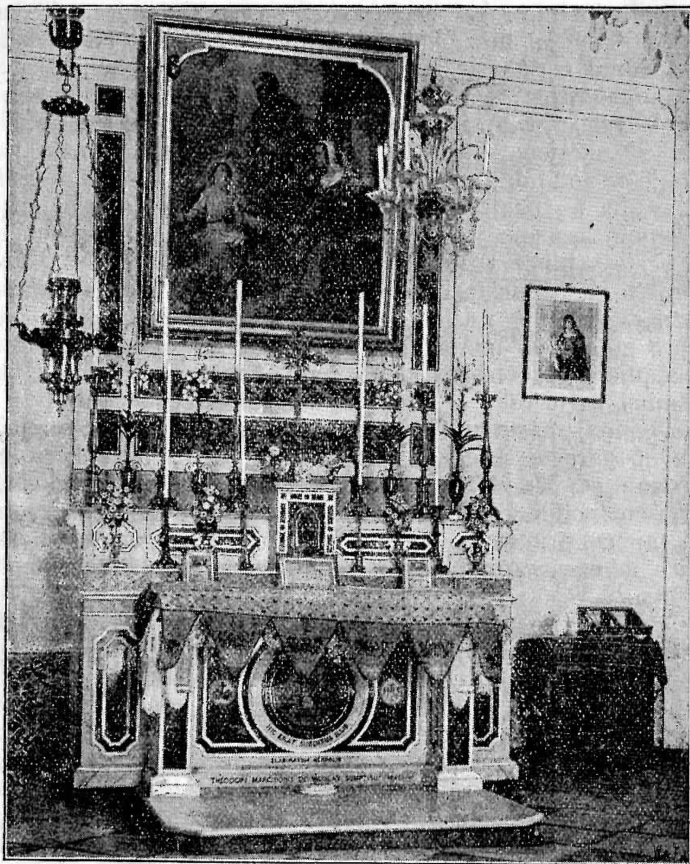
*) Naša slika na strani 252. kaže prav natančno veliki oltar v delalnici sv. Jožefa.

Zunaj mesta proti jutru vidi romar prav lepo in pripravno narejen studenec pod zidano streho in s koritom. Imenuje se **Marijin studenec,** ker je gotovo tudi Marija sem hodila po vodo, kakor še dandanes ženske. Vedno jih mnogo prihaja in odhaja, in kdor hoče opazovati Nazarejke in nazareško mladino, pri tem studencu ima najlepšo priliko.

Malo više od todi imajo Grki **cerkev sv. Gabrijela.** Tam je bila prav zgodaj cerkev, mislim zato, ker je prostor jako pripraven in je voda blizu. Grki si pa razlagajo to po svoje in pravijo, da je tukaj angelj Gabrijel prvič pozdravil Marijo; ko je prišla potem domov z vodo, pozdravil jo je drugič. Toda sveto pismo govori naravnost, da je prišel angelj samo enkrat k njej z oznanilom, prav tam ji je napovedal, da bode mati Najsvetejšega, kjer jo je pozdravil: „Češčena Marija!“ Zaradi tega ne moremo verjeti grškemu sporočilu. V cerkvi se lahko zajme vode in pije v spomin svete Device. Ta kraj ob studencu in ob razkolniški cerkvi je izmed najlepših v nazareškem mestu. Tukaj gre pot na goro Tabor, todi hodijo v Kano Galilejsko, v Safûrije, proti Tiberijskemu jezeru. Zato je vedno živahno, tem bolj, ker prihaja sem tudi živina. Kolikrat je pač tudi mladi Zveličar bil tukaj, ali z deviško materjo, ali pa sam!

Zato je res z njegovimi stopinjami posvečen tudi ta kraj in z blagoslovom svete Device.

Zanimivo svetišče je na nasprotni, severo-zapadni strani Nazareta. Hodeč čez ‚bazar' mimo dostojne maro-

Veliki oltar v delalnici sv. Jožefa.
(Po fotografiji.)

nitovske cerkve prideš do vrat, za katerimi je malo dvorišče s kapelo. V srednjeveliki kapeli je spredaj prav blizu oltarja široka, skoro štirivoglata skala, kakor nekaka miza. Res se tudi navadno imenuje ta skala **miza,** in sicer **Kristu-**

sova. Neko poročilo namreč pravi, da je bil tukaj Jezus po svojem vstajenju skupaj z apostoli. Spredaj je prijazen oltar, zraven mala zakristija. Seveda je težko ali skoro nemogoče trdno dokazati, da bi se bili zbrali kdaj tukaj Kristus in apostoli, vendar je bilo to kaj lahko, zakaj prostor z ono skalo je posebno pripraven za tak namen. V kapeli je prijazno, romar lahko moli in se spominja živo našega Gospoda, ki je bil pač prej ali poznej tudi telesno tukaj.

4. Sveti kraji blizu Nazareta.

Sedaj pa idimo iz Nazareta ven na one zunanje kraje, kateri so tudi znameniti in z Nazaretom v bližnji dotiki ali zvezi. Slišali smo poprej, da so hoteli Nazarejci **Jezusa pahniti** z **roba** neke **gore** v strmino, ker so se bili nad njim razsrdili. Ako hoče romar priti tje, iti mora po nazareški dolini na južno stran, potem pa po slabi poti ob kraju skalovitega hriba, kake pol ure od Nazareta. Tu pride res na strm in nevaren kraj, kjer se vidijo ostanki male kapele in vodnjaka. Zanimalo me je, da bi videl ta kraj, zlasti zato, ker nisem prav verjel, da bi bili Gospoda tako daleč peljali, in ker sem mislil, da se ne vjema izročilo s sv. pismom. Ogledal sem si torej ne samo ono mesto, od koder so ga hoteli pahniti, ampak z veliko težavo plezal po strmem skalovju na vzhodni strani naravnost na vrh griča, da sem si ogledal vso goro čisto natančno. Sedaj rad priznavam, da se tamošnje krajevno izročilo vjema natanko s sv. pismom, da je torej prav tukaj „rob gore, na kateri je bilo zidano mesto Nazaret". To spoznanje me je takrat bolj veselilo, kakor marsikaj drugega, kar sem tam videl in slišal.

Ustno izročilo dalje pravi, da je Marija ob tisti priliki kmalu zvedela, kaj namerjajo Nazarejci ž njenim sinom. Zato je hitela za njimi. Na poti pa so ji povedali (napačno), da so ga že telebnili v prepad. Rahločutna mati je zaradi tega takoj omedlela. Na onem mestu je bil nekdaj samostan, dandanes je pa mala cerkvica frančiškanska, katero so sezidali l. 1876. Prav lična je in se imenuje **cerkev omedlevice** (laško: Maria tremore). Blizu tam so se naselile nedavno nune sv. Klare.

Ko gleda romar z onega mesta, kjer so hoteli pahniti Zveličarja z gore, vidi na nasprotni strani ob malem Hermonu nehaj hiš ali majhno vas, ki se mu zdi prav blizu. No, priti ne moreš tje hitro, ker je treba hoditi daleč na

okrog, da prideš do namena. Vendar je vredno tudi nekoliko upehati se do takega kraja, kakoršen je evangeljski **Naim.** Ona vasica namreč, na hrib lepo prislonjena, imenuje se še dandanes Nain in je brez dvoma prav evangeljski kraj. Tukaj je pripravno za vas ali mestece. Ob Gospodovem času je bilo tukaj malo mesto. Ker je od Nazareta blizu do Naina, zato je videl Gospod to mesto prav pogostoma in morda tudi večkrat bil v njem. Sv. evangelij nam pripoveduje natančneje o tisti priliki, ko je Zveličar obudil v življenje mrtvega sina matere vdove.*) Zares ganljiva je ta prigodba, zato nas zanima tudi kraj, kjer se je dogodila.

Nekdaj je imelo mesto obzidje in vrata, dandanes je pa to selo jako ubožno. Z ezdrelonske planjave se gre polagoma navkreber in se pride na prijazno, nekoliko vzvišeno ravan. Tu imaš pred seboj na levi roki malo cerkev, ki je z nizkim zidom zavarovana, na levi pa vidiš nekaj navadnih, neznatnih hiš. Veliki kaktusi rastó na okrog, zlasti blizu cerkve, ki ima prav lepo lice. Da, prav kjer je cerkev, bila so nekdaj mestna vrata, zakaj kmalu pod cerkvijo se svet že znižuje. Tukaj je Jezus obudil sina žalostne in zapuščene vdove. Ta cerkev je majhna, pa snažna. Nadpis, ki je na plošči znotraj nad vrati, pravi, da je bila nekdaj tukaj mohamedanska mošeja, sedaj pa (od l. 1871. naprej) je hiša zopet službi božji posvečena. Bila je tudi v davnih časih tukaj cerkev in tolažljivo je, da je ta sveti kraj dandanes zopet posvečen Bogu. Dasitudi ne vidi romar tukaj nič nenavadnega, a veseli ga biti na tem kraju, ki ga je Gospod posvetil s svojo ljubeznijo in vsemogočnostjo.

Romar naj ne opusti Naina. Ako ni šel tje, ko je potoval iz Samarije, gre naj iz Nazareta ali s konjem ali oslom ali tudi peš. S kolikim zanimanjem bode poslušal in bral zgodbo o obujenem sinu! Poreče tudi sam z ljudstvom: „Velik prerok je bil tukaj, Bog je tukaj obiskal svoje ljudstvo.“

Ako romarja ne bolé noge, pokažem mu še malo svetišče, ki je tri četrt ure od Nazareta in je posvečeno **sv. Jakopu** starejšemu, apostolu. Cerkvica je na nizkem griču, nad vasjo, ki se imenuje dandanes Jafa, nekdaj se je imenovalo mesto Jafie. Kakor veli poročilo, imel je tukaj oče Cebedej hišo, in sta bivala v njej oba njegova sinova, Janez in Jakop. Cerkvica ima lep oltar, ki ga je dal napraviti sedanji varih sv. dežele, ki mu je Jakop ime. Španci so pa pripomogli, da se je to svetišče pozidalo. Lepo se vidi s hriba izpred cerkve na vse strani.

*) Luk. 7, 11—17. Prim. Življ. n. G. J. Kr. str. 53.

„Jeruzalemski romar“ še dostavlja, da si je ogledal natančno in po večkrat nazareška svetišča in skoro v vseh opravil daritev sv. maše. Res, neizrekljivo ljubo je v Nazaretu, in romarju ostanejo v najlepšem spominu dnevi, katere je preživel tukaj.

Oglejmo si še druge svete kraje v Galileji!

5. Na Tabor in v Tiberijo.

Izmed vseh gorâ, ki se vidijo z nazareške višine, zdi se romarju najlepša neka gora, ki stoji proti vzhodu na samem in nekako resnobno zre na svojo okolico. To je gora Tabor, na kateri se je Gospod izpremenil. Romar naj nikar ne izpusti te poti, naj se ne boji nekoliko težav, zakaj vesel in hvaležen bode zaradi sreče, da je bil vrh te znamenite gore.

Romar napravi to potovanje najbolje tako, da gre ob enem tudi v Tiberijo. S tem si prihrani dosti stroškov in truda. Iz Nazareta jo udari najprej na Tabor, od todi pa naprej proti jezeru. Z nekolikim trudom se dovrši ta pot v enem dnevu.

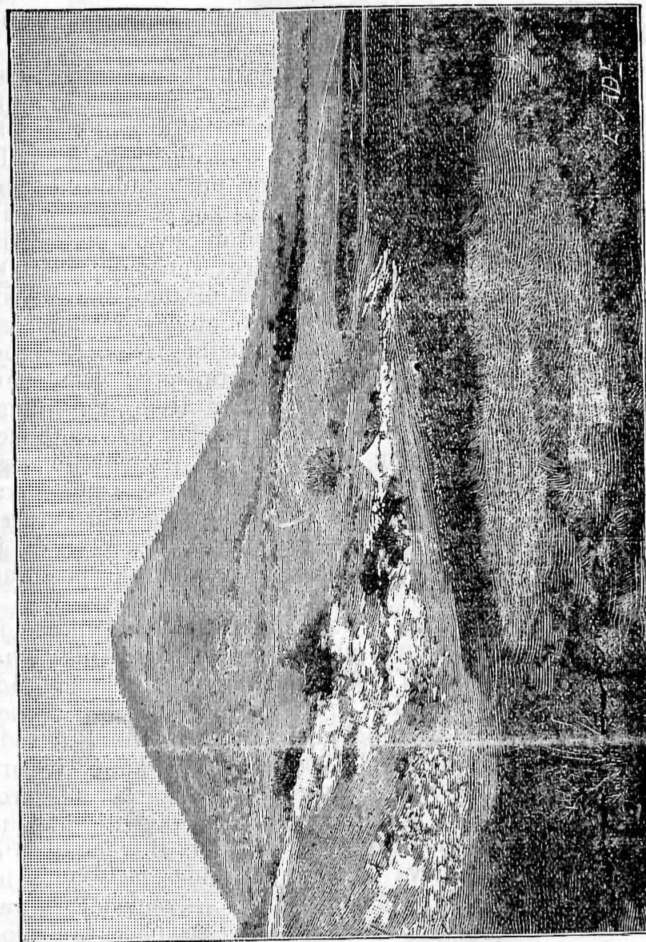
Jako prijetno je potovanje proti gori. Ako se gre za hlada, radovalo se ti bode srce in nehoté bodeš pel, saj je tako milo in ljubeznivo iti proti gori Gospodovi. V dveh urah prijahaš do vznožja. Tu malo počiješ in potem jahaš po precèj strmi poti naravnost na goro **Tabor** od severne strani. Pot je tu pa tam malo težavna in zdi se nevarna, toda bati se ni treba prav nič; tukajšnji konji so vajeni takšnih in še hujših potov. Če si ogleduješ, kar srečaš na desni in levi, zapaziš marsikaj znamenitega. Morebiti ne zapazimo vsega, kar je pisal neki pisatelj, a nekoliko se le vidi. Zato ga poslušajmo: „Hrasti, terebinte, vezelike i. dr. so uprav v cvetju; kakor bi imele brade, vidijo se njih veje. Prijetna vonjava se razprostira od obilnih mladik; golobi grulijo v grmovju, jerebice vzletajo prhutajoč ter bežé . . . Pač ne pogrešamo satana v raju; morebiti se tukaj skriva Beduvinec, ki preži na popotnika. Med tem nas spremljajo sladki spomini; ognjeno-rdeče velikonočnice z velikimi cvetovi goré kakor sveče v svetišču prirode. Beli in rdeči „cistus“, lilije, plavice, vetrnice se skazujejo ob poti; kokorik z br-

šlinastimi listi molí izmed skalovja svojo glavico. Vse se nam zdi tako slovesno in veličastno; tu in tam utrgamo cvetlico, poduhamo timijan in druge dišeče rastline, katere vtaknemo v torbico.“ *)

A gora je gora — vleče se in vleče, in od veselja ti močno zatriplje srce, ko si dospel do vrha, ko jahaš skozi vrata na zapadni strani, ko greš po prijazni ravnici, mimo razvalin, mimo vrta in naposled obstojiš pred gostiščem oo. frančiškanov ali kreneš proti mali cerkvici. Ako si duhoven, hočeš seveda maševati. Zgodi se to prav lahko. Tukaj bivajo namreč sedaj stalno eden mašnik frančiškan in pa trije ali štirje bratje. Cerkvica, ki je namenjena za božjo službo, majhna je pač in nekako uborna. Drži se malega frančiškanskega bivališča. A kar je majhno za telesne oči, to je veliko za dušne oči: saj nam je tukaj vse drago zaradi spomina na Gospodovo izpremenjenje. Ubožni so sicer ti menihi, vendar postrežejo romarju, da se pokrepča po težavni poti. In kadar je za to potrebo poskrbljeno, potem pa te pelje eden izmed njih proti južni strani, da pogledaš ostanke nekdanjih cerkvâ. Nikjer me ni obšla tolika žalost, ko sem gledal stare razvaline cerkvâ, kakor tukaj. Tako veličastno je vse, karkoli vidiš: nad teboj se vzpenja žarno nebo, pred teboj pa je diven razgled po Galileji v bližino in daljino; vse je svetlo, vse lepo. A pod nogami ti štrlé poslednji kosi razdrtega zidovja, prav toliko, da vidiš natančno, kako je bilo nekdaj. Posebno ob južnem robu je ostalo še precèj zidovja od zadnjega dela cerkve, in prav s tega mesta uživaš z očmi najlepši razgled po Galileji. Pa kaj pravim, cerkve, saj so bile tukaj tri cerkve in sicer že zgodaj: glavna je bila posvečena Zveličarju, drugi dve pa Mojzesu in Eliju; videl jih je potovalec Antonin v 4. stoletju (prim. str. 12.). Pa neverniki so prihruli tudi tu-le gori, vse so podrli, razdejali tudi lep gozd, ki je bil okrog svetišč. Križarji so na Taboru zopet sezidali cerkve in zraven samostan za benediktince, ki je nagloma zacvetel, pa prav tako nagloma tudi izginil. Mohamedanci so se tukaj utrdili, rekel bi utaborili, naposled je sultan Bibars (l. 1263.) cerkev in samostan do cela razdejal, in tako je ostalo 600 let. Leta 1873. so začeli razkopavati podrtine in jih polagoma še vedno razkopavajo. Po tleh zagledaš lepe svetle koščke mozaika (umetnih tal iz pisanih kamenčkov), vidiš, kje je stal glavni oltar, vidiš

*) Fahrngruber, Wanderungen itd., str. 347.

spredaj vhod v neki podzemski prostor, hodiš sem in tje zatopljen v žalostne misli ... tako se ti godi tukaj gori, in ne moreš umeti, zakaj se nobena krščanska dežela ne zmeni

Djebel-et-Tûr — gora Tabor.

za ta sveti kraj. Za razne nepotrebne reči izdajejo ljudje milijone, a ni ga, ki bi se lotil tukaj dela. Frančiškani so storili mnogo. Grki so tudi sezidali na drugi (vzhodni) strani hriba svoj samostan in pa cerkev posvečeno sv. Eliju, a

to je vendar vse le igrača proti temu, kar je bilo nekdaj tukaj. Pravili so mi, da so američanski romarji pred dvema letoma sklenili vneti Američane za zidanje velike cerkve na Taboru. — Ne samo razvaline cerkve se vidijo tukaj, ampak tudi razvaline močnega zidú, ki je bil na okrog, zakaj Tabor je bil dalj časa krepka trdnjava.

Dne 6. avgusta prihajajo frančiškani iz Nazareta na Tabor, da praznujejo praznik Gospodovega izpremenjenja. Za popotnike je precèj dobro preskrbljeno; veliko, veliko imen je zapisanih v knjigo, v katero se zapisujejo tujci. Izmed krajev, ki se lepo vidijo s Tabora, omenjam proti jugozapadu posebno neprijazni Endor, kjer je šel kralj Savel k čarovnici, bolj proti zapadu Nain; proti severu se pa vidi lepo mesto Safed, kjer je prebivalcev menda do 15.000, med njimi veliko Judov, tudi precèj katoličanov in avstrijski konzul. Izmed gorâ se vidi proti jugu Gelboe z malim Hermonom, proti severo-vzhodu pa veličastni véliki Hermon.

S težkim srcem se ločimo s Tabora, pred očmi nam je ljubi Zveličar, ki se je pokazal tukaj trem apostolom: Petru, Jakopu in Janezu v nebeškem veličastvu. In kakor je naročal Jezus apostolom, naj nikomur ne povedó tega pred vstajenjem, tako tudi romar zapira v srce, kar je tukaj videl in občutil. O Bog daj, da bi zopet vstala velika cerkev tukaj gori in pričala — vidna daleč na okrog —, da je Jezus že vstal, da je sedaj v slavi, da ga morajo poslušati in moliti vsi narodi.

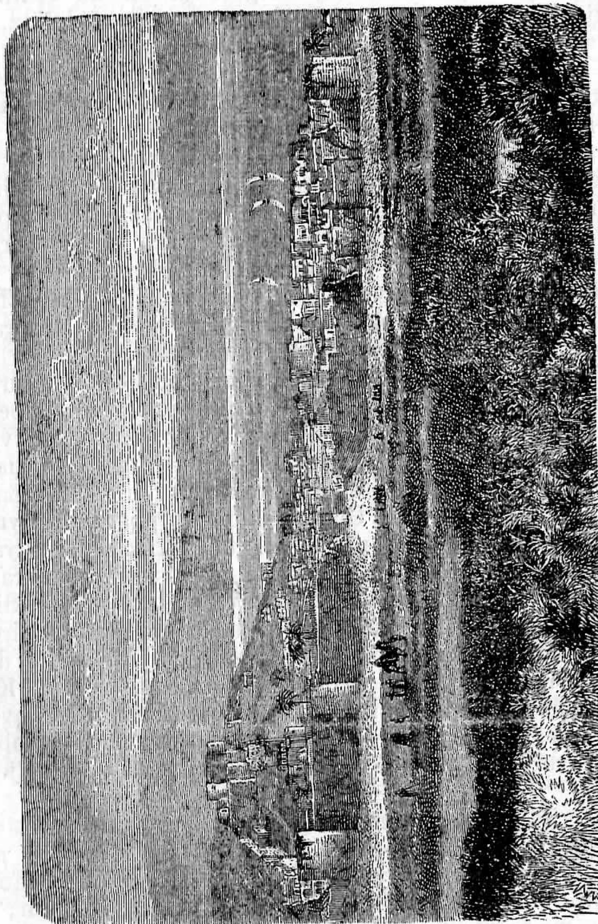
Ko smo prišli počasi z gore na planjavo, zavijemo jo na desno proti vzhodu: naš namen je — **Tiberija** s svojim lepim **jezerom.** Ta pot je dolga in deloma tudi dolgočasna. Tare te vročina, muči te žeja, morebiti te nekoliko straši tu pa tam tropa zagorelih Beduvinov, ki sedé blizu črnega šotora; v nevoljo te pripravlja konj, ki gre čim dalje bolj počasno zaradi utrujenosti; gledaš na uro, skoro pet ur gre tako, vedno enako, čez valovite poljane — kvišku, niže, kvišku, niže. Naposled se ti vendar zdi, da pride rešenje, planjava se zvišuje, prideš na vrh — in — ‚Oo!' — se ti izvije globoko iz prsij — zagledal si veliko, dolgo in široko dolino, in po njej se blišči srebrnočisto — krasno jezero Tiberijsko, sloveče ne samo po lepoti, ampak tudi po čudežih Gospodovih. Ne vem, s katerim prizorom bi primerjal to, kar zagleda romar z višave. Blejsko jezero se zablišči pred potnikom jako prijazno, toda nikakor ne tako veličastno in mogočno, kakor jezero Tiberijsko.

Glavna lepota tega kraja je veliko jezero, ki kar iznenadi potnika, ko je prvič ugleda z višave. Jezero z okolico vred je v veliki kotlini, ki se prostira od juga proti severu pet in pol ure podolgem in do poltretjo uro na široko. Obkroženo je od vseh stranij od gorovja ali od višin. Le tam, kjer priteka in odteka Jordan, odpira se dolina. Ne samo velika je ta kotlina, ampak tudi globoka, namreč 190 *m* pod Sredozemskim morjem. Na zapadni strani jezera je mesto Tabarijeh, kakor pravijo Arabci, ali **Tiberija,** in od njega ima jezero ime. Nekdaj se je imenovalo Genezareško jezero ali pa Galilejsko morje.

Romar gre v nižavo najprej proti mestu Tiberiji, ki je ravno pod njim ob jezeru. Med potoma se pokrepča s hladno vodo, ki priteka iz studenca, mora se pa braniti neštevilnim mušicam, ki ga zadevajo ob obraz, vendar ne v tako gostih oblakih, kakor pri Mrtvem morju. Mesto Tiberija je kakor malo morsko mestece. Kraj je jako pripraven za mesto; kadar se izpremené žalostne razmere v onih krajih in bode krščansko in evropsko življenje dobilo tam več moči, tedaj se bode povzdignila in povečala tudi Tiberija. Mesto se ti zdi od daleč starinsko; ko prideš bliže, vidiš, da mu zidovje že razpada. Proti severu se dviga na malem griču tiberijski grad, nekaka trdnjavica, katere bi se pa ne ustrašil noben sovražnik. Gremo skozi na pol razdrta vrata, korakamo ali jahamo po umazanih ulicah, kjer srečavamo same judovske obraze, in pridemo naposled pred frančiškanski samostan ali gostišče — ne vem, kako bi rekli —, ker je oboje skupaj. Tukaj nas prijazno sprejmó, in hvalo izrečemo Bogu, da se moremo odpočíti. Kako dobro dene po taki dolgi poti kozarec vina zmešanega z vodo! Kako se razveseliš prijaznih obrazov teh bogoljubnih menihov, ki se ti nasmehljavajo! Reči moraš: O blažena naša katoliška vera, ki družiš v bratovski ljubezni ljudi iz tako oddaljenih krajev!

Tiberija ima dandanes kakih 6000 prebivalcev, katerih velika večina je judovske vere, namreč 5000. Drugi so mohamedanci, nekoliko jih je razkolnikov in nekaj družin je katoliških. Ves značaj mesta je torej judovski. Mislim, da ga ni na svetu mesta, kjer bi bivali Judje tako skupno, v toliki večini mimo drugih prebivalcev, kakor tukaj. Ker je Zveličar velikokrat bival ob Tiberijskem jezeru, ker se je po svojem vstajenju prikazal apostolom tukaj, ko so lovili ribe, ker je sv. Petru izročil tukaj jagnjeta in ovce, zato

imajo oo. frančiškani tukaj tudi **svetišče sv. Petra,** prav lepo, vkusno narejeno cerkev sv. Petra, prav ob jezeru. Kajpada ni velika in romar je ne občuduje, a je tem prijazneja. Katoličan v miru in v tihem veselju tukaj Boga

Tiberija in Tiberijsko jezero.

hvali, da je prišel sem, rekel bi v ta raj, kjer je bil drugi Adam — Jezus Kristus. Sporočilo pravi, da je cerkev na tistem kraju, kjer je dal Jezus sv. Petru oblast, naj pase njegova jagnjeta in njegove ovce, oblast čez vso cerkev.

Kakor ga je bil sv. Peter trikrat zatajil, tako mu je tukaj trikrat zatrdil, da ga ljubi. Imeniten je torej ta kraj. saj je preimenitno za celo cerkev prvaštvo sv. Petra in njegovih naslednikov, rimskih papežev.

Že v davnih časih je neki stala tukaj cerkev. Romarji so hodili le-sem in tukaj prenočevali. Le jedenkrat v letu so prihajali frančiškani iz Nazareta z oltarjem, da so opravljali sveto daritev, in sicer na praznik sv. Petra. Polagoma so se za ta kraj bolj zanimali in l. 1847. so priredili cerkev za službo božjo, zraven napravili tudi malo gostišče. Cerkev je na jako trdnih tleh, potresi je niso poškodovali. L. 1869. so jo prenovili, in dandanes se sme imenovati lepa. Takoj zraven je gostišče in samostan. Poslopje to je posebno ugodno zidano. S prostornega hodišča se vidi naravnost na zelenkasto jezero. Ako pa hočeš imeti obširen razgled, greš na streho. In tukaj gledaš v tihi noči tje po bleščečem se jezeru; zdi se ti, kakor bi videl apostole v njih čolnih in Jezusa pri njih. In kmalu se ti zazdi, da je navstal vihar, ki buči in premetava čoln, Jezus pa spi, kakor bi ne bilo nič. A vzbujen ukaže, naj bode morje mirno, in velika tihota je zopet — taka, kakor sedaj, ko si na tem mirnem in milem mestecu, na katoliških tleh, pri dobrih patrih. In ne moreš si kaj, da bi se ne spomnil tudi predrage domovine ter ji želel, naj bi bila vedno verna in zvesta naukom Jezusovim.

Kako ljubeznivo je tukaj v jutru! Hladen veter pihlja od jezera sem; izza gorâ se dviga žarno solnce in čudovito se lesketa v majhnih valovih, katere goni veter. Spodaj ob bregu pa lahkotno pljuska in ziblje privezane čolniče. O, ugajalo mi je tukaj nenavadno!

Romarja mika, da gre sem ter tje po mestnih ulicah, a ne najde nobene znamenitosti; hiše so srednje, saj človek tako ni navajen lepih na jutrovem; tu pa tam vidi tudi kak hlevec, kar kaže, da imajo Tiberijani nekoliko živine. Pase se prav lahko na obširnih prostorih zunaj mesta. Ko sem se sprehajal zjutraj sem ter tje, ponudil mi je Jud mleka, nagovorivši me po nemško. Ne vem, ali je bila ošabnost, ali nekak strah, ali kaj drugega, da nisem maral za mleko. Veselila me je pa vendar-le Judova prijaznost. Kako dobro dene tujcu, če ga domačini prijazno pozdravljajo ali mu radi postrežejo! Naj naši Slovenci nikdar ne pozabijo, da zahteva omika in krščanska krepost, naj so prijazni do tujcev!

Najzanimivejši prizori se ti kažejo ob jezeru, kjer vodi do njega kaka ulica. Tu pride ženska po vodo z vrčem, a popred se umije ali pa še opere kako umazano stvar; tam brêde kdo po vodi, tudi živino pripeljejo napajat — vse hodi k jezeru. Kdo bi zameril romarju, ako si gre umit obraz in noge v jezeru, saj gre lahko kar naravnost od samostanskega vrta na peščeni breg.

Ob Tiberijskem jezeru se je vršilo že toliko **dogodkov,** da bi se o njih pisala lahko obširna zgodovina. Gotovo so bila tukaj zgodaj lepa mesta, zakaj kraj je nad vse prijazen, rodoviten in za mesta posebno pripraven. Zlasti pa je imenitno jezero zato, ker je Zveličar todi večkrat hodil, vozil se čezenj, s čolniča učil množice in na njem storil več čudežev. Ob Gospodovem času je bila Tiberija ravno dozidana; ustanovil je to mesto četrtnik Herod Antipa (ki se imenuje tudi v svetem evangeliju) in mu dal ime po cesarju Tiberiju. Na severni strani pa so bila cvetoča mesta Betzajda, Korozain in Kafarnaum. Na zapadni strani (proti severu) je bila tudi Magdala, ki pa menda ni bila velika. Izmed vseh teh mest je ostala do danes samo Tiberija in ohranila celó svoje imé, vsa druga so pa izginila skoro popolnoma; še vemo ne dobro, kje je bilo katero izmed njih. Tiberija sama je mnogo doživela. Ko so porušili Rimljani Jeruzalem, prišlo je veliko Judov le-sem, in tukaj je bilo neko središče vsega judovstva. Tukaj je bilo tudi judovsko sodišče, tukaj so sestavili velik del one judovske knjige, ki se imenuje talmud (tako zvani jeruzalemski talmud). Tiberija je bila Judom drugi Jeruzalem in pričakovali so, da pride Mesija iz Tiberije ali vsaj od tega jezera. Pod cesarjem Konštantinom so zidali v Tiberiji krščansko cerkev, tukaj je bival tudi škof, toda zdi se, da ni bilo nikoli tukaj veliko kristjanov, in kar jih je bilo, pobili in pregnali so jih neverniki. Križarji so pa naredili Tiberijo za glavno mesto Galileje, pa le 150 let so vladali tukaj kristijani. Od tedaj je mesto vedno le majhno, a Judje se ga držé stanovitno in imajo tukaj nekatere znamenite rojake pokopane, kakor n. pr. modroslovca Majmonida, onega Rabi-Akiba, ki se tolikrat imenuje in dr. Kot zanimivost naj povem tudi, da se imenuje Tiberija kraljestvo golazni. Ker ljudje niso čedni, kraj pa je jako gorak, zato se temu ni čuditi. Kako umazani so nekateri Judje! Koliko nesnage je po vežah in dvoriščih, še po ulicah! In vendar je tukaj tako ljubo, tako prijetno! — Pač ne opusti romar rad pri-

like, da bi se ne peljal s čolnom po jezeru, dasitudi je to precèj drago. Najbolj kaže prepeljati se do onega kraja, kateremu pravijo Tel-Hum, nazaj pa jahati po suhem okrog jezera, zakaj če tudi je nekoliko težavno jahati na okrog, vendar je zanimivo in poučno. Najbolje se voziš ali tudi jahaš zjutraj, ker popoldne utegne biti včasih prav nemirno, celó viharno. Ko se je nekoč vozil naš Gospod čez morje, nastal je velik vihar. Bilo je tako hudo, da so šli valovi že v čolnič, in zato so se apostoli jako bali. Ker je Gospod spal, vzbudili so ga; na to je zapovedal vetrovom in morju, in bila je velika tihota.*) Ker je kraj jako nizek in se zrak hudo razgreje, zato umevamo, da se vzbudé močni viharji, ki so čolnom in tudi ladijam jako nevarni.

Idimo okrog jezera. Od mesta naprej proti severu gremo po ozki poti naravnost nad jezerom in pridemo za tri četrt ure na lepo planjavo, ki se širi precèj daleč proti severu in se polagoma vzdiguje. To je planjava **El-Guvêr,** ki se je nekdaj imenovala planjava genezareška ali kratko **Genezaret.** Bila je jako imenitna zaradi nenavadne rodovitnosti in lepote. Velika ni sicer: dobro uro je dolga in slabe pol ure široka. Nekdaj je spadala k rodu Neftalijevemu. Mojzes je bil blagoslovil ta rod tako-le: „Neftali bo užival obilnost in bo poln Gospodovih blagodarov; morje in južno stran bo posedal", t. j. Neftali bode prebival v rodovitni, blagoslovljeni deželi ob morju.**) Neki pisatelj, ki dobro pozna one kraje, piše o tej planjavi tako-le: „Rabinci (judovski učeniki in duhovni) so jo slavili kot zemeljski raj. Njeno ime so razlagali s tem, da ima tako sladko sadje, kakor je sladek glas citer. Imenovali so jo tudi ‚knežje vrtove'. Josephus Flavius našteva natančno njene prednosti: ‚Čudovito lepa pokrajina je tako bogato obdarjena od prirode, da rastó na njenih tleh vse rastline. Prebivalci so nasadili razne vrste, in vse poganjajo obilno, ker jim ugaja izvrstno podnebje. Orehi, kateri ljubijo hlad, stojé poleg palm, katerim prija samo toplota. Figovih dreves in oljk, katerim je potrebna srednja toplina, nikakor ni malo tukaj. Kakor bi se poskušala in tekmovala, zbrala je priroda tukaj različne stvari na malem prostoru; letni časi se pulijo med seboj za to ravnino. Zakaj ta ne rodi samo sadežev različnih krajev, ampak skoro vedno jih ponuja v obilici. Tako podaje plemenite sadeže, grozde in smokve, deset

*) Mat. 8, 23—27.
**) V. Mojz. 33, 23.

mesecev nepretrgoma; a drugi sadeži zoré celo leto. Ne samo zrak pomaga, da so tla tako rodovitna, ampak tudi voda jako močnega studenca, ki se imenuje pri domačinih Kafarnaum.‘ (Jud. vojska III. 10, 8.) — Morebiti je v tem opisu zaradi lepšega povedano marsikaj z večjo hvalo, kakor je res, toda dobro sadje s te planjave je bilo znano po celi Palestini. Na vprašanje: ‚Zakaj se ne dobivajo o praznikih sadeži genezareški v Jeruzalemu?‘ odgovarjali so: ‚Zato, ker bi sicer marsikdo prišel v izkušnjavo, da bi šel tedaj v Jeruzalem samo zaradi teh sadežev.‘ . . . Tako bogat kraj je imel gotovo tudi ceste, po katerih so odvažali pridelke do velikih mest ali pa do morja. Ob času Jezusovem so bili že vsi imenitni kraji te dežele zvezani z dobrimi cestami. Taka velika cesta je prihajala od juga in zapada sem na planjavo genezareško, rezala jo po vsej dolžini, bližala se pri Kafarnaumu obrežju in na severovzhodu je šla naprej proti Damasku. Zato je bilo posebno znamenito, da je Jezus javno deloval v Galileji, ob bregu Tiberijskega jezera, v Kafarnaumu, ki je bil središče za celi okraj, za popotnike in za kupčevalce. Kako hitro se je razširil glas o velikem učeniku in čudodelniku na vse strani: v Jeruzalem in Egipet na jugu, do morskih mest Akke in Cezareje na zapadu, od tam čez morje v Rim, na vzhodu pa do Damaska! . . . Če tudi je nekdanji ‚raj‘ dandanes popolnoma zanemarjen, vendar poteka po njem še vedno božji blagoslov žive vode prav bogato. Celó v najtoplejših mesecih, juliju in avgustu, sliši uho prijetno žuborenje, tudi krepko šumenje potoka, ki goni naglo skozi goščavo cvetočega oleandra svojo vodo proti jezeru. Zeleno oblačilo, ki pokriva gosto po zimi in pomladi vso ravan, posušilo se je na solncu, da je ostala le raztrgana odeja rjavega, očrnelega listja, golih in suhih bilk. Le ob studencih in potokih ohranijo rastline še močno barvo zdravega življenja.“ *)

Na levi strani te poti, po kateri gremo od Tiberije, zagledamo nekaj raztrganih malovrednih koč. Samo na sebi nima to selo nikake zanimivosti, a tem znamenitejše je po svoji zgodovini. Imenuje se namreč dandanes **Medjdel,** in to spominja bralca kaj lahko mesta **Magdale,** kjer je prebivala Marija, imenovana Magdalena. Skoro nič ni treba dvomiti, da je tukaj res bilo nekdaj mesto. Ko bi tega tudi ne sporočala zgodovina, sodili bi, da je na tako

*) Ebers u. Guthe, I. str. 325, 326.

ugodnem in pripravnem kraju bilo veliko bivališče ljudij. Kraj se naslanja nekoliko na breg južnega hriba, majhen potoček se vije mimo, proti severu se prostira bogata ravan, in torej je tukaj vse, česar treba za bivanje. Ob Gospodovem času je bila Magdala dokaj velika. Trgovina je donašala mestu bogastva, ker je bilo ob veliki kupčijski cesti, rodovitnost domačega polja pa je dajala jedij in pijače. Zato se ne čudimo, da so bili ljudje razbrzdani, da so živeli v pregrehah in da je tudi Marija Magdalena potegnila za drugimi.

Naprej se pot polagoma zavija ob jezeru proti vzhodu. Sedaj hodimo po planjavi El-Guvêr. Visoka trava, grmovje, tu pa tam studenec — ustavlja potnika, da postoji in se ozre okrog sebe. Kako je vse divje! Nikjer ne vidim ljudij niti živalij! Kdo je tukaj gospodar? Prosti Beduvin, ki prihaja sem s čredo ali pa tepta tla s svojimi urnimi konji. Zdela pa se mi je zemlja tako rodovitna, da se mi ne zdé omenjena poročila nič pretirana. Spominjal sem se rodovitnih tal na jordanski planjavi blizu Mrtvega morja. Hodili smo vedno ne daleč od obrežja. Prejezdili smo strmo pot čez skale, potem pa prišli zopet na lepo planjavo, tem lepšo, ker jo namaka precèj močan potok. Rekó nam, da je bila tukaj nekdaj **Betzajda.** Dasi to ni spričano, vendar bi jaz verjel, zakaj prostor je tako ugoden za mesto, da se kar sam ponuja. Še naprej hodimo in pridemo do kraja, imenovanega **Tel-Hum,** kjer je veliko močnih razvalin: stebrov, obdelanih kamenov in raznih kosov. Vidi se, da je bilo tukaj veliko poslopje, skoro gotovo krščanska cerkev, še poprej pa kak tempelj, zakaj nekateri kosi in neka v kamen vsekana znamenja so se mi zdela iz poganske stavbe. Vse kaže, da je bil tukaj oni **Kafarnaum,** v katerem je bil tolikokrat naš Zveličar, da je bilo res ‚njegovo mesto‘, kateremu je skazal toliko dobrot, storil mnogo čudežev, oznanjeval besedo božjo. Pa tudi leži res čudovito lepo ob jezeru; svet se polagoma vzdiguje od obrežja naprej. Poldansko solnce je ogrevalo mesto, ki se je radovalo krasnega razgleda po celem Tiberijskem jezeru. Dandanes štrli ob bregu mala hiša, kdo vé, čegava; tu ob razvalinah raste bogata in močna trava; tamkaj pa razpenja kak Beduvin svoj črni šotor. O kako je zapuščeno, kako je samotno tukaj! Kdaj bodo tukaj bivali kristijani? Upajmo! Ko bi imel peroti, poleteti bi hotel zopet tudi na ta kraj, ki mi je prav zaradi zapuščenosti in čudovite prirodne le-

pote ostal tako neizbrisljivo v spominu. Če prideš, potnik, za nekaj let, tedaj te pač sprejmó dobri frančiškani pod streho, zakaj slišal sem, da napravijo tam svetišče in gostišče za romarje. Svet so tukaj že nakupili. Bog jim daj blagoslova!

Uro hoda proti severu od Tel-Huma so razvaline, imenovane **Kerâze.** Tukaj je bil pač nekdaj **Korozain,** kateremu je žugal Zveličar gorje, kakor Betzajdi. Kako natančno se je izpolnila ta grožnja Zveličarjeva! — Od Tel-Huma uro daleč poteka Jordan v jezero; s čolnom se pride lahko tudi na ono stran jezera, v pokrajino **Djolân** ali nekdanji Gaulon, a romarji navadno ne zahajajo tako daleč. Od tam se s čolnom lahko popelješ kar naravnost v Tiberijo.

Na južni strani Tiberije so sloveče gorke žveplene kopeli, kamor gre romar, ako ima čas, pa tudi še dalje naprej proti jugu do tje, kjer se Jordan izteka iz jezera in šumeč hiti po svoji strugi naprej.

Nekdaj je bil tukaj most čez reko; dandanes se vidijo samo slabi ostanki. Na oni strani Jordana se vidijo v zapuščenem kraju obširne in mogočne razvaline nekdanje Gadare. V okraj Gadarencev ali Gerazenov je prišel tudi naš Zveličar, a prebivalci so prosili, naj gre od njih strani. — V tej pokrajini je bilo ob Gospodovem času več mest, ki so se z drugimi skupaj imenovala Desetomestje, o katerem govori sv. evangelij. Malokateri romar gre tje, ker treba za to dosti časa, denarja in tudi nekoliko poguma.

6. V Kano in Safurijo.

Ločimo se od Tiberije, četudi odhajamo le s težkim srcem, priporočimo se v cerkvici sv. Petru in hitimo naprej po Galileji, po onih krajih, koder je tudi Zveličar hodil iz Nazareta sem k jezeru Genezareškemu. Jako prav bi bilo, da bi hiteli najprej proti severu, (če tudi kakih 12 ur), k Meromskemu jezeru (Bar-el-Hula) in k selu Banejas, kjer je stalo nekdaj mesto Cezareja Filipova in kjer je obljubil Kristus sv. Petru poglavarstvo v sveti cerkvi. Tukaj mu je rekel: „Ti si Peter (skala), in na to skalo bodem zidal svojo cerkev in peklenska vrata je ne bodo premogla.“ *) Pa največ romarjev ne gre tako daleč, ampak

*) Mat. 16, 18.

gre od Tiberije proti severo-zapadu in pride kmalu na lepo planjavo. Svet se zdi romarju zopet tak, kakoršen je bil na poti v Tiberijo. „Kako lepa raván!“ dejal bi naš slovenski romar, „kako bogato polje mora biti tukaj!“ Ne daleč od poti vidi romar nekaj velikih kamenov, katerim pravijo domačini „kameni kristijanov“, drugi jim pravijo **„Pet kruhov“.** Iz tega se vidi, kakšen spomin se vzbuja na tem mestu. Tukaj je Jezus nasitil veliko množico ljudij, in sicer mislijo navadno, da jih je nasitil 5000 s peterimi kruhi, kakor pripoveduje sv. evangelist Matevž *); drugi pa učé, da jih je nasitil tukaj 4000 s sedmerimi kruhi in nekaj ribami, kar popisuje tudi sv. Marka. **) Prav natančno je težko določiti, ker nam sv. evangelij ne pové popolnoma jasno, kje se je zgodil čudež. Po sporočilu je najverjetneje, da je Jezus storil na tem mestu prvi čudež, ki ga pripoveduje sv. Matevž, da je torej nasitil tukaj 5000 ljudij; oni čudež pa, s katerim je po veliki noči nasitil 4000 ljudij, storil je ob Tiberijskem jezeru. Trdno pa tega ne vemo in ne moremo povedati. — Tukajšnji kraj je jako primeren za tak dogodek: tukaj je višava, trave je veliko, jezero je blizu. Veličastno se vidi na vse strani, bodisi da se ozreš po planjavi, ali na gore v daljavi. Nekdaj je bila neki tukaj tudi cerkev, dandanes se nič sledú ne vidi.

Precèj staro poročilo pravi, da je bližnja gora proti severno-zapadni strani prav tista **gora,** na kateri je naš Gospod govoril **osem zveličanskih čednostij** (arabsko: Djebel Tûba). Ni je težko najti. Ima namreč — rekel bi — dva rogla ali dva vrha, in zato se tudi imenuje Korûn Hattîn, t. j. rogova Hattinska. Ta gora ni visoka, mi bi jo imenovali hrib: zgoraj ima prijazno ravnico, na kateri je menda stala nekdaj cerkev. Dasi je ta kraj res blažen, ker je Gospod pokazal človeštvu pot, po kateri pride do blaženstva, vendar nas spominja ob enem grozne nesreče, ki je zadela tukaj kristijane. Tukaj so se udarili leta 1187. kristjani z mohamedanci.

Bilo je dné 3. julija, torej v najhujši vročini. Dva krščanska poveljnika, namreč kralj jeruzalemski Guy Luzignanski in Rajmund, grof Tripolski, sta bila prišla od zahoda sem z 20.000 vojščaki, poveljnik mohamedancev pa, sultan Saladin, od vzhoda. Kristijani so namerjali priti do Tiberijskega jezera, tako je veleval kralj jeruzalemski. A bilo

*) Mat. 14. 15—21; Jan. 6, 3—13.
**) Mark. 8, 1—9; Mat. 15, 29—39.

je to silno nepreviduo, zakaj v teh krajih ni nikjer vode, in zato je odsvetoval grof Tripolski to težavno in nevarno pot. Ni čuda, da so bili kristijani prestrašeni, ko so zadeli ob sovražnika. Trpeli so hudo žejo, tako da je rekel neki arabski pisatelj: „Frankom je bilo vse pošlo, celó voda solzâ.“ Upali so, da dobé prihodnji dan vode, če ne drugače, z mečem: toda sovražniki so zapalili po noči suho travo, kar je kristijanom trpljenje še povečalo. Ko se obe vojski spoprimeta, bojevali so se kristijani s skrajno pogumnostjo. A bili so skoro onemogli, sovražnik jih je porinil proti hattinskemu hribu; kralj sam je bežal na vrh in gledal konec svoje vojske in boja. Videl je, kako so neverniki ugrabili kos pravega svetega križa, ki ga je nosil škof ptolemaiški z vojsko. Kmalu na to so ga sovražniki ujeli.*) Žalosten konec jeruzalemskega kraljestva! — Tako se vrsté prav mnogokrat v duši potnikovi veseli in žalostni spomini. Hkrati pa vidimo, kaj je stalno in kaj je minljivo. Kristusove besede, ki jih je govoril na tej gori, beremo še vedno**) in za nami jih bodo brali do konca sveta: zemeljsko kraljestvo jeruzalemsko pa je trpelo le malo časa in prav tukaj je izginilo za vselej. Kako nas to opominja, da iščimo najprej nebeškega kraljestva in njegove pravice, vse drugo nam bode dodano. S tem pa ne rečem, da cenim malo one može, ki so ustanovili jeruzalemsko kraljestvo; ne, marveč mislim, da so si zaslužili nebeško kraljestvo, ko so izgubili pozemsko.

Po lepem polju jezdimo naprej, tu pa tam pustimo kako majhno selo na desni ali levi. Vidimo n. pr. kraj Lubieh, ki je znamenit od Napoleonovih časov sem. Mohamedanci (Mameluki) so bili zgrabili generala Junota, a ta se jim je dobro ustavil. Med drugimi nas zanima najbolj malo in revno selo na desni roki, na malem griču posajeno, ki se imenuje Toran. Lepo in rodovitno polje se širi pred nami, pomladi je vse lepo zeleno, žito in trava kažeta blagoslov božji. Poročilo pravi, da so tukaj kregali farizeji Zveličarja, ko so lačni **učenci smukali klasje** in jedli zrnje. Bila je sabota, in farizeji so urno opomnili Zveličarja: „Glej, tvoji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sabotah!“ ***). Kaj ne, kako natančni so bili farizeji! A

*) Mislin, die heil. Stätten, 1854, IV. str. 209. Weiss, Weltgesch. 1891, V. str. 174.

**) Prim. Življ. n. Gosp. J. Kr. str. 45.

***) Mat. 12, 2 in dr. Prim. Življ. n. G. J. Kr. str. 42.

Zveličar jih je poučil, da učenci niso prelomili postave in niso sabote onečastili, ker jim je dovolil On, ki je gospod tudi sabote.

Ne morem prehvaliti tega kraja, te planjave, ki se razteza okrog one gore in naprej proti Kani. Kdor to vidi, umeva, kako je bilo tukaj nekdaj, ko je bilo ljudij veliko in polje dobro obdelano. A dandanes — tla so, tla, pa ljudij ni, ki bi delali.

Ko smo jahali kake štiri ure, prišli smo polagoma na hribovje; drevje raste tukaj bolj redko, svet je peščen in kamenit. Kmalu se zasveti nekaj hiš, vspodbodemo konje in že stojimo pred frančiškanskim gostiščem v **Kefr-Kani**, nekdanji **Kani Galilejski.**

Selo je majhno in ima ubožne hiše, lega je pa prav mila; svet se odpira bolj proti severu, proti jugu pa ga zapirajo nazarejske gore. Oo. frančiškani imajo tukaj majhen samostan in dve cerkvici. Takoj zraven samostana je prav čedna, če tudi majhna cerkev, ki nas spominja Zveličarjevega prvega čudeža. Vidi se ji, da ni stara, kakor tudi ni staro samostansko poslopje. A predstojnik frančiškanski nam je kazal ostanke od nekdanje cerkve, o kateri pa ne vem mnogo povedati. Po sporočilu je zidala v Kani cerkev že sv. Helena; ohranila se je več stoletij, dokler je niso razdejali mohamedanci. Križarji so jo zopet pozidali, pa ne za dolgo časa. Med razvalinami so si sezidali oo. frančiškani še le l. 1879. svojo sedanjo cerkvico. Druga, manjša in ne tako lepa cerkvica, je posvečena sv. Jerneju in je malo bolj pod gričem, kaka dva streljaja od prve cerkve. Tudi ta stoji še le malo let. Turki ne pusté kristijanom zidati cerkve in tudi tukaj niso pustili. Toda predstojnik frančiškanski je na razne načine in za razne namene zidal in zidal, naposled pa cerkev dozidal. No, podreti si je ne upajo, zato se je pa lahko veseli katoličan. Ni posebno lepa, čisto preprosta. Podoba na oltarju kaže, kako je Jezus poklical sv. Jerneja, ki je bil ravno poprej pod figovim drevesom. Tudi Grki imajo svojo cerkev, katero je dal v novejšem času popraviti neki ruski veliki knez.

Kdo ne vé, da je Jezus v Kani Galilejski premenil vodo v vino, ko je bil na ženitnini? Majhna je Kana dandanes, in velika tudi nekdaj ni bila, pa vendar kako imenitna je! Zveličar je bil gotovo večkrat v Kani, saj ni še dve uri daleč od Nazareta, in mati Marija je imela tukaj ali sorodnike ali pa znance, ki so jo povabili na ženitnino.

Kristijani so zato ta kraj spoštovali in romarji so sem prihajali jako radi. A tudi o tem kraju trdé nekateri, kakor o Kubêbi, da ni svet kraj, češ, da Jezus ni storil čudeža tukaj, ampak nekje bolj proti severu. A ni se nam treba prepirati o tej stvari, ki je dovolj dokazana. — V Kani je dandanes kakih 600 ljudij, ki so deloma Grki, deloma mohamedanci; v novejšem času je nekaj katoličanov. V grški cerkvi kažejo dva velika izdolbljena kamena in pravijo, da sta izmed onih vrčev, v katerih je storil Jezus čudež. Toda vrča nista bila tako veliki posodi; kar nam kažejo Grki, bila sta nekdaj skoro gotovo krstna kamena. — Kana ima precèj bogat studenec; požirek vode iz tega studenca spominja romarja na Kristusa, ki nam je dal pijače za večno življenje.

Lepa pot vodi od Kane do Nazareta. A mi ne gremo kar naravnost tje, ampak jo udarimo po stranski poti v precej veliko vas **Safurije**, ki je nekdanje slavno mesto Sefóris. Na severni strani Nazareta, poldrugo uro daleč, je na griču dandanes raztrgana vas; na vrhu griča pa je dokaj veliko zidano poslopje. Zares lepo lego ima selo in ni se čuditi, da je stalo tukaj ob Gospodovem času glavno mesto Galileje. Herod Antipa namreč je mesto utrdil in mu dal ime Diocezareja, a to ime se ni ohranilo. Večkrat so sovražniki mesto vzeli in prebivalce pomorili.

Dandanes bivajo — razven enega katoličana — v Safuriji sami mohamedanci; utegne jih biti kakih 2000. A ti ne zanimajo romarja, ampak ostanki nekdanje cerkve sv. Joahima in sv. Ane. Ti ostanki so važni zato, ker so se še precèj dobro ohranili; prav zato pa vzbujajo v romarju tem večjo žalost. Cerkev je imela tri ladije, dve se vidita še dandanes prav dobro. V koncu leve ladije (v apsidi) so napravili frančiškani kapelo, v kateri se lahko opravi daritev sv. maše, kakor jo je opravil tudi „Jeruzalemski romar". Vse vprek ležé stebri, kosi zidovja, in vmes raste trava. Zunaj cerkve sem videl na tleh ležeč steber, na katerem je bilo vdolbljeno znamenje križa z grškim napisom vred: „V tem (znamenju) bodeš zmagal." Nad veliko ladijo ima čuvaj te cerkve svoje stanovališče po jutrovski šegi. Cerkveno obzidje je sedaj zaprto, sv. križ se vidi nad njim, ker so svet kupili katoličani (frančiškani). Bog daj, da bi tudi tukaj bila kdaj zopet lepa in veličastna cerkev!

Ker je tukaj cerkev sv. Ane in sv. Joahima, mislili so nekateri, da je bila tukaj rojena Mati Božja. A ne vem, zakaj bi to trdili, če nimamo še drugih dokazov.

Po lepem logu, po prijazni dolini in dobri poti gremo naprej proti Nazaretu, da se počijemo in se pripravimo za druge poti.

7. Na goro Karmel.

Z vrha Nazareta vidiš lep kos galilejskega sveta proti severu in proti jugu; vidiš tudi morje tam ob mestu Akki (nekdaj Ptolemaidi), vidiš pa proti zapadu posebno lepo gorovje, ki je tudi neromarjem znano; imenuje se Karmel. Karmela ne izpusti romar, ako je le količkaj mogoče, da pride nanj.

Tudi nam treba vzeti naposled slovo od preljubega Nazareta, dasi se ločimo — rekel bi — tako, kakor se otrok loči od ljubljene matere. Srce sicer čuti bolečino in se žalosti, a treba je iti. Samostanski brat je pripovedoval, kako težko se nekateri romarji poslavljajo od tega kraja. Poljubljajo tla, jokajo, vzdihujejo in se ozirajo nazaj, kakor da bi jim srce hotelo ostati tukaj. Neki francoski duhovnik je glasno klical slovo Mariji in Nazaretu, češ, nikdar več me ne bode sem, za vselej odhajam. Iz tega se vidi, kako močno se navadno Nazaret romarjem prikupi. Jaz sam priznam odkrito, da se mi ni godilo mnogo bolje, kakor francoskemu duhovniku. Klical sicer nisem na glas, a šel sem težko, jako težko na pot. Kolikokrat sem se oziral med tem, ko je konj polagoma stopal čez mali grič na zapadno stran iz Nazareta, oziral na cerkev Marijino, na mestece in naposled še na hribce ob Nazaretu! Še le, ko sem šel na drugi strani hriba navzdol, ogledaval sem lepo pokrajino, ki se kaže očem: vsa ezdrelonska planjava s karmelskim gorovjem na zapadu in samarijskim na jugu.

Dandanes je od Nazareta do Kajfe vozna cesta, ki se pa ne more rabiti ob deževnem času. Romar se torej lahko vozi, ako se mu primeri ugodna prilika. Prav prijazno je tudi jahati. Če ni drugače, pride se celó peš. Pot je nekoliko dolga, pa je prijetna in kratkočasna. Nekoliko časa gre pod hribi. Vabljive dolinice ti kažejo prijazno lice, vidiš nekatera drevesa, nekoliko grmovja, celó studenček poteka čez pot v pomladnem času. Visoko nad teboj pa se vozi postojna sem in tje ter preži na miši ali drugačen plen. Medpotoma srečaš kakega domačina, ali le malokaterega. Zdi se ti, kakor bi todi ljudij ne bilo. Urno gre mimo tebe, morebiti te niti ne pogleda. Kdor ima čas, ogleduje si rastlinstvo tega kraja, opazuje tla in

spozna, da so rodovitna; tudi kaka žival, na pr. šakal, mu pride pred oči; prav pogostoma pa neki martinček, ki je mnogo večji in bolj korenjaški, nego naš znani plašljivec. Sel vidiš jako malo. Blizu poti je Djeda, kjer se vidijo še nekatera lepa drevesa na malem hribu, nekdaj pa jih je bilo mnogo več. Prideš tudi mimo nekake lepe zidane grajščine, o kateri pa nisem mogel nič zvedeti, dalje do prijazne hiše in nekega vrta ob čistem potoku, potem pa do široke planjave, onkraj katere se svet že polagoma vzdiguje in prehaja v karmelsko gorovje. Na tej dolini moraš preskočiti ali prebresti umazano vodo nekega potoka, ki pa usahne v gorkem času. Meni je delal konj nekoliko sitnostij, ker je le nerad skočil čez jarek. Ko se je potem štiri ure od Nazareta cesta zavila v hrib, prišel sem do košatega drevja, močnega hrastovja, kakoršnega nisem videl nikjer drugodi v Palestini. Kako domače se mi je zdelo v senci košatih dreves! Srečal sem več ljudij, a ni me bilo nič strah, če tudi je bil samo eden spremljevalec z menoj in bi se jaz sam ne bil mogel braniti z nobeno rečjo. Drugače je bilo todi pred 30 leti. Znani dr. Sepp, ki je obširno in zanimivo opisal Palestino, doživel je tukaj dosti resen dogodek. Bil je na poti v Nazaret s tremi spremljevalci. Kar jih napade pet oboroženih Arabcev; eden udari močno po hrbtu Seppa, ko pokliče skupaj tovariše. Vsi štirje so se jim tako odločno ustavili, da so napadniki pobegnili in Evropcem celó v rokah pustili enega tovariša.

Rad se oddahne potnik na tem lepem kraju in použije, če ima s seboj kak grižljej. A pot je še dolga. Vije in vije se ob gorskem hrbtu na levi strani, dokler ne prideš na prostrano planjavo, ki sega tje do morja. Zares zablišči tam v daljavi morje, katero zopet pozdraviš z veseljem, zakaj misli tvoje pohité po morju naprej do doma. Ob robu planjave pa vidiš lepa visoka drevesa, nekake topoli in vmes palme, ki se tako veliki ravnini res kaj lepo prilegajo. Potnik v jutrovi deželi uživa obilno plačilo, če se je poprej vadil premagovati žejo. Na takih dolgih potih ga neprestano muči. Mi Evropci, ki imamo skoro povsodi dobro vodo, ugašamo žejo, kadar se oglasi. Tam pa je ni mogoče takoj potolažiti, ako ne nosiš s seboj čutare vina ali pa mehú vode. Solnce me je močno grelo, zrak je bil suh, grlo tudi, pitne vode pa nikjer. A vse treba prenesti; čim manj si vzbujaš želje, tem bolje zate. Po tej ravnini teče prav leno umazani Nahr-el-Mukatta, katerega je treba tudi prebresti. Toda piti nesnažno vodo je le težko. Svetu se vidi, da trpi zaradi mokrote. Povsodi je bilo vse polno luž in umazanih, smrdečih mlak. Pubiči so kobacali s poti, golazen je mrgolela po poti. Tla niso mnogo višja nad morjem, zato se pa mokrota le težko izgublja. Kako nezdravo je pač tukaj! Čuditi se je ljudem, da ne skrbé bolje za snaženje. Tu ob levici vidi potnik nekaj druzovskih selišč, in ko se spomni teh precèj divjih in trdih ljudij — Druzov, obide ga nekoliko strahú, ker bral in slišal je morebiti o njih grozne stvari. Vedno naprej gremo proti severozahodu, ob morju se nam čim dalje bolj odpira mesto Kajfa, srečavamo ljudi, in naposled zapeketa konjsko kopito po trdem tlaku, — med lepimi mestnimi hišami gremo, v Kajfi smo.

Kajfa ni nikako sveto mesto, zato se ne bodemo v njem mudili dolgo. Omenjam le, da je primorsko pristanišče, a ladije ne ostajajo tukaj rade, ker se ne more priti blizu mesta in ker niso dovolj zavarovane. Mesto je dosti veliko in živahno, šteje neki 9000 prebivalcev, med njimi je le malo katoličanov, še 400 ne. Vendar imajo katoličani lepo cerkev; oskrbujejo pa dušno pastirstvo oo. karmelčani, ki imajo tukaj tudi nekak samostan in pa gostišče za romarje. Zunanje lice mesta je prijetno, okolica prijazna, vendar ljudje so neprijazni, in romarje opozarjam, naj bodo vsestransko pazljivi. Malokje je bil „Jeruzalemski romar“ tako nevoljen in nezadovoljen, kakor v Kajfi.

Prihodnjim slovenskim romarjem v svarilo povem, da je bila pomladi l. 1889. v Kajfi okradena avstrijska karavana. Zaupajoč, da se ne bode prtljagi nič zgodilo, pustili so jo dvajseteri romarji v gostišču v oni sobi, kjer navadno ostajajo romarji, in odšli so na goro Karmel, potem pa v Nazaret. Saj so jim karmelčani sami zatrjevali, da so vse stvari tukaj popolnoma varne. A ko so bili v Nazaretu, dobé po telegrafu sporočilo, da so tatovi prišli v sobo in odnesli večino raznih stvarij. Škode je bilo nad 1500 frankov. — Da se je dogodilo kaj takega, temu se ne čudim prav nič po tem, kar sem tudi sam izkusil. Ljudij je v mestu veliko, zaslužka pa ni dovolj takega, kakoršnega si želé, namreč obilnega in lahkega. Na južni in severni strani Kajfe je lepo polje, a nihče ga ni maral obdelovati do dandanes.

Kraj z okolico se mi je zdel jako ugoden za bivanje. Gotovo je bilo tukaj mestece že v starem času, a ni imelo

posebnega pomena. V srednjem veku je sezidal tukaj sveti kralj Ludovik cerkev v čast sv. Andreju, ki se je videla še pred sto leti. Dandanes se mesto povzdiguje in se bode povzdigovalo čim dalje bolj. Ko bi turška vlada storila kaj za pristanišče, da bi se mogle ladije bolj bližati mestu, povzdignila bi se kupčija hitro.

Ako greš iz Kajfe proti jugu, prideš v nemško naselbino „templjarjev". O njih bodemo govorili še pozneje. Vidi se na njih lepih hišah in dobro obdelanih njivah, da so pridni. Nasadili so trte in drevje. Zaslužijo si tudi z vožnjo marsikak zlat, in vse kaže, da ima pridna roka tudi v Palestini dovolj kruha.

A kaj bi se brigali za Kajfo, saj imamo blizu tukaj nekaj drugega, kamor nas po pravici vleče in vabi, to je mili, lepodišeči **Karmel** — krasota svete dežele. Kdo ga ne pozna s šolskih klopij, kdo si ni ustvaril o njem žive in lepe podobe, komu ne zveni že ime samo ljubko in sladko! In če se spomnimo še mogočnega, veličastnega preroka Elija, tedaj nam je Karmel res romarska in posebna gora, kakoršne morebiti ni na zemlji. Kako srečnega se po pravici šteje romar, ko se napravlja in ko koraka skozi mesto proti Karmelu! Pot v jutranjem času in pomladi je neizrekljivo prijetna. Gre se na goro na zapadni strani, odkoder se vidi lepa planjava ob morju in pa zeleno, močno šumeče morje. Na goro gre romar peš, saj iz Kajfe ni daleč: uro hoda, pa prideš prav zložno gôri, tem bolj, ker je tudi pot prav dobra in lahka. Cvetlice te pozdravljajo ob poti, in neizrekljivo prijetna vonjava ti diši nasproti, kar ti priča, da je Karmel gora cvetlic. Ko se raduješ te prijetnosti, skoro ne zapaziš, da si prišel na vrh gore: lepa ravnina se prostrè pred očmi, na levo vidiš neko manjše poslopje, na desni pa hitro spoznaš močno samostansko zidovje in v sredi cerkev karmelsko. Morebiti še nekoliko postojiš, da si prav polagoma ogledaš ves prizor: spodaj pod teboj — tam ob robu gore se peni morje, zdi se ti, kakor bi še vedno šumelo za teboj, pred teboj je močno poslopje, trdno kakor bi bilo trdnjava, na levo naprej pa vidiš gorovje karmelsko, ki se razširja proti jugo-vzhodu.

Pa kakšno je to karmelsko svetišče? Ko je gledaš od zunaj in od sprednje strani, vidiš prav široko in močno poslopje. V sredi vsega poslopja je cerkev, na obeh straneh pa se prostira samostan. Na levi strani je pravi samostan za menihe, na desni pa je gostišče, v katero sprejemajo tujce. Takó je karmelsko svetišče zidano preprosto, a prav umno in pripravno. Poslopje za bivanje ima pritličje in eno nadstropje, s srednje-velikimi, pa trdno zavarovanimi okni. Vidi se, da je hotel mojster napraviti trdno bivališče, če bi bilo treba tudi kdaj braniti se kakega sovražnika. — Cerkev je lepa, svetla in prostorna. Tako nekako je romarju pri srcu, kakor če stopi v cerkev na sv. Višarjih. Najprej se ozremo na veliki oltar s podobo Matere Božje Karmelske. Veličasten je oltar in ljubezniva je podoba in hkrati dragocena. Predno pa prideš po dvojnih stopnicah, ki vodijo do oltarja, ozreš se na stopnice, ki so ravno v sredi in ki vodijo do jame ali votline preroka Elija.

Stopimo najprej v votlino! Vse je iz kamena izdolbeno; sredi glavne stene je oltar, posvečen sv. Eliju, in ima tudi podobo (kip) njegovo. Tukaj notri je neki bival sveti prerok, zato je ta votlina jako znamenita ne samo za kristijane, ampak tudi za mohamedance. Prišedši iz votline hitimo, če smo mašniki, v zakristijo, da se pripravimo za sv. mašo. Razveselimo se lepih prostorov, lepega reda in lepih oblačil. Mašuje se lahko ali v votlini, kamor gre rad vsak romar, ali pri velikem oltarju, da počasti Marijo Karmelsko, ali v stranski kapeli sv. Jožefa, ki je zraven velikega oltarja nasproti zakristiji, ali pa h kateremu izmed dveh stranskih oltarjev v cerkvi. Eden izmed teh je posvečen sv. Janezu Krstniku, eden pa sv. Simonu (Stocku), ki si je pridobil velike zasluge za Karmel in karmelski red. Kako lahko je moliti, kako blaženo je opravljati daritev sv. maše na takem mestu!

Dvojen spomin se vzbuja romarju v tem svetišču; na preroka Elija in na Mater Božjo. Prerok Elija je imel tukaj svojo „šolo", svoje učence-preroke, enako tudi njegov naslednik Elizej; na tej gori (a ne na tem mestu, kjer je cerkev) je tudi priklical ogenj z nebes, ki je použil njegove darove, požgal pa malikovalske duhovne. Pobožno sporočilo pravi, da je Mati Božja večkrat prihajala sem. Ko se je utrdila krščanska vera, živeli so na gori krščanski puščavniki, pozneje pa so živeli skupaj v samostanu in posebno častili Mater Božjo. Živeli so ostro in oznanjevali ljudem pokoro. Pravi ustanovnik karmelskega samostana je sv. Bertold, ki je umrl l. 1200. in ustanovil tudi red karmelčanov. Leta 1291. so pridrli na Karmel mohamedanci, samostan razdejali, menihe pobili. Ko ni mogel ta red več

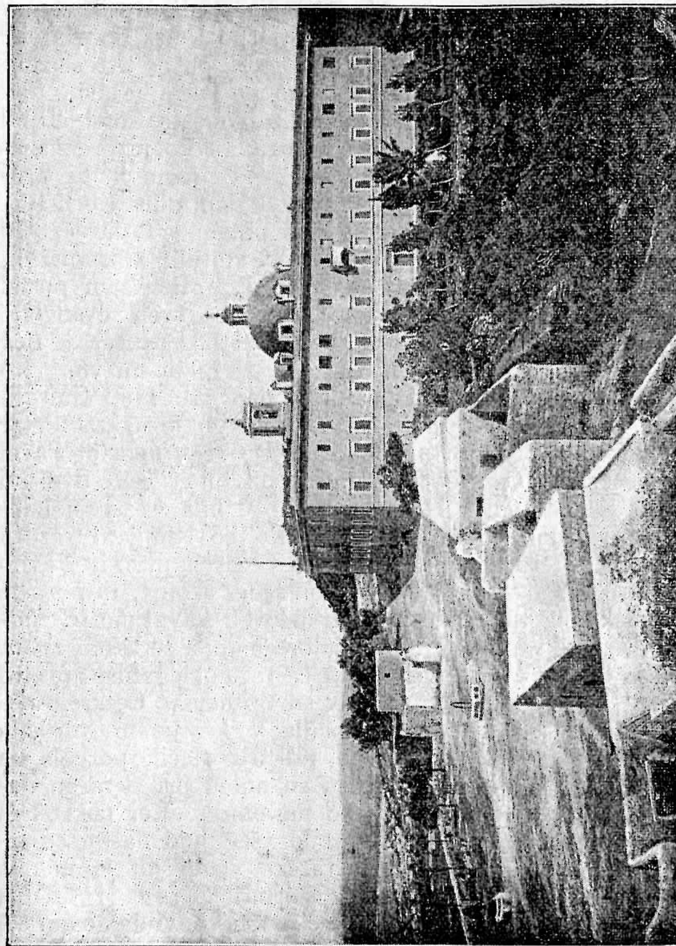
prebivati na karmelski gori, preselil se je v Evropo in se razširil po zapadnih deželah. Poprej imenovani sv. Simon je ustanovil kot prednik karmelskega reda bratovščino škapulirsko. Umrl je l. 1265.

Še le l. 1636. so zopet sezidali karmelski samostan, ki pa je moral pozneje mnogo trpeti, celó Grkom bi bil malone prišel v roke; božja previdnost je čula nad njim, da se je ohranil katoliški cerkvi, če tudi ga je večkrat škropila mučeniška kri. V začetku tega stoletja je bil zopet popolnoma razdrt, neki brat karmelskega reda pa je toliko miloščine naprosil po vseh krajih, da so l. 1827. začeli zidati nov samostan in potem ga polagoma dovrševali.

Romar premišljuje tukaj čudovite zgodbe, ogleduje si nenavadno lepo okolico, razgleduje gore in planjave, morje in svetlo nebo, in vse mu tako sega v srce, da skoro ne vé, kje je. Od lepe službe božje, pri kateri je donelo po cerkvi petje s spremljanjem močnih orgelj in se dvigalo kvišku lepo dišeče kadilo, hiti morebiti na streho samostansko, da vidi neizrekljivo lep razgled, kakoršen se ne vidi lahko drugodi na svetu, potem zopet gre sprehajat se po solnčnih bregovih, kjer so tla pokrita s cvetlicami, zrak pa je napolnjen z dišavo.

Če stojiš na južno-zapadni strani Karmela, kaže se ti posebno lepo južna ravnina ob morju; oko zre daleč, daleč in hoče dozreti — celó Jafo, a to navadno ni mogoče. Bliže pa ti je nekdaj tako slavno, pa tudi veliko in bogato mesto **Cezareja,** imenovana **Stratonova.** Malokateri romar gre v Cezarejo, deloma, ker se tam malo zanimivega vidi, največ pa zato, ker je dokaj v stran, bodisi, da greš iz Jafe, ali — kar je bliže — iz Kajfe. A če tudi ne greva tje po telesu, vsaj v duhu pohitiva s Karmela 7—8 ur daleč proti jugu in se ustaviva ob razvalinah obširnega mestnega zidovja, potem mnogih (20) stolpov, mestnih vrat, dveh cerkvâ, morskega jezú, gledališča, vodovoda . . .: vse te razvaline kažejo, da je bilo tukaj veliko mesto. Da, Cezareja je bila nekdaj slavna; po svoji zunanji ali državni veljavi je bila ob nekaterih časih celó pred Jeruzalemom. Neki Grk, Straton, je imel izprva tam svoj grad, Herod Veliki pa je zidal tam veliko in lepo mesto 12 let; dal mu je v čast cesarju Avgustu ime Cezareja. Imenovala se je tu pa tam Stratonova, ali Palestinska, ali primorska, da se je ločila od Filipove Cezareje, ki je bila v gorenji Galileji. Takrat je imelo mesto dobro luko za ladije, bilo je združeno po lepi cesti

z Jeruzalemom, in zato je šlo skozi Cezarejo vse, kar je prišlo po morju za Jeruzalem. Bilo je kraljevo mesto; tukaj je tudi umrl kralj Herod Agripa I. Ko je bila potem Judeja

Samostan in cerkev na Karmelu. (Po fotografiji.)

samo rimska pokrajina brez kralja, stoloval je rimski cesarski namestnik v Cezareji. Cezareja se imenuje večkrat v sv. pismu. Posebno znamenito je, da je sv. Peter tukaj

krstil stotnika Kornelija. Ta je bil načelnik trume, ki se je imenovala laška; bil je pobožen in bogaboječ mož z vso družino vred. Molil je veliko, častil pravega Boga in rad dajal vbogaime. Takrat, ko je bil sv. Peter v Joppi, (kakor smo slišali na str. 66.), imel je Kornelij posebno prikazen, v kateri mu je angelj naročal, naj pošlje po Petra, ki stanuje pri Simonu, strojarju. Kornelij tako stori, pošlje dva služabnika in enega izmed vojakov v Joppo po Petra. Ravno tisti čas, ko so se drugi dan poslanci bližali mestu, imel je tudi Peter nam že znano prikazen od Boga. In ko je premišljeval, kaj bi to pomenilo, pridejo možje k njemu in ga prosijo, naj bi šel ž njimi v Cezarejo k stotniku Korneliju. Peter odpotuje ž njimi in pride dan potem v Cezarejo. Tu ga prav prisrčno in ponižno sprejme stotnik z znanci in prijatelji vred, Peter pa spozna, da ga je Bog sam poslal in privêdel sem oznanjevat tem poganom sveti evangelij. Zato jim oznani vero v Jezusa iz Nazareta, katerega je Bog obudil tretji dan in postavil sodnika živih in mrtvih. Ko jim je Peter tako govoril, prišel je nad vse sveti Duh in govorili so tudi v raznih jezikih. Na to jih je ukazal Peter krstiti in ostal pri njih nekoliko dnij.*) Sv. apostol Pavel je bil večkrat v Cezareji; enkrat je bil tukaj celó dve leti zaprt in šel od todi v Rim. — Tako je bila Cezareja imenitna v prvi dobi krščanske vere. Ko so Rimljani razdrli l. 70. po Kr. Jeruzalem, tedaj je bila Cezareja prvo in glavno mesto v celi Palestini. Tukaj je bil sedež škofov, in pozneje celó nadškofov, tukaj so živeli in delovali slavni možje, mučeniki prelivali svojo kri in obhajali se manjši cerkveni zbori. Mesto je bilo v cvetu, veljavi in časti, dokler niso pridrli Perzijani in potem še Arabci, ki so primorsko Cezarejo potlačili, dokler ni do cela propadla v križarskih vojskah. Ostanke mesta, stebre, kamene itd. so vlačili pozneje na druge kraje. — V novejšem času so hoteli pri Cezareji napraviti mohamedansko slovansko naselbino. Ker nekaterim mohamedanskim Bošnjakom ni bilo všeč pod našim cesarjem, izselili so se iz Bosne, in turška vlada jih je menda kakih 5000 naselila pri Cezareji, sedanji Kajsarîji. Toda nisem mogel zvedeti, kako jim ugaja v tej novi domovini.**)

Ko se dalje oziramo s Karmela na okrog, opazimo na jugovzhodu malo cerkvico ali kapelo, ki stoji prijazno na nekem hribu karmelskega gorovja. To kapelo so sezidali

*) Dejanje apost. 10. pogl.
**) Fahrngruber, Nach Jerus. II. str. 204.

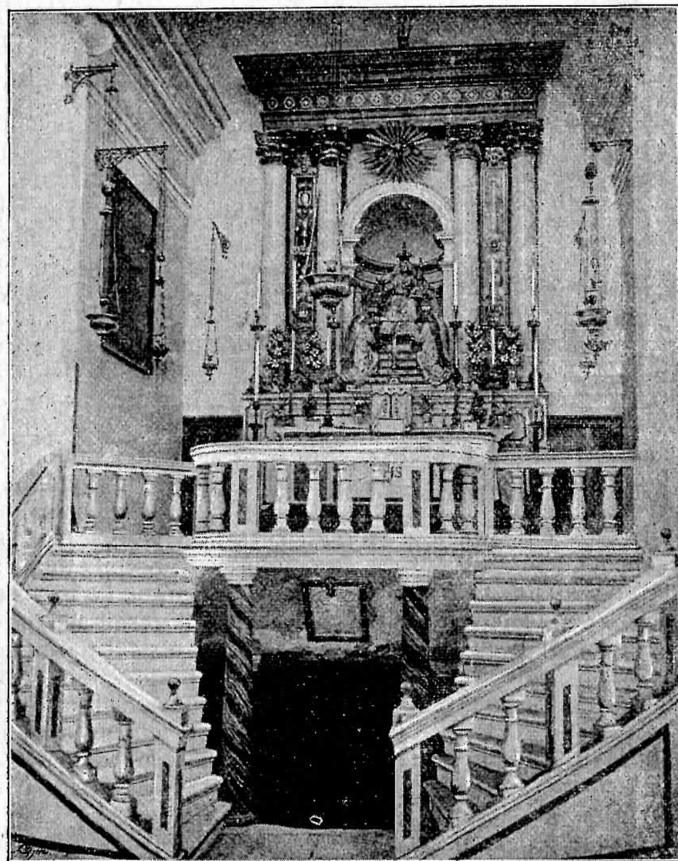
karmelčani l. 1883. v spomin, da je tukaj izprosil prerok Elija z neba ogenj, ki je užgal njegovo daritev, pa hkrati pokončal malikovalske duhovne. Ker je tje precèj daleč, gre na to znamenito mesto malokateri romar.

Ne bi ravnal pravično, ko bi ne omenjal postrežljivosti vrlih oo. karmelčanov. Romar se tu skoro prehitro privadi in težko mu je ločiti se od milega bivališča. Karmelčani imajo na gori precèj veliko sveta in redé lepo živino. „Jeruzalemski romar“ si jo je z veseljem ogledoval in bila mu je jako všeč. Žal, da ni svet skoro nič obdelan. Ne vem, ali se ne dá, ali so drugi vzroki, ki ovirajo obdelovanje.

Na vrtu pred samostanom je spomenik, napravljen tistim Francozom, ki so bili l. 1797. v Akki ranjeni in potem tukaj pomorjeni. Ko si je ogledal romar neko hišo, na kateri sveti mornarjem močna luč in ki je nedaleč od samostana, potem še neko malo kapelo, tedaj je zanj najzanimiveje, da gre po bregu karmelske gore naravnost v nižavo proti morju. Po stezi pride do nekih razvalin, do čisto zapuščenega poslopja. Kdo vé, čemu je bilo to poslopje? Palma raste na dvorišču tako samotno, da se človeku milo stori, zlasti ko gleda prelepo lego tega zidovja. Čudno, da ne kupi noben bogatin tega prostora. Malo naprej stopimo, pa smo prišli do velike podzemske votline, iz skale izsekane. Podoba votline je taka, kakor velike sobe; vidi se, da so izsekale jamo človeške roke, če tudi je morebiti bila že sama po sebi tukaj votlina. Ta jama se imenuje **šola prerokov**, ker pripovedujejo, da so se tukaj zbirali stari preroki s svojimi učenci. Ko sem bil notri, nisem našel nikogar; vidi se pa iz ostankov slame in preprog, da biva včasih tu kakšen človek, menda kak mohamedanski puščavnik. Od tukaj ni daleč do morja. Sliši se močno šumenje in pljuskanje ob bregove. Zato se kar ločimo od gore, če tudi gremo težko in z žalostnim srcem, — in vrnimo se v Kajfo!

Porabimo sedaj lepo priliko in idimo tudi v nekdaj tako sloveče mesto **Akko.** To mesto se je imenovalo ob Gospodovem času Ptolemais; tudi mi smo že nekaterikrat govorili o Ptolemaidi. Še poprej pa se je imenovalo Akho, in v njem so prebivali Kananejci. Doživelo je srečne in žalostne čase, razni gospodarji so se pulili zanje. Sveti apostol Pavel je pozdravil svoje brate po veri v Ptolemaidi in ostal tukaj en dan. Ni čuda, da se je v mestu sveta vera utrdila, ker so jo zasadili v njem apostoli, da je bil

tukaj škofovski sedež in da je imela Ptolemaida v krščanskih časih mnogo veljave. Posebno znamenito pa je bilo mesto v križarskih vojskah. Koliko krvi se je tukaj prelilo,

Veliki oltar Matere Božje na Karmelu.
(Po fotografiji.)

koliko junakov je tukaj padlo! „Na bojišču pri Akki je pokopanih do 100.000 križarjev; padli so med dveletnim obleganjem pod mečem, deloma so umrli od lakote in zaradi boleznij. Med njimi sta bila kralj in patrijarh jeruzalemski,

bilo je 6 nadškofov, 12 škofov . . . 500 grofov, vitezov in plemenitašev.“ *) Ko so dobili neverniki že vso drugo sveto deželo v oblast, branila se je Akka še vedno, in v njej so bivali razni redovi in njih poglavarji. Ta čas je dobilo mesto novo ime in sicer St. Jean d' Acre (sv. Janez Akrski). Leta 1291. je pa prišlo v roke nevernikom in nad 25.000 kristijanov je bilo pomorjenih. Tako je izginila njegova slava. V novejšem času ima le malo pomena, če tudi prebiva v njem neki kakih 10.000 prebivalcev.

V Akko se gre lahko z vozom, ali na konju, za silo tudi peš. Še bliže pa je po morju. Med potoma premišljuješ minljivost sveta, ali gledaš na morske valove, ali zreš na droben pesek pod nogami. Pred mestom je vse živo, ljudje in živali se porivajo sem in tje in ti kažejo, da kupčija še ni izumrla. V mestu se obrneš, kakor drugodi, k oo. frančiškanom. V velikanskem poslopju imajo svoje bivališče. Tu je namreč veliki frankovski ali evropski khan, in del njegov imajo menihi za svojo potrebo. Po ulicah in v bazaru je mnogo gibanja; od daljnih krajev namreč prinesejo sem blaga na prodaj, pa pridejo tudi kupovat, celó Beduvini od onstran Jordana. Sicer je pa mesto dokaj zanemarjeno, razdrto in umazano. Ali se bode kdaj povzdignilo, ne dá se povedati. Skoro gotovo pa bodo druga mesta, zlasti Bejrut in Kajfa, toliko tekmovala z Akko, da si ta ne bode mogla nikdar pridobiti nekdanje veljave.

A ne smemo se tu dolgo muditi. Ako hočemo naprej potovati po morju, moramo nazaj v Kajfo. Tukaj nas čaka ladija, da se popeljemo proti zadnji postaji na svojem potovanju.

8. Proti Damasku.

Damask štejemo po pravici med svete kraje, ker se je blizu tega mesta Gospod čudovito prikazal sv. Pavlu, ker je bil ta veliki apostol v Damasku krščen in ker je tam tudi najprej oznanjeval Kristusa. A ob enem je to mesto poslednja postaja našega romanja, ker dalje se ne razprostira sveta dežela.

V Damask gre romar lahko po suhem iz Nazareta, ali bolje, iz Tiberije, ako je krepak in ima dobro družbo; potuje nekako po tisti poti, po kateri je šel sv. Pavel iz Jeruzalema v Damask. Gre pa tudi lahko — in sicer zložneje

*) Fahrngruber, II. str. 215.

in ceneje — po morju iz Kajfe v Bejrut in iz Bejruta z dobrim vozom in po dobri cesti v Damask. Ladija rabi iz Kajfe v Bejrut samo kakih 10 ur, voz iz Bejruta v Damask pa 16 ur. Ker to potovanje ni drago, zaradi tega je vredno iti v to najlepše mesto v onih krajih, kajpada tudi zaradi prevažnih dogodkov, ki so se tukaj vršili.

Ladija odhaja iz Kajfe navadno zvečer in pride zjutraj v Bejrut. Za romarja je to neugodno, ker vidi samo nekoliko feniškega obrežja, mimo katerega se vozi. No, če pazi tedaj, ko se vozi nazaj, spozna za potrebo iz daljave, kakšna je ona znamenita feniška zemlja, o kateri je čital v zgodovini starega veka.

Jako lepo se vidi z ladije Kajfa, še lepše pa cvetni Karmel. Romar se ozira skoro s solzami na to goro; v mislih hiti čez gore v Nazaret in na druge svete kraje ter se od njih poslavlja. Podoba Zveličarjeva in ljubeznive Matere Božje mu stopa pred dušne oči, saj se mu je taka podoba napravila v duši sama ob sebi, ko je hodil po svetih krajih. To ga tolaži, to mu bode najlepši in najdragocenejši spomin iz sv. dežele. In prav s Karmela mu podaja nebeška Mati — dejal bi — roko v slovo, milo sladkost pa mu vliva v srce, da je ložja ura slovesa.

Na ladiji se romar hitro raztrese; tu najde Evropce, tudi Avstrijce, celó slovanske Dalmatince in Hrvate. Koliko vé vsakdo pripovedovati o Jeruzalemu, Betlehemu in Nazaretu! Pa tudi o domovini se pogovarjajo potniki na krovu, saj vleče vendar vsakega gorko hrepenenje domov, naj bi bil še tako zadovoljen s potovanjem.

Ladija odpluje iz zaliva in reže valove skoro naravnost proti severu. Lepo se dá opazovati obrežje, ki se dviga le malo iz morja; mično se vidi Akka, zlasti proti večeru, ko se v solnčnih žarkih belé in potem rdé njena poslopja, njeno obzidje in nekateri stolpi nad mošejami. Gledamo naprej proti severu: svet je še vedno nizek, zadaj pa se dviga više in više, — Libanon je pred nami, in vozimo se mimo dežele nekdanjih Feničanov.

Koliko bi se dalo napisati o Feničanih! A to ni naš namen, saj se lahko čita v „Občni zgodovini". Romarja zanima sedaj le dežela. Vidi, da je res jako ozka, saj se kmalu za obrežjem dvigajo gore, vidi pa tudi, da je za mornarstvo kakor ustvarjena. Breg ima manjše in večje zareze, pa tudi pomôle, ki sezajo v morje in so bili ladijam v zavetje. Fenicija je imela nekdaj velika mesta, ki so gospodovala nad celo deželo: Tir in Sidon sta bili najimenitnejši; poleg teh so slovela tudi mesta Arad, Biblos in Berytos. Dandanes se nahajajo ostanki Tira in Sidona; Berytos je pa novič vzrastel in je sedaj znani Bejrut.

Prvo mesto, katero sreča ladija, vozeč proti severu, je **Sûr,** nekdanji Tir ali v domačem jeziku feniškem: Dzor. V starodavnih časih je bilo to mesto na otoku, polagoma se je pa otok združil s suho zemljo. Bilo je nekdaj, kakih 1000 let pred Kr., silno mogočno in bogato; njegove ladije so vozile po vseh znanih morjih, njegov kralj Hiram je vozil les z Libanona v Jeruzalem za Salomonov tempelj. Pa ta mogočnost je kmalu prešla. Tir je prestal veliko v poznejših bojih. Blizu tega mesta je prišel tudi Zveličar. V krščanskih časih ni bilo brez veljave in se nekaterikrat imenuje v zgodovini. Križarji so mesto utrdili; v njem so pokopali cesarja Friderika Rdečebradca. In dandanes? Sedaj ima mesto kakih 4000 prebivalcev in ni niti senca nekdanjega mesta. A znamenito je še vedno zaradi obilnih in velikanskih razvalin. Pravijo, da se celó v morju pred mestom vidijo velikanski ostanki in sledovi nekdanjega kraljevega Tira.

Drugo mesto, ki se vidi na obrežju, je **Saida,** nekdanji Sidon. Mesto je silno staro in je gospodovalo v Feniciji še pred Tirom. Ko se je povzdignilo poslednje mesto, propadlo je prvo. Kakor Tir, tako se imenuje tudi Sidon v sv. evangeliju: naš Gospod je šel skozi, gredoč proti Tiberijskemu jezeru.*) Ko je prišel v neko hišo, prosila ga je Kananejska žena, naj ozdravi njeno hčer, ki je veliko trpela od hudobnega duha. Gospod je poskušal njeno zaupanje in ji naposled izpolnil prošnjo.**) Zveličar tudi zatrjuje, da so imeli Tirci in Sidonci boljšo voljo za zveličanje, kakor prebivalci Korozaina in Betzajde.***) Sv. Pavel se je oglasil v Sidonu in potrdil ondotno cerkev, ki je potem cvetla in štela mučenike izmed svojih vernikov. Po raznih dogodkih je ostal v turški oblasti, kakor je še dandanes. Vendar je mesto nekako izjemoma lepo in čedno. Lego ima prijazno: zidano je na kamenitem pomôlu, ki loči visoki Libanon od morja. Čudovito sveža trava raste okrog dokaj postavnega mesta; potnik se raduje njegovih lepih logov in vrtov. Krasne tamarinde in divje fige, palme in

*) Mark. 7, 31.
**) Prim. Življ. n. G. J. Kr. str. 85.
***) Mat. 11, 21.

banane, pomaranče in citrone, breskve in smokve rastó obilno." *) Prebivalcev šteje mesto neki 12.000, med katerimi jih je 2400 katoliške vere. Dušno pastirstvo oskrbujejo frančiškani; ti imajo šolo za dečke, sestre sv. Jožefa pa za deklice. Tudi jezuitje imajo tukaj ustav in nižje šole. V mestu je muzej, v katerem so zbirke feniških starin. Te starine so jako zanimive in iz davnih časov, a mi se ne moremo tukaj baviti ž njimi. Dragi čitatelj vidi, kako veliko znamenitih rečij sreča romar na potovanju, katere pogleda le površno ali celó nič, kako imenitna je jutrova dežela še dandanes, ko kaže le žalostne ostanke nekdanjega veličastva.

Kdor potuje po suhem iz Akke v Bejrut, potrebuje dva dni ob morskem bregu, na ladiji pa se vzbudimo drugo jutro po odhodu iz Kajfe, in vidimo nad vse mične libanonske gore, nekako resno zroče na nas. Breg se najprej nekoliko zavije proti zahodu, potem pa se umakne proti vzhodu. Ladija se polagoma suče na okrog, in pred nami se razvije prekrasen prizor: mesto **Bejrut** in v ozadju mogočni Libanon.

Kakor se lahko vidi že na zemljevidu, ima Bejrut dobro luko, ker je pred mestom majhen morski zaliv. Od juga in vzhoda je pristanišče zavarovano, toda mislim, da viharji utegnejo biti vendar-le hudi. Brez dvoma je to pristanišče najboljše ob sirskem obrežju, in zaradi tega se dandanes Bejrut razvija prav urno in stanovitno.

Mesto ima sedaj kakih 90.000 prebivalcev. Jako lepo je njegovo lice. Vije se ob morskem zalivu; kakor na stopnicah se dviga više in više v breg, naprej od mesta pa se bliščé med zelenjem prijazne hiše za poletno bivanje, in še više strmí vrhunec libanonskega gorovja.

Lahko rečemo, da se sme po vnanjosti primerjati z najlepšimi morskimi mesti. Ker se naslanja na severno stran gorskega hrbta, zato ni v mestu hude vročine. Vendar imajo bogataši mnogo hiš zunaj mesta, da v njih bivajo v gorkem letnem času. Tla so jako rodovitna: krasni vrtovi, bujni nasadi so v mestni okolici. Razno drevje s trto vred rodi obilno sadú. Tudi v mestu so tu pa tam mali vrtovi. Ulice so prostorne, široke in snažne. Na mnogih delih opažamo tlak, kakor po evropskih mestih. Hiše so večinoma evropskega lica, le bazar ima ves jutrovski značaj. Tukaj

*) Himmel, Orientreise, str. 284.

najdeš prodajalnice, kavarne, hôtele, kakor pri nas; kočije drdrajo sem in tje, kakor po naših velikih mestih. Ako poslušaš ljudi govoreče po ulicah, slišiš jako pogosto, skoro večinoma, francoski jezik. Francoščina nekako vlada, poleg nje je seveda v rabi domača arabščina.

Zanimiv del mesta je tako imenovani Râs Beirût, to je „glava Bejrutova". To je jako dolga ‚poteza' v morje na južno-zapadni strani. Tu so krasne hiše, n. pr. raznih konzulov in drugih veljakov, tudi katoliški nadškof ima tukaj bivališče. Ob palačah so vrtovi, nasadi, drevesa — sploh vse, kar služi prijetnosti in lepoti.

Bejrut je staro feniško mesto, katero so Grki imenovali Berytos. Bilo je v rimski dobi lepo in veliko. V srednjem veku je propadlo, križarji so je zopet povzdignili. Ko so izgubili kristijani sveto deželo, izginila je veljava tega pristanišča, ker ni bilo nič prida kupčije. Ko se je evropska kupčija z jutrovimi deželami čim dalje bolj razvijala, ko so morali Turki odjenjavati kristijanom in se ž njimi tudi prijazniti, rastel je Bejrut od dne do dne. Posebno pa je živahno gibanje v tem mestu, odkar so napravili Francozi lepo in trdno cesto med Bejrutom in Damaskom. Damask se je tako približal Evropi, a pot gre skozi Bejrut.

Romarju ne ugaja Bejrut samo zaradi teh ugodnostij, ampak še bolj, ker se v tem mestu nekako odlično razodeva katoliško življenje. Pomisliti moramo, da je Bejrut pod Libanonom, in na tem gorovju je domovina Maronitov — najboljših katoličanov, kakor jih je imenoval Pij IX. Največ prebivalcev, skoro polovica, je katoliških. Zato so pa tudi velike katoliške naprave in šole tukaj, velike cerkve in katoliški delegat za Sirijo. — Najimenitnejša naprava je visoka šola jezuitovska, pod varstvom sv. Jožefa. Na vzvišenem prostoru imajo jezuiti velikansko poslopje z veliko cerkvijo v sredi. Tu nimajo samo raznih šol, ampak tudi svojo tiskarno, v kateri prirejajo razne knjige: francoske, arabske, latinske in sirske. Na visokih šolah učé pravdoznanstvo, zdravilstvo in druge nauke. Veliko učencev imajo, vseh ver in iz vseh krajev. Tako se skazujejo jezuitje v prid katoliške cerkve tudi pred drugoverci z učenostjo. Razne družbe pa imajo nižje šole in sirotišnice. Oo. kapucini imajo katoliško faro; farna cerkev je prostorna, če tudi ni posebno umetna.

Izmed spominov iz mesta Bejruta utegne slovenskega romarja zanimati najbolj dogodba z nekim čudovitim

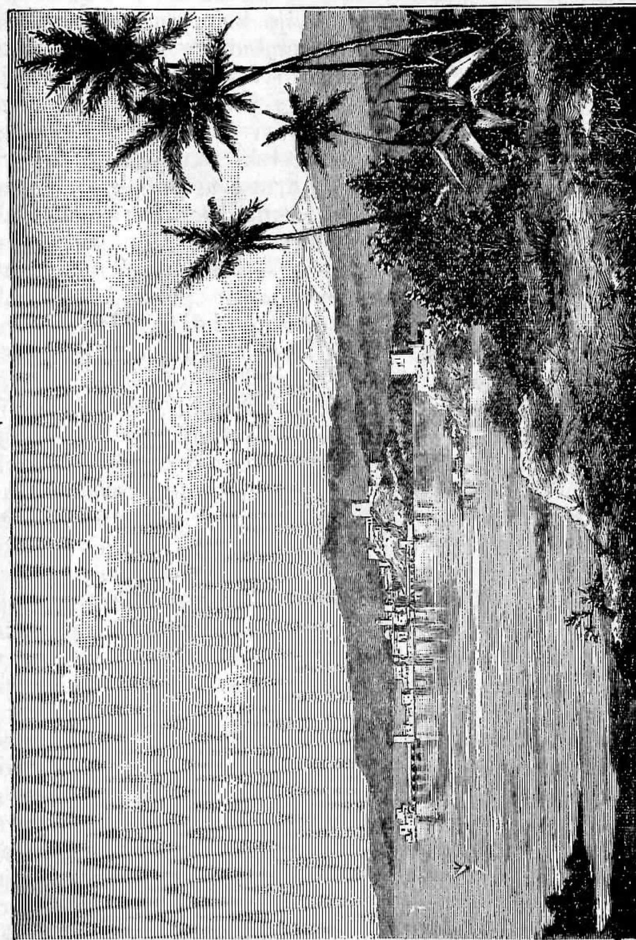
križem in sveto krvjo. Kakih 300 let po Kristusu je prebival v Bejrutu neki kristijan žraven judovske shodnice. Pozneje prodá svojo hišo nekemu Judu, a pozabi vzeti s seboj sv. razpelo, katero je imel nad posteljo. Jud povabi nekoč več drugih svojevercev na pojedino, in eden od teh zapazi na steni sv. razpelo. Hudujejo se jako nad gospodarjem, zberó se tudi drugi, pridejo njih starejšine in se posvetujejo, kaj bi storili s križem. Tu nasvetuje eden: „Naši očetje so zasramovali tega Kristusa, zato storimo še mi tako!“ Ta svèt je bil vsem všeč, in vsi začnó na križ pljuvati, tolči, suvati ga in sploh počenjati, kar so si mogli izmisliti napačnega in sramotnega. Ko so pa prebodli tudi njegovo stran, tedaj je tekla iz nje kri in voda. To kri poberó in rekó: „Pravijo, da je Kristus delal čudeže. Nesimo kri v shodnico in poškropimo ž njo bolnike: ako je Kristus pravi Mesija, bolniki bodo ozdraveli.“ Tako tudi storé, in res je kri ozdravila razne bolnike, katere so pripeljali skupaj. Ko so Judje to videli, izpreobrnili so se h Kristusovi veri, shodnico pa so premenili v krščansko cerkev. Škof bejrutski je razposlal več stekleničic te krvi na razne kraje: nekaj je je prišlo v Benetke, od todi tudi v Radovljico na Gorenjskem, kjer obhajajo ta praznik še dandanes.*) Ko sem bil še otrok, slišal sem doma o sv. krvi, kako je popotovala po več slovenskih krajih. Dandanes se kaže v Bejrutu ta prostor blizu bazarja.

Pri tej priliki nečem zamolčati, da je preživel „Jeruzalemski romar“ nekaj prijetnih ur pri oo. frančiškanih, ki imajo tukaj malo bivališče z lepo cerkvico vred. Dasi nimajo pravega duhovnega pastirstva, vendar je njih cerkev jako priljubljena. Trije, štirje očetje delujejo zlasti v izpovednici in odpirajo tudi gostoljubno vrata kakemu romarju, ki ima do njih zaupanje. Kar mi je pravil moj gospod tovariš o ljubeznivosti prednikovi in kar sem izkušal tudi sam, ganilo me je res v srcu. Za prijaznim pohišjem, ki je narejeno prav po jutrovski šegi, prostira se prav lep vrt, bolj prirejen za korist, kakor za lepoto. Želeti ne morem iz hvaležnega srca do teh blagih mož nič drugega, kakor da bi tudi v Bejrutu Bog blagoslovil njih delo.

Kake štiri ure od Bejruta na Libanonu imajo frančiškani malo selišče Harissa, ki je prirejeno jako ugodno in ima prelep razgled. Enako imajo tudi kapucini tako le-

*) Prim. Drobtinice, XXIII. l. str. 207 in 208, kjer se ta dogodba skoro prav tako pripoveduje.

tovišče v Gazîru in Lazaristi v Antûri. Ako ima romar čas, naj gre tudi do teh naprav in prijaznih redovnikov; spoznal bode lep kos Sirije, občudoval krasoto prezanimivega Libanona.

Saida v Feniciji, nekdanji Sidon.

Ko smo sedaj na vznožju tega znamenitega gorovja, treba, da čitateljem nekoliko povemo o njem, tem bolj, ker govori pogostoma o njem sv. pismo.

Libanon pomenja po naše belo goro. Dali so mu to ime morebiti zaradi snega, ki se nahaja na njegovih vrhovih, ali pa zaradi belkastega kamenja, katero vidiš na njegovih rebrih. Libanon je počez 2000 *m* visok, ima višje vrhove, kakor je naš Triglav, zato je pa na nekaterih tudi v poletju sneg. Arabski pesniki pravijo lepo, da ima Libanon na svoji glavi zimo, na ramah pomlad, v naročju jesen, pri nogah pa poletje. Vrh, imenovan Dzor el Khodib, je 3066 *m* visok ‚Libanon' je prav za prav samo zapadni del onega gorovja, ki je na severu svete dežele. Tukaj se namreč prostirata dve mogočni gorski skupini od severa proti jugu: prva je blizu morja, druga je bolj proti jutru. Vmes je krasen in rodoviten kos zemlje, lepo zavarovan ali zaprt in se je nekdaj imenoval Votla Sirija. Zapadni del je pravi Libanon, vzhodni pa je Antilibanon, in pod njim izvira reka Jordan. Ona veličastna gora, ki se vidi daleč na okrog, celó iz Samarije sem, véliki Hermon, nahaja se v Antilibanonu in je visoka 2759 *m*. Dandanes ga imenujejo domačini Djebel eš-Šeh.

Ker je Libanon visok, zato se ni čuditi, da poteka iz njega mnogo vodâ na vse strani. Z vodami pa se razliva blagoslov po deželi. Izraelu je bil Libanon podoba moči, lepote, blagoslova. Zdi se mi, kakor bi bilo to gorovje drugačno, kakor so sploh gorovja. Libanon je namreč do precejšne visočine skrbno obdelan in rodoviten; po njem raste plemenito drevje in izvrstna trta, ki rodi res „zlato vino", kakor Lah je tako imenuje — „vino d' oro". Bodisi v Bejrutu, bodisi v Damasku piješ libanonsko vino, ki je jako močno, a hkrati voljno, vkusno. Nisem poseben veščak v vinskih vprašanjih, toda libanonsko vino je že vredno, da se mu izreče javna pohvala.

Kako bi smel opisovati častitljivi Libanon in ne bi se spomnil libanonskih ceder! To krasno in močno drevo, ki spada med jelovje, ima prav tukaj svoj dom. Nekdaj je bil Libanon pokrit s cedrami, a Feničani so jih sekali za ladije. Skoro gotovo je tudi ogenj marsikaj uničil, zakaj Arabci ne vedó, koliko je drevo vredno. Dandanes stojé cedre samo še na enem kraju na Libanonu, in sicer pri Bešéri, na višavi, ki se imenuje Djebel Ardz. Tukaj so 2000 metrov nad morjem. Sedaj je kakih 400 mladih in 12 jako starih dreves; eno ima 14 metrov v obsegu. Ta cedrov gozd je last katoliške cerkve in je v njenem varstvu. Tu je tudi kapelica, kjer se opravlja dné 6. avgusta, na praznik Gospodovega izpremenjenja slovesna služba božja. Tu sem pride maronitovski patrijarh in zberó se prebivalci bližnjih vasij. Veličastno je na tej višavi. Tam kipi proti nebu mogočni Makmel in varuje cedrov gozd; posamezna drevesa se dvigajo ponosno kvišku, mlajša so tako debela, kakor naše debele jelke, stare pa se krojé v več debel. Neki prirodoznanec je preiskoval ta drevesa in trdil, da so nekatera med njimi stara že po dve tisočletji. Potemtakem so bile tukaj že ob Gospodovem času in so priče njegovega delovanja v sveti deželi.

Libanon ni zapuščeno gorovje, na katero utegne priti samo kak radoveden popotovalec, ampak po njegovih brežinah, dolinah, planotah in zatišjih je naseljenega mnogo ljudstva, posebno Maronitov in Druzov, o katerih bodemo govorili pozneje. Tu je selišč brez števila, samostanov in cerkvic, da je res obilo življenja na tem visokem svetu. Čez gore pa ni lahkih prehodov ali prelazov. V severnem delu sploh ni zareze za prehod; pri Bejrutu pa vodi čez Libanon cesta blizu 1600 metrov visoko. To cesto smo že omenili; ta veže dandanes Bejrut z Damaskom in je res znamenita.

Na to cesto stopiva sedaj z blagovoljnim čitateljem! O Bejrutu bi povedal „Jeruzalemski romar" še marsikaj, a zamudil bi se predolgo v mestu, ki ne spada med svete kraje. Kaj mično bi bilo zasesti konja in hiteti na sinje višave libanonske, toda če nimaš družbe ali ne dovolj časa, sesti moraš v francoski voz, ki vozi med Bejrutom in Damaskom dvakrat na dan sem in tje. Na tako visokem vozu se še nisem vozil, kakor tukaj; morda pač doma, kadar sem se skobacal na visoki seneni voz. Naš voz-velikan ima namreč nad navadnimi sedeži tudi še nadstropje, kamor se pride prav po lestvi. Ako bi gospodovala po Libanonu burja, kakor po Krasu, nikakor bi ne mogli voziti s takim vozom.

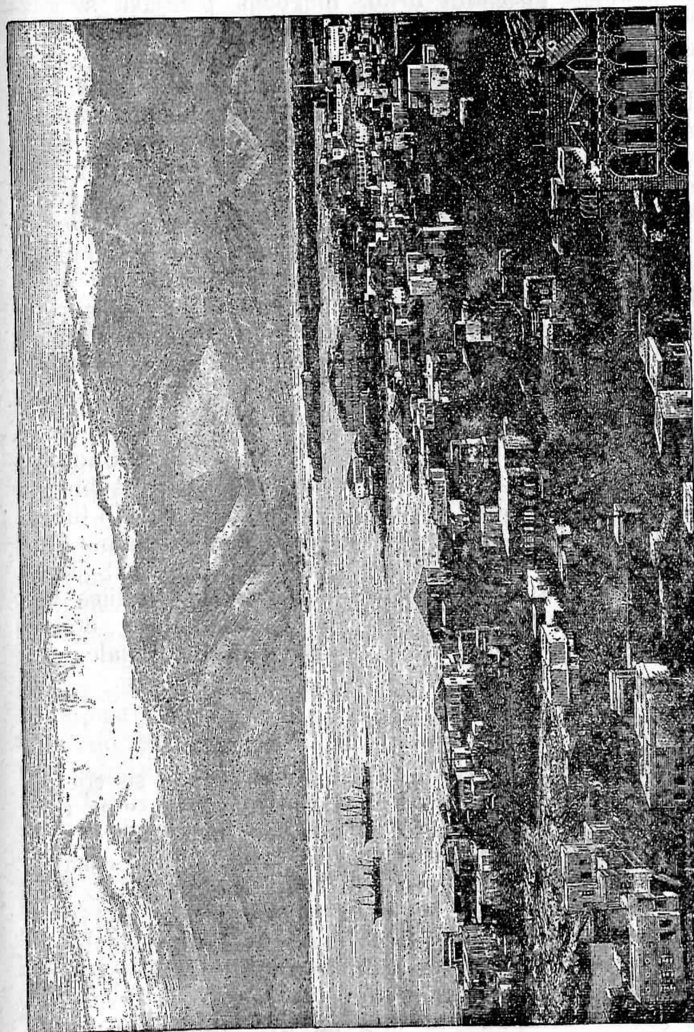
Cesta se vije mimo raznih hiš, dokler ne pride do vrtov, v katerih so lepa letovišča. Pride se tudi mimo malega pinijevega gozdiča in mimo drugih rastlinskih posebnostij. Na prvi postaji, kakor na vsaki poznejši, ki se vrsté nekako po 10 *km*, izstopi lahko potnik in si ogleda okolico. Na postajah preprežejo konje, kateri vozijo vedno po štirje. Vseh postaj je 10, in vsa vožnja znaša 112 *km*. Te postaje naj romar prav dobro porabi, zakaj vidi lahko mnogo zanimivega po Libanonu. Ko je dospel že visoko na goro,

pokaže se krasen razgled na morje, na hiše, vrtove in gozdiče ob vznožju; prijetna, celó nekoliko mrzla sapa ti okrepča prsi, da se vzdramljen in potolažen spraviš v zaprti voz. A svet se preminja pred očmi, ko se oziraš skozi okno, čim dalje manjše je rastlinje in naposled zapaziš sneg ob cesti. Ko izstopiš iz voza, zadrhté ti udje, zakaj mraz te je prevzel, mrzla sapa ti je zapihala okrog ušes, kakor bi bilo po zimi in ne proti koncu aprila. Prišli smo do khana Midzhir-a, kjer se nam odpre razgled na drugo, jutrovo stran Libanona. Vidimo prelepo planjavo Votle Sirije, gledamo proti vzhodu na veličastni Antilibanon in njegov sneženi vrh Hermon. Tudi ta razgled spada med prve lepote jutrovih dežel. Od te postaje se nagiba cesta navzdol. Kakor je prej bilo treba péhati se v višavo, tako gremo sedaj urno navzdol, niže in niže po raznih ovinkih, dokler ne pridemo na prijazno ravnino, ki se razteza od Libanona do Antilibanona. Že mimogredé se vidi, da je tukaj jako rodoviten svet. Zatrjevali so mi tukaj in v Bejrutu, da je ta del Sirije res bogata, blagoslovljena dežela. Veliko pristavo imajo menda tukaj oo. jezuitje, ki pridobivajo todi vsega, česar potrebujejo v velikem bejrutskem zavodu.

Ko smo dospeli na to divno planjavo, obstane kmalu naš voz in nam ponudi priliko, da se okrepčamo. Blizu je namreč poldanski čas. Tá kraj se imenuje **Štora.** Videl sem nekaj hiš, vendar ne morem reči, kako velik je ta kraj. Od tod se odcepi velika cesta na Balbek, kamor bodemo pohiteli tudi mi pozneje. Ker je na cesti vedno mnogo vozov, vozniki pa ne samo radi zaslužijo, ampak tudi drugim privoščijo zaslužka, zato je v Štori dokaj gostiln, katerih zastopniki prav prikupljivo vabijo potnike na kosilo. Reči treba, da postrežba ni napačna. Samo pri vinu si človek opeče — ne jezika ali prstov, pač pa mošnjico.

Od Štore naprej drčimo urno po planjavi; vozimo se tudi čez most reke El-Litâni, nekdanjega Leonta, ki se izliva blizu poprej opisanega Tira v morje. Kako poltretjo uro od Štore gre cesta zopet v višavo, gre na gorovje Antilibanon, čez katero pa ni tako težko prepeljati se, kakor čez Libanon. Vendar se dvignemo do 1350 *m* visoko, in gremo potem zopet niže in niže proti novi planjavi, ki nas zanima nad vse. Cesta se vije ob gričih in nas privêde naposled do močne reke, a ne večje, nego je naša Sava. To je reka Bárada. Kako dobro dene popotniku v onih deželah, ko je blizu vode! Cesta gre tik reke, gosto grmovje raste

z drevjem vred ob njej, in zato je lice teh krajev prav prikupljivo. Tudi vrtovi se prikazujejo, lepa bivališča nas po-

Pogled na Bejrut in na Libanon z zahoda.

zdravljajo: vse kaže, da se bližamo velikemu mestu. Srce nam bije nemirneje, težko pričakujemo, da bi kmalu videli

mesto, katero je nekak čudež na jutrovem, divni Damask. In ni nam treba biti dolgo nepotrpežljivim, zakaj polagoma se razmaknejo poslednji hribi, mogočna planjava se razprostrè pred našimi očmi, in na vzhodu se pokažejo stolpi in temno zidovje, raztezajoče se daleč na južno stran. Arabec nam zakličè in pokaže „Eš-Šam“, mi pa vzkliknemo veseli: Damask! Cesta je ravna, in urno se bližamo nekaterim lepim hišam, ki so zunaj mesta; na desni poteka Barada, naposled pridemo do mostú, gremo čezenj in kmalu obstojimo na dvorišču zadnje postaje, kjer tudi izstopimo. Poiskati si je treba najprej bivališča za par dnij. To ni težko, ker srečamo takoj razne hôtele, nekatere prav krasno opravljene. A „Jeruzalemski romar“ si je poiskal tudi tukaj bivališča pri dobrosrčnih oo. frančiškanih, ki so njegovega tovariša — mašnika frančiškana in njega samega sprejeli prav po bratovsko. Vozeč se daleč do krščanskega oddelka, kjer je frančiškanska cerkev, videl sem že dokaj mesta in opazoval živahno gibanje po ulicah in cestah.

Ker sem o Damasku mnogo čul in čital, predno me je sreča privêdla le-sem, mislil sem si res nekaj posebnega, nad čimer bodem lahko strmel. Popotniki, ki so bili tukaj, hvalijo in hvalijo to jutrovsko čudo. In jutrovci sami! Koliko hvalnic poznajo, s katerimi slavé sirsko stolico! Imenujejo mesto: oko celega jutra, biser vzhoda, kraljico vonjave, cvetlico na robu puščave — rajsko duhteče, dolino veselja itd. A lahko rečem, da me nade niso goljufale.

9. Damask.

Damask je posebno mesto. Reka Barada se vije po dolini, dokler ne dospè na prostorno planjavo in se ne razdeli v sedem vej, ki planjavo objemajo in namakajo. Tu je lep kos sveta! Okrog in okrog je zemlja pusta, res puščava, na sredi pustinje pa je prelepa in rodovitna planjava z Damaskom. Na severu mu je precèj visoka gora Kasijûn, na jugo-zapadu pa se vidi Antilibanon. Proti vzhodu je puščava in sredi nje so ostanki nekdanjega veličastnega mesta Palmire. Damask se prostira nekako od severovzhoda proti jugozapadu in ima na dve strani dolgi veji, rekel bi predmestji: prvo se vije ob vznožju gore Kasijûna, drugo pa molí daleč proti jugu. Prebivalcev ima okoli 150.000, prej več, nego manj.

Ne samo pesniki, tudi hladni opazovalci imenujejo to pokrajino rajsko. Ni torej čuda, da je bilo tukaj mesto že v davnih časih. Očak Abraham je preganjal svoje sovražnike skoro do Damaska, kateremu pravi sv. pismo „Damé-šek“. Bilo je pozneje poglavitno mesto Sirije. Kralj David je premagal in si pridobil Damask, a že Salomon ga je izgubil; postal je glavno mesto samostalnega sirskega kraljestva. Pozneje se velikokrat imenuje v sv. pismu. Zgodaj je zacvetlo tukaj krščanstvo, a zgodaj je prišlo tudi v oblast mohamedancem (l. 635.), ki so imeli nekaj časa (pod rodbino Omaijadov) Damask za glavno mesto velikanskega kraljestva ali kalifata. Takrat se je mesto povečalo, okrasilo z znamenitimi stavbami, in si pridobilo vseh ugodnostij za prijetno in razkošno jutrovsko življenje. Pridrli so nad nje Mongoli in Tatari ter potlačili njegovo mogočnost. V Damasku so že v srednjem veku izdelovali lepe in močne sablje, ki se še dandanes pogostokrat imenujejo. Od leta 1516. vlada tam Turek. Dandanes je v mestu mnogo kristijanov, do 20.000, pa mohamedanci imajo vedno neko mržnjo in sovraštvo do njih. Strašno se je to pokazalo leta 1860. meseca julija, v katerem so v mestu pobili do 8500 kristijanov, nekatere grozno mučili, in okoli 3000 krščanskih hiš požgali in oropali. Kristijani stanujejo tukaj v posebnem oddelku, ki se imenuje krščanski oddelek; tukaj so krščanske naprave (šole, bolnišnice), cerkve, konzulati. Oo. frančiškani imajo tukaj lep samostan in še lepšo cerkev. Poprej so bili tukaj tudi oo. kapucini, a leta 1860. so popustili razdejano cerkev. Dandanes so tam še usmiljenke, ki imajo dekliške šole, lazaristi in jezuiti. Najlepša je cerkev katoliških Grkov, ki imajo tukaj tudi svojega patrijarha.

Ko je po Jezusovem vnebohodu lepo pognalo seme sv. vere na raznih krajih, ni mogel tega trpeti mlad, goreč Jud, Savel po imenu. Zato gre k velikemu duhovnu in izprosi pooblastila, da sme iti v Damask, in tam zgrabiti vse kristijane ter jih pripeljati zvezane v Jeruzalem. „In ko je bil na potu, zgodi se, da se je bližal Damasku, in nanagloma ga je obsvetila svetloba z neba. In je padel na tla in slišal glas, kateri mu je rekel: Savel, Savel, zakaj me preganjaš? On pa je rekel: Kdo si, Gospod? In ta odgovori: Jaz sem Jezus, katerega ti preganjaš; težko ti je brcati proti ostnu. — In trepetajoč in strmeč je rekel: Gospod, kaj hočeš, da naj storim? In Gospod mu reče: Vstani in pojdi v mesto, in tam se ti poreče, kaj ti je storiti. Tisti možje pa, ki so

ž njim hodili, ostrmeli so in stali, ker so sicer glas slišali, toda nikogar niso videli. Vstal je pa Savel od tal in z odprtimi očmi ni nič videl. Peljali so ga pa za roke in pripeljali v Damask. In je bil tam tri dni, da ni videl, in ni ne jedel, ne pil. — Bil je pa neki učenec v Damasku, Ananija po imenu; in Gospod mu je rekel v prikazni: Ananija! On pa je rekel: Gospod, tukaj sem. In Gospod mu reče: Vstani in pojdi v ulice, ki se imenujejo ravne in vprašaj v Judovi hiši po Taržanu, Savlu po imenu; zakaj, glej, moli. (In je videl Savel v prikazni moža, Ananija po imenu, ki je noter prišel in nanj roke položil, da bi zopet pogled prejel.) Ananija je pa odgovoril: Gospod, slišal sem od veliko ljudij, koliko hudega je storil ta mož tvojim svetnikom v Jeruzalemu. In tukaj ima od velikih duhovnov oblast, zvezati vse, kateri kličejo v tvoje ime. Gospod pa mu je rekel: Pojdi, ker izvoljena posoda mi je on, da nese moje ime pred nevernike in kralje in Izraelove otroke. Zakaj, jaz mu bom pokazal, koliko mu je treba za moje ime trpeti. In Ananija je šel in v hišo stopil in je roke nanj položil ter rekel: Savel, brat! Gospod Jezus, kateri se ti je prikazal na poti, po kateri si šel, poslal me je, da izpregledaš, in bodeš napolnjen s svetim Duhom. In zdajci so padle od njegovih očij kakor luskine, in je izpregledal in je vstal in bil krščen. In je vzel jedi in se je pokrepčal. In je bil nekaj dnij pri učencih, ki so bili v Damasku. In je précej v shodnicah oznanjeval o Jezusu, da je ta Sin Božji. Zavzeli pa so se vsi, kateri so slišali, in so rekli: Ali ni ta tisti, ki jih je preganjal v Jeruzalemu, kateri so klicali v to ime, in je zato sem prišel, da bi jih zvezane peljal k velikim duhovnom? Savel pa je čimdalje močnejši prihajal in je zavračal Jude, kateri so prebivali v Damasku, ker je trdil, da je ta Kristus. — Ko je pa preteklo veliko dnij, posvetovali so se Judje med seboj, da bi ga umorili. Savel je pa zvedel njih zalezovanje. Stregli so pri vratih noč in dan, da bi ga umorili. Vzeli so ga pa učenci po noči in ga dejali v koš in po zidu doli spustili. Ko je pa prišel v Jeruzalem, izkušal je učencem pridružiti se in vsi so se ga bali, ker niso verjeli, da bi bil učenec. Barnaba pa ga je prijel in peljal k apostolom, in jim je pripovedoval, kako je na poti videl Gospoda, in da je ž njim govoril, in kako se je v Damasku srčno obnašal v imenu Jezusovem. In je ž njimi noter in ven hodil v Jeruzalemu, in je srčno govoril v imenu Gospodovem.“ *) Tako pripoveduje sv. pismo ta imenitni dogodek. Preganjalec sv. vere je postal tukaj njen najmočnejši oznanjevalec, vojščak Kristusov, izvoljena posoda sv. evangelija. Zato je znamenit tudi kraj, kjer se je to zgodilo. Dandanes kažejo mesto čudovitega izpreobrnjenja blizu vzhodnih mestnih vrat, ki se imenujejo pri kristijanih tudi Pavlova vrata, pri domačinih pa Bab Šerkin. Vrata so velika in lepa; če tudi je bilo zidovje večkrat podrto, vendar so bila gotovo že v starem času tukaj mestna vrata. A ne daleč proti jugu so neka druga, zazidana vrata, Bab Kisân. Čital sem, da so ta vrata prava Pavlova vrata. *) Žal, da ne morem določiti tega vprašanja. Povem le, da mi je razkazovalec kazal ono mesto na južni strani vzhodnih vrat. Določneje pa kažejo tisto mesto, kjer so spustili sv. Pavla v košu čez zid, da je ušel razdraženim Judom. Ko so namreč Judje prežali na Pavla, da bi ga zgrabili in umorili, pomagali so mu kristijani, da je ubežal. Spustili so ga po noči čez zid in tako je mogel varno oditi najprej v puščavo, potem pa v Jeruzalem. Ono mesto ni daleč od omenjenih vrat proti jugu. Tukaj je širok stolp, ki se dviga čez zidovje in ima nekaj oken. Dandanes ni tukaj straže, ampak je navadno bivališče za ljudi. Tako je bilo tudi o Pavlovem času; v takem stolpu je bivala morebiti tudi tedaj krščanska družina ali pa vsaj krščanska straža. — Ko je prišel potnik le-sem, naj stopi tudi na grško pokopališče; tu kažejo grobni spomenik nekega sv. Jurija in sicer tistega, ki je po sporočilu pomagal sv. Pavlu, da je ubežal. A tam je tudi grška slika sv. Jurija, ki se bojuje z zmajem. Vsekako so tu zapletena in zavozlana različna sporočila; obče znani sv. Jurij nikakor ni pokopan tukaj.

*) Dejanje apost. 9, 3—28.

One tri dni, v katerih ni ne videl, ne jedel, ne pil, preživel je sv. Pavel v hiši nekega moža, Juda po imenu, v „Ravni ulici“. Kakor ime pravi, bila je ta ulica ravna. In popolnoma zanesljivo lahko rečemo, da je ta ulica tudi dandanes ista, kakor je bila nekdaj. Tudi dandanes je v Damasku glavna ulica, ki seza po mestu od vzhoda do zahoda, prav ravna; imenuje se še vedno Ravna cesta, arabsko „Derb el mustakîm“. Ta ulica je res znamenita, ne samo zato, ker je prav nenavadno dolga, široka in lepa, ampak tudi zaradi svetega dogodka. Na tej ulici kažejo prej omenjeno hišo Judovo, in sicer, ako greš proti jutru, na tvoji desnici. Tukaj je dandanes mala mohamedanska mo-

*) Prim. Fahrngruber, nach Jer. II. str. 234; drugače Sepp, Jerus. II. str. 255.

šeja. V krščanskih rokah je pa nekdanja Ananijeva hiša. Ta se nahaja na vzhodni strani krščanskega oddelka. V lasti jo imajo oo. frančiškani; prirejena je za kapelo. Gre se nekoliko stopnic pod zemljo in se pride v slabo razsvetljeno svetišče. Vse je preprosto, ubožno, vendar čedno. Vesel sem bil v srcu, da sem mogel opraviti tukaj sv. mašo. Misliti si smemo, da je ta učenec Gospodov veliko molil za sveto cerkev. Zato je pa tudi dosegel srečo, da je krstil Savla. Dandanes je veliko Savlov, ki preganjajo cerkev božjo: bodimo — zlasti mašniki — zvesti in vneti Ananiji, morebiti dosežemo vendar srečo, da nas Bog pošlje h kakemu Savlu, če prej ne, vsaj na poslednjo uro.

Ravna ulica v Damasku.

To so pravi sveti kraji v Damasku. Poleg teh treba imenovati kot posvečeno mesto hišo sv. Janeza Damaščana. Janez je bil rojen v Damasku okoli l. 700 in je bil plemenitega stanú. Pri arabskem poglavarju je užival veliko čast, da je bil njegov prvi svetovalec. Prišel je v poznejšem življenju tudi v sv. deželo in živel v samostanu sv. Saba. Tukaj se je stanovitno bojeval proti onim krivovercem, ki so učili, da se podobe ne smejo častiti. Pisal je razne in učene bogoslovne knjige, zato je v katoliški cerkvi v veliki veljavi. Umrl je blizu l. 760. — Poslopje, kjer je po sporočilu prebival sv. Janez, imajo sedaj v lasti oo. jezuitje, ki so si zraven pripravili tudi lep zavod. Krasen razgled je z najvišjega hodišča te hiše, vidi se po mestu in

okolici. Jezuitje še le začenjajo delovati v Damasku; upam pa, da nisem kriv prerok, ko pravim, da se bodo prav v tem mestu jako razširili. Tudi lazaristi in usmiljene sestre stojé na trdnih tleh. Te imajo velik zavod za deklice, in kar je krščanskih otrok, dohaja pač vse k njim v šolo.

In naposled — kaj je z oo. frančiškani v Damasku? Kar sem videl dobrega in lepega drugodi pri sinovih svetega Frančiška, to sem videl tudi tukaj: prostoren, prijazen in gostoljuben samostan, a še prijaznejšo in lepšo cerkev. Samostan je zidan pravilno okrog dvorišča tako, da je ob treh straneh samostansko poslopje, ob jednem — severnem — pa cerkev. Sobe ali celice so prostorne in visoke, hodniki široki. Prav vabljivo in vkusno je narejeno dvorišče. Škoda, da ni večje! Čemu? Ne za menihe, pač pa za deco, katero vzgajajo in imajo v zavodu neprestano od jutra do večera. — Cerkev frančiškanska je zidana preprosto, a je dobro ozaljšana, in lahko se je veseli katoličan, ko se mudi v njej. Ta cerkev še ni stara. Ko so mohamedanci divjali zoper kristijane, požgali in razdejali so prejšnjo cerkev frančiškansko. Ko so dobili očetje odškodnino, lotili so se druge in postavili to prijazno svetišče. Največja zanimivost v tej cerkvi je kamenita plošča na tleh moške strani blizu vrat. Tu je zapisano, da počivajo spodaj kosti osmerih frančiškanov, ki so ob moritvi l. 1860. stanovitno umrli za vero. Med njimi je tudi en Tirolec. Ker so jih mohamedanci nagovarjali, naj Kristusa kolnejo ali zatajé, in ker so ostali vsi očetje stanovitni, umrli so res za sv. vero in za Kristusa. Lahko se imenujejo mučenci. Prav tedaj, ko sem bil v sveti deželi, nadaljevalo se je zopet z natančnostjo delo, da bi se ti mučenci tudi slovesno po najvišji cerkveni oblasti spoznali za krščanske mučence. Red oo. frančiškanov v sveti deželi si prizadeva, da bi to dosegel, in upati je, da tudi dožene to stvar v čast katoliške cerkve in svojega reda.

Damask je svetovno mesto; v njem se giblje mali svet in zrcali se zgodovina od davnih vekov do novejšega časa. Preobširno bi bilo, da bi omenjal vse posamnosti, zakaj v marsičem so tukajšnje razmere podobne drugim, a nekoliko le treba omeniti.

Najprej in najlože si ogleda potnik velikanski bazar. Kaj takega nisem videl niti v Kajiri. Bazar je nekako mesto samo záse; tu je ne samo kupčija, ampak različni obrti od navadnega mizarja in čevljarja do umetnega zlatarja so tukaj zastopani. Oni del, ki je na Ravni ulici, ima visoko streho.

Četrt ure hoda je ves prostor pokrit. Kakšni prizori, kadar je tu notri gneča! Z zanimanjem sem gledal zlasti dela kovinska, n. pr. dragocene pladnike, ki so okrogli in široki

Prizor na Libanonu.

kakor male mize in krasno izdelani. Prav v tem je delo Damaščanov na vrhuncu. Zanimalo in veselilo me je, ko sem slišal, da so zlatarji menda večinoma katoličani. Veličastna je v tem delu mesta velika tržna lopa Assad-ova

že stara, o kateri je pripovedoval razkazovalec mično zgodovinsko dogodbico. — Prava krasota Damasku je „Velika mošeja“, biser jutrovskih zidav. Mošeja je 131 *m* dolga, 38 *m* široka in se blišči v marmornem krasu. Mohamedanci so nanjo jako ponosni. Nekdaj je bil tukaj poganski tempelj, potem je stala krščanska cerkev, in kdo vé, kako dolgo bode tukaj vladal pol-mesec. — Dokaj mogočna se vidi od daleč tudi mestna trdnjava ali c i t a d e l a. Zidana je v 13. stoletju. Tukaj je rešil poveljnik Abd-el-Kader l. 1860. ob moritvi veliko kristjanov (dragoman je zatrjeval, da 6000, a bilo jih je še več). — Kdo bi naštel razne mošeje, opisal kopališča, narisal trge! Ne smem prezreti, da imajo v Damasku zedinjeni ali katoliški Grki veliko krasno cerkev, katero sem zares občudoval. Vrata so obložena s čudovito obdelano damaščansko ploščo, stebri so močni in lepi, les umetno izrezljan — vse kaže bogastvo in priča, da je ta cerkev dostojna za patrijarha, čegar je. Zraven cerkve je veliki patrijarhov dvor.

Ako hoče romar pregledati celo mesto, naj gre kvišku ob gori Kasijûnu, kamor se gre po lepih ulicah. Pride se na mohamedansko pokopališče in se prav lahko ogleduje svet na vse strani. Zares čaroben je ta razgled. Tu gledaš največje stavbe v mestu, oziraš se na podolgasti kos, ki sega na jug in se zove Meidân, gledaš na jugozapad, kjer gre pot v Jeruzalem in koder je hodil sv. Pavel, pozdravljaš veličastni Antilibanon, in hrepeneč meriš tudi neprozorno planjavo na vzhodu, kjer leži puščava, sredi nje pa kraljeva Palmira. Mika te, da bi šel tje, a pot je težavna, dolga in draga; navaden potnik se ji mora odreči. Zdi se mi, kakor bi še sedaj gledal s Kasijûna v bujno jutrovsko mesto; kajpada se vriva v to živahno spominjanje tudi želja, da bi zopet prišel tje, radovat se krasote jutrovskega sveta.

Naposled idimo še nekoliko iz mesta v okolico, predno se popolnoma ločimo od njega. Dobro uro na poti v Jeruzalem, t. j. proti jugozapadu, leži v nekem mohamedanskem selu velika groblja razvalin, ki se imenuje D ê r R a j j e, t. j. „samostan prikazni“. Razvaline pokrivajo kos zemlje kakor veliko njivo. Ves svet je vzvišen nad drugimi tlemi. Vidi se zidovje in opažajo se ostanki obdelanih kamenov. Brez dvoma je bilo tukaj nekdaj poslopje in sicer pravilno zidano; toda kakšno, ali edino samostan, ali edino cerkev, ali oboje skupaj, to bode pač razkrilo preiskovanje. Lahka ni ta stvar, zakaj svet bi bil drag, ko bi ga kdo hotel ku-

piti; mohamedanci bi menili, da kdo išče zakladov, ako bi preiskoval tla. Vendar bi bilo koristno preiskati, kolikor bi se dalo. Mislim, da ni predrzno izreči misel, da je sveti Pavel na tem mestu videl prikazen, in ne pri jutrovih vratih mesta. Zakaj prihajal je iz Jeruzalema in se bližal mestu s te strani, ne pa z vzhodne. Tudi ni rečeno v sv. pismu, da je videl prikazen zraven mesta, marveč sv. pismo pravi, da se je Savel bližal Damasku, ne da je bil že došel k mestu. Bližal se je pa na tako dolgi poti (več dnij hoda) tudi, če je bil od mesta eno ali poldrugo uro. In ime „samostan prikazni", ali ne spominja samo ob sebi na prikazen Pavlovo? — Bodisi kakor koli, vsaj nekoliko sem hotel to vprašanje omeniti in pokazati, da sem pazil na taka mesta, ki so imenitna za razlago sv. pisma in sem se trudil spoznati, kaj pravi poročilo, kakšen je kraj sam na sebi, in kako se vjema oboje z besedami sv. Duha.

Ni čuda, če se ti tak kraj, kakoršen je Damask, vleže na srce in le težko misliš na ločitev. A če tudi greš težko, če tudi se ločiš nerad, iti vendar moraš na pot, ki te vodi nazaj — nazaj proti domovini.

Ob tej priliki pa stopiva, prijazni čitatelj, še do nekega čuda sirske dežele, ne iz sedanjosti, ampak iz poganskih časov, oglejva si vsaj mimogredé z velikanskimi razvalinami in čudovitimi ostanki napolnjen **Balbek!** Ko si se pripeljal nazaj v Štoro, prestopiš na drug voz in se popelješ po lepi pokrajini v staro solnčno mesto. Že ime Balbek spominja malika Bala, ki je bil Bog solnca. Častili so tega malika po božje in mu sezidali velik tempelj. Ob času Grkov in Rimljanov so imenovali to mesto Heliopolis, kar pomeni po naše solnčno mesto. Mesto je gotovo silno staro, kar pričajo ogromne zidine, kakoršne so bile le v prav starih časih v navadi. Vendar je večina tega, kar se še dandanes vidi v Balbeku, iz rimskih časov in narejeno po Gospodovem rojstvu. Arabske pripovedke pravijo, da je kralj Salomon s pomočjo duhov napravil te velikanske zidave.

Ko si se vozil mimo več vasij in tudi mimo maronitovskega mesta Zahle, ki šteje 15.000 prebivalcev, pridemo naposled v dokaj zapuščen kraj pred Libanonom. Nekoliko vzvišen kraj ali grič je bil nekdanji mestni grad, „akropola", na katerem so razvaline dveh velikih templjev: večji je bil menda tempelj Jupitrov, manjši, nekoliko proti jugu, pa solnčni tempelj. Neki majhen tempeljček je bil pod gričem. Med razvalinami velikega templja Jupitrovega

(na južni strani) je šest velikanskih stebrov, po 19 *m* visokih in polsedmi meter v obsegu. Dasi je bil drugi (južni) tempelj manjši, vendar se je ohranil bolje: na dveh straneh še stojé stebri s početnimi ploščami vred.

Dasi pa potnik kar strmi nad temi mogočnimi zidinami, vendar vidi še bolj velikanske stvari spodaj v ozidju akropole. Tu so na severozapadu in na zapadu v zidu tako ogromni štirivoglati kameni, da ne moremo umeti, kako so jih obdelali in sem gori spravili. Na zapadu so trije kameni, katerih vsak meri malone 20 *m* v dolžini in 4 *m* na širjavo. Naj si misli bralec, kako bi on spravil tak kamen v zid in ga vzdignil šest metrov visoko! Če je zgornji tempelj iz rimskih časov, ne velja to o teh kamenih. Sepp trdi naravnost, da so ti kameni skoro tako stari, kakor babilonski stolp. Ljudje, ki so tukaj zidali, imeli so kamen blizu. Še dandanes se vidi, kje so ga lomili, ker tam je še neodrezan kamen-orjak nad 21 *m* dolg, in 4 *m* visok. In kako so ti kameni položeni drug na drugega! Niti noževe ostrine ni mogoče vtakniti tje, kjer se sklepa kamen s kamenom. Možje, ki poznajo zgodovino in stare spomenike, trdé soglasno, da se kaj takega nikjer na svetu ne nahaja. Le v egiptovskih Tebah so zidine, ki se merijo s temi. Ko to gleda človek, mislil bi v resnici, da so živeli nekdaj drugačni ljudje, orjaki, proti katerim smo mi pravi pritlikavci, kakor so tudi naše zidine majhne in lahke v primeri z onimi starimi.

Naj romar ne zamudi lepe prilike, da bi si ne ogledal Balbeka, kadar gre v Damask ali iz Damaska. Saj tudi katoliški duhoven lahko mašuje pri katoliških Maronitih ali pa pri jezuitih v Zahli.

Vrnivši se v Štoro, obrnemo se proti Bejrutu. Ko smo bili v Damasku, imeli smo najlepše vreme. Ko pa gremo sedaj čez Libanon, dežuje prav drobno, in hladna sapa nas opihava. Ker je vožnja čez to gorovje dolga, porabiva to ugodno priliko, da se pomeniva malo o podnebju in vremenu v sveti deželi.

Sveta dežela je bolj proti jugu kakor najgorkejše evropske dežele. Vendar ni toplota počez tako huda, kakor bi kdo mislil. Lahko se reče, da je podnebje milo in prijetno. Seveda je vroče v nižavah, kakor v Jordanovi dolini in tudi na saronski planjavi, a v višjih krajih, kakor v Jeruzalemu, Betlehemu, Nazaretu je mnogo hladneje. Tudi tam se vrsté letni časi, vendar sta pomlad in jesen

jako kratki. Zato govori sv. pismo zlasti le o dveh letnih časih, o poletju in zimi. Kadar je pri nas začetek pomladi, prihaja tje že poletje. Sredi aprila poneha dež, gorkota hitro raste in v maju je jako vroče. Trava in drugo zelenje ovene, razven nekaterih dreves, trte in prosa. Žito je zrelo in se požanje v nižavi v drugi polovici aprilovi, v gorah pa še le v začetku junija ali konec maja. V vročini mlatijo, ali bolje, manejo žito. Tudi poleti so noči hladne, celó mrzle, zato se nareja močna rosa, ki je neizmerna dobrota za sveto deželo. Brez rose bi se vse usušilo. — Ko so vinorejci meseca septembra pobrali grozdje, pride v oktobru prvi ali zgodnji dež, ki namoči zemljo, da se lahko seje ozimina. Huje ali stalno dežuje v novembru in decembru, pozneje pa nekaterekrati tudi sneži in dela se led. O božiču leta 1891. je bilo veliko snega v Jeruzalemu, a kmalu je skopnel, kakor pri nas, če zapade zgodaj. Polagoma prestane dežiti, polje in gora zelenita, felah seje jaro žito in se pripravlja za žetev ozimine. A še pride nekaterikrat dež in primoči setvi. Tedaj je najlepši čas, ki ga hvali tudi ženin v visoki pesni (2, 11—13): „Zima je že minila, dež je jenjal in prešel; cvetlice so se prikazale v naši deželi, čas obrezovanja (trte in drevja) je prišel, grlični glas se je zaslišal v naši deželi. Figovo drevo je zagnalo svoj sad, cvetoči vinogradi so zadišali.“

Tudi nam zadiši cvetje, gredočim zopet navzdol proti morskemu mestu. Ko gledamo morje, veselimo se ga, in radovedni izkušamo opaziti tisto ladijo, ki nas ponese proti ljubi domovini ali pa še naprej proti severu. „Jeruzalemski romar“ končava s tem svoje potovanje po sveti deželi. Z dragim bralcem si oglejva sedaj še deželane, ko sva si ogledala deželo samo.

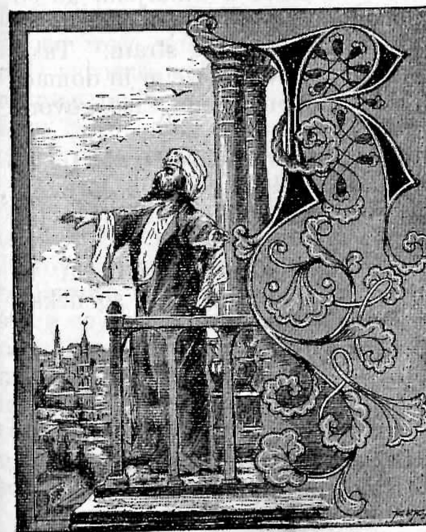

„Pred njim (Mesijem) bodo padali Etijopci.“ Ps. 71, 9.

VI. del.

Prebivalci svete dežele.

1. Kateri in kakšni prebivalci so sedaj v sveti deželi?

Radi bi povedali še veliko, veliko o sveti deželi, a bralcem se skoro gotovo že mudi in tudi nam je prostor pičlo odmerjen. Vendar še nekatere reči treba povedati. Naše popisovanje sv. dežele in svetih krajev bi bilo nepopolno, ko bi se ne ozrli natančneje tudi na prebivalce, na ljudi, katere srečuje popotnik. Saj je zemlja sama vendar-le mrtva, ali vsaj brez glasú, brez čuta: ljudje pa jo oživljajo, ljudje so v vsaki deželi glavna stvar. Sicer je zahteval namen te knjige, da smo popisali najbolj kraje in sveta mesta, da smo se spominjali onih svetih oseb, ki so posvetile te kraje, prezreti pa nikakor ne smemo sedanjega rodú, ki tam prebiva.

Omenili smo že, da je sveta dežela imela že več gospodarjev, pa tudi razne ljudi za prebivalce. Posebno čudno je, kako je huda kazen božja razgnala in razkropila Jude iz njih dežele. Nekoliko jih je morda ostalo še vedno, bodisi v mestih, zlasti v Tiberiji, bodisi po samotah, toda primeroma malo. Lahko se reče, da so Judje pregnani iz svoje nekdanje dežele. Kdo pa je prišel na njih mesto?

Težko je reči, kateri narod, katero pleme je sedaj prav za prav domače pleme. **Sirci** so pač v največjem številu, zlasti zunaj mest. Sirci so namreč narod, ki so imeli nekdaj tudi svoj sirski jezik. Kot najbližji sosedje Izraelcev so bili ž njimi vedno v dotiki, in Izraelci sami so imeli take neugodne razmere, da niso govorili ob Gospodovem času svojega pravega, hebrejskega jezika, ampak neki jezik, jako podoben hebrejskemu, ki se imenuje aramejski. Tako ni težko umevati, da so Sirci in Aramejci silili za Izraelci sem v deželo in da so obdelovali polje, kolikor so mogli. Silil je v deželo tudi grški in latinski jezik, pa ni se mogel ukoreniniti. A ko so prišli v deželo **Arabci** z Omarjem, ko so jo podjarmili, premagal je polagoma lepi in gibčni arabski jezik poprejšnji sirski in se razširil na vse strani. Tako vlada dandanes arabski jezik tam kot edini deželni in domači jezik. Celó Judje ga rabijo, če tudi doma sami zase govoré kak drug jezik.

Pravi Arabci pa so tako imenovani **Beduvini.** Ti prebivajo največ na jutrovi strani svete dežele, ob Jordanu in onkraj Jordana. Težko je povedati, koliko jih je, ker jih pač še nikdo ni štel.

Gospodarji svete dežele so dandanes **Turki.** A le malo jih je v deželi; ponajveč so v mestih, kjer so nekateri uradniki, drugi morebiti vojaki.

Dalje so v sveti deželi **Grki** (ne oziram se na vero), ki se pečajo največ s kupčijo in so torej po mestih, a tudi teh je le malo. Koliko je med menihi Grkov, ne morem povedati.

Na severu svete dežele so **Druzi** in **Maroniti.** Oboji govoré dandanes arabščino, po veri pa so različni.

Izmed **naseljencev** imenujem Nemce, ki so pri Kajfi, Jafi, Jeruzalemu, Kubêbi; Lahe, ki se pečajo s kupčijo; Francoze, katerih je pa malo, in Ruse, ki se precèj trudijo, da bi se ustanovili in razširili.

Vseh prebivalcev utegne biti nekoliko nad pol milijona, torej nekaj več kakor na Kranjskem.

Po veri so prebivalci večinoma mohamedanci, kakih 350—400 tisoč jih je. Judov je kakih 60 tisoč, nezedinjenih Grkov kakih 30.000, katoličanov menda tudi toliko, 6000 Druzov, 8000 metavilcev ali metualcev (neka vrsta nevercev, ki so podobni mohamedancem), 2000 je armenskih kristijanov.

Ti prebivalci so deloma po vsej Palestini razširjeni, n. pr. mohamedanci, večinoma tudi Judje, Grki in nekoliko katoličani, deloma so na posebnih krajih, kakor Druzi.

V Palestini nahajamo večja mesta, kakor Jeruzalem, Naplus, Hebron, Jafa, Kajfa, Safed, in pa sela ali vasi. V posameznih hišah ne prebivajo, kakor pri nas pogostoma. Jako redko se dobi kaka posamezna hiša, k večjemu kaka stražnica ali khan; kajpada zaradi nevarnosti ne marajo ljudje bivati v takih bivališčih. Hitro bi tako hišo oropali in požgali.

Zanimivo pri mestih in selih je to, da niso v ravnini. Pri nas zidamo najrajši, bodisi hiše ali vasi — v ravninah. Tam pa so hiše ali vrh gričev ali so pa vsaj naslonjene na hribe in gore. Romar se čudi, ko prehodi najlepše ravnine, pa ne sreča niti sela, niti hiše. Tudi ta navada je pač zaradi varnosti, zakaj lože se je braniti na višini, kakor na ravnem polju, potem pa tudi zaradi deževja. V pozimskem času bi bila mokrota v ravnini za slabe hiše velika nadloga, a z bregov se hitreje odteka in suši.

Pri vseh tamošnjih prebivalcih, ki niso tam le za nekaj časa ali kot tujci, opažamo nekak občen značaj, bodisi v telesnih in dušnih lastnostih, bodisi v vedenju in oblačilu. Jutrovec se lahko razločuje od nas Evropcev. Ker je tam bolj vroče kakor pri nas, zato so bolj zagorele kože; postave so različne, vendar največ precèj visoke; debelih ljudij ni toliko najti, kakor pri nas po mestih; visokih žensk pa nisem videl, kakor so sploh tam ženske po postavi slabše in manj čedne kakor moški. Vzrok je ta, da morajo mnogo trpeti in trdo delati. Tudi se hitro starajo. Vendar o tem ne morem soditi, ker po navadi ostajajo ženske doma, posebno bogatejše, in jih torej popotnik ne vidi po ulicah.

Jutrovci so tudi bolj vroče krvi, nego smo po navadi mi, hitro se vzburijo, zjezé, skregajo in pri tem strašno kričé drug na drugega. Seveda se tudi udarijo, včasih celó ubijejo, ali navadno iz drugih vzrokov kakor iz jeze. Zdi se, kakor bi se s tem ohladila jeza, ko vpijejo in si žugajo. Pri nas pa ostane v srcu neko žêlo, ki naganja k maščе-

vanju. Vendar se tudi jutrovec večkrat grozno maščuje, kakor učé vzgledi.

Čudno je pri tistih jutrovcih, kateri bivajo v onih krajih, da so res udani lenobi, h krati pa opravljajo včasih najtežja dela in s toliko potrpežljivostjo, kakoršne bi ne našli pri nas. Mož si oprta breme, da se ga ustrašiš, gre dneve in dneve peš in bos. A drugič lenari še dalje. Jutrovec je jako dobičkaželjen: denar in denar, to je njegova želja, to so njegove sanje; za dobiček stori vse, ako si ne obeta dobička, tedaj je kakor les. Od todi izvira ono nadlegovanje, ki je romarjem tako sitno, da hočejo imeti vedno več, kakor je zmenjeno, tako zvani „bakšiš“; zato radi goljufajo in besede ne držé, če morejo izviti s tem več plačila. Zato mora biti romar vedno previden.

Ljudje so bistrega duha, lahko se učijo, posebno jezika in računstva, in si dobro zapomnijo. Posebno radi se pogovarjajo. Predno kaj storé, letajo okrog in se menijo; kako dolgo trpi, predno se domenijo! Reda in točnosti ne poznajo.

Obleko imajo vsi domačini dolgo, ali vsaj čez kolena. Glavni deli **moške obleke** so: 1. srajca, ki je bela in iz bombaža, spredaj prerezana, kakor pri nas; 2. navadna suknja, ali vrhna obleka, ki pa ni iz sukna, ampak iz raznega pisanega blaga, jako preprosto narejena, da se le malo loči od srajce; seza do kolen ali še dalje; 3. plašč iz kamelske ali kozje dlake, jako trden, pa lahek, velik kakor rjuha; na vrhu je prirejen tako, da se prime pleč in da se vtaknejo skozenj roke. Večinoma je progast, sestavljen iz belih pa temnejših kosov. Ta plašč je za one dežele jako potreben in koristen. „Jeruzalemski romar“ ga je sam nosil nekaj časa in bil ž njim posebno zadovoljen. Na glavi ima jutrovec tarbuš (rdečo kapo), okoli katerega je ovita bela ali pisana ruta, in to se imenuje „turban“. V raznih krajih ima turban razne barve. Mnogi nosijo samo tarbuš. Judje pa nosijo najrajši kape iz kožuhovine.

Tudi **ženske** nosijo srajco, pa z dolgimi rokavi, katere zavihajo pri delu; v njih imajo shranjene svoje potrebne stvari, kakor denar ali kaj enakega. Potem pa imajo menda v obče neko zgornjo obleko, blizu tako, kakor je pri nas navadna, pa ne stisnjeno okrog pasú, ampak je iz cela in spredaj odprta. Vrh te obleke imajo, ako niso jako ubožne, še ženski plašč, ki se dene čez glavo, prav tako, kakor so čitatelji videli naslikano Mater Božjo. Ta plašč je ali bel,

ali temnovišnjev ali črnikast. — Moški in ženske imajo čez pas dolgo in zvito ruto, na nogah pa lahke opanke, ako ne

Pri studencu. — Podoba noše v sveti deželi.

hodijo bosi. Vsa obleka je torej bolj lahka, odprta, le glava je bolj zavita kakor pri nas. Tudi nosijo ženske — a ne

vse — zagrinjalo, pisano ali temno, čez obraz. Seveda imajo bogatejši in pa v raznih krajih še druga oblačila, a vsega ne moremo popisati.

Stanovališča jutrovcev so tako različna kakor pri nas: nekatera po malih selih so tako ubožna, slaba, zamazana in grda, da bi težko pes v njih prebival; v mestih pa so nekatera krasna, da se jim še Evropci čudimo. Na snažnost ne pazijo radi, a kjer so imovitejši in imajo po tleh preproge, ne trpé, da bi se niti najmanj umazala. V jedi in pijači so zmerni, zlasti v pijači. Nobenega pijanega jutrovca ne vidiš na ulici. Jed imajo tu pa tam jako revno in slabo. Ne sedajo tako k mizi, da bi prišli na njo zabeljeni žganci, kakor pri nas, ampak kar ravno dobé, vtaknejo v usta, bodisi sadje, ali kaka sladkarija, katero imajo radi, ali kavo in pa — tobak. Kava in tobak sta za jutrovca najbolj imenitni stvari za uživanje. Kadar pa imajo ljudje dovolj mesa ali kaj drugega, takrat pa neki — kakor sem slišal in čital — jako veliko pojedó. Par možakov spravi hitro kozliča pod streho. Jedó toliko časa, da nimajo več, potem pa zopet stradajo. — Umeva se pa samo po sebi, da tudi jutrovci niso vsi po enem kopitu, marveč velja ta opis le o večini ljudij ali o njih občnem značaju.

2. Prebivalci mesta Jeruzalema.

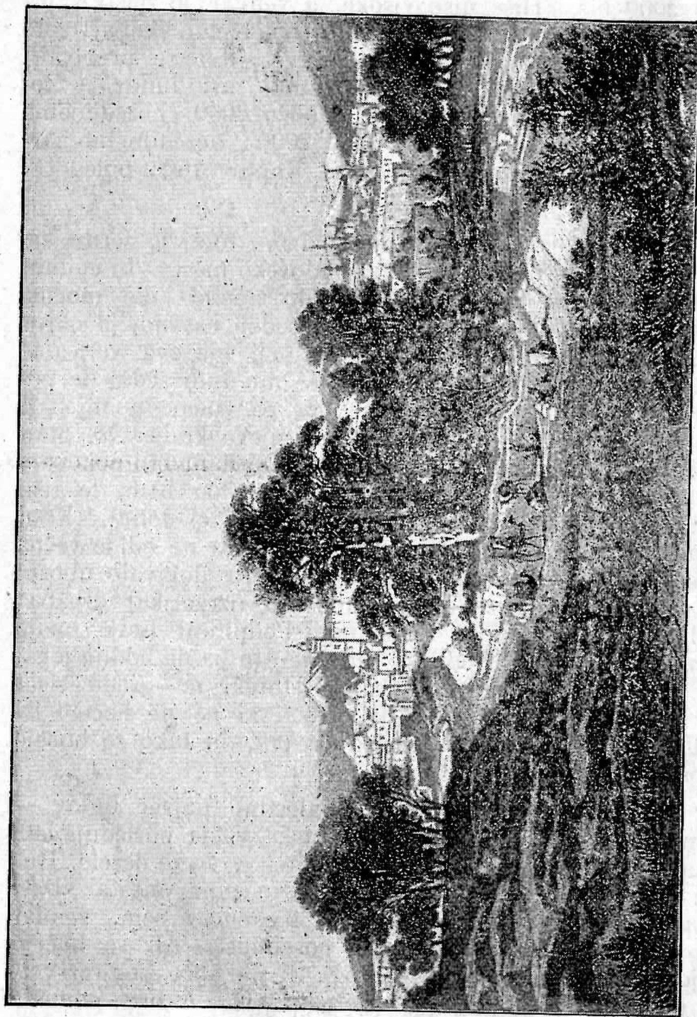
Med vsemi svetimi kraji je Jeruzalem najimenitnejši. Romar se mudi navadno v Jeruzalemu tako dolgo, kakor na vseh drugih krajih skupaj. Zato naj se ne zdi nikomur čudno, da pišem o prebivalcih tega mesta še posebej. Saj sem prav Jeruzalemčane spoznaval najbolje, zato jih morem tudi najbolje popisati po svojem opazovanju. Potem velja o drugih prebivalcih svete dežele večinoma to, kar velja o jeruzalemskih, in naposled je najbolje, da popisujem prebivalce nekako po istem redu, kakor sem deželo in kraje same. Jeruzalemčanov — kdo bi jih ne želel poznati, njih, ki hodijo dan na dan po stopinjah in po sledovih Jezusa Kristusa! — Žal, da jih hodi največ samo telesno, ne pa dušno in po resnici. Žal, da je tudi dandanes največ Jeruzalemčanov od Zveličarja tako daleč, tako ločenih, kakor so bili nekdaj, ko je živel in učil Gospod v mestu.

Koliko je prebivalcev v Jeruzalemu? Natančno pač ni mogoče povedati. Rekli so mi v Jeruzalemu, da jih je kakih 50.000; to se mi zdi najverjetneje. Drugi so mi povedali mnogo večje število, do 70.000, a to se mi zdi pretirano. Kar je Jeruzalema v obzidju, ni nikakor veliko, marveč srednje mesto kakor Ljubljana. Težko, da bi bilo tukaj več, nego 2000 hiš. Hiše niso visoke, a vendar je zlasti v judovskih bivališčih jako veliko ljudij natlačenih skupaj; zato menim, da je prvo število dokaj pravo. Ker se prebivalci najbolj ločijo po veri, ločimo jih tudi mi: Judov je čez 32.000, mohamedanske vere jih je blizu 8000, nezedinjenih Grkov čez 4000, katoličanov nad 2000, nezedinjenih Armencev nad 500, protestantov 300, Koptov 100; poleg teh so še drugoverci.

I. Največ je v Jeruzalemu Judov, torej je Jeruzalem tudi dandanes v pravem pomenu judovsko mesto. In čudno! Prav v novejšem času je njih število zrastlo tako močno, da so res napolnili Jeruzalem in se sedaj naseljujejo okrog njega. V Jeruzalem vleče Juda najbolj njegova vera: to mesto mu je kraljevsko mesto, in če mu tudi sedaj ne ponuja nič prijetnosti, nikake časti, pa ga vnema upanje, da se bode začelo kdaj v Jeruzalemu Mesijevo kraljestvo. Stari Judje silijo v Jeruzalem, da bi tukaj umrli in bili pokopani v dolini Jozafat. Zakaj nekateri mislijo, da bodo le tisti vstali k večnemu življenju, ki počivajo v tej dolini. Kdor pa počiva tukaj, tisti vstane gotovo, njemu ne odide večna sreča. Mnoge vleče sem podpora, katero dobivajo ubožni Judje v sveti deželi. Velika „judovska (izraelska) družba“ pošilja obilo denarja v Palestino. Podpirani Judje imajo dolžnost, da molijo, hodijo v sinagogo in pa da hodijo jokat pod tempeljsko zidovje. Nekateri starčki ne gredó sicer radi v Palestino, a pošljejo jih otroci, ki se jih hočejo iznebiti. Dadó jim nekaj denarja za pot, in tako se hočejo oprostiti „nadloge“.

Dandanes je pa spravilo v Palestino največ Judov — izganjanje z Ruskega. Ker jih je ruska vlada poslednja leta izgnala veliko, šlo jih je mnogo od teh v sveto deželo. Ruskih Judov kar vse mrgoli po mestu in zunaj mesta. Dasi je prav naravno, da pride mnogo izgnancev sem, vendar se zdi to nekaterim zgodovinska posebnost. Ali se hočejo Judje zbrati zopet v večjo enoto? Ali jih hoče Bog razsvetliti, da bodo spoznali Zveličarja? Kdó vé! A brez pomena ni to naseljevanje v sveto deželo, kjer morajo mnogo stradati, ne morejo si pa pridobivati bogastva, kakor v krščanskih deželah, n. pr. pri nas v Avstriji.

Večina Judov stanuje na vzhodni strani Sijonske gore in dalje proti hribu Moriji ali sedanjemu Haramu (Omar-

Damask s severo-vzhodne strani.

jevi mošeji). Tukaj so gosto natlačeni, kakor bi jih veter nosil na kup. Tu je pač veliko revščine in nadloge: stano-

vanja so majhna in temna, vse je zaduhlo in smrdljivo. Zato pa srečavaš tudi blede obraze, vidiš čudne, neprijazne poglede, da jo nagloubereš naprej po ozkih ulicah mimo prodajalnic, delalnic ali zaprtih hišnih vrat. Sicer pa niso Judje samo na Sijonski gori, ampak so raztreseni po vseh mestnih delih, kolikor sem se mogel prepričati. Videl sem, kako so zidali tudi zunaj mesta; nove hiše niso velike, pa so vendar čedne in narejene na pol po evropsko. Ne vem, ali sem prav opazil, ali ne, a zdelo se mi je, da so zidarji-delavci bili mohamedanci. Jud je delo le nadziral. Pač povsod ista pesem, da Jud ne dela rad. A resnico treba vendar le povedati vso: po mestu sem videl judovske delalnice za lesni obrt. V Jeruzalemu sploh se namreč izdeluje mnogo rečij iz lesa (posebno oljčnega), n. pr.: škatlje in škatljice, vsakovrstno orodje, noži za papir, potem pa rožnih vencev brez števila, križev in križcev, s kratka, kar se more količkaj rabiti. Posebej se izdelujejo še judovske svete stvari, kakor n. pr. nekaka vretena, v katerih so dolge pergamentne proge in na njih napisani kosi sv. pisma v hebrejščini. Rad bi se bil prepričal, ali delajo Judje sami tudi križe in rožne vence, pa nisem mogel videti. A vse mi kaže, da tudi Judje izdelujejo take reči, ker se jih neznano veliko proda romarjem. Nekega dne mi pride mlada Judinja ponujat takih rečij. Radoveden sem bil, kaj ima, in razložila mi je najprej judovske predmete: papirje z judovskimi napisi, kose iz sv. pisma, škatljice itd. „Glejte“, mislil sem si, „ta pa še misli, da sem Jud.“ Menda jo je to še bolj potrdilo, ker sem se zanimal za judovsko ropotijo in pokazal, da razumem hebrejske napise, pa tudi govoril nemško, kar je dobro znala. A dasi je gledala tako dobrosrčno, cenila je vendar svoje reči drago in nisem bil zadovoljen s ceno. Pozneje pride njen brat, prinese mi one predmete, ki sem jih želel, za mnogo nižjo ceno.

Hodeč semtertje po mestu in opazujoč gibanje na ulicah, sodil sem, da so Judje mirni in krotki ljudje. A njih gibanje je živahno; tudi ni videti, kakor bi bili pobiti, da bi čutili svoje žalostno stanje, ali da bi se klanjali mohamedancem, ki so njih gospodje. Prav ponosno stopajo med drugimi ljudmi; menda se zavedajo, da so v mestu najmočnejši, ker jih je največ.

V obče so Judje manjše postave kakor mohamedanski Arabci. Moški nosijo za pokrivalo bodisi tarbuš ali rdečo kapo, bodisi kak pisan ovoj, zlasti pa kučmo (rusko) ob

sabotah. Ženske nimajo nič posebnega v obleki. Zakrivajo obraz redkeje kakor mohamedanke; vendar je na jutrovem — rekel bi — nekaka postava, da si zakriva ženska obraz: menda imajo tudi nekatere Judinje to navado. — Ne bile bi prave ženske, če bi ne imele rade lepe obleke. Zlasti ob sabotah je po cesti zunaj Jeruzalema polno Judinj, ki so v ličnih, pisanih oblekah.

Večinoma imajo Judje, moški in ženske, neko tanko polt; zlasti v mladosti se ti zdi lice skoro prozorno, kakor bi videl takoj pod kožo rdeče meso. Ne vem, od kod je to, a na tem se kmalu spozna Jud ali Judinja.

Pravili so mi, da so Judje v Jeruzalemu jako malo priljubljeni. Posebno mohamedanci jih ne marajo. Nisem videl, a slišal sem, da se mohamedanski dečaki kaj radi spravijo na judovskega, ako ga dobé samega, in se ne bojé drugih Judov: otepejo, opljujejo in ozmerjajo ga, da ima dovolj. Tudi turška vlada ni prijazna Judom. Poslednja leta je izdala ukaze zoper naseljevanje judovskih izgnancev, pa ukazi so malo pomagali. V Jeruzalemu jim vlada ne gre na roko; pa saj tudi drugim prebivalcem ne gre na roko, ampak rajša jemlje iz roke.

Ne smete misliti, da je med Judi natančna edinost. V Jeruzalemu razpadajo nâ več strank ali ločin. To ni težko umeti, ker so prihajali v Jeruzalem iz raznih dežel in ob raznih časih. Takih Judov pač ni v Jeruzalemu, ki bi se bili ohranili od nekdaj tukaj: kar jih je, prišli so od drugodi. Večja truma Judov je prišla v Jeruzalem l. 1497., ko so jih pregnali s Španskega. Tudi po drugih deželah nahajamo „španske Jude“, ki so potomci nekdanjih pravih „Španjolov“. Potomci teh Judov so še dandanes med seboj v tesni zvezi in so nekaka skupina: imenujejo se Sefardim. Ta beseda pomeni ljudi z zapada, kar so ti Judje v resnici. Sefardim so pravi turški podložniki, a drugi Judje so podložni tistim državam, iz katerih so prišli. Vendar imajo prvi tudi neko svojo oblast ali upravo; turška vlada priznava njih samostojnost. Imajo poglavarja, ki se imenuje Kakam in ima pravico, da ima svoje orožnike. Kakam vodi občino in jo brani proti drugim družbam. Njih noša je popolnoma jutrovska: ženske se zavijajo v dolgo haljo, a obrazov neki ne zakrivajo, ker tega niso dovoljevali prejšnje čase Turki, da bi se tako ločile judovske žene od mohamedanskih, ki so zakrite. Njih domači jezik je španska hebrejščina, a v obče znajo vsi arabščino. Večinoma so imoviti; imajo, a tudi skrivajo denar. Njih molitvenica ali sinagoga je blizu Omarjeve mošeje, na „mejdanu“, kjer je nekdaj stala sloveča rabinska šola.

„Aškenazim“ pomeni ljudi, ki so iz severnih dežel. Tako imenujejo one žide, ki prihajajo iz Rusije, s Poljskega, iz Avstrije in Nemčije. Dandanes je število teh največje, ker prihajajo neprestano novi naseljenci, kakor smo že pravili. Ti imajo — kakor bi rekli — poljsko ali rusko judovsko nošo, zlasti ob sabotah: dolgo suknjo, nizek črn klobuk, posebno pa kučmo. Pri moških je tudi zanimivo, da imajo spredaj poleg ušes precèj dolg šop lâs, ki je navadno zavihan. Ženske ljubijo pisano oblačilo; jako pridne so in pletejo od jutra do večera. V obče se ne more jeruzalemskemu židu nikakor očitati, da je len, kakor mohamedanec.

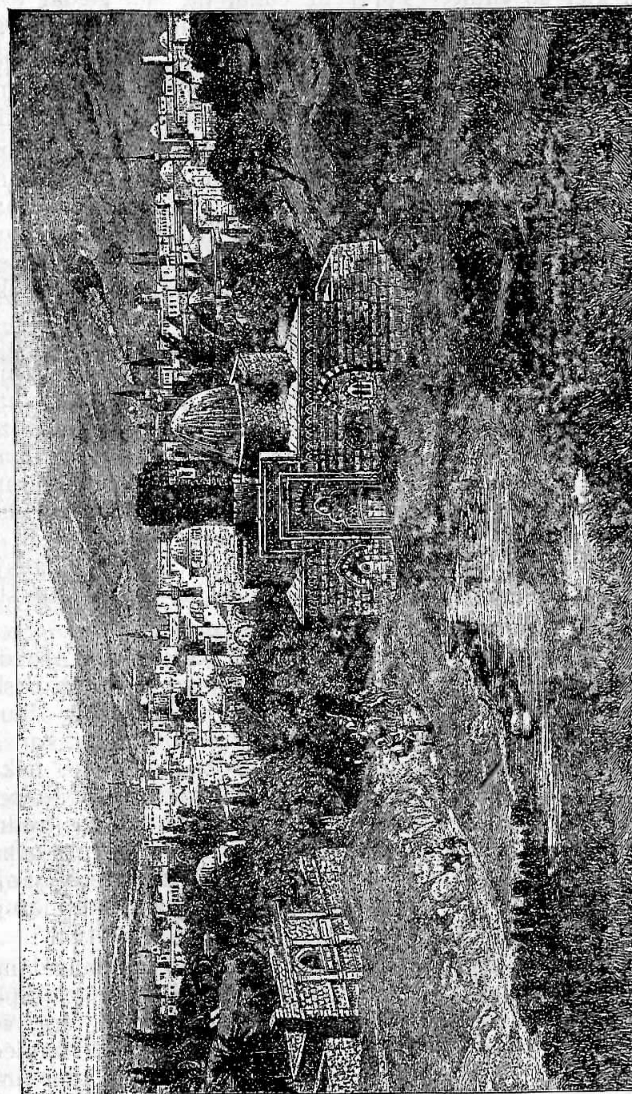
Aškenazim niso pod turško vlado, kakor Sefardim, ampak so v varstvu konzulov iz svoje domovine. Lahko si mislimo, da imajo ž njimi dovolj opravila, ker se jako radi prepirajo, tožarijo in hodijo za priče. Tu zvedó mnogo novic, katere potem z veseljem pripovedujejo znancem in sosedom.

Vera teh Judov je dokaj enaka. Tudi Aškenazim hodijo v sinagogo. Ne vem prav, imajo li dve ali tri; v kakih dveh sem bil sam. Čudno spreleti človeka v teh prostorih. Sinagoge so sicer lepe, toda popolnoma podobne navadnim sobanam. Nekaka prižnica je pripravljena za onega, ki čita sv. pismo in moli. — Vsi židje imajo knjige starega zakona za svete knjige. Skoro še bolj pa čislajo ustno sporočilo, ki je zapisano v „talmudu“. Talmud se imenujejo judovske bukve, v katerih so zapisana razna sporočila, dogodbe, nauki itd., ki se nekoliko naslanjajo na sveto pismo. A to, kar je v njem, ni nikakor od Boga. Mnogim je talmud nad vse: čitajo ga in se ga učé, kakor bi bila čista božja beseda. In vendar so v njem mnoge prazne pripovedke; kakor nekateri trdé, so v talmudu celó nauki, škodljivi za človeško družbo.

A še neka vrsta Judov je v Jeruzalemu, ki se pa od prejšnjih dveh vrst jako loči; to je ločina Karaitov. Ime pomeni take, ki čitajo, ker namreč čitajo sveto pismo. Karaiti popolnoma zametujejo ustno sporočilo, ki je v talmudu in priznavajo samo sv. pismo, posebej še Mojzesove bukve. Karaiti so bolj omikani kakor drugi Judje. Ker se ločijo od drugih, zato je med njimi in drugimi hudo

nasprotje. Drugi Judje jih sovražijo, in nekdo mi je pripovedoval, da trpé lože tudi kristjana, kakor Karaita. A ni jih veliko. Sinagogo imajo prav v tleh; ta je neki silo stara. Radovednost me je privêdla tudi v to sinagogo. Sèšel sem se namreč z nekim Nemcem, ki je te kraje že dobro poznal. Popisoval mi je, kako znamenita je ta sinagoga in kakšni posebneži so Karaiti. Hajdiva! Odpró se nama vrata navadne hiše in greva malo stopnic navzgor. Tu pové moj spremljevalec najino željo, a bil je kakor domač. Star Jud naju pelje v sinagogo; vedno niže prideva, 15 stopnic je do dna. Pričakoval sem kaj posebnega, a našel sem le majhen prostor, podzemsko sobano brez zanimivosti. A ni mi bilo tukaj prijetno pri srcu, v tej dosti globoki jami — kristijanu med čisto nepoznanimi ljudmi. Zato sem se parkrat ozrl in jo urno pobrisal ven na dan, kamor sta prišla tudi ona dva za mano. A predno sva odšla, povabi naju nekdo, naj greva pit kavo. „E“, mislim si, „dosti imam te judovske družbe,“ izrečem zahvalo, dam menda nekaj bakšiša ter stopim vesel zopet na ulico. Morebiti se zdi čitatelju čudno, da sem se nekako bal v teh judovskih prostorih. Toda, težko zaupa previden človek ljudem, katerih ne pozna, o katerih je že slišal mnogo neugodnega. In tako tudi jaz o Judih.

Jaz sam nisem nasprotnik nobenemu narodu, tudi judovskemu ne. Bog je vse ustvaril in vse ohranja, torej moramo pač tudi mi ž njimi potrpeti. A — če tudi moramo ljubiti bližnjega, nismo pa dolžni ljubiti njegovih slabostij, krivic in pregreh. Ako ima kak narod napake, ali ako nam dela celó krivico, ne moremo ljubiti njegovih slabih lastnostij. Tako tudi ne judovskih, katere so dosti velike. Obče je znano, da Jud rad oslepari kristijana, da ga na razne načine pripravi ob denar in ob vse, ako se mu dá v roke. Ne vem prav, ali je jeruzalemski Jud kaj boljši kakor drugi, ali ni: zdi se mi, da ni. Barantá prav tako, kakor drugodi. Za popravo ure je zahteval neki Jud-urar v Jeruzalemu od mojega tovariša najprej 20 frankov (10 gold.), pozneje pa se je zadovoljil s 5 franki. Ako torej Jud ne pozna pravice proti kristijanu, kako mu moremo zaupati! Kajpada nekateri kristijani niso nič boljši. Posebno pa je neka stvar, ki kristijane prav plaši, kadar imajo opraviti z Judi, in ta je, da hočejo Judje tu pa tam tudi krščanske krvi. Jaz ne sodim o tej stvari, povem pa, da govoré Jutrovci o Judih neugodno. Tudi v Jeruzalemu sem slišal o

Damask z južno-zapadne strani.

tem, in celó rečeno mi je bilo, naj ne hodim sam po onih ulicah, kjer so Judje. Torej ni čuda, da sem gledal v sinagogah bistro okrog sebe, kje bi se ganilo kaj sumljivega.

Pa dovolj o tem zaslepljenem narodu! Da bi pač Judje spoznali svoje zmote, prevare in napake, spoznali Mesija, oklenili se ga in se po njem osrečili časno in večno!

Mohamedanci jeruzalemskega mesta nas ne zanimajo takó, kakor Judje, vendar se jih moramo nekoliko spomniti. Ako srečaš človeka na ulici, ne moreš spoznati natanko, katere vere je, vendar bi se naposled ne zmotil mnogokrat, ako bi sodil o tem. Mohamedanci so oblečeni večinoma slabo, imajo turban (ovòj) na glavi, in dolgo obleko. Suknja ali bolje halja jih spremlja skoro vedno, kadar so zunaj hiše. Na nogah imajo lahne sandale iz rdečega usnja: to obuvalo je jako lahko. Izmed spodnje obleke je srajca večinoma prav široko odprta, prsi so ožgane in zatemnele kakor rjavo usnje. Ženske so pa skrbno zavite in zakrite, vendar ne tako čudno kakor v Egiptu, kjer imajo od nosovega korena navzdol pajčolan, ampak nekako pisano tančico imajo za zagrinjalo. A mohamedanski jeruzalemski otroci, to vam je prava druhal! Kako se drvi po ulicah in vpije! Zlasti dečki, kadar kaj delajo ali na oslih jahajo, kričijo in razbijajo krog sebe, kakor bi bil rogača izpustil.

Da bi bili mohamedanci imoviti, nisem opazil. Sicer pa na Turškem tega ne zapaziš lahko, ker skriva vsakdo, kar ima. Tudi nisem do cela spoznal njih posebnega posla. Menim pač, da so javna opravila vsa v njih rokah. Tudi se pečajo s kupčijo, n. pr. s prodajanjem živeža, kar se vidi posebno v bazarju pod cerkvijo Božjega Groba; nekateri so delavci, zidarji, krojači in čevljarji; mnogo jih redi nekoliko živine, zlasti konje, pa tudi osle, katere vedno lahko oddajajo dragomanom za potnike. Dobi se pri nekaterih prav dobra živina, pa tudi slabe je na preostajanje. — Mohamedanci prebivajo bolj skupno okrog velike mošeje, pa tudi drugodi so raztreseni po mestu.

Pač se ne čudimo, ako vidimo, kako mohamedanec ponosno koraka mimo kristijana, češ, tukaj sem jaz gospodar. Saj je res le njegova vera državna ali turška vera, vse druge so bolj ali manj zaničevane. Vendar se za to zaničevanje dandanes ne zmeni nihče, prav narobe: kdor ima kaj v žepu, ta vé, da mu je mohamedanec za bakšiš pokoren do skrajne meje.

Pa kar je lepega in dobrega, to je treba pohvaliti tudi pri mohamedancu. O jeruzalemskem mohamedancu pravijo, da je veren in pobožen, seveda po svoje, celó zagrizen. Videl sem res nekaj vzgledov, ki so me veselili, zakaj častno je za mohamedanca, ako izpolnjuje svoje verske dolžnosti, kakor je za kristijana, če izpolnjuje svoje. Zlasti ganilo me je, ko sem videl na naš veliki četertek zvečer razsvetljeno turško veliko vojašnico zraven turških mošej. „Kaj je neki to, da je razsvetljena vojašnica?“ mislim si in vprašam o tem. Zvem, da je rojstveni dan preroka Mohameda. „Ali ni to sramotilno za nas,“ mislil sem si, „ali nismo mi vse bolj nemarni? Kdaj vidi kdo kako razsvetljavo na vojašnicah, bodisi da je sv. Rešnje Telo, ali kak drug praznik? Kako malo se kaže verski duh na javen način ravno v takih hišah in pri takih možeh, kateri bi vero s svojim vzgledom najbolj podpirali!“ O, mislim, da bi se naši krščanski državniki in vojaški poveljniki marsikaj učili tudi od mohamedancev.

Priznati je tudi treba, da so dandanes mohamedanci jeruzalemski precèj mirni in ne nagajajo kristijanom. Ko gre kak sprevod, n. pr. procesija ali pa križev pot po ulicah, gre tudi mohamedanec spoštljivo mimo in nisem niti slišal, niti videl, da bi se bila ob taki priliki zgodila kaka nerodnost. Kako se pa godi večkrat v krščanskih deželah! Mohamedanci jeruzalemski spoštujejo svoje mesto in svoje svetišče jako. Po njih mnenju je Jeruzalem tretje mesto v vrsti važnih in svetih mest. Prvo mesto je prerokovo rojstveno mesto Meka; drugo je mesto Medina, kamor je prerok pribežal, tretje pa Jeruzalem.

A treba nam govoriti tudi o kristijanih, ki so žal razdeljeni v razne ločine. Največ je razkolnikov, katere imenujejo kratko Grke, kakor imenujejo katoličane v obče Latince. Grki so jako veljaven del mestnega prebivalstva in sicer zaradi nekake živahnosti in neustrašenosti, tudi drznosti, katera se na njih lahko opazuje. Imajo razne posle, zlasti pa imajo v rokah kupčijo. Tržijo s svetinjami, podobami in sploh z vsem, kar kupujejo radi romarji. Pa so tudi vodniki ali dragomani tujcem, posestniki: sploh na vse strani si zna Grk dobro pomagati. Okrog cerkve Božjega Groba vidiš vse polno grških prodajalcev. Jako mnogo jih prodaja sveče, zato ker Grki posebno radi sveče prižigajo na svetih mestih. Na Kalvariji ali v Božjem grobu stoji kar vedno gršk duhoven, ki sprejema sveče in jih prižiga. Ve-

činoma so Grki rojeni v Jeruzalemu; prihajajo pa tudi z Grškega in Ruskega. Jako mnogoštevilna je grška duhovščina. Povsodi najdeš grškega duhovnika, oblečenega v dolgo in široko črno obleko, na glavi pa ima posebno duhovsko kapo, tako namreč, kakor bi našim klobukom-cilindrom odrezal krajce. Zlasti mnogo jih je pri cerkvi Božjega Groba. Človek bi jih štel kake dve stotini. Hodijo pred cerkvijo sem ter tje, in vidi se jim, da nimajo posla. A ponosni so nad mero. Grški duhoven se nosi v Jeruzalemu, kakor bi bilo mesto njegovo. Kako se vêdejo posebej v cerkvi Božjega Groba, o tem sem že govoril preje. Sicer je pa v obče grško ljudstvo — dejal bi — priljudno in zanimivo. V cerkvi kažejo veliko pobožnost, radi poklekajo, neprenehoma delajo križe (drugače kot mi) in so jako živi, kadar izražajo z zunanjimi znamenji notranjo pobožnost. Pač jih je mnogo, ki se vêdejo prav nedostojno; v obče se kaže v vsem nemirnost, vzburjenost; ako trdim, da so mnogi v pravem pomenu nestrpneži, napačni in strastni gorečneži, ne pravim nič neresničnega. Zato so pa tudi lahkoverni: kako bi sicer mogli verovati, da pride na veliko saboto ogenj z nebes! Tudi so jako slabo poučeni v veri. Katoličane imajo za popolne krivoverce, pa ne da bi vedeli, zakaj. Navadni ljudje mislijo, da so zato katoličani krivoverci, ker so njih duhovni drugače oblečeni kot grški, ker se ne ženijo, ker drugače in pa krajše mašujejo itd. — same nebistvene in celó malenkostne stvari. Ne vedó prav nič, kako je gledé na vice, na izhajanje sv. Duha, na cerkveno poglavarstvo: s kratka, ne vedó, zakaj so ločeni od prave cerkve, le s sovraštvom do katoliške cerkve so napojeni od mladih let. O katoliški duhovščini mislijo jeruzalemski Grki kaj radi slabo, a zunaj Jeruzalema se obrača ta stvar na dobro stran, in katoliška duhovščina ima od dne do dne več veljave. Posebno grška duhovščina zaničuje katoliške duhovne. V tej stvari je treba v Jeruzalemu, kakor sem spoznal, previdnosti. V to mesto prihajajo katoličani s katoliškimi duhovni vred od raznih stranij. Naši duhovni so zaradi potovanja različno oblečeni: dolgo, kratko, črno, pisano, svetlo, tudi imajo razne klobuke. A grški duhovni — to se jim mora priznati v hvalo — hodijo oblečeni vedno (vsaj kolikor sem opazil sam) v široko in dolgo črno obleko, ki je v Jeruzalemu večinoma čedna in vzbuja spoštovanje.

V tem je tudi res nekaj spodobnega in častitljivega za duhovski stan, na kar so sami tudi ponosni, kakor pav na

svoje perje. Zato pa naj tudi katoliški duhovnik hodi po Jeruzalemu v talarju, črno oblečen; potem ne bode nad njim izpodtike. Ko bi mogel, priporočal bi jaz to stvar duhovskim romarjem jako toplo, kakor tudi v obče za potovanje na jutrovem dolgo, črno obleko, ki je za te dežele, pa tudi za njegov stan najprimernejša.

Od teh nezedinjenih Grkov je treba ločiti Armence, ki so jako veljavni, ako tudi jih je malo. Imajo lepo cerkev sv. Jakopa in so posebno imoviti. Zdi se, da so mirnejši od pravih Grkov. O drugih manjših ločinah ne govorim.

Kaj pa katoličani? Dasi je katoličanov v Jeruzalemu primeroma malo, vendar se jim mora priznati, da ne delajo nečasti svoji cerkvi in veri; kajpada svetniki še niso. Le premnogokrat je vera v jutrovih deželah postranska stvar, včasih celó pomoček ljudem, da se živé. Kdo more povedati, koliko dobé ti katoličani miloščine? Že sami oo. frančiškani jim dadó dan na dan hleba in kar je treba. Radi povedó, da so katoličani, ako pri njih kupuješ ali imaš drugače opraviti ž njimi. No vendar vidiš tudi marsikaj lepega pri njih. Kamor sem šel v cerkev, in kjer je bila služba božja, videl sem precèj katoličanov, dasi je v Jeruzalemu dokaj katoliških svetišč. In pri službi božji se vêdejo spodobno — seveda spodobno po jutrovskih pojmih, ki so nekoliko drugačni kakor naši. Tako n. pr. sem videl v patrijarhovi cerkvi, kako je šla mati med službo božjo iz cerkve in tam pri vratih nasitila malo detece, katero je nekdo nosil za njo. Pa bodi jim čast! Tudi pri dolgih božjih službah ostajajo do konca, in to ni malenkost za jutrovce.

Moški katoličani nimajo nikake posebne noše, ampak se oblačijo kakor Grki; vsi nosijo najrajši rdeči tarbuš na glavi. Prav radi imajo na sebi povrhno evropsko suknjo, kateri pri nas pravijo ogrtač, pa bi bolje rekli ogrinjač. Ženske so pa zlasti o praznikih jako lično zavite v popolnoma belo haljo, ki jih zakriva od temena do pete; spodaj pa imajo še drugo vrhovno raznobarvno obleko, ki je tudi jako čedna, skoro bogata, rekel bi, evropska. Zlasti ona bela halja mi je bila všeč, ker pristoja posebno lepo ženskemu spolu. Da bi pač vselej tudi v srcu bila čista vsaka oseba, ki ima lepo belo obleko!

Priznati treba, da je pač v malokaterem kraju za katoličane toliko duhovne skrbi, kakor tukaj. Takoj pri otrocih se začenja ta skrb s tem, da jih sprejme cerkev v šolo. Frančiškani imajo šolo za dečke, redovnice frančiškanke pa

za deklice. Poleg tega sta dve frančiškanski sirotišnici, ena za dečke, ena za deklice. Sirotišnica za deklice je bila leta 1891. dokončana; zidana je blizu cerkve Božjega Groba. Deška sirotišnica pa je zraven frančiškanskega samostana. Potem imajo šole in sirotišnico za deklice „sijonske sestre“; deška sirotišnica je zunaj mesta „pri sv. Petru“. Pozneje skrbi jeruzalemska duhovščina rada za delo in zaslužek teh katoličanov; za njih dušne potrebe je kajpada v cerkvah in kapelah jako dobro preskrbljeno. Saj je pa tudi treba, zakaj na to peščico katoličanov prežé mohamedanci, Grki, zlasti protestanti, da bi jih spravili na svojo stran. In ker imajo denar, denar pa jako mnogo velja na jutrovem, zato je nevarnost vedno velika in le pazljivost more ohraniti to skromno število.

Dasi je mnogo katoličanov prišlo iz Evrope, ki se tam mudé samo začasno, vendar jih je dokaj veliko tam rojenih. Nekdo mi je neko ime in družino — ne vem katero — izvajal iz križarskih časov. Izvestno je, da se je ohranilo precèj katoličanov v vseh časih v Jeruzalemu. Pretrpeli so sicer veliko, zato pa se tudi utrdili v veri.

Naposled omenjamo še protestante. Ni jih posebno veliko v Jeruzalemu, pa niso brez pomena, ker imajo iz Evrope obilo podpore. V Jeruzalemu imajo svojo hišo za službo božjo, imajo šole, urejen misijon, sploh vse, kar je treba za uspešno napredovanje. Važni so posebno oni protestantje, ki hodijo v Jeruzalem ogledavat sveta mesta. Največ je takih, ki s preiskovanjem nečejo potrjevati svete resnice, ampak ji celó nasprotujejo. — L. 1841. sta dve veliki protestantovski državi, pruska in angleška, ustanovili v Jeruzalemu protestantovsko škofijo. A ta škofija ni bila velika: v Jeruzalemu se je polagoma povečevala in narastla do kakih 350 duš. Največ delajo v šoli, v katero zahajajo tudi mohamedanci. Denar jim pomaga največ; marsikateri Jud se je dal krstiti, da je dobil darilo. Naposled se je ta škofija razcepila. Nemci so se ločili od Angležev in so sami záse. Da nimajo protestanti v resnici nobenega pravega škofa, tega mi ni treba praviti. Opazil sem toliko, da širijo ti protestantje tudi nemštvo h krati s protestantstvom. Škoda, katero delajo katoliški cerkvi, ni pač majhna, vendar pa upamo, da ne bodo niti svoje vere, niti nemštva razširili daleč po sv. deželi.

3. Mohamedancev vera in življenje.

Ker je v sveti deželi izmed prebivalcev največ mohamedancev, zato treba, da popišem nekoliko njih vero in njih življenje. Če bode romal kak Slovenec po sveti deželi, umeval bode marsikaj, česar ne bi umeval, ko bi ne poznal mohamedanske vere.

Začetnik te vere je Mohamed, ki je bil po stanu kupec v Arabiji in živel med svojimi rojaki malikovalci ob koncu šestega stoletja. Prišlo mu je na um, da bi učil novo vero. Bil je bolehen in nekako božjasten; zdelo se mu je, da vidi prikazen iz nebes, namreč angelja Gabrijela. Vsaj pravil je tako, in ne dá se prav trdno povedati, ali je sam trdno veroval, kar je govoril, ali si je samo izmislil one prikazni. Okoli leta 612. je začel govoriti o teh prikaznih in polagoma učiti svojo vero, v kateri je ena resnica in ena laž, namreč: Le eden Bog je, in Mohamed je njegov prerok. Izprva mu je šla trda, ker mu rojaki niso verovali, moral je leta 622. iz domačega mesta Meke celó bežati v Medino; toda polagoma so se njegovi privrženci pomnožili, šel je z vojsko nad nasprotnike in jih premagal. Na ta način, namreč s silo, širila se je največ njegova vera, ki se imenuje „islam“. Mohamed je bil strastne narave, v poznejšem življenju je bil silno udan mesenemu poželenju. Že to kaže dovolj, da ni bil božji prerok, ampak slab človek. Njegova vera se je razširila jako daleč, in tako je po vojskah tudi v sveti deželi omagalo krščanstvo, zmagalo pa je mohamedanstvo. I kakšna pa je ta vera?

Glavni stavek te vere sem že povedal. Mohamed uči, da so bili že pred njim preroki, a vsi so bili manjši, tudi Mojzes in Jezus: on sam je pa največji prerok. Bog je ustvaril vse, zato je njemu vse podložno in sužno. Kar se dogodi, mora se dogoditi, ker je tako določeno. Človek ne uide temu, kar mu je usojeno. Mohamedancem je prepovedano piti vino in jesti svinjsko meso; zapovedan jim je post, zlasti enkrat na leto celi mesec; dajejo naj miloščino, bojujejo se zoper nevernike (kristijane), da pridejo v raj, kjer bodo imeli vsakovrstno veselje. Mohamedu ni bila dovolj ena žena, privzel si jih je veliko in tudi svojim vernikom dovolil, da imajo več žen. Mohamedova vera ne vzbuja človeka za velika in dobra dela, za znanstvo ali umetnost. Saj je v bukvah Mohamedovega razodenja vse, kar je treba vedeti. Tiste bukve se imenujejo „korân“ in

so — kakor bi rekli s krščansko besedo — sveto pismo mohamedancev.

To so poglavitne reči v mohamedanski veri. Ta vera ne uči niti prave ljubezni do Boga, niti do bližnjega. Mohamedanec je suženj Alahov (tako zovejo Boga) in se ga k večjemu boji. Kristijan pa vé, da je otrok Božji in da Bog skrbi zanj po očetovsko. Zato ne more mohamedanska vera oblažiti in omehčati srca, ne more ga vneti za višje namene, ampak samó zapre mu pot do prave plemenitosti, do prave sreče. Mohamedanec je trd, neusmiljen, krvoločen, ošaben — saj ga tega uči njegova vera,

Romar ima dovolj prilike, da spoznava te slabe strani mohamedancev, ki so sad njegove vere. Jako nerado se primeri, da bi mu v kaki potrebi pomagal mohamedanec drugače kakor za dobro plačilo. Pa tudi s plačilom ni lahko zadovoljen, marveč zahteva še „bakšiš“. Samo enkrat sem z bakšišem mohamedanca popolnoma zadovoljil, da mi je z glasnim veseljem naznanjal zahvalo; navadno pa vtaknejo darilo v žep, kakor da bi ne bilo nič. A kako rad prevari kristijana, tirja od njega neprimerno plačilo, ne izpolni obljube! Res je, da pride romar v dotiko največ le s prebrisanimi tički, ki prežé na romarje, da od njih kaj dobé, toda — kakor se čuje — tudi sami med seboj ne ravnajo dostikrat bolje. Najbolj se je treba varovati goljufije. Mohamedanci so čudovito premeteni in si znajo pomagati, kadar se jim obeta kakšen dobiček. Po imetju, po denarju so nezmerno pohlepni. Pridobiti in imeti, to jim ni nič manj v mislih, kakor Judom.

Mohamedanca hitro razvname vsaka reč; posebno jeze ne more krotiti. A le toliko časa je drzen in silen, dokler se mu nihče odločno ne ustavi. Ko vidi, da se ga nič ne bojiš, upade mu pogum. Njegova vest mu pripušča potnika napasti in mu vse ugrabiti, tudi ubiti ga, ako ne pride drugače do namena. Toda ako se mu kdo resnobno ustavi in se ne boji napadnika, zbeži rajši, kakor da bi se bojeval. Vendar se mora v obče reči, da je mohamedanec hitro pripravljen, da gre v nevarnost za življenje, češ, kar mi je sojeno, to se zgodi, bodisi tukaj ali tam.

Za kristijana je vselej kolikor toliko nevarno, ko ima opraviti z mohamedancem, zlasti, ako ne umeva njegove navade, njegovih nakan. Za pojasnilo povem slučaj s potovanja. S tovarišem sva se bila domov gredé pripeljala do Kajfe. Nisva bila namenjena izstopiti iz radovednosti, zakaj

ta kraj sva že dobro poznala; vendar naju je vleklo, da bi opravila sveto mašo v katoliški cerkvi karmelčanov. Ker naju je neki ladijar jako nagovarjal, naj se le peljeva na kopno, domeniva se ž njim za ceno in sicer tako, da odrineva s kopnega za eno uro zopet nazaj proti ladiji. Vse je šlo dobro; prišla sva v Kajfo, tam zložno maševala, tudi zajtrkovala v samostanu in potem se odpravila, da greva nazaj na ladijo. Toda ni dobro računati brez oštirja. Ladijar — pač mohamedanec — si je mislil prav kakor veli pregovor: „Bolje je, drži ga, kakor lovi ga. Zakaj bi ne porabil prilike!“ Ko hočeva iti, upre se in pravi, da ne gre drugače, kakor če plačava najmanj dvakrat toliko, kakor je bilo zmenjeno, češ, sedaj je morje nemirno. Res je bilo morje nemirno in močan veter je vlekel. A to mi je bilo preveč, da bi me stiskal, kakor bi se mu zljubilo. Zato vzrojim, primem ga za roko in mu velim, da greva h konzulu, ako neče izpolniti svoje besede. Ko vidi, da se ne šalim, razjezi se in kmalu potem spoznam, da se je hotel nekoliko maščevati. Silil sem pa nazaj na ladijo zaradi tega, ker sem se bal viharja, češ, pozneje bode še teže priti na ladijo. Jezno se spravijo trije možje v slab čoln, postavijo po koncu neki drog, obesijo nanj platno, ki naj bi bilo za jadro, in začnó odrivati čoln od brega. Ko so delali že dalje časa, bil je čoln tam, kjer poprej. Polagoma se vendar pomaknemo od brega, toda veter je odganjal čoln tako v stran, da me je prav resno skrbelo. Čim bolj prihajamo na prosto morje, tem večji so valovi, tem hujši je tudi veter. Ono platno je bilo le zato, da je čoln bolj premetavalo in zanašalo v stran, zato je je naposled ladijar vendar le spravil. Bilo je res dokaj nevarno v takem položaju. Videl sem ljudem jezo na obrazu, delali so težavno in z majhnim uspehom, čoln je bil slab, valovi pa hudi, da smo kar plesali sem in tje. Mojega tovariša tudi niso obhajale prijetne misli, a nisva si mogla pomagati. Zgrabim za krmilo in krmarim, kolikor znam. Šlo je, počasi smo se bližali ladiji. O s kakšnim veseljem sem tekel po lestvi na avstrijsko ladijo in hvalil potem Boga, da sva srečno prišla med domače ljudi! Kolikor morem soditi, ni bila ob tej priliki nič manjša nevarnost za življenje, kakor na potovanju proti Jerihi. V četrti ure bi se bila ob drugi priliki lahko prepeljala z brega na ladijo, a tedaj sva se vozila pet četrtij ure. Čitatelj pa, ki namerjaš iti v sveto deželo, učiš se iz tega, da se ne smeš zanesti na vsako besedo, ampak bodi jako previden.

Ako je pa že v kaki stiski, naj dá rajši ljudem malo več, kakor manj, da jih ne razdraži.

Kako so mohamedanci maščevalni, grozoviti, kristijanom sovražni, to naj pojasni večkrat omenjeni grozni dogodek v Damasku l. 1860. Povem pa ob kratkem, kolikor je treba čitatelju, da jih spozna do dobra.

Kristijani so imeli v jutrovih deželah nekoliko več veljave in prostosti, odkar se je bila končala krimska vojska leta 1854. To pa je bôdlo mohamedance. Širilo se je takrat po mohamedanskem svetu govorjenje, da se bliža konec turške vlade, da silijo kristijani vedno naprej. Zato se je pa začelo zlasti v arabskem mestu Meki strašno hujskanje zoper kristijane. V Damasku samem pa sem slišal, da so tudi iz Carigrada, glavnega turškega mesta, hujskali mohamedance, naj planejo na kristijane. To se mi zdi prav verjetno. V Siriji, posebej še v Damasku, se je imelo začeti. Meseca julija so se jele v Damasku plaziti temne postave divjih Beduvinov, Druzov in drugih krvoločnih ljudij. Kristijani so takoj slutili, da se bliža nekaj hudega. Nekateri so bili preje opozorjeni in so šli iz Damaska. Dné 9. julija, bilo je pondeljek popoldne ob dveh, prične se morjenje. Druhal mohamedanska je pridrla v krščanski oddelek mesta s puškami, sabljami, sekirami in noži. Razdivjane ženske so vriščale za tolpo. Prejšnjo noč so bili naredili zarotniki na vratih krščanskih hiš znamenje, da so jih takoj spoznali. Grozno so divjali morilci: kar so dosegli, vse so poklali in razmesarili. Njih počenjanje je bilo prav živinsko, zlasti tam, kjer so se nasilnikom postavili v bran. Hiše so tudi zažigali in tako razdejali skoro ves krščanski oddelek. Tri dni je gorelo; bilo je toliko dima, da se dva dneva ni v Damasku nič videlo solnce. Pogorelo je nad 3000 hiš; podavili so nad 8500 kristijanov, med temi več škofov in veliko duhovnov. 400 razkolnikov je odpadlo od vere iz strahú, večina je ostala stanovitna. Več sto žen in deklet je bilo pribežalo v neko kopališče. Divjaki so tukaj grozno počenjali ž njimi.

Tako so ravnali mohamedanci s kristijani. Turški poglavar ni storil nič, ampak samo gledal, kaj se godi. Njegovi vojaki so z drugimi vred divjali in ropali. A v čast mohamedancev povem, da je bil tudi med njimi mož-poštenjak. Ta je bil Abd-el-Kader, knez z Maročanskega, ki je živel kot pregnanec v Damasku. Veliko njegovih Mavrov je bilo prišlo za njim v pregnanstvo in mu bilo tukaj na strani.

Ta knez se je potegnil za kristijane. Ker je imel poveljništvo čez grad ali citadelo, imel je tukaj čez 10.000 kristijanov, kakor pravijo, v svojem varstvu. On je rešil s svojimi vojaki usmiljene sestre, da se ni nobeni nič zgodilo, tako tudi lazariste in mnoge druge katoličane. Tudi oo. frančiškane je menda hotel oteti, pa niso marali zapustiti svojega samostana. Turški poveljnik je sicer zahteval, naj knez izžene kristijane, a on ga ni poslušal. Potem mu je Turek celó ostro pretil, toda Abd-el-Kader mu je zažugal še ostreje, da namreč takoj ukaže streljati na mesto, ako ne bode miroval turški paša. Ubogi ljudje so bili tam natlačeni na majhnem prostoru in imeli silno malo jedi, da jim je bilo skoraj umreti. Tudi po nekaterih drugih turških hišah so se bili poskrili kristijani, toda izdali so jih mohamedanci in druhal jih je poklala na ulici.

Kaj pa oo. frančiškani? Ti so se bili zbrali v cerkvi z drugimi ljudmi vred, ki so bili k njim pribežali. Izpostavili so sv. Rešnje Telo in molili; samostanski prednik o. Emanuel Ruyz je govoril zbranim vernikom in jih osrčeval. Tu prideró neverniki. Samostan je bil zaprt z železnimi vrati, a neverniki splezajo na streho. V cerkvi umoré o. Emanuela, ki ni hotel sprejeti mohamedanske vere, enako sirskega škofa Jakoba in ga razsekajo v kose. Pobili in tudi mučili so druge frančiškane, bili so: Carmelo Volta, Nikolaj Alberca, Peter Soler, Nikanor Ascanio. Junaško se je vêdel o. Engelbert Kolland, Tirolec po rodu, lep, močan mož. Ko so neverniki drli v samostan, branil ga je on in jih zadrževal, da so bili sovražniki silno razjarjeni. Ko je bilo vse izgubljeno, bežal je v neko drugo hišo. Tudi tje prideró za njim in ga silijo, naj se odpové svoji veri. A o. Engelbert, ki je znal dobro arabsko, odvrne jim, da tega ne stori. Zažugajo mu smrt, a on jim odvrne, da pride nad nje ostra kazen, ako to storé. To jih še bolj razdraži, da ga počasi mučijo in naposled potolčejo. V cerkvi so pobili kakih sto kristijanov, le dva sta se rešila.

Pet dnij je trpelo to divjanje. Kako krvoločni in maščevalni so mohamedanci, naj pojasnita ta vzgleda. Neki mohamedanski starec je skoro že umiral, ko mu povedó, kaj se godi. Razveseljen se starec vzdigne in pové željo, da bi mu pripeljali kakega kristijana. Ko mu privêdejo pred oči kristijana, zbere poslednje moči in ga ustreli. Na to takoj umre. Iz tega se vidi, da ima mohamedanec za posebno dobro delo, če usmrti kristijana. — Nekateri kristi-

jani so bili res tako slabi, da so zatajili svojo vero. S peklenskim veseljem so potem mohamedanci tudi take morili, češ: „Na, umri sedaj in idi v pekel. Kristusa si zatajil, a Mohamed ne mara za take ljudi.“ Grozna smrt plašljivcev! *)

Ne samo v Damasku, ampak po vsej Siriji in po Libanonu so morili kristijane. Grozno je že, ko čitamo poročila o divjih nevernikih. Moške kristijane so mučili, pobivali, prebadali, ženske morili, ali jih na razne kraje vlačili in silili, da se odpovedó veri. Veliko mladih žen in deklet so vlekli v turške hiše. Mnogo jih je pomrlo od lakote. Vseh skupaj je bilo tedaj pokončanih 46.000 kristijanov. Tako so ravnali mohamedanci s kristijani, če tudi jim niso storili nobene krivice, če tudi je bilo veliko ali največ kristijanov istega rodú in jezika, kakor mohamedanci.

A prišla je tudi kazen. Posebno Francozi so pritisnili na Turka tako ostro, da se je ustrašil in ukazal hudo kaznovati zločince. Nekatere so postrelili, med njimi samega pašo, ki se ni zmenil za nemir, nekatere obesili, nekatere drugače kaznovali. Kristijanom so morali plačati odškodnino. Življenje se ne dá plačati. Kajpada niso vseh zločincev kaznovali, mnoge so izpustili. Vrana ne iztakne vrani očij. —

Najžalostnejše pri tem je, da niso zabranile evropske države te nesreče, ko bi jo bile lahko. Turka pestujejo, in če tudi je ves že onemogel, pitajo ga še, da lahko kristijane tlači. Kako lahko bi mu bile dale več strahú, ne pa mu dajati še potuhe!

Pa da spoznamo mohamedance še bolj, ozrimo se še na nekatere stvari.

V sveti deželi se posebno pogostokrat primeri, da vzamejo mohamedanci kristijanom živino, ali če kaj drugega morejo. Zlasti pa so pohotni ali meseni. Ni čuda, saj je dal Mohamed vsem vernikom najslabši vzgled. Če tudi jim je dovoljeno, imeti več žen, vendar jih imajo po več samo bogatejši, ki jih lahko redé. Navadni ljudje imajo le po eno ženo. Žena je pri mohamedancih, kakor bi bila sužnja, nima nikakor takih pravic, kakor pri nas. Tam dela največ le ženska, mož pa sedi, pogovarja se in kadi tobak. Četudi je pa stanje ženske pri mohamedancih tako žalostno, vendar so jako potrpežljive. Kolikor vem, so vnete mohamedanke, in si ne želé, da bi se jim kaj izpremenilo na bolje. Posebno rade se možé. Redko katera ostane samica; ako pa

*) Sepp, II. str. 289. nasl.

le ostane, tedaj je to zanjo grozna sramota. Največje veselje za ženo so otroci in sicer dečki. Deklic ne marajo, kar je čudno. Žene jako skrbé za otroke; kdor jih gleda, spozna kmalu neko posebno ljubezen do dece, kakoršna se mnogokrat še pri kristijanih ne nahaja. V zakonu je žena zvesta: gorjé ji, ako bi spoznal mož kako nezvestobo. Pravico ima, ustreliti jo. Sploh je mož popolnoma gospodar čez svojo ženo. Nobena gosposka ne sme stopiti v tiste prostore, ki so odločeni za ženske. Ko bi stopil tje kak tuj mož, ubije ga lahko gospodar. Kaj takega se večkrat primeri pri jutrovcih. Ko sem bil v Betlehemu, pravil mi je nekdo, da se je malo poprej dogodilo nekaj enakega. Še celó to pravico ima mohamedanski mož, da usmrti svojo ženo takoj po poroki, ako misli, da ni bila dotlej poštena. Gosposka bi se za tako stvar nič ne zmenila.

Povedal sem že, da si mohamedanke zakrivajo obraz. Samo mož sme videti svojo ženo v obraz. Ako sreča ženska na ulici moškega, posebno še tujca, obrne se v stran. Za veliko pregreho in sramoto štejejo, če se kdo dotakne ženske. Šega veleva, da jo mora moški pustiti popolnoma pri miru. Zgodilo se je že, da si je marsikdo, celó misijonar, rešil življenje, ko se je postavil pod varstvo ženske. — Vsekako je to kristijanom v nauk. Če se neverniki tako vêdejo, kako drugače bi se morali vêsti kristijani! Toda pri kristijanih vidiš take navade in zapaziš take nespodobnosti, ki so čisto nasprotne poštenosti. Vendar pravijo mnogi, omikani in neomikani, kadar naredé kaj takega: „Saj ni nič greh.“ Kristijan! Mohamedanec naj ti pové, ali je greh, ali ne!

Lepa čednost mohamedancev je potrpežljivost in udanost. Ali jih uči te čednosti njih vera, ali ne, tega ne morem reči. Gredó ure in ure, sedé tudi mnogo ur vedno enako in se ne naveličajo. Lepa lastnost je, da se ne vpijanijo. Nikjer nisem videl pijanega človeka. Mohamedanec ne sme piti vina. Tudi ne kolnejo, kakor se godi tolikrat pri nas. Ko bi kdo klel Mohameda, vržejo ga v ječo.

Ko sem bil na jutrovem, bil je mesec Ramadzan, za mohamedance véliki post. Ta mesec ne smejo jesti od jutra do večera. Po dnevu hodijo nekateri klaverno okrog, ne pijejo, ne jedó in tudi tobaka ne kadé. Zvečer, ko zahaja solnce, ustrelí v mestu s topom, in to je znamenje, da je post končan. Takoj začnó jesti. Silno se razveselé in ožívé, kakor bi se vzbudili iz spanja. Posebno po noči razgrajajo,

vpijejo in se drvé po ulicah, da motijo spečega in tega nevajenega tujca.

Kolikor sem pozvedel, živé nekateri mohamedanci po svoji veri, mnogi pa ne. Kjer so zelo namešani s kristijani, nimajo posebno tanke vesti in vnetosti za svojo vero, drugače pa tam, kjer živé sami záse. V Nazaretu so menda mohamedanci proti kristijanom strpljivi, pa tudi ne posebno natančni v svoji veri. Imel sem na dveh potih po enega mohamedanskega spremljevalca iz Nazareta. S seboj sem imel prvič nekoliko vina. Ko sva že dolgo hodila, sedem in použijem nekaj stvarij za južino. Vse sem delil na pol, sebi pol in mohamedancu ‚mukarju' pol. Ko prideva do vina, opomni me vest, da ga mohamedanec po svoji veri ne sme piti, torej mu ga tudi jaz dati ne smem. A težko je, ne mu dati živeža, zato ga opomnim, da on piti ne sme, naj pa stori, kar hoče. Dečaku je vino prav dobro dišalo in vest mu ni delala nemira. Zlasti si je želel „araka" — žganja. Imel sem v steklenici limonovega soka. Ker sem sam srkal prav po malem, mislil je pač, da je v njej hudo žganje. Ko so ga želje po „araku" vedno bolj napadale, stegne roko po steklenici in srka iz nje. A kislica namesto „araka" mu ni bila všeč. Tudi drugi mohamedanci radi pijejo vino, le pridelovanje se jim zdi menda sitno.

Čudno, skoro neverjetno reč sem slišal v Nazaretu, namreč, da je tam mnogo prostozidarjev ali framasonov med mohamedanci. Sploh je neki prostozidarstvo na jutrovem razširjeno. Ko nisem hotel verjeti, zatrjevali so mi. Prav trdno vendar ne morem pričati, kako je; to je pa gotovo, da mohamedanstvo hira, ker nima življenja.

Ko govorimo o mohamedancih v sveti deželi, povejmo še nekoliko o malem neverskem narodu, ki prebiva na Libanonu in na nekaterih krajih v Siriji, namreč o Druzih. O malokaterem narodu je tako malo znanega, kakor o njih. Po številu jih utegne biti kakih 200.000. Rodú so menda arabskega, njih vera pa ni niti mohamedanska, niti judovska, niti krščanska, niti poganska, ampak zmes iz raznih verskih naukov. Proti mohamedancem se vêdejo, kakor bi bili njih vere, in imajo tudi mohamedansko versko knjigo „korân", toda pravijo, da je tudi evangelij potreben za zveličanje. Svojega Boga imenujejo Hamza. Pravijo neki, da gre duša ob smrti človekovi takoj v drugega novorojenega človeka. Druzi ne prisegajo, pa tudi ne molijo in se ne postijo. V njih veri so posebne skrivnosti, ki so pa znane

le nekaterim „modrim možem". Vedno so oboroženi s puško, samokresom in nožem. V boju so hrabri, pa tudi grozoviti. Katoliškim Maronitom so prizadeli veliko hudega, zlasti leta 1860. so divjali proti kristijanom. Čudno so oblečene ženske. Na glavi imajo tako imenovani „tandur", neki rog, ki molí visoko nad glavo in na katerem visi pokrivalo. Druzovske ženske so popolnoma, še po dvakrat zagrnjene, spodaj črno, zgoraj nekoliko belo, da so kakor strah. Pravijo, da so Druzi jako gostoljubni. Sploh hvalijo tudi mohamedance, zlasti še Beduvine, zaradi gostoljubnosti. Tri dni sme ostati pri njih tujec, in strežejo mu prav dobro. A, kadar gre iz njih hiše in je gostoljubnost nehala, utegne prejšnji prijatelj ubiti svojega gosta. Vsaj jaz bi se ne upal poskušati te gostoljubnosti.

4. Razkolniki in protestanti v sveti deželi.

Povedali smo že, da se je pred več nego 800 leti odtrgal velik kos jutrovskih dežel od edine cerkve, in te kristijane imenujemo kratko razkolnike ali nezedinjene Grke. Pred 375 leti pa se je začel trgati po nemških deželah kos za kosom od prave cerkve in zašel v krivovero. Te krivoverce imenujemo protestante. Posebno razkolniki so precejšen del prebivalstva v sveti deželi, zato moramo tudi o njih nekoliko govoriti. Nekaj malega bodemo potem povedali o protestantih in o njih prizadevanju, da bi se razširili po Palestini.

Razkolniki se imenujejo pravoslavne, češ, da so oni ohranili pravo vero, vsi drugi pa so jo izgubili. Toda, kdor jih le nekoliko opazuje, kdor jih gleda pri službi božji, kdor se peča s pravoslavnimi verniki, vidi velik razloček med grško in pravo Kristusovo cerkvijo. Zlasti lahko se opazujejo Grki v sveti deželi, kjer so v tako bližnji dotiki s katoličani. In vidi se dovolj, kako je pri njih skoro vse narejeno in namenjeno za zunanji videz, kako se trudijo — rekel bi — samo na oči in v takih rečeh, ki nimajo same na sebi nobenega pomena. V cerkvi požgó svečico za svečico, priklanjajo se v enomer, delajo križev brez števila. Ne rečem, da je to napačno, toda same take zunanje stvari ne pomagajo nikomur, če ni duha. Tudi katoliška cerkev ima take zunanje šege, a v manjši meri; katoliške cerkvene šege so pomenljive in mašniki se trudijo, da bi vernikom razložili pomen obredov.

Kar je pa pri Grkih v sveti deželi najbolj obžalovanja vredno, to je njih nevednost v verskih rečeh, njih sovraštvo do katoličanov in pa njih duhovščina.

Zares neverjetno je, kako slabo so poučeni večinoma Grki o resnicah krščanske vere. Res je, da imajo ljudje včasih dobro voljo, toda večinoma jim je vera jako postranska stvar, kakor se v obče sliši. Mnogokrat je tega vzrok zapuščenost, ker nimajo nikakega mašnika, niti katoliškega niti grškega, in tako živi rod za rodom brez potrebnega krščanskega nauka. O tem mi je zapisal neki misijonar, ki biva v Zebabdi v Samariji, in pri katerem sem ostal nekoliko časa, ta-le dogodek iz svojega življenja.

Bil sem neki dan že 15 ur na konju, da bi rešil zaprtega kristijana, ki je bil po nedolžnem obsojen v ječo za kakih 15 let, češ, da je ubil nekega Čerkesa. A ni ga ubil on, ampak neki mohamedanec. Naposled pridem tudi v hišo onega kristijana, ki je bil po krivici zaprt. Hiša je v vasi Suf, še daleč onkraj Jordana. Bil sem jako truden od poti; oče, mati, brat in sestra so se potrudili, da bi me prijazno sprejeli. Bilo je že pozno, zato so urno napravljali záme večerjo, namreč jagenjče z rižem. A meni se ni ljubilo jesti, ne vem, ali zaradi truda, ali zaradi skrbij. Zahvalim dobre ljudi za večerjo in ležem na slamnato pregrinjalo. Za zglavje sem imel svojo popotno vrečo. Ko povečerjajo sami, obrne se eden izmed navzočnih domačinov in mi pravi: „Oče, zakaj nimate žene?“ Jaz mu odgovorim: „Sedaj ni časa, da bi vam razlagal, sedaj sem truden. Ker niste vi še nikoli videli katoliškega duhovna, zato vam ne zamerim. Upam, da pridem zopet k vam in tedaj vam razložim tudi to.“ — Na to pravi oni: „Kako ste dobri! Vi bi lahko dobili najlepšo nevesto v teh krajih, tudi v Damasku. Saj je bil Kristus tudi oženjen.“ — Ko slišim to grozno nemarnost, skočim po koncu in vprašam: „Ali si kristijan?“ On odvrne, da je. — „Ali se pa znaš prekrižati?“ — „Kaj je to, prekrižati se?“ vpraša me on. — „Če ne poznaš znamenja svetega križa, nisi kristijan.“ — „Kristijan sem, kristijan: saj jem prešičje meso.“ — To mi je bilo že preveč, pripoveduje dalje misijonar, nisem se mogel več pogovarjati s temi nevedneži. Pravi pa tudi, da je mnogo krajev, kjer so taki nevedneži. Seveda je ta nevednost za ljudi velika nesreča, zakaj kakoršna je njih vera, tako je njih življenje.

In kako bi bilo tudi drugače, saj g r š k i d u h o v n i večinoma niso zmožni, da bi ohranili krščansko vero pri ljudeh. Nekateri znajo le za silo brati list in evangelij, iz krščanskega nauka pa očenaš in apostolsko vero: kako bi mogli taki učiti še druge? Oni misijonar, ki pripoveduje prejšnji dogodek, piše mi o nekem drugem grškem duhovnu: „Ta je imel navado, da je hodil vsak petek (mohamedanski sveti dan) v mohamedansko molitvenico prižigat svetilnico, za katero je tudi sam dajal olja. Še mohamedancem ni bilo to prav. Zato sem ga jaz pokaral, zakaj tako dela. On pa je odgovoril, da res daje olja, a ne gre prižigat vselej sam, ampak njegova žena.“ Kako pozna krščansko vero tak duhoven, ki hodi k mohamedancem v molitvenico! Zanimivo, pa tudi žalostno je, kar se godi tu pa tam v razkolniških cerkvah. Ako je pri grški službi božji morebiti kdo, ki je videl mašo v drugi cerkvi, in spozna, da je tukaj drugače kakor tam, začne kričati in popravljati mašniku, češ, to mora biti pozneje, drugo pa preje. Tako je pri službi božji včasih velika zmešnjava. Zlasti pa še, kadar jih mašuje več hkrati (ker po grškem obredu opravlja lahko hkrati več mašnikov daritev). Tu se je primerilo, da je bila zmešnjava, ko je bil spomin živih: eden je prosil, da bi Bog ohranil patrijarha, drugi pa mu je popravil besedo: „Ne tako, recite, naj umrje!“ a tretji je zaklical: „Saj še ni čas za spomin živih,“ četrti pa je zatrjeval, da je to že prej opravil.

Prepričal sem se sam, da so ubogi grški duhovni večinoma res v slabih dušnih in telesnih razmerah. Vidi se tistim, ki so zunaj mest, revščina in zanemarjenost, družina je raztrgana, nikjer se ne pozna olika in naobraženost. Kolikor so pa čednejši v mestih, toliko več napuha imajo in sovraštva do katoliške cerkve.

Ni treba imeti posebno bistrih očij, da zapaziš neko odrevenelost in trdost v grških obredih, odurnost v vedenju duhovnov, ošabnost pri menihih, da lahko iz srca Boga hvališ za milost sv. katoliške vere. Tudi protestantje priznavajo, da je v sveti deželi velik razloček med katoliško in grško duhovščino. Največja podpora so razkolnikom Rusi; ti se vêdejo, kakor bi bili varihi grške cerkve na Turškem, posebej še v sveti deželi. Prav zaradi tega so razkolniški duhovni in menihi velikokrat tako drzni.

Pa upajmo, da bode polagoma tudi to drugače. V tolažbo in veselje lahko rečem, da pač po nekaterih krajih, kjer so med samimi mohamedanci, vendar-le spoznavajo katoličane kot kristijane, zlasti ker dandanes Turki zaničujejo in sovražijo obe veri. Posebno pa je še to veselo,

da katoliška cerkev prav krepko napreduje in raste, grška pa se manjša. Mnogo Grkov prestopi v katoliško cerkev. Nekateri spoznajo katoliško resnico, nekatere vleče lepota katoliških cerkvá, življenje in delovanje frančiškanov, veliko jih je pa, ki pravijo: „Tisti je moj duhovni pastir, ki mene bolje brani.“ In katoliški duhovni so veliko bolj neustrašljivi, požrtvovalni in delavni, seveda tudi veliko bolj učeni, kakor grški, zato se potegujejo in delajo za svoje ovčice v vseh rečeh in s tem si jih pridobijo veliko. Duhoven mora biti tam učitelj, zdravnik, pravdar in varih pred turškimi sodniki, pa tudi načelnik, kadar je treba odgnati tatove, roparje itd. Katoliški duhoven gre brez strahú, kamor je treba, a nikakor ne tako grški duhovni, ki imajo doma svojo družino, ženo in otroke. V kako velik prid je katoliški cerkvi, da živé njeni služabniki v devištvu!

Odkar so tudi po kmetih, po selih katoliški domači misijonarji, izpreobračajo se Grki vedno bolj, kar so mi povedali misijonarji sami. V krajih, kjer je bilo v začetku misijona le kakih 100—150 katoličanov, nahajamo jih sedaj po 200—250 in še več.

Kakor je protestantovska vera že v začetku samo razdirala to, kar je bila napravila katoliška vera, tako nasprotujejo tudi v sveti deželi protestantje katoličanom. Saj mohamedanca ne izpreobrnejo nobenega, torej pokvarijo k večjemu kakega mlačnega katoličana. To pa storé lahko, ker imajo mnogo denarja, v večjih krajih, kakor v Jeruzalemu in Nazaretu, svoje šole, jutrovci pa gredó za denarjem, kakor ovce za soljo. Kako je tožil duhovni pastir v Naplusu, da mu delajo protestantje škodo! Tam nimajo ljudje nobenega katoliškega zdravnika; protestantovski zdravnik pa hodi okrog bolnikov in jih pridobiva za protestantovstvo. Tako se vidi, da jim ni za krščanstvo, ampak le za to, da se hvalijo pred svetom, češ, toliko protestantov je v sveti deželi.

V sveti deželi sta posebno dve vrsti protestantov: navadni protestantje, katerim mi pravimo luteranci, in pa tako imenovani „templjarji“ ali „Hofmanjani“. Ti so nastali v Würtembergu na Nemškem; neki Hoffmann namreč je učil tam posebno krivo vero in opominjal, da morajo njegovi učenci zidati duhovni tempelj. Ker jih niso doma radi trpeli, zato so sklenili, da si poiščejo novo domovino. Izselili so se leta 1868. v Palestino. Nekateri so ostali blizu Jafe, drugi so se naselili pri Jeruzalemu, nekateri pa so šli do Kajfe in pod Karmelom nakupili si sveta. Izprva jim je šla trda. Nekatere je pobrala bolezen, drugi so se pa morali hudo boriti za življenje. Toda ker so bili stanovitni, premagali so težave in sedaj se jim godi dokaj dobro. Svet obdelujejo marljivo, sezidali so si lepe hiše, imajo šole, pečajo se v Jafi in Kajfi z vožnjo in pred domačini imajo mir. Turek jim ne prizadene nič žalega, odkar so Nemci ž njim v prijateljstvu. Tem žalostneje pa je ž njih vero. Ne verujejo vsi istih naukov in med seboj so razcepljeni, a v tem so menda edini, da so zavrgli prava znamenja krščanstva, namreč sv. krst in pa vero v božjo natoro Jezusa Kristusa. Potemtakem niso več kristijani. Tako daleč zagazijo protestantje! Po svoje iščejo vere tako dolgo, da naposled vso izgubé in zapravijo. — Imel sem priliko pogovarjati se z dvema templjarjema. Eden je bil gosposki, omikan, drugi pa preprost kmetovalec. Prvi si je razlagal vero tako, da ni med kristijani, t. j. med katoličani, protestanti itd. velikega razločka, saj verujemo vsi v Boga in ga častimo, kakor znamo; drugi pa ni kazal, ali kaj veruje, ali nič. Samo o „vesti v telesu“ je govoril. Menda je mislil, da ta vest zadostuje in ni treba druge vere. Škoda za te ljudi, škoda za njih otroke, ki rastejo kot pogani in umirajo brez krsta.

5. Katoličani v sveti deželi.

Katoličanov ni veliko v sveti deželi; utegne jih biti kakih 15.000 po Judeji, Samariji in Galileji, in do 250.000 Maronitov na Libanonu, vendar pa se jih moramo še posebej spomniti, ker so naši bratje po veri. Tem rajši se oziramo nanje, ker dela večina izmed njih čast svoji veri; slabi in grešni ljudje so pa med dobrimi zmerom bili in še bodo. Omenili smo že razna mesta, v katerih prebivajo in kjer imajo tudi cerkve.

Nekaj katoličanov je bilo v vseh časih v sveti deželi. Godilo se jim pa ni dobro, ker so jim bili nasprotni Arabci, pa tudi Grki. Grki so znali Turka božati in se mu lizati, a katoličani ga niso mogli obsipati z zlatom. Zato so se morale evropske države potegovati zanje. Posebno se je Francoska tako obnašala, kakor bi bila varihinja katoliške vere na jutrovem, in še dandanes velja francoska ljudovlada za zaščitnico katoličanov v sveti deželi. Toda tako varstvo je le bolj na papirju, kakor v resnici. Če je imel Turek

vojsko ali kako homatijo v Evropi, posebej še s Francozi, pritiskal je na katoličane v sveti deželi.

V turški državi sploh ne vlada natančna pravica; še mohamedanci je ne dobé vselej, kaj še le katoličani! In to je najhujša težava za katoličane. Le kaki dve reči omenjam.

Ker ni katoliška vera na Turškem potrjena vera, zato ne smejo katoličani cerkev zidati, ako nimajo posebnega dovoljenja od sultana. A od sultana dobiti dovoljenja ni lahko. In če se dobi, treba je zato veliko plačati, zakaj Turek zahteva veliko za svoja pisma ali fermane. Ako se pa kakšno poslopje poškoduje, ako je treba cerkev popraviti, zopet lahko brani turška vlada, ne vem, po kateri pravici. V Naplusu n. pr. je bila ob mojem potovanju katoliška misijonska hiša že tako poškodovana, da se je bilo bati nesreče. Zid je bil ves razpokan, v nekaterih sobah se ni dalo več stanovati. A glavar (kajmakam) ni dovólil popraviti drugače, kakor če plačajo katoličani 4000 frankov za dovoljenje. Kje naj jih dobé, ker so večinoma ubogi? Katoliški misijonar je prosil pašo bejrutskega, naj dovoli popraviti. Je-li dovolil, ali ni, še sedaj ne vem.

Ker je pa treba cerkev imeti za službo božjo, a ni dovolj denarja za turške fermane, zato si pomagajo katoličani na razne načine. Zidajo namreč tako, da se ne spozna pravi namen in se lahko opravičijo, ako jih turška oblast nadleguje. Ko je naposled poslopje dovršeno in se že rabi za službo božjo, tedaj morebiti pride pogledat turški uradnik. Kajpada je hud in žuga, da bode dal cerkev podreti, toda stisne se mu kaj okroglega v roko in se mu še kaj obljubi, pa je turška jeza potolažena, in cerkev sme stati.

A težavneje je, kadar ima katoličan pravdo zoper mohamedanca. To se večkrat primeri. Mohamedanec ubije katoličana, ali mu ugrabi živino, ali naredi drugače škodo. Turški sodnik je seveda nasproten kristijanu. Če hoče pa kristijan le priti do pravice, mora navadno plačati toliko, da si pridobi milost sodnikovo, ali pa mora imeti tako dobrega zagovornika, da premaga sodnika in hudodelca. Prav v tem oziru pomagajo katoličanom največ njih duhovni pastirji ali misijonarji. Ti so neustrašni, pa tudi izkušeni in spretni; tako branijo svoje ovčice tudi pred svètnim sodnikom.

Nekaterikrat se primeri, da toži mohamedanec kristijana po krivem. Dobi kako pričo in s tem spravi kristijana v ječo. Misijonar v Naplusu mi je pripovedoval o dveh krščanskih deklicah, ki sta bili tedaj v ječi. Ker sta bili pošteni in stanovitni in nista hoteli slušati mohamedanca, zatožil ji je ta, da sta kleli preroka Mohameda. Rekel mi je misijonar, da ji grem lahko sam gledat, a nisem imel časa za to.

Še praviti mi ni treba, da mohamedanec zaničuje kristijana, zmerja ga in mu rad škoduje. Posebno tam se jim godi slabo, kjer jih je malo. Kjer jih je pa več, tàm imajo kristijani več poguma in mohamedanci manj. Zato morajo biti kristijani vedno previdni in oprezni. Kakor smo omenili zgoraj, vzbudi se sovraštvo nevernikov prav lahko, in tedaj bi bilo gorje kristijanom.

Huda stiska za katoličane je njih uboštvo. V jutrovih krajih se opravi z denarjem vse. Kdor pa nima denarja, tisti ne opravi nič. Katoličani si večkrat zaradi vere ne morejo pomagati; nepoštene poti ne marajo, poštena jim je zaprta. Obdelujejo zemljo, kolikor je imajo, toda davki so tako veliki, da delavcem le malo ostane.

Vendar prenašajo voljno razne težave in so večinoma stanovitni. Nekateri se dadó ujeti protestantom, ki jih pridobivajo z denarjem ali po drugi poti, n. pr. z zdravili pri bolnikih in v šoli. Zaradi tega so ustanovili usmiljeni bratje blizu Nazareta na prijaznem hribčku malo bolnišnico, a v Naplusu je še ni; bila bi silno potrebna, vsaj mala lekarna bi veliko dobrega storila in hudega odvrnila. Prav malokdaj se primeri, da bi kdo odpadel k mohamedanstvu. Malo poprej, predno sem bil tam, primeril se je tak slučaj, da sta dva mladeniča iz Nazareta hotela postati mohamedanca. Ubežala sta iz doma in prišla v Naplus. Med mohamedanci je bilo zaradi tega strašno veselje, in bile so že priprave, da bodeta obrezana, zakaj mohamedanci imajo obrezo, kakor Judje. Silno žalosten pride oče enega mladeniča k njemu in mu prigovarja, naj tega nikar ne stori in ne napravlja sramote njegovi sivi glavi, sebi pa pogubljenje. Zapored se je trudil stari mož, da bi sina pregovoril, kar mu je bilo kajpada tudi nevarno. Mož je pokazal s tem res pravo ljubezen do sina in pa stanovitnost v veri. Trudila sta se tudi dva misijonarja, da bi ja odvrnila in pripravila nazaj. Naposled zmagata; mladeniča spoznata svojo zmoto in pregreho in skleneta uiti rokam mohamedancev. Toda, ko bi zvedeli o tem mohamedanci, takoj bi ja bili usmrtili. Tu se spomni eden izmed misijonarjev, ki biva v Zebabdi,

pomočka. Dobi dve ženski oblačili in ji pošlje mladeničema. Oba se oblečeta v ti oblačili in tako prideta zagrnjena kakor mohamedanke kmalu iz mesta, kjer sta ju čakala konja. Urno sta jo popihala v Jeruzalem in se oglasila pri oo. frančiškanih. Tukaj sta se zopet spravila z Bogom in se utrdila v dobrih sklepih. Toda v Naplusu je bil zaradi tega grozen vrišč. Dušni pastir mi je pripovedoval, da je bil pripravljen za najhujšo nevarnost. Vendar so se polagoma pomirili in niso nič hudega prizadeli kristijanom. — Velikokrat jih ohranijo dušni pastirji stanovitne le s tem, da jim pomagajo z denarjem, ali jih drugače rešijo iz stiske. Res, nikjer se ravno z denarjem ljudem tako ne pomaga do zveličanja in se ne delajo zakladi za nebesa, kakor v sveti deželi. Iz tega se pa tudi umeva, kako potrebujejo ubogi misijonarji denarja za svoje delovanje.

Lahko se reče, da živé katoličani v sveti deželi lepo in pošteno. Misijonarji jih hvalijo. Mesene pregrehe so le redke, zlasti skrbé dekleta za svojo nedolžnost. O Betlehemčankah n. pr. so pisali protestantje (menda zato, ker so v Betlehemu dobre katoličanke), da niso kaj posebno zveste. Toda resnica je, da je njih življenje vzgledno, lepo in zlasti gledé na sveto čistost izvečine brezmadežno. Silno bi se omadeževala pred ljudmi slaba ženska, a zapeljivca — celó ubijejo. Seveda to ni prav, a tako ravnajo po svojih šegah, kakor so mi pripovedovali.

Pobožnost pa nahaja romar med katoličani na raznih krajih različno. Vendar se ne bode izpodtikal nikjer, če se spominja živahnega značaja jutrovcev. Najbolj pobožne vernike sem našel v Bejrutu in Damasku. Pozna se jim, da so Maroniti. Tu je res prava pobožnost. Gledal sem vernike pri maši, opazoval celó otroke, a zdelo se mi je v tem vedenju nekaj posebnega, česar ne nahajamo v naših krajih. Tu je res globoko in trdno prepričanje; tem ljudem ni pobožnost postranska stvar, ali samo zabava, kakor mnogim katoličanom v Evropi. Še vedno se z veseljem spominjam tega, kar sem videl pri katoličanih v Bejrutu in Damasku.

Ko bi prišli naši Slovenci tje v Nazaret ali Jeruzalem, in stopili v cerkev, to bi gledali obnašanje vernikov! Moške bi videli pokrite s tarbušem (kapo), na njih nogah pa bi ne videli čevljev ali opank, ampak tam nekje blizu vrat bi opazili celo vrsto opank, kakor na sejmu. Stolov ni nikjer, morebiti tu pa tam kak stolček s slamo prepleten. Jutrovska navada je, da imajo moški glavo zmerom pokrito. To velja

kot čast. Silna nečast bi bila potegniti komu pokrivalo raz glavo. Tam se tudi drug drugemu nikdar ne odkrivajo.

Betlehemska deklica. (Po fotografiji.)

Zato so pokriti — vendar ne vsi — tudi v cerkvi. Pri povzdigovanju pa se odkrijejo, globoko priklonijo in trkajo

na prsi. Kadar gredó iz cerkve, poiščejo svoje opanke, pa jih obujejo, kakor denemo pri nas iz cerkve stopivši klobuk na glavo. — Ta šega je pri katoličanih brez dvoma od mohamedancev. Mohamedanec je v molitvenici pokrit, toda svoje čevlje ali opanke vselej preje odloži pri vratih. Ravno narobe je torej tam, kakor je pri nas.

Različne stvari bi se še dale povedati o šegah jutrovskih katoličanov pri raznih prilikah, n. pr. ženitovanju, krstu itd., toda s tem bi zašli že predaleč. Le toliko povem, da se godi vse bolj šumno in z večjim veseljem kakor pri nas. Kadar spremljajo n. pr. nevesto, tedaj ni ropota in ploskanja in vpitja ne konca ne kraja, a prav tako glasni so, kadar pokopujejo mrliča. Tu so nekatere ženske prav za to najete, da jokajo in javkajo. Domačini se kažejo silno potrte. Najhuje pa je, če izgubi mati svojega sina. Žalostí se brez mere, kakor bi ji bilo umreti. A to je ne samo navada, ampak prava žalost, ker ni za mater večje nesreče, kakor če izgubi sina. Zato umevamo, zakaj je imel Zveličar usmiljenje z ubogo materjo vdovo v Najmu.

Katoliška vera ima sicer veliko nasprotnikov in težav v sveti deželi, vendar se počasi razširja in pridobiva vedno več razkolnikov. Upati je, da bode to polagoma še bolje. Dandanes je po vseh krajih, kjer je več katoličanov, tudi katoliški duhovni pastir ali misijonar. Največ sta za to razširjanje storila en papež in pa en škof-patrijarh. Tisti papež so bili rajni Pij IX., ki so ustanovili leta 1847. v Jeruzalemu patrijarhat, škof pa je bil Jožef Valerga, ki je vladal do smrti (1872) jeruzalemsko škofijo in ustanovil misijone. On je spoznal, da morejo za arabske katoličane tudi le arabski duhovni največ storiti, taki namreč, ki so njih rodú in njih jezika, pa tudi dobro poznajo vse navade ondotnih prebivalcev. Ustanovil je za odrejo takih duhovnov semenišče, in od tedaj ima mala škofija domače duhovne. Odkar je ta naprava, ustanovili so več misijonov, in dandanes jih je vsaj 22, ako ne več. Misijonarji so pravi dušni pastirji, hkrati imajo tudi šolo. Ako nimajo šole sami, imajo kakšnega maronitovskega mašnika ali pa tudi svètnega učitelja za pomoč. A za žensko vzgojo, za poučevanje deklic se trudi najbolj red sester sv. rožnega venca. Skoro povsodi, kjer so dušni pastirji, nahajajo se tudi te sestre, ki učé deklice v šoli. Videl sem jih na več krajih; oblečene so preprosto, pa vkusno in so po rodu domačinke. Znajo tudi druge jezike, n. pr. laško ali francosko. Po nekaterih

krajih, zlasti mestih, delujejo sestre sv. Jožefa, ki se pečajo posebej še s postrežbo bolnikov in so pri domačinih jako priljubljene. Prednica sester v Nazaretu ima veljavo kakor kak izkušen in dober zdravnik. — Kako modro deluje katoliška cerkev v Palestini! Kako materinsko skrbi za odrasle in za mladino! Iz tega vidi vsak pameten človek, kdo razširja temoto in kdo razširja luč. Tudi v teh deželah se ravnajo katoliški duhovni po starem pravilu: Najprej treba zidati cerkev, potem pa takoj šolo. Ko bi jaz ne bil prej ljubil katoliške cerkve, učil bi se bil ljubiti jo v sveti deželi.

Skoro bi rekel, da je na nekaterih straneh še preveč gorečnosti v sveti deželi. Redovniki jako silijo tje; prišli so v novejšem času dominikanci (če tudi so bili že prej tam), karmelčanke, trapisti, usmiljeni bratje, šolski bratje, usmiljene sestre, sijonske sestre, sestre boromejke, sestre III. reda ali frančiškanke, klarise, sestre, ki se imenujejo „gospe nazareške“, in leta 1891. so prišli še Salezijanci. Lahko se reče, da so vsi ti redovi jako delavni, ki gotovo ne bodo trpeli, da bi katoliška cerkev pojemala. A lahko se primeri, da bi gorečnost tu pa tam ne bila prav modra. Tako sem imel v Nazaretu priliko obiskati „gospe nazareške“. Slišal sem bil, da so našle neko svetišče, t. j. kraj, kjer se je dogodilo nekaj svetega. Zvedel sem bil tudi, da je po njih misli stala na njih vrtu ali dvorišču cerkev, „kjer je bil Jezus vzrejen.“ Našle so neke votline, neki slan studenec, in to jim je tako potrdilo misel, da si je niso dale izbiti iz glave — menda ne do današnjega dne. Saj so še meni zatrjevale, da je tako, če tudi so jim drugi pojasnili, da ne more biti. — A kaj hočemo! Slabost človeška se povsodi rada vriva; to pa še ne podere zasluženja in ne onečasti človeka.

In sedaj še en korak do onih katoličanov v sveti deželi, ki veljajo po pravici za vzgled današnjih katoličanov, do Maronitov. Zanimiva pripovedka pravi; „Hudič je potoval po celem svetu, da bi dobil krivovercev in jih grabil za seboj. Povsodi so ga sprejeli, povsodi je dobil pomagačev, toda na Libanon mu niso pustili stopiti.“ Maroniti so bili od 12. stoletja sem vedno zvesti katoličani, za svojo vero so prestali najhujše boje.

Maroniti se imenujejo po nekem opatu Maronu, ki je živel v petem stoletju, torej malo pozneje, kakor sv. Hijeronim in sv. Avguštin. Takrat so bile na jutrovem razne zmeš-

njave in krive vere. Opat Maron je branil pravo vero, živel sveto in umrl kakor svetnik. Njegovi rojaki so ga ljubili in tako spoštovali, da so se zvesto oklepali njegovih naukov in se tudi po njem imenovali. Zašli so bili sicer v neko krivo vero, pozneje so jo popustili. Imajo poseben obred za sv. mašo, katero opravljajo v sirskem jeziku, le sv. evangelij beró v arabščini. Skoro gotovo so govorili nekdaj sirsko, a dandanes govoré lepo arabščino. Njih domovina je Libanon, prav do onih višav, kjer more še živeti človek. Z veliko težavo obdelujejo tukaj zemljo, skrbno porabljajo vsako ped, celó na kamenje nanesó prsti, da jim rodi potrebnega živeža. Zato so pa tudi krepki in lepo vzrasli ljudje. Moški so visoke pa vitke postave, ženske tudi ne zaostajajo za njimi. Maronita krasé prijazne oči, močna brada, orlov nos in prijazno vedenje. Vidi se mu, da je njegova duša plemenita. Ker je svet dobro obdelan, rodi raznih pridelkov, s katerimi se živi zmerno. Posebno redé tudi sviloprejke. Vendar je ljudij preveč za mali prostor na Libanonu. Zato se trudijo sem in tje, iščejo dela, da pomagajo sebi in družini. Potujoč po sveti deželi sem srečal tu in tam Maronite. Povsodi so jih hvalili. Večjih mest nimajo Maroniti, pač pa veliko vasij in sel.

Maroniti so sicer pod turško vlado, vendar pa so dokaj samostojni, nekoliko manj kakor Črnogorci, ker morajo Turku plačevati davek. Tudi imajo nekakega pašo (turškega poglavarja), o katerem pa nisem mogel nič posebnega zvedeti; tako tudi ne o njih domačem knezu.

Prava posebnost pa so Maroniti v verskih rečeh. Njih duhovni poglavar je patrijarh, ki stanuje v Kanobinu na Libanonu. Ta vlada 11 škofij in nadškofij, v katerih je skupaj 300 župnij ali far. Te škofije so torej precèj majhne, tako kakor pri nas dekanije. V teh škofijah je nad 80 moških in 15 ženskih samostanov. Vendar niso vsi taki samostani res samostani v našem pomenu. Marveč združi se nekaj mož, ki hočejo pridno delati, pošteno in čisto živeti, prenašati razne težave in biti zadovoljni z malim živežem. Ti potem skupno delajo, molijo in premišljujejo, kakor prvi kristijani, ki so bili edini v molitvi in v lomljenju kruha. Nam se zdi število samostanov veliko. A to nam kaže, kako ljubi to ljudstvo samostansko življenje. Da torej samostani niso ljudem v nadlego ali škodo, kažejo ravno Maroniti. Kakor nekdaj sinovi svetega Benedikta, tako tudi ti menihi prav pridno delajo in si pridobivajo potrebnega živeža. Pravilo sv. Antona puščavnika velja v mnogih samostanih. V vseh samostanih, moških in ženskih, domuje uboštvo, zraven pa ljubezniva zadovoljnost in sreča.

Če je že menihov veliko, namreč 1200 moških in 600 nun, lahko si mislimo, da je tudi duhovnov obilo. Okoli tisoč jih utegne biti, za domačo potrebo še preveč, zato gredó po sveti deželi, kjer so tudi učitelji pri dušnih pastirjih in zadovoljni z malim plačilom. Neki misijonar v sveti deželi mi je tožil o silnih težavah in mi naposled rekel: „Vzemite me s seboj, maševal že bodem!“ To mi prihaja na misel, ko se spominjam Maronitov. Pri nas je malo mašnikov. Kaj bi bilo, ko bi kak višji naš pastir mogel dobiti nekaj Maronitov, ki bi se naučili slovenščine? No, bodi to šala ali ne, škodilo ne bi niti njim, niti nam. Mnogo maronitovskih duhovnov se uči v Rimu za mašnike v posebni šoli, „Collegium Maronitarum“. Kolikor vem, za misijonarje v tuje dežele ne gredó. V tem so pa Slovenci že bolj junaki, ki gredó na vse strani sveta.

Potovalci, ki so se mudili dalje pri Maronitih, ne morejo prehvaliti njih vzglednega življenja. Pravijo, da ti so ohranili tako krščansko življenje, kakoršno je bilo v prvih časih. Jako so udani sv. očetu papežu. „Bil sem na Libanonu, ko je bila dné 3. junija l. 1877. petdesetletnica škofovanja Pijevega. Videl sem, kako so na višavah žgali kresove, prav doli do morja, kjer so se bliščali v valovih . . . Hladen in vonjav je zrak, zjutraj kakor zvečer. Otroci imajo rdeča in cvetoča lica. Njih hrana je preprosta, njih pijača je voda, ki je tukaj neprecenljiva; uživajo tudi izvrstno mleko in zdravo zelenjavo. Razvijajo se tako čvrsto, kakor štirje judovski mladeniči: Danijel, Ananija, Mizael in Azarija. Prebivalci velike vasi delajo zgodaj na vrtu, napeljujejo vodo od gredice do gredice, da ne odteče brez koristi proti morju . . . V vasi Bezaaûn sem bil gost pri znanem duhovnu. Bilo je v osmini sv. Rešnjega Telesa; tedaj opravljajo povsodi večerne slovesnosti in procesije. Kopo dečkov sem dobil pod orehovim drevesom, ko so se ravno vadili brati sirske molitve za službo božjo. Zvonovi so povsodi vabili k večernim obhodom. Nesli so Najsvetejše pod milo nebo in okrog cerkve, na vsakem vogalu pa so dali blagoslov. Med tem so krepko zvonili in peli, otroci so stlali cvetlice, stariši pa so tiščali svoje malčke k monstranciji, kolikor so mogli. Težko bi se dala drugodi najti večja pobožnost. Neznani so mi bili pozdravi teh ljudij. Pozdrav-

ljajo namreč tako: „Le Bogu bodi čast!“ in odgovarjajo: „Vekomaj!“ ali pa rekó: „Hvaljeno ime Jezusovo!“ in odgovarjajo: „Češčena Marija devica, naša kraljica!“ Povsodi po teh hribih sem našel dobro in pošteno ljudstvo. Vse preveva vera in pobožnost. Tujemu duhovnu prinesó skoro povsodi urno čašice, vrčke ali skledice z vodo, da naj jo blagoslovi...“ *)

Takó živé v teh gorah Maroniti za Boga, živé srečno v uboštvu, srečni v samoti, ker jih osrečuje vera. Da jim pa daje ta vera tudi pogumnosti in hrabrosti v boju, to kažejo njih boji z Druzi in Turki, v katerih niso omagali. Prav o Maronitih se lahko reče v nekem pomenu, da jim je „njih vera pomagala“, namreč ohranila jih je, da niso izginili. Kaj bi bili maloštevilni Maroniti, ko bi ne bili katoličani? Koliko krivoverskih narodov in narodičev je že izginilo na jutrovem, Maroniti pa še živé in so slavni. Prav zaradi tega sem se tudi jaz nekoliko dalje pomudil pri njih, da spoznajo Slovenci na tem vzgledu, kaj jih lahko osreči, okrepi in ohrani. Katoliška vera! In čim krepkejša bode v nas vera naša, tem krepkejši in stanovitnejši bode tudi naš mali narod.

6. Očetje frančiškani v sveti deželi.

Naša slika svete dežele bi bila nepopolna, ako bi vsaj nekoliko še posebej ne načrtal delovanja oo. frančiškanov. Sicer smo že slišali o njih zaslugah, o njih trpljenju, zato smemo to tukaj povedati tem krajše.

Sinovi sv. Frančiška so skoro po vseh imenitnejših krajih Palestine, posebej še pri svetiščih. Imajo pa ali večje samostane pri imenitnejših božjih potih, ali pa manjše sedeže, kakor na gori Taboru, v Kani, v Tiberiji in drugodi. Žal, da doslej nisem mogel zvedeti, koliko je mašnikov in koliko je bratov v sveti deželi, samih slutenj pa tudi nečem ponujati bralcem. A to lahko rečemo, da jih je precèj veliko. Samo v Jeruzalemu jih je okoli sto. Pa saj imajo vsi dovolj dela: v cerkvi, v šoli, v delalnici, na vrtu — frančiškan je za vse. Čudil sem se, kako se jim vse prileže in kako so za vse spretni.

In pri tem so res ubožni, ponižni in prijazni. Frančiškan v slabi rjavi halji, z malo kapico na glavi in slabimi podplati (sandalami) na nogah, to vam je možak od glave

*) Fahrngruber, Wanderungen, str. 391.

do petâ! Njegova obleka je vedno dobra, če je tudi odrgnjena in stara, kapica in opanki niso ravno drage reči, torej ne zanosi veliko. In njegov živež? No, umirajo ne za lakoto, dobrot pa tudi nimajo na mizi. Črna kava brez mleka, neki debeli bob (ki raste obilo v Palestini), tudi osat na olju, za priboljšek pa koštrunovo meso, kadar ni post, — to so njegove sladkosti z nekoliko domačim vinom. Le toliko rečem, da je dovolj ostro, zlasti kadar je post. Zato ne porabijo veliko záse, — kje bi tudi dobili? — ampak največ potrosijo za svoje goste-romarje pa za lepoto hiše božje. Povedal sem že, kako lepo, prijazno strežejo romarjem. Pri tem si ne morem kaj, da bi ne postavil malega spomenika možu, ki se mi je globoko vtisnil v spomin, namreč bratu Janezu S., ki oskrbuje „novo hišo“ ali gostišče v Nazaretu. To vam je zlato srce! Kako sprejme z veseljem došlega romarja in ga pelje v hišo, ki je njemu izročena, češ, „ta je moj!“ Urni, visoki mož z močno, rdečkasto brado pozna vse tvoje stiske in za vse ima pomoč. Če je kaj treba, le povej bratu Janezu, kmalu dobiš. Pa, če tudi nisi prosil, brat Janez že vé, da je romati po svetu sitna stvar: če sem šel par dnij na daljšo pot, brat Janez je priskrbel konje, vodnika, domenil se za takó pravično plačilo, da sem se čudil, pa v potno torbo je pripravil kaj kuhanega ali pečenega, pomaranč, limon, in celó steklenico vina. Kako je znal omečiti konjske gospodarje, da so posodili živino za nizko ceno: zares brat Janez se je vêdel, kot bi bil skrben oče romarjem. In naposled, kako dobro je stregel v obednici! To sicer ni glavna stvar, saj ne živi človek samo od kruha, vendar tudi ta dobrota je vredna priznanja, ker neprestana hoja ali ježa pripravi romarja rada v lakot. In tu treba reči v obče, da postrežejo menihi bolje romarjem, kakor sami sebi, ker tega sem se sam prepričal. Kako grdo je torej, ako celó nekateri romarji v spisih očitajo menihom, da imajo vsega dovolj, ker tako dobro strežejo popotnikom! Zares, ko bi imeli frančiškani to slabo lastnost, da bi bili pohlepni blaga in hoteli dobro živeti, imeli bi tudi drugo lastnost, da bi le pičlo stregli romarjem. Dobrodelnost krščanska izvira prav rada iz uboštva, ki pa zna obogatiti bližnjega po besedah sv. Pavla.*)

Vseskozi imajo frančiškani v sveti deželi veliko skrb za hišo božjo, njeno lepoto in lepo obhajanje službe božje. Zlasti romarja-mašnika veseli, ko dobi v roko le čedno in

*) 2. Kor. 6, 10.

lepo cerkveno oblačilo, lepe posode, in ko mu pohlevni bratje tudi pobožno strežejo pri maši; za plačilo pa prosijo romarja blagoslova. V sveti deželi se zidajo katoliške cerkve z največjo težavo, vendar skrbé zlasti oo. frančiškani, da se množé nove, stare pa popravljajo.

Mnogo storé frančiškani za domače katoličane. Tem so res očetje: skrbé za njih vzrejo, skrbé za šolski pouk, skrbé za mladeniče in deklice, da se ne izgubé, in pomagajo revnim z razno podporo. V Betlehemu je bila nekdaj navada, da so iz samostana dali pogačo, kadar je bil v katoliški družini krst, in če se je sklepal zakon med katoličani, skrbel je zopet samostan za darove. Slišal sem, da so vsaj poskušali to navado odpraviti.

Naj omenjam še, da se trudi vsa samostanska skupina v sveti deželi jako umno, da pridobiva za katoličane svete kraje, za kar mora plačati nekaterikrat veliko denarja iz miloščine, katero dobiva. Tako so v najnovejšem času kupili frančiškani precèj veliko sveta ob Tiberijskem jezeru, v Tel-Humu, kjer je bil nekdaj sloveči Kafarnaum. Tam bodo napravili polagoma svetišče in skoro gotovo tudi gostišče za romarje.

Največje težave imajo frančiškani s tem, da morajo braniti katoliške pravice proti Grkom. Zakaj ti prežé vedno na priliko, da bi katoličanom kaj vzeli ali s silo ali z zvijačo. Bridko tožijo menihi, kako je težko bivati v Betlehemu ali Jeruzalemu, kjer imajo Grki ž njimi — rekel bi — vedno vojsko. Dva slučaja iz novejšega časa sta posebno žalostna. Leta 1890. so napravili frančiškani v zidu svojega vrta na Oljski gori nova vrata. Grki pa tega niso hoteli trpeti, ampak sklenili, da napravijo pred temi vrati zid. Ko so namerjali zidati, ustavili so se jim frančiškanski bratje. Grki so podkupili turško vlado z 12.000 franki (6000 gld.), in ta je dala Grkom vojaško pomoč. Ko so pa stali bratje na svojem mestu in branili svojo last in svojo pravico, začeli so jih vojaki 20. avgusta s silo strani vlačiti, po tleh pehati, kakor jim je veleval sam turški paša in dopuščal tudi francoski konzul — branilec (?) katoličanov v sveti deželi. S silo so odgnali frančiškane, Grki pa so potem hitro napravili svoj zid.

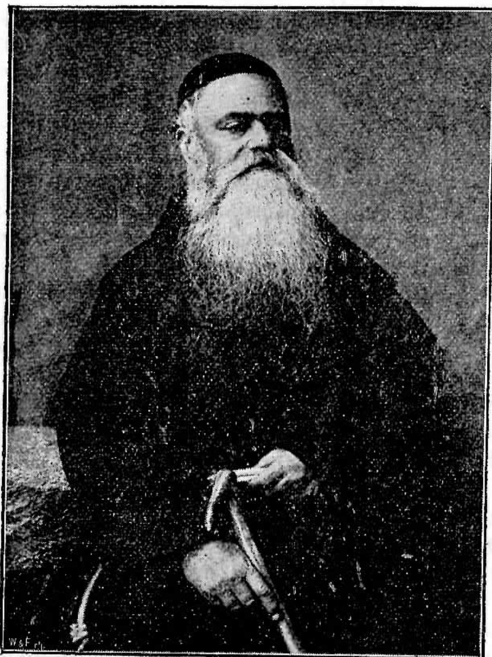
Še huje so se lotili Grki 23. maja l. 1891., da bi si prisvojili novo pravico, namreč katoliške stopnice do votline Gospodovega rojstva v Betlehemu, če tudi imajo svoje stopnice. Tako bi polagoma odrinili katoličane iz njih lasti popolnoma. Ko je grškemu dijakonu branil iti frančiškanski brat, potegnil je Grk bodalo, katero je imel pripravljeno, in sunil brata v ramo; po sreči pa se je bodalo ustavilo na sukneni halji in ni prišlo do kože. Neki grški menih je ustrelil z revolverjem, a ni zadel frančiškâna, ampak je prebil roko grškemu popu. Tudi frančiškanski fratri so si pomagali s palicami: Grki so imeli pripravljenih do 200 mož, ki so se vsuli v cerkev. Tu je prišlo vojaštvo in zaprečilo boj. Ob tej priliki pa se je potegnil francoski konzul za frančiškane, in tudi sultana so ostro prijeli, zakaj daje Grkom potuho. Zato je zaukazal, da se mora v Betlehemu pripoznati frančiškanom pravica.

Tako se morajo res bojevati za katoliške pravice frančiškani: proti Turkom je treba braniti katoličane, proti Grkom pa sveta mesta. Veliki so stroški, katere imajo za svoje misijone; brez denarja si ne morejo pomagati kar nič v deželi, kjer je denar več ko pravica. Zato storé res dobro delo oni, ki se spominjajo z miloščino varihov svete dežele.

V obče so frančiškani jako priljubljeni v sveti deželi. Celó mohamedanci jih spoštujejo in pred Turkom imajo veljavo. Mohamedanec spoštuje rjavo suknjo, saj sliši, da ti možje služijo Bogu, in tudi pozna njih ponižnost. Najbolj pa čisla menihe zaradi njih uboštva. In če je kje uboštvo koristno, gotovo je v sveti deželi. Koliko frančiškanov bi že bili pobili mohamedanci, če bi bili pričakovali od njih denarja! A mirno potuje rjavi menih, kamor hoče, nihče mu nič ne prizadene. Toda če jih več potuje, tedaj le ni brez nevarnosti. Mohamedanec je namreč zapazil, da posamezni res nimajo nič denarja, a eden izmed njih ga ima za vse druge. Zato se mu sline cedé po tistem tičku.

Da se je ohranila katoliška vera na jutrovem, in da imajo katoličani lepo število svetišč, to je največ zasluga frančiškanov, katere jim ne more nihče odvzeti. Slišal sem, da so se nekateri nasprotniki trudili, da bi odstranili očete iz svete dežele. Jaz pa pravim: Kdor je bil kdaj v sveti deželi, temu se zdi taka misel nesrečna. Po božji previdnosti so prišli tje, 600 let že tam delajo in trpé; kdo bi se smel drzniti odpraviti jih iz te dežele! Tudi dominikanci so začeli delovati v Palestini h krati s frančiškani, a nikdar niso imeli oni posebnega pomena za svete kraje. Edino le jezuitje si dandanes bolj in bolj pridobivajo tâl v Siriji: vendar delajo oni bolj v šolah in za bogate ljudi. Rjavi, ubožni menih — ta je pravi mož za revnega Arabca!

Obžalovati je treba dvojno stvar: Prvič, da se poslednji čas oglasi le malo mladeničev za frančiškanski red, drugič pa, da se skoro noben slovenski frančiškan neče oglasiti za sveto deželo. Bog daj, da bi se obrnilo na bolje prvo, da bi namreč prav dobri in pobožni mladeniči oblekli haljo sv. Frančiška, in pa drugo, da bi tudi slovenski pobožni in dobri narod imel med temi možmi svoje zastopnike. Zakaj mnogi menihi v sveti deželi so znani po celem svetu zaradi romarjev, ki prihajajo tje. Kaki trije taki Slovenci bi obračali pozornost drugih Slovencev na sv. kraje, in tako bi tudi to pomagalo pri nas utrjevati sv. vero.

Brat Liévin de Hamme.
(Po fotografiji.)

Eden izmed takih ponižnih ondotnih menihov je tudi mož, katerega podobo vidi čitatelj tu-le zraven. On je brat, Belžan po rodu, če se ne motim. Kdo vé, koliko romarskih trum je on že vodil po sveti deželi! Na konju je skoro tako domač, kakor v meniški halji. Spisal je tudi velike bukve, ki učé, kako je treba popotovati po sveti deželi. Iz teh bukev smo se tudi mi učili in za te slovenske nekatere stvari posneli. Sedaj je že star. Od francoske vlade ima odlikovanje, namreč križ častne legije.

Naposled naj še povem, kako govori neki protestant, ki ni prijatelj frančiškanov, o grških menihih in o katoliških bratih. Govoreč o grških menihih v samostanu sv. Sabe pravi: „Večini obiskovalcev z zahoda se mora zdeti to neznosno, da se ne brigajo ti menihi ne záse, ne za tujca, zlasti če so imeli ti obiskovalci poprej priliko uživati sijajno gostoljubnost latinskih frančiškanov.“ *) Kratke besede, pa krepke — iz peresa pravičnega protestanta!

7. Kako vlada Turek v sveti deželi.

Navdaja me upanje, da bode marsikateri izmed čitateljev potoval po sveti deželi. Za ta namen mu bode jako koristno, ako pozna oblastva v sveti deželi, ako vé vsaj nekoliko, kako gospodari tam Turek, s kakšnimi ljudmi ima torej opraviti tujec, ako pride do gosposke. Za onega pa, ki bode romal samo v duhu, bode zanimivo slišati, kako se obnaša Turek kot naslednik kralja Salomona.

Ker spada sveta dežela pod turško oblast, zato je v njej sultan najvišji in neomejéni gospodar. V sveti deželi ne volijo poslancev, torej tudi ni raznih zborov, pač pa so tam mnogi poglavarji, višji in nižji. Kakor je bila ob Gospodovem rojstvu Palestina pod Sirijo, tako je večinoma dandanes. Poglavar severnega dela, „vali“ po imenu, biva v Bejrutu. Do njega se je treba obrniti v važnih stvareh, kadar ni doma pravice. V Jeruzalemu je glavar Judeje, vendar nižji od valija, ima pa nam znani naslov „paša“. On je nekak nižji deželni predsednik. Beseda „paša“ ne pomeni glavarja, ampak naznanja turško čast in se daje posebno poveljnikom v vojski, kakor pri nas ime „general“. Kar je pri nas okrajni glavar, to je na Turškem „kajmakâm“. Taki kajmakâmi so v Jafi, Naplusu, Djeninu, Nazaretu, Kajfi itd. Posamezne občine se zovejo tam „nahie“. V večjih krajih so tudi sodišča in sodniki, „kadiji“. Da se ohrani red, imajo Turki v večjih mestih svete dežele vojake, ki so dandanes oblečeni nekoliko po evropsko, a na glavi imajo tarbuš. Po mojih mislih ni treba, da bi se nam pred turškimi vojaki hlače tresle. Videl sem jih, da so si kavo kuhali, tobak pušili, obleko šivali, pa na straži stali. Vojak na Turškem biti, to je pač zadnja. Pri nas je imel nekdaj tudi prostak šest krajcarjev, a na Turškem ima prej manj nego več, ker z denarjem je tam trda. Tako čitatelj lahko umeva to-le junaško dejanje turškega vojaka, — vojaki-bralci pa naj sodijo, ali je delal vojak po ‚predpisih‘ ali ne. Bilo je takrat, ko sem šel v Kajfo maševat. Resničen

*) Ebers u. Guthe, Palestina, I. 167.

je pregovor, da nesreča ali sitnost ne pride rada samà. Ne samo, da se je čolnar branil peljati tovariša in mene do ladije, tudi neki vojak se je vtaknil vmes, predno sem stopil s suhega. Hotel je imeti potni list. A ker ga nisem imel, ampak samo neki drugi papir, delal se je vojaček — bil je majhen —, kakor bi me hotel ustaviti. No, to bi še bilo; tudi, ko bi me bil gnal v zapor, ne bi nič rekel. Toda naš junak je zahteval — bakšiša; tega je dobil, pa je bil mir. Nisem namreč hotel poskusiti bojne sreče ž njim, če tudi bi ne bilo težko vreči ga v morje. — Pa pustimo vojake, oglejmo si rajši kaj drugega!

Kaj pa dela gosposka na Turškem? Glavno njeno opravilo je, da dobi od ljudij davek, kar pa ni lahka reč. Na jutrovem se plača pod Turkom od vsake reči davek. Davkar gre na okrog in si vse zapisuje, kar je količkaj vredno. Rekli so mi, da je obdačeno tudi neko grmovje, ki je za plot, a donaša malo užitnega sadú. Od vsega treba potem plačati davek. Večkrat se primeri, da se upre kar cela vas in neče plačati davka. Tedaj gre ali iz Jeruzalema ali od drugodi vojaška četa do vasi, da prisili ljudi, naj plačajo davek. Kajpada se vršé boji in teče kri, toda tako mora biti. Romar sreča na potovanju večkrat tako davkarsko četo.

Koliko je pravičnega in koliko krivičnega davka, tega jaz ne vem. A to vem, da so davki sila veliki. To ima dvojne nasledke. Prvič ljudje skrbno skrivajo, kar imajo. Na jutrovem je že sploh ta navada, da je zunaj vse grdo in slabo, hiše so kakor pri nas mali hlevi. Zaradi davka je pa marsikaj še grše. Ljudje se hočejo kazati revne (narobe pa pri nas!) in tako izpričati, da ne morejo plačati davka. Slišal sem tam čudne reči, tako n. pr., da imajo po mnogih hišah precèj zlatega denarja, katerega pa skrbno skrivajo. Meni se zdi to verjetno. V jutrove dežele, zlasti v Palestino, prinesó romarji veliko zlata, ker tam je treba plačati le v zlatu. A koliko romarjev pride tje, ker hodijo s celega sveta! Tako se polagoma le nabere, tudi če bi pustil tam vsak romar samo eden zlat. Če se kdaj premeni v sveti deželi vlada, in se ljudje ne bodo bali kazati bogatije, videlo se bode, ali sem prav sodil, ali ne. Žal, da se denar nabira le pri nekaterih, ki imajo ali gostilne ali kupčijo, ali živino. — Toda, kakor znajo ljudje skrivati, tako zna Turek iskati. Kadar dobé koga v pest in ga poznajo, da ima cvenk, potem ga stiskajo, da ga do dobra izžmó.

Tako sem slišal v Zebabdi, da je bil pred kratkim pritekel neki mohamedanski kmet ves iz sebe in upehan domov in kričal: „Oropati me hočejo, oropati me hočejo!“ Ko ga vprašajo, kdo ga hoče oropati, povè, da mu je v Djeninu gosposka pobrala prav ves denar, kar ga je imel, in so hoteli še več imeti, on pa jim je ušel. Čudno je res, da se v sveti deželi niti imoviti ljudje ne sramujejo prositi bakšiša. Ljudje so torej tega vajeni že iz mladosti.

Druga stvar, ki izvira iz velikega davčnega bremena, je zanemarjanje poljedelstva. Kako lepo polje, kako dobre njive se vidijo po sveti deželi, posebno v Galileji! A prvi pogled ti kaže, da so njive obdelane slabo. Rekel sem tu in tam, kako je škoda, da ljudje tako slabo obdelujejo njive, kako velika je lenoba teh ljudij. A odvrnili so mi: Ljudje niso leni, radi bi delali, toda delajo zato ne, ker jim nič ne koristi. Kolikor bi pridelali čez pravo potrebo, šlo bi za davek. — Sklepal sem iz tega, da hočejo ljudje pridelati le za silo; v ta namen pa jim je kmalu dovolj, ker potrebujejo malo. Tako je dežela zapuščena in zanemarjena zaradi turške vlade. Prazno je vse, kar pišejo o boljših razmerah in o pravičnih davkih na jutrovem. Pijavka sesa tako dolgo, da je sita, a Turek ni nikdar sit.

Kam pa vendar gre toliko denarja, če so davki tako veliki, vprašajo morebiti bralci? No, prav veliko davkov se ne dobi pri onih ljudeh, to se mi zdi čisto trdno. Dohodki so le tam obilni in stalni, kjer je država urejena, kjer si podložniki lahko pridobivajo imetja in si torej lahko odtegnejo davke. A tega na Turškem ni, kjer vsakdo sicer rad prejme denar, a ga ne dá za živ svet iz roke. Pa če bi bili dohodki tudi veliki, porabili bi se, zakaj turška gosposka potrebuje jako veliko. Ne govorim o sultanu in o njegovem dvoru, ampak o navadnih imenitnejših osebah. Tem je največja modrost, da naj nič ne delajo; zato pa imajo celo vrsto služabnikov ali tudi sužnikov. Pa koliko nepotrebnih! Eden n. pr. je za to, da pazi na gospodovo pipo, drugi prinaša kavo ali drugo pijačo, tretji skrbi za gospodovo obleko itd. Kako potratno je bivališče takih gospodov! In naposled še harem ali ženski oddelek, kjer imajo toliko žen, kolikor si jih upajo rediti. A to stane, stane veliko. Kar se piše in slika o tej potratnosti, to ni pretirano, to je gola resnica. Jutrovci so že od nekdaj nagnjeni k potratnosti, in dandanes ni bolje, nego je bilo nekdaj. Oni, ki so imeli priliko opazovati te stvari blizu, potrjujejo popolnoma, kar

smo rekli. — Nisem mogel zvedeti, kako so plačani uradniki po onih krajih. V Egiptu imajo jako velike plače, to vem za trdno, a mislim, da v sveti deželi in drugodi na Turškem ni tako. Turške blagajnice ali kase imajo vedno jetiko. Ker pa ne dobivajo uradniki dovolj plače od vlade, zato si sami iščejo denarja, in rabijo svojo službo v to, da molzejo, stiskajo in tlačijo druge. Zato porablja turški uradnik vsako priliko, da dobi kaj po strani. Zato je potem neprenehoma na vrsti bakšiš, podkupovanje, naklada — brez konca in kraja.

Zraven tega je še nekaj drugega. Kdor hoče dobiti na Turškem uradniško službo, ne dobi je drugače, kakor če zanjo veliko plača. Navadno jo dobi izmed dveh ponujalcev tisti, ki več plača. Kajpada si izkuša dotični uradnik denar, ki ga je plačal za službo, dobiti iz službe kot povračilo. To kupovanje služb, bakšiš, podmitanje je na Turškem kakor dolga veriga: pri najvišjem se začenja in pri najnižjem se neha. Ne samo v posvetnih službah je tako, ampak tudi v duhovskih (kajpada ne katoliških), kolikor jih oddaja turška vlada. Kar povem v naslednjem poročilu, to povem, kakor sem slišal in ne morem pričati, da je popolnoma resnično. Leta 1891. so jeruzalemskega razkolnega patrijarha odstavili, ker niso bili ž njim zadovoljni. Možu menda ni bilo hudo žal, ker je imel svoj kupček spravljen, namreč milijon frankov, ki ga je dobil iz patrijarhovanja. Za naslednika je prišel dotedanji nadškof iz Damaska in sicer zato, ker je ponudil za službo 300.000 frankov. Meni se zdi ta številka prevelika. A vsaj to kaže ta vzgled, kako mislijo jutrovci o razkolniških duhovskih službah.

Za vsako stvar, za pravico, za kako dovoljenje, za pisma — je treba veliko plačati. Zato se reče kratko lahko: Denar doseže pri Turku vse, zato je njih najvišja umnost in spretnost: denarja dobiti.

Povedal sem že, da se pride pri sodniku do pravice le z denarjem. Vprašaš morebiti: Kaj pa stori vlada, če se zgodi kak zločin, če koga ubijejo, oropajo, če kaj požgó? Odgovarjam: Nič. Vlada se ne zmeni za to; tako dolgo pušča vse v nemar, dokler je ne prime kak konzul, ki zahteva, naj se stvar preišče. In kadar se preišče, ostane vse, kakor je bilo. Koliko romarjev je bilo tam oropanih ali ubitih: kdo se je zanje zmenil!

Pri nas se iz državnih dohodkov napravljajo šole, delajo ceste, podpirajo se razne občekoristne naprave. Kaj pa

na Turškem? Iz prva sem mislil, tudi na Turškem je tako, kakor pri nas. Ko sem videl cesto iz Kajfe v Nazaret, pohvalil sem proti tamošnjemu človeku turško vlado, češ, da je vendar jela delati za občno blaginjo. Toda smejé se mi je odvrnil: „Turška vlada ni storila nič, to so delali posamezni zasebniki na svoje stroške. Za take reči nadlegovati Turka bi bilo brez uspeha. On le pravi: Tam imate, pa naredite! Ako je kaka stvar potrebna popravila, zopet pravi: Če vam ni prav, pa si popravite!“ Vendar se mi zdi, da je nekoliko storila vlada, in sicer je zgradila cesto iz Jafe v Jeruzalem takrat, ko je bil naš cesar v sveti deželi. Takrat so delali silno naglo, pa tudi ljudi gonili, da je bilo joj. — Kako malo se brigajo za popravilo, to sem videl sam. Cesta v Jeriho je sicer narejena, a razpada. Pri Nazaretu se je bilo na cesti nekoliko udrlo, polagoma pa se je naredila velika jama. Žival bi se pobila, ko bi vanjo padla, voz pa bi se gotovo strl. Večkrat sem šel mimo jame. Ker je kamenje blizu, lahko bi par mož to popravilo v eni uri. A nihče se ni lotil. Radoveden sem, ali so popravili, ali še ne. —

Tako je Turek kriv, da je sveta dežela s prebivalci vred, da je obljubljena dežela — ona dežela, po kateri sta se cedila med in mleko, — da je ta dežela dandanes pusta, kakor bi bila prokleta. Kako dolgo bode še to trpelo?

Ker nima dandanes Turek nobene moči več, bilo bi krščanskim državam lahko, oprostiti to deželo Turkov in jo premeniti v krščansko pokrajino, Jeruzalemsko kraljestvo, kakoršno je bilo nekdaj. Naš presvetli cesar ima še vedno naslov: „Kralj jeruzalemski“. Kako lepo bi bilo, da bi to bilo v resnici in ne samo na papirju! Našega cesarja, „cesarja Nemcev (Namsa)“, dobro poznajo po sveti deželi in ga čislajo. Pa je tudi res veliko že storil naš pobožni vladar za svete kraje. Bog daj, da bi bilo to v prid Avstriji in svetli vladarski hiši!

Božji sklepi so večkrat nerazumljivi, vselej pa neskončno modri. Saj ima tudi današnje stanje v sveti deželi za romarje nekaj dobrih stranij. Ker je tam arabski jezik, ker vladajo arabske šege, zato vidi romar mnogo bolje, kako je bilo nekdaj, kakor bi videl, ko bi Evropci naredili vse po svoje in tako, kakor je pri nas. Pri onih narodih se preminjajo navade prav malo. Turek pusti vse „pri starem“: kdo vé, kako bi Evropci hitro vse pometli, kar je starega, in gledali le na svoj dobiček! In pa, — česar bi se bilo

najbolj bati — če bi se začeli šopiriti neverci tako, kakor na Francoskem ali Laškem, če bi izganjali redovnike, zametovali cerkev in njene služabnike: za ta slučaj je bolje, da ostane turška vlada, ki v novejšem času ne žali drugih vernikov. Kdo vé tudi, kakšni razpori bi nastali tam, ker bi hotel vsakdo imeti kaj záse. Treba naposled tudi pomisliti, da je Gospod v sveti deželi trpel: pravi romar se ne ustraši sitnosti in trpljenja, ako gre na pot s pravim namenom,

Sploh pa ne moremo drugače, kakor da imamo vročo željo nekdanjih kristijanov: Trudimo se in delajmo po svoje, zlasti pa molimo, da bi sveta dežela bila kdaj krščanska in sicer katoliška, in da bi se iz nje zopet razširjala po svetu verska gorečnost.

8. Drobne podobe iz svete dežele.

Blagemu čitatelju ne morem tukaj v knjigi podati takih podobic, kakoršne sem prinesel z jutrovega za svoje znance in razne drage mi osebe: pač pa mu podajam nekaj drobnih opisov, da si bode bolje mislil, kako je v sveti deželi.

Jako me je veselilo opazovati ljudi na ulicah jeruzalemskih. Tukaj je vedno živo, ker hodijo sem in tje sedaj domačini, sedaj tujci iz vseh krajev. Ako pa hočeš dobro videti, kako se po jutrovsko živi, prodaja in dela, idi v jeruzalemski bazar. Povedal sem že, kje je bazarska ulica*); gre skoro naravnost od juga proti severu. Ni široka, zato je pa tukaj večinoma gneča. Tu ti je treba paziti, da te kdo ne sune, posebno pa, da te ne zadene nobena tovorna žival. Glej, prav pred teboj je močan osel, obložen na desno in levo s težkimi kameni za zidanje; pa ni sam, ampak za njim so še drugi, vsi obloženi. Naš dolgouh jo rine naprej, kamor more; nič se ne briga za to, kam zadene njegovo kamenje. Še bolj je treba paziti, kadar gredó kamele, težko obložene. Kako široko stopajo in med tem čudno mrdajo s svojimi gobci! Za njimi prijaha na osliču arabski dečko, vpije in udriha po svoji živali, da te bolé ušesa. A kako lepo jaha imovit Arabec, ali kak beduvinski šeh plemenitega konja! Tak konj mora razveseliti vsakega, ki bi se rad malo poskušal z jahanjem. Kako je okrašeno sedlo, kako visé cembi od oprave, in kako se vse

*) Prim. str. 101.

prijetno giblje, ko stopa konj lahno in ponosno, kot bi nosil kralja!

Raznovrstni ljudje se gnetejo po tej ulici. Največ je domačinov, bližnjih in daljnih z dolgo okleko, s turbanom na glavi in lahkimi opankami na nogah. Ubožnejši so tudi bosi. Vmes vidiš zamorca, bolj ali manj črnega, vidiš razne Evropce, vidiš ženske, otroke, duhovne, menihe, berače. Največ jih gre samo mimo, drugi pa imajo opravke. Na desni in levi so prodajalnice in delalnice. Jako veliko je prodajalnic za jedila. Glej, tam-le oni ima na široki skledi neko sladkarijo! Razrezal jo je v kosce na štiri vogle, barve je rdečkaste, okusa prijetnega. V obče imajo jutrovci radi sladkarije, če tudi mnogo kadé. Drugi prodajalec ima velike posode boba, ki je tam debelejši od našega. Jutrovci ga jedó tudi surovega. Jaz sem ga pokusil, a niti enega nisem mogel pojesti. Kuhan je pa prav užiten in tečen. Kruha po naših mislih ne vidiš nikjer, pač pa pečeno testo tanke okrogle oblike, nekaj takega, kar imenujemo pri nas „mlince“. Opresni so in pečeni v vročem pepelu, a jako okusni so se mi zdeli in prav dobro se dadó drobiti v kako tekočino. Tobak, cigarete vidiš v obilici in si lahko ž njimi postrežeš. Drugodi je veliko riža, kave, fig, dateljev itd. Blaga za oblačila in obuvala imaš na izbero: lepo opravljene, obšite in okrašene rute, da jih devajo na glavo in se ž njimi ovijajo, čevljev (opank) brez števila, tarbušev, raznih rečij iz Damaska, tkanin za obleko, svilenih rečij, posebno lahkih in tankih čevljičkov —: vsega dobiš v teh prodajalnicah, ki seveda niso našim podobne kar nič. Tako nekako so, kakor bi izdolbel v zid podolgasto in dokaj visoko jamo. Tu notri čepi ali sloni ali leži prodajalec in gleda nemarno v gnečo. Le oni prodajalci so prav glasni, ki nosijo svoje blago na rami s seboj. Med take spada tudi vodar ali vodè, kakor bi mu smeli reči, t. j. mož, ki nosi vodo v mehu na okrog. Žalosten obraz ima in vrh tega še kliče: „Bog se me usmili!“ Tako se že najde usmiljena in žejna duša, ki mu nekoliko olajša breme iz studenca Siloa. — A skoro bi jih bili pozabili teh jutrovskih lačnežev, katerih je po ulicah veliko: psov, ki se klatijo brez gospodarja sem in tje, vendar tako, da se držé nekega stalnega bivališča, le ene ulice ali enega vogala. Gorjé psu, ki zaide v drugo ulico, kjer ni po navadi. Ondotni psi hlastnejo neusmiljeno po njem, da mora urno odnesti pete, ako neče izgubiti kosa ušesa ali pa repa. Tako veleva pasja pravica.

Take in enake reči gledaš in srečavaš kakor po bazarju, tako tudi po drugih jeruzalemskih ulicah. Ako želiš enakega, ali morebiti še živahnejšega prizora, pojdi k **Jafskim vratom**. Tam je trg za prodajanje in kupovanje zelenjave, tam se ustavljajo vozovi, tam se ljudje shajajo in razhajajo, s kratka: jutrovsko življenje se ti kaže tam v mali podobi. Kadar sem šel tam mimo, vselej sem našel kaj zanimivega; tudi celo uro tam stati ali sem in tje pohajati ni preveč. Jutrovsko „barantanje“ je skoro tako, kakor pri nas. Prodajalec stavi visoko ceno, a kupovalec obljubi nizko. Potem pa se čudita oba, kako je mogoče kaj takega reči. „Taka cena je večja, kakor jo zmore vsa Ibrahimova hiša.“ Ko ponudi potem trikrat manj, zajavka prodajalec: „Ti hočeš Ahmeda oropati in njegovega očeta za berača storiti, ker mi ponujaš tako malo.“ Ženske ravnajo enako in še živahneje. Med kupovalci je mnogo takih, ki pridejo sem le iz radovednosti ali dolgega časa. Jutrovec je silno rad na trgu, ob vratih obzidanega mesta je ves srečen. Kajpada pomagajo tudi mešetariti. Kolikor jih je blizu, toliko je mešetarjev. In kadar se je napravila kupčija ali sklenila pogodba, potem treba dajati bakšiša. Če je kdo tudi samo zraven stal in gledal, zahteva bakšiša. Iz tega lahko spoznaš, kako se vršé kupčije. A dolgo, dolgo! Zlasti, ako imata posel dva jutrovca, ali pa če domačin dere tujca in se ta neče takoj udati, tedaj trpi pogajanje dolgo, dolgo. — Jako sitni so se mi zdeli tako imenovani dragomani. Bralec pač že vé, da so dragomani vodniki ali preskrbovalci karavan, ki dobé od posameznih potovalcev določeno plačilo, a oni sami skrbé potem za vse potrebe. Ker jih je veliko, usiljujejo se radi, da bi kaj zaslužili. Pred Jafskimi vrati mi je bil eden vedno za tilnikom. Ko nisem zanj pomaral, bil je pa jako nevoljen. Romarjem priporočam, naj bodo previdni z dragomani. V frančiškanskem samostanu ali pa v avstrijskem gostišču zveš, na katerega se smeš zanesti. Na ceno se ne sme preveč gledati, zakaj dragomanu je izročeno v onih krajih tudi tvoje življenje.

Pred Jafskimi vrati dobiš lahko konja ali mulo ali osla, če hočeš kam jahati. Tam okoli so gospodarji, ki imajo obilo živalij. Tukaj so tudi kavarne, a v nikakem poslopju, ampak pod milim nebom, na cesti. Tu je mnogo jako nizkih stolčkov, da sedeš nanje, dobiš tudi nargilê, da „piješ“ tobak, prinesó ti za nekaj ‚pará‘ (beličev) dobro kavo, a ni je veliko več, kakor v naprstku. Kava se prinese z goščo vred.

Dobé se tudi sladkarije, ki pa niso vse za naš želodec. — Na takih mestih najdeš lahko tudi arabskega pevca ali pripovedovalca. Veliko mož je zbrano okrog njega, pazno poslušajo njegove besede. Taka zabava je za jutrovce nad vse vabljiva.

Ako greš zjutraj ob solnčnem vzhodu do mesta, kjer je kaj vode, vidiš lahko **mohamedanca**, ki opravlja svojo **molitev**. Najprej razprostre po tleh svoj plašč ali če ima kako drugo ogrinjalo, in začne moliti. Roke ima povešene, kleči, z obrazom je obrnjen proti jugovzhodu, proti mestu Meki. Kmalu nato vstane, prikloni se, poklekne, poljublja tla, vspne roki kvišku: táko je mohamedansko ravnanje med molitvijo. V obče se lahko reče, da ni nič smešnega v tem obredu.

Na ulici v Damasku.

Žal, da mi ni bila sreča tako mila, da bi bil preživel vsaj en dan **pod streho pravih ondotnih domačinov**. Navadnemu romarju, ki pride prvič tje, ne izpolnijo se vse želje, ker mu je vse tuje. Naj zato navedem nekoliko iz drugega pisatelja, ki je preživel sveti večer in sveti dan pri betlehemski katoliški družini „Jakubovi“. „Jakub je poglavar nekake umetniške družine, če smem tako reči. Ne samo, da ta družina nabira jagode rožnega venca v verižice, ampak izdeluje tudi lepe križce, nareja v lupinah školjk umne verske podobe, katere zna spretno izdolbsti, potem opiliti in z arabeskami (raznimi zavitimi znamenji) ozaljšati. V hiši je velika zaloga rožnih vencev, križev in križcev, svetinj, gumbov, zapestnic, naprsnih igel itd. Stanovanje ima pred starimi betlehemskimi vrati in velja torej za bolj ubožnega; vendar je bil Jakub nedavno voljen za župana latinske občine. Gospodinja Mérjam (Marija) je jako pridna in polaga po tleh preproge in blazine. Duhovnu je poljubila roko in jo pritisnila na svojo čelo. Tudi drugi udje

družine pridejo: brata Abdallah (služabnik božji) in Isa (Jezus), sestre in svasti: Miláda (rojstvo, t. j. Kristusovo), Helva (sladka), Nedma (zvezda). Tu imaš takoj priliko, da si ogledaš ženski lišp: turban in na njem zlate denarje, zavratne verižice iz denarjev in srebrnih koščkov; vezenje s svetlikastimi nitmi, rdeče, zakrivljeno obuvalo in enake stvari. In sedaj poskusim, da bi sédel s križem-nogama na tanke blazine. To ne gre lahko, domači se smejejo naši nerodnosti. Kmalu se utrudimo s takim sedenjem in poskušamo rajši hoditi. Pa že duhti kava iz majhnih čašic, seveda drugega tudi ne dobimo in ne jemo veliko, ker je postni dan. Fige, granatna jabolka, grozdje, kruh, med, krompir se ne dobi. Razne jedi napravljajo z oljem. Te nam ne dišé, ker jih nismo vajeni. Bolje pa nam diši rdeče vino, katero nalivajo iz ilnatega vrča s tankim vratom in ga podajajo gostom z zdravicami. Gospodar sam ima vinograd poleg hebronske ceste, in rodbina biva rada tam, kadar cvete in diši v trtju. Danes se obiskujejo drug drugega, s poljubom miru se poljubljajo, dobrodošlice napivajo. Saj je došel dan veselja in sprave. Mnogi se pripravljajo za sv. obhajilo. Ponosni so Betlehemčani, da so rojaki Jezusovi. Kaj pa še le ženske! Njih lepe postave hvalijo, tudi same se ponašajo s svojo telesno lepoto, katero jim je podelila devica vseh devic. —

Tlak v arabskem stanovanju je narejen večinoma iz poglajene malte, v katero se deva kaka barvana zmes, da se vidi kakor pisan marmor. Jako pazijo, da je v hiši vse čisto; čevlje puščajo pri vratih, da ne razpraskajo in omažejo tâl. Le tujec sme zaradi posebne milosti obdržati čevlje na nogah. Domači in pa posli hodijo bosi ali pa v nogavicah. Pohišje je preprosto: ob stenah so divani (t. j. dolgi sedeži z blazinami) ali pa samo blazine za sedenje in naslanjanje brez stojala. V skrinji, na čudne načine pobarvani, so boljša oblačila in lepotičje. Sicer pa ni niti omár, niti mize, niti stola, niti postelje. Zvečer razgrnejo po tleh žimnice in volnene odeje, zjutraj pa jih zvijejo skupaj in spravijo v kot. Če torej beremo v sv. pismu: ‚Vstani, vzemi svojo posteljo in pojdi domov‘, umevamo sedaj lahko. (Ni treba torej misliti, da je vlačil posteljnak s seboj.) Za obed prinesó nizko, komaj tri dlani visoko mizico. Pletenica je namesto podajalnega krožnika, jedilnega orodja najdeš malo; treba je rabiti prste za vilice in zobe za nož. Skorja pa je dobra za žlico, ž njo se pomaka v skledo. — Pri obedu

dadó tanke pogače (mlince). Te so okusne, če tudi kurijo v arabski peči samo z — gnojem (t. j. posušenim).*)

Še kaj drugega iz Betlehema! „O b ž e t v i imajo polja posebno prijazno lice. Cela vas je pri delu; otroci in starčki pobirajo klasje prav tako hitro, kakor žanjejo žito močni možje in žene. Žetev se začenja na ravninah poprej kakor po gorah, večkrat že v aprilu, v Jordanovi dolini pa že v marcu. Veliko gorjancev gre torej na dnino v doline in pripelje s seboj tudi svojo družino, ki sme potem pobirati ostalo klasje. Žetev ni posebno težavna, zakaj za vreme se ni treba bati, in ljudje si znajo prav dobro olajšati delo. Lahko vidiš celo vrsto žanjcev — pač večkrat mohamedancev kakor kristijanov —, ki sedé delajo s srpi. Porivajo se za žitom in se ne potrudijo, da bi vstali. Najemnik ali lastnik pozdravlja žanjce še dandanes kakor Booz ob času Rute: ‚Gospod z vami (Alláh alékum)!‘ In odgovor je tak, kakoršen je bil tedaj: ‚Gospod te blagoslovi!‘ Mlatišče je navadno zunaj na polju, zato ni treba žita nositi daleč. Blizu mlatišča spi lastnik in njegova družina največkrat pod šatorom, kakor nekdaj Booz; delavci pa prenočujejo pod milim nebom. Ubožne pobiralke klasja sedajo na kraj poti in iztepajo zrnje iz klasov, ki leže po njih močnih rutah. Tako ni treba slame nositi domov. Med tem pripravljajo žanjci svojo preprosto večerjo. Na kup spravijo nekaj slame, to zažgó, v plamen vržejo odrezane klasove; ko je pa ugasnil ogenj, poberejo jih spretno iz žerjavice in denejo na razprostrto ruto. Na to se zrnje iztolče, očisti s tem, da se vrže v zrak, naposled pa pojé brez prikuhe. — Še dandanes imajo žanjci pravico vzeti s polja s seboj toliko žita, kolikor ga hočejo. Po večerji je vse glasno in veselo. Ves večer uganjajo surove burke.“**)

Ob takih veselih prilikah, ko je Arabec zadovoljen sam s seboj, poje prav tako rad, kakor pojemo mi. P e t j e in pa lepe pesmi jako ljubijo jutrovci, vse govorjenje jim gre nekako na pesniško stran. Toda kako vse drugačno je petje Arabcev od našega! Pri nas je napev tako sestavljen, da je v njem mera, da se vjema del z delom, da vzbuja in zanima poslušalca. Toda v arabskem petju sem opaževal sámo zavijanje glasú na višjo in nižjo stran; tu ni nikakega trdnega, lepega in čistega glasú (tona), ampak tako nekako — dejal bi — kakor otrok glasno in raznovrstno

*) Fahrngruber, Wanderungen, str. 118. i. dr.
**) Ebers u. Guthe, Palaestina, I. str. 145.

joka in se ihti. Pa je to petje tudi res žalostno za naša ušesa. Celó kadar pojejo katoličani v cerkvi arabsko, imajo otožne napeve. Ne morem si razkladati tega. Po mojih mislih je to samo nepopolnost, ker se v jutrovcih ni še razvilo spoznanje, kaj je napev, kaj je mera, kaj je vjemanje. Da bi ljudje ne imeli glasú ali posluha, ne moremo reči. Slišal sem večkrat dečke v cerkvi, ki so prav čisto in krepko peli po naši navadi. Tudi tega ali onega človeka sem slišal zunaj cerkve, da je močno pel in kazal čist glas. Skoro gotovo je tudi priroda tega kriva, ki nima prijetnih gozdov in takih tičkov pevcev, kakor jih imamo pri nas, kriva je vera Mohamedova, ki ne pusti, da bi se duša s polnim zaupanjem dvignila kvišku in pohitela z veseljem proti Bogu.

Veliko prijetnega in novega bi opazila s čitateljem, ko bi si ogledovala natanko Damask. Ker se pečava sedaj s prebivalstvom, oglejva si stanovanje bogatega Damaščana. Na zunanji strani se ne vidi pri jutrovskih hišah nič posebnega, malo lepega. Na ulico mečejo nesnago; celó mrhovino puščajo tam, kjer je žival poginila. Toda ko stopiš skozi vrata na dvorišče, vidiš veliko razliko. Tu je vse lepo, da, krasno. V Damasku ima dvorišče bogate hiše tlak iz marmornih, gladkih in svetlih plošč, da se kar blišči od tal. Dvorišče je čveterokotno in ima morebiti na okrog tudi kako stopnico, da se stopi ali više ali niže do hodišča, ki gre okrog dvorišča. Na okrog so narejeni vitki stebri, da nosijo streho. Po tem hodišču se je lahko sprehajati sem in tje; h krati vodijo s hodišča vhodi v razne dele poslopja. Da ne žge solnce po letu prehudo na odprto dvorišče, zato je na njem razno rastlinje, da je ta prostor na pol vrt, poln dišečega cvetja. Sredi dvorišča pa žubori mal vodomet ali vsaj studenec, ki prihaja iz reke Barada in je umetno napeljan v hiše. Zaradi vode ima vse mesto Damask, pa tudi posamezne hiše, neko posebno prijetnost. Lahko torej poganjajo na dvorišču cvetlice, lahko ima gospodar kopališče, in vročina gorkega poletja je mnogo milejša poleg žuborečega vrelca. Ko greš po hodišču sem in tje, opazuješ stene in razno opravo ob steni. Stene niso kar gole, in oprava ni poglajena kakor pri nas. Vse je obloženo z najlepše in najnatančneje izdelanimi obložki, vse je umetno izrezano, izdolbeno, bodisi kar je lesenega ali kamenitega. Tujec se čudi, ko vidi ta lišp. V spomin se mu vrivajo pripovedke, ki jih je čul v mladosti o marmornih, zlatih in bliščečih gradovih. Kako je vse snažno, vse urejeno! Z dvorišča in s hodišča stopiš v posamezne sobane, izmed katerih je namenjena ena gospodarju in pa tujcem ali obiskovalcem, katere sprejema. Tukaj se še le prav košati bogastvo, in kaže se dober vkus jutrovcev za lepoto. Sobana je velika, svetla, na okrog so divani, kamor te povabi gospodar, da sedeš ž njim. Ako si mu drag gost, kmalu prinesó pipo (nargilê) s tobakom in pa črne kave, da se sladi razgovor in da bolje teče beseda. Vseh prostorov ti seveda gospodar ne razkaže, in nevljudno bi bilo kaj takega želeti, a popelje te rad na streho, ki je tudi imenitna v življenju jutrovcev. Na večer dihajo tu boljši zrak, po noči nekaterikrat tudi spé, kadar je vročina v zaprtih prostorih prehuda in je vzduh pretežak.

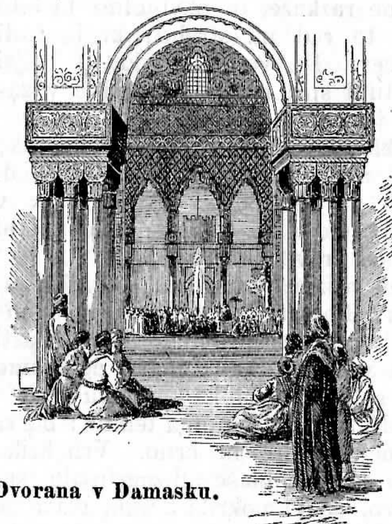
Ko je potnik videl taka stanovanja, ko je videl velike in krasne mošeje, pripozna rad, da živi tudi v jutrovcih mogočen duh; le žal, da se ne razvija prosto, da tava v zmotah in tiči v strasteh. O, da bi se to premenilo, da bi jutrovcem zopet vzešlo solnce prave vere!

Sedaj si oglejmo še en prizor, katerega potovalci kaj radi opisujejo. Idiva v duhu v Nazaret! Zanimiv kraj je studenec Marijin zunaj mesta, ker tu sem prihajajo ljudje, zlasti ženske iz Nazareta, zajemat vode. Tukaj si lahko ogledamo nošo, vedenje, obraze itd., sploh, kar mika opazovalca.

Oblečene so ženske iz Nazareta večinoma temno; barva obleke je nekako v sredi med modro in črno. Vrh krila, ki pokriva ves život, nosijo še neki plašč ali zagrinjalo, katero jim sega tako čez glavo, da je pokrita ž njim glava in vse drugo telo. Spredaj jim pa pušča to zagrinjalo roke toliko proste, da lahko delajo. Ker se noša v tem kraju ni mnogo izpremenila, zato naj bi slikarji tudi Marijo kot Nazarejko tako slikali in ne kot evropsko ženo. Ženske hodijo sem po vodo in sicer ne s škafi, kakor pri nas, ampak z vrči. Vrči so dokaj veliki in visoki. A ženske jih znajo tako spretno zadevati na glavo in jih nositi nekoliko po strani, da se jim le redko ubijejo. Vsekako je pa teže nositi ozki vrč, kakor škaf.

Naj se ob tej priliki dotaknem še nekega vprašanja, katero je zanimivo posebej za moje pridne in radovedne bralke. Vpraša me morebiti katera: „Kakšne so Nazarejke po obrazu? Ali so res tako čedne, kakor govoré o njih? Saj je bila pač tudi Mati Božja taka, kakor Nazarejke!“ Na to vprašanje odgovarjam nekoliko drugače, kakor pišejo po navadi. „Nazarejke se ponašajo s posebno lepoto in še bolj s tem, da jim jo je podelil Gospod sam, ker so bile naza-

rejske žene vedno prijazne in dobre z Marijo devico.“*) Enako smo slišali o Betlehemčankah. Rad verjamem, da se ženske s tem ponašajo, saj je taka narava ne samo ženskega, ampak tudi moškega spola. Ali pa to prednost res imajo, to je druga stvar. Omenil sem že, da navadne mohamedanske žene trpé jako mnogo in so zaničevane. Zato se tudi hitro starajo in so neprijaznega lica. Vrh tega se rade mažejo in tako onečedijo obraz. Drugače je pri kristijanih. Če tudi ni žena tako prosta, če tudi nima toliko veljave, kakor pri nas, vendar je njeno življenje vse drugačno, zato je vesela, zadovoljna, srečna. To pa se kaže tudi na obrazu. Resnica je, katera se na jutrovem lahko opazi, da so krščanske žene plemenitejšega, zaljšega lica, kakor v obče mohamedanske. V Betlehemu, Nazaretu, Jeruzalemu se to vidi dovolj jasno. Kar se posebej Nazareta tiče, ne vtikam se v to stvar, da bi določeval, ali so Nazarejke res prve med ženami v Palestini.

Dvorana v Damasku.

Mislim namreč, da Bog deli tudi drugodi svoje darove in ne gleda na osebo. Opazil sem pač to, da so ljudje sploh, torej tudi ženske priljudne, postrežljive, delavne, proti tujcu prijazne. Vedenje je preprosto, nedolžno, res dostojno, krščansko. Mislim, da to ugaja tujcu in da je to pripravilo mnoge do tolike hvale Nazarejk. Posebno mi je bila všeč ona bela halja, katero sem videl tudi v Jeruzalemu. Ono belo zagrinjalo, ki zagrinja vso postavo, obliva osebo z neko milobo, ki ugaja, pač zato, ker je nam bela barva znamenje nedolžnosti. In če se ozre na tujca iz te bele obleke nekoliko ogorel obraz polnih, zdravih lic, velikih očij, črnih obrvij, smehljajočih ustnic, potem se ne čudim, da jim ta ali oni pôje tako hvalo. Jaz pa pravim: Ta hvala gre naši nebeški veri in katoliški cerkvi, ki je mati vsega dobrega in lepega, ki

*) Himmel, Orientreise, str. 259.

skrbno vzgaja svoje otroke, hrani z resnico, napaja jih s slastjo nadnaravnega veselja, oblači s krilom nedolžnosti, umiva s solzami pokore, mazili z dišavo dobrih del, zaljša z dušnim mirom in zadovoljnostjo. Zunanje zrcalo takega srca je prava lepota.

9. Sveta dežela in tujci.

Še neko stvar je treba ob kratkem pojasniti, da popolnoma umemo dogodke in razvoj svete dežele, da spoznamo do cela njene prebivalce, namreč tujce. Tujcev je veliko v Palestini, pa jih bode čimdalje več. Za sedanje gibanje so jako važni. Tujci so ali naseljenci, ali pa romarji in potovalci. O naseljencih smo nekoliko že govorili, tudi o romarjih smo večkrat kaj omenili. Premislimo sedaj to stvar še nekoliko drugače, kakor doslej.

V sveto deželo vleče mnogo kristijanov pobožnost, bodisi romarje ali tudi nekatere naseljence. Kako bi tudi ne! Rad in srečen sem v domovini: toda, ako bi mogel bivati v sveti deželi in h krati še delati za domovino, takoj bi hotel bivati v domovini našega Zveličarja. Romanje v sveto deželo je za krščanstvo jako koristno, ker s tem se utrjuje vera, ne samo pri potnikih, ampak tudi pri drugih. Zato je dobro in prav, da se pospešuje romanje iz pravega namena. Iz takega namena se snujejo vsako leto romarske čete s Francoskega z imenom „de la pénitence“, t. j. romanje za zadostovanje ali pokoro. Odbor nabira doneske med imovitejšimi katoličani, ki sami ne gredó, in s tem podpira razne ljudi, ki se oglasé in želé iti. Slišal sem, da se zberejo pač razni, nekaterikrat več ali manj nerodni ljudje, njih število je pa tudi veliko, pet sto in več jih pride. Poleg te prihajajo s Francoskega tudi druge karavane. — Prav veliko romarjev, menda največ izmed vseh dežel, pošilja Rusija. Karavana za karavano pride in sicer v velikem številu, na stotine in stotine. Med Rusi je prav veliko Poljakov, ki pa hodijo skupaj in se seveda vedejo kot dobri katoličani. Ni mi treba pač zatrjevati, da sem se jako živo zanimal za ruske romarje. Iz večine so prav navadni, preprosti ljudje, kmetje, rokodelci; napravljeni so ubožno, moški in ženske imajo nekake kratke suknje ali pa kožuhe. Ljudje gredó na božjo pot res iz pobožnosti, to se jim vidi. Kako vneto molijo, križajo se, pojejo, sem in tje tekajo! Mnogi opravljajo pač samo po zunanje, ker so tako vajeni, a v srcu imajo najboljšo voljo. Sicer bi si

ne mogli misliti, kako bi prišli tako daleč. Nekateri potujejo po mesece in mesece, do pol leta in še več, ker gredó daleč peš. Slišal sem slučaje, ki so vredni, da bi se zapisali v zlato knjigo človeštva. Če tudi so ruski romarji večinoma razkolniki, od prave cerkve odcepljeni, vendar je Slovan lahko vesel, da so tako pobožni in vneti. — Ruski Poljaki so prav tako in še bolj goreči za katoliško vero, kakor pravi Rusi za grško. V Nazaretu mi je pravil frančiškanski brat ganljiv vzgled. Poljska družba je šla po zimi iz Jeruzalema peš proti Nazaretu. Deževalo je na pretege. Popoldne ob kakih treh pridejo romarji v Nazaret. Neka mamica je bila tudi vmes, ki je želela tedaj iti k sv. obhajilu. Težko jo je pregovoril oskrbnik gostišča, naj se rajši preobleče in počije, ker je bila silno utrujena. V najslabšem vremenu je hodila celi dan peš in tešč, in ko je dospela do namena, skrbela je najprej za dušo, če tudi ji je bilo telo skoro omagalo. Prav v Nazaretu sem gledal enkrat skozi okno, kako je odhajala ruska karavana. Nekateri so šli peš, drugi na osličih, tretji na mulah itd., a vsi veseli, vsi srečni. Milo se mi je storilo in solze so se mi udirale. Mislil sem si: „O, ti dobri ljudje, zakaj niso v pravi cerkvi, zakaj nismo edini tako po veri, kakor smo po jeziku!“ — Iz vsega, kar sem opazil pri teh romarjih, razvidel sem, da morajo imeti podporo ali od kake družbe ali pa od države, n. pr. vožnjo na železnici in na ladijah, brezplačno oskrbovanje v ruskih gostiščih. Zakaj Rusom v hvalo je treba povedati, da se njih vlada poteguje za njih vero; ona jo brani, podpira vse, kar je verskega, t. j. razkolniškega. Kje je katera druga vlada v Evropi, ki bi tako delala za vero? Francija preganja katoliško vero, in še Avstrija, naša mila Avstrija, je le preveč hladna in mlačna.

Tudi iz drugih držav prihajajo romarji, pa nikakor ne tako obilno, kakor z Ruskega in Francoskega. Iz Nemčije pridejo katoličani v karavani, ki pa ni velika; poprejšnje čase je hodila karavana enkrat ali dvakrat na leto iz Avstrije, to leto (1892.) pa ni mogel komisár za sv. deželo na Dunaju skupaj spraviti niti toliko ljudij, da bi jih bilo za karavano, — okrog 15 bi jih bilo treba. Če tudi imajo Lahi tam mnogo menihov v samostanih, vendar ni veliko laških romarjev; ubožnost in pa protiverski duh, ki slepi Lahe, kriva sta te nemarnosti. Več je Špancev, ki prihajajo iz pobožnosti. Španci so namreč v obče verni in dobri katoličani, tudi za sveto deželo so storili veliko.

Toda državam samim, kakor ruski in francoski, ni toliko na tem, da hodijo romarji molit, ampak one imajo to h krati za pripomoček k zunanji veljavi. Ko pride tisoč Francozov ali Rusov v Jeruzalem, ko hodi po sveti deželi četa za četo, to že nekaj pomeni! Rekel bi, da je v onih krajih Rus ali Francoz kakor doma. Pravil sem že, kako me je pritiskal v Kajfi vojaček zastran potnega lista, in kakšne sitnosti sem imel že v Jafi. A neki Čeh, ki biva sedaj na Ruskem, pravil mi je to: „Jaz rečem uradniku, ki me vpraša za potni list: Rus sem — pa je dovolj — pusté me v miru.“ Toliko velja Rus v onih krajih! A tudi Francoz je tam jako znan. Ako te morebiti hoče kdo zmerjati, začnè se ti rogati in kričati: „Ui, ui!“ ker tako oponašajo Francoze, ki pravijo „oui“ za naš „da“. Francozi so dandanes varihi katoliške cerkve v Palestini in Siriji, Rusi pa so varihi grške cerkve. Obe državi imata postranske in prikrite namene; obe bi radi kaj dobili. Kdo vé, kdaj pride čas za to! Francozi gledajo že od nekdaj na Sirijo; kadar se bodo začele tam homatije, gotovo pridejo Francozi v deželo, da jo zasedejo. Toda Rusi bi tudi radi kaj dobili, najrajši vse. Če tudi sta Rus in Francoz dandanes prijatelja, a tam pride prej ali slej do boja med njima. Dežela je tako dobra, da je že vredno zanjo nekoliko popraskati se.

Romarji pridejo in odidejo. Naseljenci pa so važnejši zato, ker ostanejo v deželi. Dandanes se Judje sicer pridno naseljujejo v Palestino, pa to ne pomeni nič posebnega. Jud neče obdelovati polja, kupčijo imajo tam večinoma Grki, in tako ne dobiva on glavnega dobička. Zato delajo Rusi prav pridno na to, da bi se tam čimdalje bolj razširjali ruski pravoslavni naseljenci. Zraven Jeruzalema imajo veliko sveta na severo-zapadni strani. Nekoliko sveta ali kak samostan ali cerkev imajo razkolniki povsodi. Ko sem odhajal od tam proti domu, pravil je nekdo, da so ravno poprej kupili precèj sveta pri Tiberiji. Tako si Rusija pridobiva več in več svojega v sveti deželi, njena moč in veljava raste od dne do dne. Težko, da bi Rusija pustila sveto deželo, ko bi segala po njej druga država.

Angleži so dandanes v Egiptu pravi gospodarji, svete dežele pa se do danes niso lotili. Ljudje tudi kar nič ne marajo zanje, ker so preveč dobičkarski. Vendar pa potujejo pogostoma po teh krajih. Ne morem povedati, so li pobožni ali ne. — Prav veliko prihaja Američanov na svete kraje. O veliki noči jih je povsodi lahko srečati in slišati je

njih za naša ušesa čudni (angleški) jezik. Čital sem, da so zedinjene države v Ameriki nasvetovale, naj se naredi Palestina za samostalno deželo, ki ne bode pod Turkom in ne pod drugim vladarjem, ampak v varstvu vseh krščanskih držav. Kajpada bi bilo to ugodno, če bi se tudi Turku dala kaka odškodnina v denarju; a sedaj ne moremo upati nič takega.

Najnovejši čas so začeli delati železnico iz Jafe v Jeruzalem. Ob mojem potovanju je bilo veliko tvarine že v Jafi. Dné 26. septembra t. l. (1892) je prvič drdrala po Saronski planjavi. S tem je Evropa mnogo pridobila, število romarjev se bode pomnožilo in naseljencev bode živelo tam več. Govori se, da bodo naredili železnico še na druge strani in sicer menda iz Kajfe v Damask. A težko je verjeti, ker je Bejrut bolj pripraven za ladije. Morebiti prevrtajo Libanon, ali pa zvršé železno cesto čez Libanon. Gotovo bode še veliko Jordanove vode poteklo v morje, predno se bode to dokončalo.

Kaj pa Avstrija? Žal, da se premalo poganja za veljavo na jutrovem. Nekdaj je skoro samo Avstrija s svojimi ladijami vozila pošto in posredovala med zapadnimi deželami in vzhodom. Naš Lloyd je imel vse v svojih rokah, in tedaj je bil čas, da bi si bili Avstrijci utrdili moč v morskih mestih. Toda dandanes vozijo tudi Francozi s svojimi velikimi in dobrimi parniki, gibljejo se Lahi, in Avstrija zaostaja. O, da bi naša Avstrija najprej doma osrečila svoje narode z enakimi pravicami, potem bi tudi v zboru narodov in držav, na vzhodu in zapadu, kamor koli bi prišel, Avstrijan užival čast in spoštovanje.

Naposled mi Slovenci! Kaj pa mi delamo v sveti deželi? Nič, ker Slovencev ni tam.*) Na prste se dadó našteti Slovenci, ki so bili v sveti deželi, in vendar hodimo tako radi na božje poti. Naši predniki so hodili v Kolin — v „Kelmorajn“, kamor je bilo mnogo teže, nego je dandanes v sveto deželo. Če pa Slovenci že tako poredkoma romajo v Jeruzalem, kaj bi neki govoril o slovenski naselbini v sveti deželi!

In vendar bi ne bilo Slovencem nemogoče, da bi ne šli tje, tam živeli in delali za svoj kruh. Saj gredó v Ameriko in delajo tam trdo, ne bojijo se nevarnostij, ne ustrašijo se težav. In sveta dežela: koliko sveta je tam, ki ni še obdelan in čaka delavcev, koliko polja za njive, koliko

*) Sedaj je tam, kolikor vem, samo en Slovenec, frančiškanski brat Valentin Rapè, ki je h krati z menoj šel v sveto deželo. Oni usmiljeni brat pa, ki je bil v Nazaretu, obolel je lani na umu in se vrnil v Evropo.

goric za vinograde, koliko pašnikov za živino! Nemci napravljajo naselbine in se živé dobro, Rusi silijo z mrzlega severa tje, zakaj bi Slovenec ne mogel? Nekdaj se je reklo, da je obljubljena dežela ona dežela, po kateri se cedi med in mleko. Nebo je danes isto, tla so ista, kakor nekdaj: zakaj bi ne mogla dežela dandanes preživiti pridnih prebivalcev! Kjerkoli v Palestini je dandanes zemlja dobro obdelana, rodi stotero. Okoli Jeruzalema pridelujejo veliko dobrega vina, grozdje nosijo prodajat v Jeruzalem. Vodja avstrijskega gostišča mi je rekel, da vino ni prav nič drago, in si ga prav lahko napravlja doma. Tudi drugih pridelkov je obilo, edino lesa je malo, ker delajo ondotni ljudje jako nespametno, prav po otročje z lesom. Pri deblu zakuriti, deblo nasekati, olubiti — to jim je prijetna zabava. Živina tudi ni draga tam. Res da ni voznih cest, zato so pa kamele, ki nosijo skoro toliko, kolikor bi naložil na en voz.

Menil sem se o tej stvari z dušnim pastirjem v Zebabdi v Samariji. Rekel mi je, da bi bilo za kristijane v Samariji jako koristno, ko bi prišli tje naseljenci. Naseljenci namreč niso pod turško vlado, ampak ostanejo pod svojo domačo vlado; brani jih pa konzul domače države. Konzuli avstrijski ali nekaki vladni zastopniki — kakor bi rekli — nahajajo se v večjih mestih v sveti deželi. Turki se bojé zameriti se Evropcem, posebno močnim državam, in zato imajo naseljenci mir in prostost. Potemtakem bi bili — dejal je — domačim kristijanom, ki so pod Turkovo oblastjo, v nekako zaslombo. Pri Zebabdi bi se lahko kupil svet in sicer po ceni. Za 20.000 frankov (ali 10.000 gld.) bi se dobilo sveta za celo majhno vas. Tukaj je svet rodoviten; v starem času je bilo tukaj mesto Tebes (Sodn. 9, 51 nasl.); kraj je jako dober, ni prevroč in ne mrzel. Ker je tam katoliški duhoven, imeli bi službo božjo ne daleč in pomoč v sili. Edina velika težava bi bil — jezik. Arabščina ni lahka, in naša grla so premehka za arabsko golčanje. Vendar če se nauči Nemec, zakaj bi se ne Slovenec! Mislim, ko bi živel pokojni Valentin Lah, ki je šel v Bosno in tam nesrečno umrl, ko bi videl lepe kraje v Samariji, lotil bi se dela in spravil Slovence tje. In kolika sreča za naseljence, da bi prebivali v deželi, kjer je toliko spominov! To bi bila tiha in mirna križarska vojska. Kajpada, glavna stvar pri tem bi bila, da bi naseljence podpirala in branila naša vlada, in pa da bi imeli dobrega, zvestega vodnika, ki bi vodil podjetje, dokler bi ne stalo na trdnih tleh. Ta bi

bil — rekel bi — slovenski Mojzes, ki bi privedel naše ljudi tje v obljubljeno deželo. Podpirati pa bi morali začetnike vsi Slovenci, ker to bi bila za naš narod častna stvar, da bi ne izpodletelo, ampak se okrepilo in ohranilo slovensko selo na svetih tleh.

Marsikateri čitatelj maje z glavo, češ, kaj mu je prišlo na misel! Jaz pa pravim: Nič ni nemogoče, kar je dobro, pošteno in v božjo čast. Če so drugi tam, tudi Bošnjaki, zakaj ne Slovenci? Kruha ni v Palestini manj kakor v Ameriki. Treba ga je le dobiti. Kdor ima kaj navdušenja in veselja za vzvišeno delo, kdor ima glavo in srce na pravem mestu, kdor ne pozna strahú, ta umeva, kar sem zapisal iz ljubezni do Slovencev in iz svetega navdušenja za sveto deželo.

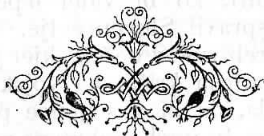
Pa če tudi ne prime nikogar veselje, da bi hotel bivati v onih krajih, upam, da bode morda kdo izmed čitateljev začutil veselje vsaj za potovanje, za romanje na svete kraje. In če, moj ljubi čitatelj, res prideš tje, prideš na vse one kraje, katere sem tukaj tako slabo, tako nepopolno opisoval, oh, spomni se me in zmoli očenaš za ubogega „Jeruzalemskega romarja“.

Dostavek.

Nihče tako dobro ne vé, da je vsako človeško delo slabo in nepopolno, kakor vesten pisatelj. Kar je v tej knjigi dobrega, bodi Bogu v čast; kar je slabega, to naj mi odpusti Bog in izpregledajo blagi bralci. Pisati sem hotel vse po resnici; ničesar nisem hotel trditi, kar bi bilo nasprotno resnici, sv. pismu in nezmotljivemu nauku sv. cerkve.

Dasi se je pisatelj s tiskarno vred jako trudil za to delce, vendar se je vrinilo par stvarij, katere želim tukaj popraviti. Na strani 54. je število 40.000 preveliko; naj se čita: 10—20.000. Na strani 177. naj se čita v podpisu slike: „Jezus krščen v Jordanu“.

Dostavljam še, da o. Frančišek Jožef Costa-Major ni več vodja v avstrijskem gostišču, kakor sem pisal na strani 89.: umrl je 10. oktobra leta 1892. Bil je v resnici blaga duša. Pokopan je na Sijonu. Naj v miru počiva!

Kazalo.

Sveta mesta,

na katerih se dobi popolni odpustek.

